

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_206144

UNIVERSAL
LIBRARY

OUP—556—13-7-71—4,000.

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. *T349.546* Accession No. *T3723*
Author *T58D*

Title

This book should be returned on or before the date last marked below.

ద్విపద భారతము

సంపుటము ౧

(ఆది సభాపర్వములు)

గ్రంథకర్తలు :

ఆదిపర్వము - తిమ్మయ

సభాపర్వము - బాలనరస్వతి

పరిష్కర్త :

సింగళి లక్ష్మీకాంతం

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తుచే ప్రచురితము

రాజమహేంద్రవరము : సరస్వతీ పబ్లికేషన్స్ నందు

శ్రీ అద్దేపల్లి లక్ష్మణస్వామినాయుడుగారిచే ముద్రితము

1943

ఉ పో ధ్ధా త ము

వ్యాసప్రోక్తమగు సంస్కృతమహాభారతము మాతృకగాఁ గవిత్రియకృతమైన ఆంధ్రమహాభారతమవతరించినట్లే, కాలాంతరమున, ఆకవిత్రియభారతము మాతృకగా నీద్యపదభారతమవతరించినది. ఇది యపరకవిత్రియకర్తృకము.

తిమ్మయ, సోమన, బాలసరస్వతి అనేడి యీద్యపదభారతకర్తలు మువ్వరిలో తిమ్మయ నన్నయభట్టువంటివాఁడు. ఈమహాభావుఁడు భారతము ద్వీపదీకిరించవలెనని సంకల్పించి ఆదిపర్వముమొదలు ద్రోణపర్వాంతమువఱకుఁగల యేడుపర్వములలో సభాపర్వముతోక్కఁ దక్కినయాటింటిని నిర్వహించి కొంతవఱకు సిద్ధ సంకల్పుఁడయ్యెను. కర్ణపర్వమాదిగా మిగిలినపర్వములను రచించి గ్రంథమును బూర్తిచేసినవాఁడు సోమన. మధ్య మిగిలిపోయిన సభాపర్వమును వ్రాసినవాఁడు బాలసరస్వతీశ్వరుఁడు. ఈసభాపర్వకర్త, ఈమహాకావ్యనిర్మాణములో నీకొంచెపు పాలుడక్కఁగొనుటకు తిమ్మనార్యుననుగ్రహమే కారణమని లోచుచున్నది. తనకు శిష్యప్రాయుఁడో మిత్రుఁడో అయిన బాలసరస్వతిప్రార్థన నంగీకరించి తిమ్మనార్యుఁడీచిన్నిపర్వమును ఆతనిపరముచేసియుండును. లేకున్న దీనితరువాత మఱియొకపర్వములు కొనసాగించిన ఆదిపర్వకర్త, రెండవపర్వమును స్పృశింపక పడలుటకు హేతువుకానరాదు. ఆదిపర్వరచనతోనే యాతఁడ స్తమించియున్నచోఁ బరిశిష్టభాగమును బూరించుభారము బాలసరస్వతి తానైనహించెనవచ్చును గాని, అది యట్టిదిగాక యాపై నైదుపర్వములు తిమ్మయకృతములుగాఁ గానవచ్చుటచే, ఈసభాపర్వము పరిశిష్టభాగమనుటకు వలనుపడదు. పూర్వకాలమున రామాయణ రచనకుపక్రమించిన భాస్కరుఁడు తనఘట్టనెడను శిష్యునెడను ఇట్టియనుగ్రహమునే చూపి కొన్ని కాండములు వారిపరము చేయుటయు, ఈకాలమున శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవులు దేవీభాగవతమున రెండుస్తంభములు తిమకివిమిత్రులచే వ్రాయించుటయు ఈసంప్రదాయమునకే దృష్టాంతములుగాఁ బేర్కొనవచ్చును. భాగవతమున వెలిగిందలనారయాదులపేరఁ గొన్నిస్తంభములు కానవచ్చుటయు నీయాచారమునుబట్టియనియే నాయూహ.

తిమ్మయకవి వల్ల భనూరికుమారుడు; కాశ్యపసగోత్రుడు. అన్ని యాశ్వాస ములకుదిని గద్యస్థానీయుమైన ఈ క్రిందిద్విపదపంక్తులు పై విషయముల కాధారము :

“ ఇది సదాశివభక్త హితగుణాసక్త-సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
శ్రుతిపాత్ర వల్లభనూరిసర్వభక్తి-మతిమద్విధేయ తిమ్మయనామధేయ,
 రచిత...పర్వ నిర్మలకథమందునుచితపై యాశ్వాస.....మయ్యె ”

ఈకవినివాసస్థలము నెల్లూరుమండలములోని బట్టేపాడుగ్రామమనియు, ఇంటి పేరు బట్టేపాటివారనియు నూహించుటకుఁ గొంతయూధారము దొరకినది. పుష్పగిరి తిమ్మయకు సమకాలికుఁడును సహశ్రోతయునగు తేకుమళ్లరంగశాయియనుకవి తన ద్విపదభాగవతములో (అముద్రితము) పూర్వకవిస్త్రుతి యొనర్చుసందర్భమున, ఈద్విపదభారతకర్తయెడ సంస్మరణరూపమగు భక్తి ప్రకటించియున్నాఁడు. ఆస్త్రుతి వాక్యములో, ఈకవిపేరు తిరుమలభట్టనియు. ఇంటిపేరు బట్టేపాటివారనియుఁ గలదు :

“ రామాయణంబు భారతమును ద్విపద లై మీరఁజేసిన యారంగనాథు
 ధీరు బట్టేపాటి తిరుమలభట్టు గారి ప్రాథోక్తులు గలుగఁజూరించి,
 నునయుండు మత్సరాశ్రోతయునైన .....
 గిరిచైతన్యనిధి పుష్పగిర్యప్పనార్య-వరుని సుపుత్రుని.....
 సారజ్ఞ తిమ్మనసత్కవిఁ బిలిచి-యతనిసహాయత నకులోక్తియుక్తి
 .....భాగవతపు.....స్మంధములో పదియును రెండు
 రచించితి..... ”

(తేకుమళ్ల రంగశాయి, ద్విపదభాగవతము)

మఱియు, ఈకవికాశ్యపయమిచ్చి విరాటపర్వము కృతిగొన్న జంగలముమ్మయ రెడ్డియను పంటపంశ్యుడు బట్టేపాడు గ్రామవాస్తవ్యుడు :

“ శ్రీరాజితాకార, శివభక్తిపూర-గౌరవాకార, జంగలముమ్మ ధీర! ” విరా. ప. ద్వి. ౮.
 “ డిండిరకీర్తి బట్టేపాటినిలయ! ” విరా. ప. తృ. ౮.

కవినివాసస్థలముకూడ ఈబట్టేపాడేయనియు, నూరిపేరునుబట్టి యింటిపేరును అదియే యైనదనియు విశ్వసింపవచ్చును. కాని భారతమంతటను 'తిమ్మయ'— 'తిమ్మన'గా గోచరించు ఈకవియేనా రంగశాయిచే తిరుమలభట్టుగారి బేర్కొనఁ బడినవాఁడు? అనుసందేహము కలుగవచ్చును. బట్టేపాటిసంబంధముకలిగి, ద్విపద భారతము రచించిన వేఱొక తిరుమలభట్టు కానవచ్చునంతవఱకు, ఈతిమ్మయయే ఆతిరుమలభట్టని విశ్వసించుటకు ఏవిధమగువెనుబాటును ఉండనక్కఱలేదు. బట్టేపాడు—ద్విపద భారతకర్తృత్వము—నామధేయము—అను మూఁడువిశేషములలో ఒకనామధేయమునమాత్రము కొంత వ్యత్యాసమున్నదిగాని, తక్కినరెండును సమానముగనే యున్నవి. పేరులైనను పొత్తుకుదురనంత దూరముగాఁగాక ఐక్యమును సాధించుటకనువుగనే యున్నవి. తిరుమలయ్య తిమ్మయగా, తిమ్మయ తిరుమలయ్యగా లోకమున వ్యవహరింపఁబడుటలో వింతయేమియు నుండదు. ఇప్పటి కితనిపేరు 'బట్టేపాటి తిమ్మయ' అనియే యనుకొందము.

ఈభారతమును అర్థాధికముగారచించినవాఁడు ఆతుకూరి సోమన. ఇతని తండ్రిపేరు తిమ్మయ :

“ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య-పదపద్మ మకరంద పానద్వితేఢ

మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ-సుగుణాధ్య సోమనముక వందవర్య

రచితమై కర్ణపర్వమున నాశ్వాస-మచితార్థయితముగా నొక్క-టియయ్యె.”

ఈతనిభారతభాగములో నన్నిపర్వముల యన్నియాశ్వాసములకుదిని ఈపంక్తులే యుండును. ఆతుకూరి నెడి యాయింటి పేరునుబట్టి యీతనినివాసస్థలము నెల్లూరుమండలములోని 'ఆత్తకూరై' యుండునని యూహింపవచ్చును. లేదా, ఈగృహనామమంత్రామనామమునుబట్టి వచ్చినదే కాదేమో! కాని బట్టేపాటి తిమ్మయభారతమునందుకొని పూర్తిచేసినయీతఁడు, బట్టేపాటికి సమీపగ్రామమగు ఆత్తకూరువాస్తవ్యుడై యుండునని యెంచుటయు దొసఁగుగాదు. 'ఆత్తకూరు' 'ఆతుకూ' రనియు వాడుకలోనున్నదట. ఈజంట గ్రామములు (బట్టేపాడు —

ఆత్మకూరు) ఒక కాలమున ఉదయగిరిరాజ్యలక్ష్మికి బాదపద్మములుగాఁ బరిభ
వల్లినవలె :

“ఉదయగిరిరాజ్యలక్ష్మికి-పదనము నెల్లారు ; అట్టిసాధ్యమణికిన్

పదనంబు కలదుకూరగు ; -పదయుగళం బాత్మకూరు బట్టిపాడున్.” చాటువు.

కావున ఈద్వివిధ భారతజన్మస్థానము, ఇప్పటి నెల్లారుమండలము.

స్థూలదృష్టికి, ఈసోమన యాదిపర్వకర్తయగుతిన్నకుఁ గుమారుడేమో
యని భ్రమ కలుగును. కాని తఱచిచూచినమీద ఈకవులిరువురకు నట్టిసంబంధము
కానరాదు. కొడుకేయైనచో, భట్టబాణునిపుత్రుఁడు కాదంటియుత్తరభాగ
ప్రారంభమందుపలె, కాచవిభు పితృలరాజులు రంగనాథరామాయణోత్తర కాండాదిని
పలె సోమనయుఁ గర్ణపర్వారంభవేళఁగాని, మఱి యేయితరాశ్వాసాంతమందుఁగాని
తండ్రిచనను గొనసాగించువాఁడుగాఁ దన్నుఁగూర్చి చెప్పకొనక మిన్నకుండఁ
బాలఁడు. చెప్పకొనుట, పితృపూజ్యతకును స్వీయకౌరవమునకును గారణమగును;
చెప్పకొనకుండుట, పితృతిరస్కారమునకును ఆత్మపాపమునకును హేతువగును. కవి
యీధర్మాధర్మములను ఆలోచింపలేని యవివేకిగాఁడు.

అదియట్లుండ, ఆరణ్యపర్వమును తిమ్మయ సంగ్రహముగారచింపఁగా, సోమన
మఱికొన్నియుపాఖ్యానములతో దానిని విపులీకరించి, అయినాశ్వానముల నేడాశ్వా
నములుగాఁబెంచి, ఆపెంపును దానేచేసినట్లాపర్వాంతమునఁ జెప్పకొన్నాఁడు :

“విత్తర.....గతి....గు నిదియభారంబు-.....రణ్యపర్వంబునందు

.....తిమ్మనామృదు విడిచినకథలు-కువలయుంబున నాకుకూరి.....

.....వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య

పదపద్మ మురంద పానద్విరేఫ-మగు నాకుకూరి తిమ్మార్యతనూజ

మగుడాధ్య సోమనసుక పిండవర్మ-విరదితారణ్యాఖ్య విపులపర్వమున

నకుదుమీఱఁగఁ సప్తమాశ్వాసమయ్యె”

దురదృష్టవశమున, జైపంక్తులుగల తాటాకు క్రీమిదృష్టమగుటచే గొన్ని పంక్తుల సమగ్రములుగా నున్నవి. నిల్పియున్నవైనను గొంతువఱకీమీమాంసకునక్కఱకువచ్చునవగుటచే సంతసింపవలసినదే. ఈపంక్తులలో పదుపురు తిమ్మనార్యులపేర్లు కలవు; ఒకడు ఆరణ్యపర్వమున గథలుఁడిచినవాడు; అనగా ద్విపదభారతకర్త. రెండవవాడు సోమననుకవీంద్రుని పండ్రి. ఈయిద్దరు సభిన్నులేయైనచో, అనగా— సోమన ద్విపదభారతకర్తయగుతిమ్మయగొడుకేయైనచో, ఆత్మసంబంధగహితముగా, నిరుపపదముగా ఊహక 'తిమ్మనార్యుడు' అని వ్యవహరించుటకైనను ఆతడు వెనుకాడియుండునుగదా! మఱియు, భారతకర్త తిమ్మనార్యుడు 'సదాశివభక్తుడు.' సోమనతండ్రి, తిమ్మనార్యుడు 'వేంకటాచలధీశ్వర ద్విపదపద్య ముకరంద పానద్విరేఖము.' అదిగాక, తిమ్మనవియింటి పేరు 'బట్టేపాటి' వారు. సోమనయింటి పేరు 'అతుకూరి' వారు. కావున నిప్పటికిలభించిన ఈయాధారములనుబట్టి తిమ్మన— సోమనకవులు తండ్రిగొడుగులుకారిని నిర్ధారించవచ్చును.

పైనిచూపబడినరీతిని ఈసోమన కిర్ణపర్వాదిగా మిగిలినపదునొండుపర్వములను రచించుటేగాక, తిమ్మకవిశ్రుతిమైన యారణ్యపర్వమును విపులీకరించి సమగ్రమొనర్చెను. ఈతనియారచనమంతయు బాలసరస్వతినిచనివలె తిమ్మయసమక్షమున సమకాలమునఁగాక, ఆతనిజీవితాంతరమున నేకొలదికాలమునకో జరిగియుండునని తోచుచున్నది. అట్లేకానిచో, నాతనియారణ్యపర్వమును దానై స్వతంత్రించి విపులీకరించుటయు, నొక్కపట్టున బదునొకండుపర్వములగ్రంథమునంతను దానే రచించుటయుబానఁగదు. తిమ్మనయనుమతిటాది నే బాలసరస్వతివలెనే భారతకర్తృత్వభాగ భాగ్యమాశించినవాడైనచో, ఆతనివలెనే యేకొన్నిపర్వములో నెడనెడప్రాసియుండును గాని, అర్ధాధికమైన యంతపెద్దభాగమును తిమ్మయయదుగు బాడయైన గానరాకుండఁ దానే యరికిట్టకొనుట యసంభవము. తక్కినపర్వముల మాటయెటున్నను, ఆపక్షమున, స్వర్గారోహణపర్వము తిమ్మయ యీశనిపరము చేయుటకే నిలనవడదు. కావ్యగోపుర నిర్మాణమున కాంబించినశిల్పి శిఖరారోహణ మహాభాగ్యము సత్తులపర మొనర్చి తాను దూరముగాఁ దొలఁగియుండలేడు. నిర్వహణానందము ప్రారంభకుతూహలముకంటె నెక్కు మునుఁగులో గొప్పది. కావున బాలసరస్వతి తిమ్మయకి వికీ నమకాలికుఁడు; సోమన యర్వాచీనుఁడు.

ఏకప్పటివారు? అను సమస్య నేను బహుశా రమ్యచేయలేనిది. దానికక్కడకు వచ్చు నాధారము లీగ్రంథమున నూచనామూత్రముగనైన లేవు. అయినను యథా శక్తి నొకస్థూలనిర్దేశము చేయబూనెను; పెద్దలు పవేచింతురుగాని.

తిమ్మవీయెడ భక్తినిఱపిన ద్విపదభాగవతీర్తి - పూర్వోదాహృతుడైన తేజమల్లరంగిశాయి—18 వ శతాబ్దిచరమ భాగముననున్న పుష్పగిరితిమ్మనకు సహ శ్రోతగావున ఈబట్టెపాటి తిమ్మకవి యంతకుబూర్వుడని చెప్పనక్కఱలేదు. ఆతని కాలమునకు నిదియొక వైపు మేరి.

మఱియు, తంజావూరిపుస్తకభాండాగారమునకై యీద్విపద భారతము ప్రతులవ్రాయించిన యుదారభీటుడు శాహజీ రునెడి మహారాష్ట్రప్రభువు. ఈరాజు, ఆంధ్రగాయకవంశమును దొలగించి తంజావూరిని స్వాధీనమొనర్చుకొన్న ఏకోజీ కుమారుడు. అనగా, చోళమండలమునేలిన మహారాష్ట్రవంశములో రెండవ పురుషుడు. ఈతనిపరిపాలనాకాలము క్రీ. శ. 1684-1712. ఈరాజునాసరిని నింబాజియనెడి రాజోద్యోగి కుప్పయమంత్రియనెడి వ్రాయసకానిచే ఈభారతము ప్రతివ్రాయించినట్లు విరాట-ఉద్యోగ-భీష్మ-అశ్వమేధపర్వాంతముల నుదాహరింపఁ బడియున్నది. శాసనపంక్తులవలె బరమచారిత్రికాధారములైన యీద్విపద లీక్రిందఁబొందుపఱపఁబడినవి :

“భోసలావ్యయ సుధాంభోధి చంద్రుండు-భాసుర శౌర్యాసుభాస సాంద్రుండు

భవసముత్సృట జటాధరణాయమాన-ధవళకీర్తి మనోజ్ఞ (తర) గాంధంక
గాహనైక పవిత్ర గంధర్వగాన-మోహితామరనధూ ముఖ కాంక్షణీయ
మనుజభావుండు రామామనోహండు-వనఘనన్నకుండు శాహసనీవిధుండు

ఒక నాగు తనమది నుల్లాస మొదవఁ-బ్రకటిత పద్మినీభామా ధవుండు
తొలిగట్టనుదయింపఁ దోడ మేల్కొంచి-చెలగి పన్నీటను జలకంబులాడి,
వరసప్రభూషణావళు లొప్పు దాల్చి-సరసతః గమ్యరి చందనంబలఁగి
కమనీయ సౌగంధ కమల కల్పార-సుమదామ సౌగంధ శోభితుండగును
గరిమతోడుత నూడిగంబులు నొక్క-సరిగ మెచ్చుకని సందడింపంగ,
ప్రచుర నీలస్తంభ బాహుశ్యహేమ-ఖచిత నానాగర్భ కాంకులతోడ

విపైన యాసానవేడికిమీఁద-శొప్పుగాఁ గూర్చుండి యున్నంతలోన,
దమ్మలిక్కుగు వచ్చి తగుపీతములను-ఇమ్ములఁ గూర్చుండి రెలమిలో; నపుడు
దశరథతనయుండు తమ్ములతోడ-విశదనూ కొల్లుకు వేంచేసెనఁగ
శొప్పెనప్పుడు వేగ నుచితఁజ్ఞ లెన-దొరలును మంత్రిలు దుర్గాధిపతులుఁ
బరువిడి సామంత భటసమూహములు, హితులు బురోహితు రెలమి సత్కృ-ప్తులఁ
బాతక గాయకప్రతతి యేతెంచి-కొలువఁగ, 'జోడ్హారికువలయాధిక,

విలసితనాజ్ఞాల, వీరప్రతాప, భూసురాశీర్వాద పుణ్యచారిత,
వాసవజిత భోగైభవ నిలయ, -కారద డిండిర చంద్ర కర్పూర
తారాని మల్లికా భవళసక్తి-ర్తి-ధామా!' యనుచు భట్లు తగజయశెట్ట,
చెలఁగి యింద్రునిపురిచేడిల నవ్వఁగలిగిన రూపములగల వారకాంత
లనడఁ జేరి నృత్యంబులుసేయ, -దీపింప భూలోక దేవేంద్రుడనఁగ
భూపాలతిలకంబు పాలుపుడీపించి, -పంచమవేదమై పరఁగు భారతము
సంచితపాపములొ చెడఁజేయుఁగాన (1)-నింబాజిఁగనుఁగొని: "నీవు వ్రాయింపు

మంబుజోదగులీలన్నియు దానఁ-గనవచ్చు." ననిచప్పుఁ గడువేడ్కతోడ

సరవితోడ మహాప్రసాదంబటంచు-నిరవొప్పఁగాఁ దనయింటి కేతెంచి,
యెలమి నన్ విలిపించి యిట్లును: 'నిపుడు-భారతపర్వములో ప్రభువు కావేంద్రుఁ

దారుడు వ్రాయింపుమని పత్కె- గాన, -కుదురుగా నొరుఁగక కొదరక తప్పు
లాదవకుండఁగ వ్రాయు' మనుచు నావేళ-ఘనసార తాంబూల గంధమాల్యములు
చనవొప్పఁగా నిచ్చి చనుమన్న, నేను-ఘనతర సంతోష కలితుండవగుచు
మనమున నుప్పొంగి, మార్తాండవంశ-మహితాంబునిధి సుధామయ మూర్తిపేర

విహిత సదాచార విఖ్యాతుపేర-బ్రహ్మకల్పస్థాప్య బహుశ్రీపేర
బ్రాహ్మణాశీర్వాద ఫలనశ్రీపేర-మండిత శాత్రవ మత్తభూపాల
శుండాల నిర్జిత శుభమూర్తిపేర-విభవనిర్జిత దేవవిభుపేర కావా
విభుపేర సకలప్రవీణునిపేర-వ్రాయుఁగఁబూనితి తరమరియుతులు

మాయురేయని పలుమాఱును మెచ్చు-నిటలాక్ష పదపద్య నిహితప్రసన్న
పటుచిత్తుడైన కుప్పయమంత్రివగుడఁ-నిందాఁకరవిచంద్రు లెందాఁకజవధు

లెందాఁకదొలిమిను- లెందాఁకనలువ-యెందాఁక శైలబాధీశుసశ్రీ-ర్తి
యందాఁక నిది పూజ్యమై యొప్పుఁగాక.

అశ్వమేధపర్వము చివర.

విరాట-ఉద్యోగ-భీష్మపర్యాంశములగుడ నీయర్థముగలపంక్తులే కలవు. దీనినిబట్టి సోమన శాహజీప్రభువునకుఁబూర్వకై యుండవలెను. ఎంతపూర్వము? అనునదియుఁ దేల్పురానికవయమే. కాని, సోమనగ్రంథము ప్రతులువ్రాయించుకొనఁ దగినంతప్రశస్తి సంపాదించినప్రాచీనరచనయైనపుడే తంజావూరువారికి దానియెడ నంతయవేక్ష కల్గుటకవలయును. కావున సోమన శాహజీకి నమకాలికుఁడును అవ్యవహితపూర్వమును గాక, కొంతప్రాచీనుడే కాదగును. అత్యుక్తి లేకఁడుటకై ఆప్రాచీనతను ఏబదిసంవత్సరములవ్యవధిగా నింగీకరింతుమేని యీ 16 వ శతాబ్ది పూర్వభాగమునో మధ్యభాగమునో యుండియుండవలెను, (1600-1650). మఱి, యితనికిఁబూర్వకైన తిమ్మయకాలము 16 వ శతాబ్ది తుదిభాగమో, మధ్య భాగమో కావచ్చును, (1550-1600). ఈముర్వరు నింతకంటెఁబ్రాచీనులైనచో తిమ్మయ యిందుమింగు కృష్ణరాయలకాలమువాడగును. ఆమహారాజుపరిచాలనా కాలమున కన్నడములో కుమారవ్యసుఁడనుకవి భారతమును దేశీయచ్ఛందమైన షట్పదులలో రచించెనట. కాలప్రభావమున దేశీయతామహితములైన యీరెండు భారతములును ఒకయుగముననే పుట్టినవేమో!

ఈకవులకాలమునుగుఱించి నియతోపకారకములైన యితరాధారములు లభించునంతవఱకు నింతకుమించిన నిర్ణయము చేయఁజాలను. ఆభారము లోకము నకును భావికాలమునకును ఎదలితిని.

ఈమువ్వురిలో తిమ్మనార్కుఁడు, ఆదిపర్వమును నరసయాధిపుకుమారుఁడైన చౌడామాత్యునకంకితమొనర్చెను. విరాటపర్వమును జంగాలమలిరెడ్డిపొత్తుఁడును దేవయభుక్తుఁడును అయిన ముమ్మయ యనుపేరుగల పంటవంశప్రభువునకుఁగృతి నిచ్చెను. తక్కిన తనపర్వములన్నియు రామార్పితమే చేసెను.

‘క్రీసమాశ్రితనేత్ర, శృంగార గాత్ర-ధీసార నరసయాధిపుచాడ, ధీర,

అనమానదానవిద్యా వినోదములు-దెసలవర్తిల్లుమంత్రీ! చిత్తగింపు’

ఆది, ఆశ్వా. 4

‘క్రీరామవిఖ్యాత చిరతకోల్లాన-నారీమతక్రీడ నరసయచాడ,

తక్క-క కర్ణావతారుండవనగ-దిక్కు-లజలయుమంత్రీ! చిత్తగింపు’

ఆశ్వా. 5

‘శ్రీయుతవాగ్దాల, నిద్రవిశాల-న్యాయనూతననోడ, నరసయచౌడ,

పగలమజేదప్రబంధ సత్కీర్తి-మించిన సత్యధర్మీ! చిత్తగింపు’

అవ్వ. 6

‘శ్రీకగ, శ్రీతకల్పవృక్షవతాగ-పాక కానసభోగ, భవ్యపయోగ,

నీలవర్ణనిమిడ నిజమైనభక్తి-కీలకొల్పెడుపజేకీ! చిత్తగింపు’

అవ్వ. 7

‘శ్రీకరరణజాల, విత్తకీర్తిలాల-నాకేంద్రవైభవ, నరసయచౌడ,

ప్రకటిత నిఖిల సౌభాగ్యవర్ణనల-నకలంకుడగు నమాత్యా! చిత్తగింపు.’

అవ్వ. 8

‘శ్రీరమ్యగుణవార, శ్రీతజనాధార,-కౌరుణ్యపూర, జంకలమమృధీర!’ విరా. ప్ర. అ. అది.

‘ఆదిమందార, సాహసవికార్య-పార్థివసుతకార్య, పంటవంశేంద్ర!’ విరా. ప్ర. అ. అది.

‘డిండిగీర్తి, బట్టేపాటినిలయ,-మదనసన్నిభ గాత్ర, మలిరడ్డిపాత్ర!’ విరా. తృ. అ. అది.

‘వాసప్రతిమాన, వరజపాదీశ,-ధీశక్తి నిజపాత్ర, దేవయపుత్ర!’ విరా. చ. అ. అది.

‘మహితాయురారోగ్య మంగళీ చయమందమబట్టేపాటిరామలింగంబు

క్రమముదప్పక యిచ్చుఁ గలకాలమెల్ల,-అవేల్పుఁగొల్పిన యనఘాతురపేర

దేవయప్రభు వంశశిలకంబు పేర, - నరణిగాఁ బంటవంశప్రభుపేర

మఱియు జంగాలముమ్మయధీరుపేర-సహజసజ్జనుపేర సంప్రోక్షమైన

మహితకావ్యము ధాత్రి మను.....”

విరా. ర. క. అ. అది.

ఈచౌడప్ప యేరాజునకుమంత్రియో, ఆతనితండ్రినరసయాధిపుని యాధి పశ్యమేనీమకో! ఏగ్రామమీనకో! తెలియవచ్చుటలేదు. ముమ్మయరెడ్డివిషయము మాత్రమింతింటెఁగొంతమెఱుఁగు. ఈతనినివాసము బట్టేపాడుగ్రామమని స్పష్టీకరింపఁబడినది. కాని, యాతనిప్రభుత యెట్టిదో! ఏచక్రవర్తికిసానుంతుఁడో! ఏరాజునకు దుర్గాధిపతియో! ఇంకేప్రభువునకు దండనాథుఁడో! నిశ్చయముగాఁ జెప్పలేము గాని, అసాధారణగౌరవముగల యొక మేటిమానిసియనిమాత్రము సమర్థింపవచ్చును. ఈమేటికినిము కేవలసంపన్నగృహస్థతమాత్రమే కాదు. మఱి, “కర్ణాటలిక-“చలమర్చిగిండాది” బిరుదాందితము; “పరిపాలనాభార ధారేయము; “లిత చౌపట్టికళాప్రావిశ్యాత్కము” ఏవంవిధ గుణమహితుఁడైన యీగృహిపతి ఉదయగిరిరాజ్యాధ్యుదయకాలమున బట్టేపాడుప్రాంతనీమకు వంశవరంప రాగతమైన యాధిపత్యమువహించి చరిత్రప్రసిద్ధిపందిన యొక మహాపురుషుఁడై యుండును.

దురదృష్టవశమున మన దేశచరిత్ర 'అతుకులమారిబొంత' గా నుండుటవలన నిటువంటిమహాపురుషులెందఱో 'ఊరు పేరు' లేకుండఁబోయిరి. అదే సమగ్రమైన నాఁడు ఇట్టివారిపేరఁగొన్ని ప్రకరణములు వేర్పాటుచేయవలసియుండును.

అయితే, ఈకృతిపరిశ్రమిమాంసలో నొకచిన్నచిక్కున్నది. అది విడఁ దీయరానంత చిక్కుమాత్రము గాదు. ఏమనఁగా—నేనుజూచిన విరాటపర్వప్రతులు నాలుగుగలవు:—తంజావూరిప్రతి, మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ ప్రతి, పనప్పాకం శ్రీనివాసాచార్యులువారి ముద్రితప్రతి, ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయప్రతి*. ఈనాల్గిటిలో నొక్కతంజావూరిప్రతిలోమాత్రముతప్పు దిక్కినమూఁడిటను ఈపర్వము ముమ్మయాంకితముగానే ప్రస్ఫుటమైయున్నది. తంజావూరిప్రతిలో ముమ్మయస్థానమున శ్రీరాముఁడు ప్రతిష్ఠింపఁబడినాఁడు. ఈమార్పు తంజావూరివ్రాయసకాంధ్రచేసిలో లేక వాఁవ్రాతకు మాతృకయైనప్రతిలోనే కలదో! ఈమార్పుచేసినవారి యుద్దేశ మేమైయుండునో యూహించుటకష్టము. దైవవశమున నేకవాక్యతగల మఱి మూఁడుప్రతులాంధ్రదేశమందలి నానాభాగముల లభింపకున్నచో, తంజావూరి ప్రతివలన ముమ్మయర్థియు మనమును వంచితలుమేయయ్యెడివారము. ఇటు చెన్నపట్టణముమొదలు అటునైజామురాష్ట్రమువఱకు వ్యాపించిన ముమ్మయపేరు తంజావూరిలోలేనంతమాత్రమున శంకింపఁదగినదికాదు. ఉన్న పేరును ఒకచోటఁ దుడిచివేయవచ్చునుగాని, లేని పేరును పలుచోట్లఁగల్పించుటకష్టము. విరాటపర్వము ముమ్మయాంకితమే. తంజావూరిప్రతిలోని వ్యత్యాసమునకును, తక్కినమూఁడుప్రతుల యేకవాక్యతకును ఈక్రిందిపంక్తులుమాడఁగోరెదను:—

ముద్రిత-ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ ప్రతులు.

తంజావూరి ప్రతి.

విరా. ప్ర. ఆ. ఆది.

శ్రీరమ్యగుణవార, శ్రీరజవాధార,

లేదు.

కారుణ్యపూర, జంగలముమ్మధీర!'

* సర్. కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారిప్రేరణచే, శ్రీయుతులు శేషాద్రిరమణకవులు నైజాం ప్రాంతమునుండి ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమునకై సంపాదించిన ఆంధ్ర తాళపత్రగ్రంథ సముదాయములో నరికిధిలముగా నున్నప్రతి.

మూర్తికి-ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ ప్రతులు.

శింజాపూరి ప్రతి.

తుది.

‘ఆరిమందార, సాహసవిక్రమాగ్ర,
సార్థివసుతకార్య, పంటవంశేంద్ర!’

‘నాగదమునివంద్య, నగకాసురారి,
నారిగిగర్వ నిర్వృపణకృత్య,
కుంభజవర దత్త గురుచారు చాప,
కుంభకర్ణవిదార, గురుకీర్తి ధార,
సాకేతపురివాస, జయతరోల్లాస,
నీకేనుమొక్కద నిఖిలైక నాథ!’

విరా. ద్వి. అ. అది.

‘శ్రీరాజతాకార, శివభక్తిపూర,
గౌరవాకార, జంగలముమ్మ ధీర!’

‘శ్రీరఘునాథ, యాశ్రితనాథ, నాథ,
వారిజనాథ, శ్రీనీతానమేత!’

తుది.

‘అనఘాత్మ, పంటవంశాంబుధి చంద్ర,
జనసుతి ప్రభురాజ, సాహిత్యభోజ!’

లేమ

విరా. త్వి. అ. అది.

‘శ్రీభక్తవోర్ధంబ, చెలమర్తిగండ,
జైభవోపేంద్ర, దేవయుముమ్మ ధీర!’

‘శ్రీసమంచిత నేత్ర, శృంగార గాత్ర,
.....
సాకేతపురినున్న జనములందఱకుఁ
జేకొని ముక్తయిచ్చిన రామ, విసుము.’

తుది.

‘డిండీరకీర్తి, బట్టేపాటినిలయ,
చండశాత్రవళూర, సంచారధీర,
మదనసన్నిభ గాత్ర, మలిరెడ్డిపాత్ర,
విదితసత్కులచంద్ర, విభవదేవేంద్ర,
లలిత చావప్పిళలా ప్రవీణాత్మ,
కలితమహాభాగ్య కర్ణాటతిలక!’

లేమ

విరా. చ. అ. అది.

‘శ్రీసమంచిత నేత్ర, చిరకృపాపాత్ర,
వాసవాకారి, దేవయుముమ్మధీర!’

‘శ్రీవి, గుణధామ, శ్రీరఘురామ,
సావనాతీత, సౌభాగ్యసమేత,’

ముద్రిత-ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ ప్రతులు.

శంజాపూరి ప్రతి.

తుది

‘వాసకప్రతిమాన, మజనాధీశ,
ధీశక్తి నిజపాత్ర దీవయపుత్ర!’

‘జగవిందభవపూజ (?) అమృతశరీర,
కరుణించి నన్నెలు కాకుల్ సరామ!’

విరా. పం. ఆ. ఆది.

‘త్రీకరచారిత్ర, శృంగారగాత్ర,
ధీశల్పితోద్ధార, దేవయముక్త!’

‘త్రీకరచారిత్ర, శృంగారగాత్ర,
.....
అవిభీషణుని లంకారాజ్యమునకు
గావించి నిలిపిన ఘన, చిత్తిగింపు.’

తుది

‘పంచాక్షరీమంత్ర పరమతత్వజ్ఞ,
పంచమవేద ప్రపంచ నిర్వహణ,
.....
ప్రథిత జంబూద్వీపభార ధారీయ,
పృథులసౌభాగ్య గంభీరసముద్ర,
అనియిట్లు నృపతికి నభివృద్ధిగాఁగ
నెనసినవేడ్క-తో నేఁజెప్పినట్టి
యాపుణ్యకథ విన్న నెలమివ్రాసినను
.....

మహితాయురాశోగ్య మంగళచయము
రమణ బట్టెపాటిరామలింగంబు
క్రమముదప్పుక యిచ్చు గలకొల మెల్ల
అవేల్పుఁగొల్పినయనఘాశ్శృంగేరి
దేవయప్రభు వంశతలకంబు పేరి
సరణిగాఁ బంటవంశప్రభు పేగ

“మఱియు జంగలముమ్మయ ధీగపేగ
సహజగజ్జనుపేరి సంప్రోక్తమైన
మహితకౌవ్యము ధాత్రి మను...
.....

‘దశరథరామ, సీతాంగిరామ,
శశికి బాధగ నేవ్వ నన్యోనివర్ధి,
.....
భోగసాన్వయ సుధాంభోధి నిండునకు
భాసురకౌర్యానుభవ సారమునకు
.....
అనఘసన్నుతికి శాహసవీరపతికి
నింజాజి వ్రాసించె నిఖిలారవిత్తు
కంభోధి ముగించుడుట్టి భాదరము
నిటొత్తి పగపగ్గు నిహితప్రసన్న
పట్టుదిట్టుఁడైన కుప్పయమంత్రచేతి
ఈపుణ్యకథ విన్న నెలమివ్రాసినను
రూపించి చదివినగుచిరపుణ్యులకు
.....

మహితాయురాశోగ్య మంగళచయము
రమణ మైనెచ్చు త్రిరాఘవేశ్వరుఁడు.
“ఈసహస్యో మహియంతకాలంబు

హేమాద్రిశిఖరంబు లెంతకాలంబు
.....
బాలుబొంద నెలయును భువనంబులెఱుఁగ

ముద్రిత-ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ ప్రతులు.

తంజావూరి ప్రతి.

గుడి

ఇదిసదాశివభక్త.....
.....శిష్యుయ నామధేయ
రచితవిరాటపర్వము.....”

ననుపమసితి నొప్పు నంతకాలంబు.
ఇది సదాశివభక్త.....
.....శిష్యుయ నామధేయ
రచితవిరాటపర్వము.....”

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయప్రతి:—

“చాయశఃపూర, సరసగంధీర! -భీరుర్భూతాణ విరుదప్రతాప!
తాపశకృత సౌఖ్య, ధర్మస్వరూప! -రూపమనోజాత రుచిభానుబింబ!
.....డింభ-డింబకులాచార ద్విజ...లంబ,
లంబశర్లోద్ధార లలితసంచార! చారణమృతభాగ్య, సద్గుణోద్ధార!
ధారాధరోద్ధారధర, సుభావాస: -నాసప్రతమాన వరజవాధీశ,
ధీశక్తినిజపాత్ర, దేవయపుత్ర! ఇది సదాశివభక్త హితవాసక్త
సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప-త్రుతిపాత్ర వల్లభనూరినృపుత్ర)
మరిమద్విధేయ శిష్యుయ నామధేయ-రచితవిరాటపర్వమున నాశ్వాస
ముచితార్థయుతముగా నొప్పె నాలవది.”

సరసయచౌడునివిషయమునను తంజావూరిప్రతి కొంతవంచనకే దొరకొనెను గాని, అది తుదముట్టలేదు. ఆదిపర్వములో మొదటి మూఁదాశ్వాసములలోను సరసయచౌడునిపేరు తొలగింపబడి యా స్థానమున శ్రీరామునిపేరు నెలకొల్పఁ బడినది. తక్కిన యయిదాశ్వాసములును ఆమంత్రి పేరనే చెల్లుచున్నవి. ఈపర్వము నకు లోకమున మతెచ్చటను ప్రత్యంతరము లభింపజేపుటచే మొదటిమూఁదాశ్వాసముల యథారసితి గనిపట్టి వివరించుటకు ఏలుకాకిపోయెను. అయిననుఉన్న యాధారమునుబట్టి యాదిపర్వము చౌదామాత్యాంకితమనుకొనుటలో సందియ ముండనక్కఱలేదు.

ఈవాదమునకుఁ బక్షాంతరమాలోచించి యాక్రిందివిధముగా ఆశంకి చేయవచ్చును: ‘తిమ్మయ తనపర్వములన్నిటిని రామనామాంకితముగనే రచిం

వగా, గాలాంతరమున చౌడామాత్యుడు ఆదిపర్వమునందును ముమ్మయరెడ్డి విరాలపర్వమునందును శ్రీరాముని దొలగించి యాచోట దమ పేర్లు చొప్పించు కొనగూడదా!' యని. కూడునుగాని యిందుసంభావ్యతలేదు. ఈకృతిపతులట్టి దొంగతనమునకే పాల్పడినచో సొత్తునంతను అపహరింతురుగాని, కొంచెముతోఁ దృప్తిపడి యెక్కువపాలు వదలిపెట్టిపోరు. వదలిన ఆయెక్కువపాలు తమదొంగ తనమును బట్టిచూపుననే ధయమునకును లోనగుదురు. అదిగాక, ఈవంచన ప్రారంభించిన సరిసయచౌడ యాచోట తానే తుదముట్టించియుండునుగాని, స్థలాంతరమందలి ముమ్మయరెడ్డికిఁ గొంతపాలు వదలిపెట్టడు. మఱియు, ఈపురుషులిరువురును ఇట్టినికృష్టకార్యమునకు లోపడవలసిన నీచులునుగారు. వారు సంఘమున నున్న తపదస్థులు. 'కర్ణావతారు' డని దిక్కులవెలసిన మంత్రియొక్కడు; 'కర్ణాట తిలకు' డని పేరుమోసిన జనాధీశుడొక్కడు. కృతిపతిత్వకాంక్ష తీర్చుకొనుటకై యీయిరువురు 'ఈశ్వరార్పణ' మన్ననస్తువు సపహరించుకొనిరికిఁ బాల్పడక స్వతంత్రించి తామే యెన్నోగ్రంథములను వ్రాయించుకొనఁగల సమర్థులు. కావున వీరికృతిపతిత్వమును సవ్యాజమొనర్చుటకు నామనసొల్లకున్నది.

'మఱి, తిమ్మయికిఁ గ్రంథమునంకితులైన ఈయిద్వరికో వీరిలోనొకరికో అంకిత మొనర్పక, కొంతయాతనకే గొంతయాతనకే మఱికొంత రామునకు నేలసమర్పింప వలెను?' అనుప్రశ్నయు రావచ్చును. ఈప్రశ్నవలెనే సమాధానమును సులభమే. ఆకవి యొక్కొక్కపర్వము నొక్కొక్కకృతిగా నూహించి, ఆయాకృతులను దొరకినపుడు దానొక్కలైనపతులకు నర్పించి, దొరకనపుడు 'బ్రహ్మార్పణ' మని రామునకు ధారింపియుండును. భాస్కరరామాయణముప్రతి సర్వప్రమును సమగ్రమునుఅయినది లభించినపుడు, ఈద్విపద భారశిమువలెనే కొన్ని కాండములీశ్వరార్పితములుగా మఱికొన్ని సాహితీయకావ్యాలుగా వేర్వేరి కనుపట్టునని నాయూహ. ఇప్పుడచ్చయియున్న యారామాయణములో ఈకృతిపతిత్వము చాల తాము మాటుగా ననిద్రేశ్యముగా నున్నది.

సభాపర్వము ఆదినిరామంకితముగను, అంతమున రంగయామాత్యపుత్రిక డగు అనంతమాత్యునకంకితముగను ఉన్నది. బాలసరస్వతీశ్వరుడు ఈయిరువురును గృతిపతులగా భావించెనో? లేక రామునేకృతిపతినిఁజేసి, తనవంశకుండగు సనంతా మాత్యుని గౌరవార్థముసంబోధించెనో?

“శ్రీసమంచిత నేత్ర, శృంగార గాత్ర!-శోసలాపని నాథ, గుణోభిరామ!”

సభా. ప. ప్ర. ఆ. ఆది.

“భానుకులాంభోధి సావన చంద్ర!-భానుకోటిప్రభా భాభాసమాన!

అంజనాశ్రుజలాల, యశికృపాశీల!-మంజీరయుత పాద, మధురప్రసాద!

.....”

కుడి.

“శ్రీభోగ సంఘన్న, శివచాపభిన్న!-సౌభాగ్యసుత్రామ, సాకేతరామ!”

ద్వి. ఆ. ఆది.

“పంచఘంటానాద, పాండవహస్తాద!-పంచాస్త్రసమశౌర్య, ధర్మాద్రిధైర్య!

శ్రీరంగయామాత్యశేఖర పుత్ర!-కౌట్యునిధి, దానకర్ణావతార!

శ్రీయనంతామాత్యశేఖరోత్తంస!-కౌట్యజనవచర్త, కమనీయశీర్తి!

ధర్మసమగ్రంబు తలకొన్నయదియుఁ-చేర్చిఁ బుణ్యంబులఁ బెనుపొందునదియు

నసమపాహిత్యవిద్యా చతుర్ముఖుఁడు-రసికుండు బాలసరస్వతీశ్వరుఁడు

పసకొనర్చిన సభాపర్వంబునందు-ననదృశంబుగ ద్వితీయాశ్వాసమయ్యె.”

ద్వి. ఆ. కుడి.

రాఘవపాండవీయ శృతిప్రదానముకూడ నిట్లే ఆకువీటిపెదవేంకటాద్రికా!
వియాపాక్షునకా! అని సందేహింపదగినట్లుండును.

సోమన తనపదునొకండుపర్వములను శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరునకే సమర్పించెను. తిమ్మయ క్లుప్తముగావ్రాసివిడిచిన యారణ్యపర్వమున నీతఁడుపెంచి తిరుగ వ్రాసిన గ్రంథభాగమునుగూడ ఆ దేవునిపరమే చేసెను. ఇది ఈద్విపదభారతచరిత్ర స్వరూపము.

ప్రకృతి దేవతోత్పంగమున నోలలాడిన ప్రాక్తనమానవుఁడు చిత్రవిచిత్ర కార్య కమనీయమైన ఆమెచిద్విలాసమును జూచి యానందపరవశుడై చిందులుత్రొక్కుచుఁ బాడినపాటయే మానవలోకకవి త్యావిర్భావమునకు శ్రీకారము. ఆకవిశ్వము ఆడుచుఁ బాడినదిగనుక దానికి ‘పాట-పాట’ లేక ‘నృత్యగీతము’ (Ballad dance) అని పేరు. ఈ ‘పాట-పాట’ లో మూడు భిన్నభాంశములు గలవు:—అడుగువేయుట, రాగముతీయుట, మాటలుకుట. శాస్త్రపరిభాషలో ఈమూడును గ్రమముగా నృత్యము-గీతము-శబ్దము-అయినవి. ఈమూటిలో శబ్దమే కవితాద్రవ్యము; తక్కిన రెండును ఉపస్కారకములు. కాలాంతరమున ఈమూడంశములు గ్రమముగా

మూడుభిన్న శాఖలై నాట్యము-సంగీతము-పద్యముగాఁ బరిణమించినవి. తొలి నాటికవిత్వమునకు సాహచర్యము నెఱపిన నృత్యగీతములలో నృత్యమునుబూర్తిగను గీతినకొంతవఱకును దొలగించి, కవిత్వమునకుఁ బ్రధానాంగమైన శబ్దము తనరాజ్యమును దానే యేలుకొనఁజొచ్చినది. అదియే పద్యకవిత్వము. ఈరాజ్యములో నృత్యమునకుఁ బ్రవేశమే లేదనుట యెల్లరికను విశదమే. గీతిగీతమాత్రము అప్రత్యక్షమైన యధికారము కొంతకలదు. గీతిగీతమైన యేలయనిబద్ధత కలదో అదే పద్యగీతమైన ఛందస్సు. ఈఛందస్సుకతముననే పద్యపఠనవేళ మధురమైన యొకగీతివిశేషము వచనపఠనముకంటెభిన్నమైనది వ్యక్తమగుచుండును. పాటగాఁబుట్టినకవిత్వము పద్యముగాఁబరిణమించుటలో నృత్యమునువలె గీతమును కేసలము విస్మరింపలేక పోయినది. దానినిసైతము విస్మరింపవచ్చునని రుజువుచేయుటకుఁ బుట్టినదే గద్య కావ్యము. ఛందోఃసర్జనమునలన గద్యము కవిత్వమనిపించుకొనునా లేదా? అనునది విషయంశరము. అది మైముయిదేల్పదగినదికాదు. కాని, తనరాజ్యమైన కవిత్వమునఁ దానే సర్వాధికారము నెఱపుటకై శబ్దముచేయుకృషి యంత దూరముపోవునో చూపుటకుమాత్రమే ఈయంశమును స్మరించివిడిచితిని.

గీతికి అప్రత్యక్షసంబంధముకాక ప్రత్యక్షాధికారమే యొనగినకవిత్వము పదకవిత్వము. పదజాతికిని బద్ధజాతికిని ప్రధానమైనభేదమిదియే. ఈపదజాతిలో నింగోకయుపశాఖ కవిత్వాంశకంటె గానాంశకే యెక్కువప్రాధాన్యమిచ్చి గేయకవిత్వమనెడి వ్యవదేశము తాల్చినది. గీతినంగీకరించియుఁ కవిత్వాంశకే యెక్కువ ప్రాధాన్యమిచ్చిన రెండవయుపశాఖ, జాతివాచకమైన పదకవిత్వముపేరనే నిలిచియున్నది. వీనిలో మొదటిదాని సంచారము రాగతాళప్రధానమైన సంగీతకళాజగత్తున; రెండవదానిప్రవర్తన భావనాప్రధానమైన సారస్వతశిల్పలోకమున. ఈరెండు శాఖలనుండియు మరల పెక్కు చిలవలుపలవలు పుట్టినవి. వానినూత్తరవివరణయ్యెడ నవేక్షణీయుము కాదు. కావున గేయశాఖ-పదశాఖ-యనెడి వర్గీకరణముతో నిలిపెదను.

ఏవాఙ్మయములోనైనను ఈపదకవిత్వమే పద్యకవిత్వముకంటె ముందు పుట్టి పెరుగును. కాని, ఛందోన్యాకరణాది నియమనిష్కర్వతయు, శైలీప్రాధియు, ఇతివృత్తోదారతయు, విజ్ఞానాధాయకతయు లోనగు నితరకవితామహాంగముల సంతరించుకొని, నాగరకమై, పద్యకవిత్వము ప్రాధసాహిత్యముపేర విద్యల్లోకమున స్థిర

ప్రతిష్ఠ సంపాదించును. పదకవిత్వము, ఎంతనిస్సర్గముధురమును నిరాడంబరమును అయినను ప్రౌఢవాఙ్మయమున స్థానమానింపక, గాలిలోనే పుట్టి గాలిలోనే సంచరించును, బుట్టుక దార్ఢ్యమునుబట్టి కొంతకాలము సజీవమైయుంచును. ఇదియే మనలో శుద్ధదేశికవిత్వమనిపించుకొన్న శాఖ. దీనికిని సారస్వతప్రతిష్ఠ సంపాదించి స్థిరత్వము నెలకొల్పుటకై పలువిధముల బాగుపడిన సంస్కర్తలే ద్విపదకావ్యకర్తలు. పాడందగిన పదకవిత్వమునకే నొకరికంటె, పతనయోగ్యమైన పద్యకవిత్వమునకే రెండవ కంటెని పెట్టి, యుభయగుణములను ఏముచేసి ఆమహానుభావులు పచనముచేసిన రసాయనమే ద్విపదకవిత్వము. ఇది గేయమును అగును, సాత్యమును అగును. ఈవాఙ్మయశాఖ నిస్సర్గమాధుర్యముతోడియుదాత్తత, నిరాడంబరత్వముతోపాటు విజ్ఞానాధాయకతకు, సౌలభ్యసహితమైన శైలిప్రౌఢికి గూడలియై, దేశీయమైన శుద్ధపదకవిత్వమునకును సాంస్కృతికమైన ప్రౌఢసాహిత్యమునకును సామరస్యము గలిగించి యుభయతారకమైన కావ్యపథమును తీర్చిదిద్దినది.

ఈవాఙ్మయమునకు మూలపురుషుడగు పాల్కూరికి సోమనాథుడు. పద్య కావ్యపథముతీర్చుటలో నన్నయ యెట్టిప్రథమాచార్యుడో, ద్విపదకావ్యపథమును దీర్చుటలో సోమనాథుడట్టియాచార్యుడు.

ఈ మూలపురుషత్వమునుబట్టియు, గౌరవాదుల శైవమతమునుబట్టియు గాబోలు, శైవులే ద్విపదవాఙ్మయకర్తలైన దేశికవిత్వాభిమానులని యొక అవప్రథ లోకమున వ్యాపించినది. ఇకరులమాట యటుండవలె; సోమన యెంతవీర శైవుడో అంత వీరవైష్ణవులేయైన తాళ్లపాక వారికి నైతము ఈనిర్మాణములో నెక్కువ పాత్రకలదు. మఱియును పాల్కూరికి వారివలెనే పరమమాహేశ్వరులైన విడుపర్తి వారియింట వారిమగపిల్లలతోపాటు ఆడుపిల్లలువలె ద్విపదకవిత్వతోపాటు పద్య కవితయు నుదయించినది. ద్విపదనేవయే కవిత్వావ్రతముకానగడిన గౌరవయింటనే ఆతనికొడుకు భైరవకవి “పితృరాచారము” నజ్జిలించి శ్రీరంగేశ్వరుని బద్ధములతోనే పూజించెను. అంతదూరమే! ప్రథమ ద్విపదాచార్యుడైన సోమనాథుడో వారియవతారపురుషుడగు జన నెశ్వరునిపాదములను జంపకొశ్యలములతో నర్చించెను. కావున ద్విపదలు శైవులసాత్త్వియు, బద్ధములు శైవేతరుల ధనమనియు నేర్పాటుచేయుట పొసగనిసంగతి. ద్విపదరచనలకును కులగోత్రములకును సంబంధ మేమియులేదు. దానికిఁ గాలప్రభావముతోఁగూడఁ బొత్తులేదు. పోగా, ఆయా

కవులయూ గవిపోషకులయూ ఆశయాభిరుచులే ఆయావాఙ్మయలశలకు ఆలవాలము లనుకొనుట లెస్స.

సోమనాథునిద్విపదలు అనేక కారణముచే సర్వజనసంసేవ్యములు కాక పోయెను. రామాయణరచనాచూపమున ద్విపదకు సార్వజనీనత కల్గించినవాడు గోనబుద్ధారెడ్డి. ఈశనిరామాయణము నన్నియభారతముతో సమానమైన ప్రతి పత్తిని అర్జించుకొన్నది. ద్విపదకి విశ్వవిఖ్యాతి కలుగఁ దగ్గతీయచార్యుడు. ఈసోమన బుద్ధసలిర్వురును ద్విపద కావ్యసృష్టినితులకుఁ గాంగులు.

అన్నాచీనులగు కొందఱుకవులు శిమపద్యరచనాకతూహలమునుబట్టియో, పద్యప్రబంధములకుఁ ప్రకారము ద్విపద కావ్యముఁకుఁ బండితలోకమునలేదని గ్రహించుటఁజేసియో, కృతిపతుల గూడేశమునకు లోనియో, వీరిరువురి ద్విపద కావ్యముల ననుకరించి పద్యకావ్యమును సృష్టించిరి. భాస్కరరామాయణము రంగనాథరామాయణమునకు ఈవిధమగు ననుకరణసృష్టి. సోమనాథుని బసవపురాణము పిడుపర్తిబసవయు, పండితారాధ్యచరిత్రమును శ్రీనాథుడును ఆరీతిగనే రూపాంతరమునుబొందించిరి. ఈయాచారమంతనోనాగలేను. భాషలోఁబుట్టిన ప్రతిద్విపదకావ్యమునకును ఇంచుమించు ఈనశయేఁపట్టినది. శంకరవిహరిశ్చంద్రయు, తిమ్మభూపతి పరమయోగివిలాసమును, రామరామాత్మ్యని గయోపాఖ్యానమును ద్విపద కావ్యములు పద్యప్రబంధములైన ప్రక్రియకు మాభ్యోదాహరణములు.

ఈవింతమార్పు కన్నులయెడఁట జరుగుచున్న ను ద్విపదకవులు తమవాఙ్మయ మును ఉత్తరోత్తరాభివృద్ధిగాఁ గొనసాగించుచునేయుండిరి. పద్యవాఙ్మయములో నెన్ని కావ్యజాతులుకలవో ఇంచుమించు అన్ని జాతులను వీరుకూడ సృష్టించిరి. అంతమాత్రమేకాదు. వారిలోఁ గొందఱుసమర్థులు పద్యప్రబంధ రాజ్యముపై దండెత్తి గూఢాముసు గొన్నిటిని దనుష్ట్యుపద రాజ్యమునకుఁ గలుపుకొనఁజొచ్చిరి. వారిసాత్తునుపీకు, వీరిసాత్తునువారు నాత్మలోత్త మొసర్చుకొనుట యొకపరిపాటి యైనది ద్విపద కావ్యమును ప్రబంధీకరించి యాధను నవీనమార్గకవితామండలము నకుఁ (Neo-classical field) గొంపోవలెనని ప్రబంధకర్తలు ప్రయత్నింపగాఁ బ్రబంధములను ద్విపదీకరించి ఆయితివృత్తమును దేశికవితాభూమికిఁ (Popular field) గొని తేవలెనని ద్విపదకర్తలుద్యమించిరి. ఈ వినిమయములో నొండొరులయెడ

వారికి స్పర్ధమాత్రములేకు. మాత్యక్షను భక్తితో ననుసరించి తమరచనలను తల్లిచాలు పిల్లలుగా గనపఱుపవలె నీయే ఈయను పాదకులు ముచ్చటపడిరి. ఈజంటలో దేనిని పరిశీలించినూ దినను మాత్యక్షతోని ఛాయలు ప్రతిఫలించుచు యుండును. ఛాయమాత్రమేకాదు, అక్షరములే విసదకుమంతును. ఒకరొకరికి నొండొరుల యెడల యా విధేయతకలుగనే వారికి స్పర్ధలేదంటి. స్పర్ధ లేకపోవుటయేకాదు; పరస్పరభక్తిగౌరవములును గలవు. లేచో నింతసంపూర్ణానుకరణమే పొసగెను.

పద్యప్రబంధములలో స్వచ్ఛందములనుపించుకొన్న పురాణేతిహాసములను ద్విపదీకరించిన పద్యపుటలు ఈ బృహదీతిహాసములవలన మొదటివారు. పురాణేతి హాసములలో ముఖ్యమైనవి భారత భాగవత రామాయణములుగా! వానిలో రామాయణమును గోనబుద్ధారెడ్డి స్వశిల్పముగనే సంస్కృతమునుండి తెనుగునకు ద్విపదగా నవతరింపజేయగా, మిగిలిన రెండిటిలో భారతమును తిమ్మయ్య, భాగవతమును తేకుమళ్లరంగశాయియు నాంధ్రీపద్యగ్రంథములనుండి ద్విపదకు అవతరింపజేసిరి. ఈయనల బుద్ధారెడ్డి తిమ్మయ్య, తిమ్మయ్య రంగశాయికి మూర్తి దర్శకులు.

భారతాదిమహాగ్రంథములలోని పరిమార్చమును జనబాహుళ్యమునకు సుబోధము చేయవలెననడి యాశతో దక్షిణాంధ్రీయుగము కలజేరిన కొందఱుకవులు పద్యగ్రంథములను వచనములుగా ననువదించిరి. వా యనువాదము మూలమునకు కేవలదండాస్వయప్రాముఖ్యమైన ప్రతిపదపరివర్తన మగుటచే, వాఙాశించిన ప్రయోజన సిద్ధి సంశయాస్పదమైనది. కాని, వారివలన దేనుగున బ్రత్యేకించనరచనలు లేని లోటుమాత్రము తీరినది. కవులెవరరాజు వచనభాతము, సముఖము వెంటబట్టిష్టపు నాయనివచనజైమినిభాతము ఈజాతిగోనివి.

ఈద్విపదభారతము వచనభాతమున అన్వయిత్రపదనర్తనముమాత్రము కాదు. వ్యాసభారతమునకు గిదిత్రయభారతమెంటిపిధేయమో, వారిభారతమునకు నిదియు సంలేపిధేయము అనగా, నిదియు నదియు మూలమునకు యథోచితము సరణములేకాని యథామాత్మ్యములుగావు. ఒక్కొక్కయెడ మూలానుసరణములో సన్నయకంటె తిమ్మయ్య శ్రమము విహారించిన మోటుగయు దోచును.

సంస్కృతపురాణకర్తలు, బహుప్రాచీనకాలమునుండియు బరంపరాగతములై వారిచేవిస్తోకినయనేకచరితములను, అర్ధవంతములు నీటిదాయకములునని వారికిఁ దోచినవానిని, భారతాదిమహాగ్రంథములలో నెట్లో సందర్భముగలిగించి, పురాతనేతిహాసములను పేరఁ గథతోనీటికి వానియొకటి స్థిరపఱచుకొని. చిన్నవియుఁ బెద్దవియునైన ఈయుపాఖ్యానములములమునఁ బ్రధానగ్రంథము, అవశ్యకతకు మించినవిపులత తాల్చును. వ్యాసుని భారతము చాలవఱకు పీఠికముగాఁ బెరిగినదే. అందును అవతారికాప్రాయమైన మొదటికెండుమూఁడు ఉపపర్వములగ్రంథము మహాగహనమువలె నీరంధ్రముగా నెల్లుకొనినది. భారతకథారంభమునకును ఈభాగములలోని కొన్ని ప్రకరణములకును దూరబంధుత్వమే కాని దగ్గఱమిట్టతీకము లేదు. మఱియు, బ్రహ్మకోశమువలె లాఠికి వాఙ్మయమునైతము శ్రుతముగానే నేర్వబడి శాశ్వతముగాఁ గాపాడఁబూనిన యాకాలములో, గ్రంథసందర్భమునకు విషయసూచిక కాఁదగిన యంతములకూడ సంస్కృత భారతగ్రంథములో నంతర్భాగములే కావలసిన యావశ్యకతకల్గినది. పర్వసంగ్రహ సర్వముక్తమణికాది కథన మంతయు ఆజాతిలోనిదే. ముద్రణసాభాగ్యమును--ముద్రణముదనుకనేల--వ్రాత నేర్పునేయెఱుంగని మనపూర్వులు గ్రంథసంరక్షణార్థము పడిన పాల్లకుఁ బన్నినయుపాయములకు నిదియొకదృష్టాంతము. భారతాదిపురాణేతిహాసములు దేశభాషలలోని కవతరించుకాలమునాటికి అవిషయసూచికాదుల యావశ్యకతగాని, అనేకోపాఖ్యానములప్రస్తుతీకృతముగాని యంతగానుండదు. ఈధర్మమును గుర్తెఱిగియే పన్నియభట్టు వ్యాసునిగ్రంథావతారికాగహనమును జాలవఱకుఁజేపించి మార్గమును సుగమము చేసెను. ఈతిమయ ఆమార్గము మఱింత చక్కఁజేసి గాచబాటనేర్పఱచెను.

ఈతఁడు, తనకప్రస్తుతములనితోచిన యుపపర్వశమంతకాక్షోహిణీసంఖ్యా కథనము, దేవశునివృత్తాంతము, చక్రవర్తిచరిత్ర, ప్రమద్వరాకథ మొదలగు ప్రకరణములను నామమాత్రముగనైనను స్మరింపక, సూచ్యార్థనూచనగా, భారత కథను బ్రస్తావించి, నాక్షాత్కథాప్రవర్తనకొఁబూర్వరంగమైన యుదంకునిజనమే జయాస్థానప్రవేశముతో నుపక్రమణముగావించి, భారతకథాశ్రవణకుతూహలపరులైన సభాస్థాగులకు దుస్సహకాలయొసఁ గలుగకుండ వీనులవిందొంగిలిన నిపుణ సూత్రధారుఁడు.

కథాగమననిర్వక్తతకై యీతఁడుకల్పించుకొన్న యీప్రణాళికయే ఆది పర్వరచనకంఠకును వ్యవస్థాసమాత్మమైనది. ఆసూత్రమువెంటఁగడచిన యీతని భారతకథానర్వత్తి, దేవదానపులయత్వత్తిక్రమమున, పురూరవాడురాజవంశచరిత్రలను దెలిసికొనవలెనని వారివంశవృక్షములను వెదకలేదు; వ్యష్టితాత్వశ్చేతకేతులకు, దీర్ఘతమునకు, దూరమునుండియే సహస్కారముసమర్పించి తరలిపోయినది; సుందోపసుందమందపాలాదుల నొక్కమాటతో మాత్రమే సాగనంపినది; కర్వహమైన శాస్త్రప్రసంగభారమును గానుమోయిగలిగినంతే వహించి తక్కినది విస్మరించినది.

ఈతఁడుచేసిన సైన్వరిపహరములోఁ జాలవఱకు దాఁచూపినది రంగనాథరామాయణము. బుద్ధారెడ్డి, ఆంధ్రపురాణేశ్వరసములను దీసిగొంచినకవులలో నతిస్వతంత్రుడనియు, రామాయణములోఁ శతఁడుచొప్పించిన యమూలకగాథాకల్పనలవంటివానిని మఱియేయనువాదకుఁడును గల్పింపలేదనియు, ఆరామాయణపీఠికలో నిదర్శనపూర్వకముగా నుగ్గడించుకొంటిని. కొంతవఱకు ఆలక్షణమే యీద్విపదభారతమునకునుబట్టినది. ఈతఁడుచేసిన మొదటి యములఁగల్గిన దుర్వాసశ్వాపవృత్తాంతము. సముద్రమథనమునకు మూలకారణమైన ఈయితివృత్తమును వ్యాసభారతముగాని, నన్నయభారతముగాని జిడవలేదు. అయ్యెడ సముద్రమథనోపక్రమము హతాత్సంభవముగానున్నది. విష్ణుపురాణాదిగ్రంథములలోఁ బ్రథితమైయున్న యీకథాంశమును శివుడు సముద్రమథనమునకుఁ బూర్వరంగముగాఁ బొందుపఱచి ఆయితివృత్తమును సోపపత్తికముచేసెను. ఈఘట్టములో దేవదానపులకుఁ బొత్తుకూర్చుటకై రాయబారమునడిపిన బృహస్పతివాక్యవిపుణత, ఈవిలోకజ్ఞతకును, ఈతనివైలిలోని సంభాషణచాతుర్యమునకును బ్రబలనిదర్శనముగా నున్నది:

“ నావుదు నాదైత్యనాథులతోడ-నావిబుధాచార్యుడనియె నేర్చెనగ :

ఆమరవల్లభుఁడు మీయందఱతోడ-సముచితముగఁ గూడిచరియింపఁదలఁచి

పవిపాణి మీతోడఁ బలకుమన్నట్టి-వివరింబు చెప్పెర వినుడు మీరెల్ల.

తాము నేమను నన్నదమ్మలమయ్యు-నీమాడ్కి-నన్యోన్య మీసుగానేల !

జగతి నేప్రాద్దో గోచారాన మనకు-జగిడింబునచ్చినఁ జను నె పాముగ !

సుభయవాదులముఁ గూడుండిన మనకుఁ-ద్రుఢిభుకనంబుల నెదిరింపంగఁ గలర !

యొనరంగ మనమెల్ల నొక్కటై దివిజుదనుజభటారిచేఁ దడయక యపుడు
తోయధిమధియింప దొరకును నమృతః-మాయమృతముఁ ద్రావునంత నె మనము
చావును దెవులును జరయును నెవ్వ-భావింపఁగా రాక భాసిల్లఁగలము.
మాయెగులేమియు మదిలోన నిడక-యాయెడ మీరెల్ల నీకార్యమునకు

.....

కించిత్తు మేలును గీడును లేదు-పంచుక యనుభవింపఁగఁ గీర్తిగలుగు.
అనిచెప్పి పుత్రులచే; నదియును గాకి,-యెనయంగ మీరెల్ల నేకరూపమున
వినుఁడు నామాట; యావిధమున నడవ-ననుకూలమైనట్లు నన్ని కార్యములు.”

అని వారుపల్కిననుండులకెల్ల-మొనసి ప్రత్యుత్తరంబులు చెప్పి తీర్చి. ద్వి. భా. 40. పు.

ఆజన్మవిరోధులతోఁ గార్యవిశయాన మైత్రినేతఁపడిలఁచినకార్యవాది సను
యజ్ఞుడై యెట్టిసల్లాపసూధుర్యములు కరిపించునో ఆవంచనాచమత్కారమునకు,
దేవగురుని యాయుపన్యాసము మూర్త్యూపము.

నిసర్గరమణీయమైన ఈ లోకపాంశమే కావ్యశిల్పమునకుఁ బ్రాణము. అది
వ్యక్తమైనఘట్టములనే యాశ్రిత్యసంపన్నములని, విమర్శకుల కొనియాడుదురు.

హేయమైన తల్లి దాసీత్వములుజూచి, తనదైన్యమును దలఁచి, రెంటికినివగచి,
“అమ్మా! మనకీగతియేమి!” అని విమతనుపృచ్ఛించుగరుడుని దీనవాక్యములలో
నెట్టిసహజసల్లాపసుఖమున్నదో సహృదయులుగ్రహించి యానందింతురుగాక :

“అప్పుడు కద్రువ యశాజనమున-నెప్పటిపోల్కి నయ్యగువుగచేతఁ
బనిగొనుచుండ. నాపన్నగాంతకుండు-జననికి నొకనాఁడు సదృశి (మొక్కి) :

తల్లి! నిన్నిదియేమి తనిలి మీవార-ల్లొదిగా వీరికిచ్చివో వెలకు!
కాదని, నీకొండుకడ దిక్కులేమి-నీదెసపొంది నీవిడుమఁ బొందెదవో!
కాకున్న, ననదత్త కడుపుగూటికిని-ఈకద్రువకుఁ 2 ను లిట్లుచేసెదవో!
అదిగాక, ప్రతినకునైపుని తగవు-నదలక యిట్లుండవలసెనో నీకు!
కులిశసన్నిభ పటుక్రూర తుండ్రాగ్ర-దళిత నిఘర ధరాధరుడైనై వీరిఁ
జేపట్టి కుచ్చితుచెలుపున నేను-ఈపాఁపకొదమల నిట్లు మోచుటకుఁ
బనియేమి? చెప్పమేర్పడు నాకు!”-..... ద్వి. భా. 69. పు.

ఈవంక్తులుచదువుచున్నపుడు గరుడుని యశ్రుప్రావృతినేత్రములును గద్గద
కంఠమును భావుకుని మనోమయనిమిషమును సూక్ష్మశ్లేష్ణద్రియమునకును గోచరించు
సనుటకు సందియము లేదు.

వేలవములైన సన్న వేళములను సైశము ఈ ప్రజాబలముచేతనే యీకవి చమత్కరించి రసవంతములనిపించగలడు. పైతృక మైనధనమంతయు డక్కగొని తానే యనుభవించుచున్న వేభావనుని, సుప్రతీకుడనుతమ్ముడు తనను తుక్కి నిలబెట్టి యడిగినమాటలు ఎంతలోకస్వభావానుగుణముగా నున్నవో చిత్తగింపుడు.

సుప్రతీకాఖ్యుడవోటికి వచ్చి.....
 .....-చేరియిటనియె: 'నొచ్చితి; బేదనైతి;
 విశ్వపితామహులెల్ల బెంపార దొల్లి-యతులధనాధ్యులై యందలు నేగ
 దాచినయర్థమంతయు నొక్కగుడవైచూచి చేకొంటి, కచ్చుగ విభాగించి
 నాకు నీవలదె ధనంబులో సగము!-చేకొని తండ్రిచేసిన ఋణంబున్న
 వడిలించి నాకిచ్చువాడవు గావె!-గదారతనమేల! కన్నవారెల్ల
 నగుదురు; గాని సన్నకునన్న ధనము-సగమున్ను.....' ఆది. ప. 75. ౪.

నేనియుదాహరణముల నిచ్చుటలోనియుద్దేశము ఈతనివాక్యభాషమిట్టిదని చూపుటకేకాని, యీకవియందు నిట్లేయుండునని పాఠకులను వంచించుటకు గాదు.

లోకములోజుగిన యొకవృత్తాంతము పురాణేతిహాసనిబద్ధమగునపుడు ఆకథ తాలెడ్చియాకారముఁ గను, అదియే ప్రబంధీకరింపబడినపుడు తాల్చుస్వరూపము నకును ఎంతో వ్యత్యాసమందును. పురాణేతిహాసములలోనికథ ఉన్నీలితముకాని యాకార లేఖ మాత్రమే, ఆకవి దానియున్నీలనార్థము పరిశ్రమింపఁడు. అది యాగ్రంథ ధర్మమున గాదు. ఏధర్మనిదర్శనార్థమో, ఏరాజవంశచరిత్రాంగముగనో చెప్పబడిన ఆయుపాఖ్యానమును బురాణకర్త సర్వాంగసంపదముగా నిర్దవలెనని పాటువడిన సాగదు. కాని, ఆయుపాఖ్యానమునే కైకొని ప్రత్యేక కావ్యనిబద్ధము చేయుకవి, ఆయుస్థిపంజరమును సర్వావయవసామ్యముగల మాంసలాకృతిగా నలంకరించి ప్రదర్శించును. నేఁధ్యరచనానిపుణుడైన యీకవియే ప్రబంధకర్త. ఆతనిచేతిలో శుష్కమైపురాణోపాఖ్యానము సజీవమును రసస్వందియు నగును. ఆతనివర్ణనా ప్రజకు ఫలితిమే కథకంగలుగు ఈరూపాంతరబద్ధి. ప్రబంధములోఁ గథాప్రవర్తనకు రంగమైన స్థలము, దానిపరిసరములు, కథాప్రవర్తకములైన పాత్రలు, వానియాకార చిత్తవృత్తులు, లోనగునమస్తావయవములును యథాభావరసావస్థముగా వర్ణింపఁ

బడుటచేతనే యీసుండర కూపాంతర పరిణాతి కలుగుచున్నది. ఈయర్థమునఁ బ్రబంధమునఁగా 'వర్ణనాత్మకమైనకావ్యము' అని చెప్పవచ్చును.

మన కావ్యములో ఈకావ్యజాతి యొకస్వతంత్రశాఖగా 16 వ శతాబ్ది నుండి విస్తరించిినది. దానికే ప్రబంధముగనుని పేరు. ఈజన్మయ ఆకాలము కవి యగుటచేతను, ప్రబంధాభిరుచి మరగినవాడగుటచేతను, ఈభారతమున ఆయా ఘట్టములను ప్రబంధోచితములై నవర్ణనలచే నలంకరించి కాలప్రభావమునకు లోగిన వాడాయెను. ఈశకేకాదు, ప్రబంధయుగమునఁబుట్టిన యేపురాణకర్తయైనను దనరచనను ప్రబంధలక్షణముద్రిశముగానే యొనర్చును. క్షణికినికావ్యమునైనను రామాయణబూధర్మమునకుఁ బ్రబలదృష్టాంతము ఏకవియోగమును బుద్ధిపూర్వకముగాఁ గాని, అప్రశ్నితముగాఁగాని కాలప్రభావమునకు నశుడగుచునే యుండును.

ఈ యాదిష్టాంతర్గతములగు సనేకోచాఖ్యానములు సుందరప్రబంధవర్ణన లో ననతివిస్తృతములైన కావ్యములుగాఁ జమస్కరింపఁబడినవి. ఉపరిచరవసు వృత్తాంతములోని శుక్తిమతనదికి మానవవాయికాత్వమారోపించి యీతఁడు చిత్రించిన చిత్రణము వసుచరిత్రకారుని రూపకల్పనకుఁ బ్రతిద్వంద్వముగా నున్నది. ఆసాగసుగత్తై సంచారవిలాసమునుజూచి యానందింతురుగాక :

‘ఆరయ నొక్కయే తాతనిపురముచేరువఁబాటు విశేషసంపదల.

- చూచు నొక్కొకమాటు సుకుమారమీనలోచన శుభగుణ లోలదృష్టులను ;
- పలుకు నొక్కొకమాటు బకచక్రవాక-కలహంస మధుకర క్రొంచినాదముల ;
- మెలగు నొక్కొకమాటు మృదులమృణాలవలన హస్తవిలాస వైభవం బొప్ప ;
- జలయు నొక్కొకమాటు వీచినంతోధ-కలిత కైరవ షేన కమలహాసముల ,
- కనకారణములు ప్రవాహమగ్ధమునమునుగఁ గుంభకుచాక్రమును గాననైన
- భయవతిగఁ గద్యాపత్రాంబరముననయమతిఁ గప్ప నున్నతి నొక్కొకమాటు ;
- నిగిడిన యిసుకకన్నయపిఱుండునకుఁదగు మొలనూలని తన్నులెన్గుం
- దరి నోలి రానిన తగుముకుళములయుగుపంక్తి శోభిల్లు నొక్కొకమాటు ;
- ఆరవిందములమీఁద నశినమూహంబునరసవైఖరి వాలి సందడించుటయు
- రాజిత కల్పరరాజి హస్తముల-నోజనోఁ దొలఁగించు నొక్కొకమాటు’.

యయాతిచరిత్రలోని దేవయానివనంతవనవిహారము ప్రబంధకర్తలందఱు ప్రోదిచేసిపెంచిన యుద్ధానవనములలోని విహారమే :

‘అంత నాభార్గవి యట నొక్క-వాఁడు-కొంత శర్మిపాదికొంతలు గొలువ
 వనశీలి చేయుచో నలనొప్ప నపుడు-వనమున నొప్పయ్యె వాసంతలక్ష్మి.
 మాకంద మందార మధుక మాలార-కాళోట పాటల చంప కాళోక
 సల్లకీ బిల్వది సకలభూజములు-మొల్లంబు గాఁ బూచె ముద మొంద నలులు.
 విరహులపై దండు శడలంగ మదనుఁ-డిరవుతో మునుబంచు నెలగోలనంగ
 మిండకు మొదపిండు మించుఁబూఁదేనె-కండ్రోవునఁ గ్రోలి కలగుండుశబ్ద.
 “మానీమఃపీఠార, మానంబు మాని-మానుగాఁ గవియుండు మగల” నన్నట్లు
 మావిలేజివురెల్ల మత్తల మెనప-కోవిలకదుపులు గొఱంగంగఁ దొడఁగె.
 ఫలరసధారలు బాగుగాఁ గ్రోలి-చిలుకమాఁకలు గూడి చెరలుగొట్టుచును
 పంచబాణునిలేరి వార్వాలమనుచు-యంచి పాంథులమీఁద మొగ మెఱ్ఱజేసె,
 విరహుల విరహగ్ని విదిలంబునేయ-మగుండుపులైంచిన మందిది యనఁగ
 చులఁగూద్రచలిగాలి మధురసౌరభము-వలనొప్పఁ బోలనె నవ్వనవీధులందు.
 అప్పుడు భార్గవి యతిసంభ్రమమున-నుప్పొంగి చెలులతో సుద్యానవీధి
 విహరించి.....” అ. ప. 126-127. పు.

దావ్యంతునిమనస్సు చూరఁగొన్న శకుంతలమనోహరరూపము పినవీరన

సృష్టికీ బ్రతిబింబము :

“.....కణ్వునిపర్లకాలకేతెంచి.....
 నెనులిబర్ ముకంటె నెఱిగఁల్పిగలిగి-యమరినకొప్పన నమరినదానిఁ,
 బియాణుగాఁ జంద్ర భంగ మొందించు-వదనపద్మమ్మన వలనొప్పదాని,
 దొండపంటికి నీగు దొడరంగఁజేయు-దండికెంపులమోవిఁ దనరెడుదానిఁ,
 జిలుకకోవెలకుఁ జెలఁగువీలెలకుఁబలుకులఁ దలవంపుఁ బాటించుదాని,
 మగుండు జయంబంది మహిమఁబూరించు-కరశంఖగతిసొప్ప కంకంబుదానిఁ,
 గవజ్జి-వలఁ గవక నవ్వఁజాలు-పవరనిచనుదోయిఁ బానొప్పదాని,
 నిగురించులతలతో నెకసక్క-మాడు-జిగిదిగల మేనిచెలువంబుదానిఁ,
 గన్నియ లావణ్యగౌరవంబునను - వెన్నునవిహరించు విపులంపువేణి
 యుదరంబుపైఁ దోచెనోయనఁజాలు - నొదనిన రోమాళి నొప్పారదానిఁ,
 బఱపైన చనుదోయిభారంబువలన - సరిఁ బేదమధ్యంబుజడియ, నానాభిఁ
 బసిడికలాక చే బంధించిరనఁగ - బహు మూఁడువగులను భాసిల్లుదాని,
 మరునిజైత్రరథంబు మార్గొ-వఁజాలు - కరజఘనంబున వానైనదాని,

ననటికంబంబుల నదలించుతోడల-నొనరినకిక్కల నొఱచైనదాని,
రాయంచగములతో అంతుగావించుప్రాయంపునడపులఁ బరగినదానిఁ,
గుటిలకుంతలను శకుంతల నతఁడు-పలుమాఱు చూచుచు.....

చెలవల నాబ్రహ్మ సృజించుచోట-నలరు ఘృణాత్మరన్యాయాన దీని
సృజియింపబోలు నీక్షితి; నట్లుగాక-యజ్ఞానకు నీనేర్వ నందమాసేని
యింక నొక్క-తెఱ గాంత నీయింతిసవతుఁ-గొంకక మఱి యేలగూర్చంగ లేడు !

శృంగారరసపెల్లఁ జెన్నారఁ గూర్చి-యంగజాఁ డిచ్చోట యంత్రించెఁగాక
వితత వేదాభ్యాసవికలుఁడైనట్టి-చతురాననున కిట్టిచతురత గలఁడె !"

ఆది. ప. 147-149. పు.

పాండురాజుచరితములోని కిరాతాగనునము మృగయావినోదము, మను
చరిత్రశృంగారశాకుంతలములలోని వేటవర్ణనలకు సైదోడు :

"అంతఁ జంద్రునిలోని హరిణంబునైన-వంతగా నలయించి వెనఁబట్టినప్పు,
నింగినైనను జొప్పునెమకంగ నేర్పు-నింగి సైనను వ్రేయఁజిక్కిననేర్పు,
.....గలగుకిరాతులొక్కట నొక్క-నాడు

కోకతాలికతలల్ కోరచిందములు-వాఁడైనయుంతిఁగె వట్లుబొంగులును
నెఱయఁ జొత్తిల్లిన నిడుదకన్నులును-గఱకులై మిడిసిన కావిమాసములు
నమలియాకెలనిల్వనాటినతలలఁ-జూచుమమనైన నెత్తురుచుక్కబొమ్మ
.....

దీరనరంబులు దిగువుక్కిలును-దోరవన్నియచెప్పవోయిని గలిగి

.....
యగుచెంచి పాండున కతిభక్తి మ్రొక్కి-కరమొచ్చుకొనితూపు కానుకయిచ్చి,
నాదారుఁడెఱుకుల కాధారమైన-యాధారుణీపతి కప్పడిట్లనిరి :
'ఏమున్నయడవిలో నిభప్పురాక్షశ'-భూమిక్రివేఁగెన భూఁజంతువులు
.....

అందలివృగములయదటగర్వము-పొంగుగా నవధరింపుము ; ధాత్రిఁ గొంత
త్రవ్వి, పాతాళవరాహంబుఁజెచ్చి-క్రోధునఁ దమకదుపుఁ గూర్తుమన్నట్లు
లఱులావెనఁగ మహావరాహములు-మిఱుపల్లముగాఁగ మేదిని గ్రుచ్చి
యెత్తినదిగువున నించుకతడవు-నెత్తిభారముమాన్పు నిజము శేషునకు
.....

అశచేదమన్న నడఁగవు మాకు-మాశరమ్ములవాడి మాసె రమ్మనిన

పాండుధూపతివేటపై నానపుట్టి-పాండువచ్చెగననిబోయలబనిచి

.....

గొల్లెనకంబాలు గొడుగులు బడగ-లల్లికవలమోపు లమ్మలబండ్లు

.....

సరిచారకులు బాడిపనులు బియ్యములు-బంతువస్తునంపదలు నేతేర

.....

దారుణ హిమశైల దక్షిణాటపుల-పిర్జితాపుండ్ర వేటబాడుచును

.....

గంటవేటయు వేడ్య-గల కోలవేట-వెంటవేటయు నిడువేటయు నాడి,
యొలుపులై క్రొవ్వి మిన్నొరయుజంతువుల-సజ్జికేసేయు మఱి నాటవేసియును,

.....

ఉంకించియొగిన యుగ్ర పుమ్మగము-కొంతులనఱికియు, గొంధిలోనిఱికి

గవిలోనవెడలక గాఢించుమ్మగము-దవిలిసేకరించియు దగులవేసియును”

ఆది. ప. 198-204. పు.

ద్రావదీస్వయంవరమండపము రఘువంశమునందలి యిందుమతీపరిణయమండపమును, నైషధమందలి దమయంతీస్వయంవర మండపమును జూచి నిర్మించినదే.

“అటమున్న ద్రుపదుండు నఖిలదిక్కులకుఁ-బటులీలఁ గన్యాణపుత్రికల్ వ్రాసి
క్షత్రకోటికిఁజెప్పఁ జయ్యన వాగు-యాత్రామహాభేగు లందఁక మ్రోయఁ
దమతమగొడుగులుఁ దమతమపడఁ-లమితవైఖరి మోతయ నాప్రాణైకదలి
వచ్చునో శత్రుండు వజ్రశుల్కండు-నచ్చిన భుజిగోన్నతిఁ బెచ్చుపెరిగి,
‘విలువంతు గుఱియెంతు వెలఁదివరింతుఁ-లగుతులే’” లనివచ్చెఁ బాంచాలపురికి
శిశుపాలుఁ డతిరథశ్రేష్ఠులతోడ-నిశితతిల సుఖ బ్రతాపించి కదలి
తగినకోమలిగ లెఁ దనశయ్యకి మచు-నగియెడివారో గానక వచ్చెనటకు

.....

అలివేడి బొందాస సంగాధిరాజు-నలుగడఁ గనికీర్తినంబులు చెలఁగ
విజయుఁడుర్వరలేనివేళ నేరెఱుఁగజయాన ననివచ్చెఁ గాంక్షిల్యపురికి.

.....

అటమున్న ద్రుపదరా బాత్మసంధివను-బటుతెగకన్యాణభౌగ్యయోగ్యతలఁ
గై నేయబనిచినఁ గలికిజవ్వనులు-చేమాటి బోటి మెచ్చినపరిపాటిఁ

జంపక తైలంబు చారుధమ్మిల్ల-సంపద కింపుగా సకయకునంది

.....
 తిలకంబు బాలి కాతిలకంబునుదుట-నలికంబుగాఁ బెట్టి నగివంకురింప

.....
 మృగ నాభి కప్రము మేళనచేసి-మృగ నేత్ర సక్కి-ని మెయిదీగై నలది

.....
 ఒవిరె లుంగరములఁ బల్లెరుపువ్వు-లివియూగిగా సొమ్ము లింతికిఁబొడిగి

వాలికయైన నివ్వఁగియెత్తి-బాలి కామణికి సౌభాగ్యదర్పణము

చూపిన.....

రాజలోకముచూడ రాజబింబాస్య-కాజాడమాపుచు నగ్రజాగినియె :

మలయజగంధి, యామనుజేశుఁ జూడు-మలవడ ముత్యాలహరముల్ కైచి

పన్నగపతివోలె బాహువిన్నూరి-నున్న వాఁడితఁడు సాంధ్యుఁడు నీరజాక్షి !

కుంతలపీఠ వీఁడె కుటిలకుంతలుల-చింతాస్థలలఁగాని చేయఁడు విడిది ;

స్వారాజునకు నాత్మ చరియింపుచుండఁ-బారియాత్రాపురిఁ బాలించునితఁడు.

మాశ వేశ్వరుఁ జూడు మదిరాయతాక్షి ! -బాలార్క-నిభహారి భరియింపువాఁడు ;

వీనియాచనమున విహరింప రంభ-మేనక యూర్వాసి మెఱసి కోరుదురు

తరుణి ! యీతఁడు పరంతపుడనువాఁడు-మరహాట కామిని మదనమంత్రంబు

వీని శాత్రవగేహ విపినమధ్యమున-నీనినపులులుండు నెంగునుబోక.

ఆది. ప. 378—384 పు.

అతివిస్తరభీతిచే నింతతోఁజాలించుచుంటినిగాని, లేనిచో నీతఁడుచేసిన సర్వ ప్రబంధసామాన్యములగు నానావిధవర్ణనలకు నెన్నేని యుదాహరణము లీయవచ్చును. ఇఁకొకమాట, ముదురునారి కేశపాకమునఁబడిన కొన్ని ప్రబంధములలోని వర్ణనలనలె గహనములుగాక, యీకవివర్ణనలు సహజసుకుమారయైన శనద్విపదసరస్వతికినుగూప మైన సౌకుమార్యముకలిగి యుండును. ఇది మిక్కిలి ప్రశంసించఁదగిన విషయము.

సాధారణముగాఁ గవులెల్లరు బూర్వకాలికములగు గ్రంథములను బట్టియే కాక, తమనాటి లోకవ్యవహారము ననుసరించియు దమకిలనడినభాషనే గ్రంథములలో వాడుదురనుట సహజధర్మము. ఆగ్రంథములందలి ప్రయోగవిశేషములను బరిశీలించి, వానికొకయనుగతికల్పించుకొని, తమకునమ్మతమగురీతిని వాని నాధుత్వా సాధుత్వములను నిరూపించుట లాక్షణికులపని. మన తెనుఁగులాక్షణికుల శ్రోతలు

పరిశీలింప భిన్న భిన్నములుగాఁ గానవచ్చును. వీరిలో నొక్కరును ప్రాచీనగ్రంథములను సాకల్యముగఁబరిశీలించి లక్షణములను గల్పించినవారు కారు. అది యేయొక్కనికిని సాధ్యమైనపనియును గాదు. అదిగాక దేశములో వివిధప్రాంతములందు భిన్నభిన్న గతులతోఁ దాండవించుచు, నానావిధములగు పరిణామములనొందుచున్న దేశభాషలకు లక్షణమిదియని సూటిగా నేర్పజుచుట మిక్కిలియసాధ్యము. కావుననే యొక కాలమున నొకరుచెప్పినలక్షణము వేతొకకాలమున నెవలక్షణమగుటయు సంభవించుచుండును. దీనినిబట్టియే తెలుగులక్షణగ్రంథములాంధ్రభాషాస్వరూపమును సాకల్యముగా నిరూపింపఁజాలననియు, ససమగ్రములనియు మనమనుకొనుట.

సర్వజ్ఞులును మహర్షులును అనిపించుకొన్న వాణివ్యాదులకే సంపూర్ణ భాషాస్వరూప నిరూపణము దుశ్శక్యమైయుండ, దేశభాషా లాక్షణకులకీవిషయమునఁ గొంత నారోపింపనేల? వారునిరూపించినసంగతములగుసంతములను శిరసావహించి, కొంత వడినభాషావిశేషములను బూర్వగ్రంథములనుండి గ్రహించుటయే మనకర్తవ్యము.

తెలుగువ్యాకరణములందుఁ, గానరాని ప్రయోగవిశేషములు మనగ్రంథములందుఁ దండ్రిపతండములుగాఁ గలవు. అట్టివానినిసైతము గ్రహించుట భాషాలక్షణజిజ్ఞాసువులకావశ్యకము.

ఈద్విపదభారతమున జిజ్ఞాసాచోదకములగు సట్టిప్రయోగవిశేషములు చాలఁ గలవు.

వ్యాకరణముల యడుగుజూడలనుమాత్రమే యాశ్రయింపసి, కొంతవఱకుఁ బదప్రయోగమునెడ స్వాతంత్ర్యమునహించిన యాంధ్రకవులెడతోఁ ప్రాచీనులుగలరు. అందును సోమనాథుడు మొదలగు ద్విపదకవులత్స్యశత్రులు. ఈతిమ్మయయు ఆజాతీకిఁ జెందినవాడే. ఈతనిరచనకుఁ బ్రాచీనద్విపదవాఙ్మయమే చాలవఱకు నొరవడియైనది. వ్యాకరణనియమములతోఁబాటు ఇతరద్విపదకావ్యకర్తలనలెనే ఛందోవిషయమున పైతము నీతఁడు స్వచ్ఛందుఁడుగా నగపడును. చూడఁజూడ నీద్విపదవాఙ్మయకర్తల త్రోవయే స్వచ్ఛందమని తేలును.

ఉదాహరణార్థ మాప్రయోగవిశేషములలోఁ గొన్నిటిని స్థానికలక్షణవ్యాయముగాఁ దిలకింతుము.

I. సంధి :—

(1) 'సరస సుభద్రుపచారముల్' సేయ'. 469. పు.

'చక్రిహింసిదియేల చక్రిభిక్షుడుపు. 198. పు.

'మానవనాథసుమానంబు లేదు'. 100. పు.

ఇందు స్త్రీవాచక తత్సమాకారసంధిని గ్రంథములందుఁ గొంత ప్రచారము లేకపోలేదుగాని, సంబోధనాంతరసంధి మిక్కిలివిరళమనఁదగును. 'ఓడులారేటికి'. 'జై నులారెన్నడు' (బ. పు. 184. పు.) మొదలగుసంధులు సోమనాథాదులరచన లందుఁ గాననగును.

(2) 'అనియ్యదుఁడు విప్రులనుమతి వడిసి'. 395. పు.

'రూఢి నేకాదశసుద్రులంశమున'. 113. పు.

అనునీటిని లఙ్కాగమాకారసంధులు భాషలో విరళములేయైనను, పెద్దనాది మహాకవులకు సమృతములే. 'తామరసేత్రలిండ్లు'. మను. చ. 'మాభక్తులార్ద్ర', 'ఇతరులిండ్లు' (బ. పు. 240. 240. 155 పుటలు) మొదలగునవి బసవపురాణాదులలోఁ బెక్కులుగలవు. ఈసంధిని అధర్వణాహోబలులుకూడ సమృతించిరి.

(3) 'ఉభయవాదులము గూడుండిన. 41. పు.

'చనుదేరఁ జూచవృశ్యంతి'. 367. పు.

త్వార్థకసంధిని గొందఱు నెరిగించినను, ఆమోదించినలాక్షణికులును బ్రయోగించినకవులును గలరు. 'ఏవేళ వెలిచుండుము'. 31. పు. 'ఊచవోయున్న భావమున'. 76. పు. ఈమొదలగునవి బసవపురాణాదులలోఁ గలవు.

(4) 'నీయనుగ్రహము' అనుచోఁ ద్రికసంధికార్యమువంటి ప్రాప్తద్విత్వములు గావించి 'నియ్యనుగ్రహము' అని ప్రాసస్థానమునఁ బ్రయోగించినాడు.

'అయ్య వేదవ్యాస, ఆగమావాస,

నియ్యనుగ్రహములు నిఖిలవేదములు'. 99. పు.

ఇట్టియెడ, 'ఈయనుగ్రహము'—'ఇయ్యనుగ్రహము' ఇత్యాదులందును, 'తీయము'—'తియ్యము' 'వీయము'—'వియ్యము' ఇత్యాదులందును ప్రసిద్ధములగు రూపాంతరములసామ్యము ప్రేరకమైయుండును.

సోమనాథుడును,

‘అయ్యాయనఁగ నేమి యయ్యాయనెడు త-దియ్యవాక్యంబు సజ్జయ్య యడంచి’

బ. పు. 129. పు.

ఇత్యాదులు పెక్కులు ప్రయోగించినాడు.

(5) అయ్యున్న :—

.....ఇందుఁ

‘అయ్యున్న నింక రెండవయందుఁజైనఁజయ్యనఁ జై’లోక్యజనులకు.....’ ద్వ. భా. 18. పు.

అని ప్రాసస్థలమునఁ బ్రయోగించినాడు. అయి+ఉన్న, అయి+యున్న, ఇత్యలోపము కలిగినచో ‘అయ్యున్న’ అను రూపము కాఁగలదు. కాని యిచట ‘ఇ’ త్యలోపమును లాక్షణికులెవ్వరును విధించినట్లు కాన్పింపదు. ‘అయ్యున్’ (అయి+యున్) అనురూపము భారతాదులయంద నేకస్థలములఁ బ్రయుక్తమై యున్నది. లాక్షణికులుపలువురు దీనినిఁబ్రతిపదోక్తావ్యయముగా గ్రహించియుండిరే కాని, ఇత్యలోపమును సాధింపఁజై. ‘అయ్యున్’ ‘అయ్యున్న’ అను సీరెండును ఇత్యలోపవిషయమున సజాతీయములు. ‘అయ్యున్’ అనుదానిని సమృతించినమనము ‘అయ్యున్న’ యనుదానిసాధుత్వమును శంకింపఁబనిలేదు. నిదానించినచో నిచటి ‘ఇ’ త్యలోపమున కొకయుపపత్తియు గోచరించెడిని. ‘అయి’ అనుదానికి ‘ఐ’ అను నది రూపాంతరముగదా! ‘ఐయన్’ ‘ఐయున్న’ యనురూపము లెల్లరు నంగీకరింప నలసినవే గదా! ఈరెండింటియచ్చారణమునందును ‘అయ్యున్’ ‘అయ్యున్న’ యనుతీర్థిని ‘య’ కారద్విత్వము శ్రుతిగోచరము కాకశప్పదు. అట్టిశ్రుతినిబట్టియే వ్రాశలందును ‘అయ్యున్’ ‘అయ్యున్న’ యని ఇకారలోపరూపములేర్పడియుండును. ఇట్టిప్రయోగములు మఱికొన్ని గ్రంథములందును గలవు :

‘అయ్యుండి రప్పు డయ్యనురేశుఁ జూచి-చయ్యన రణమున పైరింపలేక’

రం. నా. రా. 552. పు.

(Andhra University edition.)

‘చయ్యన బహువేద శాస్త్రపాఠీణు-అయ్యున్న నాశిష్యులందఱలోన’

గౌరవ : హరిశ్చంద్ర.

(6) సకారాంతశబ్దములను అదంతములగ భావించి సంధిరూపములను గూర్చి నాడు.

‘సిద్ధసాక్షత, లక్ష్మీమహాపేత.’ 2. పు.

‘పరమతపోన్నతి బ్రాధవశక్తి.’ 16. పు.

సంస్కృతమున సాంతములుగఁ బ్రసిద్ధములగు కొన్ని శబ్దములకు ‘అ’ దంతము లగు రూపాంతరములుండుట యరుదుగాఁ గలదు. ఆపద్ధతిమాత్రగాఁగొని యీతఁ డిట్లు ప్రయోగించియుండవచ్చును. ఇట్లే సోమనాథుఁడుగూడఁ బండితారాధ్య చరిత్రలో ‘దుర్వాసముఖులు.’ 25. పు. అని ప్రయోగించినాడు.

II. విసంధి :—

‘కొడుకుల లేవట్టి గొడ్డాలినుమవు-అడివిఁగాచిన వెన్నెలైపోవఁగలది.’ 232. పు.

‘పడఁతులతోఁ గూడి పాడుధూవిఘఁడు-అడవికి వేటపై నర్గి బోవుటయు.’ 234. పు.

పాదమును వాక్యమును సమాప్తములై నతావున సంధిచేయఁబనిలేదని లాక్షణి కులమతము. ప్రాచీనప్రయోగనరణియు నట్లే కాననగును. ఈతఁడు వాక్యపరి సమాప్తిని బాటింపక పాదావసానమునఁ బైరెండుతావులందును సంధిమానినాడు. ఇంతియగాక పాదమధ్యమున సైతము విసంధిగా విడిచివైచిన తావులును గలవు :

‘ఒకమహాగ్రాహంబు ఒడిసిపట్టుటయు.’ 282. పు. (గ్రాహముకర్త)

ఇట్టివిసంధులు ద్విపదకావ్యములందుఁ బెక్కుచోట్లఁ జూపట్టును.

‘వసుధేశుతుఁడు-అచ్చుగా నెమరేగి.’ నవనా. చ. 44. పు.

‘ధూకాంతుఁడెఁ పోలు బోలను-అనక.’ నవనా. చ. 64. పు.

‘స్వాక-అసురాణీయాహ్వయ’, పండి. చ. 15. పు.

‘ఖండిక్య-అసురాణీయ’, పండి. చ.

పై సోమనాథప్రయోగములందువలె నిందును సిద్ధనమాసమధ్యమున సైతము సంధిలేని తావులుగలవు.

‘ముద్గరచక్ర-అసికూల.’ 290. పు.

‘విదురాది ఆపులతోడ.’ 196. పు.

‘శశిరవి అగ్నిలోచనుడ.’ 46. పు.

iii. మాపవేశములు:—

(1) 'దొండపంటకి సిగ్గు దొండరజేయుచును'. 148. పు.

పండుశృంగును, జోసినిభక్తికృష్ణము విరళము. కాని మఱికొన్నిగ్రంథము లందును ఈపదమున కిట్టిప్రయోగము చూపబ్బుచున్నది.

'అసాసల నజ్జుచాచెదలె యందనిపంటకి'. పాం. రం. మా. 5. 230.

'అజచేలోపలి నిమ్మపంటివలె'. సారం. చ. 2. 113.

(2) కల్వారము 'అర్హము' వీనిలో ననుసంధ్యుక్తవర్ణములను విడదీసి, 'కలహారము' 'అరహము' అనురీతి నీతడు ప్రయోగించినాడు:

'కలహారదశ' నేత్ర కదకంటిచూడ్కి.

యొలసిమట్టినచిత్త సుతలంపకం. 263. పు.

'ధరణీశ్వరులకు గాంధర్వపవాన

మరహంబు ... ..' 463. పు.

ఇట్టిప్రయోగశిథిలక 'మర్హాడ'—'మరియాడ' మున్నగు పెక్కుతావుల గలను. వీనిలో 'కల్వార' శృంగము సిద్ధినమాన మధ్యగతమగుటవలనను, ఇట్టిప్రాసములు మఱికొన్ని యీతవిరచనములజూపబ్బుటవలనను, 'కల్వార' అనుసంధ్యుక్తరూపమే ముద్రణమున జేర్పబడినది. మామమాయకుండు మూలపాత మాపుటయడుగున జూపబడినది.

(3) వ్రయము:—'వ్రయముగాకుండ వేర్వర బానినాచి'. 75. పు.

వ్యయమనుటకుమాత్రుగా 'వ్రయము' అనుపదము లోకవ్యవహారమున మిక్కిలిసూక్ష్మమై యున్నది. పైఁజూపినయత్థిప్రాసమున నీతడు రేఫసంధ్యుక్తముగ దీనిని ప్రయోగించినాడు. 'వ' లకు అభేదవర్గయతిని ప్రయోగించెనని తలంచుటకు వీలున్నను, మఱికొన్ని ప్రామాణికప్రయోగములగుచుండుటచే దీనిని రేఫయుక్తముగనే గ్రహించెనుకొనుట యుచితముగా నోచెడిది. శ్రాను తననిఘంటువులో రేఫయుక్తముగను గ్రహించినాడు. తిక్తిసయు శాంతివర్ణములో ఈపదమును యత్థిప్రాసమున ప్రయోగించియున్నాడు:

‘వ్రయమగుటెఱుగఁడు వితత జ-రా వ్యాధులచేన్’. శాం. ప. 4. 345.
ఇట ‘వ్రయమగుటెఱుగఁడు వితత జ-రాది వ్యాధులన్.’ అనుపాఠాంతరముకలదు
గాని, ఏదికవిప్రయక్తిమో పరిశీలించవలసియున్నది. భాస్కరరామాయణములోఁ
గూడ ‘విప్రా, సకలధనంబులు వ్రయమైపోయె.’ అని గద్యలోఁగలదు.

(4) చనుమానము :—

‘అనుమానముమాని యాలేమఁ గదిసి
చనుమానమున వేడ్కఁ సలుపలేనైతి.’ 354. పు.

‘చనవు’ అనుసర్థమున ఈపదము వ్యవహారరూఢము. శబ్దార్థచంద్రికలో
నీపదము గ్రహింపఁబడినది. కవులుకొందఱు వాడియున్నారు.

‘చనుమా చనుమానముతోడ నావుడున్’ సారం. చ. 2. 62,

‘ఏ-మానవుఁడైనఁగాని చనుమానమునన్ బహుమానమందు.’ నానా. రా. సం.

శ్రీములుగు పాపయారాధ్యుల దేవీభాగవతమునఁగూడ నిట్టిప్రయోగము
గలదు.

(5) ఆయివారము :—ఇది యాయావరశబ్దభవముగాను, ‘య’ కారఘటితము
గాను శబ్దరత్నాకరాదులలోఁ గాననగును. కాని, ‘యాయివారము’ ‘ఆయి
వారము’ అని ‘యి’ వర్ణఘటితముగా వ్యవహారరూఢి గలదు. దానినిట్టి యీతఁడు,
‘ఆయివారముల హీనాశయవృత్తి’ 75. పు.

అనియే ప్రయోగించి యుండును.

(6) తరువాయి :—వ్యవహారములోనున్న ‘సంప్రదాయము’ ‘సాటి’ యను
నర్థములలో నితఁ డీపదమును ప్రయోగించినాఁడు :

‘తనకు భరద్వాజుతరువాయి వచ్చి’ 263. పు.

(7) సంధాయి, ప్రదాయి :—

“నిర్వాణసంధాయి నిఖిలప్రదాయి

గారి మాపేశ్వరి.....” 227. పు.

‘అరుదుగాఁ బుత్రార్థియై యొకగ్రుడ్డు

తెరలుచు నవియించెఁ దెఱవ నేరమిని’ 19. పు.

ఇట్టితేడు ప్రీవాచకవిశేషణరూపములను బులింగములుగాఁ బ్రయోగించి యున్నాఁడు. ఇట్టివి సోమనాథుని రచనయందునుగలవు :

‘కొడుకులు లేమికిఁ గడుదుఃఖియగుచు.’   బ. పు. 13. పు.

‘వనిత యపూర్వలాంఛనధారి గాఁగ.’   ,, 16. పు.

(8) పాండులు :—

‘పారిఁబాండులకుఁ దోడువోయెడు శల్యుఁ

గురుపతి తా నెట్లుకొలిపించుకొనియె.’   7. పు.

ఇందు ‘పాండులు’ అనుపదమునకు ‘రఘునామస్వయంవక్ష్యే’ ఈమొదలగు కాళిదాసారి ప్రయోగములందు సంస్కృతశాబ్దములుప్రీక్రిస మార్గమున ‘పాండుపుత్రులు’ అనునర్థమును లాక్షణికముగ గ్రహింపఁదగును.

(9) బ్రాహ్మలు :—

‘ప్రకటించి యసిచూపి బ్రాహ్మలచేత

నొక కాసు మొదలుగా నొల్లరు నృపులు.’   33. పు.   1.

బ్రాహ్మణులు అనునర్థమున ‘బ్రాహ్మలు’ అనురూపము సార్వత్రికవ్యవహారరూఢమై యున్నది. చతుర్థాక్షరవాచక ‘బ్రహ్మన్’ శబ్దమునకు సంబంధార్థమునఁగాని, విప్రవాచకమగు ‘బ్రహ్మన్’ శబ్దమునకు స్వార్థమునఁగాని ‘అణ్’ ప్రత్యయము చేసినియెడల ‘బ్రాహ్మ’ అను ప్రాతిపదికిము (బ్రాహ్మణసర్వాయముగా) సిద్ధింపఁగలదు. కాని దీనిశత్యమహములగు ‘బ్రాహ్మడు’ ‘బ్రాహ్మలు’ అనువానిలో ఉత్పము రాకుండుటకు వ్యాకరణరీతిగ మార్గముచింత్యము. ‘రాయఁడు’—‘రాయలు’ ఇత్యాదులందలి ఉత్పాభావమే పైవానికాధారమనుకొనుట సితగతిచింతనమగు నేమో!

(10) సర్వపేరు, కల్యాణపాట :—

‘పేగురంబున సర్వపేరు నటించ.’   46. పు.

‘భాసిల్లఁగల్యాణపాట పాడుచును.’   48. పు.

కేవలసంస్కృతపదములకు బెలుగుశబ్దములతో నిర్దేశమానములను లాక్షణికులు సమ్మతించరు గాని, 'ప్రాణగొడ్డము' 'జీవగట్టి' ఇత్యాదులగుప్రామాణికప్రయోగములను భంగ్యంతరముగా సంకీర్ణించియే యున్నాను. ఇట్టిసమానములుకూర్చిన కవులను బెక్కురు గలరు :

'ముల్లోకవద్య', 'నిత్యనేమము'   బ. పు. 26. 44. పుటలు.

'క్రందు మహామందిరము గణాధిపతిగొగ్గిన్.'   భాస్క. రా. యో. కా. 17. పు. 12. ప.

పై స. జూడబడిన వేగాది మఱిగొన్ని నిలకొనమానములను గూర్చినాడీ తిమ్మయ :

'అనురాగనయుడు.'   121. పు. (అనురాగము, నయ నిలవాడు)

'మానసాయుకువేటకాడు.'   241. పు. (మన్మథుడనెడి వేటకాడు)

'వజ్రసూటిబాణములు.'   (వజ్రమువలె వాడియగు బాణములు)

(11) తమసామరారి :—

'తమసామరారి యుద్ధమునీయఁ దివిటి

వాడిముల్కులతోడ వలబాణసమితి'   59. పు.

పై సమానములొని శనుశృభమును అంధశనుసశబ్దసామ్యమునుబట్టి బుద్ధిపూర్వకముగానే 'తమసామరారి' (చీకటియనురాక్షసుడు) అని కవి ప్రయోగించి యుండునేమోయని దానిని సవరించునాహింస వైఖరి. మార్పడలించినచో 'అంధ తమసామరారి' అని సులువుగా మార్చవచ్చును.

పై నిచూపినవిగాక— 'ఎల్లెరువు', 'కొలత', 334. పు. 'ఎల్లగాడు' 503. పు. మొదలగుపదములు కోశములకొక్కొక్కవి యిందుగలవు. అట్టివి ప్రకరణమునుబట్టి అర్థవంశములగుటచేతను, మాండలికములై యుండునని తోచుటవలనను అశ్లేయుంచితిని.

(iv) ఛందస్సు :—

(1) గణములు :—

ద్విపదలలో లాక్షణిలేప్రోక్షములై స సూక్ష్మేంద్రగణములస్వరూపముపైనే ప్రధానదృష్టి నిలువక, తాళగతికిని గానఘటికిని అనుగుణ్యముసంపాదించుటయే

ముఖ్యముగ నెంచి పొందు చుండును. ఇది చూసినచో గొన్నియింద్ర గణముల తావులందు మాత్రాసంఖ్యనరిపడు చంద్ర గణములు కానగును.

‘ధూధ కేంద్రము బుడబుడరవముతోడ’ 43. పు.

‘తెల్లచంద్రక కెగడు దేహముతోడ’ 57. పు.

‘వినతికొడుకని కంద్రవేయులు గగుడు’ 68. పు.

ఇట్లు తాళగతికి గాఢజాతికి అనుగుణముగారచించుటలో గొన్నిపట్ల ప్రాస్వములను దీర్ఘముచేసి శబ్దస్వరూపము మార్చినారు :

‘అజాడంతర దనను సత్యాలోకమునకు’ 55. పు. (Foot note)

‘నకులసహదేవ నామముల వారు’ 246. పు.

‘కాతమాంగీరస కశ్యపనీల’ 45. పు.

శబ్దరత్నానికి రాని కోశములలో గొన్నిట ‘ఆంగీరస’ పదము ‘ఈ’ కార వంశముగానున్నది.

గణములతల్లిబుబును గణింపని తాళగతినే ప్రధానముగ నెంచి, యిట్లు ఛందస్వాస్యోత్త్రయముచూపట ప్రాచీనులగు మఱికొందఱుద్విపదకవులందును గలదు.

‘దాసటనన్నంబు తెగిడిచి యంతి’ సవనా. చ. 29. పు.

‘మనసికదేవికా మధ్యమొక శోక’ .. గీ. పు.

మఱియొకచో, ‘నలందొక్కిచ్చుచుత్తురీనాటి రాత్రి’ 313. పు. అని యొక పాదము గణభంగముతోగలదు. అందుఁ బ్రతీతివే నైచి ‘కృష్ణాచతురశీనాటి రాత్రి’ అని దీర్ఘయుక్తిముగాఁ జూపెననియుంకనేరె !

(2) యతివిశేషములు :

(1) కొందఱు ప్రాచీనద్విపదకవులె నె నిశేషును ప్రాసయతిప్రాయకముగా వాడియున్నాఁడు.

‘అనయంబు శైవమాసణ మాని’ 34. పు.

‘అని యింద్రుడుద్వికేగినను.....’ 37. పు.

‘మిత్రావధుని నారి చాత్ర సోవర్ణ’ 45. పు.

సోమనాథుడీయతీని ప్రయోగించినాడు. శారన సవనాథచరిత్రలోగూడఁ గలదు:

‘విరులకేకులను బాంజుగుజులకులను.’ నవ. నా. చ. 36. పు.

‘సన్నపుఁగటిమీదఁ జెన్నొందువాని.’ „ 42. పు.

(2) అఖండయతులను బెక్కుతీతుల నీతఁడు వాడియున్నాఁడు:

‘వాడుదర్శనవాక నాసర్వములకు.’ 90. పు.

‘నీకాంతనయ్యెన నెలమిఁగైకొనుము.’ 130. పు.

‘రువ్వనవచ్చితి రుత్తమోత్తముఁ.’ 256. పు.

మఱియు నీతఁడు కొన్నియతిస్థానములందు భ్రమప్రమాదములకు లోనైనట్లును గాననగును:—

‘పయ్యెడ - పయ్యెడ’ ఇత్యాదులందలి ద్వైరూప్యమును బట్టియు, నుచ్చారణ సామ్యమునుబట్టియు ‘అయ్యెడ’ అనుదానిని ‘అయ్యెడ’ గా భావించి - ‘అల్లియ దునిమి యయ్యెడ నొక్కకోల.’ 215. పు. యని ప్రయోగించినాడు. ఇట్లే యుచ్చారణ సాదృశ్యమునుబట్టి ‘చెదరక’ యనుదానిని ‘చదరక’ యనియు, ‘జటలు’ అనుదానిని ‘జెటలు’ అనియు గ్రహించి,

‘జెదరక చంచలించక నిల్చుఁగాన.’ 215.

‘జటలెల్లఁజేకిన సింగ మెయనఁగ.’ 272. పు.

అని యతులుకూర్చున్నాఁడు. ఈతీతే శారనయ ‘పాచ్చమును’ ‘పాచ్చెము’ గఁ దలచి, ‘చలికొండకుఁగ పాచ్చెములేని స్త్రీమ.’ (సవనా. చ) అని ప్రయోగించినాడు.

నాథారణముగఁ బదాదినన్న ఉఁడు ఒఁడులు నకారాదులుగ శ్రుతిగోచరము లగుట సహజము. ఆసాదృశ్యముచే భ్రాంతి.

‘ఒజపై జరయుఁ జావును వెపురోలేని.’ 21. పు.

‘ఉడికికోబూని పోవుచునుండి.’ 75. పు.

అని యతిస్థానములు కూర్చినాడు. ఇట్లే శారనయ ‘వొక్కని’ ‘వుండఁగ’ అనిభ్రమపడి

‘ఒక్కసా డించిపోవుటయు భీతిల్లి.’ నవనా. చ. 92. పు.

ఉండంగఁదగినతావులను విశ్వాస్య.’ 177. పు.

అనిప్రయోగించినాడు. మఱియు, ఎవఁడు ఎప్పుడు ఇత్యాదులందుఁబదానిని ‘య’ కారము విసంబంధించుటయు, అట్టియుచ్ఛారణస్వభావమునుఁజేర్చియే కొందఱు లాక్షణికులు పదాని ‘య’ కారమంగీకరించుటయు సంభవించినది. తివ్యయ ‘ఎనసిన’ అనుదానిని ‘యాసిన’ యనిభావించి ‘ఎనసినవేడ్కతో సమ్మునీశ్వరులు.’ 99. పు. అని కూర్చియున్నాడు. ఇవిగాక యీశఁడు ప్రమాదవశమున యతిస్థానములు తప్పించినతావులును గలవు:

‘పురుకుత్స సగర పురురపులాది.’ 198. పు.

‘చుమచుమ నైననెత్తురు చుక్కబొట్టు.’ 199. పు.

‘ఎన్న నాతరమేడ నీతరమేడ.’ 268.

(2) ప్రాసవిశేషములు :—ఒక ప్రాసస్థానమున రెండుమూఁడువ్యంజనములున్నచోటఁ దక్కినప్రాసములందు వాసిసన్నిటిగఁ ఆవర్తింపఁబనిలేదనియు, వాసిలో నేయొక వ్యంజనమైనను సహజమై సరిపడినఁ జాలుననియుఁ గ్రాచీనద్విపదకపులు శలంచినట్లగఁ పడును. ఆమఱముసనుసరించిన కొన్ని ప్రయోగము లీతనివి గలవు:

‘శూద్రుడైచైపుట్టు—సుదృష్టికోపుడై.’ 190. పు.

‘నేర్పితివతనిచే—రాచచిత్తంబులు.’ 256. పు.

‘హర్షాద్భుతాకాంతులై—శరగురు.’ 260. పు.

‘చంచరీకములు—నిల్చి.....’

పైతావులలోఁ గొన్నిట ‘ఉద్రిక్తి’, ‘నేచితిమి’ ఇత్యాదిగా అల్పము లగు మార్పులు ప్రాసస్థానమున నెట్టివిలక్షణశయలేకుండఁ గుమరుచున్నను, మూల పాఠములనుఁజేర్చియు, నిట్టిప్రాసలు ప్రాచీను లనుమోదించుటఁజేర్చియు వీసెనవరింప నొల్లక యట్లే విడిచితిని. క్రిందిప్రయోగములఁ దిలకింపఁడు :—

సర్వజ్ఞ భక్తి విరహీతు — డేవ్వఁడు సుత్రస్వరూపఁ డేటికిఁగొఱయే. శివత్వసారము.

‘అత్తఁగంబునఁ బంచభక్త్యముల్ గుడిపి.’ బ. పు.

‘శరంబునావుడు విజలుండంత.’ బ. పు.

ఈతఁడు 'వన' స్త్రాసమును సన్పత్రించినాడు :

'నాపుత్రకుదయించు నందనునంద

యవరాజభారంబు నున్ననోపునుజె'

173. పు.

కొన్ని తావులఁ బ్రాసపూర్వాక్షరగురుత్వలఘుత్వతౌల్యమును ఈతఁడు పాటించి నట్లగుపడదు :

'అడర విప్రద్యేష మాచరించితిరొ!

జేడినయర్థుల వృథగఁ బంపితిరొ!'

31. పు.

'తాడెక్కుమానిసిఁ దగఁ గ్రిందపట్టి

యెడగాఁగఁ ద్రోయంగ నెవ్వరితరము.'

121. పు.

* * * * *

దక్షిణతీర్థములను నేవీంపఁబోవునాంధ్రులు దర్శింపవలసినముఖ్యతీర్థము తంజావూరుసరస్వతీమహాలులోని పుస్తకభాండాగారము. ఆయాలయమును నిర్మించిన ఆంధ్రనాయకరాజులు అందుప్రతిష్ఠించేసిన దేవీ ఆంధ్రసరస్వతి. కాలక్రమమున ఆదేవికినిరుపార్వ్యముల నితరభావామూర్తులును నెలకొల్పఁబడినవి. అయినను మూలవీరమున దర్శనమిచ్చు దేవి ఆంధ్రసరస్వతియే. ఆతీర్థసంసేవనము ఆంధ్రులెల్లరును, ఏశేషించి సాహిత్యోపాసకులును ముఖ్యముగా ఆచరింపఁదగినది.

చోళమండలమును 140 సంవత్సరములు అవిచ్ఛిన్నముగాఁ బరిపాలించిన యాంధ్రనాయక రాజవంశములో మూడవపురుషుఁడును అపరకృష్ణరాయలునయిన రఘునాథరాయలే యీ భాండాగారమును దొల్త నెలకొల్పినవాడని పెక్కుమంది యభిప్రాయము. ఆతని తాతతండ్రులైన చెన్నప్పనాయకుఁడును, అచ్యుతనాయకుఁడును ఆతనివంటి కవితారసికులును గవివోషకులును గారు. లక్ష్మీపూజతోఁబాటు సరస్వతీ పూజయుఁ బ్రారంభించిన మహారాజు రఘునాథరాయలే. కావున భాండాగారసర్వాశ ఆయనయే కావచ్చు. రఘునాథరాయసపుత్రుఁడు విజయరాఘవుఁడు రాజ్యపాలనాదులయందెట్లున్నను సంగీత సాహిత్యలోలత్వమునఁ దండ్రివంటివాడే. ఆతనికాలమున ఆభాండాగారము మఱితవ్వబడియైనది. 1673 వ సంవత్సరములో ఆరాజులపరిపాలనయంతమైనది. 1675 లో మహారాష్ట్రులు ఆకోటను స్వాధీనమొనర్చుకొనిరి. వారు అన్యరాష్ట్రీయలేయైనను ఒరజాతీయులుకారు గనుక ఆభాండాగారమునెడ పూర్వరాజులభక్తిగౌరములనే చూపి, యథాశక్తి పోషించుటకును బెంపొందించుట

కును బాటుపడిరి. వారిలో కెండవమహారాష్ట్రప్రభువైన శాహజీయు (1684-1712), నాల్గవవాడైన తుక్కోజీయు (1729-1735), శదుపరి ప్రతాపసింహుడును (1740-1764), అన్ని కెండవశరభాజీయు (1800-1832), భండార్కారహాజీకర్తలలో ముఖ్యులు. నాయకరాజులవలెనే వీరును స్వయముగా గొన్ని తెనుగుకావ్యములను వ్రాయుటయేకాక, తమతమయస్థానకవులచే వ్రాయించి సక్కురించినాహితీసజ్జలు. మఱియు, వారియడ్లుగుజాడలచే పడచి నానావిధలనుండి నానాభాషలలోని ప్రశస్త గ్రంథములకుఁ బ్రతులువ్రాయించి తెప్పించి గ్రంథాలయమును పిన్టరింగుచేసిన యుదాక శీలురు. ఆనంప్రదాయములో శాహజీచేవ్రాయించబడి యున్న మూలభాషలలోని యాద్యపదభారతప్రతి.

ఈగ్రంథాలయప్రశస్త్యమునుగూర్చి యెక్కివలసిన పత్రికలలో వ్రాయుటయే కాక, ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమునఁ బ్రవేశించిన వెంటనే నేను, సర్. రాధాకృష్ణన్ గారితో మనవిచేయఁగా, వారాగ్రంథసంపుటికి కేటాగు శూరులుచేయించి ప్రకటింపించిరి. శదుపరి సర్. డాక్టరు. కట్టమంచి రామలింగాశ్రిగాను ఆగ్రంథసముదాయములో అముద్రితములైన, పదములు, ద్విపదలు, కీర్తనలు, యక్షగానములు, వచనములు మొదలగు నానావిధ గ్రంథజాతులకుఁ బ్రతులువ్రాయించి తెప్పించి ప్రకటింపఁబూనుకొనిరి. ఆమహాకార్యప్రాంగుడే యాద్యపదభారతప్రచురణము. భారతకథయెడను అందరికీర్తయోగమునెడను శ్రీ శక్తిగారికిగల భక్తిభావశ్రవ్యము లాంధ్రులెల్లఁజేరినదే. దానింబట్టియే మొదటిప్రచురణముగా వీరు భారతమును వెల్లరింపఁబూనుట. ఈకార్యము తుదముట్టసాగించినవలెనే వారి కేఠోయత్సాహము గలదు. దైవానుకూల్యముకలిపి సదిపథముకావలెననియు, నేనును యథాశక్తి నానంతుభారము నిర్వహింపవలెననియుఁ గోరుచున్నాను.

ఆంధ్రసప్తావయలు నేను మనవిచేయు నొకసంగతిని జిత్తగొంతురుగాక. ఈభారతమును గవిశ్రయభారతముతో బోల్చినచో యిందు 'అవిలేవివిలేవని యీనడింపకందురుగాక. దానిస్వరూపమువేరు - దీనిస్వరూపమువేరు; దాని ప్రయోజనమొకటి - దీనిప్రయోజనమింకొకటి; అనిపట్టినదొకజాతిపాఠకలోకము సగు - ఇదిపట్టినదియింకొకజాతివారికి. కావున నొకజాతివాఙ్మయమునకుఁ జెందిన యీగ్రంథమును వేఱొకజాతిదైన గవిశ్రయభారతముతో బోల్చుయత్నింపక, దీని

గుణమును బట్టియే దీని నాదరింపజూచునరసులకు, ఇదిమెచ్చుగొల్పునేగాని నిరసన భాజనముగాదు.

ఈలిప్తయనంటివారే భారతభాగవతాదులను బాటలుగా ఆటలుగాఁ బడములుగా శతకములుగా వెలయించి, వానిపరమార్థమును సంఘమున నెవరికిఁదగినట్టు వారికిఁ బంచిపెట్టిన నిష్కామయోగులు. ఆరచనలన్నియుఁ బామరములనియు నప్రేథములనియు దోషభూయిష్ఠములనియు, నిపుడువానిసంస్కరణమునైతేము మఱివిపోయితిమి కావుననే మనవాఙ్మయశరీరమున నొకపార్శ్వము పక్షవాతపీడితమై చచ్చువడినది. దానినిఁ బునరుజ్జీవింపజేయుట మనకు మానరానికర్తవ్యము.

ఇదియొకప్పుడు పేరువడిన గ్రంథమే యనియు, దీనిస్రతులు ఆంధ్రదేశమెల్లెడలఁ బ్రాకినవనియుఁ జెప్పటకు సందియములేదు. కానిచో విరాటపర్వపుఁబ్రతి యొకటి తంజావూరిలో, నెఱొకటి నైజామురాష్ట్రములో నెట్లులభింపఁగలవు! కావ్యజీవము నకు వ్యాప్తియేకదా పరమప్రమాణము! ఇది యాంధ్రదేశమెల్లెడలను సంచరించుచు సజీవమైయున్నది. కవిత్రియభారతిముముందుఁ దలయెత్తుకొని యిది నల్పియుండుటలోఁగలవిశేషమేమో సహృదయులే యూహింతుమిగాక.

ప్రాచీనతాత్పర్యగ్రంథములను సంస్కరించి ముద్రించువానకొనువారికిఁ గావలసినదుపాయములలో మొదటిది ప్రశ్నోత్తరలక్ష్మి. పిప్పిస్రతులనాహాయ్యమున్నచో వానియందలిపాఠాంతరములఁ బరిశీలించి, “నేది సాధువు-ఏది యసాధువు, ఏది కవిది-ఏది కాదు” అనువిషయములను నిర్ణయించుకొని, గ్రంథమునంతయుఁ గవి హృదయఃసంసారముగా నొకసూక్తమునకుఁ దెచ్చుటకు వీలగును. ఆనాయములేని నాఁడు సంవాదకుఁడుపక్షేయము అనఁకేయ్యెను. ఈద్వందభావనసంస్కరణమున నాబుద్ధికోర్కెనుఁ గలిగినది.

ఒక్కతంజావూరిలోఁదప్ప నీయాదిన భాషర్షములకు వేఱొకస్థి యెచ్చటను దొరకలేదు. దానికిఁదోడు ఉన్నయొక్కస్రతియు వివిధలేఖనప్రమాదములతో నిండి యున్నది. అందుచే ననేకపదములస్వరూపము, వాక్యములయస్వయముఁ దాఱు మాత్రైయున్నది. వానిని సాధ్యమైంతవఱకు సుహృదులుగను అస్వీకములుగను జేసితిని. ఒక్కొక్కచోట ఆలేఖనప్రమాదము అగమ్యగోచరమైనపుడు నిడదీయరాని గ్రంథులవలె గొన్నిపదములు, వాక్యములు మిగిలినవి. అట్టివానిని సవరించుట నేను

సాంతకవిత్వముచెప్పుట. కవియెడ నట్టియశచారము చేయలేక పాఠకలోకమో, యేనాటికేని ప్రత్యంతరమో నిర్ణయింపవచ్చునని వానినట్లే విడిచితిని.

ఇవిగాక, లక్షణగ్రంథానుసారముగా నవనింపబూనినచో సంస్కరించగిన పదప్రయోగములెన్నియో కలవు. అవన్నియు సశబ్దములుగానే పండితులు భావింపవచ్చును. కాని, ఈద్విపదకవులభాష సర్వథా లక్షణగ్రంథవిధేయము కాకుండుటచేత, ఇవిసప్తశతములైన ఆయాశాబ్దములను నేనుబాడవడిగించసాహసింపక యధాతథముగా విడిచితిని.

ఒక్కొక్కచో మూలపదమునకు నేదోయొకయర్థమున్నను, ప్రకరణమునుబట్టి యది కవిప్రయుక్తమైయుండననితోచియు, స్వార్థస్యమపేక్షించియు వేటొకపదమును గ్రంథమునజేర్చి, మూలపదమును ఫలకనోట్సులో జూపితిని. నానచరిణిన్న మూలపదమేబాగున్నదనుకొనువారు దానినే గ్రహించవచ్చును.

కొండెటకు, అక్కడక్కడ నేనుచూపినచరణలకు నము తోచవచ్చును. అది సహజమే. అచ్చు పూర్తియైనతరువాత మరల నొచ్చుటలో నాయాహాకే కొన్ని తప్పుకొని. చూచినకొలది అట్లే తోచుచు నున్నాఁడను! ప్రస్తుతములభించునట్లు ఈకీల్పములకు నియమిచేకొనినది.

అసన్నతమును, అసహజమునగుమూలపదమును సంపించుటలో గొన్నిచోట్ల రెండుమూలపదములపాఠములు మొదలు నూహించివ్రాసినది. అందొకటి గ్రంథమున గూర్చిబడినది. పేడవది ఫలకనోట్సులో, అనలుమూలపదముండదగిన తావున బ్రచూరించవలసిగలిగినది. ఈశబ్దములలో అనలుమూలపదము ఫలకనోట్సులో జేరనేలేదు. అట్టిపాఠములు తప్పొప్పులపట్టికనుదీని జూపినది.

మూలమున దూరముతోలగిపోవడం జత్యల్యసంస్కారముతో నుచిత పదములనునొప్పెట్టులలో, అక్కడక్కడ, కొన్నిపాదములలో యోగింపబడినది. ఇది ప్రమాదిముగాదు; బుద్ధిపూర్వకము. యతిభంగమితానందనాయము గనుక.

పూవులు నేనుబాడకపోవుట పొరపాటుయైనది. అక్షరవ్యత్యాసములు, అనవసరప్రశ్నార్థకచిహ్నములు, అర్థములేనలృప్త్యాధికచిహ్నములు, అక్కడలేని అర్థానుస్వారములు మొదలగు అనుకొననియచ్చునొప్పెట్టులక్కడక్కడ దొరలినవి. వానిని జాలనట్లు శుద్ధసత్రమున నవనించితిని. అందుజేరివియు మఱికొన్ని యుండవచ్చును.

పాఠకులు మన్నింతురుగాక. ఈ గ్రంథమునకు రెండవసారియచ్చుపడుభాగ్యము చట్టనేని యీలోఁ ములన్నియు నందు సవరింపబడును.

ఈసంపుటములోని బాలసరస్వతీశ్వరుని సభాపర్వమందలిరచన కేవలబాలకవి శ్వమువలె నున్నది. గ్రంథసంపూర్ణతకు నెలితిలేకండుటకై యీసభాపర్వము ప్రకటింపకనేప్పించికాదు. పైజూపినగుణవిశేషములన్నియు తిన్నయకవిశ్వమునకు సంబంధించినవేకాని యీతనిరిచనలోనివి గావు.

తంజావూరినుండి యీస్రతి వ్రాసితెచ్చుటకై ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయముచే నియుక్తులైనవారు శ్రీ. కొమ్మసమంచి జోగయ్యశర్మగారును, శ్రీ. టి. రామచంద్రాచారిగారును. ప్రతివ్రాయుటలో వారుచూపిన శ్రద్ధకు నే నెంతోనంతోషించితిని. ఊరక జీతముకొఱకే ననిచేయువా రట్టిశ్రద్ధ చూపలేరు.

ఈముద్దరిలో జోగయ్యశర్మగారు ఇంచుమించునేటివఱకు వారు చేదోడు వాదోడుగా నుండి, యీకార్యసర్వహాణములో నాతోనమామగుచినివేశమునే చూపిరి. ఈయనచరునికతము నే దుస్సహమైననాశ్రమ కొలకనవ్యామసిపించినది.

ఆంధ్రవిశ్వవిశాలమున,
6-2-1943.

పింగళి లక్ష్మీకాంతం.

ఉపోద్ఘాతమునకు తప్పొప్పుల పట్టిక

పుట	సంక్తి	తప్పు	ఋస్సు
9	5	రణజాల	గుణజాల
17	3	సంచరించును	సంచరించుచు
17	27	నేర్పాటు	వేర్పాటు
19	1	~~తల్లిచాలు~~	~~తల్లిచాలు~~
23	16	తాలెడ్డి	తాలెప్పడి
24	22	పద్మా	పద్మ
25	23	దోయి	దోయి
28	16	యూర్వసి	యూర్వశి
32	1	అదంతములుగ	అదంతములుగ
36	13	నివిడి	నివిడి
,,	25	లాక్షణికి	లాక్షణికి
42	19	సూత్రమునకు	సూత్రమునకు
43	10	పుట్	పుట్

విషయసూచిక

ఆదిపర్వము - ప్రథమాశ్వాసము

కృత్యవతరణిక

పుట

౧

ఉదంకుఁడు జనమేజయునియొద్ద కేగుట

౧౪

కుండలాపహరణ కథనము

౧౬

కద్రూవినతలు పుత్త్రులబడయుట

౧౬

అనూరు జన్మవృత్తాంతము

౧౮

కల్పకుసుమ దామప్రదానము

౧౯

దుర్వాసుఁడింద్రుని శపించుట

౨౪

అమరలోక పతనము

౨౭

అమరులు బ్రహ్మయొద్ద కేగుట

౩౦

వైకుంఠపుర వర్ణనము

౩౩

విష్ణుసందర్శనము

౩౬

బృహస్పతి రాయబారము

౪౦

సముద్రమథనము

౪౨

హాలాహలోత్పత్తి

౪౪

ఐరావతాద్యుత్పత్తి

౪౭

అమృతోత్పత్తి

౪౯

సురాసుర సమరము

౫౨

కద్రూవినతలుచ్చైశ్శృంగముఁ జూచుట

౫౬

కద్రూకృత కపటవ్రయత్నము

౬౧

ఆదిపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము

గరుడోత్పత్తి

౬౭

అమృతాహరణము

౭౧

	పుట
సుప్రతీక విభావముల శాపవృత్తాంతము	౭౫
గరుడఁడు గజకచ్ఛపములతోఁ గళ్యణనౌద్దేశేఁగుట	౭౭
గరుడని మహిమ	౮౦
గరుడఁ డమృతరక్షకులతో యుద్ధమొనర్చుట	౮౨
విష్ణువు గరుడుననుగ్రహించుట	౮౪
గరుత్త దిందులమైతి	౮౭
వినతా దాస్యవిమోచనము	౮౯
సర్పయాగ సంకల్పము	౯౧
తక్షకుఁ డింద్రశరణుచొచ్చుట	౯౩
ఆస్తీకుఁడు సర్పయాగమును వారించుట	౯౫
ఆస్తీక జన్మవృత్తాంతము	౯౬
ఉపరిచరవసు వృత్తాంతము	౧౦౦
మత్స్యగంధి జననవృత్తాంతము	౧౦౩
వేదవ్యాసావతారము	౧౦౪
సురాసురుల యంశమున భీష్మాదివీరులు జనించుట	౧౦౩
యయాతి చరిత్ర	౧౧౬
కచుఁడు సంజీవనీ విద్యకై శుక్రునౌద్దేశేఁగుట	౧౧౯
కచదేవయానుల పరస్పరశాపప్రదానము	౧౨౨
యయాతి నూతఁబడిన దేవయాని నుద్ధరించుట	౧౨౪
శర్క్తిష్ఠ దాసియై దేవయానిఁ గొలుచుట	౧౨౫
దేవయాని వసంత వనవిహారము	౧౨౬
యయాతి దేవయానిని వివాహమగుట	౧౨౮
యయాతి శర్క్తిష్ఠకుఁ బుత్రదానము నేయుట	౧౩౨
శుక్రుఁడు యయాతిని శపించుట	౧౩౫
యయాతి యదుప్రభృతుల శపించుట	౧౩౬
యయాతి స్వర్లోకభ్రష్టుఁడగుట	౩౮౧

ఆదిపర్వము - తృతీయాశ్వాసము

	పుట
దుష్యంత చరిత్ర	౧౪౨
శకుంతలా జన్మవృత్తాంతము	౧౪౧
భరతోత్పత్తి	౧౪౪
శకుంతలను హస్తినాపురి కనువుట	౧౪౫
వసువులు గంగతో మొఱవెట్టుట	౧౬౨
గంగా శంతనుల సమయము	౧౬౫
శంతనుడు భీష్ముని బడయుట	౧౬౯
శంతనుడు సత్యవతిని మోహించుట	౧౭౧
భీష్మ ప్రతిజ్ఞ	౧౭౩
కాశిరాజకూతుల భీష్ముడు తోడ్చుట	౧౭౭
చంద్రవంశోద్ధరణకై సత్యవతి ప్రయత్నము	౧౮౦
వ్యాసుడు తల్లికి బాడనూపుట	౧౮౨
ధృతరాష్ట్రపాండురాజుల జననము	౧౮౬
యముడు విదురుడై జనించుట	౧౮౮

ఆదిపర్వము - చతుర్థాశ్వాసము

ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారి నున్వాహమగుట	౧౯౨
పాండురాజు కుంతిని వివాహమగుట	౧౯౬
పాండురాజు దిగ్విజయము	౧౯౭
పాండురాజు శాపహతుడగుట	౧౯౮
పాండురాజు శతశృంగమందుఁ దప మొనర్చుట	౨౧౦
ధర్మజు జననము	౨౧౪
కుంతి సారమంత్రోపాసన	౨౧౬
కర్ణుడు సూతునకు దక్కుట	౨౧౭
కౌరవ జననము	౨౧౯
భీమ జననము	౨౨౫

అర్జును జననము	౨౨౯
కవల జననము	౨౩౩
వసంతోదయము	౨౩౫
పాండుని మరణము	౨౩౮
పాండవుల హస్తీపురప్రవేశము	౨౪౩
బాల్యక్రీడలు - అసూయాంకురప్రాగుర్భావము	౨౪౯
దుర్యోధనుడు భీముని జంపఁదివులుట	౨౫౧
కృపాచార్యుల వృత్తాంతము	౨౫౪
ద్రోణుడు నూతఁబఱచిన కందుకమునుద్ధరించుట	౨౫౮
ద్రోణాచార్య వృత్తాంతము	౨౬౧
ద్రోణుడు ద్రుపదుచే నవమానితుఁడగుట	౨౬౬
ఏకలవ్యుని ధనుర్విద్యాభ్యాసము	౨౭౪
అశ్రువిద్యాపరీక్షణము	౨౮౦

ఆదిపర్వము - పంచమాశ్వాసము

ధనుర్విద్యాప్రదర్శనము	౨౮౫
అర్జును సశ్రువిద్యాకౌశలము	౨౯౦
కర్ణాజ్ఞుల ద్వంద్వయుద్ధము	౨౯౩
కౌరవులు ద్రుపదు నెదిర్చి పరాభూతులగుట	౨౯౭
అర్జునుడు ద్రుపదుఁబట్టి తెచ్చుట	౨౯౯
కణికు నుపదేశము	౩౦౪
దుర్యోధనుడు తండ్రిగోతనమనోదుఃఖము నెఱిగించుట	౩౦౫
పాండవుల వారణావతీగమనము	౩౦౭
విదురుడు పాండవులయొద్దకు దూతనంపుట	౩౧౨
లక్ష్మయిల్లు గాల్పుట	౩౧౪
హిడింబ భీముని మోహించుట	౩౧౯
భీముడు హిడింబాసురు మడియించుట	౩౨౦

ఆదిపర్వము - షష్ఠాశ్వాసము

	పుట
వ్యానుడు పాండవులకు హితోపదేశమునేయుట	322
ఏకచక్రపురావాసము	324
బకాసుర వధ	334
ద్రౌపదీ ధృష్టద్యుమ్నుల జననము	335
పాండవులేక చక్రపురము విడుచుట	343
అర్జునుఁ డంగారపర్ణజముంచుట	344
తపతీసంవరణము	349
వశిష్ఠుని మహిమ	350
శక్తిమహాముని కల్తాషపాదుని శపించుట	354
కల్తాషపాదుఁడు శాపవిముక్తుఁడగుట	352
పితరు లొర్వుని శాంతునిఁజేయుట	350
పాండవులు ధౌమ్యునిఁ బురోహితుఁగా వరించుట	354
ద్రౌపదీస్వయంవరోత్సవము	355
ధృష్టద్యుమ్నుఁడు రాజులఁ బేర్వేర ద్రౌపదికిఁ జూపిచెప్పట	353
మత్స్యయంత్రమేయుటలో రాజులు పరాభూతులగుట	354
అర్జునుఁడు మత్స్యయంత్రమేయుట	355

ఆదిపర్వము - సప్తమాశ్వాసము

అసూయచే ద్రుపదుపై నెత్తివచ్చినరాజుల విజయుఁడు	
వరాజతులఁ జేయుట	353
అర్జునుఁడు కర్ణునోడించుట	355
అర్జునుఁడు ద్రౌపదినిఁ దల్లికి నివేదించుట	353
కృష్ణుఁడు పాండవులఁ జూడవచ్చుట	354
పాండవులు ద్రౌపదీసహితులై ద్రుపదునగరి కేఁగుట	350
వ్యానుఁడు ద్రుపదుఁగానఁబోవుట	353
పంచేంద్రోపాఖ్యానము	354

ద్రౌపదీకల్యాణము	౪౨౮
దుర్యోధనుడు తండ్రితో దుర్భంత్రణము నేయుట	౪౩౨
విదురుడు పాండవులఁ దోడ్చేరనేగుట	౪౩౪
పాండవుల హస్తీపుర ప్రవేశము	౪౩౬

ఆదిపర్వము - అష్టమా శ్వాసము

ధర్మజు యాపరాజ్యాభిషేకము	౪౩౯
ఇంద్రప్రస్థ నిర్మాణము	౪౪౧
నారదుడు పాండవులకు హితోపదేశము నేయుట	౪౪౨
అర్జును తీర్థయాత్ర	౪౪౫
అర్జునుడు చిత్రాంగదను వివాహముగుట	౪౫౨
అర్జునుడు ద్వారక కేఁగుట	౪౫౬
సుభద్ర అర్జును నుపచరించుట	౪౬౧
సుభద్రార్జునుల వివాహము	౪౬౪
అర్జునుడు యాదవవీరుల జయించుట	౪౬౬
అర్జునుడు సుభద్రతో నింద్రప్రస్థము నేరుట	౪౬౮
ఉపపాండవోత్పత్తి	౪౭౦
పాండవదహనము	౪౭౪
శివుడు కృష్ణార్జునులఁ బ్రశంసించుట	౪౭౯
ఇంద్రుఁడర్జునునకు దివ్యాస్త్రము లొసగుట	౪౮౨

సభాపర్వము - ప్రథమా శ్వాసము

మయసభానిర్మాణము	౪౮౮
నారదుడు ధర్మజునిఁ బరిపాలనా విషయములడుగుట	౪౯౩
ఇంద్రసభావర్ణనము	౪౯౭
యమసభావర్ణనము	౪౯౮
వరుణసభావర్ణనము	౪౯౯

	తల
కుబేరసభావర్ణనము	౧౦౦
బ్రహ్మసభావర్ణనము	౧౦౦
రాజనూయ సంకల్పము	౧౦౩
కృష్ణుఁ డింద్రప్రస్థమునకు వచ్చుట	౧౦౪
భీమాద్జనులు ధర్మజునకు తాహము గలిగించుట	౧౦౮
జరాసంధు నుత్పత్తికథనము	౧౧౦
కృష్ణుఁడు భీమాద్జనులతో జరాసంధుఁ జంపఁజేపుట	౧౧౮
భీమజరాసంధుల మల్లయుద్ధము	౧౨౩
విజయు నుత్తరదిగ్విజయము	౧౨౮
భీముని పూర్వదిగ్విజయము	౧౩౦
నహదేవుని దక్షిణ దిగ్విజయము	౧౩౩
నకులుని పశ్చిమ దిగ్విజయము	౧౩౭
రాజనూయాధ్వరప్రారంభము	౧౪౦

సభాపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము

ధర్మజుఁడు శ్రీకృష్ణునిఁ బూజించుట	౧౪౧
శిశుపాలుఁడు ధర్మజు నధిక్షేపించుట	౧౪౬
ధర్మజుడు శిశుపాలు ననునయించుట	౧౪౮
శిశుపాలుఁడు శ్రీకృష్ణు నధిక్షేపించుట	౧౫౨
శిశుపాలుని జన్మవృత్తాంతము	౧౫౫
శిశుపాల వధ	౧౫౮
మయసభా సందర్శనమున దుర్యోధనుఁడు లజ్జతుఁడగుట	౧౬౨
దుర్యోధను దురాలోచనము	౧౬౪
పాండవాభ్యుదయమునకు దుర్యోధనుఁ డసూయపడుట	౧౬౭
జూదమాడఁదగదని విదురునుపదేశము	౧౭౪
విదురుఁడు ధర్మజుఁ డోద్దేశించుట	౧౭౮
ధర్మజుఁడు శకునితో జూదమాడుట	౧౮౨

విదురుఁడు దుర్యోధనుని దూషించుట	౫౮౬
ధర్మజుఁడు సర్వస్వమునోడుట	౫౮౯
ద్రాపదినిఁ దోడ్చేర దుర్యోధనుఁడు ప్రాతికామిసంపుట	౫౯౨
దుశ్శాసనుఁడు ద్రాపదినిఁ దలవట్టి యీడ్చుకొనివచ్చుట	౫౯౪
వికర్ణ నార్యవచనములు	౫౯౮
కర్ణుఁడు వికర్ణుఁ గినియుట	౬౦౦
ద్రాపదీమానసంరక్షణము	౬౦౧
విదురుని ధర్మప్రసంగము	౬౦౪
భీమ ప్రతిజ్ఞ	౬౦౮
ధృతరాష్ట్రుఁడు ద్రాపదికి వరములొసగుట	౬౧౨
పునర్ద్యూతము ; అరణ్యగమనము	౬౧౫
పాండవుల ప్రతిజ్ఞలు	౬౨౦
పాండవులరణ్యమున కేగినవిధమును విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునికెఱిగించుట	౬౨౩

ద్విపద ఛారతము

ఆదిపర్వము
(తిమ్మయ)

ప్రథమాశ్వాసము

కృత్యవతరణిక

శ్రీరామ, రఘురామ, సీతాభిరామ,
 ధారుణీపతిరామ, దశరథరామ,
 సామిత్రిసహచార, జగదేశవీ,
 శ్యామనిర్మలగాత్ర, సత్కవచిత్ర,
 కాశికయాగ రక్షాపుణ్యయోగ,
 కాశికకోదండ ఖండనోద్దండ,
 జానకీకల్యాణ, శర్మధురీణ,
 మానిభార్గవకోప మధస్సప్రతాప,
 పాలితలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్న,
 లాలిత ¹ గురువాక్య, ² లక్ష్మణాలోక్య,
 గుహనుతనైచుష్య, కుహనానుష్య,
 విహితభరద్వాజ విఘ్నవాక్కుజ,
 చిత్ర కూటవిహార, చిరకీర్తిహార,
 పాత్రమతాద్వంద్య పాదుకాద్వంద్య,
 ఖచితపావన దండకాననభవన,
 రచితాపరాధ విరాధనిరోధ,
 శరభంగమునిసంగ, శరభంగభంగ,
 శరభంగసంస్థాన, జాహ్నువీస్నాన,
 కలశభవన్యన కార్ముకహన,
 కలుషిత శూర్పణఖా ³ ముఖదర్ప,

ఖరదూషణాది రాక్షసమర్తభేది,
 మరణశేషిత తుంగ మాయాకురంగ,
 సీతావియోగ, సుశీలప్రయోగ,
 ధౌతకబంధ పాతక పంకబంధ,
 సుగ్రీవకృతసఖ్య, సురదత్తసౌఖ్య,
 విగ్రహప్రియ వాలివిదళనశాలి,
 పంపాసరస్తీర భవ్యవిహార,
 సంపాతికృతచూర్ణ సైనికవర్గ,
 సీతాశిరోరత్న శ్రీలిశయత్న,
 ఆతతలంకా ప్రయాణనిశ్చంక,
 సరసవిభీషణ స్థాపననిపుణ,
 శరధినిర్మితబంధ, సాధుసంబంధ,
 క్షపితరావణ కుంభకర్ణ సంరంభ,
 కపిసైన్యజీవరక్షణ, గతదైన్య,
 నిష్పాప మైథిలీ సయమితకోప,
 పుష్పకారోహణ భోగసిర్యహణ,
 1 ఇద్ధవిభాగ్రామ, యిసకులసోమ,
 సిద్ధసాకేత లక్ష్మీమనోపేత,
 జయ జయ గుణధామ, జయ రఘురామ,
 జయ నిత్యకల్యాణ, చకితసంత్రాణ,
 నీకు నేఁ జెప్పఁబూనిన కథాక్రమము
 చేకొని విన్నవించెదఁ జిత్తగింపు.
 అని నిర్మలధ్యాన మాత్రలోనిలిపి
 కనుఁగొంటి; దత్త-భాక్రమమెట్టిదని; ;
 భూమిలో సారమై పాలుపొందునట్టి
 నైమిశారణ్య పూజితమునను

శౌనకాదులు మున్ను సత్రయాగంబు
 నూనినరతిఁ జేయుచున్న, నచ్చటికి
 నొకనాఁడు వేటకతో నుగ్రశ్రవుండు
 సకలపురాణార్థ సరసుఁడే తెంచి,
 యనుపమభక్తి సాష్టాంగప్రణామ
 మొనరించి, వారిలో నోలి నందంద
 సభినుతులొనరింప, నాశౌనకాదు
 లభినవోత్సాహములై యతనిఁ బూజించి,
 కుశలపీఠంబునఁ గూర్చుండఁ జెట్టి,
 కుశలంబులడిగి కోర్కెలు దోపనసిరి : -
 “ఇచ్చఁజలంచుచో నింతలో వేగ
 వచ్చితివో సూత, వరికథాజాత.
 ఆపరాశరసూతి కాత్మశిష్యుండు
 మాపింప మీతండ్రి రోమహర్షణుఁడు.
 కనుఁగొని నీవెఱుంగని పుణ్యక్షథలు,
 విననియర్థము లేదు విశ్వంబులోన.
 సవరశమహిమ మహాభారతంబు
 చెవులకుఁ జవులుగాఁ జెప్పవే మాకు.
 అనఘ, గరుత్మంతుఁ డననిఁబుట్టుటయుఁ,
 జెనకి తాఁ దల్లిదానీత్వంబు దీర్చుఁ
 దలంచి యాఘనఁ డెప్పుశంబు దెచ్చుటయుఁ,
 గొలఁదిఁ దజ్జననిఁ దోడ్కొని పోవుటయును,
 అమర దానవముఖ్యు లంబుధిఁ ద్రచ్చి
 యున్ముతంబుఁ బడసినయట్టి హేతువును,
 వైన తేయుండు విష్ణునాహనంబైన
 యాసమిత్తంబును, సదిగాఢ మతీయు,
 లలి సట్టికథకు మూల స్తంభమగుచుఁ
 బొలుచు వేదవ్యాసుపుట్టు వేలాగు?

శంతనునకు గంగ సాధ్యయేలాగు ?
 శాంతి భీష్ముడు బ్రహ్మచారియెట్లయ్యె ?
 సత్యుడు చిత్రాంగదుఁ డరిగినపిదప,
 క్షీతి నెట్లునిలిపె విచిత్రవీర్యునిని ?
 ధృతరాష్ట్రపాండుల దేవరన్యాయ
 గతిఁ బరాశరసూతి గన్నలాగెట్లు ?
 విదురజన్మము, పాండవేయకౌరవుల
 యుదయప్రకారంబు నుర్వి నేలాగు ?
 ఆరాజసుతులకెట్లస్త్రంబులబ్ధి ?
 నేరీతి దుర్జయత్ర మెన్నె రా రాజ ?
 వారణావతమున వహ్నిలోఁ బడకి
 యేరీతి వెలువడి రెల్లపాండవులు ?
 మొగి నెట్లుగాంచె భీముఁడు ఘటోత్కచుఁడ ?
 దగవొప్ప బకుని నాశిండ్లెట్లుచంపె ?
 శ్వేతాశ్వములు మఱి శ్వేతవాహనున
 కాతతగతి నెట్లు లరయ సిద్ధించె ?
 నంచితగతి మత్స్యయంత్ర మేయించి
 పాంచాలి యేవురిభార్య యెట్లయ్యె ?
 ద్రౌపదిపెండ్లికిఁ బాణోయి శౌరి
 యాపాండుసుతుల నేమని యూటడించె ?
 నప్పుడు వారల నాంబికేయండు
 రప్పించి మఱి యర్ధరాజ్య మిట్టిచ్చె ?
 మాససింగవియుచో మఱి పాండవులకు
 మాని నారదుఁ డేమిమర్యాద చేసె ?
 నంత నర్జునులేర్థయాత్ర యెట్లుదవెఁ ?
 గాంత సుధద్ర నాఘనుఁ డెట్లుదెచ్చె ?
 ఖాండవ మగ్నిచేఁ గాల్పించి, క్రీడి
 గాఢవమును దేరు గన్నలాగెట్లు ?

ఆమహాగ్నినిదప్పి యలుక మ్రోజోయి,
 పామెట్లు కర్ణున బాణమై నిలిచె ?
 నలమి పార్థుడు గావ నయ్యగ్నిశిఖలు
 వెలువడి, సభ యెట్లుపరచించె మయుడు ?
 ఆకొల్లులోపల యునుసూతిహోడఁ
 బ్రాకటలీల నారదుఁ డేమిచెప్పి ?
 రాజసూయాధ్వర ప్రారంభ వేశ
 నాజరాసంధుని హా యేమిచేసె ?
 శౌరికి నగ్రపూజలు చేయనిక
 యేరీతి శిశుపాలుఁ డీలై గర్హముఁ ?
 గొలుపులోనికివచ్చు కరురాజుఁ జూచి,
 యెలసవ్వగా భీముఁ డేటికి నవ్వె ?
 ద్యూతంబు తలపెట్టి, దుర్యోధనుండు
 ఏతెఱంగునగెల్చె నెల్లపాండవుల ?
 ద్రౌపదిఁ దొడలమీఁదకు రమ్మటంచుఁ
 బాపాత్ముఁ డెట్లాడెఁ బతులసన్నిధి ?
 అతివఁదోడ్కొని యంతి నడవి కేఁగుచును
 బ్రతిన లేమేమని పట్టిరివారు ?
 అమృహవనములో ననిలజుచేసెఁ
 గిమ్మారుఁ డేరీతిఁ గెడసెఁ బోరాడి ?
 హరియును ద్రుపదుండు సంతఁ బాండవుల
 నిరయుదముని పోయి యుచట నేమనిరి ?
 పాశుపతాస్త్రంబుఁ బడయంగఁ గోర,
 యీశానుతోఁ గ్రీడి యెట్లు పోరాడె ?
 నాతఁ డాపాశుపతాస్త్రంబుఁ బడసి
 యేతెఱంగునఁ బోయె సింద్రునిఁజూడ ?
 రోమశువలనఁ బార్థుని నేను మెఱిగి
 యేమిత్థములాడె నట ధర్మరాజు ?

పూని యావేళ దుర్బుద్ధియై పవన
 సూనునిచే జటాసురుఁ డెట్లుచచ్చె?
 వానుమంతుతో భీముఁ డదియేల గూడె?
 ధనదుసేనావతిఁ దా నెట్లుచంపె?
 సంతి నాతఁడువోయి యక్షులగెలిచి,
 కాంతకై సాగంధికము నెట్లుదెచ్చె?
 సతినీయుద్ధతిఁ జూచి యమసూతితోడ
 హితమతి ధననాథుఁ డేబుద్ధిచెప్పె?
 దివి సస్త్రములుగాంచి తిపిటి నివాత
 కవచుల నేరీతి ఖండించెఁ గ్రీడి?
 మఱి పాండవులు గంధమాదసంబరిగి
 కొఱతగా కేవురుఁ గూడుచేలాగు?
 పాముచేదగిలి, యప్పవమానసూనుఁ
 డేమియుఁగాక తా నెట్లువెల్వడియె?
 వారి యంతఁ బార్థుల సరయఁబోవుటయు
 హరిదేవి యేమాటలాడె ద్రాపదిస?
 రారాజు ఘోషయాత్రకు వచ్చి తగుల
 నేరీతి విడిపించె నింద్రసందనుఁడు?
 ప్రాయోపవేశంబు వన్నెగర్వజఁడు
 చేయఁ, గర్జుం డేమిచెప్పె బైనొత్తి?
 ద్రాపదిఁ గొనిపోవు దండిసైంధవుని
 నేవునఁ బావని యెట్లు భంగించె?
 ఘనులు పాండవు లంతఁ గ్రమ్మటి దైవత
 వనమున కేరీతి వచ్చిరందఱును?
 దివిజదేవుండు భూదేవుడై వోయి
 కవచకుండలములఁ గర్ణునెట్లడిగె?
 యమధర్మరాజుతో నాధర్మరాజు
 రమణ నేమని యంతరింబులు పలికె?

మెచ్చి యముం డంత మేదినిశులకు
 నిచ్చినవరము లేమేమి యేవురకుఁ ?
 బోయి పార్థులు మత్స్యపురిసమీపమున
 నాయుధంబులు దాఁప నను వెట్లు గనిరి ?
 ఏవేషములుదాల్చి యేవురు విరట
 భూవరుఁ గొలిచిరి పూఁజోడితోడ ?
 సందు భీముఁడు కీచకాపళినెల్ల
 సిందుబింబాశ్వకై యెట్లు మర్దించె ?
 బలిమిఁ ద్రిగర్తులు పశులబట్టుటయు,
 సలిగి విరాటుఁ డెట్లాజికిఁ బోయె ?
 మఱునాఁడు గోవుల మఱియుఁ గౌరవులు
 తఱిమిపట్టినఁ గ్రీడి తా నెట్లువెడలె ?
 గోవుల మరలించి, కురురాజు దొరల
 నేవిధంబున గెల్చె నింద్రనందనుఁడు ?
 ఆమత్స్యపతికూఁతు రభిమన్యు నెట్లు
 తామరసాక్షి యుత్తర పెండ్లియాడె ?
 సంత రణోద్యోగములై పాండునుతులు
 వింతగా నెచ్చోట విడిసిరి మెఱసి ?
 కయ్యంబునకుఁదోడుగా నిందునందు
 నెయ్యలై కలిసిన నృపతులెవ్వరు ?
 ఒక్కట హరిఁబిల్వ, నురగ కేతనుఁడు
 పెక్కిరీటియుఁ బోవ, హరి యేమిచేసె ?
 బారి 1 బాండులకుఁ దోడుపోయె శత్రువుఁ
 గురుపతి తా నెట్లుకొలిపించుకొనియె ?
 దూతయైపోయి, పార్థులఁజూచి, మరలి
 యే తెంచి సంజయుం డేమనిచెప్పె ?
 నప్పుడు నీతిగా నాంబికేయునకుఁ
 జెప్పిన విదురునిసిద్ధాంత మెట్లు ?

1. 'పాండవయు'లను సరములో వాడియుండును.

హరి యంత దూతయై హస్తినాపురికి
 సరుదేరి, రాజరాజుజేమిశిలచే ?
 రూపింపఁ దనవిశ్వరూపంబు చూపి
 యాపద్దనాభుఁ జేమనియెఁ గౌరవుని ?
 మాధవుచేత జన్మముఁ జిక్కినియు
 రాధేయుఁ డేల ధర్మజుఁగూడఁడయ్యె ?
 దను సర్ధరథులతోఁ దగుల నెన్నుటయుఁ,
 గినిసి కిర్ణుండు గాంగేయు నేమనయె ?
 జానొప్ప 'భీష్ముండు సమసినదాఁక
 రా' నని కిర్ణుండు రణమెట్లుమానె ?
 నంత శిఖండిజన్మాఖ్యాన మెట్లు ?
 చింతింప నెవ్వరునేరాధిపతులు ?
 ఏచి వారును వీరు నెదురువేలములు
 వైచుట యెచ్చోట ? వరనేనలెన్ని ?
 'వైరుల నన్నాళ్లవధియింతు' రనిన
 వీరు లేమాటలు విభులతో నెరి ?
 'ఇందు నిందఱువిందు ; లేజంప' ; ననిన,
 నిందిరాపతి క్రీడి కెల్లుబోధించె ?
 బడక గాంగేయుండు పదివాసరములు
 నడవక రిపులతో నెట్లుపోరాడె ?
 దమకించి భీముఁ డాతఁడు గావఁగావ,
 రమణ నెందఱుధార్తరాష్ట్రులఁ జంపె ?
 దనుజంప నంతయు ధర్మరాజునకుఁ
 గినియక యెట్లు గాంగేయుండుచెప్పె ?
 గాండీవి యంత శిఖండివెన్నెనుక
 నుండి యేగతి భీష్మ నుర్విపైఁ గూల్చె ?
 నంత నేనకు ద్రోణునధిపతిఁజేయఁ,
 బంత మేమనియాడె బతితోడ నతఁడు ?

భర్త శమ్మనిపినఁ, బ్రత్యేకసమర
 కర్తలై నరునిఁ ద్రిగర్తు లేమనిరి?
 శూరుడై భగదత్తుసుప్రతీకమును
 నేరీతి మర్దించె నింద్రనందనుడు?
 తొడరి పెక్కండు యోధులు దొమ్మి నేసి
 గడవినవిధమెట్లు క్రీడినందనుని?
 శతమఖసూనుండు సైంధవుఁజంపఁ
 బ్రతిన లేమనిపట్టె బహుశోకమునను?
 ప్రతిన తీర్చిననాఁటి బవరంబులోన
 నతఁ డెట్లుగూల్చె నేడక్షోహిణులను?
 ద్రుపద ఘటోత్కచ ద్రోణ విరాటు,
 లుపమన్యువును, శ్రుతాయువు, నలంబనుడు,
 నెలగొని నారాయణీయ గోపాల
 శల సోమదత్తులుఁ జన్చుటేలాగు?
 ద్రాణి నారాయణాశ్రము పాండుసుతుల
 ప్రాణంబునకు నల్లి పటపుట యెట్లు?
 కడుదైన్యమున శల్యుఁ గర్ణునిరథముఁ
 గడప నేమనిపిల్చెఁ గౌరవేశ్వరుడు?
 కర్ణుని శల్యుండు కదనమ్మలోనఁ
 గర్ణశల్యములుగా నెట్లు పలికె?
 దడయక గాండీవి ధర్మజుఁ జంపఁ
 గడఁగినఁ, జూచి యేగతిచూన్చె శౌరి?
 జీర్ణనేనుని వృషనేనునిఁ దిక్కు
 కర్ణనూనుల నెట్లు గాండీవి చంపె?
 జెచ్చెట మఱి దుస్సనేనువక్షంబు
 వచ్చి నెత్తురు నెట్లు వాయుజండానె?
 మురవైరి నాగాశ్రమునఁ గ్రీడిశిరము
 - దొరుగకుండఁగ నెట్లు ద్రొక్కెను రథము?

సుతులను దేశించి, నూర్యదేవేంద్రు
 లతిరోషభావ లేమనియాడుకొనిరి ?
 అంతః గర్భనిఃజంపి, యానూతకులము
 నంతయు గాండీవి యెట్లుచెండాడె ?
 రారాజు శల్యునిరణమహోదగ్ర
 భారంబునకు నెట్లు పట్టంబుగట్టె ?
 మహితాత్ముఁ డతని ధర్మజుఁ డెట్లుచంపె ?
 సహదేవుఁ డేరీతి శకునివధించె ?
 శకునిసూనులనెల్ల సహదేవుఁ డలిగి,
 యొకనిఁబోనీక యెట్లుర్విపైఁ గూల్చె ?
 మఱిపోయి రారాజు మడుఁగులో డాఁగి,
 చుటుకుమాటల కెట్లు శూరుఁడై వెడలె ?
 సమరంబులోన సంజయునిఁ బట్టించి
 శమననందనుఁ డేలచంపకవిడిచె ?
 నెడచూచి, గదవేసి, యిభవురాధిపుని
 తొడ లెట్లుగూల్చె వాతూలనందనుఁడు ?
 చొచ్చిపోయిన పాండుసుతులు, సాత్యకీయు,
 నచ్చుగా హరియు నెల్లగపడరైరి ?
 ఉపపాండవులు చావ, నుడుకుమైఁ గృష్ణ
 కుపితయై యేమని కూడుగ్గఁబట్టె ?
 భాసిల్ల ద్రోణి 'యపాండవం' బనుచు
 నేసినదివ్యాఘ్ర మేరీతిఁ దునిసె ?
 డాకొని శౌరి పాండవకులక్షయము
 గాకుండ నేరీతిఁ గరుణవారించె ?
 వ్యాసులువచ్చి యశ్వత్థామఁ గినియ,
 నీసున శాపంబు లేమేమిపుట్టె ?
 గర్భనిజన్తంబు కాంతేయుఁడెఱిగి,
 ఘోరాయమానుఁడై కోపించుటెట్లు ?

దార లవ్వడువచ్చి, తమతమ మగల
 కేరీతి శోకించి రిలసంచలింపఁ ?
 బాధులమీఁదఁ గోపప్రసాదము
 లర్థి నేగతిఁజూపె నాంబికేయుండు ?
 అనలసంస్కారాదు లఖలపీరులకు
 మనమార నెట్లు ధర్మజుఁ డాచరించె ?
 బట్టాభిషేకంబు పాండవాగ్రజుఁ
 కెట్టివైధవముల నిలచూడనమృత ?
 రసికత నిభపుర రాజవేశ్యముల
 వసుధేశుఁ డెవ్వరెవ్వరి విడియించె ?
 జుట్టాలఁజంపినశోకంబు మాన,
 నెట్టిమాటలు భీష్ముఁ డెఱిగించె బతికి ?
 సంత సూర్యున కుత్తరాయణంబైన,
 శంతనసుతుఁ డెట్లు స్వర్గస్థుఁడయ్యె ?
 నాయెడ ధర్మజుం డశ్వమేధమున
 కేయత్న మొనరించె నిలయెల్లఁబొగడఁ ?
 డమ్ములుదెచ్చినధనము లాస్థువున
 కిమ్ముల రాసులై యెట్లువర్థిలై ?
 హరిశ్చప జీవితుండై పరీక్షితు
 కరమర్థి నుత్తరాంగన కెట్లుపుట్టె ?
 పెస బభ్రువాహన శ్వేతవాహనుల
 కసమాన సంగ్రామమైనలాగెట్లు ?
 అంత గాంధారియు, నాంబికేయుండు,
 వింతగాఁ గుంతియు, విదురసంజయులు,
 నాశ్రమవాసులై యరిగినపిదప,
 నశ్రాంతసుఖ వ్యాసుఁ డెచటికివచ్చి,
 ధార్తరాష్ట్రులనెల్లఁ దనతపోమహిమ
 మూర్తిమంతులఁజేసి మొగి నెట్లుచూపె ?

జూపుటయును, వారు శోకంబులుడిగి
 యేపుణ్యగతులకు నేగిరి ప్రీతి ?
 మదిరామదాంధులై మాసలకి ముస
 యదురాజు లొక్కటహతులౌట యెట్లు ?
 అంత నారదుచేత నావార్త యెఱిగి,
 యంతకసూనుఁ డేమనివిలపించె ?
 ధర సరాజకమైన ద్వారకాపురికి
 నరిగి, పార్థుఁడు వారి నటసంస్కరించి,
 యాదవసతుల నొయ్యనఁ దెచ్చుచోట
 నాదటఁ దను బోయలాక్రమించినను,
 విలువంపలేక నిర్విణ్ణుఁడై యపుడు
 తలకొని యందుఁ గొందఱునెట్లుగాచె ?
 వరశక్తిదఱిగిన, వైరాగ్యమహిమ
 నరుడంత నెట్లు సన్యాసంబు గొనియె ?
 కర్ణుండొకట నరకప్రాప్తుడయ్యుఁ
 బూర్ణభోగస్వర్గమున కెట్లువోయె ?
 గర్తవిపాకంబు కాలునిచేత
 ధర్మజుఁ డేరీతిఁ దప్పకవినియె ?
 సమరలోకంబునకరిగి, పాండవులు
 తమపూర్వతనువులు చాల్చుట యెట్లు ?
 అనఘాత్త, మాకు మహాభారతంబు
 విన వేడ్కయయ్యెడు ; వివరింపవయ్యె !
 ఆదిపురాణ శాస్త్రార్థ రహస్య
 వేదివి ; నీకంటె విజ్ఞానిలేడు.
 ఒనరంగఁ జెప్పవే ! యుగ్రశ్రవుండ,
 జననంబు మాకెల్ల సఫలత నొంద. *
 ననుచువాక్రుచ్చిన, సమస్తాత్మకుఁడు
 వినయముతో వారి వీక్షించిపలికె :

“ రసపూర్ణమైన భారతసముద్రంబు
 వసమి ¹ చెప్పగ నెంతవారలకైన!
 ఐనను, మీరు నన్నడుగుటఁజేసి
 యేనువిన్నంత మీ కెఱుంగఁజేసెదను. ”
 అనుచు, నావ్యాసమహామునీశ్వరుని
 మనముననిలిపి, నిర్మలచిత్తుడగుచు,
 నాకథకుఁడు శౌనకాదిసన్తులు
 కాకథాసూత్ర మిట్లని చెప్పదొడఁగెః
 “ యతులార, వినుఁడు; మహాభారతంబు
 శతపర్వరూపియై చాల నొప్పురు.
² నొదవ నూఱును నేను నొక్కటియయ్యుఁ,
 బదు నెనిమిదియయ్యెఁ బర్వంబు; లందు
 వరుసతో నాదిపర్వము, సభాపర్వ,
 మరుదార నారణ్య, మట విరాటంబు,
 జగతినుద్యోగ భీష్మ ద్రోణములును,
 మొగిఁగనన్ శల్యాఖ్యమును, సౌప్తికంబు,
 జానొప్ప స్త్రీపర్వ శాంతిపర్వంబు,
 లానుశాసనికాఖ్య, మశ్వమేధంబు,
 పటమహాసలిక మహాప్రస్థానికములు,
 నటు నాశ్రమాపి, స్వర్గారోహణంబు,
 సరివిది యష్టాదశప్రబంధముల
 సరహస్య వేదార్థ సారబంధంబు,
 విన్నఁబుణ్యము, దీనివినినయుత్తములఁ
 గన్నఁబుణ్యము పుణ్యకథయైనక తిన.

1. ‘ చాటగ ’ అని యుండుట మేలు. 2. ‘ ఒదవనూఱును నేను నొక్కటియయ్యు ’
 అని మూలము. ఆనాంతరపర్వములతోఁగలిసి 106 అగుటచేఁ బైకితిగా సవరింపఁ
 బడినది.

ఏవేదములు పఠియించుటకంటె,
 నేవెంటఁ దీర్థంబులేఁగుటకంటె,
 బాపహరంబైన పంచమవేద
 మేపార వినిపించి యేఁ బుణ్యుడగుదు.

ఉదంకుడు జనమేజయునియాద్దకేఁగుట

వినుడు, భారతవంశ విఖ్యాతుడైన
 జనమేజయుడు తొల్లి జగతియేలుచును,
 అతిరాత్రమనుయూగ, మశ్యమేధంబు,
 ధృతి వాజపేయంబు, దీర్ఘసత్తంబు
 మొదలైన యధ్వరంబులు పెక్కుచేసి,
 సదమలచిత్తుడై సద్గోష్ఠి నుండ,
 నారాజకడకు నుదంకుడన్నాని
 యారూఢనియతిఁ గార్యార్థియై వచ్చి,
 యధిపుచేఁ బూజితుండై, యాతఁడిచ్చు
 బుధయోగ్యవీరకంబునఁ గూరుచుండి,
 కన్నులఁ గోపాగ్నిగదుర నిట్లనియె :

“జన్నంబులిన్నియు జననాథ, యేల !

- పగవగయైయుండ భండారమెల్ల
 జగతీశ, తగనివెచ్చంబుచేసెదవు ! -

వ్రతధారివై చేయవలసినయట్టి
 క్రతువుండ, వేటొక క్రతువేల నీకు !
 తరమెఱుంగక కొండ తప్పఁగానేసి (1)
 ధరణీశ, వెండుకదాఁగ నేసెదవు.

1 నడిశెదు కటకటా ! ననువంటిమునివె !

వెడ నీకుఁ గోపంబు వెదకినలేదు !

తక్షకుండనుపాము తనవేడికొర
 దక్షతఁగఱచి మీతండ్రినిఁజంపె.

మేలుచేయనుబోయి మెయిమెయి నుంటి ; -

మేలు నీశాంతంబు మేదినీనాథ !

శత్రుని సాధింపజాలని రాజు,

పుత్రసంతానంబుబొరయనిమనువు,

నురుకీర్తిలాభంబు నొరయని ధనము,

చిరశౌర్య, వృథయనిచెప్పఁగావినవె !

¹ సోముండు రాజుని శ్రుతులుఘోషించు ;

నామేటి దిగ్విజయము తొల్లిచేసి,

రాహువుఁ బగవని ² రక్షోవిశేష

దేహంబుతోఁ బాప దివ్యయత్నమున.

ఆసోమకులవార్ధి నధిప, జన్మించి

యీసుదలంప ; వీనెట్టిభూపతివి !

ఒంటికంబముమేడ లొగి మీఁదమీఁద

మింటితోఁ ³ జేరంగ మేదినిఁగట్టి,

యామేడలకుఁజుట్టు నగడత పన్ని,

యామయామవిబుధు, లాషధకరులు,

శత్రువైద్యులు, మంత్రశాస్త్రసంపన్ను,

లత్రుపాణులు నుండ నధిపునిఁదరిసి,

కపటభావంబునఁ గఱచి వధించి,

తపనుండుసాక్షిగాఁ దనపేరువాడి -

పోయినపగవాఁడు బొందితోనుండ,

నీయున్నిచూడ నిన్నేమనఁగలదు !

ఎవ్వరు నిది నీకు నెఱిఁగింపకునికి

నివ్వెఱఁగయ్యెడు ! నిదిత్రమెట్లా !

హితముచెప్పడఁ ; గాని, యేను నీతోడ

నతిసాహసపుమాటలాడుటయెఱుఁగ.

కుండలాపహరణకథనము

గురుసేవ యేజేయ, గురుపత్ని నన్న
 సురుతరప్రార్థన నొకనాడు చూచి :
 “పువ్వరాగపుంగర్లపూరయుగంబు
 పౌవ్యమహారాజుపత్ని యెప్పుడును
 ధరించునది నాకుఁ దనయ, తె.” మృనిన
 గురుపత్నితో నియ్యకొని, యేనుగదలి
 పాతాళమునకేగి, పౌవ్యనియింట
 నాతిథ్యమొనరింప నతనిసన్నిధిని
 గొనియుండి, మెప్పించి, కోమలిచేత
 నొనరిన తాటంకయుగ మందికొనుచు -
 వచ్చుచో, వెంటనేవచ్చి తక్షకుడు
 ముచ్చిలి తివిసె నేర్పున నటత్రోవ.
 బామ! లీవిధమునఁ బరువులుపెట్టి
 యేమైనఁజేసిన నెవ్వరుదిక్కు!
 భూలోక¹ నాయకా, భోగులనెల్లఁ
 గాలునిఁగూర్చివే! క్రతుముఖంబునను.
 ఈరీతి నీయాగ మీపుసేయంగఁ
 గారణమొక్కటి గల; దదివినుము.

కద్రూవినతలు పుత్రులఁబడయుట

పరమతపోన్నతి బ్రాధవశక్తిఁ
 బరువడి కశ్యపబ్రహ్మనాఁ బరగి,
 ప్రకట సురాసుర ప్రముఖ జంతువుల
 నకలంక తేజఁదై యనని బుట్టించి,

దీప్తప్రభావుడై త్రిభువనంబులకుఁ
 బ్రావుడై నెగడె; నాసరమసంయమికి
 దక్షుకూఁతులు త్రయోదశసంఖ్య లెలమి
 నక్షీణగతి భార్యలై విలసిల్లెఁ,
 గద్రువ వినతయకాంత లత్యంత
 భద్రంపుసంపదఁ బడయుదనుచుఁ
 బడిఁగూర్చి నిష్ఠఁ గాత్పర్యంబుతోడ
 వ్రతములు నోములు వరుసతోసలిపి,
 యతివలు బహుచహస్రాబ్దంబులకును
 బడిఁ బ్రసన్ను సేజేసి భక్తితోమ్రొక్కి
 నిలిచిన, నతఁడు నన్నెలఁతలఁజూచి
 పలికె నంతయుఁ గృపాభరితుడై యపుడు :
 “పడఁతుకలార, మీఁద క్తికి నేను
 గడుఁబ్రసన్నుడైనఁటే; కామితార్థంబు
 లడుగుఁడు మీఁకితు”; ననినఁ, బ్రేమలు
 జడిగొనఁ గాణింజంబులు మోప్పి,
 వనిత యాకద్రువ నొనొప్పఁబలికె :
 “ఘనదీర్ఘకాయులఁ గాంతిశోభితుల
 వేపురఁదనయులఁ నొయని ” మ్మనియె.
 నావినతయు నంత సంజలిమోడ్చి :
 “ఘనసత్కులగు వారికింబెను శౌర్య
 ధనులను నాకు నిద్దఱఁగుచూరకుల
 ని ” మ్మనివేడిన, నిద్దఱతోరె-
 యమ్మహాముని కృపాయత్తుడై ¹ పూడ్చి, -
 పడఁతులకపుడు నిర్భయులిచ్చి పలికె :
 “నీ యెబ్రయశ్చిమ్మున గర్భముల్ రెండు
 రక్షించుకొనుఁ”. డని రమణులననిపి,
 యాక్షణంబునఁ బోయె నమరాద్రికడకు.

1. మోడ్చి. (మా)

తరుణులిద్దఱుఁ దమతమ నివాసముల
 కరిగి వేడుకనుండ, నాసమయమున
 నాహారములఁ గాంక్ష లల్పంబులయ్యె;
 దేహవల్లులు పాండుదీధితులయ్యె; +
 నారులుపొదలె; మధ్యంబు లొయ్యొయ్యఁ
 దోరంబులై యొప్పె; ¹ దొరఁగొనెనలఁత;
 నఱులు జీర్ణంబయ్యె; నొముఖాబ్జములు
 కళలేడె; ² మనము లొక్కట బీతువాతె;
 బొలుపుదీపింప నాభులు వికసించె;
 బులుసులపైఁ జాలఁ బుట్టెఁ బ్రేమంబు;
 పలుమాఱు మృత్తికాధక్షణం బొదవె;
 దలఁగొని చిట్టముఁ తఱుచుఁ గాదొడఁగె.
 నీరీతి నయ్యింతులిద్దఱు గర్భ
 భారంబుదాల్చి, యొప్పుగునురక్షితము
 గావించుచుండఁ, దద్గర్భములందు
 భూవినుతంబుగాఁ బుట్టె నండములు;
 పుట్టిన, నవి కుండములలోనఁ బ్రీతిఁ
 బెట్టి రక్షింపంగఁ బెరిగె నొండొండ.
 సరవియేర్పడఁ బంచశతవత్సరమ్ము
 లరయంగఁ, గద్రువయండంబులెల్లఁ
 దఱితోడ నందంద తమారామ యువ్విసి
 సారిదిమై శేష వాసుకి తక్షకాదు
 లగుమహాభుజగంబు లందుఁ బుట్టటయుఁ,

అనూరు జన్మవృత్తాంతము

దగవేది వినతయుఁ దనదుగర్భమునఁ
 - బుట్టినయండము లొప్పదలమిచూచి,
 - చిట్టాదువగవును సిగ్గును బెరయ,

సరుదుగాఁ బుత్రార్థియై యొకగుడ్డు
 ౪ తెరలుచు సవియించెఁ దెఱవ నేరమిస.
 ఆయండమున నొక్కఁ డర్థశరీరుఁ
 డై యుదయించి, తా సతికోపుఁడగుచుఁ :
 “ గడుపూర్ణ దేహునిఁ గాకుండ నన్ను
 నడరుచు నడుమ నండము వ్రక్కలించి
 వికలశరీరుఁ గావించితి ; గ న,
 సకలవిన్నూర్తి నీసవతికి నీవు
 దాసివిగ ; ” మ్మనఁ జినుఁ న్నీతల్లి
 నీనున శపియించి యిట్లనిపలికె :
 “ అమ్మ, మూరెండనయండంబునందుఁ
 గ్రమ్మనెబుట్టు సఖిండవిక్రములు ;
 చెలువొంద నీదుదాసీత్వంబుఁ బాపి
 వలనొప్ప రక్షించు ; నగవకుమింక ;
 సయ్యండ మదతానె యవియిస ”. మ్మనుచుఁ
 జయ్యనఁజని, యర్కసారిధియగుచు
 నెమ్మి ససూరుండు నిజశక్తినుండె.
 1 అమ్మగువయును సన్యాండంబు సంత
 సతులయత్నమున సరియును, మిగుల
 జతనంబుగాఁగ నిచ్చలుఁ బ్రోచుచుండె.

కల్పకుసుమదామప్రదానము

ఉర్విలో నటమున్నె, యుగ్రకోపనుడు
 దుర్వాసుఁడనుముని దొంగిలనేతెంచి
 చరియించుచును, నొక సమయంబునందుఁ
 దరణితేజుఁడు తిలోత్తమయనుపేరి

1. అమ్మగువయు సంత సమ్యక్తయండ. (మూ)

యప్పరోగిని భూమియందుఁ గ్రీడింప
లిప్పమీరింగ నాభీనిపహమ్ముఁ
దానును నచ్చుచో, దరుణీలలామ
చేనున్న కల్పకక్షితిప్రసూని
మంజరీ విమలదామమ్ము నీక్షించి,
సంజాత కాతురోత్సాహుడై చేరి :
“ శుభమస్తునీకు నోశుభకాంక్షి, మాకు
సభిమతమయ్యె నీయలకులదంప.
పాసంగంగ బ్రాహ్మణబుద్ధిగా మాకు
నొసగుము నీ. ” నన్ను, యుగ్మలి యాపుడు
పటుభక్తిమై బాణిపద్మముల్ మొగిచి,
నిటలంబుపైఁజేర్చి, నెఱసన్నతించి :
“ యోమునినాథ, నీయుల్లంబులోని
నీమాడ్కిఁ బ్రియమైన సిదియెంతిపెన్ద !
కొ ”. మృనియొనగఁ, గైకొని మునిద్రుండు
సమ్మదంబాదప నచ్చుర బ్రస్తుతించి,
యాపుష్పదామకం బటుత నుల్లాసుఁ
డై పూని విహరించునాసగుయమున,
నేమహత్తున 1 దొడ్డి నెల్ల కాలంబుఁ
గామధుగేనువుల్ కిదుపులై యుండుఁ,
బారిజాతంబు లేప్రభువు క్రీడించు
నారామమున గుంపులై కనువల్లుఁ,
దలఁపుతాలెపుడు నేధస్యుగేహమున
నెలకట్టడంబులై నెలకొని నెలయు,
నచ్చర లేవల్లునాథావనీయ
నిచ్చులఁ గాసించి నిలిదియుండెదగు, —

ఓజ్జమై జరయుఁ జావును దెవుల్ లేని
 భోజనంబుమరు నేపుణ్యభాగునకు
 నా నిత్యశుభసాంద్రుడగు నమశేంద్రుఁ
 డానందకందలితాత్మకుండగునుఁ,
 దనవేయిగన్నులఁ దసరుదీధినులు
 సినుపారి పగలు వెన్నెలు గాపింపఁ,
 దనమాళిరత్న సంతాన ప్రభాళి
 యినకిరణాళితో నీడుజోడాడఁ,
 దనచేత విలసిల్లు దంభోళిధాగ
 ఘనతీగ దుష్టశిక్షకజాలి వెలుయఁ,
 దనపాదములు దేవతాకోటి ముకూట
 వినుతరత్న ప్రభా విశితి వెలుంగఁ,
 దనయొప్పదము దివ్యతరుణి కటాక్ష
 జనితప్రవలకు నుజ్జ్వలభుక్తి నొసఁగఁ,
 దనయశోరమను గంధర్వకిన్నగులు
 మునుకొని కై వారములు బిట్టనేయ,
 లాలితోజ్జ్వల చంచలాలతా కలిత
 కైలాస భూధరక్రమమునఁ బొలుచు
 సలలిత కనకభూషణ కాంతిజాలి
 విలసింతింబై జగద్విఖ్యాతి నొప్పు
 ధళధళమను ¹ చతుర్దంతకాండములు
 గలిగినయట్టి దిగ్గజముపై నెక్కి,
 సముదీర్ణ కింకిణి ఝణఝణారావ
 కమనీయ సురవధూకర ² వీణవమాన
 బహుళచామర ³ జాతపవన సంచలిత
 మహనీయకుండల మండితుండగుచు,
 నతిసమున్నత మాక్తి కాశిపత్త్రంబు
 నతులితస్థితి నభంబంతయుఁ బొదుచు,

సన లాగ్ని రాక్షసేంద్రాప్సరి వాయు
 ధనద శంకరులు, ముదంబుతో మేష
 కాసర మానవ ఘనసక్త హరిణ
 భానురాశ్వోత్తి సోపదలెక్కి నడుచు,
 ససమానముగ సిద్ధ యత్తి గంధర్వ
 వసు రుద్రసాధ్య గీర్వాణ కింపురుష
 కిన్నర మరు దశ్యు ఖేచ రాచక్ర్య
 క్షిప్రగ గుహ్యకప్రవరులు గొలువ,
 1. మరీచులను చక్రవర్తులు, రాజ
 వరులును సంప్రీతి వరుస నేరింప,
 ననుపమి శోచైచ్ఛిత్త నాశ్వరిశ్చంబు
 ముచుకొని పడిచాగె ముందట నడువఁ,
 గదిసి నిర్జరలోక కంచుకిజనము
 ముదముతో నోంకారముఖరులై కోలువ
 నేతెంచు సమశేంద్ర నీక్షించి, యర్థి
 నాతటి దూర్వాసుఁ డట నెదుఁగేగి,
 పోలంగ నాననాంబుజము నిక్కించి,
 లీలఁ జేతులుదోయిలిగఁబట్టి చాచి:
 “ ద్విజయోస్తు; తే దీర్ఘాయురస్తు;
 ప్రాగ్వర, సంకల్పఫలసిద్ధిరస్తు ”.
 అని యిట్లుదీవించి, యధిపుల గురులఁ
 గని రిత్తి కేల డగ్గఱరాదుగానఁ,
 దనచేతనున్న మందారప్రసూన
 ఘనతరదామంబు కాన్కగా నొసగ
 ‘మునిలోకవర్య, నమోనమో’ యనుచుఁ
 గొనగొని చేతియంకుశ మొయ్యఁ జాచి,

యామునీశ్వరుడిచ్చు సలగుదండ
 ప్రేమతోనంది యాత్రిదశనాయకుడు
 కడగ నైరావళికంఠ దేశమున
 దడయకవైవ, నాదండతావులకు
 గలగొని చంచరీకములు యుంకా
 ములతోడ నటనటుముట్టి కాజీంప,
 నుడురాజబింబంబునుండి చనింది
 కడుజటుముట్టి చీకటిగుంపులట్లు
 అలులతండము లనంఖ్యములుగా మూరి
 పలుచందముల జెపుడ్పడగ మ్రోయగను,
 దగ మును కటయుగ (దాన) ధారలకు
 మిగుల గతించుతుమైదలకు దోగు
 దండతావులకు నుద్దండశ బాలయు
 గంతుతుమైదలచే గాసిలి యలసి,
 చయ్యన నాదిగ్గజము కరాగ్రమున
 సయ్యలగులదండ నెలలి నొడిసి,
 మొరయును 1 నల శేటి మొత్తంబులెల్ల
 బరచి దిక్కుల బటాపంచలై చెదర
 బిట్టుగా నింగికి బిబిరఁద్రప్పి, -
 'యిట్టిచందమున సురేంద్రనిలక్ష్మి
 భ్రమణంబుతో నేలపాలగు నేగు -
 కొమరువో' నన్నట్లు కుంభివైచి,
 మండి 2 గాఢత దంతమండలి గ్రమ్మి,
 తొండంబుచే వెండి తోడనె యెత్తి,
 యొక్కకాలునఁద్రొక్కి యుద్ధతిఁ ద్రుంచి,
 చిక్కుగా నలినలి చిద్రుపలై దొరఁగఁ
 బటుభంగి నిలఁబెట్టి పదములఁబ్రామి,
 చటులత రూపనాశంబు గావించి,

గమికొన్న మేఘసంఘముచాయ మించు

1 హిమశైలమునుబోలి యిథనాథుడమరె.

దూర్వానుఁ డిందుని శపించుట

అప్పుడు దూర్వానుఁ డయ్యమరేంద్రు
నిప్పులుచెదరంగ నిబిడరోషమునఁ
బృథులాజ్యధారలపెల్లున నెనయు
ప్రథితానలముధంగి భగ్గునమండి,
మోమున నెత్తు రిమ్మునఁ గ్రమ్ముచేరి
మోమును సర్వాంగములుఁ జెమ్మరింపఁ,
బ్రళయాగ్నిరుద్రుని ఫాలాక్షివహ్ని
లలిఁబొల్పు బడబాసలము నై కృష్ణమొనవి
మునిరూపమున నిట్లు మొనసెనో యనఁగఁ
గిసిసి, యయ్యింద్రు నీక్షించుచుఁ బలికెః
“ నోరిమదాంధ, నీయున్నతైశ్వర్య
కారణంబున నీకుశౌరవంబొదప
నేనుదీవించి నీ కిచ్చినయట్టి
మానిత పుష్పదామంబు గైకొనక,
కలిమిమై నిలఁ గల్పకంబులు పెక్కు
గలవని మదిలోనికండగర్వమునఁ
గడునెల్లిదంబునఁ గరటికుంభమున
నిడితివి ; యే నీకు నింశయబుడనె !
ధరణిఁ జేయఁగరానితప్పొనర్చినను,
గరుణఁ గాచినయట్టి 2 శౌతమయుషినె !
అనుదివసంబుఁ బంచాంగంబుచెప్పి
పనులొనర్చెడు బృహస్పతిగఁ జూచితివె !

ఏనల్లిచూచిన నీక్షణంబునను
 బూని కలాద్రులు పొడిపొడైరాలు ;
 యి శశి తారకా గ్రహసమూహంబు
 లవలీల నిర్భూతమై నేలవ్రాలు ;
 గలగి గుల్లలు నినుకయును శేషించి,
 జలనిధులేడు శోషశనొంది యింకు ;
 జగతియంతయు దేవజాలంబుతోడ
 మొగి దిగ్గి పాతాళమునఁ గూడియణంగు ;
 బరగ సర్గ స్థితి ప్రత్యవహర
 కరులైనమూర్తుల గలగి పాటుదుగు ;
 పుడమిలోని లీన భూకోపంబు
 వడఁగట్టి తెచ్చివఁడ నేనసన,
 నీవెంతవఁడవు ! నీబలంబెంత !
 దేవతావలియెంత ! త్రిజగంబులెంత !
 గొఱవిచే దల గోఱకొన్న చందమున
 నెఱుంగక నాకు నీ వెగుచేసితివి ;
 అహహ ! మే. " అని, యట్టఁజూపంబు రీత్ర
 దహనకీలా విభాతతిఁ గీడుపఱుపఁ :
 " జెనుగ, నీయాచరించిన ఫలంబెల్లఁ
 గుఱుతువుగా ". కను ఘోరవాక్యముల
 శతమన్యు నీక్షించి, శాపోదకంబు
 లతిభీచుగతి నేలనలికి యిట్లసయె :
 " నిలమిఁదఁబడినట్టి యీపూలదండ
 నలగినగతి నీవు నలఁగు సాంపేది.
 మాననీయుల సమమాన్వబొనర్పఁ
 గా నీకు మహితమై విడువెచ్చియున్న
 భవదీయరాజ్యసంపదలు, నీభూరి
 వివిధ పరిచ్ఛేద విభవంబు లెల్ల,

జడనిధిలోన నాశ్చర్యంబుగాఁగఁ
 బడుఁగాక". యనుచు శాపంబొనర్చుటయు,
 జగము లల్లాడె; భూచక్రబంధంబు
 దిగియె; భూవలయంబు దిద్దిరఁదిరిగె;
 గులగిరిశ్రేణి యాకులతఁ గంపించె;
 జలరాసులెల్లఁ జంచలమంది మ్రోసె;
 భానుదీపులు మాఁగుఁజాతె; నుల్కములు
 సోనలై భువిరాలె; సురలు భీతిలిరి.
 వెఱఁగుచు, శోకంబు, విహ్వలంబొదవ
 సురవతి సురసుగ స్రుక్కి యావేళ
 కరిమోదనుండి గ్రక్కన నుర్వికుఱికి,
 కరములు మొగిచి, గద్గదకంఠుడగుచు :
 “నోనంయమింద్ర, నీయుల్లంబులోన
 నీసుపుట్టిన నెవ్వ రెదుగంగఁగలరు!
 తనయుడజ్ఞానియై తప్పొనర్చినను
 గినియక తండ్రి శిక్షింపంగఁ దగదె!
 పశుమతివైన నాభావంబులోన
 వెళుమి నీదగు ప్రాథవంబునెఱుంగ!
 తొలఁగక 1 సాపరాధులకైనఁ గీడు
 తలఁపమిగా తపోధనులకువన్నె!
 దేవర యొసగిన దివ్యదామంబు
 కావరంబున నైవఁ గిరిమస్తకమున;
 బాహుళ్య లోలంబ బాధకై కాని.
 శ్రీహరిసాక్షి; మీదిత్త మేనెఱుంగ.
 నమలాత్మ, నేజేసినట్టి యీతప్పు
 క్షమియింపు క్షమియింపు క్షమియింపు". మనుచుఁ
 గరములఁ బాదయుగముఁ బట్టుకొనిన,
 విరసమందుచు మాని విరసించిపలికె :

“నెనసి క్రాలినపహ్ని నగఁదోయు భంగిఁ
బెనఁగొని సటసట ప్రియము నేయకుము.
ఈ¹ వట్టిమాటలకెల్లను గరుణ
యేవెంట నామది నేల జనించుఁ!
జాలుఁబోచాలు! నిచ్చులుఁ బనిలేని
జోలిమాటలును మెచ్చులుగావు మాకు.
ఇంక నొండాడిన నిప్పుడు గడమ
కొంకులుమాని² నీగుఱుతుమాయుంతు ;
వలవదు తల ;” మనిచడి మూర్ఖవృత్తిఁ
బలుకుచు నామానిపతి వేగఁజనియె.

అమరలోకపతనము

అప్పుడు దేవేంద్రుఁ డాత్మలో శోకి
ముప్పతిల్లఁగ, దైన్యమొదవనాస్యమున,
సకలనిర్జరసైన్యసమితియుఁ, దానుఁ
జకితమనన్ముఁడై చయ్యఁమగుడి
యమరావతికినేగునప్పుడు, ఘరము
కొనురేది దూర్వాసుకుటిలవాక్యముల
వరుసఁ జెప్పఁగఁ జూప వాక్రువ్వరాని
సరుసున నెంతయుఁ బాడొండెఁజూడ.
సురుచిర సురభూజ శూన్యంబులైన
పుర బాహ్యభాగ విస్ఫుటవనంబులును,
వర పేమ సన్నటి వజ్రముల్ లేని
గురునగర ద్వార గోపురంబులును,
సరవి సందంద రక్షకకోటి లేక

— యరయంగ³ నాఱడియైన వాకిభులు,

రహితూలఁ గానంగ రంగభోగముల
 మహిమ వాసిన దేవమందిరంబులును,
 రత్నదర్పణవిభా రహితంబులైన
 1 నూత్న సమగ్ర మందర గోపురములు,
 హరి దుకూలధ్వజావళి లేక
 సారంబులెడలు ప్రాసాదకంక్తులును,
 లాలిత సర్తకీ లాస్యంబు లుడిగి
 - డాలతీయున్న నాటక గేహములును,
 బ్రచుర 2 వధూరత్న భాస్వద్విలాస
 గుచ్ఛీనమైన శిరోగృహంబులును,
 లలనా కటాక్ష లీలావళాకముల
 తథుకులు లేని వాతాయనంబులును.
 మిడుకమానిసి లేమి మిగులఁ బాడొంది
 యడరి దయ్యాలకొట్లాడు వీధులును
 గలిగి, దగ్ధపటంబుకై వడిఁ దోపఁ
 బాలుపేదియున్న యాపురమువీక్షించి :
 'కటకట ! తపసి లెక్కలివిధి యగుచు -
 నిటుచేసెనే !' యని యెంతయుఁ బొగిలి,
 కరిడ్గి, దివిజసంఘము నెల్లఁజూచి,
 వరుసనో 'నిచ్చోట వసియింపు' డనుచుఁ
 బలుకుచు సగరిలోపలి కొయ్య నేగి,
 కలయంగ నలుదెస ల్గనుఁగొనునపుడు,
 పూని రథంబు లదృశ్యముగాఁ బోయె ;
 భేనువు మొదలనె దీపింపద య్యె ;
 నటుపోవ నెల్లచో నలవడియుండు
 పటుదివ్యరత్నముల్ భాసిల్లవయ్యె ;
 మఱియును జనిచూడ మాయంబులైరి
 మెఱయు రంగభోర్యశీ మేన కాదులును.

ఈచందమున సర్వహీనమా నగు
 చూచి, విస్తయమును శోకంబుగదూర
 జడిముడి వెలికివచ్చినయంశహీన,
 సడికి నైరావశోచైశ్శృవంజేగ.
 ఈవిధి సంపదలెల్ల నొండొండ
 పోవుటచూచి యప్పుడు చాలసలిగి,
 దహ నార్కి దనుజ యాదృశతి గంధ
 వహ యక్షపతి వృషధ్వజులును దాను
 దలపోసి, తమ కావడలు పొందినపుడు
 తలగించుగురుని సత్తటి చిల్వబుచ్చి,
 చనుదేర సందఱు జయ్యసలేచి,
 పనివడి భక్తిసంధ్రమమున వెఱిగి,
 యండఱు నొక్కచో నాసీనులైన
 సందునురేంద్రు డయ్యుచాగ్యు జూచి
 తారండఱును మహిష్ఠలికి నేగుటయు,
 వారక యచట దుర్వాసుఁ గాంచుటయు,
 నామునీంద్రుడు దామ ఋషినిచ్చుటయు,
 దా మది గజము మస్తమున వైచుటయు,
 సభులచేఁగాసిలి యలసి యుగజము
 సలిరేగి యాదండ సలియమోదుటయు,
 బలుమాఱు విలపింప భాషింపకతడు
 చలమునఁ గోపించి శపించుటయును,
 దివిజాగములు వేల్పుడెఱవలు కామ
 గవి దివ్యమణి సురగజగురంగములు
 మాయమై చనినక్రమంబును, దేవుఁ
 నాయెడ వెఱిగంది యాంగీకరింపుఁ :
 “విధినిర్మితంబు నేవిధమునఁ గడవ
 సభిమై తలపోయ సభివైవ్వాహు !

మనకెల్ల దిక్కు తామరసాసనుండు ;
 చని యమ్మమాతృని 'శరణ' స్న, నశ్శరణు
 - వలగొను నీదురవస్థలన్నియును
 ' నలగించు ; నటకుటా దం. " డని కదలి,

అమరులు బ్రహ్మయాద్ధకేగుట

తడయక వారును దానును గూడి
 కడువేగి బ్రహ్మలోకంబున కేగి,
 ధర్మ తపో యజ్ఞ దాన దక్షిణలు,
 నిర్మలశ్రుతి కీల నీతి నశ్యములు,
 పరమాత్మలగు సురి బ్రహ్మసంయములు,
 వరుసతోడుతఁ జక్రవర్తులు, నృపులు,
 మునుగొని హస్తాబ్జములు ముకుళించి
 వినయంబుమెఱయ నేవింపుచు నుండ,
 వీణా ¹ లసచ్ఛక్తి కాన్విత పాణియైన
 వాణీసమేతుడై నరసాఖ్యలీలఁ
 గమలభాసుర కర్ణికా విప్రరమున
 రమణమై గొలుపున్న బ్రహ్మకు నెఱిగి,
 యతులితధర్మ హస్తాబ్జముల్ మొగిచి
 పితతాగమోక్తుల వినుతించుటయును,
 సారసభవుడు వత్సలతదీపింప
 వారల వదననైషర్ణ్య మీక్షించి :
 " గురు శక్ర శిఖ యమ కోణప వరుణ
 మరు దర్ధపతి శివుల్, మదఁజాలసలసి
 వచ్చినయట్లున్న వారలె ! యలఁత
 యెచ్చోటినుండి మీ కిటుసంభవించె !

1, ల సన్న తాన్విత మైన పాణి. (యూ)

కడుకొని ధర్మమార్గంబు దప్పితిరా !
 యెడవక గురునకు నెగ్గొనర్చితిరా !
 అడర విప్ర ద్వేష మాచరించితిరా !
 వేడినయధుల వృథగఁబంపితిరా !
 తవిలి విశ్వాసఘాతక మొనర్చితిరా !
 భువిలోనఁ బూజ్యులపూజ దప్పితిరా !
 ఈలీల మీ కేల యిటుచిన్నవోవ !
 నాలోకమునను దైవ్యము చేటు వగవు
 దారిద్ర్య శోక సంతాప¹ వార్ధక్య
 దారుణ మృత్యుబాధలు చెంద గాదు.
 ఇందువచ్చియును మీరిందఱు నార్తి
 డెందంబులో సందడింపఁ దూలుదుర !
 వెలవక చెప్పఁ ; డేవిధముననైన
 మొఱ మొఱమాన్పి మీమెచ్చు గావించు ".
 సని కృపఁబల్కిన, నాబ్రహ్మపలుకు
 విని, చిత్రవాక్యప్రవీణతి మెఱయ
 సరసమానవుఁడు వాచస్పతి యపుడు
 కరములు మొగిచి వాక్పతిమ్రొలనిలిచి :
 “ నిఖిలాధినాయక, నీదుచిత్రమున
 సఖలలోకములవృత్తాంతంబులెల్ల
 ప్రుడవక కరతలామలకము ; లైలియఁ
 బడయకయుండునె ! లోకభర్త ! వాణీశ !
 ఐనను, దేవ ! నీవడిగితిగాన
 నేనెఱింగినదాని నిట విన్నవించు ".
 సని యింద్రుఁ డుర్వి కత్వంతవార్షమునఁ
 జనుటయు, దూర్వాసుశపియించుటయును,
 అలవడ నాదిమధ్యావసానంబు
 దొలుపంగ, విని భారతీయనాయకుండు :

“కటకట! దూర్వాసు కడుముక్కలీడు! -
కుటిలుండు! నన్నుగైకొనఁడుచీరికిని!

- అనిష్ఠరాత్ను¹ నిట్లతకిరింపుదుర!
నేను నిన్నేమననేర్తు నోయింద్ర!
ఎడఁక క్రూరమృగేంద్రునికోర
లడగునుద్ధతి² శేతనాడించియైన,
మడతరంగిత తీవ్రమాతంగివిభాని
గడిసి తుండాగ్రంబుఁ గబళించియైన,
గలిత³ క్షుధార్తముక్షంబుమీసముల
నలవడఁబొదివి యుయ్యలలూఁగియైన,
నునీత కోలాహలాత్యుగ్ర కాలాహిఁ
బదమునఁ గ్రౌర్యమొప్పఁగఁ దన్నియైన,
నలఘుకీలా నికాయాభీలమైన
ప్రళయానలంబులోపలఁ జొచ్చియైన
గ్రమ్మఱఁజని బ్రదుకఁగాఁబోలుఁ; గాని,
యమ్మూర్ఖుఁడెనికి యెయ్యెడ బ్రదుకవశమె!
వఱలంగఁ బడవేలువచ్చె! జల్పాలు!
మఱియొండనాక యీమాత్రనవిడిచె!
- ప్రాణంబలుండ సంపదలేమిదొడ్డు!
ప్రాణయై మనకు నారాయణుండుండ.
ఆదేవుఁడ నియాపదలెల్ల
నాదట వినుపింత మటకుర.” మృనుచుఁ
జతురాన్యుఁ డాసభాసకుల వీడ్కొల్పి,
హితబుద్ధి నమరుల నెల్లఁ దోడ్కొనుచు,
మాకాఁతునకు నిత్యమండరంబైన
పైకుంత పురవరద్వారంబు చొచ్చి,

వైకుంఠపురవర్ణనము

పోవఁగా, నప్పుడు పుణ్యగేహమున
 శ్రీవైష్ణవాస్పద శృంగారగరిమ
 రతిమీఱు విష్ణుపురాణంబు భాగ
 వతమును మొదలైనవైష్ణవకథలు
 సారిదిఁబఠించు శిష్యులకు బోధించు
 నురుపుణ్య భాగవతోత్తమ వ్రజము,
 ననవగతంబు : “ నారాయణ, కృష్ణ,
 దనుజమర్దన, జనార్దన, వాసుదేవ,
 శ్రీరామ, హరి, శార్ఙ్గ, శేషపర్వంక,
 వారిజోదర, రమావక్ష, గోవింద ”
 యనుచును భువననాయకు విష్ణుదేవు
 ఘన శృపాపాత్రులై కడుచెన్నుమీఱి,
 కామ రోషాది వికారముల్లాని,
 వ్యామోహకోటులు నదలించినైచి,
 మొనసి పంచేంద్రియంబులు మూలకొల్పి,
 మనమున హంకారమమతలు పాసి,
 రాజస తామస ప్రబలంబు లుడిగి,
 తేజిల్లు పరమసాత్వికమె చేపట్టి,
 యరుదార నిఃకృశించు క్రియలెల్లఁ
 బరమాత్మనకు సమర్పణముగానించి,
 సతతంబు శైవవైష్ణవసమర్చనలై
 మతిముఖగా సప్రమత్తమార్గమున
 సముచితోన్నతి మీఱ జరపువైష్ణవుల,
 రమణ బ్రహ్మ నారద పరాశరులఁ,
 బ్రాహ్మణుల గ మంత్రసాతక వైష్ణ
 వై కాంతికులఁ, బగమై కాంతికులను

గనుగొని యేగుచో, గమలనంభవుడు

ననసినవేడ్కతో నిందునకనియె :

“ చూచితే యింద్ర, విష్ణునిమహామహిమ !

యీచందమనితెల్ప నెఱుంగంగ రాదు.

అనయంబు విష్ణుదివ్యాలయంబులకు

గనుకనినేగి కైంకర్యంబుచేసి,

దేహభిమానముల్ దిరుగంగవిడిచి,

మోహతృష్ణాదులు మొదలంటబోడిచి

చరియించునట్టి సజ్జనుడందునుమ్ము

వరుసనెయున్న పావనశుభోన్నతులు.

దారిద్య్రం¹ శోక సంతాపంబు లొకట

జేరిన నందుచే జీతాకుపదక,

ధనధాన్యములు² సోఁగు దళలకుఁబోక,

తనరెడు హరిభక్తిధనముగా వెలయు

ననమాన ధన్యాత్మలగువారు సుమ్ము

పొసంగ నీయున్న సత్పూజ్యులు ఎఱి !

ఒలయ నేకాదశి నుపవాసముండి,

పాలుపుతో ద్వాదశిపొద్దు సాధించి,

భూసురాగాధనంబులు చేసినట్టి

భాసురచరితు లీభవ్యాత్మలెల్ల.

జప తపస్ స్వాధ్యాయ సర్వధర్మాత్మ

విపులకర్తృంబుల విసువునవిడిచి,

యనయంబు శైవదూషణమాని, కీర్తు

లొనరంగవెలసిన యుత్తముల్ వీరు.

³ కుడువఁగూడును, గట్టగోకయు లేక

బడలిన హరిభక్తిపరుల జేపట్టి,

1. లోక. 2. లోకు. 3. కడుపెదలై గూడ కట్టగోకలును. (మూ) దీనిని “కడుపెదలై కూడుఁ గట్టగోకలును” అని సవరించుట మూలమునకు చాల సన్నిహితముగానుండును; కాని, అసవరింపునైతము కొంత అసన్నితమగుటచే, మూల దూరమయ్యు దీనిని అంగీకరింపవలసినదెచ్చెను.

యన్నపానాంబరాద్యములఁ జోషించి,
 సన్నతిగన్న సజ్జనులు వీరింద్ర !
 పరికింపఁ బదికోట్లు బ్రహ్మకల్పంబు
 లరిగెడునప్పు డీయచ్యుతుపురము
 గనుగంద ; దేమియుఁగా దొకింతయును ;
 విసువదు ; నొగులదు ; వేదఁ పడదు ;
 గరిమతో ననినృత్తికైవల్య మొసగు ;
 వరశుభాకుంఠ మీనైకుంఠపురము.
 మహిమతోఁ దద్దివ్యమండరంబునకు
 సహజసాహసులు, రక్షకులై నవారు,
 దారుఁ వికటాష్టదంష్ట్రులు, సతుల
 సారతేజులు, చతుష్పదిదంతులును,
 ఘనతిరమంతక కింకరవత్తు,
 లనుమ చరణ శోభా సహస్రాధ్యు
 లరయంగ లక్ష కోట్లర్బుద పద్మ
 వరశంఖసంఖ్య, లవార్యశోభితులు,
 చండ¹ ప్రచండులు, చక్రికింకరుల
 ఖండితు లేషాద్దుఁ గాచియుండుదురు. ”
 అనియని చెప్పుచు నాపద్మభవుఁడు
 మునికొని వచ్చుచో, మొగి నొప్పుమీర
 మాండవ్య కపిల రోమశ భరద్వాజ
 శాండిల్య భృగు పరాశర కుంభజన్మ
 నారద వ్యాస శౌనక గౌతమీ
 వారిభగ్జటిల పర్వత పైల నుబల
 శుక మతం గాంగీరసులు మొదలైన
 సకలమునీంద్రు లుత్సవలీలఁ గొలువఁ,

బరమఖుణ్ణులు విష్ణుభాగవతులును
గరిమతో నంతంతఁ గదిసి నేవింప,
భోగికులాధీశు భోగపీఠమున
రాగిల్లు శ్రీ రమారమణిలోఁగూడి

విష్ణు సందర్శనము

కొలుచిచ్చియున్న యాకువలయశ్యాము,
సలలిత వికచాంబుజాతాయతాక్షు,
నిరుపమ మణివిభా నిబిడకిరీటు,
సురుచిర ¹కుండల స్ఫటగండభాగు,
గౌస్తుభ శ్రీవత్స కలిశోరు వత్స,
శస్త్ర వీథాంబరోజ్జ్వల దివ్యదేహుఁ
బాడగని, సాష్టాంగములు భక్తిఁజేసి,
నడలనిభక్తి హస్తాబ్జముల్ మొగిచి :
“జయ జయ గోవింద, జయ చక్రహస్త,
జయ జయ లక్ష్మీశ, జయగదాపాణి,
నారాయ, నాచ్యుత, నగధర, కృష్ణ,
వారిజోదర, భక్తవత్సల, శార్దూ,
వైకుంఠ, కేశవ, వరద, మురారి,
లోకేశ, హరి, కృపాలోల, ముకుంద,
యనిరుద్ధ, పాపసంహర, విష్ణుమూర్తి,
పనజాక్ష, కైవల్యపర, వాసుదేవ,
పన్నగశయన, యాపన్నుల మమ్ముఁ
గ్రన్నసరక్షించు కారుణ్యసిలయ !”
అని సన్నుతించు బ్రహ్మాదులఁ జూచి
వనజనాభుఁడు కృపావర్షిణుఁడగుచు,
చిటునవ్వు గృపయును జేలఁగుచూపులను
బెయంగ జలదగంభీరనాదమునఁ :

“ బరమేష్టి గురు శక్ర పావ¹ కార్మ్య సుర
 వరుణ మారుత యక్షవర రుద్రులార !
 కడుదురవస్థయు, గార్యదాహంబుఁ
 బొడమెడు మీముఖంబుల నాకుఁజూడ ;
 వచ్చినపనియేమి వ్రాకువ్వు ? డిప్పు
 డచ్చుగాఁదీర్చి మీయడలు వారెంతు. ”
 నని యానతిచ్చినయా జేవుఁడుకు
 విని, యటు శారదాభిభుఁడు కేల్తొగిచి :
 “ అధ్యాత్మ వేద్య, నీయంతిరంగమున
 బోధ్యంబుగానిది భువిలోనఁగలదె !
 శ్రీవర, యడుగంగఁ జత్తగించితరి ;
 గావున, వినుపింతుఁ గల తెఱంగెల్. ”
 నని యింద్రుడుర్వి కేఁగినను దూర్వాసుఁ
 జెనకి యాతనిచేతఁజేటొందినట్టి
 విధమంతయును విన్నవించిన, నపుడు
 మధుడై త్యమథనుఁ డామఘపునీక్షించి :
 “ యేమిదేవేంద్ర, నీవెఱుంగవే యకట !
 యామూర్ఖు (నతి) క్రూరుడని జనుల్ వలుక.
 పిన్న బిడ్డవె నీవు ! పెరిమెవెన్నడచి
 నిన్నింక బుద్ధులునేర్పెదమన్న !
 నొకయొక వేళ మాయున్నెడకతఁగు
 వికలుడై యున్న త్తవిధమునవచ్చు ;
 నప్పుడు నేమెల్ల ‘ నాకుటిలాత్మఁ
 డెప్పుడుపోవునో యిట ’ నని యాత్మ
 జలదగింతుము ; గాని, స్వస్థ² మదికిఁ
 గలుగ దాశపని నిగ్గనఁ బోవుదాడి.

పట్టిచంపగరాని పగఁదెంపరాని
 యట్టిచందంబున నతిఁడుదుర్లభుఁడు.
 విడువుశోకిము ; 'బండిపిటిగినవాఁడె
 కిడువెట్టివాఁ' డనఁగాఁ బోలదింక.
 సొమ్ము పోనానిన చోటికి యరిగి
 క్రమ్మఱ సాధించి కాంచినభంగి,
 జడసిధిలో సమస్తముఁ గూలఁగాన
 మడవక యవ్వార్థి మధియింపవలయు. -
 కిన్వంబు మంధినగంబుగా, దాని
 కివ్వసుకియె సూత్రమై యుండుటొప్పు.
 సమరులు బలహీనులై యున్న వారు ;
 తమకంబుతో నబ్ధి దరువంగి లేరు.
 సరపితో నొక ప్రయోజనమైనయపుడు
 బిరుదేది పగఱతోఁ బ్రియమాడియైనఁ
 జేకూరఁ గార్జ్యంబుసిద్ధించినపుడు
 పైకొని వైరంబు పాటించుటరవు ;
 కావున, సరిగి రాక్షసకోటితోడ
 వేవేగ సంధిగావించుట యొప్పు.
 వారు మీరునుగూడ వాంఛిమథన
 మారూఢిఁ గొనసాగు ; నగుబనులెల్ల. "
 ననిపల్కి, యాదేవుఁ డప్పుడు ధిషణు
 దనుజనాయకులయొద్దకుఁ బోవఁబసిచి,
 గొనకొన్న వేడ్కతోఁ గొలుపుచానించి,
 1 .....
 సదమలాత్ముల మునీశ్వరుల నందఱను
 ముదముతో నాశ్రమంబులకుఁ బోఁబసిచి,

1. ఇట్టిచోట్ల ప్రాసాక్షరమునుబట్టి 'పాదములేవని లుప్తములైయుండునేమో' యను సంకేతమునకువీలున్నను, పూర్వాపరాధ్యక్షములు నరిపావుటచే, నొక ప్రాసమును కిది మరచెననుటకును ఆవకాశమున్నది.

కరచతుష్టయమున ఘనశంఖ చక్ర
 వరగదా నందక వ్రాతంబు వెలుగఁ,
 బ్రాతరంభోజాపుభాతిఁ గిరీట
 మాతతశాంతుల నమరి దీపింపఁ,
 దొలఁగక రవియుఁ జంద్రుఁడు ప్రకాశమునఁ
 దెలివొంది కనులనుద్దీప్తిఁ బొల్పెనగ,
 నమలినవీతాంబరాంచలద్యము
 కమనీయగతి రెండుగడలఁ దూఁగాడ,
 హార కిరీట హేమాంబ గాధరణ
 చారుభూషణ విభాచ్ఛటలు శోభిల్లి,
 ఫణికులేశ్వర యక్షపతులు సన్నకి,
 మణిమయచ్ఛత్రయుగ్మము ధరింప,
 నెమ్మి నీశానుండు నిర్జరేశ్వరుఁడు
 ప్రప్తి ముందఱ బరాబర్హిసేసి నడువ,
 వరుణదేవుఁడు గంధవహుఁడు గా¹లూఁది
 వరుసతోడుత నాలవట్టహుల్ వైవర,
 బ్రకటించి యముఁడును రాక్షసేశ్వరుఁడు
²సకుటిలమతితో జయము పెట్టుచుండ,
 నరవిందసంభవుం డర్ధిమై వెనుక
 గుగుతరథ క్తిమై గొలిచి యేతే,
 సుగ్రతేజలు ప్రతాపోగ్రహాననులు
 నిగ్రహాసుగ్రహసిఫుణులౌ మునులు,
 ఘనయశులైన కింకరులసంఖ్యములు
 నెనసినథ క్తిమై నెనసి నేవింప,
 బ్రహ్మాండచయములఁ గాల్గొనునట్టి
 జహ్నుగళాయి యాశ్రితరక్షకొటకు

నందితలీల దుగ్ధాంభోధికడకు
 నేంచేయఁగాఁ, గాంచి వెన నభిరాజు
 తడయక యాచక్రధరునకు నొసగ
 వడి నర్ఘ్యపాద్యముల్ వరుసతోఁ గొనుచు
 నదురేగి పూజింప, నలమి నాహరియు
 ముదముతోఁగొని యాసముద్రమన్నించె.

బృహస్పతి రాయబారము

అయ్యవసరమున, నట బృహస్పతియుఁ
 జయ్యననేగి యుజ్జ్వలనీతిశాలి
 బలి కాలకే యోగ్ర బాష్పల భీమ
 1 నల విప్రజిత శకింధర తీవ్ర సముచి
 పనస బిడాల శంఖర శతమాయు
 లనువారు మొదలైనయసురనాయకులఁ
 బొడిగాంచుటయును, నప్పుడు వారిల్ల
 నుడుగనిభక్తిఁ బ్రత్యుత్థితులగుచు :
 “నసఘచరిత్ర, నీయరుదెంచినట్టి
 పనియేమి? దయ మాకుఁ బస నానతివె!”
 నావుడు, నాదైత్యనాథులతోడ
 నావిబుధాచార్యుఁ డనియె వేర్చెనగ :
 “అమరవల్లభుఁడు మీయందఱితోడ
 సముచితముగఁగూడి చరియింపఁదలఁచి,
 పవిపాణి మీతోడఁబలుకుమన్నట్టి
 వివరంబు చెప్పెద ; వినుఁడు మీరెల్ల :
 ‘తాము మేమును నన్నదమ్ములమయ్యు
 నీమాడ్కి సన్యోగ్య మీసుగానేల!
 2 జగతి నేప్రాద్ధా గోచారాన మనకు
 జగడంబువచ్చినఁ జనునెపాయంక !

నుభయవాదులకుఁ గూడఁజిగ, మనకుఁ
 ద్రిభువనంబుల నెడఁపంగఁగలరె!
 యొనరంగ మనమెల్ల నొక్కటై దివిజ
 దనుజ భటాళిచేఁ నడయక యిపుడు
 అయధిమధియుంప దొఱకున నమృత;
 మాయవృత్తియఁ ద్రావుచుంతు నె మనము
 చావును, దెవులును, గుఱును, నెన్ని
 భావింపఁగా రాక భాసిల్లఁగలము.
 మాయెగులఁబయ ముఁగోన విడిక
 యాయెడి మీరెల్ల సీకార్యమునకు
 .....

.....
 కించిత్తు మేలను గీడను లేదు!
 పంచుక యనుభవింపఁగఁ గీర్తిగలుగు.'
 ననిచెప్పిపుట్టెంచె; ననియునుఁగాక,
 యెసయంగ మీరెల్ల నేకిరూఁపున
 సేవఁజూనామాట; యీధిమనఁజుల
 ననుకూలమైనచ్చు నల్ల కార్యములు."
 నని, వారుపల్కినయందులెల్ల
 మొనసి ప్రశ్నార్థముల చెప్పి తీర్చి,
 యొడఁబర్చు నావేల్పుటొజ్జలఁజుల్కు
 కడుసత్పుణుంచి, 'మూఁగాక' ని, యుచును
 బహుదైత్య దానపటలితోఁగూడి,
 మహిపెల్లగిల్ల నమర్త్యురివగు ను
 నడిచిరి తిమకు మున్ననువొంగుచోటు
 పొడిగానక; ట్ల పో భువనంబుఁగోన!
 ఈరీతి నాదానవేంద్రులసేన
 దారుణగతి నభిశటమునకరుగ,

సత్తతి సురలు నయ్యసురులుఁ గదిసి,
 క్రొత్తగాఁ బరిరంభ కుశలప్రసంగ
 వందన ప్రియవచో వ్యాచారలీలఁ
 గ్రందుగాఁజేలఁగి యుత్కటహర్షలైరి.
 అప్పుడు హరియు, బ్రహ్మయు, సురాసురులు
 నొప్పుగా మంథాద్రియొద్దకు నడచి.

సముద్రమథనము.

రయ్యెడ విష్ణుండు సంబుజాసనుఁడఁ
 జయ్యన సమ్రాచలము భేదించి,
 శేషుననుగ్రహించిన నాతఁడలరి,
 భీషణతరమైన పృథివీధరంబు
 నతిసత్వయుత దీర్ఘమైన పుచ్చమున
 వితతింబుగాఁ బెల్లువేష్టించి పట్టి,
 పెకలించె; నప్పుడు ఘోరఘోరధ్వనులు
 సకలజగంబులుఁ జలియించెదరె.
 నప్పర్వతముపాతనందుఁ గప్పట్టి
 శిప్పుక సప్తచాతాళంబు దోచె.
 ఆరీతి శేషుఁ డయ్యచలమెత్తుటయు,
 నారూఢి దివిజులు నసురులుఁ గూడి
 తడయక దాల్చునత్వముగానకున్న
 యెడ, వారిజవసత్వమెల్లఁ దూలుటయు,
 వారలకప్పుడు సత్త్వంబును జనము
 నారాయణుండు సస్మరిగృహనేయఁ, -
 బొలిచి వారతిరయంబున నద్రెడెచ్చి
 జలనిధిలోన భీషణధంగినైవ,
 గుభులుగుభుల్లను ఘోషంబుతోడ
 రథసంబుమై శిఖరంబుల వ్రేళ్ల

వెసఁ బెక్కుజసియించి¹ వివిధవృక్షములు
 పసఁచూపె నాకాశభాగంబునందు.
 అత్తెటి వాసుకి సన్నగింబునకుఁ
 దత్తరంబునఁ దరిత్రాడుగాఁ జుట్టి,
 యమరులుపుచ్చంబు, ససురనాయకులు
 సముదగ్రగతి ఫణజాలంబుఁ బట్టి,
 యుడుగనికడఁగఁ తో నొండొరులఁగడప
 వడి సముత్సహ దుర్వాదులై తరున,
 నాధారహీనమై యప్పుడామధన
 భూధరేంద్రము బుడబుడరిపముతోడ
 సడికి పాతాళంబునకుఁ గ్రుంగిపోవ
 సడిరి విష్ణుఁడు కూర్చి మె యుదదాలెప్ప.
 అతులప్రమోదులై యమరదాసపులు
 ధృతి నంబురాశిమధించున వేళ్ళ,
 శరసధి మధన హేమము నింగిముట్టి
 యురుతరమగుభారి ముర్వికిఁబుట్టె.
 సురవిద్వృషామర స్తోమార్చిలముల
 పరుస నాశామదాసశములు² మ్రొగ్గె.
 గరిమతో మధన వేగింబున, నెగసి
 యురవడి దట్టమై యుదకిబిందావులు
 నెఱసికప్పిన, గల్గి నిలుడగఁగ వేడి
 పరఁగ భానుఁడు మాఁగునడి మింటులిచె;
 పాలుచువాసుకి మొగంబునఁ బొగిల్ వెడలె;
 నిలువక మంటలునిగుడి మిన్నంటె;
 దగ జవంబులుమాని దనుజగిర్వాణు
 లగఁగితవిషనహ్ని కఠభీతులై గ.

అప్పుడు గనుగొని యార్తసంతకుఁ
డప్పుడు పోత్తముఁ డమరదైత్యులకు
నతిజననత్వము లగ్గలఁబొసగ,

హా లా హా లో త్పత్తి

ధృతిమీఱి యప్పుడు దేవసంఘంబు
లాదానవులకంటె నధికనత్వంబు
తోడ ద్రచ్చుటయు, వానిదోర్బలాటో
భీకరమథన సంభృత దీప్యమాన
లోకభయంక రాలోల పిశాల
తర విస్ఫులింగోగ్ర దర్శిత 1 జ్వాల
లుగుతరంబుగ మండి యునువీధినిఁ
యొక్కట జగములాహుతిగొనఁజాలు
నక్కాలకూటమహాగరభంబు
బలువిడి ప్రభవించి పాతశేఁగ జూచి,
నలుఁగడ దేవదానవులెల్ల బ్రమసి
పాటంగ, నప్పు డాపన్నగ శాయి
వారలతో నొక్కవాక్యమిట్లనియె :
“ వెఱచకుఁ, దీప్య డీవిషనహ్నిభయము
కఱకంటుచేఁగాని కడతేటివోదు ;
చని, యమహాదేవు శరణంబు వేడఁ.”
డనిన, బ్రహ్మయును దేవాసుకానలియుఁ
గడువేగ రజతనగంబునకేగ,

2.....

.....

గజకర్ణ శార్దూలకర్ణాశ్విన
విజయ ఘంటాకర్ణ విమలగోకర్ణ

లాదిగా బలసి సజ్జేశ్వర్యలీల
 సాదిప్రమథగణేంద్రావలి గోలుచు,
 పీఠేశ మణ్మథ విఘ్నేశ్వరులును
 జేరి సన్నతినేయఁ, జేరి వాఘ్ని ముసలు
 ససకసనందస సయమీశ్వరులు
 సనఁగులై నిజహృదయాబ్జముల్ పుంపు,
 నుపమన్య నామ దేవ పితృపాద
 కపిల కణ్వాగస్త్య కౌశః నుభా
 శ్వేత దధీదీ సశిష కణ్వాత్రి
 గౌత మంగీరస కశ్యప నిల
 మాండవ్య వారితి మార్కండేయ పులహ
 శాండిల్య నశ్చ ఇశ్చ పులస్తీ శక్తి
 బాదరాయణ భృగు భాగ్యశ్రీ గరుళి
 లాన మాద్గల్య యోగ శాండిల్య
 గర్గ శౌనక చతుష్కణ్ణ మృగిలకు
 భార్గ వాసిష్ఠ పిభాంగ శుక్రి
 మైత్రేయ బల్లకి మంకిణ చ్యవ
 మిత్రానరుణ నాగ గాత్ర సౌవర్ణ
 వైల సునుంతు సుబ్రహ్మణ్య మంద
 పాల సుమిత్ర రైభర్గ సత్య సుమహ
 పర్వత జైమిని పౌలస్త్య గాన్ధర్వ
 1 దుర్వాసుఁ డాదికాఁ దొడసంఘములు
 వెలయు నాశీర్వాద వేదసాధనము
 నలరుచు సంతత సలిగీర్తిసేయ,
 సుర సర దనుజు లచ్చుగ సిద్ధ సాధ్య
 గరుడ గంధ ర్హోగగ ప్రకంబులు,

1. పూర్వపుటలోని “గజకర్ణ” మొదలు ఇంతవఱకు బసవపురాణములోని గ్రంథము.
 గ్రంథకర్త దానిని అనువదించియుండును.

ద్వాదశాదిత్యులు, వడిరుద్ద¹ సంఘ,
మాదిసవబ్రహ్మ, లక్ష్మవసువులు,
దుంబుర నారదాదులును గీతామృ

- తింబుల నెయ్యంబుదసర నోలార్పఁ
గడువేగమునఁ జోయి, కంజభవాదూ
లడరువేడుకఁ గొలువైయున్నశంభుఁ
గనుఁగొని, ప్రణమిల్లి, కరములు మొగిచి
వినుతించి : “ శంకర, విశ్వ, లోకేశ,
అభయంబుగౌరీశ ! యభయంబు దేవ !
అభయంబుఫాలాక్ష ! యభయంబురుద్ర !
అభయంబు ఋరహర్షిత పాదపీఠ !
అభయంబు² సూర్యచంద్రాగ్నిలోచనుడ !
కాలకూటోదగ్ర గరభాగ్నివలనఁ
జాలభీతిల్లి నీశరణుచొచ్చితిమి.
అమృతావిషవహ్ని నడఁగించి, కరుణ
మమ్మురక్షింపుము మదనసంహార ! ”
అని యార్తులగువారి కభయంబులిచ్చి,
మనసిజాలయు సభామధ్యంబు వెడలి,
క్రొన్నెల మకుటంబుకొనఁ జెన్నుమీఱ,
మిన్నేలు జడలలో మేకొనితూలఁ,
బేరుగంబున సర్పపేరు నర్తింప,
గారవంబున³ సర్పకటకంబు లమరఁ,
బూని భన్తంపుమిపూత రాగిల్ల,
మానిత సింహచర్తము కటినమర,
నతినమున్నత వృషభారూఢుడగుచుఁ,
దశధంగిఁ బ్రమథులు తన్ జేకొలువ

విచ్చేసి, యంబికావిభుఁ డుగ్రభంగి
 వచ్చునాగరళంబునలను వీక్షించి,
 నవ్వుచు నప్పుడు నతపాణిపద్మ
 మవ్వీషమునకెదురగునట్లు చాఁపఁ,
 బరిశీంచి వీదమ్మిపై వ్రాలు తేటి
 కరణిఁ దద్వీషము తత్కరముపై వ్రాలె.
 అంగజాంతకుఁ డప్పు డవ్వీషానలము
 నంగదఁగబళించి యడరిమ్మింగటయు,
 భువనంబులలరె; నప్పుడు వారలెల్ల
 శివుఁ బ్రశంసించిరి చెలఁగి పల్కాఱు.
 అవలీల వెండియు నసురులు నురలు
 జవముదీపింప నాజలరాశిఁదరువ,

విరావతాద్యుత్పత్తి

సురవతిప్రముఖులు చూచి మోదింప,
 గరిమతో నప్పరల్ గనుపట్టి; రంత
 నైరావతము, దేవహయమును, గల్ప
 భూరుహపంచకంబును, సుధాకరుఁడుఁ
 ద్రిదశేంద్రధేనువు, దివిజరత్నంబు
 ముదముతోఁ గౌస్తుభంబును దోడుతోడ
 నుదయించె; హరిశ్చపనొందినవారి
 కొదవునంపద లిప్పుడొదవినకరణి.
 సారిది శృంగారవిస్ఫురణ రెట్టించి,
 కరమునఁ బూదండఁగడఁక ధరించి,
 కరుణరసం బర్థిఁ గనులధరించి,
 .....
 పాలిండ్లకొఱపుగాఁ జైఁట గీలించి,
 లీలఁ బేదల మొరాలించి లాలించి,

నవనిధానములు నన్నతిగొల్పఁ బొంది,
 భువనంబులెల్ల నప్పుడు వెల్లిగింది,
 లాభిత జనులొలాస సంపత్తి
 మై లక్ష్మీయదయించి యబ్జిత్తుఁగాంచి,
 మందస్థితాహవాండలి నెలయు
 నిందిర య్యోషు నె మిశ్రతేరి,
 బింకఁపూర్ణియమును బ్రేమయు నొకపు
 సంకురింపఁగి రెప్పలల్లార్చి చేరి,
 తనచేతి మఁదాగనామ మాదటను
 ననువార నద్దేవుఁబుతి వేయుటయు,
 జెలువారె నీలాది శిఖరంబుఁజట్టి
 మలసిన తారకామాలికకరణి.
 అంత వాణియు, గిరిజా, 1 శచి, దేవ
 కాంతలు, దానవాంగన లకుచూచి
 బాసిల్లఁ గల్గ్వాణపాటఁ బాపచును
 సేసలువెట్టి హరితవై భవమున.
 శూలియు నాతమ్మిచూలియు నొక్క-
 చో లీలఁ బంకి జాక్షుని జాసియుండ,
 నాపయోధీశ్వరు² డమలోదకముల
 నాపద్మనేత్రు పాదాబ్జముఁగిగి,
 యమరసిరుడు కన్యావరంబు
 క్రమమున¹ఁ బరియింపఁగా భారవోసె.
 అటమింద శోభన వ్యాపార మెల్లఁ
 బటుభంగితో² గొదనడక సాగంగ,
 గురులీల నాజగద్గురులనాహ
 మరుదార భువ-త్రయాధారమయ్యె.
 ఆమాధవునకు³ దోయధివల్లభుండు
 భామనోహర కాస్తుభాధర⁴ మొసగె.

అచ్చరల్, సురభేను, వైరావశంబు,
నుచ్చైశ్శ్రీవంబు, దివ్యోర్వీజములును,
జంతానుణియు సురశేఖరుగొసగె.

1 నంతః ద్రిమూర్తులు నభినీబాగడ,
నయ్యెడఁ బ్రమథు లొయ్యనరాగ, హనుడు
చయ్యన విష్ణుకంజాతసంధవుల
వీడ్కొని, సురలెల్ల వినుటించి మ్రొక్క
వేడ్కతో నేగె నవ్వెండికింగళును.

అమృతోత్పత్తి

వెండియుఁ దరువ, నవ్విషధిమధ్యమున
నుండి ధన్వంతరి యురుకాంతిశాలి
ఘనతరంబగుసుధాకలశంబు చేతఁ
గొని రాగఁ, జూచి రక్షోనాథులెల్లఁ :
“గలిగిన వస్తుసంఘములెల్లఁ దారె
: బలువిడిబాటరె వాల్చు గైకొనియు !
నిదియైన మనము గ్రహింత;” మటంచుఁ
గుదిసి తల్ కలశంబు గొనిరింపుతోడ.
అప్పుడు వెఱుగు నత్యంతదైన్యంబు
గప్పి, నిశ్చేష్ట మొగంబులువాంచి
యున్న దివ్యుల హరి ‘యోడకుం’ డనుచుఁ,
గ్రన్నన మాయాప్రకారసంవేది
యొక్కికృత్రిమరూప మొనరు వహుటిఁ
దక్కకికల్పింపఁ² దలచి, తాఁ గాంతిఁ
³ బాలుచు మోహనరూపమును, నిభ్రమంబుఁ
దభుకొత్తఁ⁴ జక్క గాంతారూపుదాల్చి,

1. అంతః ద్రిమూర్తులు నభులు సురలు-నయ్యెడఁ బ్రమథు లెయ్యెడహరుండు.
2. తనయ తత్కాంతి. 3. గలిగి. 4. చక్రి. (మా)

పయ్యెడవెడజారి పాలిండ్లుదోప,
 నొయ్యారికిచభార మొయ్యెయ్యెగదల,
 జరణనూపురములు ఝణఝణమ్రాయ,
 గరిమతో రత్న మేఖలమాల పొలయ,
 దనుజాచి దివిజలు దనుజలు మతుల
 నెనసిన భ్రమఁ జేప్ప ¹ లేది యీక్షింప,
 నల్లనల్లన దానవావలిఁజేరి
 పల్లవాధర మృదుభాష నిట్లనియె :
 “వీరదానవులార, వినుఁడు మీలోన
 నీరీతి నపనమ్మి కేటికి ² వినుఁడు ;
 తడయక, యాయమృతంబు నాచేత
 నిడుఁడు ; నేబంచెన నెలమి నేర్పొదవ.
 నేనువడ్డించిన నెవరు మాటాడఁ
 గా నోరులాడునె ! కడఁగతో మీకు
 వెడ్డుమీఱఁగ, మాటువేడకయుండ,
 వడ్డింతుఁ ; గరలాఘవంబు గన్గొనుఁడు ;
 తెం.” డన్న, నప్పుడు దేవతారాతి
 మండలి యమ్మాయమగువమాటలకు :

.....

“³ జన నిరొ, జవదాటఁజాలము నేము ;
 వనిత, నీవేరీతి వడ్డించి లేసి
 మనముల నదియెల్ల మాకునమ్మతము
 కొ.” మ్మ ని యమృతంపుఁగు డ సిచ్చుటయు,
 గొమ్మ సంప్రీతిఁగై కొని చేతఁబూని :
 “బంతిసాగుఁడు దేవతలు దానవులు ;
 వరుసతోఁ దరువాతవచ్చి వడ్డింతు ⁴.

ననుకాంతపలుకుల కమరుల బుణ్య
 జనులును బంతులై సాగికూర్చుండ,
 నమరేంద్రుడాదిగా నమరదిక్పాల
 సమితికి, సకల నిర్జర సంఘములకు,
 గడగి కుత్తుకబంకిగాగ నయ్యమృత
 మెడపక యెంకియు నడుమ నే శేర,
 గని రాహుననునాడు గ్రక్కున నమర
 తనుయుక్తుడై దేవతాకోకిన,
 ననువారఁగూర్చుండి యమృతంబుద్రావ,
 గని, సుధాకరుఁడును గమలమిత్రుఁడును
 దానవారాతిఁ దద్విధంబెల్ల,
 బూనిచెప్పుటయు, నప్పురుషోత్తముండు
 గనుఁగొని సుధ కుత్తుకకుఁబోకి మున్న
 తనచక్రమున రాహుతలఁ ద్రుంచివైచె.
 సాలవక యమృతంబు సోకుటఁజేసి
 తల వృద్ధిపొంది తత్తనువుర్విబడియె.
 అదియాదిగా, రాహు నిర్దేందువులకు
 వదలక శత్రువై వర్తిండునుండె.
 అసురులు తమచేతియమృత మీధంగి
 వినువక విష్ణుండు విబుధుఁగిడిన,
 నలుకదీపింపంగ నతికోపలగుచు
 బలియై బలిముఖ్యబహుదైత్యపతులు :
 “ఓసురలార, మమ్ముఱిరప్పించి
 బాసదప్పగ మీకుఁ బాడియె శిలఁప !
 నన్నియులెస్సాయె ! నందు కేమాయె !
 బన్నుగా మావంకి పాపంబులేదు.
 బీరంబుగా నాఁజి బ్రీతి గాలూడి
 పోరాదు ; డిట్టటు పోనీయమిలె.

సురాసుర సమరము

ననుచుఁ గోపాటోప ముందందపొలయ,
 ఘనబాహుశౌర్య వాంకారంబు లడర,
 రథ రథ్య సుభట వారణముఖ్య చటుల
 పృథు¹ ల పదాహతిఁ బృథివి గంపింపఁ,
 బణవ భేరీ దివ్యపటహాది వాద్య
 రణనచే నాశాంతరంబులు ప్రయ్యఁ,
 జండ² నిశాత భీషణ హేతించయము
 మండుచు భానుబింబముఁ గప్పిపాఱ,
 దారుణసింహనాదములచే నభము
 బూరటిల్లఁగ, రయంబునఁ గిట్టి కినిసి,
 శర శూల తోమర శక్తి కాక్షేయ
 పరశు గదాంకుశ ప్రాసాగ్ర ముసల
 భిండివాలముల నాభీలసంరంభ
 చండాంశులగుచు నిర్జరులఁ దాఁకుటయు,
 వారును గడఁగి దుర్వారప్రతాప
 సారులై పోరాడుసమయంబునందుఁ
 గుదియక శరముల గుదులుగ్రుచ్చియును,
 మదమున గడలచే మడియమోదియును,
 జిదియంగ గజములచేతఁ ద్రొక్కించి
 బెడరిపాఱఁగఁ గడుబిట్టదల్చియును,
 గడలచే గ్రుచ్చి యాకనమునకెత్తి
 నడుములు దునియంగ నెఱికివైచియును,
 బిడికిటిపోట్లను³ బిమ్మిటి గొలిపి
 తడఁబడ ముసలఘాతముల నొంచియును,
 అంకుశంబుల గుండె లగలదీసియును,
 డొంకెనపోటుల డొల్లదీసియును,

అతులితోజ్జ్వల శిలాహతులఁ జంపియును,
 ధృతి శూలశక్తులఁ దొడరఁ గూల్చియును,
 బ్రాసఘాతములచేఁ బ్రాణముల్ గొనియు,
 నీసునఁ గుంతాల నెదిరిమోదియును,
 భిండివాలములచే బీరుమాన్వియును,
 దండితోమరముల ధరణిఁ గూల్చియును,
 అడటుతో నుభయ సైన్యంబులవారుఁ
 గదనంబు మిగులభీరముగాఁ జేయ,
 నప్పుడు బలము ధైర్యంబు జనంబు
 తప్పక పొడవినదనుజయూధంబు
 లరవాయిగొనక యాయుమరయూధంబుఁ
 దఱిమిన, వార లెంతయు నిలంబెడిలి,
 కష్ట ¹దుష్టావస్థఁ గడుభీతిఁబొంది
 యవ్విదిక్కులకును నటుపాజ్ఞిపోవఁ,
 బరవశంబున మీటిపాతెడు నేన
 వెఱవకుండని భేరివేయించి, కడఁగఁ
 బురుహూత శిఖ యమ పుణ్యజనేశ
 వరుణ మారుత ధనేశ్వర వృషధ్వజులు
 చలముతోఁ గరి మేష సైరిధ మనుజ
 జలచర మృగ హయోక్షములపై నెక్కి,
 తనరంగ బలశక్తి దండ కాక్షేయ
 ఘనపాశ కేతు ముద్గర కుతారములు
 ధరియించి, దనుజయూధంబుపైఁగదిసి
 దురమున నొప్పంగఁ, దూలి గానపుల
 బారెల్ల నెదురనిల్వఁగలేక భీతిఁ
 బాఱంగ, నిజసైన్యపటలి నీక్షించి
 బల భీమ శతమాయు బాష్పా నముచి
 నల కాలకేయ కంధరులుగ్గులగుచు

నురవడి సనిసేయుచున్న నికృతులు,
 యరదంబులెదురుగా నడరి యోలించి,
 పటచునేనలఁ గూడఁబఱచి, ¹ ధైర్యంబు
 మెఱయఁ గొండలఁగి ప్ప మేఘంబులట్లు
 లలితోగ్ర దృఢ ముష్టిలాఘవోత్కృ
 బలశౌర్యములు మీఱ బాణజాలములఁ
 గప్పి, స్రుక్కించి, యఖండశౌర్యము
 లుప్పతిల్లఁగి నింగియదరఁ జెల్లార్చి,
 యంతిలఁబోవక యమర నిల్లభుని
 దంతితోఁగూడ మదంబుదక్కించి,
 యనలుఁ బాట్టేకితో నడగఁటఁదోలి,
 యెనుబోతుతో యమునేఁ పుదూరించి,
 నరునితో నిర్మతిమానము తూలపుచ్చి,
 నరుణ సక్రంబుతో పడిఁబాఱఁదోలి,
 పవచూను నిజ్జితోఁ బట్టిభంగించి,
 తివిలి యశ్వముతో ధనగునిఁబఱపి,
 యెద్దుతో నీశాను నేడఁగించి,
 యద్దెసఁజిక్కిన యమరులఁబదున
 గర్వితులైన గాక్షసులతో ననికి
 నోర్వక వెసఁ గాఱుచున్న యావేశ
 నమరులఁజూచి, ² యాగుణోల్లాస
 మమర 'నోడక' ³ డని యధయంబులిచ్చి,
 చక్రంబు నురుదివ్య శర చాపములను
 విక్రమంబునఁ బూసి, విమఱులు చెదర,
 నతి ⁴ కుపితాత్ములై యసురవర్గంబు
⁵ సంహార మొనఁగొన, సకలరాక్షసులు
 విహ్వలులై పాటి విషధిలోఁబడిరి.

1. సైన్యంబు. 2. కుటిలాశ్వులై. (మా). 3. "నరనారాయణులు" అను
 4. ర్త్వపదము అథ్యాహరము.

ఆవేళ బ్రహ్మయు, సమరసంఘంబు,
 నావీరవరుల నారాయణు సరుసఁ
 బలులెఱంగులఁ బ్రీతిఁ బ్రస్తుతిచేసి;
 కెలమితో భవనంబు లెంతయు సలరె.
 అమరు లప్పుడు ప్రమోదాత్ములై నింది.
 రమర శేషుడు మంథరాపసీధరమఁ
 గొనిపోయి, తొల్లింటికుదురుపట్టున నె
 యనువార నిలిపె సత్వాస్వతుండగుమ.
 అయ్యెడ, సురలెల్ల నాసుధాసము
 చయ్యస మంథరాచలమున గాంచి,
 కడుజతసంబునఁ గాచి కట్టి,
 తడయక యా రమాధవుని నేవించి
 నడవ, నద్దేవుఁ డున్నతవై భవమ్ము
 పొడమఁగ వై కుంతపురమున కేగి,
 యరయ నబ్జజ సురేంద్రాదులనెల్లఁ
 బురడించి సజహరంబులకుఁ బోఁబనిచి,
 మానుగా శ్రీసధూమణిపొడఁ గూడి
 పూని లోకంబు లింపుగ నేలుచుండె.
 అజుఁ డంతఁ దనదు 1 సత్యలోకమునకు (?)
 నజితసౌఖ్యంబుతో నమరులుగొలువ,
 విచ్చేసి, యమరులపీక్షించి, కరుణ
 నచ్చుగా వేర్వేఱ సర్థి వీడ్కొలిపి.
 శారదాసహితుడై సశశసౌఖ్యములు
 మీఱ లోకములు నిర్మింపుచునుండె.
 పరఁగ నింద్రుండు దిక్పతులెల్లఁగొలువఁ
 దిరముగా నమరావతీపురి కేగి,

యకలంక శోభనాయతిఁ దొంటియట్లు
సకలసాభాగ్యవిస్తారమై వెలయు
సమరావతీపురి నభిషిక్తుడగుచు,
గమనీయ భోగసౌఖ్యంబులచేత
నలఘుసంశోషుడై యఖిలదిక్పతులఁ
బాలుపారి నిజపూరంబులకు వీడ్కొలిపి,
పొలోమియును గాను భాసిల్లఁగూడి
లీలఁగో దివము పాలింపఁచునుండె.

కద్రూవినత లుచ్చైఃశ్రవముఁ జూచుట

ఆరీతిఁ గలశాబ్ధియందుద్భవించి
భూరివిఖ్యాతిఁగో బాలుపొందునట్టి
వాసవతురగంబు వనరాశిపొంత
బాసురగతిఁ జరింపఁగ, నొక్కనాఁడు
వినత కద్రవయు సద్వినుతచారిత్ర
మున యథేచ్ఛవిహారమునఁ జరియింపఁ
దలఁచి, వేడుకమదిఁ దరులలయ్యెడను
వెలయంగ సఖులునేవింప, నుత్ఫల్ల
కుసుమపరాగ సంకులలసద్రుమర
1 కిసలయాహార శోకిలశుకధ్వనుల
వలనొప్పుచున్న యవ్వనిఁ గేళి వేడ్క
సలుపుచు, నొండొండ జలజఞ్గచనలు
చతురతదీపింపఁ జయ్యసఁసరిగి,
క్షితి² సతిచేలంబు, జితకిల్పిషంబు,
గ్రావాశ్రయంబు, గీర్వాణాశ్రయంబు,
శ్రీవరు శయన సుస్థితి నివాసంబు,

నవనవరత్నజన్మప్రదేశంబు,
 భువనసంస్తుత పుణ్యభువనాకరంబు,
 క్రూరకర్కటసంఘ కుగ్రహాకంబు,
 ఘోరాహిమకర¹ కుర్కుర దద్దురాది
 యాదోన్వితంబు, మర్యాదాన్వితంబు
 నై² దట్టమైన బృహత్తరంగముల
 నొదవి, పెల్లొదవునయ్యుదకబిందువులు
³ చదునైన ముత్యాలసరములు గాఁగఁ,
 గమలంబులకు మూఁగు గంఠుత్తమైదలు
 సముచిత నీల కేశంబులు గాఁగఁ,
⁴ గలఁక మైబాదలు చొక్కంబైన నురువు
 పొలుపైన వెలిపట్టుపుట్టంబు గాఁగఁ,
 గడఁకతో వాహినీకాంతలు దన్నఁ
 గడు నెయ్యమునఁగొల్వ గంభీరయుక్తిఁ
 దనరు సంభోరాశితటమున మెలఁగు
 వననిధిజనిత గీర్వాణహయంబుఁ
 గని, చోద్యమంది, యాకద్రువ వినతఁ
 గనుఁగొని పల్కెను గర్వవాక్యముల :
 “ అల్లడ ! చూచితే ! యశ్వరత్నంబు ;
 తెల్లచంద్రికఁడగడు దేహంబుతోడ
 లాలితంబైన వాలప్రదేశమున
 నీలమైయున్నది నెఱిఁజూడు ”. మనినఁ
 గనుఁగొని, నవ్వి, యాకద్రువతోడ
 వినత యిట్లనియెఁ బ్రవీణతతోడ :
 “ ఏ తెఱంగునఁజూచితే తురంగంబు !
 బ్రాతిమైఁ దారహారంబులపొలుపు,

1. దుద్దురు.

2. దట్టమై ద్రుహంతారంగములను.

3. చదురులై.

4. గదలమై. (మా)

హర పటీర నీహర మరాళ
 తారదా నారద చంద్రికాకాంతిఁ
 గైకొని, నిష్కళంకంబగుమేన
 నేక్రియ నల్పు! నీవెక్కడగంటి!"
 వసవిని, కద్రవ యప్పు డావినతఁ
 గనుగొని మజియుఁ దక్కకయిట్టులనియెఁ :
 "దెలిగన్నఁదోయి జెందినయట్టి నలుపు
 పొలుపున, శశిమేనఁబుట్టినకందు
 లాగున, నీలవాలము శుభ్రతనువు
 బాగుమీఱినయది పలుకులేమిటికి!
 సాలవక నిజముగాఁ జూచి, వాలమున
 నలుపులేదని నీవు నాలోడ నొక్క
 పన్నిదంబాడుము పంతంబుతోడ;
 నున్నమాటలునుగా వొడఁబాటుమనకు".
 ననవుడుబ్రియమంది, యప్పుడవ్విసత
 తనమాటగలుపు తథ్యంబనికడఁగి:
 'పడఁలి, నీచెప్పిన పన్నిదంబునకు
 నొడఁబడియెద'. నన్న సుదరకద్రవయు:
 'లలితాంగి, హయమువాలము శుభ్రమైనఁ
 దలఁగక యే నీకు దాసినాదాన;
 నలుపుగల్గినయేని నాదాసివగుము;
 తలకొంటి; వీమాటఁదప్పకు'. మనిన
 నట్లకానొడఁబడి, యప్పుడావినత:
 'యట్టైన నచ్చోటికరిగి యాహయముఁ
 గదిసి వీక్షింతముగాక ర.' మ్మనినఁ,
 జెదరక దానివీక్షించి యిట్లనియె:
 'వేడిమిమండమై వెలుగుభానుండు
 వాఁడి యస్తాద్రిపై వ్రాలుచున్నాడు;

గావున నిదివేళగాదు ; వే మగుడి
 పోవుటమేల యీప్రాద్దున ; కింకఁ
 బోదముర. ' మ్మని పొలఁతుకఁ గూడి
 యాదట నింటికినరిగె నవ్వినత.
 అంతలో సూర్యుండు నస్తాద్రికరుగ,
 సంతసంబునుదక్కి జలజసంఘంబు,
 తమవల్లభుండు లేమిఁదలఁచి, యుల్లమున
 1 రమణేది కందిన క్రమము దీపింప,
 మూఁగినపట్నదంబులు యోనఁజిక్క
 నాఁగుచు ముకుళించె నమరఁజిత్రముగ ;
 తమమీఁదఁ జంద్రుండు దాడివచ్చుటయుఁ,
 దమసామరారి యుద్ధము నేయఁదివిఱి
 వాఁడిముల్కులతోడ వరబాణసమితి
 పోడిగాఁగూర్చిన పాలుపుదీపింప.
 ' పగలెల్లఁదిరిగి మాపటి కస్తశిఖరిఁ
 దగఁబ్రవేశించెఁ బతంగుండు ; మనము
 నతని పేరిటివార ; మటుగాన, దిరుగ
 మతముగా ; ' దని గూండ్ల మఱి పక్షులడఁగె.
 ' కద్రువకిష్టంబుగా వాలదీప్తి
 ముద్రించి నా పెంపు మునుమిడిచూపి,
 వినతనోడించెద వేవేగఁ బోయి '
 అనివచ్చెనోయన, సంధకారంబు
 కడుదట్టమై యిరుగదసి యేతెంచె.
 ' తడయక ద్విజరాజు తగఁ బూర్వశైల
 శృంగసింహాసనస్థితుడగు ' ననుచుఁ
 .....

జనుడెంచి పొల్చినచందంబు దోప
 వినువీధిఁ జక్కలు వెలుగుచునుండె.
 'వినతగన్గొనువేళ విబుధహయంబు
 గనుపట్టియుండె నీక్రమమున' ననుచుఁ
 బూర్వదిక్కాంత నేర్పున రచియించి
 పర్వీచూపిన మంచుపగిది, కళంకు
 బెరసి చంద్రిక మంటఁ బేరి సాంపెక్కె.
 విరిహాలహృదయంబు నేఁపెడిమంట,
 యలచకోరంబుల యామనిపంట,
 కొలఁది నొక్కటఁ గళరీ ¹ గూర్చెడుదంట,
 యీశుజాటంబుపై నేప్రాద్దు నుంట,
 భాసిల్లు సలపంచభాణుని గంట
 చంద్రుడు పొడిచె దిక్చక్రంబువెలుగు
 సాంద్ర నిర్మలతరజలధి యుప్పొంగ.
 యామినీకాంత సాయంకాలవేళఁ
 గామించి పొంచినగాఢభూతంబు
 విడుపింప వెన్నెలవీబూది మీసఁ
 గడునొప్పఁగఁ, గళంకపుఁదిలకంబు
 నొనరంగఁ, బరివేషయోగపట్టెయును
 మునుమిడి సత్తత్ములసంకుపూస
 లగణితంబుగఁదాల్చి, యఖిలలోకములఁ
 బొగడొందుచును జగత్పూజ్యుడై కళల
 వృద్ధిఁబొందిన మంత్రవేదియై, భూప్ర-
 సిద్ధుడై దగు మంత్రసిద్ధుఁడోయనఁగ,
 బలువిడి సధికసంభ్రమ మగ్గలింపఁ
 గలువలవిందు శ్రీఘంబున నెక్కె.

కద్రూకృత కపటప్రయత్నము

అప్పుడు కద్రువ యాత్మసంభవులఁ
దప్పకపిలిచి యందఱితోడఁబలికః
“తనయులుగల్గుట తల్లిదండ్రులకు
మును దారొసర్చినపుణ్యఫలంబు
లగు ; నైనఁ, దత్పుత్రు లతిబలశౌర్య
సుగుణగాంభీర్య విస్ఫురణరంజిల్లి
పితృమాతృభక్తిచేఁ బెంపొందిరేని,
సుతులని కొనియాడఁ జొప్పడు ; గాన,
వినుఁడు నే మిమువేడువిధము సర్వంబు
ఘనులుమీరందఱుఁ గడముట్ట సివుడు.
నాతనూభవులార, నాగేంద్రులార,
మీతల్లి నేను నమ్మితి మిమ్మునొకటి ;
సకలరూపంబులఁ జరియింపనేర్తు ;
రొకచోట నల్లనై యుండరే పోయి !
అమరులు నసురులు సంభోధిఁద్రచ్చి,
యమితని ర్థలమైన హయముఁ బుట్టించి,
దాని నయ్యంభోధితటినంది పోవ,
నేనును, వినతయు, నిటప్రొద్దుపోక
సవతిపొత్తునఁగూడి చరియింపుచుండి,
రవిక్రంకువేళ వారాశితీరమున
నట్టిశ్వేతాశ్వంబు నల్లంతఁజూచి,
యిట్లంటి వినతతో నే విచారించిః
‘అల్లతెల్లని జవనాశ్వంబుతోఁక
- నల్లనై యుండఁగా ! నవుగా లతాంగి !
యేగంటి’ ; ననిన, ‘నిహీ’ యనినవ్విః
‘రాఁగదెపోదము రమణి, యచ్చటికి ;

నేకంటఁజూచితి! విందేదినలుపు!

¹ నాకంటెనీకంటెనా! కంటిఁదెలివి!

అని పక్షిమాత నన్నాడినఁజూచి,

వినతతోఁ 'గల' దంటి, వినత 'లే' దనియె.

సంత: 'నేఁజూపెద; నటు చూపకున్నఁ

బంతమాడెద; నీకు బానిసనగుదు;

చూపుము మఱి నీదుచుట్టఱికంబు

² జేపు; వెనోడియకు; వ్రేయుముకరము'. -

అనిపన్నిదమువేసి, యటపోయిపోయి,

దినపతిక్రంకుచోఁ దిరిగివచ్చితిమి.

అగునల్లి జయమైన నపకీర్తియైన;

నగుఁబాటు మాన్పరే ననుగటాక్షించి!

చని హయవాల మచ్చట నల్పుచేసి

చనుడెండుమీరు; వంచనచేయరేని

వినతకుదాసికై విహరింపవలయు;

నెనయ నాకోర్కుల నీడేర్పరయ్య!"

అనివేడుకొనుటయు, ³ నాయకార్యంబు

నొనరింపనేరక యొఱగొడ్డెమాడి,

తమకించి చూపులఁదమవక్రగతులఁ

దమరోషవిషములఁ దఱచుగాఁజూపి,

వెనుకొని యందఱువెఱఁగంది: 'యిట్టి

పని యధర్మస్థితి భావించిచూడ;

జామరొ, యిటు నేయఁజనునె యెవ్వరికి!

గ్రమమొప్ప నెచట 'ధర్మమెజయం' బనుచుఁ

బలుకువేదంబు లేర్పడ మున్నువినవె!

వలవదుతల్లి! నీవాక్యంబు నేము

1. నాకంటెనీకంటె నాకంటె చదివి. 2. వ్రేపు నేదీనియు వ్రేయుముకరము.

3. సభ్యార్థశక్తి. (యూ)

వలనేది చేయనివారము గాము.
తలపోయఁ గపటకృత్యంబులనేత
బలిమిమిక్కిలి యిహపరహానిసేయు'.

.....

నని యధర్మంబున కందఱు నోడి
తనపంపుసేయక తగనూరకునికి
చూచి కద్రువ తనసుతులకిట్లనియె :
“ సీచభావంబున నే నింక సవతి
దాసినై యుండుట తలపోయ మీకు
వాసితక్కువయు నెవంబునుగాదె !
అన్నదమ్ములు మీరలందఱు నిట్లు
మిన్నకుండిన నిటమీఁద నే నింక
నెవ్వరినడుగుదు ! నెవ్వారుదీర్తు !
రెవ్వారు మీకంటె హితులు నాకెన్న.
నకట ! వేపురఁగన్నయట్టి నాకిప్పు
దొకఁడైన నీపని కొదవంగవలదె !
తొడిబడ నొకకీడు దొడరినచోటఁ
దడవుసేయక దానిఁదప్పింపవలదె !
కైకొనిచేయుఁ డీకార్యమైట్లన
నాకొట ”. కనుచు మానక వేడుకొనఁగ,
నప్పుడు తల్లితో ననిరిక్రమ్యుటను :
“ దప్పులెన్నుటగాదు తల్లి, మాచిత్త
మొప్పదీపనిసేయ ; నుచితంబుగాదు ;
తప్పుడు పాపంబు తలఁపంగమాకు.
నీకుఁబ్రియంబని నిజములుకల్ల
లేక్రియఁజేయుదు ! మిది మాకుఁదగునె ! ”
అని యిట్లుపలుకుచు నందఱుఁగూడి
చనఁజనఁజూచి, యచ్చలమురెట్టింపఁ,

గరుణయించుకలేక కద్రువయలిగి :

“గురుకార్యవిముఖులు క్రూరులు మీరు

నాపుత్రులని నేను నమ్మితిగాక.

యీపొత్తు లేమెత్తునే మత్తులార !

జనమేజయుఁడు నేయు సర్పయాగమునఁ

బనినడి భస్మమై పడుదురుగాక ;”

అని శాపమిచ్చె బాయక ¹ పుత్రులకును.

ఘనతపఃఫలములు గడతేర, నపుడు

పెలుచ నీరీతి శపించిన, మదినిఁ

గలఁగి, యెంతయుభీతిఁ గర్కొటకుండు

శాపభయంబున సంప్రీతిదోప

నేపునఁ దల్లితో నిట్లనిపలికె :

‘జనని, నీపంచినబాడ నే పోయి

ఘనహయవాలభాగముఁ గవ్వవాఁడఁ ;

బెనఁగించేసెద.’ నన్నఁబ్రయమంది యనుపఁ,

గొనకొని కర్కొటకుండేఁగి యపుడు

కామరూపమునఁ దురగమువాల మలమి,

రోమము ల్గడునీలరుచులఁ గావించి

కొనియుండె వేడ్కఁ గర్కొటకుం. డంతఁ,

గనుపట్టె బూర్వదిక్కాంత భానునకు

మొససి కానుక మొల్ల మొగ్గలబంతి

ఘనముగాఁ జేసినగతి వేగుఁజక్క.

పొడిచినశశికాంతిపొడుపు లోలోన

నడఁగంగఁ, గుముదంబు లంత ముడుంగ,

భీతిఁ జేకటి కకాపికలుగాఁబాటఁ,

బ్రీతి నిశాకాంత పెద్దకాలంబు

భోగింప రహితచెడ్డ ముత్యంబులనఁగ
బాగై నమించులఁ బ్రబలక తార
లోగి నాకనమున నొండొండ యడంగె.

.....

మొదలిగ్రహంబు, త్రిమూర్త్యాత్మకంబు,
చదువులముద్ద, శాస్త్రంబులపెద్ద,
కమలాపుర, డేకచక్రరథస్థితుండు,

.....

కాలచక్రం బవక్త్రతద్రిప్పుప్రోడ,

.....

పద్మగాగపుసానఁబట్టి కెంపెక్కె.

.....

అప్పుడు కద్రున, యావినతయును,
నొప్పుగా గెలుపులొండొరులు ¹ వేర్కొనుచుఁ

² దలరి, యాందోళచిత్తాకులశ్వమున

జలనిధిరభూస్థలికి వేవేగఁ

జని, డాసిచూడ, నుచ్చైశ్రవంబపుడు

గొనగొని కర్కోటకునిమాయవలన

సితదేహమున మహాసితవాలమునను

సతులమైయుండెను ; అప్పుడావినత

లజ్జించి : “మిగుల నేలా మాటలింక !

నొజ్జయై విధి నన్నునొగి నింతచేసె !

అలసి, యనూరుశాపాధిదైవతము

కొలఁది కద్రువకనుకూలమై మాయ

పన్ను లేనెఱుంగక, పన్నిదంబాడి

విన్నవై వగలచే వేగంగవలసె.”

1. వేర్కొనుచు   2. తరలియాందోళచిత్తాకులమున. (మూ)

నసితలవాంచి, తా నాకద్రువకును
 గొనగొని నీతితోఁ గోరినపనులు
 కాల్పాదనడలేఁ గైకొని మిగులఁ
 దాలిమిఁజేయుచో, ¹ దరలెను బంచ
 శతవత్సరములు. వేసటలేకయుండ,
 మతిలోనఁ గాతుకోన్పాద్యమై, యువును
 పన్నగకులమాత పక్షింద్రుమాత
 నెన్నక పనిగొని యేలుచునుండె".
 అని యిట్లు జనమేజయక్షి తీశునగు
 మునిచెప్పి నసించెప్ప మోచించి మునులు :
 'అనఘాత్త, తరువాతనైనవృత్తాంత
 మనువొందఁజెప్పవే!' యని వేడుటయును,
 సామిత్రిసిక్షేప, సమరాంతచాప, (1)
 రామ, గయాక్షేత్రరచనా విధిజ్ఞ,
 శూద్రతపోవిఘ్న, సురకార్య ² మగ్న,
 యద్రీంద్ర రచిత మహానేతుబంధ,
 దశకంఠనాభి సుధాగ్రాహి విశిఖ,
 దశరథ శాసనోత్సవ దత్తచిత్త,
 ఇదినదాశివభక్త హితగుణాసక్త
 సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 శ్రుతిపాత్ర వల్లభసూరిసత్పుత్ర
 మఠిమద్విధేయ తిమ్మయనామధేయ
 రచితాదివర్స నిర్మలకథయందు
 నుచితమై యాశ్వాస మొక్కటియొప్పి.

ద్వితీయాశ్వాసము

శ్రీలక్ష్మితాకార, శ్రీశజటాభార,
లాలితగుణధామ, లంకావిరామ,
శరణనితలము సంసారభీతులకు
వరమలీనేర్పు దేవా! చిత్తశింపు;
అక్కథకుండు శౌనకాదిసన్ముఖుల
కక్కథాసూత్ర నిట్లవిచ్ఛెదదొడఁగ :

గ రు డో త్ప త్తి

“ అత్తతి నొక్కనాఁ డతివిచిత్రముగ
నుత్తుంగ ¹ తైజసయోగాప్రమేయ
మయ్యున్న యండంబు నెవ్వరిన, నందుఁ
జయ్యన సూర్యతేజఃప్రకాశుండు,
వితత ² పక్షాంచలావిరూపతనాత
వాతసప్తశైలసంహతుండు ధీమంతుఁ
డుదితుండై, పవిత్రత నూనంబుగాని
ఛదములుగల కులాచల మాయనంగ
దిగ్గజనగసి, యేతెంచివేగమున,
నగ్గరుడఁడు శల్లికందందమ్రైక్క,
వినమితుండగు పక్షివిభు ³ సవతితల్లి
కనుఁగొని సంతోష ⁴ కలితయై పలికె :
“ వినుము నీదోడ్బవ, వినతకు నింటి
పనులుదీర్పఁగవలె; బడుచులఁబట్టఁ
దీఱదు; ఏరినెత్తికొని చరింపు;
సారెకు నీకు సిచ్చలుఁజెప్పవలదు.

1. తైజసయోగాప్రయోగ. 2. పక్షానిలా. 3. జూచితల్లి. 4. కలితుండై. (మా)

అనిప్రభుత్వంబుగా నాడువాక్యములు
 విని, యొందునాక యవ్వినతానుమతినిఁ
 జరమభాగమున నాసర్వ¹ శాబముల
 నిరవుగానిడికొని యేగి, శైలములు
 వనములుఁ బురములు నరుస దీవులును
 వనధులు దిశలు భూవలయంబు నదులు
 నొండొండ చూపుచునుండఁగా, బాప
 తండంబు వేగ నుద్ధతకోపులగుచు
 వినతకొడుకని కాద్రవేయులు గరుడుఁ
 బనులుపంపుదు, వీపుపై నెక్కికొనుచు,
 నొకనాడు దమకు నూయ్యునిఁజూపుమనఁగ,
 వికటభోగులఁ బక్షి వీపునఁదాల్చి
 సప్తమారుతజవసత్స్వఁడై యెగసి
 సప్తాశ్వమండల స్పర్శుఁడౌటయును,
 బన్నగావలి చండభానువేడిమికి
 నన్నియుఁ బెటపెటమని ప్రేలి ముఁగిఁగి
 ధరమీఁదఁబడి మూర్ఛదగిలియుండుటయు,
 గరుడనిఁగోపించి కద్రువవగచి :

“యునురుచాలనిపుత్రు లొక వేపురేల !

యసమశౌర్యుడు చాలఁడాయొక్కఁ!” డనుచు

వినతాత్మజునిలాపు వినుతింది, యంతఁ

దనయులదెసకు నెంతయుఁ జిన్నవోయి,

యొసగిన యివరశ్చి నిండఱుఁ గమరి

వసుధపైఁ ద్రెల్లిన వారలఁజూచి,

యింద్రునిఁబ్రార్థించి హితనుభావృష్టి

సాంద్రతఁగురియింది సనుసినవారి

నియ్యెడఁజాకుండ నేనడ్గి వేగఁ
 జయ్యనబ్రదికింతుఁ జలమున.” ననుచుఁ
 దసరినభక్తి వృద్ధశ్రవుఁగూర్చి
 వినయంబుతో నిట్లువినుతియొనర్చె :
 “ దేవతాధీశ, యతిస్తోత్రపాత్ర,
 పావకప్రభృతి దిక్పాలక సేవ్య,
 శ్రీపతిసత్కృపాశ్రీయుత, వజ్ర,
 పాపవిదూర, సౌభాగ్యసంపన్న,
 మాపాలఁగృహగల్గి మమ్మురక్షింప
 నీపాఁవకొదమల కిమ్ముప్రాణంబు.”
 లనిన నింద్రుఁడు కృప నాశీవిషముల
 తనువులు దడుపునుధాధారవృష్టి
 గురియింప, మూర్ఖులైకొనినసర్పములు
 వరుసతోబ్రతికె నవ్వాసపుకరుణ.
 నప్పుడు కద్రువ యతిరాజసమున
 నెప్పటిపోల్కి నయ్యిరువురిచేతఁ
 బనిగొనుచుండ, నాపన్న గాంతకుఁడు
 జననికి నొకనాఁడు సదృశి మ్రొక్కి :
 “ తల్లి, నిన్నిదియేమి ! తవిలి మీవార
 లిల్లాదిగా వీరికిచ్చిరొవెలకుఁ !
 గాదేని, నీకొండుకడ దిక్కులేమి
 నీదెసపొంది నీ వికుమఁబొందెదవా !
 కాకున్న, ¹ ననదవై కడుపుఁ గూటికిని
 ఈకద్రువకుఁ బను లిట్లుచేసెదవా !
 అదిగాక, ప్రతినకునై పూని తగవు
 వదలక యిట్లుండవలసెనో నీకు !

కులిశసన్నిభ పటుక్రూర తుండాగ్ర
 దళిత నిష్ఠురధరాధరుడనై వీరి
 జేపట్టి, ¹ కుచ్చితుచెలుపున నేను
 నీపాఁపకొదమల నిల్లుమోచుటకుఁ
 బనియేమి! చెప్పమేర్పడనాకు. " ననిన,
 వినతయగ్గరుడనివీక్షించి పలికెః
 "భగవాథ, వినుమయా! కద్రువ నన్నుఁ
 బగగొని కపటంపుఁబన్నిదంబునను
 గలిచి యోడింప నీక్రియ దానినైతిఁ;
 దలకొని నాకు నీదానీత్యముడిసి
 గైకొని రక్షింపు; గలరె నీకంటె
 నాకు దిక్కొరులు పన్నగవైరి!" యనిన,
 మనమున మిగులనుమ్రులికంబుఁ బొందిః
 "జనని, నీవింక విచారింపవలదు;
 ఇప్పుని చింతింప నెంతటిభార!
 మిప్పు డే దీర్చెద; నిదెచూడు!" మనుచు
 నలవుమీఱఁగ మారుతాశనజననిఁ
 బలికెఁబ్రియోక్తితోఁ బక్షినాయకుఁడు
 దలపోసి: 'నీవు మాదానీత్యముడుప
 వలయు; మీమదిలోని వాంఛితంబేమి!
 కోరు; డట్టిది మీకుఁగొనివచ్చియిత్తు
 వారిధినున్న దేవతలచేనున్న'.
 ననవుడు బ్రియమంది, యహిరాజజనని
 వినతాశనూజ భావించి, దీవించి,
 యావైన తేయుకల్లసియె: "నోగరుడ,
 వేవేగఁబోయి త వెన నమృతంబు.

ఘనపరాక్రమము వేగంబును గలిగి
 వినుతఁజెంపొందిన విహగముఖ్యుడవు ;
 దాస్యంబుఁబాపుకోఁ దలఁచెద వేని
 హాస్యంబుపొందక యమృతంబు మాకుఁ
 దెచ్చియి. ” మృనవుడఁ దెచ్చెదననుచు
 నచ్చుగామైకొని, యటదల్లిక డకుఁ
 జనుదెంచి తత్ప్రయోజన మెఱిగించి :

అమృతా హరణము

‘చనిలెత్తు నమృత మీక్షణమున. ’ ననినఁ,
 దనయుఁ గొగిలఁజేర్చి తగనాదరించి,
 తనరార నొండొకతడవు వీక్షించి :
 “కలఁగక యట్టి దుర్లుటమైనపనికిఁ
 దడయక మైకొని తనయ, ఎచ్చితివి.
 అమరులసాధింప నలవియె మనకు !
 సమృతంబు సాధింప నలవియె నీకు !
 నెలమి నేఁ జెక్కువేలేడులు తపము
 నలయక చేయఁ, బుణ్యానుకూలమునఁ
 గలిగిననాడైనగర్భంబునందుఁ
 బాలుపార రెండండములు పుట్టుటయును,
 దవిలినఘత్త్రస్థులత నాదొకటి
 యవియింప నేగమి నయ్యండమునను
 గొడుకొక్కరుఁడు 1 పిచ్చుకుంటయిపుట్టి,
 పెడఁబాసిచనియెఁ గోపించి శపించి.
 దానిచేసుమ్మి యీ దాస్యంబునాకు
 జానొప్పఁ దలఁగక సంభవించుటయు,

నిడుమలఁగుడిచి, యేసిటనిన్ను గాంచి,
యునుకాటి వగదప్పియుండితిఁ ; బిదప
సినుబాసి యేరీతి నిలువంగనేర్తు !”

ననవుడు తల్లితో ననియెమోదమున :

“నమరలోకంబెంత ! యస్వప్నులెంత !
యమృతంబుసాధించుటదియెంత నాకు !
నీకేల మదిలోన నేడింతచింత !

గైకొని యమృత మీక్షణమునఁదెత్తు.

ననవుడు ప్రియమంది, యప్పుడావినత
గొనకొని యాత్మలోపలఁ బఠిఁదలఁచి,
తనయునితనవు హస్తంబున నిమిరి,

తనరారువేల్పులఁదలఁచి యిట్లనియె :

“అనిలుండు నీతెక్కల, నలుండు శిరము,
తనవు నూర్చుడు, వీఁపు తారకావిభుఁడు
కాతురు ; వేల్పులు కరుణతోనన్ను
బ్రోతురు ; విజయంబు పొందునీవనఘ !”

అనుచుదీవించినయమ్మకు మ్రొక్కి :

“జనని, యే నమృతంబు సాధించునపుడు

ఘనజననత్వంబు గలుగంగవలయుఁ ;

గనుఁగొన త్కుత్తుచేఁ గాదు కార్యంబు ;

ఆహారమేది పద్మాక్షి, నా !” కనిన :

“సాహసబలుఁడ, నీచనుత్రోవ జలధి-

లోఁ గిరాతాలి వాలుచునుండు ; వారు -

లోఁగక జనుల సుశ్లోకల నెపుడు

కారింది, యేపుచుఁ, గడువ్రొవ్వి, గణన

మీటి, దుర్వారులమేయప్రతాపు

లగ్గలమైయుండు ; రలకిరాతులను

భగ్గించి, యందఱిభక్తింపు ; మప్పు (i)

డందు విప్రుండు నీకనశసంబగును ;
 ఎందు నీకును జయంబెసగు ఖగేంద్ర !”
 అనుడు : ‘నచ్చట విప్రుడృయోఃకుంబగుటకు
 వినిపింపు గుఱుతైసపిథము.’ నావుడును :
 ‘పక్షీశ, బోయలభక్షించునపుడు
 కుక్షిలోఁగిరిబోశ, కుత్తుకయందుఁ
 జిక్కుగాలముక్రియఁ, ¹ జిచ్చునబోలె
 విక్కిలిమందుచు మెఱయుచునుండు.’
 అని బ్రాహ్మణునిగుఱుతంతయుఁజెప్ప,
 ఎని ముదమంది యవ్వహగవల్లభుఁడు
 వినయంబుతోఁ దల్లివీడ్కొని, ధరణి
 ననువొంద నిలిచి, యాయత పక్షయుగము
 కొండొకయల్లార్చి, కుప్పించి, యమర
 మండలియును మర్త్యమండలి పొగడ,
 దిగిభముల్ చెదర, భీతిలిశేషుండదర,
 జగములన్ని వణంక, శైలముల్ బెణఁక,
 జవమున నెగసి సత్త్రమార్గమునఁ
 బవనవేగమున సిర్భరగతిఁబఱచి,
 వారిధిలోన నెవ్వారి కభేద్య
 శూరులై వారి యస్తోః శౌర్యమున
 మత్తులై త్రివివసమాజంబునైన
 నొత్తిగల్వఁగఁజాలు నురుశక్తిగలుగు
 శబరవే ² ఘులఁగాంచి, చటులవేగమునఁ
 బ్రబల ³ గుహానిధి వక్త్రంబుఁ దెఱచి,
 బలువిడిఁ బెక్కండ్రబట్టి యెండొండ
 తలఁగకమ్రొంగ, సత్తతి గళచిలము

1. చిక్కున. 2. వేషము. 3. మహాభక్త్యంబులు. (మూ)

చొచ్చి లోనికిఁబోవ నుడిసి కార్చిడ్చు
 నచ్చుననేర్చిన, నట వానివిప్రుఁ
 డని మది నెఱిగి విహంగపుంగవుఁడు
 వినయవాక్యంబుల విప్రుతోఁబలికెః
 'అనఘచరిత్ర, బ్రాహ్మణుఁడ, వెల్పుడుము
 నినుమ్రొంగ' ; ననిన భూసిర్జయండనియెః
 "ద్విజకులోత్తమ, యేనుద్విజకులోత్తముఁడ ;
 సుజనమాన్యుండఁ ; బ్రసూనాస్త్రబారిఁ
 బాటి, నిషాది నాపత్ని గాఁజేసి,
 వీరిలోపలఁగూడి విహరింతు ; నన్ను
 నీవెఱింగితి ; ధర్మసియత నీకంటె
 భావించి కాంచు నేర్పరులెందుఁగలరు !
 నాకూర్మిసతి కంతనాళంబుచొచ్చి
 నీకుక్షిలోపల నిలిచియున్నదియు ;
 ఆకాంత రాకి నేనవలరాడగదు ;
 నీకృపకలిమి మన్నించి నాకిమ్ము
 విహగేంద్ర !" యనవుడు, విప్రుసమ్రొంగ
 విహితంబుగాదని వెలయ సీషాది
 మగుడింపరామియు మదిలోనెడలఁచి,
 తగిలి భూసురుసప్తార్థసమును జూచిః
 'అనఘాత్మ, యోధరామకవ్య, వేగ
 చనుడెందు వెలువడి సతియునునీవు.'
 అనవుడుఁ బ్రియమంది, యవనీసురేంద్రుఁ
 డనురాగముఘోంగ నవుడు నిషాది
 సహితుఁడై వెలువడి నద్వృత్తినరిగె.
 వివాగాధిపతి బోయవీడ్చెల్లమ్రొగి,
 పోయి సురాచలంబున సిష్టతోడఁ
 బాయక కశ్యపబ్రహ్మకు నెఱిగిః

“కరుణావిధేయ, జగజ్జీవజనని,
కరమొప్ప మాతల్లి, గర్భవ తనకు
మరియాదమాలి, నెమ్మది దానిజేసి,
పరికింప నన్నను బంటుగానేలి
కొనియుండ, నయ్యరగులకునమృతము
గొని తెచ్చియిచ్చి, మేకొనగ నానీత్వ
ముడిపికోబూని పోవుచునుండి, జలధి
నడుమనున్నట్టి శానసచరావలుల
ఘనబుభుక్షార్తి, బెక్కండ్ర మ్రింగినను
గనివిలేకున్నది ; తవిలియాహార
మనఘాత్త, దయచేసి యర్థి నన్ననువు.”
మనుడు నాకశ్యపుఁ డాత్మసంభవునిఁ
గనుఁగొని, యాతనికడఁగకు మెచ్చి :

సుప్రతీకవిభావసుల శాపవృత్తాంతము

“మును పిభావనుడను ముసివరుఁడొక్కఁ
డపరిమితంబైన యర్థంబుఁ బడసి,
విపులలోభాత్ముడై, వీసంబు నందు
1 వ్రయముగాకుండ నేర్పడఁబాఁతి దాఁచి,
దయలేక శిశువులు దగఁగూటికేడ్వ,
2 నాయివారముల హీనాశ్రయవృత్తిఁ
బోయినంతన పొద్దుపుచ్చుచు, దినము
లోకరీతి గడుపుచు నున్నచో ; సంత,
నొకనాఁడు వానిసహోదరుండైన

1. ‘వ్రయము’ని సకరింప వీలున్నను, తిక్కనప్రయోగము ‘వ్రయము’ని యుండుటచే నట్లేయుంచుబడినది. చూ. తిక్కన. శాంతి ప. 4 అ. 345 ప. 2. ‘యాయావర’మను సంస్కృతపదమున కియ్యది వ్యాకరణానికి రూపమై యుండును.

సుప్రతీకాఖ్యఁ డచ్చోటికివచ్చి,
 యప్రయాసంబున నతనికి విత్త
 మేరాళముగఁగల్గుటఁజిగి తానతనిఁ
 జేరి యిట్లనియె : “నొచ్చితిఁ; బేదనైతిఁ;
 బిత్త¹ పితామహులెల్లఁ బెంచాఁగ దొల్లి
 యతులధనాధ్యులై యందఱునేఁగ,
 దాచినయర్థమంతయు నొక్కరుడవె
 చూచి చేకొంటి; వచ్చుగవిభాగించి
 నాకు నీవలదె ధనంబులోసగము!
 చేకొని తండ్రిచేసినఱుంబున్న
 వడిఁబంచి నా కిచ్చువాఁడవుగావె!
 గడుసరితనమేల! కన్నవారెల్ల
 నగుదురు; గాన, సన్నకుసన్న ధనము
 సగమి. ” మృతంచు వేసరక వేకుటయు,
 నలిగి, విభావనుం డర్థలోభమునఁ
 బెలుచఁ దమ్మునిజూచి ‘పృథివిపై గజమ
 వైయుండు’ మని శాపమర్థించుటయు,
 నాయెడ సుప్రతీకాఖ్యుండుఁ గనలి,
 శాపించె మఱలఁ గిచ్చపముగా మిగులఁ
 గోపించి మదిఁగొంకుఁ గొసరును లేక.
 సరవి నట్లన్యోన్యశాపములే వార
 లిరువురుఁగాంచిరి; యేనుఁగొవాఁడు
 ‘మొగి నాఱుయోజనంబుల విస్తృతంబు,
 తగనున్నతంబు ద్వాదశయోజనములుఁ
 గలిగి, యొక్కెడ నొక్కకానిలోనుండఁ,
 జలముతో నంకిఁ గచ్చపమగువాఁడు

నలువారఁ బదియోజనంబులుఁ దివి,
 పాలువార యోజనంబులుమూఁటిపాడవు
 ధరియించి, తొంటి క్రోధంబునఁజేసి
 సరిగలహింతు రచ్చలముతో ; నిపుడు
 నారెండు నాహారమగు ; నటకేఁగ
 నారయ జయసిద్ధియగు నీకుఁ బుత్ర !”
 యనవుడుఁబ్రణమిల్లి, యచ్చటఁకేఁగి,
 కనియె నాగరుఁడండు గజకచ్చపముల ;
 గగనంబు సీలమేఘంబు నొక్కటనె
 తెగి కలహించునత్రైతగున నుభయ
 వసములలోని జీవంబులు బెగడఁ
 గనలుచు నొండొంటిఁ గదిసి తాఁకియును,
 దొక్కియుఁ, గఱచియు, దోఁగనీడ్చియును,
 నొక్కటసిగిడియు, నొంసియు, నట్లు
 వెక్కసంబుగఁబోర వీక్షించి, వాని

గరుడఁడు గజకచ్చపములతోఁ గశ్యపునొడ్డకేఁగుట
 తెక్కిలనడచి, యారెంటినిగాల్లఁ
 బెనచి, సభోవీధి బిట్టలఁఘించి
 చనుచోట గాంచభీషణగహనంబు ;
 తనరు కైలాసభూధగమునుబోలె
 ననుపమలీల శివాన్వితంబగుచు,
 రమణ ధనదునిమందిరంబును బోలె
 సమలిన కాంచనాయత పూర్ణమగుచు,
 దండిమై మునిజనస్థానంబుఁ బోలె
 శాండిల్య కాశిక సంయుక్తమగుచు,
 జలజమిత్రుని దినచక్రము పోలె
 విలసిల్లు రాజార్క ¹ విన్యాసమగుచుఁ,

బురణింప ఘనరుద్రభూమియుఁ బోలె
 నరుదారఁ బ్రబలభూతావాసమగుచు,
 వేదప్రవర్తిత విప్రార్థి పోలె
 మోదమై గాయత్రిముఖ్యతఁబొల్పి,
 కనుఁగొనఁగా నర్హకాలంబుపోలె
 మునుకొన్న జీమూతములఁ దేజరిల్లి,
 గుఱుతైన దేవేంద్రకొలుపును బోలె
 వరుస నొప్పుగు వహ్నివరుణులు గలిగి,
 సలలితంబైన కాసారంబు పోలెఁ
 బొలుపైనయట్టి యంబుజములు గలిగి
 విలసిల్లుచున్న యవ్వీపసమభ్యమున
 లలి నొప్పుచుండు సలంబతీర్థంబు.
 అచ్చోట రోహణంబను వటభూజ
 మచ్చెరువై విహాయసమెల్లఁ గప్పి
 తేజరిల్లుచు వైనతేయుఁజూచి :
 “యోజగన్ను తశీల, యొసర నాయందు
 శతయోజనంబుల శాఖలుగలవు.
 జతనమైయుండి కచ్చపమును గజము
 నాహారముగఁగొని యరుగుము ; నీకు
 నూహింప నిదిగాని యొండిమ్ములేదు.”
 అనవుండు పక్షింద్రుఁ ‘డోఁగాక’ యనుచుఁ
 వనపాదయుగళంబు తరుశాఖ నూడ,
 ఫెళఫెళధ్వనులఁ బెంపెక్కి యొక్కింత
 నిలువక విలయాధ్రుసిన్తోవఁ ఘోష
 ములఁ గొమ్మవిఱుగ, నప్పుడు ఖగేంద్రుండు
 నెలవుగాఁ దగుశాఖనిలిచి తపంబు
 సతిసిష్టఁజేయుచు ససశసస్థితులు
 వ్రతములుగానున్న వాలఖిల్యాది

యతులకు నుపహరియగునని, శాఖ

క్షీరిమీదఁ బడకుండఁ జేలువొంద దానిఁ

గఱచిపట్టుక, గజకచ్చపంబులను

నిటికిపట్టుక దివినేఁగుచో, నెవట

నిలువనాధారంబు నెఱిఁ గానలేక

పలుశాఖతోడుతఁ బలువిడి తండ్రి-

కడకేఁగి మ్రొక్కినఁ, గశ్యపబ్రహ్మ

కొడుకులావునకు నెక్కుడు ముదంబంది,

యమృహశాఖయం దరినిష్ఠనున్న

యమునీశ్వరులఁ బ్రియంబునఁజూచి :

“ యలఘుబలోదాత్తుడగు నీసుపర్ణఁ

డలమి యీశాఖ మీకగుబాధకులికి

విడువకయున్నాఁడు, పినిమన్నించి

కడఁక మై మీరొందుకడ కేఁగవలయు. ”

ననుచుఁ బ్రార్థించిన యతనివాక్యములు

విని, యతుర్ తరుశాఖవిడిచి శీతాద్రి

కరిగిన, గరుడఁ డత్తఱిఁ దరుశాఖ

ధరణిపై విడువక తండ్రికిట్లనియె :

‘ ఈశాఖ విడిచిన నిందుచే జనులు

నాశముగానికాననమానతిమ్ము. ’

అనవుడు విని : ‘ తుహినాద్రిప్రాంతమున

ఘనత నిష్పురుషనగంబున వైపు ;

చను మదిలక్ష యోజనములదూర. ’

మనిన గరుత్మంతుఁ డతులవేగమునఁ

జని, తరుశాఖయచ్చట దిగివిడిచి,

ఘనుఁడు శీతాద్రిపై గజకచ్చపములఁ

దనినోవభక్తిఁ దగఁదృప్తిఁబొంది,

యనఘుండు మఱి తుహినావనీధరము

చలియింప నురవడిఁ జరణంబులూఁది,
 బలువిడి గంపింపఁ బద్మజాండము
 భల్లుననవియ భూభాగంబులద్రువఁ
 దల్లడించుచు జీవతతియెల్లఁ దూల
 నురవడి మింటికి నుప్పరంబెగసి,
 కరువలికంటె వేగమెపోవుచుండ,
 నప్పడాసురపురియందు నెల్లెడలఁ
 దప్పక దున్నిమిత్తంబులుదోప,
 వెఱఁగంది ధిమఱురావించి యింద్రుండు :
 'సరవి నుత్పాతనూచనకుఁ గాణిము
 నఱిఁగింపుఁ.' డన మఱినఱిఁగి యాగురుడు
 తెఱఁగొప్పఁబలికె నాదేవేంద్రుతోడ :
 "శతమఖ, విషము ; కిశ్యపువరంబునను
 నుతకీర్తి విన తాతనూజాతుఁడగుచు
 జలనిధిలోనున్న శబరులనెల్లఁ
 గలగొనిమ్రొంగి, యాగజకచ్ఛపముల
 నొక్కటమెసవి, మహోగ్ర లేశమునఁ
 జక్కనఁ దల్లిదాస్యంబెడఁబాపు-
 కొఱకునై, యురగముఖ్యులకమృతఁబు
 తెఱఁగొప్పఁగొనిపోవఁ దివిటి యిచ్చటికి
 వచ్చుచునున్నాఁడు వైనవేయుండు.
 * * * * *
 నీకు నసాధ్యుండు నీర్జరనాథ,
 కైకొని నీవు నగ్గరఁడనిమహిమ

గ రు డ ని మ హి మ

యెఱుఁగును ; వెల్లెన్న నఱిఁగింతువినుము.
 వఱలంగఁ దొల్లి భవన్ముఖ్యదేవ

గణములు దనకు నొక్కట సహాయముగ,
 గణసమీక్షిణమునిగణములతోడఁ
 బరమపుణ్యుడు కశ్యపబ్రహ్మ వేడ్క
 పురణింప నరుదై సపుత్ర కామేష్టి
 సలుపుచో, నీవు నిర్జగులతోఁగూడి
 యెలమిరాఁ, ¹ బాదము లిట్లునుడుచు
 మానితాంగువ్రప్రమాణదేహములఁ
 బూనికీ ఫలమూలములు సమిధలును
 వరుసతోఁ గొనివచ్చు వాలఖిల్యాది
 సరమసంయముల నేర్పడఁజూచి నగినఁ,
 గనుఁగొని, రోషించి, ఘనమునీశ్వరులు
 చనుదెంచి, నీమీఁదిచలమున నప్పు
 డతివీర్యచంతలబులైన మంత్రముల
 సతినెఱ ననలుస కాహుతుర్ వ్రేల్చి :
 ‘శతమఖుకంఠును శతగుణవీర్య
 యుతుఁడు కశ్యపునకు నుదితుడై, యాతఁ
 డింద్రునకింద్రుడై యెసగుత.’ మనిన
 నింద్ర, నీ వంశయునెఱిగి భీతిల్లి,
 వాలఖిల్యులఁజేరి వరుసఁబ్రార్థింప,
 నాలోనఁ గశ్యపుఁ డమ్మునివరులఁ
 గనుఁగొని : “వీరారిట్లుగా నియమింపఁ
 జనునె! యాతఁడు బ్రహ్మసమ్మతి నింద్రుఁ
 డయ్యున్న నింక రెండవయింద్రుడైనఁ,
 జయ్యునఁ ద్రైలోక్యజనులకు బాధ
 యగుఁ; గాన, వేటొక్కయనువున నతని
 ‘ఖగములకింద్రుడొఁగా’నినకున్నఁ

గాదు; మీపలుక మోముముగానఁ, బిదప
 నాదినాకాధిపు సమరత్వముడుగు;
 నదిగానఁ గరుణింపుఁ". డన మహామునులు
 ముదమంది నీకు నిమ్ములఁగరుణించి,
 యాపుత్ర కామేష్టియందు జన్మించు
 నాపుత్ర కుఁడఁ బఠంఁగాఢ్యక్షుఁడేసి.
 రట్టి యాముసల మాహాత్మ్యంబువలనఁ
 బుట్టినతాత్త్వఁ డిప్పుడు వచ్చుకననఁ
 బూసి మహా తాతములుపుట్టె. " ననిన
 నానిర్ణరాధీశుఁ డమృతరక్షకులఁ
 డగఁబిచ్చి: " కడుఁబ్రయత్నమున మీరెల్ల
 భగవతి యమృతంబుగైకొనకుండ
 రక్షించుకొని, లావుప్రకటించి నీలిది,
 పక్షి నాహవమునఁ బఱపుఁడీక్షణము. "

గరుడఁడమృతరక్షకులలో యుద్ధమునర్హుట

యనవుండు నట్లకాకినుచు వారేగి,
 మును నిశితాయుధంబులుపూసి రేయుఁ
 బవలును నమృతంబుపటుభంగిఁగావఁ,
 బవమానవేగుఁడై పక్షింద్రుఁ డపుడు
 బెడిదంపుమ్రోతలఁ బిడుగునుబోలె
 గడఁక మై విష్ణుచక్రంబునుబోలె
 తెక్కలుగలమహాద్రియుఁబోలె రథస
 మెక్కడై వచ్చె; బక్షింద్రునిపక్ష
 వాతూలగతి రెండుప్రయ్యలుగాఁగ
 నాతతలీల మహాభముర దుసిసి
 తునుకలు నలుదెసఁ దూలిపాఱంగ,
 నెనుఁబడి భేచరవికతి కలంగ,

వరుస మహావేగవాయువేగమునఁ
బరతేరఁ, దత్తుధాపాలురు భీతిఁ
గలఁగుచుఁ బాటిపోగఁమకించి, నిలిచి
బలపరాక్రముఁడై సపక్షింద్రుఁగనిరి.
కని యసల్పక్రోధగర్వలై తాఁకి,
పనుగొని నిశితాస్త్రపరక్తులు గాల్చి
తడఁబడ నేసియుఁ, దాఁచ నేసియును,

* * * * *

మొత్తియు, నొత్తియు, ముసలిఘాతముల
నొత్తియుఁ, దాఁచియు, నదరి తాఁకియును,
ధట్టించియును మహోద్ధతి నిట్లుపోరు
నట్టినిలింపుల సగవాయిగొనక,
పక్షువిత్తేపణ ¹ ప్రసృతరేణువులఁ
జత్తులఁగప్పి, చంచలమందఁజేసి,
విదితకోపాద్రేక విస్ఫులింగములఁ
బదనఖ తుండ్రాగ్రపక్షుఘట్టనలఁ
గనుకని రక్త మంగంబులదొరుఁగఁ
దనువులుచించి, యుద్ధతివ్రక్కలింప,
సమరులు, వసువులు, యక్షకిన్నరులుఁ,
గమలబాంధవులు, నేకాదశరుద్రు
లందఱు నొక్కట నాజిచాలించి
యందందపాటిన, నటపక్షివిభుఁడు
సమరకేళిలోలచతురుఁడై యప్పు
డమృతంబుకడకేగి, యచ్చట ఘోర
తరసమీరణప్రేరితంబై స యగ్ని
దరిగొని మిన్నులుదాఁకెడిశిఖలు

గలిగిత న్నటుపోవఁగానీకయునికి
 దెలిసి, దక్షిణవార్ధి దివ్యజలంబు
 పుక్కిటఁగొనివచ్చి పోసి చిచ్చార్చి,
 తక్కకచని, తీక్షణ¹ ధారమై దేవ-
 కల్పితంబైన చక్రబురంధ్రమున
 సల్పఁగుడైచొచ్చి, యట మహాఘోర-
 గరభాగ్నికీలసంఘటితవిస్ఫురణ
 సరుణారుణాక్షివిభాగ్నులఁ జూపు-
 మాత్రనె పరుల భస్మమునేయు నుగ్ర-
 గాత్రమై యతిభయఁకరలీలనున్న
 భుజగయుగంబును బొడగాంచి, తనదు
 నిజపక్షయుగముచే నేత్రముల్ గప్పి,
 సలిరేగి వానిఫణంబులుద్రొక్కి,
 డెలఁగుచు సమృతంబుచేకొని వెడలి,
 దివికిలంఘించి యుద్దీప్తబలుండు
 దివిజలనల్లను దృణలీలగలిచి

విష్ణువు గరుడు ననుగ్రహించుట

పోవుచో, నప్పు డంభోరుహనాభుఁ
 డావైనతేయు పరాక్రమశక్తి
 కెంతయుఁ బ్రయమంది, యిచ్చలో నతని
 సంతతసత్కటాక్షంబున నునువఁ
 జలఁచి, పన్నునులు బృందారకానీక
 ములు సందశింపుచు ముందఱనడుచు,
 వాణిశ్వరుండు గీర్వాణేశ్వరుండు
 రాణింప నుభయపార్శ్వంబుల నడువఁ,

జల్లనిచూపుల సకలలోకులకుఁ
 దల్లియై ప్రాచు పద్మాదేవి తనదు
 వత్సస్థలంబున వరశుభోన్నతుల
 సాక్షాత్కరించి ప్రసన్నత నిలువ,
 దివ్యరత్నోజ్జ్వల దీప్తులతోడ
 భవ్యమై కౌస్తుభాభరణంబు వెలుంగ,
 నొసపరిలాగున నొత్తపెనమండ్రి
 పసిడిచాయలచీర పసమీఱంగట్టి,
 మహితప్రభావ నిర్మలరత్నఖదిత
 బహువిధాలలకార భానుప్రకాశ
 వరపుష్పకంబెక్కి, వైభవోత్సాహ
 తరనపుగతినొప్పు తనచిత్తమునకు
 మిచ్చులువాదలంగ మెఱసి యుత్తేశుఁ
 డిచ్చమై : ‘సపథారు హేఽజ్రధీర,
 సకలలోకారాధ్య, సస్తుసస్తుతి,
 మకరాంశతకోటిమహిత, నిరాకు !
 నందీప్తఘనచక్రసంహృతదనుజ,
 యిందిరానాయక, హేచ్చగిర !’ నఁగ,
 దేవదేవుడు సర్వదేవతామయుడు
 వేవేగ నేతెంచి, నిహగవల్లభున
 కాదటఁ బ్రత్యక్షమై నిల్చునంత,
 నా దేవదేవు శుభాకృతి భక్తి
 భావించి పులకించి ప్రమదంబుతోడ :

.....
 “ పద్మాలయాగద్ధ, పద్మత్రాక్ష,
 పద్మజవినూత, సద్భావనాతీత,
 సత్యస్వరూప, నిశ్చలశత్యరూప,
 నిత్యనిరాలంబ, నిర్వాణనిపుణ.

భక్తలోకాధార, ¹ ప్రణవస్వరూప,
 నక్తంచరాంతక, నాగేంద్రవరద,
 నీదయాదృష్టిచే నిఖిలలోకములు
 ప్రోదియై నుతికెక్కి పొదలుచున్నవియు.
 లోకంబులకు నీవు గోనుగానేర్తు ;
 లోకంబులెల్ల నీలో నున్ననేర్తు ;
 నాదిదేవుడవు ; సర్వాత్మైకపరుడ ;
 నాదట బ్రహ్మదులైన నీమూర్తి
 కనఁగ నెంతటివాగు ! కమలాధిపాథ ! ”
 అని సన్నుతించినయ్యవైన తేయుఁ
 గనుఁగొని మనమున గారవంబార :
 “ విఁ తాననూజ, నీవిక్రమక్రమము
 లావును జనముఁ జలంబు సద్భావ
 మేవలనను మేల ; యెవ్వారు నిన్నుఁ
 బోలరు మగఁటిమి బొంకుటగాదు ;
 మేలువరంచిత్తు మెచ్చితి నడుగు. ”
 మని ప్రసన్నాత్మఁడై యానతిచ్చుటయు,
 మనమునఁబొంి, సామజవరదునకు
 వినతుఁడై కరిములు వెరవొప్ప మొగిచి
 తనర సిట్లనియె : “ నీదయ నాకు నెపుడు
 నమృతంబుగోరక యజరామరంబు
 సముచితంబుగనిచ్చి, సకలలోకముల
 కగ్రణివైన నీయగ్రంబునందు-
 దగ్రతేజత నిన్నుదయఁగొల్పియుండ
 వరమిచ్చి కరుణింపు వరదయామూర్తి,
 పరమకృపాలోల, భక్తవత్సలుడ ! ”

యనవుండు దయచేసి, హరి ఖగేశ్వరునిఁ :
 'దనకువాహనమవై ధ్వజమవై యుండు.'
 మనుటయు, సతఁడు 'మహాప్రసాద' మని
 పిఁతుఁడై లక్ష్మీశుపీడ్కొని పోవ,

గ రు త్త దిం ద్రు ల మై త్రి

మగఁటిమివాటించి మఱియు సింద్రుండు
 ఖగపతిపై మదోత్కటవృత్తివచ్చి
 భిదురంబువై వ, నాభీలరవంబు
 లొదవంగమండుచు నురవడివచ్చి
 గరుడనివత్తు ముగ్రతఁదాఁకుటయును :

* * * * *

“నీవెటు నను నొంప నేరవు ; వినుము,
 వావిరి మునిసంభవంబవు, సింద్రు
 డైచువవును గానఁ, గడుఁజిన్నబుచ్చఁ
 గాదు ; కావున, నీవు కిడఁగి మఱేక
 పల్లంబుద్రుంపు ; దోర్బలశక్తి నే సు-
 పల్లండుఁగాఁగ నీబలిమి యీపాటి
 గానిలే”. దనిన, సక్కడిభూతసమితి
 మానుగా ఖగపతిమగఁటిమి చూచి,
 1.....

చెందినఁజూచి, శచీవతి యప్పు
 డచ్చెరువడిపల్కె : “ ననఘ, నీతోడ
 నచ్చినవేడ్క మానక చెల్లి నేయ
 నిష్టమయ్యెడునాకు ; నిట్టివిక్రమము,
 శిష్టధీరత నీకుఁజెల్లెఁగా ; కెందు

1. “అచటిభూతములెల్ల గరుడనిఁజెక్కలబలిమికచ్చెరువడి, యాతని ‘సుపల్లండు’ని పిలిచిరి” అనువిషయము బుప్తమైయుండును.

నెవ్వారలకుఁ గల్గునట్టిసానుర్య !
 మెవ్వారలకుఁగల్గు నీశక్తిపెంపు !
 అమరుండ, వజరుండ, వజరుండ, తెందు
 సమరుండవైన నీకమృతమదేల !
 అమృతనేవకుల నాహవమునగలిచి
 క్రమమున విజయంబుగైకొన్న నీకు
 సమృతాభిలాషలే ; దన్యులకొఱకుఁ
 దమకించి గొనిపోవడగను పక్షీంద్ర !
 ఇతరుల కీసుస యిచ్చిన, వార
 లతిబలవంతులై యమరసంఘముల
 కరయఁ బోర ససాధ్యులగుదురు ; గానఁ,
 దిరుగనిమ్మిది వైన తేయుండ, మాకు ; -
 నీకు సిద్ధావాప్తి నెఱినిత్తు. ” ననిన,
 నాకొశికునితోడ ననఁ బక్షివిభుడు :
 “ అసఘ, మదీయాంబై సదాసీత్వ
 మనువుగా ననువుదునని పన్నగులకు
 ‘సమృతంబుదెచ్చిత్తు’ నని పూని నొడివి,
 క్రమముతో సమృతంబుగైకొంటి ; దీని
 నయ్యురగులకిచ్చి యంబదాసీ¹ త్వ
 మొయ్యనఁబాపిన, నురగముల్ దీని
 - నేవింపకుండ శచీనాథ, మఱల
 నీ వెత్తుకొనిపోమునేర్చున. ” ననిన
 గరుడనికడిమికిఁ గడుసంతసిల్లి,
 పురుషూతుఁ డతని నింపునఁ జూచి పలికె :
 ‘ గరుడ, నీబలపరాక్రమములు వినఁగఁ
 బరితోషమయ్యెడు ; బక్షీశ, తెలుపు ’.

1. దాసీత్వ--చయ్యనఁబాపిన సర్పముల్ దీని. (మా)

మనవుండు నిట్లను : “ నాత్మగుంస్తుతియు,
దనరంగ నితరనిందయును సత్పురుష
గుణములుగా ; వైసె, గొనకొని నాడు
గుణములగల తేజంగుని విన్నవించు.
స్థావరజంగమశతులతో భూమి
లావునదాల్తు ; సలంఘ్యపయోధి
వారిరత్నాలతో వరుసఁ జల్లుచును ;
మీఱిన పక్షసమీర వేగమున
వరుస ముజ్జగములు వడిఁజూటివత్తు ;
సరయంగ మేరువునైన మత్స్యక్ష
హతి నుగ్గునేయును. ” సన సంతసిల్లి :
‘ పతగాధిపతి, నాకుబద్ధసఖ్యుండ
వై యుండు ; మిగుల నెయ్యంబార నిత్తు
నేయదీసికీప్తమెఱిగింపు. ’ మనినఁ :
“ బాకిశాసన, భవత్పాలితంబైన
లోకింబులందుఁ బెల్లుగ భుజంగములు
తిరుగుచు జీవులఁదెగటార్చు ; నట్టి
యురగు లాహారమైయుండుపరంబు

వి న తా దా న్య వి మో చ న ము

నాకిమ్ము ; ” నావుడు నాకేళుఁడొసగె.
ఆకళ్యపాత్మజం, డమరనాయకుఁడు
విడువ కదృశ్యుఁడై వెంటచేతేరె,
దడయక కద్రువతనయులకడకు
బృందారకులకూటిబిందెను గొనుచు,
నెందునుగదలక యేఘమై ధరకుఁ
జనుబెంచి, సుభకలశము దర్శమిఁద
నునిది యిట్లనియె నయ్యురగులతోడ :

“సమరనాయక భోజ్యమైనట్టి యమృత
 మమరులుసాక్షిగా నర్థితోడెచ్చి
 యిచ్చితినిదె మీకు; నింక మాతల్లి
 నచ్చుగా దానీత్యమది పాసె నుష్ణ-
 కరహిమాంశులు గుణిగాఁగ; మీరిపుడు
 కరమొప్ప స్నానాదికి ర్తముల్ దీర్చి
 యొదవువేడుక నుపయోగింపుఁ.” డనుచు
 ముదముతోఁ దముశల్లి మూఁపున నునిచి,
 వినతులునేసి, దర్శికరారాతి
 వినతదోడ్కొని పోయె వినువీధి. సంతఁ,
 గొనకొనె యయ్యురగులు ¹ రోసముడిగి,
² యనఘు లొక్క జలాశయమున కేగి
 స్నానంబుచేయ, సచ్చట మున్నదృశ్యుఁ
 డై సల్పియున్న యయ్యమరనాయకుఁడు
 సుధయెత్తుకొనఁపోయి, సురలలోఁ దొంటి-
 విధమున నునిచి ప్రవీణుడై యుండె.
 అంత నాయురగు లయ్యమృత మచ్చోట
 సంతయువెడకి తా రటుగానె వేక,
 యమృతకుంభస్థితి నమనదర్శ
 లమృతంబుమాఱుగా నెందఱుడలఁచి
 నాఁడు దర్శలునాక, నాసర్పములకుఁ
³ వాఁకిమై జిహ్వలు పాయగాఁడైవ్వి
 చిరతరలీల ద్వజిహ్వలునాఁగఁ
 బరగి; రమృతస్థితిఁ బరమపవిత్ర
 మయ్యెదర్శయు; విహగాధిపుడంత
 నయ్యురగులఁబాసి, యమృతాంబురాశి-

1. దొసగులుడిగి.   2. అనఘులు పన్నగులాయంబులేగి.   3. పోడిగా జిహ్వలు
 పోలిగాడైవ్వి. (మా)

కడఁ దల్లినుసిచి, యాకశ్యపబ్రహ్మ
 కడఁజేగి యతనికిఁ గడుభక్తి మ్రొక్కి,
 వలనొప్పుఁ దనపోయివచ్చినతెఱుగు
 తెలియంగ వినిపించి దీవనలంది,
 కమలాక్షుకృపఁ ద్రిజగంబులయందు
 విమలవిఖ్యాతించే వెలయుచునుండె.
 గరుడని విజయంబు కడుభక్తి విన్న
 సరులకు ఘనప్రసన్నత మహిమలరు. -
 భహుశతీర్థస్నానఫలము, గోదాస
 మహానీయఫలమును, మహితభూదాస
 ఫలముఁ, గన్యాదాసఫలమును గలుగు ;
 వెలయుదు రాపూర్ణవిభవసంపదల
 నటుగాఁ జనమేజయక్షమారముణ,
 పటుతర భక్తిసంపదతోడ వినుము.
 కావక శాపాగ్నికలుగుపన్నగుల
 దేవతాద్రోహులఁ దీర్చవేదేవ!
 ఈరీతి క్రతువు మున్నెఱిగియెకాదె
 చేరిరి హరి నీశు శేషవాసుకులు!
 ఒకఁడు వంశముపెంచు ; నొకఁడు హరించు ;
 నకట ! తక్షకుచేత నణఁగునీకులము. "

సర్పయాగ సంకల్పము

అనినఁ, గోపాటోప మాత్మరెట్టింప .
 జనకునిఁదలచి, తక్షకుకీడుదలచి,
 జనులెల్ల వలదనిచ్చాటిన విసక,
 జనమేజయుఁడునేయ సర్పయాగము
 నారీతిఁగోరి, యుదంకువీడ్కొలిసి,
 దారుణయజ్ఞంబు దగఁజేయఁదలచి,

జాబాలి జమదగ్ని జహ్ను శాంశిల్య
 కాబిల మాండవ్య కణ్వ వశిష్ఠ
 కపిల భరద్వాజ శిశ్యపుత్ర మొదలు
 తపసుల సుత్ర మోత్రముల రప్పించి,
 పుణ్యాహవాచక పూర్వంబుగాఁగఁ
 బుణ్యంగనలఁగూడి పుణ్యులఁగూడి,
 దురితవిదూర బంధురకురుక్షేత్ర
 విరచితశాలా ప్రవేశంబుచేసి,
 యాతంత్రమున బ్రహ్మ ¹ యధ్వశ్యుఁ డనఁగ
 హోత యుపద్రష్ట యుద్ధాత యనఁగ
 వలయుతావుల విప్రవరుల నరించి,
 కులకాంత ² క్రేవలఁగూడి సర్పింప,
 ఫలసూపములు, నెయ్యి, పాయసాన్నములుఁ,
 గలపులు, శాకముల్, శివురవీడములుఁ,
 గార్వాస ³ రాజత శనకవస్త్రములుఁ,
 గర్భూర శస్తూరికా కుంకుమమును,
 గుళ కూర్చ సమిధలుఁ, గుసుమాక్షతమును,
 వశు పాత్ర పూర్ణ కంఠములొనగాఁగ
 యాగోపకరణంబులన్నియుఁ గూర్చి,
 భోగిభీకర మంత్రముల వ్రేల్చునప్పు
 డందంద యాగాగ్ని యందంతమగుచు
 డండశూకావలి తమదుచొప్పెడలి
 తొరఁగె దీగ్గుముతైన నోకలనోడఁ,
 దరణికన్నెఱుంగని తనువులనోడ,
 గుఱుతైన క్రొవ్వాడి కోటలనోడ,
 నెఱిసిప్పు లురలేడు నేత్రాలనోడ,

మత్తిల్లు ఘటిఘనా మణినీప్తితోడ,
 బిత్తరమ్ములు చిమ్ము పెదపులతోడ,
 నక్కు వాయుని దంటనాల్కులతోడ,
 మక్కిలించిన పొట్టమడతలతోడ,
 మాయపుఁ బలువన్నె మచ్చలతోడఁ
 బాయక చిగురుఁగుప్పసములతోడఁ.
 దొంగఁగుఁప్పటి నోమధూ 1 ముమ్ము తాఁకఁ
 దిరమేది మూర్ఛిలైదేవలోకంబు ;
 వోతలు శాలలోనుండలేఁరై ;
 యాతాపమునఁ గ్రాగె సఖిలదిక్కులును ;
 మడిసిరి కొందఱుమనుజులారా వేళ ;
 నడుమింట గానోడె నక్షత్రకులము.
 వెలయ నభ్యరవహ్ని విషవారిదోఁగి
 మలిసమై రాజి, క్రమ్మఱబ్రహ్మరిల్లఁ,
 గుటిలఘణారత్నకోటులు చిటిలి
 పెటపెటన్వని బాఱఁ బ్రీతిలి యన్వలికి.
 జేలచేల సురియు మాంసములచప్పుళ్లు
 చలములుగొని కులచలములఁబొదివె.
 చచ్చియు, నొకకొన్ని సామగానముల
 పచ్చితీపుల నిల్వెఁ బ్రాణవాయువులు.
 కాలకంఠుడు చూచెఁ గడియంబుముట్టి ;
 నీతకంఠముఁ బట్టె నెఱవై నభయము.

తక్షకుఁ డింద్రు శరణువొచ్చుట

అప్పుడు, తక్షకుం డార్తరావంబు

ముప్పిరిగొన దర్భముఖములుఁగఱచి,

యింద్రకొల్వనకేగి యిట్లనునతని :

“ నింద్ర, రక్షింపనె ! యేను దక్షకుండ ;

నొడలుండఁబట్టక యురగవంశంబు

మడియింపఁదలఁచిన మత్తాత్మకుండను.

ఎరగొని యొక్కనాఁడే బరీక్షిత్తుఁ

గఱచితి మీదెఱుంగనిపాపమునను.

1 నోళ్లెలన మున్నును నక్కలుండ

పూళ్లననుమాట వొనఁగూడెనూకు (1),

దర్పించి యారాజుతనయుఁ డొక్కగుఁడు

సర్పయాగంబిట్లు జరపుచున్నాఁడు.

చచ్చినసర్పంబు సంయమిగ్రీన

సచ్చలంబుననైచె నాపరీక్షిత్తు.

అతనిచే నట్లు మహాశాపమండె ;

నితఁడదితలఁప కిట్లేపుచున్నాడు.

2 ప్రోవుగా మాసర్పములు గూలెనగ్ని ;

నేవెరపునఁ దప్ప నీబారి నాకు !

దయమాలి మంత్రాధిదైవంబు నన్నుఁ

బయనమై యున్నది పట్టుకపోవ.

జీవరిక్షార్థమై శేషవాసుకులు

శ్రీవిష్ణు నధవునిఁ జేరిరి మున్ను.

సకలలోకైకరక్షకుండవు గాన,

‘నొకండ నేవచ్చితి 3 నోము న’న్ననుచుఁ

గోర, దేనికి మందుగోరని యమృత

ధార దాఁచితి; రది తగిలె మీచేతఁ ;

బుడసెఁ దాయమృతంబు పోయింపు నాకుఁ ;

గడపెద నీ బారి కతుగావిధేయ ! ”

1. ఈద్విపద అనన్వితముగా నున్నది. ఇట్లు సఠరించినఁ గొంతసరిపడు నేమో !

‘నోళ్లనమలిన శత్రులనక్కలుండఁనూళ్లఁగుక్కలమోఁడు టొనఁగూడె నూకు.’

2. పోనెనానా. 3. నోడకు మనుచుఁ గోర నేటికి. (మా).

అనిచొచ్చిపోయి, దైన్యంబున సతని
కనకమహావీరకముఁజుట్టి యుండె.
ఆవిధంబున సర్పయాగ మాన్యపతి
గావింప, నాగబోకమున నింటింట
బాలవృద్ధాంగనర్ బలసి వాపోవ,

ఆస్త్రీకుండు సర్పయాగమును వారించుట

నాలించి, యాస్త్రీకుండనుమహామాని
యనఘ, జరత్కరుండనుమునీంద్రునకు
నెనయ జరత్కరువను నాగసతికి
జసియించినట్టి యాసంబంధమునను
పిసయంబుతో సర్పవిశితి ప్రార్థింప,
'మాతృవంశమువారి మరణభయంబు
నేతెఱంగున్ననైన నే మాన్తు' ననుచు,
జలకాకపక్ష్యులసంయమివరుండు

చెలులును శిష్యులు నేవింపఁ గదలి,
జనమేజయునియాగశాలకుఁ బోయి,
వినయసంపూర్ణుడై, వేగిరపడక,
మునుల నానాతంత్రములనున్నవారిఁ
గొనియాడి, తజ్జులఁ గోరికీర్తించి,
పాత్రంబులొడ్డినఘటి నుతించి,
ధాత్రీశు నియతచిత్తమునకు నలరి,
మఱియుఁ బదార్థసామగ్రి నుతించి,
నలిఁ దొంటిక్రతువులనన్ని పోనాడి
మెచ్చించుటయు, బల్కె మేదినీనాథుఁ :
“ డిచ్చెదనీగోరికి యేమైన నడుగు ;
నిక్క ; మివ్వఁడవయ్య ! నీ దేహకాంతి
విక్కటిల్లఁగఁజొచ్చె బృథివినెల్లెడల.

నీవయస్సులవారు నీతోడిమునులు
దేవతామూర్తులు దీప్తిసమృత్తులు.

.....

నీవాశ్వవిభవంబు నీచిత్తశాంతి
భావించి యాశ్చర్యభరితుండనైతి.”
సనవిసి, యాస్తీకుడనియె: “రాజేంద్ర,

ఆస్తీకజన్మవృత్తాంతము

తనయుండ నే జరత్కారుసంయమికి;
నాతండు బ్రహ్మచర్యంబు వేదంబు
ప్రీతివ్రతంబుగాఁ బెంపొందుచోట,
బితరు లాతనిఁగాంచి పెంపొందుననిరి:
‘ధృతిమంత, యిట్టిప్రతిజ్ఞలు గలవె!
ఉత్తమాంగములేని యొడలునుబోలె
సత్తనయుడైలేని సంసారమేల!
నెఱి నిట్టినియమంబు నీవు చేకొనఁగ
సరయుచున్నారము సరకాసనుండి;
చేయంగదే! దారచింతిం. ’ బనిన,
నాయుత్తముడు వారియాజ్ఞకు వెఱచి:
‘నాకిది 1 నేయ, మన్నామకస్య
నాకునాఁగాని యుస్యస్థితిఁగాదు.
కలుగునొకో జరత్కారు వెండైన!
నిలిపెదఁ గుల;’ మని నిఖిలంబు సరసి,
యట్టిది నాగకస్యక గల్గుటయును
నెట్టననఱిగి, పాణిగ్రహణంబు
చేసి.....

.....

మాసినికిట్లనె : “ మగువరో, యొకటి
 నేనీకుఁజెప్పెద నిర్ణయించివును ;
 ఎప్పుడు నీవు నాయుచ్చనొప్పింతు
 వప్పుడు ననుడించె యగుగుఁజున్వే ”.
 అనియొడంబఱచి, సంయు జర త్కారు
 నొసరఁ బెండిలియాడి యుండె. సంతటను
 నొక్కనాఁడువద సూర్యుఁడు గ్రుఱు వేళ
 పుక్కువసద్రించు మగఁగి వీక్షించి :
 “ తెలుపకుండిన నెట్లా ! తెలిపిన నెట్లా !
 మలర నివ్వఁగల్గ మవ్వలసుఖము !
 ఏమి నేయంగ నా కేఱుయయ్యెడినా !
 పాముతోఁజెలిమయ్యెఁ బతితోడనాకుఁ !
 గదలి సాయంత్రసకర్తంబు ¹ దీర్ప
 సిదె సర్వమునులు నేగెదరు గౌశమికి ;
 సరిగిసనలిగె ; గార్యముచూశ, ” ననుచుఁ
 జెలిపిన, మాశంధ్రీ దృష్టిఁగెంపొదవ :
 “ నే నిద్రపోవుచో ననుఁడెల్లుగ్రంకుఁ !
 బూని కార్యము కలపోయలేవైతి !
 సుఖ మేలచెఱచితి ! సుప్తిఁబోలంగ
 సుఖ మెందుఁగలదు ! సుస్థిరమతి ; ” ననుచుఁ,
 ‘ బతియిచ్చయెఱుంగని పడఁతి కాపురము
 ధృతిఁ దోపతప్పిన తెరువరియాత్ర ;
 గావున, నొడఁబాటుల నిన్ను డించి
 పోవ నతగు నాతపోననంబునకు.
 కలఁ దుదయింప నీరభ్యగోళమునఁ
 గులదీవకుండైన కొడుకు భీతిలకు ’.

1. దప్ప. (మా).

అసిచెప్పి ముని పోయె ; నాతనిసుతుండ ;
దిశకర లేజ, యాస్తీకుండ నేను.

నన్ను మెచ్చితివట్టి ; నామాతృకులము
మన్నింపవే ! యిట్టిమఖ మింక వలదు.

ఘనుండ, నీచేయునాగ ప్రళయమున

*కనిలుండు, నీలుండు, నాశరభుండు,

గర్కోటకుండును, గాలదంతుండు,

దర్శింపఁ బారావతంబనుపాము,

నక్షతుం, డశ్రుతుం, దాక్షకుండు,

లక్ష్మింప శంఖపాలుండు, ధనంజయుండు,

మణినాగ శబల వామన కిటింజయ శ-

రణ శకునులఁ, బాండరము గనుఘణులఁ,

బాసర నేరక ప్రాతపమృరకంబు

అనునివిమొదలుగా నన్నియువెడలె.

గద్దన మేనెఱుంగక మూర్ఛపోయె.

శాద్రమింకేటి ! కుర్వర మోవవలయుం !

జక్రిహింసిగియేల ! చక్రిభక్తుండవు !

విక్రమంబిదియేల ! ద్విజులపన్నగులు.

గుహచొచ్చి, పవనంబుగ్రోలుచుఁ జొక్కి,

తుహినాంశునిజకాంతి తూకొనఁగలిగి,

కంచుక మోక్షంబుగలుగు భోగీంద్రు

లింతుకవెల్లి యోగీంద్రులుగారె !"

అనుటయు, జనమేజయక్షి తీర్వరుండు

కనికరం బెంత ముఁ ¹గలిగి నవ్వుచును

ఆక్షణంబున సర్పయాగంబు మానె.

దక్షకుం దావేళ, దాను నిందుండు

* ఈ పాదాల పేర్లపట్టిక, తుదిమొదలులేక చీకాకుగానుండుటచే, గొంతకఱకు
నక్షరములపోల్కినిబట్టి కవిరయభారతానుసారముగా సవరింపఁబడెను.

1. గనలి. (మా).

నిట 'తక్షకాయ సహృద్రాయ' యనెను
 కుటిలమంత్రంబులు గుట్టులువదలి,
 హాహారవంబుతో సంతరిక్షమున
 నాహుతిదిరుగుచు సగ్నిలోపలికి
 నేతేర, నాస్తీకాఁడెలుఁగెత్తి నిలిపి,
 పాతాళమునకలపె భయమెల్ల మాన్పి.
 ఎనయంగ నాస్తీకముని పుణ్యచరిత
 వినినవారికి లేడు విషధరభీతి.
 ఆస్తీకముని మాన్పి, వట్లుయూగంబు
 ప్రస్తరింపుటమాని, పారీక్షితుండు
 నిగమార్థవిదులకు నిఖిలహోతలకుఁ
 దగవాప్ప సంపూర్ణదక్షిణలిచ్చి,
 యెనసినవేడ్కతో నమ్మునీశ్వరుల (1)
 ననుపక తనయూరికరుడెంచి, యందుఁ
 బదివేలఁ సెడికంబములకూటమున
 మృదులతల్పంబున మెఱసికూర్చుండి,
 యుచితాసనంబులనునిచి సన్తునుల
 నుచిరతేజస్కుల సాగిడి బూజించి,
 వ్యాసు నశ్వేషభావనఁబూజిచేసి,
 గూసంయమికి మ్రొక్కి యంజలిచేసి :
 “ అయ్య, వేదవ్యాస, ఆగమవాస,
 నియ్యమగ్రహములు నిఖిలవేదములు ;
 నీవాక్యనీమలు నిఖిలశాస్త్రములు ;
 భావింప నూతనబ్రహ్మపు ; గానఁ,
 బంచమవేదంబు భారతాఖ్యంబు
 మించినవేడ్క భావించినకవివి.
 అది నాకు సర్వంబు నానతియీవే!
 ముడమొప్ప వినియెడ మునులసన్నిధిని.

నాకలోకంబున నాగలోకమునఁ
 జేకొని చదువఁబంచితిని శిష్యులను ;
 ఈలోకమున నాకు నెఱింగింపఁజూయుఁ
 దైవోక్తమున నొక తనకనట్లుగను. "
 అనిన, వేదవ్యాసుఁ డతనిప్రార్థనకు
 సమకూరిచిత్తుడై యందఱఁజూచి,
 వారివారికి వేడ్క వర్తిల్లుటఁజేసి,
 యారాజవరున కిట్లు యానతిచ్చె :
 " అనిన బ్రహ్మహత్యాని ¹ న పముల
 కేను బ్రాయశ్చిత్త మిది చేసినాడ.
 వినియెడు వేడ్క దా సమయమెవ్వరికి
 జనియించు నాశంకు జగతి న వాడు.
 నీనిమిత్తంబున నిఖిలమానవులు
 నానుకయున్న భవాంబుధి నడచి
 శ్రీనిధిపదధర్తి చెందఁగలారు ;
 మానవవా, భనుమానంబు లేదు.
 కావున, నీపుణ్యకథ నడచుట
 సావధానమున వైశంపాయనుఁడు
 చతురుండు సకలశాస్త్రార్థకోవిదుఁడు
 హితమతి నన్నియు నెఱింగించు నీకు. "
 నని వాసిఁజూపి నయమిహాపుటయును,
 జనలోకపతి వేడ్కసంధిల్లనున్న,
 ఎదలకి యతనికావ్యాసజన్తంబు
 మొదలుగా నక్కథ మునిచెప్పఁదొడఁగెను

ఉపరిచరవసువృత్తాంతము

" వసువనియెడురాజు వెనఁదిపర్వంత
 వసుధయేలుచు, నూలునర్పముల్ తొల్లి

తపసుఁ కర్థింఁగఁ దపఁచూచరింప,
 పిపులాంశుఁడైన యవ్వేలుపుకృపను
 ననలభానుసమాసమగు విచారానంబు
 పినుపిధి నెపుడైన విహరించుదాసిఁ
 గాంచి యాకాశచూర్గమునఁ జరింపఁ,
 గాంచుచుచులు లోకములెల్ల చిండ
 నుపరిచరుండయి, యుష్వ పాపజు
 నపరిమితానందుఁడై యెప్పుమిగిలె.
 ఇరయ నొక్కయే తాతనిపురము
 చేరువఁ బాటు విశేషనందలఁ.
 బాచు నొక్కొకమాటు సుకమారమీన
 లోచన శుభగుణ లోలదృష్టులను ;
 బలుకు నొక్కొకమాటు బక చక్రవాక
 కిలహంస మధుకిరి క్రౌంచనాదముల ;
 మెలఁగు నొక్కొకమాటు మృదుల మృగాశ
 వలనహస్తవిలాస వైభవబొప్ప ;
 నెలయు నొక్కొకమాటు వీచినంత్రోధ
 కలిత కైరవ ఘోష కనుల సుసముల ;
 వన వారణములు ప్రవాహమధ్యమున
 మునుఁగఁ గుంభకచాద్రులును గాననైన,
 భయవశిగతిఁ బద్మసంప్రంబరమున
 సయమతిఁ గప్పు నున్నతి నొక్కొకమాటు ;
 నిగిడినయిసుక తిన్ని యపిలుందునకుఁ
 దగు మొలనూలని తజ్జలెన్నంగి.
 దర నోలిరాలిన తరుముకుళముల
 యురుఁకి శోభిల్లు నొక్కొకమాటు ;
 అరిపిందములమీఁద సభినమూహంబు
 సరసవైఖరి వ్రాలి సందడించుటయు,

రాజత కల్పారరాజహస్తముల
 నోజనో దోలగించు నొక్కొకమాటు ;
 పీఠింప నీరీతి విలసిల్లు నేఱు
 లక్ష్మించి, కోలాహలంబుకొండ
 రతిరాజవశత స్పృహ బాంతులగి,
 'సుతభిక్షుడిన ! నేజాచెక' ననుచు
 నెడపడి యయ్యేటి కెలమి నడ్డంబు
 నడిసె, బ్రవాహంబు పాఱినిలిచి,
 'యుచితవాఘసేగూడి యుబ్బెనో' యనగఁ
 బ్రచురంబుకానుబ్బి పట్టంబునకు
 బెనరుపుట్టించిసె, బృథివీశుఁ డెఱిగి
 తుదికాల నొక్కొడఁ దోలగఁద్రోచినను,
 అక్కిందనున్నవా రటమున్ను పుట్టి
 రొక్కకూతురుఁ బుత్రుఁ డుత్తమాకృతులు.
 మగవాని రాజుగా మర్శ్యరాజ్యమునఁ
 డగనిల్పె నృపతి. యాతనిస్వకిఁ జొక్కి :
 "గిరికిసెబుట్ట నాగిరిజయుఁబోతె
 గిరికాభిధానంబు కృతనాతిదాల్చి,
 నాధర్మిత్వవై, నవశ్శుభచిత
 సౌధపీఠులయందుఁ జయించు కాంత!"
 అని దాసఁబెండ్లియై, యసమాస్త్రురతులఁ
 డనియక, యొకనాఁడు భరణీశ్వరుండు
 వేటలోనుండియు, విరహతాపంబు
 గాటమైయుండ నక్కాంతనే తలఁచె.
 తలఁచినతలఁపు ప్రత్యక్షంబుకంటె
 నెలగొని నిజమైన నెటి నోర్వరేక,
 మనసున రతిచేసి మదనాంబుభార
 పోయింబుచాలక వెడలింది, దాసఁ

జయ్యన దొప్పలోసవరించి, యంత
 నయ్యెడ సకలభాషాభాషుడగుట
 నొక జేగరప్పించి యుర్విశుడనియెఁ :
 “ బ్రకటితపుగుమార్థ పరుడ వోపక్షి,
 విష్ణువాహన వంశ¹ ఏదితుడ వీవు ;
 విష్ణుభక్తుడనేను ; వినుమొకమాట.
 చిత్రజలము నించితి మేనుమఱచి ;
 యెత్తెఱంగొనరింతు ! నిదియ మోఘంబు !
 కట్టెడ నీమెడఁ ; గడువేగఁబోయి,
 సత్తన నీవయ్య నీచెలియలికి.
 ఘనశిల బక్షుంబులుగలిగినవాని
 తనయకు నీదుబాంధవ మెందుఁగలదు ! ”
 అనుచు దిగ్గజఁబోయి యావీర్యపాత్ర
 యనఘుండు మెడఁగట్ట, పది మీఁదికెగసి
 పోవఁబోవఁగ, మాంసబుద్ధి నచ్చటికి
 నావల నొకపక్షి యడ్డఁబువచ్చి
 యాలంబుసేయ, వీర్యంబుదొలంగి
 కాళిందినడునీటఁ గాతఁ ; గాఱుటయు,
 నదిప్రింగి గర్భమై యందొకమీను
 చదురై నవిధియాజ్ఞఁ జరియింపుచున్న,

మత్స్యగంధీ జనన వృత్తాంతము

నంబుధిగోన జాలంబులువన్ని
 పలినయామీనుఁ బల్లెవాడొకఁడు
 వేటలాడుచుబట్టి నేతెచ్చి యింట
 వాటంపుఁగూరకు వాలుగఁడఱుగ,

ముత్తైంపుడప్పలో ముత్తిమున్నెట్లు
చిత్తజడీమమై చెలువ యొకరు
కానవచ్చిన, ¹నిధిన్ననిర్వేద
పూనిక నాత్మలోబోం, ²ధీరుడు
సబ్బలికామణి నాలిచేసె సగ,
గుబ్బుగుబ్బున జన్మగుబ్బుచేపి
పడఁతియిల్లను : “దీని భవుడిచ్చెగాక !
మడుగెల్లు ! మీనెల్లు ! మఱివిడ్డయెల్లు !
అనఁశ్యతాదోష మణగెఁబో నేడు !
పొనరి బొడకుసాము పోదు నెందున్న.
రక్షించి మన మొక రాజు కిత్త ;
మక్షణంబున దీక్షు సక్కరిల్లె.
మత్స్యమారిణి మింక మానుము నీవు ;
మత్స్యగంధననామ ములగు దీక్షిని ;
బూనిపెఱతముగాని పూఁబోడి”. సనుచు

.....

ఇరువురు బ్రియమిత్రో నేతిమ్మనను
సరయ, సత్తిము నది యభివృద్ధిపొంది,
కరువునఁజొసిన కనకంబుఁబ్రతిమ
కరిణి యావన వేళిగఁజుఁజూడనొప్పు,
కాళిందిలో నోడిగడి సయ్యతివ
/ బాలించె గైవర్, చక్ర ³వర్తియును.

వేద వ్యాసావతారము

అంతట, నొకనాడు హరిపరాయణుడు
శాంతిశీలుడు పరాశరమునీశ్వరుడు,

1. నిధిగన్ననిర్వేద. 2. దేవలుండు. 3. కర్తయును. (హు)

మాససహస్రంబు మోటి తీర్థయాత్ర
చేసి, యచ్చోటికిఁ జెలువొప్పవచ్చి,
లోలవీచుల నాకలోకంబుప్రాకు
కాళిందిదాట నక్కడత్రోవలేక
'యోడవారెచ్చోటనున్నారో' ! యనినఁ,
జేడియవిని వచ్చి చేతులుమొగిది :
“యే తెంచి మునినాథ, యక్కవేయోడ ;
చూతువుగాని నా¹ సూటి యీపనికి ;
వావిరి యమునాప్రవాహంబు చాటి
యావలనున్నాడవని విచారింపు.
దట్టపుభవవార్ధి దాటెడునీకు
నిట్టికాలువలెంత ! యే తెంతుగాక.”
యనిన నాయింతి నయంబుఁ బ్రియంబుఁ
దనుకాంతియును జూచి, తాపసోత్తముఁడు
కన్నులతక్కులుఁ గల్గి మొగంబు
నన్నవనదుము ధైర్యముఁజాటికొనఁగ,
సతివలావణ్యప్రవాహంబునందుఁ
బలితుడై యాకాశపథము చూచుచును,
జావలంబున బ్రహ్మచర్యధనంబు
తీవువిల్కాడను తెక్కలి గొనఁగ,
నేమియుననక, మునీంద్రుఁ డయ్యేట
భామినివలకేలు ప్రాపుగాఁబట్టి,
యుచితాసనంబుననుండి, యాయతివ
కుచములపొబగును, గురుల తేటయును,
నయనవిభ్రమమును, నడుములేమియును,
(చియదర్శనంబై నపిఱుఁదుఁ, చిక్కలును,

1. నూలునానకి. (మా)

ముంగొంగులెగ్గద్రోచి మోక్షతీంచుటయు,
 1 దొంగలించెడు మిసిమితోడలక్రొవ్వించు,
 దర్శించే నుదకంబు శప్పించునపుడు
 పర్వితానగవచ్చు బాహుమూలములు,
 బలువున మునివ్రేళ్ల బలకీక్రొక్కుటయు,
 దలదిండులై న పాదములపెంపులును,
 గిన్నెరశ్రుతినాడు శృష్టాహిపోతె
 నెన్నున విహరించు వేణియుఁ జూచి,
 కాతుకంబున నోడగడపకయుండఁ
 జేతులు ముని ఓట్టి చెలువకీట్లనియె :
 “ అంగజా¹ నాక్షిగా నదిల, యిచ్చోట
 పంగమమగుఁగాక సరి నీకునాకు.
 ఉత్తమసతిలోడ యోగమానేని,
 హత్తినబ్రహ్మచర్యము చెల్లెపోడు ;
 చెరిగిపోయినఁబోయె ; జెప్పడిదేమి !
 తెజవ, నీపాత్తునంధివలె నాకు.
 చూచితీశ గ్యాణి ; జూచితీరితని ;
 జూచితీహరిరాణి ; జూచితీరంధ ;
 మింతవుట్టియెఱుంగ ; వేయేల ! నేడు
 కాంతి, నీయెడనయ్యెగన్నుల మరులు. ”
 అసెన, ధైర్యముఁజెట్టి యబల యిట్లనియె :
 “ సనునేలపట్టెదు ! నాకులమెంత !
 యేముపల్లియవార ; మీవుసన్తుసవి !
 రామలులేరె ! పరాశరబ్రహ్మ !
 3 చెలువుదై వమెఱుంగు ! జిలుమీనుపొలసు
 పొలునునాదేహంబు పతి శయోగ్యంబు.

1 అట్టులెగాక, మత్స్యగబుగర్భమునఁ
 బుట్టితి; మానుషబుద్ధి నెన్నఁగము.
 గుణదోషములలోన గుణములల్పములు;
 గణుతింప నేను నీకాంతికిఁ గలనె!
 ఆతివలయెడఁగ బాత్రాపాత్ర² చింత
 యతనుండు తా నెఱుంగఁగనీయ మొదల;
 ఆపాటివారమే! యటువిను. ” మననఁ,
 దాపసారాధ్యుఁ డాచరుణి కిట్లనియె :
 “లీల నీతనువు పల్లియనలశఁమునను
 నేలపుట్టఁగ నేర్పు నిభ రాజగమన!
 నీచరిత్రం బేను నిజయోగదృష్టె
 జూచితి; నొక్క రాజునకీవుసుతపు.
 ‘మీనగంధము పోదు మేకిఁగ’ ననుచు
 మానిని, నీవనుమానింపవలదు;
 ఘనసారి మృగమద ఘంగంధసారి
 ఘనసారి రసములు గలుగునెత్తావి
 చుట్టయోజనమున జోడుముట్టంగి
 నెట్టనఁ గలిగింతు నీశరీరమున;
 జనులెల్ల నీవు యోజనగంధవనఁగ
 వనితాలలామ, ప్రవర్తింతుగాక. ”
 అనునంత, సతనివాక్యప్రభావమునఁ
 దనమేన సౌరభ తతులుల్లసిల్లి
 యీలువసల్లింప, నించుకసిగ్గు
 బానినెట్టంగ నాజవ్వనిపల్కెఁ :
 “గట్టినలుపూడ్చి, కాంతునితోడ
 నెట్టి³ ప్రౌఢలక్ష్మిన నీవట్టపగలు

రతిస్వప్నవచ్చున! రాత్రిగా; దీవు
 1 యతిపతి; వదిగాక, యేనుగశ్యకను;
 ఈపు మున్నలిగి నెసలువావాగ్ని;
 గావున, నేమిపల్కఁగ నేమియునుకో!
 అనుటయు, మునిచంద్రుఁ డంధకారంబు
 కెనయై నెఱుఁడ 2 ముఁ చటగల్గఁజేసి,
 కాంతియుఁ గన్నెఱికిముఁ జెడకఁడఁ
 గాంతకువరమిచ్చి, కక్కుర్తితోడ
 వరదనొయ్యనవచ్చి, ఎడి నొక్కచోట
 నొంగినయా యొడ 3 నొడ్డుఁ జేర్చి,
 'రమ్మ'ని కామినీరక్షింబు దించి,
 సమ్మదంబున దర్శితయ్య గావించి,
 యువిద మశ్మధకేళి నోలలాడింప,
 ధ్రువకీర్తి యవును సన్మోర్తిముసను
 నుత్తంగభజములు, యోగదండంబు,
 జొత్తిల్లుజడలును, సోగకన్నులును,
 నీలాభ్రరుచులును, నెఱిగిష్టమృగము
 తోలుచుట్టంబు, వర్తులకనుండలము,
 లీలముక్తాక్షమాలిక, జన్నిదంబు,
 నేలఁబవిత్తంబు వెసఁ దోడ మొలప,
 బ్రహ్మాంశమునఁ దాఁ దపస్వియైపుట్టె
 బ్రహ్మగూఢాద్యానభట్టారకుండు.
 ద్వీపంబునందు సంతిల్లుటఁజేసి
 ద్వైపాయనాఖ్యగాఁ దంద్రీగావించి,
 ధర నిల్లుజనియించి తల్లిదండ్రులకుఁ
 గరములు మొగిచి: " యోగగుణాధ్యలారి,

తపమున కేగెడ ; దయతోడఁ నువు ;
 డపరిమితోత్సాహుడై యున్న వాడ.
 మీనిమిత్తంబున మేను సిద్ధించె ;
 నేను జేసిన పుణ్యమెల్ల మీసాము.
 పలుమాటు వేడ్కతోఁ బసిగల్గునపుడు
 తలపుడు వచ్చెదఁదాత్పర్యమొప్పు ; ”
 సనిచెప్పి మ్రొక్కి, ¹ హిమాద్రియన్వలికిఁ
 జసియె నాతఁడు దేవచక్రంబు పొగడ.
 అట పరాశరుఁడును సయ్యెలుదాటి,
 కుఱిల ² కుంతలను ఏడ్కొని వేగనరిగె.
 ఆవిధమునఁ దప మయ్యెన్ది సతఁడు
 గావించి, మఱి పెక్కుకాలంబునకును
 ఆదిమబ్రహ్మ బ్రత్యక్షంబుచేసి,
 యా దేవుచే విద్యలన్నియు నేర్చి,
 యాదరంబున లెక్కకధికంబులైన
 వేదంబు లొండొండ ³ విభజించి తీర్చి,
 సారబంధంబుగా జనులకుఁ జదువ-
 నేరవచ్చినపాటి నఱి నాల్గుశ్రుతులు
 విరచించి, పదపఁగావించె భారతము
 సరవి సపాదలక్ష శ్లోకములను.

1. అంతట నది చూచు నానతియిచ్చె ;
 2. నింతయు నీకు నే నెఱిగింతు వినుము.
 పంచాక్షరియుఁబోలెఁ బరఁగినకథను
 బంతుమ వేదంబు పాఠక వినినఁ,
 బంచపాతకములు యెఱుఁగు భూనాథ !
 పంచ ⁴ శక్తుండొచ్చుఁ బరమసంపదలు.

పరిగె ద్రేతాయుగినిగతిఁ దొల్లి
గురువధ నుగ్రుడ్డై కువలయాధిపులఁ
బరిశురాముఁడు తిసిరి శువుధారి
నిరువదయొక్కమా త్రేప చెఱాడి,
1 వేరిన నత్తులఁ చిత్తతర్పణంబు
కోరినట్లనె చేసి కోరింబుమాని,
తెలిసి ధానియే గదిపులు నపుడు
లలిమిఱ బ్రహ్మములకు ధావోసి
తపమున కేగిరి, దైవ్యంబుతోడ
పులుల భార్యలువచ్చి, నడిదిక్కులేక
తిడియుచు, 2 దాఁగుచు 3 దగిసి, కిశ్యపునిఁ
బొడిగాంచి వేడ్కఁ దత్పుణ్యనకెఱిగి :
“ నావికి ముఖములఁ బతులతోఁగూడఁ
బోవ మాకిట్టికిపోయెఁ బూర్వమున ;
నిలఁ నేగతిఁబోదు ! మీదియీధార !
మంకిలిగాకుండి నాఁగితియానె !
కిన్నుగానకి గ్రొవ్వి కార్తవీర్యులకు
పన్నినోలపాంబు ఇలియించెమాకు..”
అనినఁ, గృహకాశీయగు కిశ్యపుండు
వనితలఁబలికె దత్వము విచారించి :
“ కులమునిల్పుటకంటెఁ గువలయాత్ములకుఁ
గలవె ధర్మంబులు కలకంఠులార !
తప్పులుపట్టక, నయ చేను మీఁకఁ
జెప్పెదధర్మంబు చెవిదూర వినుడు.
వెరివొప్ప నిందలు విప్రవీర్యంబు
ధరియింపఁగలరె సంతానసిద్ధికిని !

ఏవగింపకనేయుఁ ; డిదినుహాధర్మ
 మేవిధంబులయందు నే చినియుదు ;
 నేయుగంబునఁ జేయ రెవ్వారు మున్ను ;
 నాయాజ్ఞ నిది మీరునడపుఁడు మేలు. ”
 అనుడు నమ్మనియాజ్ఞ యందఱుఁ జేసి
 తనయులఁగాంచ, సత్తనయు లిట్టింటఁ
 బెరిగి పులయాజ్ఞఁ బృథవి రక్షింపఁ,
 బరగిన ధర్మప్రభావంబువలనఁ
 గురిసె వర్షంబులు గోరినయట్లు ;
 ధగణి సస్యములెల్ల ధాన్యమై ¹ యొంటగఁ ;
 బెల్లుగా మొదవులు విడికెఁజన్నవిసి ;
 కల్ల ² పేద్రటిమి రోగముల న్తరుంచె ;
 నిరువురఁగూఁతుల నెనమండ్రసుతుల
 నిరపాయులగువారి నలఁతలు గినిరి ;
 పదివర్షములనాఁడె బ్రహ్మచారులకుఁ
 జదువక ప్రాపించె సర్వవిద్యలును ;
 ముదిసియు, నాపధంబులలావునలన
 వదలరుతఱుచు ; కావరు మహీజనులు.
 ధగలోన నగ్నిహోత్రములేని ద్విజాఁడుఁ,
 బురుషునిఁబాసింపొలఁతియు లేదు.
 వన్యధాన్యంబుల వనచరులే దనిసి,
 సన్యసిందిరి హింస జంతువులందు.
 హరులును గరులు వాహసములుగాని,
 నరవాహములేవు ³ నరులమోయుటకు.
 ఇట్టివై భవముల ⁴ నెనసి మానవులు
 పుట్టయినయట్లు భూమిఁగ్రిక్కిఁతీయ,

గిరి శైవ మాతంగ కిటి కూర్తములకు
 ధరియింపరాక యెంతయు భారమైన,
 ధర నిండుచూలుకాంతయుఁబోలె నలసి,
 శరధిలో నుగ్రేంద్రశయుఁ గానఁబోయి,
 నామంబునొడివి ప్రణామంబుచేసి
 లేమ యల్లన లక్ష్మి లేనత్త లేచి,
 నడుచుచునిట్లనః “నాప్రాణాధ,
 జడిసితి మాన్పవేజంతుభారింబు!
 నాకునై కిటివైతి; నలిఁ గూర్తమైతి;
 నీకుఁబోవున దేవ, నేటిపట్టునను.
 పుక్కిటఁ బదునాల్గు భవసంబులందు

... ..

ఏనిదే లెక్కకునెక్కుడై నట్టి
 మానవమాత్రుల మఱిమోసఁజాల.
 1 భలమైన ధర్మ మీక్రియ రాజసుతులు
 చెలువార నాచరించిన ప్రభావమున
 శాఖోపశాఖలై చెలువుప్పగిల్ల
 లేఖపూజిత, ముప్పరేకయున్నారు.
 ఇన్నియు నీమూర్తు; లివి యింకఁ గొన్ని
 నిన్ను గూడినఁగాని నీలువలే.” ననినఁ
 గరుణించి, ధరఁజూచి కమలాక్షుడనియెః
 “నరులుప్రేరైరని నాతి, యోడకుము;
 సచ్చనియీప్రేగు నరుడనై పుట్టి
 పుచ్చెద ములు ముంటఁబుచ్చినయట్లు.
 ఏనట్లుపుట్టిన, నింద్రాదు లమర
 2 యోనులు నరులుగా నుదయింపఁగలరు.

తెలిపి వారలరెండు తెగలగాఁగూర్చి,
 కలహింపఁజేసెదఁ గళ్యాణి, వినుము.
 అందు నిందునుగూడి యధికమానవులు
 మ్రందుదు; రంత నెమ్మదినుందుగాని".
 అని భూమివీడ్కొల్పి, హరి యంత వెళుక
 మనుజుడై, శ్రావణమాసకృష్ణమౌన
 నష్టమి రోహిణి సర్ధరాత్రుమౌన
 - దృష్టింప వసు దేవ కేవళులందఁ
 బన్న గేంద్రుడు బలభద్రాఖ్యుఁ దనకు
 నన్నయై యునుబుట్ట, యదుకులఁబుధిని
 1 కృష్ణ నారాయణ కేశవ జిహ్వు
 విష్ణు నామసహస్ర విభవంబునందు
 రామ భామాంతర రామావతార
 సామర్థ్యరూపమై జనియించి మించె.
 హరిజన్మ మదివిన్న నఖిలపుణ్యులును
 హరిరూపులై యుందు రందును నిందు.
 సురాసురులయంశమున భీష్మాదివీరులు జలించుట

హరి యిట్లు జనియింప, నసురులు నురలు
 2 హరినాక్యమున ధాత్రి సటపుట్టుచోట,
 వసువులయంశముల్ నలనొప్పఁ దాల్చి
 పాసఁగ భీష్ముడుపుట్టె బుణ్యమానసుడు;
 ద్రోణుండుపుట్టె శుక్రునియంశమునను;
 ద్రోణిఁ గల్గఁడుపుట్టె సూర్యాంశమునను;
 రూఢి నేకాదశరుద్రులంశమున
 3 గూఢముగ నుదయించె గుణమూర్తికృపుడు;
 మహినిఁ గామ క్రోధ మద మత్సరముల
 సహవాసలీల నశ్వత్థామపుట్టె;

1. సహస్రనామకుండగు విష్ణునవతారములలో రామత్రయ సామర్థ్యము గలిగి
 కృష్ణుడు జన్మించెనని కవితాత్పర్యమేమో! 2. హరిలోకమున. 3. గూఢగా. (మా)

ఉరుశ ¹ ద్వాపరయుగము సంశమున
 ధరఁ బుట్టె శకుని జూదపునేర్పుతోడ ;
 1 ఘనుఁడు హంసుండను గంధర్వసంశ
 మున ధృతరాష్ట్రుండు పుట్టె భూవిభుఁడు ;
 విను మంత ² మతియనువేల్పునంశమున
 జనియించె గాంధారి శతశత్రుమాత ;
 కలియుగాంశంబునఁ గడుగ్రూరుఁడగుచుఁ
 దులితార్కుఁ డుదయించె దుర్యోధనుఁడు ;
 తనరఁ జౌల న్యసోదరులు నూర్వరును
 ననుజులై యుదయించి రాకొరపునకు ;
 శిశుపాలుఁ డుదయించెఁ జెలఁగి హిరణ్య-
 కశిఘనంశంబునఁ గడుగ్రూరుఁడగుచు ;
 అనువొప్ప సహదుఁడను దైత్యునంశ
 మున శల్యుఁడుదయించె భుజబలోన్నతుఁడు ;
 తగవొప్ప బాష్కలదైత్యునంశమున
 ధగదత్తుఁ డుదయించె బరమవైష్ణవుఁడు ;
 విప్రచిత్తను యక్షవిభుని యంశమున
 సప్రతాపుఁడు జరాసంధుండుపుట్టె ;
 సనఘ ! నపుంసకుండగు ³ గుహ్యునంశ
 మునఁదోచె మలకంటి (1) మొండిశిఖండి ;
 మానుగాఁ బుట్టిరి ⁴ మరుదంశమునను
 నై నేయ విరట పాంచాలన్ స్పృహలు ;
 సదయాత్ముడై నట్టి జమునియంశమున
 విదురుండు జనియించె శిష్టధర్ముడు ;
 అదే బ్రహ్మయంశంబునందుఁ బాండుండు
 నుదయించె నెంతయు నుర్విమోదంప ;

1. ఘనుడై సనఘడై గంధర్వయంశ.

2. మరుయను.

3. దైత్యునంశ.

4. మనుచేశమునను. (మా)

సిద్ధి బుద్ధి యనంగ సిద్ధ కామినుల
 యుద్ధాంశములఁ బుట్టి రిలఁ గుంతి మాద్రి;
 ధర్మాత్మఁడైన యంతకునియంశమున
 ధర్మరా జదయించె ధరయెల్లఁబొగడ;
 నామహాత్ముని తమ్ముఁ డనిలుఁ శమున
 భీమసేనుఁడు పుట్టె భీమప్రతాపి;
 నరుఁడనుముని వచ్చి నాకేంద్రుంశ-
 భరమునఁ గ్రీడియె ప్రభవించి మించె;
 1 సహజా లక్ష్మిసులయంశమున నకుల
 సహదేవు లొడవరి జగతినిఁగనలు;
 శ్రీయంశమున యాజ్ఞసేని జన్మించె;
 నాయెధ్వప్తన్యముఁ డన్నయంశమున;
 రివరింప భారతవీరులు మఱియు
 దివిజాంశ దనుజాంశ దృష్టరూపముల
 నవతరించిరి; యందు నమరాంశులెల్ల
 రివితేజుఁడైన ధర్మజుని వారైరి;
 యసురాంశభవులెల్ల నాసుయోధనుని
 వసమున నుండిరి వైరంబుదలఁచి.
 అట్టిభారతవంశమనుసముద్రంబు
 పుట్టెఁ జంద్రునినుండి బుధుఁడాదిగాఁగ.
 జలరాశిఁ జంద్రుండు జనియించెఁగాక;
 జలధి చంద్రునియందు జనియించుటరుదు!
 నుతికెక్క దుర్యోధనుఁడు బడబాగ్ని;
 యతిరథ సమరథు లందు జంతువులు;
 సొరిదిఁ బుట్టినరాజసుతులు రత్నములు;
 అరయ వారలకీర్తి యమృతరసంబు;

మొగి ధర్మసుతునిశమ్ములు తరంగములు ;
 తగఁ జెలియలికట్ట ధర్మజాతాల్కి ;
 కలహసహాయులు కలిసిననదులు ;
 తలఁపొన్న శానివాదము దానివిషము ;
 ఆరియ మధ్యస్థుఁడై వినోదిండు
 నారాయణుం దాదివారాయణుండు.
 సకలభూతోద్భవము సరివివోవిన్న,
 సకలసంపదలిచ్చు సశ్వేత్వగుండు.
 ఇట్టిచంశమున ననేకులు స్పృహలు
 హట్టి, యాయిలయోలి పోయిన వెనుక,

యయాతి చరిత్ర

సహుమాత్తజుండైన నవకీర్తిశాలి
 యహిమా శుభుడు యయాతిభూవిభుడు
 సకలరాజ్యంబును సవరగా నేలి,
 ప్రకటించి క్రిశువులు సహుభంగితేసి,
 యశుగు శుక్రునికూతు ససుశశుకూతు
 మితి దేవయాని శర్తిష్టలన్వార
 బంగవరించి, యాభార్గవయంగు
 వకుసతో యగుని దుర్వసువుని గాంచె.
 సహ్యాధర్మాత్ముఁ డాశర్తిష్టయందు
 ద్రుహ్యవపురుల దొంగయంగబడసె.
 అంత, శర్తిష్టపై నచనీశుకూర్తి
 కొంతకాలముకు శుక్రునికూతురెఱిగి,
 కోపించి జనకుతో గుందిచెప్పటయు,
 దాసనుండాకవి తద్ద్రోపింది ;
 'నాకూతు నవమానసము చేసెగానె,
 జేకూరు ఏసికి శిధిలంపుముదిను.'

అనిశాపమిచ్చిన సతఁడునట్లగుచుఁ
 దనయులకిట్లనుఁ దా : ‘నుతులార,
 మీజవ్వనంబిచ్చి మీలోననొకఁడు
 నాజరగొనుఁ. డన్న నలుగురునుతులు
 ‘నోపము పా’ మ్మన్న, నొసరఁ బూరుండు
 చేపట్టిజర, తనచిన్నిప్రాయంబు
 జనకుసకిచ్చిన, జననాథుఁడలరి
 తనపంపునేయని తనయుల విడిచి,
 తనరాజ్యమునఁ బూరుఁ దగవొప్ప సలిపి
 ఘనతపోమహిమ నాకంబున కేఁగె ”.
 అనవిని జనమేజయావసీనాథుఁ
 డనఘవైశంపాయనార్యు కిట్లనియె :
 “ వినుతాత్మ, మావంశపుష్కలందఱును
 ఘనధర్తపగులని కలయ నెన్నుదురు.
 గాజయ్యుఁ దా నెట్లు రమణ యయాతి
 యోజ శుక్రసికూతు నుద్వాహనుయ్యె !
 నీసందియము నాకు నెఱుంగుగఁజెప్ప ;
 మేసమతులఁ జూడ నిది యధర్తంబు ”.
 అనిస నావృపుఁజూచి యవ్కాని పలికె :
 “ విను మేర్పరింతు నావృత్తాంతమెల్ల ;
 మును వృషపర్వుండు ముద మొప్ప దనుజ
 ఘనరాజ్యమ తయఁ గడిమి నేలుచును,
 నొసరిన దానవయోధులఁ గూడి
 తనర స్వర్గముమీఁద దండెత్తిపోయి,
 యమరులఁ దానును నతిఘోరరణము
 సమితంబుగాఁజేసి యపజయంబొదవి,
 గోతెంచి, తమపురోహితునకు నపుడు
 1 బ్రాతితోఁ బ్రణమిల్లి భక్తినిట్లనియె :

“ భార్గవ, యెప్పుడు జనరంజులోన
 స్వర్గధీరులు మాకు జలదరించుదురు.
 నేడిద దైత్యుల స్వర్గోత్తములు
 పోడిమింపిరి పుణ్యాత్మ, వారి
 సంచనీమంత్ర సామర్థ్యమునను
 సంచితరులజేసి జయము మూకు ”.
 ననుచు భ్రాతృసేయ, నలరిశుక్రుండు
 తనమంత్రశక్తిచే దనుజులఁగాచె.
 ఈవిధంబున మఱి యీల్లురాక్షసులు
 నేవెంట నాశుక్రుఁ డొమిరిక్కింప,
 బ్రదికి దానివులెల్లఁ బ్రబలులై సురలు
 బ్రదులకి చంపంగ, భీతులై వారు
 తమకు సంచవని తగులరుజేసి
 తమసేనపాలియుట శిక్కించి నూచి,
 తమపురోహితునాజ్ఞఁ దస్పృతుఁ గెచుట
 1 నమర నీమంత్రార్థ ముక్తింశి నుచును
 గచుచున్నదిడకేరి, గారవంబొప్ప
 నుచితంబుగావించి యొరసట్లరిరి :
 “ ఓమహాత్మక, నీవు యోగ్యవిప్రుండ ;
 వేము మీశిష్యుల ; మిందువచ్చితిమి ;
 శుక్రసంచవని సురుచిరిస్ఫూర్తి
 విక్రాంతి దైత్యులు వెఱవరుచూకు ;
 వారిచేదోస మా వరసేనలెల్లఁ
 బోరిలో బోయినపోక యెచనరి ;
 కావున, నీ వింకఁగౌశలంబొప్ప
 నేవిధంబుననైన హితమాచరించి,

శుక్రుచే సంజీవి¹ శుభదమంత్రంబు
 సక్రమంబునఁగాంచి జరగిరావయ్య!
 అట్టైన, మాకు నీయమరరాజ్యంబు
 నెట్టనసిద్ధించు నీప్రసాదమున. ”
 ననుచు దేవతలెల్ల సర్థిఁ బ్రార్థింప,
 సనయంబుఁ గఁచుఁడును ‘నవుఁగాక’ యనుచుఁ
 జనుడెంచి, యాశుక్రసంయమింద్రునకు
 వినతి దండమువెట్టి వేడ్కనిట్లనియె :

కఁచుఁడు సంజీవనీవిద్యకై శుక్రునొద్దకేఁగుట

“ననఘాత్తు, యేను బృహస్పతిసుతుఁడ ;
 నొనరంగఁ గఁచుఁడ ; మీయొద్ద నె విద్య
 లన్నియుఁ జదువంగ నరుడెంచిరాఁడ ;
 నన్ను శిష్యునిఁగాఁగ నడుపవే ! ” యనినఁ,
 గావ్యండు ‘నట్లనె గావించు’ ననుచు
 భావ్యంబు మదిలోనఁ బరికించి చూచి :
 ‘రూఢి వీ² డమరపురోహితుకొడుకు
 ఈడఁజువుట నాకు నెన్నిక ;’ యనుచు,
 నాకచునకు వేడ్క సఖిలశాస్త్రములు
 జోకగాఁ జెప్పుచు శుక్రుఁడున్నంతఁ,
 గఁచుఁడును గుటనేవ కడఁగఁ జేయుచును
 నచట శుక్రునికూతురగుదేవయాని
 నిచ్చలుఁ దనతోడ నెయ్యంబునేయఁ,
 గ్రచ్చట నొకనాఁడు కానసంబునను
 హోమధేనువుఁ గాచుచుండంగఁ జూచి,
 తామసులై నట్టి దానవులలిగి,

'పగవారిబాంబునిపట్టివీర' దనుచుఁ
 దెగించి; రంశలో దినపతిగుంజ.
 హోమధేనువులెల్ల నొగిం దోవబట్టి
 తామె యింటికిరాగిం, దంసఖుఁ గనునిఁ
 గానక భార్గవి కలఁగఁజోకింప,
 దానవాచార్యుండు శిష్యు కిట్లనియె :
 " శోకింపనేటికి నుదతి, నీకిప్పు
 డేకోర్కయైన నే నిచ్చుదనదును ;"
 మనిన, నాశుద్ధిలో నతినియిట్లనియె :
 " అనఘాత్త, నేఁ డేయ యావులవెంటఁ
 గిచుఁడురాడాయెను ! గాఁలోపలను
 1 బ్రచురంప మృగకోటి పాల్కాయెనొక్క !
 ఏవిధంబునైన నెఱిగి, నీమహిమఁ
 జేవయ్య వాని నాదృష్టిభూమికిని."
 అనుకు శుక్రుండు తనయాత్మఁ జింతించి,
 దనుజులచేనొచ్చి ధరనుండుటెఱిగి,
 సంచలనవిద్య చయ్యనఁబుచ్చి
 సంచలనునిఁజేసి, నామర్థ్య మొప్పు
 రప్పించఁ, గనుజాది రామ భార్గవియు
 నుప్పుంగె హర్షాశ్రులొలుకంగ నవుడు.
 వెండియు నొకనాఁడు వికటాటపులను
 దండినాపులఁగాన, దనుజులు కిససి
 కచునిఁ జార్లముచేసి కలిశమద్యమున
 నుచితఁబుగాఁగూర్చి యుశనునొసగ,
 దానవాచార్యుం డుడగుండై త్రావి
 తానుదన్నెఱుంగక దర్శించియుండె.

అంత మాపటివేళ నావులవెంట
 నెంతయుఁ గఁచుఁగాన కిట నేనయాని
 జనకునకిట్లను : “జనక, యిదేమి !
 ఘనుఁడు నీశిష్యుఁ డెక్కడఁబోయినాఁడు !
 అసురులు నేఁడును నడవిలోఁ బట్టి
 1 మిసిమింతుఁడేసిరో మిన్నక నాని ” !
 అనవుడు భార్గవుఁ డాత్మజకనియె :
 “దనయ, యావఱకు పై దానవులెల్లఁ
 జలముగొన్నారఁ ; నేఁ జాల రక్షింప ;
 నలయక కఁచుడింక నరుగనీ దివికి.
 తాడెక్కుమానిసిఁ దగఁ గ్రిందుపట్టి
 మెడగాను ద్రోయంగ నెవ్వరివశము ! ”
 అనినఁ, దొయ్యలిపల్కు : ‘ సతఁడులేకున్నఁ,
 గొన నన్నపానముల్ కుందుచు. ’ ననుడు,
 దనయపై ననురాగదయుఁ డాటఁజేసి
 విని, భార్గవుండు వివేకించిచూచి,
 యస్మిలోకంబుల సతఁడు లేకున్నఁ
 గ్రన్ననఁగని, తనకడుపులోఁ జూడఁ
 బోవంగ నందులో 2 బుగ్గియైయుండె;
 గావున, సంజీవిఘనమంత్రశక్తి
 బ్రదికింది, వానికిఁ బ్రాణమంత్రంబు
 లొదవినదయ్యోడి నుపదేశమిచ్చి :
 ‘ యిందాఁత నాజ్ఞాన మెడలించెమధువు ;
 నిందితంబగుఁగాక నెఱి నింకనుండి ;
 3 పరఁగ మధుపానంబు పాతకం. ’ బనుచు
 గురుసమయముచేసి గురుపుత్రుఁబలికె ?

1. మిసిమిగా. 2. బుద్ధి. 3. పరగని మధుపానపాతకుండనుచు. (మా)

“ఓవత్స, నీవు నాయుదరంబు చించి
 వేవచ్చి యీమంత్రపథవంబుచేత
 ననుబ్రదికింపుము నయవిధి.” ననిన
 ననయంబు నాతండు నట్లకాడేసి,
 దండప్రణామంబు తగ నాచరించి
 కొండంతథక్తితో గురునీట్లనియె :
 “అనఘాత్స, నీచేత నఖలవిద్యలును
 దసరింగ నేర్చితి ధర్తమార్గమున ;
 భారతీదానంబు బ్రాణదానంబు
 నేరుపంగల నింక నెఱయ నన్యలకుఁ ;
 జోయెదనే ;” నన్నఁ బొంగి భార్గవుఁడు
 ధీయుక్తి నాశచు దీవించియనిపె.

కచదేవయానుల పరస్పర శాపప్రదానము

అనిపిన నాదేవయానికిఁ జెప్పి,
 చనియెదనని పోయి జవ్వనిఁబలికె :
 “గురుఁడురమ్మని నాకుఁ గోరిపుల్తెంచె ;
 గురునిచే నఁపించుకొని వచ్చినాఁడ ;
 నెఱి నింకఁ జోయెద నిజగేహమునకు ;
 నెఱిఁగింపవచ్చితి నింతి, ని.” కనిన,
 ననఘు నాశచుఁజూచి యాదేవయాని :
 “వినుమయా కచ, నీవు విభుఁడనై నాకు
 నుండుదుగా ; కింక నొంకురావునకు
 దండికూరిమిమాని, తగునె నీకేఁగ !”
 అనవుడు, గచుడు నెయ్యముమాని పలికె :
 “ననునీట్లు నీవాడ నాయమె ముగ్ధ !
 గురుభ్రాత్ర వరియించు కుమారులుగలరె !
 కరుణి, ధర్తములెల్లఁ దప్పనాడెదవు !

ఒనఁగూడ వీమాట లుడుగునీ. ” వనినఁ

గనలి, యాభార్గవి కచునీట్లనియె :

“ ఓబురాత్తుకుండ, నీవును బ్రాహ్మణుడవె !

నీదురుక్తులు నమ్మి నేవెట్తినైతి.

నీతోడఁజేసిన నెయ్యమింతయును

¹ నీతెఱంగుననయ్యె నీటివ్రాల్చుగిది !

గావున, మాతండ్రికరుణించిట్టి

జీవమంత్రము నీకుఁ జెడిపోవుగాక. ”

అనుచుశపించిన నాకచుండలిగి,

యెనయ నాసరిజూచి : “ యింతి, నీనీట్లు

ధర్మవాక్యము నిన్ను నాక నాడినను —

ధర్మమే శపియింపఁ దరుణుకి నీకుఁ !

బ్రాహ్మంత్రము నాకుఁబనినేయకున్నఁ,

ద్రాణ నాశిష్యులు ² తామొనర్చెదరు.

ఎనయంగి నీకును హితుఁడైన మగఁడు

మనుజేశుడగుగాని మహిమీఁడ. ” ననుచుఁ

గ్రమ్మజశపియించి కమఁగు పోవులయు,

నమ్మానినియు నుండె నాత్మవగచుచును.

అంత, నావృషపర్వునాత్మజయైన

శాంతశర్త్తిష్ఠ భార్గవపుత్రిఁగూడి

సరిచారికల, పెద్దపరిచర్యనేయ

నరుడెంచి, వనములో నలరఁగ్రీడించి,

చీరలుధరఁబెట్టి శీతాంబుకేళి

వారకగావించి వారిలోవెడలి

శుక్రకూఁతురుచీరఁజుట్టె ; జుట్టుటయు

నక్రమంబున, దేవయాని యిట్లనియె :

“ నావుట్టమిది ; గట్ట నాయమె నీకు !
 నేపున నీకట్టునీమైనాకుఁ
 గట్టవచ్చునె ! నాతిక్రమముఁదప్పితివి ”.
¹ ఇట్టన, మైమయి నేచి శర్త్తివ
 కవిపుత్రికిట్లనుఁ : “ గాంత, నేజాల
 వివరింప కిటఁగట్ట వీడనాడెవవు !
 రాచకూతురి నేను ; రమణ నాయొద్ది
 గోచిబాఁపసికీపు కూతుర వింతె !
 నీచీర నేఁగట్ట నెఱిగిదాగుగా ;
 నాచీరగట్టిన నాతి, నీకేమి ? ”

యయాతి, నూతఁబడిన దేవయాని నుద్ధరించుట

అనుచువివాదించి, యసురేంద్రపుత్రి
 గొనిపోయి భార్గవిఁ గూపంబులోఁ
 ద్రోయించి, యడవిలోఁ దోడనెవచ్చి
 ధీయుక్తిఁ బురములోఁ దెమలకయుండె. -
 అటమున్నె, యాకాసయందు యయాతి
² పటురీతి వృగకోటిఁబట్టి వేటాడి
 యానూతిచేరువ నటపోవ, నేళ్ళు
 వీనులసోఁగిన, వేటచాలించి,
 తరుణిగాఁదలపోసి, తద్దయువగచి,
 పరికించి నూతిలోపలఁ జూచునపుడు,
 కనుగవఁ గన్నీరు కడునించి యేడ్చి
 కొనగోరఁ గన్నీరుగొని మీటుదానిఁ,
 బడినభారంబునఁ బయ్యెదజారి
 కడలేనికుచకాంతి గప్పినదాని,

నెడగల నుడివోలె నింపై సనాభి
 బడుగునెన్నడుముతోఁ బ్రకటించుదానిఁ
 గనుఁగొని, యారాజు కరుణాత్ముడగుచు
 వనిత వేవెడలించె వలకేలుపట్టి.
 ఆరీతి నాకూప మాదేవయాని
 వారక వెడలి, యాననుమతీశునకుఁ
 దనచరితంబెల్లఁ దప్పఁ చెప్ప,
 వనము వెల్వడివచ్చి వడి యయాశియును
 దనపురంబున కేఁగె దళములతోడ.
 చనినంత, భార్గవి చనకి యూరికిని
 ఘూర్ణికయనుచెలిఁ గోరిరావించి :
 “ నిర్షిమిత్తము నన్ను నేఁగు శర్లిష్ఠ
 నూతిలోపలఁద్రోచి, నూర్గురు దాసు
 నేతెంచెగాన నేనింటికిరాను.
 ఈ లెటంగంతయు నీవిప్పుడేఁగి
 మాతండ్రి కెఱింగింపునూ ! చాలు. ” ననిన,
 నదియును ‘ నగుఁగాక ’ యని పోయి, యతని
 కొదవంగ నంతయు నోడకచెప్పె ;
 జెప్పిన, శుక్రుండు చేరంగబోయి
 తప్పక కూతుతో దయనిట్లుపలికె :

శర్లిష్ఠ దాసియై దేవయానిఁగొలుచుట

“ ఓబాల, నీకేల యుగ్రకోపంబు !
 1 ఈబాము లేనుండ నెట్లురావచ్చు !
 శర్లిష్ఠచేసినసాహసంబెల్లఁ
 గర్జనశం ; బింతె ! కందంగవలదు.

— ఇట్లు ¹ వట్టము; నీకు నిచ్చుటకుండఁ
 దల్లి, ధర్మముగాదు; తరుణివిశిష్ట. ”
 అని యొడింబలుచుచో, నంతట దైత్య-
 ఘనుడైన వృషపర్వ ² క్రవ్యాదవిభుఁడు
 తనతనయ చేసిన దంటతనంబు
 మనమున నెఱిగి, యమ్మకువఁ దోడ్పొనుచు
 వచ్చి యాగురుసభివందించి : బలికః
 ‘హెచ్చి మాశర్మిష్ట యాయఁతి కెగ్గు
 లొనరించె; దీనినేలుఁడుగాసిగాఁగ;’
 ననిన, నాశుక్రుండు సంగీరించె.
 అప్పుడు వేడ్కతో నాదేవయాని
 యుప్పొంగి, శర్మిష్ట యొగిడన్నగొలువ,
 జనకుండు వృషపర్వసహితుడై యగ్ర
 మునఁబోవ, నేతెంచెఁబురవరంబునకు.

దేవయాని వసంతవస విహారము

అంత, నాభార్గవి యట యొక్కనాఁడు
 కాంతశర్మిష్టాదికాంక్షలు గొలువ
 వసశేరిచేయుచో, వలనొప్ప సభుఁడు
 వసమున నొప్పియ్యె నాసంతలక్ష్మి.
 మాకంద మందార మధుక మామూర
 శాఖోట పాటలి చంప కాశోక
 సల్లకీ బిల్వాది సకలభూజములు
 మొల్లంబుగాఁ బూచె మొద మొంద నలులు.
 విరహులపై నండువెడలంగ మనమఁ
 దీరవుతో మునుబంచె నెలగోలనంగ,

మిండతుమ్మెదపిండు మించుబూజేనె
 కండ్రొవ్వనఁ గ్రోలి ¹ కలగుండు పెట్టి ;
 'మానినీమణులార, మానంబుమాని
 మానుగాఁ గలియుఁడు మగల' సన్నట్లు,
 మావిలేజపురెల్ల మత్తిల్ల ² మెసవి
 తోవిలకడుపులు గొణగంగఁదొడఁగె;
 ఫలరసధారలు బాగుగాఁ గ్రోలి,
 చిలుకమూఁగలు గూడి చీరలుగొట్టుచును,
 పంచబాణుని తేరి ³ వార్యాలమనుచు
 ముంచి పాఁథులమీఁద మొగమెట్టచేసె;
 విరహులనిరహగ్ని విదితంబునేయ
 మరుఁడుపుత్రైంచిన మందిది యానఁగ
 మలయాద్రచలిగాలి మధురసారభము
 వలనొప్పు బాలసె నవ్వసవీధులందు.
 అప్పుడు భర్గవి యతిసంభ్రమమున
 నుప్పొంగి, చెలులతో నుద్యాసవీధి
 విహరించి, యెంతయు వేడ్కలింపార
 బహుపుష్పవితతులు బహుధంగిఁగోసిఁ
 పోగులుపోయింది, పుష్పాస్త్రునచట
 బాగుగానొదవింది భక్తివ్రాయించి,
 పూజించి యవ్వేల్పుబోటికి మ్రొక్కి
 యోజతోఁ గొనియాడె: "నోరతిరాజ,
 చిగురుగైదువుచేతఁ జత్రంబుగాఁగ
 జగములన్నియుగెల్పు జగదేవీర!"

... ..

... ..

యయాతి దేవయానిని వివాహమగుట

అనుచుఁబ్రాగ్గనచేసి యంజలిచేసి
 మనముననలరి నెమ్మదినుండె. నంత,
 నటయయాతియు వేటలాడంగఁబూసి,
 బటూరీతిఁ జతురంగబలముఁజోడ
 వేటకుక్కలు వలల్ వెన¹ జోయవొందు
 వాటంపుడేగిలు వెలనై నతైలు
 మొదలై ససాధనంబులు చాల గలిగి,
 పదిలుండై యడవికిఁ బసఁజోడివచ్చి,
 తెరలును నలలును దివిటిపన్నంది,
 చుఱుకుగా మృగముల జోకువెట్టింది,
 పటహ భేరి శంఖ పణవ సస్పాణ
 పటువాద్యములు చెవుల్ పగులమ్రోయింది,
 బెడనినమృగరాశి ప్రిదులక డాసి,
 వదలక కుక్కలఁ బాటంగవిడి,
 బాణజాలములేసి పార్థివోత్తముఁడు
 త్రాణతో శరభాలి ధగమిఁదఁజూల్చి,
 సింగాలవధియింది, చెండిబెబ్బులుల,
 భంగించియలుగులఁ, ఒండులఁగ్రుచ్చి,
 మన్నుజోసులఁద్రైంది, మహిమఁగిద్రుంది,
 చిన్ని² కొర్న వగండ్లఁజెరిగిఖండింది,
 కడతులఁగాండి, ఖడ్గజంతువుల
 మడియింది, చిఱుగీలమదమెల్లఁద్రైంది,
 దుప్పలఁదెగటార్చి, తూటాడి కగుల,
 నొప్పింది యెద్దుల, నురుగక మఱియుఁ,

దక్కినమృగములఁ దవలిచెండాడి,
 వెక్కసంబుగ డేగవేటయు నాడి,
 తననేనలును దాను ధరణినాయకుఁడు
 వనములో వేడ్కమై వర్తించునంత,
 విరిడమ్మివిరుల్పై విహరించి, యలరు
 తగుణుల నునుగురుల్ తరల్చింపజేసి,
 వనపుష్ప సౌరభ నాసికంబగుచు
 మనుజేశ్వపై వీచె మండహారుతము.
 తరుణులచదురులు, దంటమాటలును,
 బరిహాసములు వినఁబడె; బడుటయును,
 జెవులలో సమృతంబు చిల్కినట్లైన
 చవలీల నేతెంచె నరనాయకుఁడు.
 చుక్కలలోనున్న శుభ్రాంశు కలికి
 చక్కఁదనంబున ¹ జవ్వనంబునను
 జెలులలోపల నెల్లఁ జెలువమై మిగుల
 లలితభావంబున లలినొప్పదాని,
 నెఱిగెలకురులును నిడుదకన్నులును,
 మెఱుంగుఁజెక్కిళ్లును, మించినమోవి,
 నగనగననియెడి నవకంపుమోము,
 జగిబిగి గలిగెడి చిన్నిచన్నులును,
 దెగెదెగననియెడి ² తేలికనడుము,
 ధగధగమనియెడి తను ³ వల్లరియును,
 నూఁగారు ⁴ సౌరు, నన్నువలై నవభులు,
 బాగైనపిఱుఁడును, ⁵ బసిమిపావములుఁ
 గలిగి కాంతలకెల్లఁగాంతియై ⁶ నిలిచి
 యుండు నాదేవయాని నానృపుఁడు

1. జవ్వనియగుచు. 2. తెలివివెన్నడుము. 3. వల్లకి. 4. నారు. 5. బసని.
 6. గలిచి. (చూ)

గనుఁగొని, యాశ్చర్యకలితుఁడై మున్ను

మనమున నెఱుఁగనిమాడ్కి నిట్లనియె :

“ఇందీవరాక్షి, నీవెవ్వరిదాస !

వెందుండివచ్చితి విచ్చటికిపుడు !

వెన నీకుఁ బేరేమి ? పీలెవ్వారు ?

మస్తలక చెప్పు మామనసు మోదింప.”

అనిన, భార్గవినవ్వి యతనికిట్లనియె ;

“విను, మఱచితె నన్ను విజ్ఞానివయ్యు ! ;

శుక్రండుమాతండ్రి ; సురుచిర తేజ (1)

విక్రాంత, నా పేరు విను దేవయాని ;

పరిచారికలు నాకుఁ బరఁగిపీరెల్ల ;

సారిది నీవన 1 శోభఁ జూడవచ్చితిమి.

మున్ను నే నూతిలో మొఱవెట్టుచుండఁ

గ్రన్ననఁ గడఁక నాకడకేఁగుదెంచి,

నానలచేయి యున్నతి వడిఁ బట్టి,

నే వెడలించితి వివినకూపంబు.

కావున, నదియపో కరుణావిధేయ,

భావింప నాకయ్యెఁ బాణిపీడనము.

నాఁటనుండియు నిన్ను నాటినకూర్చి

వాటమైయున్నది నదలింపరామి.

ఈకాంత 2 లిందఱు నెలమినేవింప

నీకాంతనయ్యెడ నెలమిఁగైకొమ్ము.”

అనిన, యయాతి 3 శంకాయత్తుడగుచు

మనమున ధైర్యంబు మఱువెట్టిపలికె :

“ఓముగ్ధ, యామాట లొనఁగూడవెందు ;

నేమురాజన్యల ; మీవుబ్రాహ్మణివి ;

కాన, వివాహంబు కాఁగాఁడు నిన్ను ;
నేను ధర్మముదప్ప నెట్లు నేయుదును ! ”
అనవుండు సయ్యంతి యనుకూలయగుచు,
మనమునఁ దమతండ్రి మహితాత్ముడలఁచె ;
దలఁచిన, శుక్రుండు తడయక వచ్చి

1 నిలిచె నాపుత్రికాస్థపుల కిట్టెదుర.

అప్పుడారాజన్యఁ డాదేవయాసి
యుప్పొంగి ప్రణమిల్ల, సుబ్బిభార్గవుఁడు
ఆసీనుడై వేడ్క నవసీశుఁబలికె :

“ భాస్కరాత్మక, నీవు పరమపుణ్యుడవు ;
రాజపు ; సద్ధర్మరతుడవు ; గానఁ,
దేశత నాకూతు దేవయాన్యాఖ్య (?)

సిద్ధితిఁబత్నిగా ; 2 నీమె యెల్లెడల
సచ్చినధర్మంబునకు నగు నీకు.”

అనుచుఁ బార్థివచంద్రు ననుమతుఁడేసి,
తనపురింబునకు నాతనయతోఁగూడఁ
దోలొని, వేడుకఁదూర్యముల్ 3 మొరయ

భూకాంతునకుఁ జెండ్లి పుత్రికఁడేసి,
దివ్యభూషణములు దివ్యాంబరములు
దివ్యగంధములుఁ బుత్రికి నల్లునకును
గట్టంగనిచ్చి, యాకావ్యంబు వారిఁ
బట్టణంబునకంపి, పార్థివేంద్రునకు
శర్తిష్టజూపి సంశయమేదిపలికె :

“ ధర్మాత్త, వృషపర్వదాస వేంద్రునకుఁ
గూతురీకోమలి ; కోమలగాత్రి ;

బ్రాతి నాపుత్రికిఁబరిచారికనకి,

శయనంబువెలిగాఁగ సర్వభోగములు
 నయవిధి దీసికి నడుపుము నీవు. ”
 అనిచెప్పి భార్గవుండటపోయె ; బోవ,
 మనుజేశ్వరుండును మదిలోనసలరి,
 దేవయానియుఁ దాను దేవేంద్రభాతి
 భావజరాజ్యసంపదలందునుండె.
 అంత, గర్భిణియైసయా దేవయాని
 కెంతయు నరుచితో నెసగెవేవిల్లు ;
 మోమువెల్వలఁబాటె ; మురిపెంబుదక్కె ;
 వేమాఱు నయవముర ¹ వెల్లనైలోచె ;
 బాలిండ్లముక్కులపన నెల్లనయ్యె ;
 బాలకి యాలోనఁ బదియగునెలను
 యదుఁడు తుర్వసుండను సరువురసుతుల
 ముదమొప్పఁగాఁగాంచె ; మోదించి నృపుఁడు
 పుత్రోత్సవంబులు పాలుపారఁజేసి,
 ధాత్రియేలుచునుండె ధర్మమార్గమున.
 పుత్రులులేని యాభూజనులెల్లఁ
 బుత్రులఁగాంతు రీపుణ్యకథవినిస.

యయాతి, శర్లిష్ఠకుఁ బుత్రదానంబునీయుట

ఒకనాఁడు వేడ్కలో నుద్యానవనము
 కొకఁడునే తెంచుచో, నొంటిమై నచటఁ
 జేకటిలోనున్న శీతాంశురేఖ
 లేఁకువ నొప్పెడు దేహంబుదాని,
 సమృతి ఋతుశుదిస్నాతయై వచ్చి
 కమ్మనితావులఁ గరమొప్పుదానిఁ,

బలుమాటలు పయ్యెడ పాటించుకొనుచు
 జలిబిలిసిగ్గునఁ జెలువైనదాని
 నమలాంగి శర్తిష్ఠ నారాజుచూచి
 తెమలియుండఁగఁ, గాంచి తెఱవయుఁగదిసి
 ప్రణమిల్లి పలికె : “ నోపార్థివచంద్ర,
 గణపతింప దై త్యేంద్రకన్యను నేను ;
 వెనఁ గానలోఁగాయు వెన్నలపోలె,
 బస దేటిగొననిపుష్పముతావివోలె,
 సవసాదాఁచిన రత్న హారంబు పోలె,
 ధవుఁబాయు కామిసితండంబుపోలె
 నాజవ్వనంబెల్ల నానాఁటికిట్లు
 లోజ నూరకపోయె నోదయాధార !
 ఋతుమతిన్దై యేను సట్లున్నదానఁ ;
 జతురతి నాకోర్కి సలుపవే దేవ ! ”
 అనుటయు, రాజన్యఁ డబలకిట్లనియె :
 “ వినుము, నీమాటలు వినఁగూడవిపుడు ;
 శుక్రంబు నీను మున్నుజూపి ¹ చెప్పుచు, న-
 వక్రముగ నాకునేవాక్యంబుచెప్పె
 నావిధంబున నేను సరుఁగదుఁ ; గాని,
 యేవెంట నామాట లేదాటవెఱుకు.”
 అనవుడు శర్తిష్ఠ : “ యల్లెల ! దీనఁ
 దనరిన సత్యంబు దలఁగదు నీకుఁ ; -
 ‘ బ్రాణనంకటముల, బ్రాహ్మణక్రియల,
 రాణలోఁ బెండ్లిండ్ల, ద్రవ్యభంగముల,
 నిరిపయు ఋతుమతియైయుండుచోట్లఁ
 బతి కల్గలాడినఁ బాపంబులేదు ’.

1. చెప్పుచున్న-శక్తింబుగా. (మూ)

అనిచెప్పవిందు నే నఖిలశాస్త్రముల ;
 విను నీవుబాంకితి వెనఁబెండ్లియందు. ”
 అనియొడంబఱచిన సతఁడిచ్చగించి,
 1 యొనరిన రత్నంపుటోపదులందు
 నిపుణత బహుభుషునిర్మితశయ్య
 సపరిమితోత్సాహుడై పవ్వళించి,
 శర్తివ్రసీక్షించి, సరసంబులాడి,
 మర్తంబులన్నియు మఱి యంటియంటి,
 మెఱుఁగుఁజెక్కిలిగీఁటి, మించుఁబాలిండ్ల
 గుఱుతులుగాఁ గొనగోర్లునాటించి,
 విగియఁ గౌఁగిటఁజేర్చి, బింబాధరంబు
 తగివొప్పఁజవిగొని, తద్దహర్షమున
 యువతి మస్తకేళి నోలలాడించి
 యపనీశ్వరుఁడుపోవ ; సపుడు శర్తివ్ర
 వలుద్రొమ్ముడి వీడి, వదసంబువాడి,
 తిలకకస్తురిజారి, దిటవెల్లదారి, -
 తిఱుచాపులింపుచు, ధవళనేత్రముల
 నెఱికింపుదోపఁగ, నీలుగుచు, మఱియుఁ
 బొదవిస సుభోగభూరిచిహ్నము
 లొదవంగ, నిర్భయ యోగ్యంపుఁదిధుల
 దృహ్యసపురుల ధృవకీర్తియుతుల
 సహ్యధైర్యులఁ గాంచె సత్కృమంబునను.
 అంతట, నొక్కనాఁ డాదేవయాని
 కాంతుండుఁ దానును గదయంగనుండి,
 శర్తివ్రగొడుగులు చదురోప్ప సచటి
 కర్తిలినేతెంచి యూచుచుండఁగను,

1. యొనరినరత్నంబుటోపదులని - నెపురైసబహుభుషునిర్మితశయ్య. (మూ)

రూపవైభవకళారూఢి నారాజు-
 రూపంబులైయున్న, రోపించిచూచి
 మగనితోనిట్లను : ' మనుజేశ, వీరు
 తగవొప్ప నెవ్వరితనయులొ!' యనిన
 రాజురకుండిన, రమణి యాసుతుల
 నోజుతోనడిగె ని : 'ట్లోబాలులార,
 మీతల్లిదండ్రుల మృదురీతి నాకుఁ
 బ్రీతిఁజెప్పఁడు మీకు బెల్లమిచ్చెదను.'
 అనిన బాలురుపల్కి : 'రతివ, మాతండ్రి
 తనర యయ్యతి; మాతల్లి శర్తిష్ట.'
 అనవిని భార్గవి యతిశోక శోప-
 వినతయై, యచ్చోటవీడ్కొనిపోయి
 తనతండ్రికంతయుఁ దప్పక చెప్పె,

శుక్రుఁడు యయ్యతిని శపించుట

గనలి, యాశుక్రుఁ డాకన్యనూరార్చి :
 " నిను డాఁగురించి యానృపతి శర్తిష్ట
 ననుభవించినయట్టి యాపాపమునకు
 వదలజవ్వన, మెల్ల వాసియుఁదక్కి
 ముదిమి నొందు "; నటంచు ముని శాపమిచ్చె.
 నిచ్చిన, వివశుడై యెఱిగి యయ్యతి
 యచ్చుగా శుక్రున కందందమ్రొక్కి,
 యనయంబు భక్తితో నంజలిచేసి :
 "యనఘాత్త, చేసితి నపరాధమేను ;
 గావవే! ముదిమి నేగడవంగనోప ;
 భావింప విషయానుభవకాంక్ష గలదు."
 అనియనిప్రార్థింప, నతఁడు చింతించి
 తనలోన నొక్కింత నయచేసి పలికె :

“భూప, యీముదిమి నీవుత్త్రులలోన
 నేవుత్త్రునకునైన నిచ్చి, నీవిపుడు
 వానిప్రాయముగొను; వలనొప్పు వెనుక
 పూసి రాజ్యభరంబు పూనునువాడె”.
 అననియ్యకొని, నృపుఁ డతినివీడ్కొనుచుఁ
 దనపురికేలేంచి తరుణియై దానుఁ,
 గొడుగులనేపురఁగూర్చి యిట్లనియె :

యయాతి యదుప్రభృతుల శపించుట

“వెడగైన ముదిమిచే విహరింపజాల;
 నుడుగదు భోగేచ్ఛ యొగి సింక నాకు;
 నడుకక మీలోన నలి నెవ్వడైన
 జవ్వనంబిచ్చి నాజరగొనుం”. డనిన
 సవ్వ, యిట్లనిరందు నలుగురు సుతులు :
 “విభవర, నీకేమివెట్టిపట్టినదో!
 విభవులై చరియించు విభుకుమారకులు
 చిన్నిప్రాయంబిచ్చి, చెడ్డయీముదిమి
 క్రన్ననఁదాల్తురే కడఁగ నెందైనఁ!
 గొంచక యెటువంటి కూళ¹మానిసియుఁ
 బంచదారకుఁ దాడు ప్రతి²విల్పుకొనునె!
 అని విడనాడిన, నారాజు కినిసి
 తనయుల నలుపురఁ దప్పక పలికె :
 “పుత్రులా మీరయి! భవి మత్తులార!
 శత్రులుగాక; యేజనకుఁడ మిమ్ముఁ
 బనిచినఁ, జేయంగ భావ్యంబుగాదె!
 తనరఁ దండ్రికిఁగానితనయులేమిటికి!

నాచార ¹విగతులై యతినిండులగుచు
 భూచక్రమున మేల్చుభూమిపాలింపుఁ ;”
 దనుచు యయాతి దృహస్త్వముతుగ్యసుల
 కొనరంగ యదునకు నొసగెశాసంబు.
 అప్పుడాపూగుడు నాతండ్రికెఱిగి,
 శిష్యుకేల్లోడ్చి తగ నెట్లుపాఠః
 ‘పూనక పీఠక భూనాథ, నాకు
 జానొప్ప నిమ్ము గాజన్వనంబునఁ.’
 అపుడు గాజన్వనం డతనిహస్తించి,
 శిష్యరాభార మాతన మునకిచ్చి,
 మా మానవలక్ష్మీ నలనొప్పఁదాల్చి,
 మానునా గాజ్యంబు మహిమగీరింపఁ
 బెక్కుకాంబులు పెక్కురీతులను
 దక్కక ²పాలించి ధర్మమార్గమునఁ,
 దనయానుభవవాంఛఁ దసిసి మానుటయుఁ,
 దనయు ప్రాచుంబు తనయునకిచ్చి,
 తనవార్ధకంబుది, తన్నాదరించి,
 యనువొప్పమన్నించి, యాప్తమంత్రులను
 పిపుల రావించి విత్తంబులొసగి,
 సుప్రశస్తంబైన శుభముహూర్తమునఁ
 నొనరంగఁ బూచుపి యుక్తమార్గమునఁ
 దనరఁ బట్టమునెట్టి, ధరణీవిభుంబు
 రాధర్థంబులు రావినీతులు
 రాజై ననుసాహు ³గాల్లెఁజెప్పి,
 మునిస్మృతిగళా, మునులును దాగు
 నసముల కేఁగి, యుగములలోన

1. నియమములై. 2. కావించి 3. రాకెల్ల. (మా)

బహువత్సరంబులు బహువిధంబునను
 బహుతపంబులుచేసి, పార్థివోత్తముడు
 స్వర్గలోకముచేరి, శత్రులోకమును
 దుర్గమంబై నట్టి పుహితలోకంబు
 మొదలుగాగల లోకములయందుఁ బ్రీతి
 వదలక కొన్నాళ్లు నసియించి, తిరిగి
 సాంద్రవైభవములు చాలగైకొనుచు
 సింద్రలోకంబునకిరవొందవచ్చె.
 వచ్చినఁజూచి యవ్యాసపుండలరి
 యచ్చుగాఁబూజించి యాసీనుఁజేరి,
 పలికె ధార్మిపుఁజూచి పరమమోదమున :

యయాతి స్వర్లోకప్రభుఁడగుట

“కలితాత్మ, నీవంటి ఘనపుణ్యచరితు,
 మౌనై న బహువిధముఖ సోమయాజిఁ
 గానమెచ్చొటను ; గాంతివిశాల,
 ఈపుచేసినతపం బేలాటితపము !
 భావించిచెప్పు శిప్పక నాకు. ” ననినఁ
 దనలోన నెలకయుఁ దలచి, యయాతి
 వినతుఁడై హరిఁజూచి వేడ్కనిట్లనియె :
 “ఎట్టి దేవతలును, నెట్టి దానవులు,
 నెట్టి మునీంద్రులు, నెట్టి రాజులును
 జేయంగ లేరు నేజేసినతపము ;
 నాయజుండెఱుఁగును నన్యలెఱుఁగుదురె ! ”
 అనినఁ, గోపంబెత్తి యమరనాయకుఁడు
 మనుజేశునిట్లను : “మరియించి, నీవు
 పెద్దలతపమెల్ల బీరుచేసితివి ;
 తద్దయి ధర్మంబుఁడప్పితి ; గాఁ,

బోయి యథోలోకముననుండు. ” మనిన,
 నాయయాతి తలంకి యత్కిట్లనియె :
 “ అనఘాత్త, చేసినయపరాధి¹ మునను
 ననుగట్టఁ దెచ్చితి నని చేనె త్రాల్గు;
 భూలోకమున కేను బోవంగనోప;
 నోలి సత్పథమందు నుండెద నివుడు. ”
 అనుచుఁ బ్రార్థనచేసి యంజలిసేయఁ,
 గనికరంబున వజ్రై కైకొని యనిచె.
 ననిచిన, నారాజు నాకాశవీధి
 కొనరంగనేతెంచి యుండుచో; నంత,
 సతనిదాహిత్రకు లాయష్టకాదు
 లతులిత తేజస్కు లందఱువచ్చి,
 యారాజుఁబొడగాంచి యంజలిచేసి
 ధీరతఁబలికిరి : “ జేన, నీవిష్ణు
 డెందుండివచ్చితి? వెవ్వరవయ్య !
 యెందులకే తెంచి? తెఱిగింపుమాకు. ”
 అనవుడు రాజన్యఁ డష్టకాదులకుఁ
 దన తెఱంగంతయుఁ దప్పకచెప్పి.
 చెప్పిన విని, వారు చెలఁగి హర్షమున
 నుప్పొంగి, దండంబు లోలిఁ గావించి :
 ‘యెనయంగ మీకు దాహిత్రులమేము
 మనుజేశ, చెప్పనే మాకుధర్మముల !’
 ననుడు యయాతి యయ్యష్టకాదులకు
 భునతరమహిమలు గలుగంగఁజెప్పి,
 ధర్మంబులన్నియుఁ దగ నేర్పరించి,
 కర్మంబులన్నియుఁ గడముట్టఁ దెలిపి,

కొంతకాలము వారిగూడి యచ్చట
 సంతసంబుననుండి, జగదీశుఁ డంత
 మనుమలుఁ దానును మఱియును నేడ్క
 పానరంగఁ బ్రాపించె బుద్ధ్యాలోకములు.
 ఇట పూరుఁడును శాస్త్రహితమ్మునను
 బటుబుద్ధిఁ గ్రతువులు బహుధిగిజేసి,
 నడవడి రాజ్యాధినాథులొసటి
 కొడుకుల నెక్కుడు కొనురొప్పుబడసి,
 ధర్మమార్గమ్మున ధరణియంతయును
 ధర్మాత్ముడై యేలి ధన్యుడై యుండె.
 ఈయయాతిచరిత్ర మెన్గురువిన్నఁ,
 బాయుఁబాపంబులు ; ప్రబలుఁబుద్ధులు ;
 లతఁడువోయిన వెన్న నవనినాయకులు
 చతురతఁ బెక్కిండ్లు చని. " రివేడ్క-
 జనమేజయునకు నైశంపాయములను
 మును చెప్పెనని చెప్ప మోదించి వార :
 'లనఘాత్త, తరువాతినై నన్యత్కార
 మనువొప్పజెప్పవే!' యసయదుగుటయు,
 1 గౌరీశ పూజాధిక మతానుచార,
 చారణ (సంస్తుత) చంతానుసార,
 సారస్వతామృత సాధనధీర,
 ధీరాంగరంజితాదమశుభాకార,
 కారాగృహగత ఘనశత్రుశూర, (?)
 శూరతాలంకార, సుజనమందార,
 భారతాధిప, నీకుబహుభార్గసిద్ధి.

ఇదిసదాశివభక్త హితగుణాసక్త
 సదయస్వరూప శాశ్వపగోత్రదీప
 శ్రుతిపాత్ర వల్లభసూరిసత్పుత్ర
 మతిమద్విధేయ తిమ్మననామధేయ
 రచితాదిపర్వ నిర్మలశభయగుడు
 నుచితమై యాశ్వాస మొప్పెరెండవది.

తృతీయాశ్వాసము

శ్రీతనయాకార, సిగ్గీర్తిహరి,
చాతుర్యమన, గాను, జాగీరముణ,
కిల్పస్మృతిముభాగిఁ గవులకోరికిలు
కల్పించుమునదాశి, కడఁగనానింపు ;
అక్కఱకుఁడు శౌనకాదసన్తుల
కక్కఱాసూత్రి మిట్లనిచెప్పదొడఁగె.

దుష్కంతచరిత్ర

అట్టిపూరుసే వి (మలాస్వ) యుంబునను
నెట్టిన దుష్కంతస్మృతఁడుదభవించె.
గుబ్బలిపెరించి గుబ్బలిమీఁద
గుబ్బస వైచూఁ గ్రొత్తలావునను ;
గజములజేపట్టి కడిమివాచించి,
భజన కాశిసముపైఁ బాఱంగమీటు ;
నలఘుసత్వంబున నలునకైన
జగుకుపుట్టించును జాతుర్యలీల ;
బలభేది కెంతయుఁ బరిణామమెసగ
బలిగిమ్మ రాక్షసబలముఁ గారించు ;
బగతురఁడెగటార్చి బహుళవిస్ఫూర్తి
జగమెల్ల నేక శాసనముగానలి,
పరుస బ్రహ్మ క్షత్ర వైశ్య శూద్రులను
సరి నిజధర్మముల్ సలుపంగఁజేసె.
ఓసరినవేడ్కతో నొక్కనాడతఁడు
'తనరాజదిష్నాలై తనరినయట్టి

తగఁ బుండరీక 1 భూదార భావములు
 జగతి ఖడ్గత్వంబు చామరత్వంబు
 వనమృగంబులు చాల్చి వర్తించుటెట్లు !
 లని మృగంబులమీఁద నలిగెనో ! యవగ
 వేటలాడఁగఁబూసి వెడలి, యుచుఁజూ
 గాటమై నేనలు కడిసి నేవింప,
 వందిబృందంబు కై వారంబునేయ,
 సందంద మ్రోయంగ నఖిలవాద్యములుఁ,
 ద్రిజగంబు వ్రేల్చిడిఁ దిరిగిరా నోపు
 నిజ జవాశ్వరథంబు నమ్మి నేగి,
 సకలసాధనములుఁ జనుదేర వెంట
 సకలంకగతి నేగె నడవిలోపలకు.
 శరభ వాహ పరాహ శార్దూల గచయ
 రురు శల్య భల్లూక రోహిత నృషభ
 కరవైరి వారణ ఖడ్గ గంధర్వ
 హరిణాది మృగకోటి సవలీలఁగడిసి
 చించియు, నొంచియు, జెనఁగి నేయును,
 ద్రుంచియు, దంచియు, దూల నేసియును,
 గెడపియు, నెడపియు, గీలడంచియును,
 బొడిచియు, నడఁచియు, బోక క్రుమ్మియును,
 నులిచియు, బఱచియు, నొగుల కేసియును,
 బలువిడి నీరీతి బహుళమార్గముల
 విలువిద్య యెంతయ వేడిమిచూపి,
 కలమృగంబులనెల్లఁ గలగుండుపెట్టి,
 పట్టినమృగకోటిఁ బట్టణంబునకుఁ
 బెట్టిపుత్రైంచుచు, బృథివీశుఁ డంతఁ,

జంద్రునిలోనున్న సారంగ మటకు
 సాంద్ర¹ రియంబునఁ జకుడెంచె ననఁగ
 శివునిచే నెలువడి చెలువంపుటిట్టి
 యవలీల సచ్చోటి కరుదెంచెననఁగ
 బంగారుకెంజాయ భాసిల్లుమేన
 రంగై నయొకయిట్టి రాజల్లఁ జూచి:
 'చోరవర్తనము లీక్షోణి లేకుండ
 నీరీతి నాజ్ఞ నేనేలుచునుండఁ,
 అంతకన్నులకాంతి గడఁగి 2 చోరించి
 వింతగా నీయిట్టి వివేకంబులోన
 దాగియున్నదటంచు 3 ధాటితో దాసి
 యేగి చంద్రుఁ డపట్ట నెసగెనో, యనఁగఁ(?)
 జలమునదాసి, దువ్యంశిభూవిభుఁడు
 బలములచే దానిఁ బట్టింపఁబోయెఁ
 బోయిన, నాయిట్టి పొడవుగా నెగసి,
 వాయువేగంబున నలలెల్లదాటి
 వెటవఁగఁ గనుఁగొనఁ బొద్దివోత్తముఁడు.

.....

అంతంత బలచుచు, నఖిలవిక్రలను
 వింతగాఁ బలములు వెటచిచూచుచును,
 గొరిసెచేఁ జెవిక్రింద గోగోదీలుచును,
 ధరణీశు నలయించి దవ్వగాఁజనియె;
 జనిన నారాజును జలమునఁ గొంద
 తనుచరులును దాను హరిణంబుమెటఁ
 బోవఁబోవ, మృగంబు పుణ్యశ్రమంబు
 వేవచ్చిచొచ్చి, వీక్షించి మాను

లడ్డంబుగావచ్చి యతనిదీవించి
 దొడ్డప్రియంబులుదోప నిట్లనిరి :
 “ చనదుచంపంగ దీనిఁ ; జాలునీయలుక ;
 1 యనఘాత్త, యిదిమదీయాశ్రమమృగము.
 ఘాత్తులఁదెగటార్పఁ దొడరునీబలిమి
 యార్తులరక్షింప సందంబుగాదె ! ”
 అనిన, వారలమాటలంగీకరించి
 మనుజేశుఁడిట్లను : ‘ మహిరాత్తులార,
 దవ్వులనే వేడ్కదనరంగజేయు
 నెవ్వరియాశ్రమంబీపుణ్యభూమి ! ’
 అనవుడు మానీంద్రులతనికిట్లనిరి :
 ‘ వినుమయా రాజన్య, విఖ్యాతుఁడగుచు
 దేవదానవులకు ధృతిఁదండ్రియగుచు
 భావజ్ఞ కశ్యపబ్రహ్మసంయమికిఁ
 దమ్ముఁడై, ఘనతపోధర్మాత్ముఁడైన
 యమ్మహాత్ముఁడు కణ్వఁ ; డతనియాశ్రమము. ’
 అనిచెప్ప, దుష్కంతుఁడలరిచిత్తమున :
 ‘ మునిచంద్రునేవించి, ముదముప్ప నిందు
 ఘనతపోమహిమలు గలయనీక్షించి,
 నను బుణ్యజేయుదు ననువాఁచు ’ ననుచు
 మనమునఁదలపోసి, మంత్రుల ధిటుల
 నునిచి యచ్చోటికి నుర్వీశుఁడేగె.
 దారుక మాకంద దాడిమీ నారి-
 శేర శేసర నాగ శేసర గ్రాహి
 జంబీర శింశుపా జంబూ కదంబ
 నింబ ప్రియక నీల నిచుల కుద్దాల

బంధూక నారంగ ఫలపూర పనస
 సిందుర చామర శేలు ఖిమార
 చందన ద్రాక్షానుస్యందనాశ్వత్థ (1)
 కుంద వాసంతికా కురవక నికుచ
 మల్లికానన నవమల్లికా ముఖ్య
 వల్లరీతకుపుల వారక యెవుకు
 పువ్వులు ఫలములుఁ బూవలుఁ గలిగి
 నివ్వటిల్లుచునుండ నెగడినదానిఁ,
 దనియంగ మునులు సంధ్యలువార్వ జలము
 గొనిపోవుకపులచేఁ గొమరొప్పుదాని,
 మునిపుత్రులకుఁ గండమూలాదు లెపుడుఁ
 దనియంగఁ దమిఁబూని తద్దయువేడ్కఁ
 దప్పక కొమ్ములఁ ద్రవ్విచ్చునట్టి
 దుప్పల నిట్టులఁ దొడరినదానిఁ,
 తెలఁగి ధేనుపులకుఁ తెలువంపుఁబూరి
 చెలిమిలో మేపెడు చిఱుగబెఱ్ఱులులు,
 నెమలిబర్హముక్రింద నిద్రకొప్పుచును
 నెమకివచ్చుచునున్న నిసుదపాములును,
 మూషికశిశువుల మొగి మేఠవెట్టి
 పోషించుచున్నట్టి పోతుపిల్లులును,
 వెండియుఁ దమలోన విరసంబుమాని
 దండిగేహంబులఁ దనరు జంతువులు,
 నెఱి నెండ్రబోసిన నివ్వోవడ్లు
 గఱగఱగామేసి కొశలఁబొప్ప
 సకలశాస్త్రంబులుఁ జదువుచునున్న
 శుకశారికాతతి శోభిల్లుదాని,
 హోమధూమముచే నొగిఁ గంపుచెడిన
 లేమావినసల వేల్గితమైనదాని,

జవమాలికలుదెచ్చి సంయమిందులకుఁ
 గృహనిచ్చు చెంచులఁ గీల్కొన్నదాని,
 వాదించి చదివెడువటువుల వివిధ
 వేదఘోషంబుల విలసిల్లుదాని,
 మునుకొని వివిధంపుముగ్గులుగూర్చు
 మునికుమారికలచే మొనసినదాని,
 నేరుమద్దులమీఁద నెంచుచునున్న
 నారపుట్టముల నున్నతమైనదాని,
 భోగంబులన్నియుఁ బో విడనాడి
 యోగమార్గంబెల్ల నొప్పుగాఁదెలిసి
 యొదవ శిష్యులకు బ్రహ్మోపదేశంబు
 తుదిచేయు మానులఁ దొడరినదానిఁ,
 బుణ్యఫలముల కెల్లభూమియై మిగుల
 గణ్యధర్మంబుల ఘనమైనదాని,
 ఘనతపోధనుడైన కణ్వమునీంద్రు
 ననఘాశ్రమస్థాన మధిక మోదమునఁ
 గనుగొని, యాశ్చర్యకలితుడై నృపతి
 మునుకొని యచ్చోటిమునులకందఱకుఁ
 బ్రణమిల్లి, వారిచే బహుచూసమంది,
 1 గుణవంతుఁ డందలి క్రొత్తలన్నియును
 బరికించిచూచుచు, భక్తిదీపింప
 సరవిఁ గణ్వనిపర్ణశాలకేతెంచి,
 నెమలి 2 బద్ధముకంటె నెఱిగల్గిగలిగి
 యమరినకొప్పున నమరినదానిఁ,
 బదియాఱుగాఁ జంద్రు భంగ మొందించు
 వదనపద్మమున వలనొప్పుదాని,

దొండపంటికి సిగ్గు దొడరంగజేయు
 దండికెంపులమోవిఁ దనకెఱుదానిఁ,
 జలుకకోవెలకుఁ జెలఁగి నెలకుఁ
 బలుకులఁ దలవంపు నానెఱుదాని,
 మరుఁడు జయంబందీ మహిమఁబూరించు
 కరశంఖగతి నొప్పు కంఠంబుదానిఁ,
 గవజక్కనలఁ గవకన సవ్యజాలు -
 సవరని చనుదోయి జానొప్పుదాని,
 నిగురించులతలతో నెకసక్కమాడు
 జగిలిగిగల మేనిచెలువంబుదానిఁ,
 గన్నియ లావణ్యగౌరవంబునను
 వెన్నున విహరించు విపులంపువేణి
 యుదరంబుపైఁ దోచెనోయనఁ జాలు
 నొదవినరోమాళి నొప్పారుదానిఁ,
 బఱపైన చనుదోయిభారంబువలన
 సరిపేదమధ్యంబు జడియ, నానాళిఁ
 బసిఁడిశలాకచే బంధించిరినఁగఁ
 బన మూఁడునభులను భాసిల్లుదాని,
 మరుని ¹జైత్రరథంబు మార్కొనఁజాలు
 - వరజఘనంబుల వాసైనదాని,
 ననఁటికంబంబుల నదలించుతోడల
 నొసరినపిక్కల నొఱపైనదాని,
 రాయంచగములతోఁ జంతుగావించు
 ప్రాయంపునడపులఁ బరఁగినదానిఁ,
 బటురీతిఁ జెలులగో భాషించుదానిఁ
 గుటిలకుంతలను శకుంతల నతఁడు

పలుమాటు చూచుచు, భావంబులోన
 వలరాజుతూపులు వాటమైగాటఁ,
 బద్దరి తద్గుణపాశబద్ధుడై, కదల
 మెదలంగ నేరక మిన్నకయుండె.
 మనసు మానిగి మీఁద మరగియుండంగ
 నెసయంగఁ దన్ను దానెఱుంగంగలేక,
 తరుణిలావణ్యామృతంబుఁ గ్రోలంగ
 సరి ననిమేషత నంధిలైననంగఁ
 గనురెప్పవెట్టక కడువిన్నయమునఁ
 దనమనంబున నిట్లుదలపోయఁదొడఁగెఁ :
 “ జెలువల నాబ్రహ్మ సృజియించుచోట
 నలర ఘృణాక్షరి న్యాయాన దీని
 సృజియింపఁజోలు నీక్షితి ; నట్లుగాక
 యజునకు నీనేర్పు నందమానేని,
 యింక నొక్కతెఁ గాంతి నీయింతి¹ సవతుఁ
 గొంకక మఱి యేల² గూర్పంగలేదు !
 శృంగారరసమెల్లఁ జెన్నారఁ గూర్చి
 యంగఁజుఁ డిచ్చోట యంత్రించెఁగాక !
 వితతి వేదాభ్యాస వికలుడైనట్టి
 చతురాననున కిట్టిచతురత గలదె !
 ఈయింతికాగిలి యెవ్వనికబ్బె,
 నాయుత్తమునకబ్బు నమరరాజ్యంబు.
 పటరీతి సరిచేయ భావ్యంబుగాదు
 కుటిలకుంతలుల నీకోమలాంగికిని. ”
 అని యిట్లుతలపోయి నవనినాయకునిఁ
 గనుఁగొని, మునిఘృతి కారనంబునను

అతిథ్య మొనరించి, యానీనుజేసి,

చేతులు మొగిచి యాక్షి తినాభుజనియె :

‘ఓరాజ, నీవెందునుండివచ్చితివి ?

నీరాకయిందేల ? నీకు బేరేమి ?’

అనినఁ, దొయ్యలిఁజూచి యువనీశుఁడనియె :

“విను, నేను దుష్కంఠవిభుఁడనువాఁడ ;

వేటకై ననఁజో వెడలి యేతెంచి,

గాటంపుభక్తితోఁ గన్వసంయమిని

నేవింపవచ్చితిఁ జెలువ, నేనిచటి ;

కావిప్రవరుఁడున్నయచ్చోటు చెఱుమ. ”

అనుడు, శకుంతల యతనికిట్లనియె :

“మునినాథుఁ డింతటిమున్నగుఁ గదలి

సమిధలు దర్భలు శాకముల్ పండ్లు

సమరంగఁ గొసఁ తేర నడవికిఁజనియె ;

మీరువచ్చుటవిన్న, మీఱినవేడ్క

వారక యేతెంచు వనిమూలొవెడలి. ”

అనుటయు, రాజన్యఁ డాయితీఁజూచి

మనమున నిట్లను : “మహనీయకన్య

మునిపుత్రియెట్లయ్యె ! మొగి దీసిమీఁడఁ

గనుకూర్చి నాకెట్లు కిడముట్టఁబుట్టె !

గానివస్తువుటాఁడఁ గాంక్షఁ దెందమున

నూనదెన్నఁడు మఱి యుచితంబు దక్కి !

దీనిజన్మసిద్ధంబు తెలియక నాకు

నూనినసం దేహ ముడుగదె తయును. ”

అని యిట్లుదలపోసి యబలకిట్లనియె :

“వనజాక్షి, యదుగంగవలసె నీన్నొకటి ;

¹ బ్రహ్మవిదుండన బ్రహ్మజ్ఞుఁడనఁగ

బ్రహ్మచారియనంగఁ బరఁగుఁ గన్వొందు ;

అతనికి నీ వెట్టులాత్తజవైతి !
హితమతి నీకృమం బెఱిగింపవలయు. ”
అనిన, శకుంతల యారాజుకనియె :

శకుంతలాజన్మవృత్తాంతము

“ విను, మేను విన్నట్టివిధము చెప్పెదను ;
అనఘ, విశ్వామిత్రుడనురాజమాని
మును దపంబుండంగఁ బురుషూతుఁడలిగి,
తనరాజ్య మాతండు తడవునన్భీతి
ఘనముగా నంకిలిగావింపఁ దలచి,
మేనకయనుదాని మృగరాజమధ్య
మానుగా రావించి మన్నించి పలికె :
‘ ఓకాంత, నీవేగి యుగ్రతపంబు
చేగొని నేయు కాశికముసింద్రునకు
వివిధభావంబుల విఘ్నంబుచేసి
యువతి, యేలె ; ’ మ్మన్న నువిదయిట్లనియె :
‘ ఓదేవ, నీమాట యొనఁ 1 గూర్చునో ;
గాదు నాచే నింతకార్యంబునేయఁ ;
దగ దూడలోపునే దంటుమేయంగ !
మగువలతరమె యమ్మహితాత్ముఁగలఁవ !
నెఱిగియుఁ బాఠఁ నెవ్వఁడుగూలు !
వెఱతు నేఁ బోవ నావిమలాత్ముకడకు. ’
అనిన నింద్రుఁడుపల్కె : ‘ నల్లెల ! నీకు
సనువగునీకార్య ; మతివ, భీతిలకు ;
గానికార్యములకుఁ గళ్యాణి, నిన్ను
బూనుదునే ! నేడ్కఁబా ; ’ మ్మన్న నదియుఁ
గైగొని యేలెంచి, కాశికునెదుటఁ
దూకొన్న మధులక్ష్మి^౧గోడుగా మెఱసి,

బహువిలాసంబులు బహుగీతతతులు
 బహునాట్యకళలును బహుభంగిజూపఁ,
 దలయెత్తి యటుచూచి, తప మెల్లమాని,
 వలరాజునకుఁదక్కి, వలవంతుఁజిక్కి,
 మేనెల్లమఱచి, యమ్మేసఁగూడి
 మానైన మరుకేళి మది మొప్పజేయ
 ననితఁఫాటిన, దాని వసుధపై విడిచి
 వనితమేసక యేగె వాసపుపురికి.
 కాళికుండును, సంతి ఘనతపంబునకుఁ
 గౌళలంబుననేగె గర్వంబుదక్కి.
 ఇట యేడ్చుచుండంగ నింత నాబాలఁ
 జటులశకుంతాలి సంతక నేయ,
 నొకనాఁడు కుశనది కొగిఁగణ్వమాని
 యకలంకగతి నట కరుదెంచిచూచి,
 కొనిపోయి యబ్బాలఁ గూతుగాఁబైచి,
 తన¹ చెలియలిచేత స్తన్యమిప్పించి,
 రమణ శకుంతాలి రక్షించెగాన
 సమర శకుంతలయను పేరు పెట్టి,
 పోషకుండును దండ్రీ భువిసగుననడి
 భావఁ గణ్వఁడు నాకుఁ బసఁ దండ్రీయయ్యె.
 ననినాడువృత్తాంత మాద్యులు చెప్ప
 వినియుండు నీరీతి విశ్వంధ శేంద్ర!"
 అనిన, నాడువ్యంతుఁ డధికహర్షమున
 మనసిజండేప సమగునకిట్లనియె :
 "వనిత, నిజుబెకావలయు నెంతయును;
 మనుజకాంక్షల కిట్టిమంజు గలదె !

మెఱయ నాకసముపై మెఱుంగారుమెఱుంగు
 నెఱయంగఁ దోచునే నేలపై నందు !
 నింక నొక్కటి నాకు నిందివరాక్షి,
 కొంకక సమకూర్పుఁ గూడును నీకుఁ ;
 గ్రుంకుగుబ్బలి పొచ్చుగుబ్బలికడల
 నంకితంబైనట్టి యవనిమండలి !
 నాయకుండననొప్పునాకు నోతన్వి,
 నాయకవగుము ¹ మన్మథశాస్త్రవిధిని. ”
 అనిన, శకుంతల యవసీశుఁబలికః
 ‘మునిలేనిపిమ్మట ముదితాత్మ, నాకు
 స్వాతంత్ర్యమున నీకు సమకూరనగునె !
 మాతండ్రిరానిమ్ము మఱి యగుఁగాక’.
 అనవుడు రాజన్యఁ డబలక్లిల్లనియెః
 “వినుము, నీకేటికి వెఱవంగ ముగ్ధ !
 యెనయ వివాహంబు లెనిమిదియందు
 ఘనత శ్రుతియులకు గాంధర్వసరణి
 యెఱుంగ వధూవరులిద్దఱుఁడక్క
 మఱి యన్యలెఱిఁగిన మతముగా ; దదియు,
 వసుధ గాంధర్వవివాహంబు మున్ను
 వసుధేశకన్యకావరుల కబ్బినది ;
 మీతండ్రివిన్నను మిగుల ² మోదించు ;
 నేలెఱుఁగా. ” కన్న నింతి యిట్లనియెః
 “నా కుమారుని రాజ్యనాథునిఁజేయ
 నీకుఁగూడిన, నను నీచెప్పినట్లు
 చేసెదఁ ; గాకున్నఁ, జేయంగఁగూడ ;
 దీనమయము నాకు నీడర్పఁగలవె ! ”

1. నన్నకశాస్త్రవిధి. 2. బోధించు. (మా)

అనిన, దుష్కంతుండు నంగీకరించి
 వనితతోరినలాగు వారకసలిపి,
 మదనుండుమెచ్చంగ మగువతోఁగూడి
 పదలనికూర్చి జవ్వనికి నిట్లనియె :
 “ పోయెద నోకాంత, పురమున కేను ;
 నాయెడ నెయ్యంబు నాతి, మరువకుము.
 పిలువఁబుత్రైంకద చింబోష్ఠి, నిన్ను
 సలరఁ దండ్రికిఁజెప్పి యరుదెచ్చు నీవు. ”
 అనుచు వీడ్కొనివచ్చి, యటనేనఁ గూడి
 తనపురంబున కేఁగె ధారుణీవిభుడు.

భరతోత్పత్తి

అట గణ్యమునియు, నయ్యడవిలోనుండి
 పటరీతి సమిధలు ఫలములుఁ గొనుచుఁ
 బల్లకాలకువచ్చి, పరమహర్షమునఁ
 బూర్ణచంద్రాననఁ బుత్రికఁజూచి,
 సిగ్గును, వెఱుఁగును, జడిముడిపాలు,
 నగ్గలికయుఁ, గాంతి, యలసభావంబు,
 గర్భచిహ్నము, మఱి గర్భస్థుడైన
 యర్భకువిభవంబు ¹ నంతయునపుడు
 తనదివ్యదృష్టిచేఁ దప్పకదెలిసి,
 మనమునసలరి సమృతి నూరకుండె.
 అతఁ, శకుంతల హర్షాంపురీధిని
 గాంతిమంతుఁఁ బుత్రుఁ గనిన, సమ్మాని
 తడయక యేలెంచి, దాహిస్త్రునకును
 గడువేడ్కఁజేసి సంస్కారంబులెల్ల :

— 2 “ సత్యాల బలిష్ఠుఁడై సమయించుఁగాన,
 సత్కడచునందగు శైశవమునను ;

బరంగ నామింద భూధరణబునేను
 భరతనామకుండన బ్రబలు వీర. " డనుచు
 నామధేయంబును నలువొప్పుబెట్టి,
 ప్రేమతోబెనుపంగ, బెరిగి యాసుతుఁడు
 సింగంపుఁగొడచుల సిగవట్టితిచ్చి,
 భంగించి యావలఁబాసంగఁ దోలు ;
 నెలుగుపిల్లలఁదెచ్చి ముంటిబాలకుల
 నలబూచిబూచని యాడించుచుండు ;
 నీరీతి మఱియు ననేక లీలలును
 వారకి నేయుచు వర్తింపుచుండె.

శకుంతలను హస్తినాపురికినుపుట

అంతఁ, గణ్యమునీంద్రుఁ డనుఁగుఁగూతునకుఁ
 గాంతి రాచూలికిఁ గడువేడ్కతోడ
 దివ్యభూషణములు, దివ్యంబరములు,
 దివ్యగంధంబులు దీపింప నొసగి,
 తనశిష్యగణములఁ దగఁ దోడుగూర్చి
 యనఘుఁ డల్లునియూరికినిచిఘత్రైంచె.
 ఆరీతి మునిపంప, నాశిష్యవరులు
 దారకుతోఁగూడఁ దరుణిదోడ్కొనుచు
 హస్తినాపురమునకరుదెంచి, యాధపు
 శస్త్రంపు మొగసాలఁ జదురొప్పునిలిచి,
 దావారికులచేతఁ దమరాశి తెఱఁగు
 భూవరునకుఁజెప్పిపుత్రైర, సశిష్యు
 నతిభక్తితో వారి నటకురావించి,
 చతురతఁబూజించి సన్నుతిఁబలికె :
 “ అనఘాత్ములార, మీరరుదెంచునీతన
 ఘన తపో ధర్మాత్మ కలితుండనైతి.

మహితాత్ముడగు కణ్వమానిచంద్రునకు
 బహుభంగి దపములు పరగునె యెపుడు!
 దేవ విప్రార్థమై ధృతిఁ గూడఁబోయి
 నీవారధాన్యంబు నెలవుగాఁగలదె (వె)!
 కందమూలంబులు, గమ్మనిండ్లు,
 నందంద యశిధులకట్టునే పెట్టఁ!
 బరమేశ్వరబూజింపఁ బ్రేమప్రములు
 వరనదీజలములు వారకకలవె!
 మఱియును దక్కినమహితేశ్వర్యములు
 1 దరలక మానిఁ దసరునె యచట!
 ఆమహాత్మకుఁ దేమియాఁరియిచ్చె!
 నేముగావించెద మిటుచెప్పవలయు. "
 ననవుడు, మునిపత్ని లలిసిట్లనెఁ :
 " ఘనుఁడ, కొరవె వెంకట రత్నపు నీవు
 ఇలయేలుచుండంగ నెల్లవస్తువులు
 నిలయింతునిధమున నెసగునెల్లెడలఁ ;
 బ్రజలకందఱకును బరిగామ మెపుడు ;
 నిజధర్మములుచెల్లు నిఖిలభూములను ;
 గావున, నెప్పుడఁ గణ్వసంయమికి
 భావించె సుఖముతోఁ బ్రబలుఁడవంబు.
 అష్టానివాక్యంబు లాదటవినుము :
 ' నెమ్మి నేలేనిచో నీవసంబునకు
 సమరంగ వేటకై యరుదెంచి, నీవు
 కొమరె నాకూఁతు శకుంతలాకన్య
 గాంధర్వమునఁ బెండ్లికడఁకతో 2 నాడి
 బాంధవంబుగఁజన్న పద్ధతిక్రమము

మనమున నెఱిగి సమ్మతిచేసి, పిదపఁ
 దనయుఁడెదిగినచాఁక దనయనిల్పితిమి;
 1 ఇంకీకుమారకు నిల్లాలి నీవు
 గొంకక యొప్పుగాఁ గొను.' మనిచెప్పి
 పుత్రైంచెమమ్మ నోభూపాల!" యనిన,
 సత్తతి వికలుఁడై యవనీశుఁడనియె:
 "ఈశస్య నెన్నఁడు నేఁబెండ్లియైతి!
 నాకు నీబాలుఁ డెన్నిటికుమారకుఁడు!
 ఏ నేమియునెఱుంగ! నీభంి నాకుఁ
 గానక కొడిమెలు గట్టంగఁదగునె!" -
 అనిన, వారలు రాజు కలుక నిట్లనిరి:
 "మనుజే, యూరకే మఱపుగైకొంటి;
 వేముచెప్పఁగనేల! యూరహస్యములు;
 శ్యామకకుంతల సర్వంబుఁడెలుపు".
 ననిన కకుంతల యవనీశుఁబలికె:
 "వినుతాత్మ, మఱచితే విజ్ఞానివయ్య!
 మున్ను దపోవసంబున వేడక నన్నఁ
 గ్రన్నసఁ గామార్థిఁ గడముట్టఁగూడి, -
 రాజ్యానుభవమున రాజిల్లి యిపుడు
 పూజ్యుండవై యుండి బొంకంగఁదగునె!
 ధర్మంబులన్నియుఁ దగఁజేయుకంటె
 గర్భోక్తమున నొక్కక్రతువుమేలందు;
 ఆక్రతువులు నూఱు నటుసేయుకంటె
 సుక్రమస్తుతుఁడగు సుశుఁడుమేలందు;
 ఆసుతకతకంబు నందుటకంటె
 వాసిగా నొకసత్యవచనంబుమేలు;

సకలధర్మములు సరఃతోవ్రాసి
 యొకవంకనిడి, సశ్యమొకవంక బెట్టి
 త్రాసునదూచిన, ధర్మముకంటె
 వాసియయ్యెను సశ్యవచనంబుతోల్లి;
 కావున, సశ్యంబు గడిచిపోనాడు
 భూవిభుగావించుపుణ్యంబులెల్ల
 నొసర బూడిదలోనిహోమంబుగాదె!
 మనుజేశ, కల్లులు మాచుము నీవు".
 అనిన, మానినిజూచి యవనీశుడనియె:
 "విసరానిమాటలు వెలది, యాడెదవు;
 నలి నసత్యముగాఁగ నామాటలెల్ల,
 వెలది, నీమాటలు వేదంబొచ్చెవును!
 మటుమాయప్రోగులు, మదన మోహినులు,
 నటమటంబులకావు, లస్యశభాషిణులు,
 కన్నుండఁ గనుపాపఁ గడఁకతోడివియు
 కన్న గాండ్రులుగారె! కాంక్షలన్వారు.
 సత్యంబులెల్ల నసత్యంబునేయ,
 నిశ్యమనిత్యంబు నీజముగాఁజేయ
 నేరుపు సంధిల్లు నెఱతలకెల్ల;
 సారకు నీమాట చాలింపి యరుగు".
 మనన, శోకంబుతో నతివముట్లనియె:
 "వనములోపలనుండు వసి తాజనంబు
 పలుకుల సత్యంబు పాటిగాదయ్యె!
 గలకాలమును శత్రుగణములఁజెఱుచు
 కుచ్చితంబులునేర్పు కువలయాధిపులు
 నచ్చగా సత్యంబులాడెనువారె!
 నామోముచూడఁడి నలిసెలియయ్యె!
 నేమింక నేమన నేర్తుము నన్ను!

దనయునకై నను దండ్రిముండటను
 ఘనయావరాజ్యంబు గానలేవయ్యె !”
 నని యిట్లు పలుకుచు సధిపుదూఱుచును,
 మనమునశ్శోకించి మఱియు సిట్లనియె :
 “అనలుండు, చంద్రుండు, సంభోజసఖుండు,
 ననిలుండు, భూమియు, నాకనం, బాత్త,
 యుదకంబు, జహుండును, నుభయసంధ్యలును
 మదిజూతు రెప్పుడు మనజుల నెల్లఁ ;
 గావున, నీరాజుకల్ల నిజంబు
 దేవతాతతులార, దృష్టింపుఁదీరు.”
 అని పలుమాటలు నయ్యతివశోకింప,
 వనితకై యాకాశవాణియిట్లనియె :
 “ఓరాజ ! వినుమ, యాయువతి నీభార్య ;
 శూరుఁ డీబాలుండు సూనుండునీకు ;
 గాంధర్వ¹ విధమునఁ గానలో నీవు
 సంధించితివిదీని ; సశ్యమిమాట.
 సందియంబేటికి ! సతియైనదీని
 నందనుఁ డైకొమ్ము సరనాథ, మేలు ”.
 అనిన సంతోషించి² రిఖాసభ్యులును ;
 జననాథుండును హర్ష³ సంభృతుఁడగుచు
 మాస⁴ సామంతుల మంత్రులఁ బలికె :
 “నేనెఱిగియు నింతి నింతినేయుటలు,
 వనములో నొంటిమై వర్తించునట్టి
 ఘనకృత్య మిందఱుఁ గలయంగఁడెలియ
 వలసి ; యింతియె కాని, ⁵ వగుస నీసాధ్వీ
 కులకాంతయగు ; వీడు కొడుకును నగును.”

1. మిదియును.   2. యభిల.   3. సంభృతులగుచు.   4. సామజకేరి.
 5. కలసి. (మా)

అనుచుఁ బార్థివచంద్రుఁ డాశకుంతలను
 'జనుములోనికి' నని శాసించిపలికి,
 ఫులకలు మేనల్లఁ బొడలిభూషింప
 నలఘుశౌర్యునిఁ బుత్రు నందందయెత్తి,
 బిగియఁ గౌఁగిటఁజేర్చి, ప్రియమొప్పఁ దొడలఁ
 దగవొప్పనిడుకొని, ధారుణీవిభుఁడు
 ఆకణ్వశిష్యుల కతిభక్తితోడఁ
 బ్రాకటంబుగనిచ్చి బహువస్తుతతులు,
 మునినాథునకు లేఖ ముదమొప్పఁబెట్టి
 యనిచిన, దీవించి యరిగిరమ్మునులు.
 అంతట, దువ్యంతుఁ డఖిలరాజ్యంబు
 వింతలాగుననేలి విఖ్యాతివడసి,
 యాశకుంతలఁగూడి యఖిలసౌఖ్యంబు
 లాశయ్య బహుకాల మలర భోగించి,
 క్రతువులు బహురీతిఁ గ్రమమొప్పఁజేసి,
 చతురత యోగవిచారుడై, పిదపఁ
 దనప్రథానులనల్లఁ దాల్చిరావించి,
 తనయుఁబట్టముగట్టి తగనొప్పగించి,
 మునివృత్తిగైకొని ముదిమి నారాజు
 ఘనతపంబునఁ బుణ్యగతులఁ బ్రాపించె.
 ధరఁ గులకర్తయై తనరినయట్టి
 ధరతుండు ధర్మసుధరితుఁ డావెనుక
 భూలోకమంతయు భుజిశక్తివేలి,
 చాలవేడుకఁ జేసి జన్నముర పెక్కు.
 సారత సతనచేఁ జంద్రవంశంబు
 భారతవంశమై పరఁగె నెంతయును.
 జగతి దువ్యంతునిచరితంబు విన్నఁ,
 దగవొప్పఁ జదివినఁ దనరుఁబుణ్యములు.

అంత నాకులకర్త హస్తీపురభర్త,
 వింతగా భరతుండు విభుడైన వెనుక,
 వెండియు నృపతులు వివిధప్రకార
 1 ఖండిశవైరులై కడునేల భూమి,
 శంతనుండనురాజు జనియించి వేడ్క
 నెంతయు నేలుచు నెఱవై భవమున,
 నీతిసహాయుడై 2 నిఖిలభూపతుల -
 జేతఁ గప్పంబులు చెఱవొప్పఁ గొనుచు
 వారణ మనచారి వర్షాగమంబు
 వారక యేప్రాద్దు వాకిటఁ గలిగి,
 కైలాస హిమశైల గంధశైలముల
 వాలినతనకీర్తి వన్నియవ్రాయ,
 సతులతోఁ బతులయాచ్ఛావృత్తిదక్క -
 నితరయాచ్ఛావృత్తి యిలమీఁద లేక,
 పేరిన సురల దుర్భిక్షదోషంబు
 వారక క్రతువులవలన మాన్పుచును
 ఉర్వియేలుచునుండి, యొక్కనాఁ డతఁడు
 సర్వసేనాధ్యుడై జాహ్నువికడకు
 వేటలాడఁగబోయి విపిసంబుచొచ్చి,
 మీటుగల్గిన యుగ్రమృగములఁ జంపి,
 శాంతి నెంతయుఁ దూలి, సహకార వకుళ
 హింతాల పనరాజి నెసగుజాహ్నువికి
 నరుదెంచి, మధురంబులై సతోయములు
 గరగలఁదెప్పించి కమ్మగాఁగ్రోలి,
 పూదినగురువింద పొదరిండ్లనీడ
 రాచిల్కవల్కుల రసికుడై వినుచుఁ,

1. ఖండితైశ్వర్యులై కడునేలభూమి. 2. నీతి. (మా)

గలయఁ దమ్ముఁడొకఁ కడలులఁగ్రాకి
 ఫలవృక్షములఁదాకి పైగాఢస్వవాలయ,
 నేకశంబుగ నేన యెఁగల్గి నెలిపి,
 సైకితంబుననున్న సమయంబునందుఁ,

వసువులు గంగతో మొఱవెట్టుట

గామినీవేషంబునైకొని గంగ
 భూమి శుంగవయంగఁ బూనిపోవంగ,
 వసువులడ్డమువచ్చి వసుసోమ్రొక్కి,
 యసమానదైన్యలై యాగంగఁగిరిః
 “ఎందుఁబోయెను గంగ? 1 హితనులరంగఁ
 బొందఁబోయెను లాగొ భూపాలతిలకు!
 ఈశనిసంబంధ మెఱుంగుకుమిత;
 నీతఁడు మునుమేన సిహ్వాకుకులుఁడు;
 భీషణౌర్మద మహాభీషుఁడనురాజు;
 భూమియేలుచు యాగము పెక్కు చేసి
 దేహాంత్యమున బ్రహ్మదేవుని 2 సభకి-
 నాహాశనిజపుణ్యుడై పోయి ములి,
 పెరిసినతనయిచ్చు బెక్కు కాలములు
 సురలోకవిభుకొల్వ చొచ్చియుండఁగను,
 నేవి, నీవాకదిన్య దేహంబు గాల్చి
 యావాసపురిగొల్వ నగుదె చునపుడు,
 శివవిడిసెగాడ్చున నీచీరదొలంగ,
 ధవళాక్షి, మునలెల్లఁ దలవంచుటయును,
 అంబరంబు ధంతునాశోన నీన్న
 నాబుజునన, కాక్ష నాతలదగుఁగెఁ;

జూచిన, నింద్రుడు ధ్వజోపశ్రింభి
 'భూచక్రమునఁ బోయి పట్టుచి' ననుచు
 శాపించుటయు, నొంక జనులకుఁ బుట్ట -
 నోపక యారజు యుక్తచార్గమున
 ననుపమ కలదీపుఁడగు ప్రహేళకు
 జనియించె ధర నెట్లు శంఖముండనఁగ,
 శృంగారరసమెల్ల క్షీణింపఁజేసె
 సంగజనకుఁ బుట్ట ననువులే దబల !
 ఎన్నఁగా నాఁడు నీ పీఠాజమీదఁ
 గన్న వేసితి ; గానఁ, నీదువేడ్కఁ బుట్టి
 కాంతవై నీవిదే కనయఁబోయెనువు.
 వింతవారముగాము వినుము మా కథయు ;
 నేమలోకంబుల నెదురెందులేక
 వేడుక విహరించి, వెసలోకమునకుఁ
 బొసఁగ భార్యలు మేముఁ బోవుచుండఁగఁ,
 బసఁగ మే మేగునప్పథమశ్యమునకుఁ
 జేరువనున్న వశిష్టాశ్రమమునఁ
 గోరి సుఖ పఁగఁ, గొంత నేలనకు
 నందఱమును దీగ్గ, నచ్చోటనుండె
 నందిని యనునావు నయనఁ మాన్యంగి ;
 ఎట్టికోరిక లెన్నఁ దిచ్చులోఁడలఁచి
 రట్టికోరికలిచ్చు నంతటిసామ్యు.
 1 మయఁబోవఁగ దాని మేనిరొనుముల
 చాయకు వెలఁగఁది సఃప్రీతి సఫడు
 ఆర్యాణీయననది యప్తమనసావు-
 భార్య యాధేయఁ బట్టి నెన్నుచు
 మగవీరబ్రాహ్మణుని, మానసమూల
 తగదనమోదు ; శిష్యుడేసితిరా.

పడఁతి ¹ యిట్లనుపఁగఁ, న్వర వాఁడుపోయి
 యొడిసి విశిష్టహోమధేనువును
 బట్టితెచ్చిన, కేముఁ బదిలమెగదలి
 నెట్టవచ్చుచో, నజబుద్ధినెఱిగి
 'మనజాలైపోం' డని మాకు విసిష్టఁ
 డనమండ్రకును శాపమిచ్చె; నిచ్చుటయు,
 నందిని విడిపించి నయ మొప్పఁగదలి
 యందఱమునుసచ్చి యతనికి మ్రొక్కి,
 చేతుల మొగిచి: "మాచేసినతప్పు
 బ్రాతియా! మునినాథ, పసలేదుగదా!
 ఈలోక దప్పగా నేలగైకొంటి!
 భూలోకమున నేము పుట్టినోడుము;
 చచ్చుచు, బుట్టుచు, సకలభోగముల
 — వెచ్చుచు, వ్యాధితోవిహరింపఁగలమె!
 మొదల శాల్యంబున, ముని సంత్యమునఁ,
 బొదలుయానమన పొంగులఁగలమె!
 పత్తెంబుమ్రొంగుచు, బనలునులేలు
 విత్తంబు దలంచును విహరింపఁగలమె!
 సర్వజ్ఞ, యార్పవే! శాపిగ్ని;" యనిన,
 నొర్వశేయుఁడు మాకు నధయంబులిచ్చి:
 'కథలేల! మీలోనఁ గడపటివాఁడు
 పృథివి నుండెనుగాక పెద్దకాలంబు;
 మట్టపునియతితో మానుషయోనిఁ
 బుట్టుచు, మరణంబు బొందఁడెప్పుడును;
 సంతాననూన్యుడై సకలభోగముల
 పాఠఁబోవనిపుట్టు పుట్టుచు నిశ్చయ'.

అని వశిష్ఠుడు మమ్ము ననుపుటఁజేసి
జనియింపవలసె నీజగతిలోపలను.
నీయందు ముసెఁగిన, నెఱయఁజేరినను,
బాయంగనగు సర్వపాపంబులందు ;
ఒక్కనిఁ దనయుఁగా నుండసి”. మృచుచు
మ్రొక్కి యావసువు లమ్ముదిశఁగిట్లనిరి :
“ ఇలదీర్ఘజీవిగా, నేము మాలోనఁ
బొలఁతి, చతుర్థాంశములు పుచ్చి వచ్చి
కలసియిత్తుము పుత్రుఁగా నీకు ; నతఁడు
నిలిచివర్ధిల్లఁడు సృపుఁడు మోదింప”.

గంగాశంతనుల సమయము

అనిన నట్టిద కాశయని వారిన్ల
ననిచి, భాగీరథి యటవచ్చివచ్చి
వసుధేశునమ్మేను, పక్షస్థలంబుఁ,
నసనిదీప్తుల, ముఖపంక్తీరుహంబు,
నాజానుబాహులు, నసమానరుచియు,
రాజీవ రుచిర నేత్రంబులుఁ జూచి,
యీశానుతలఁగిక్కి యేలినగంగ
యాశంతనునిమూర్తి కాత్మలోమెచ్చి,
గరువంబునేరక కదిసిపోలేక
సురిగిరానేరక సుడివడియున్నఁ,
బలియును నానిసాభాగ్యసంపదకు
మతిలోనఁజొక్కి, మన్నఘనకుఁజొక్కి :
“దైవకన్యాయో ! గంధర్వకన్యాయో !
యీవచ్చుకన్య దేవేంద్రకన్యాయో !
వరకన్యాయో ! కాక, వసుమతిసంత
నరకన్యాయో నిట్టిసయూరూపు గలది ।

కలికిమీనంబులో! చిన్నలో! యెఱుంగె;
 సలరినపనడమో! అధరిమో! యెఱుంగె,
 గ్రమ మొప్పగంబులో! పంఠము! యెఱుంగె;
 గమలమృణాలమో! కిములో! యెఱుంగె;
 జక్రవాకింబులో! చిన్నలో! యెఱుంగె;
 జక్రమో! పులిసెమో! ఘనమో! యెఱుంగె;
 1 గరిమకూర్చములో! మిఁగొల్లొ! యెఱుంగె;
 సరుణపంకిజములో! యెఱుంగె! యెఱుంగె;
 నేరూప మెఱుంగెలే; నెట్టిసాభ్య
 మీరూపు నిర్దింప 2 నేరూపువ్వా.
 ఒకమాటు కొగిలి యుపదయిచ్చుటయు,
 సకలంబువెలగాదు జగతీశలంబు.
 ఈచోట నొంటిగా నెవ్వారికెదురు
 చూచుచునచ్చెనో శుకవాణి ముగ్ధ!
 అమ్మలగతినాటె నెలిపి 3 చూపులును
 4 సమ్మజాలసిరీతి నాశరీరమున.
 నదిగిచూచెడఁగాక యెలవృత్తాంత;
 మదుగంగ మఱుమాట లాడగిండ్డినో!
 కదిసి చూచెడఁగాక కమలాయతాక్షి;
 గదియఁగా నెక్కడ కదిలిపోయెడినో!"
 అని యిట్లుదలపోయు నధిపతిఁ జూచి,
 వసజాక్షి యారాజవామాంక మెక్కె;
 ఎక్కినఁ, బులకలు సిరువురమేనె
 నొక్కట నెసగుట యుపమింపనొప్పె
 5 గ్రీష్మతి పదమగల్గినచోటెఱింగి
 పుష్పాస్తునకు నారు పోసిగాడఁ గె.

1. గరిమకూర్చము మొగొల్లొయెఱుంగె. 2. నేరము. 3. చూపులును. 4. సమ్మ
 రాజని శబ్ద. 5. గ్రీష్మతి. (మా)

అప్పుడు సరనాథుఁ డాత్మలో 'నబల
 చెప్పినయల్లెల్ల జేయుదు' ననుచుఁ
 దలఁచుచున్నతనికిఁ దగఁగి యిట్లుసియె :
 “ నెలకొని చేసెద నీకుఁగాపురము ;
 ఏ నేమిచేసి నీవు గాదనక
 యూనిసమతి నూరికొండనోపునువె !
 ఉండక యెన్నఁడే నల్లంబునొవ్వు
 మండలేశ్వర, నన్ను మఱచి యాడినను,
 అప్పుడు నీనుడించి యరిగెదఁజువ్వె !
 చెప్పితి, నట్టె నెఁజేపట్టు. ” మనన
 నొడఁబడి, శత్రునుఁ దువదడిచోర్చుటఁ
 గడురమ్యముగ సిండ్లు గట్టించి, యందు
 సురలనుభవమున సురరాజు పోలె
 సురిసదిఁ గూడి భాసురసౌఖ్య ముండె.
 అత్తటి, పరుణేంద్రులాదిగా వసువు
 లెత్తిన క్రమముతో నొంటికిఁ బరికి
 జనియింప జనియింప, బాహ్మవి వారి
 మనుజేశ్వరుఁడుమాడ మనిగొంకులేక
 గొనిపోయి గంగలోఁ గూయిక్రూయనఁగ
 మునిచి, తీర్థములాకి మిద మొప్పువచ్చు.
 ఇట్టుముంచి విధింప ¹ నెన్యగదాఁక,
 నెట్టనఁజూచి యాస్పసచక్రవర్తి
 యాలికిడ్డముచెప్పునన్నాఁడు గాన
 లోలోన వగలఁగాలును నోర్చి మోర్చి,
 యనల లేజుని నంత నప్తమపుత్రుఁ
 గొనిపోవఁ, బోసెద కోరించినదిక

చేట్టస రేగి యాజాహ్నవిః జూచి :

“ వెట్టిదానవుగాక వెలది, నీకడుపు

చుట్టస కున్నది చోద్యంబు చూడ !

నట్టువచ్చిన నట్లు వలచితి గాక,

కొట్టుమింగినయట్లు కొంత గైకొంటి

నట్టుల్రొక్కిన నడ్డ మాడరాదనుచు.

జాట్టజూచితి నీవు సోమకులంబు !

మట్టినుండెడు భూతమాతవు గాక,

కట్టువట్టిద (?) నీవు కాంతవుగావు.

ఒత్తెలాగునను న న్నొకిమాట యన్న,

జట్టన ¹ జాతెదు సంసారమెల్ల.

విట్టవీగక నీవు విడిచిన, మాకు

జెట్టి నొకకాలు చెడినట్లు ² సకియ !

తిట్టిఁజోసిననీర్లు తెటవ, నీబ్రదుకు ;

గొత్తదూడలఁజేస్తీ కొడుకులనెల్ల.

ఉట్టాతలూఁగు నీయురుకుచద్యయము

ముట్టుపా లేబిడ్డ మూఁరి బట్టిరివి ! ”

కుట్టలంటి నాకొడుకుల మ్రింగి,

గట్టసఁ ద్రేంచెను గంగలో మీలు !

అత్తాడి మ్రింగిన నట మ్రింగనిమ్ము,

తట్ట, ³ యెత్తెద వాని దయమాటలాడి.

విట్టుగాదే యెల్లి మిన్నేరు ! పూడ్చి,

కొట్టవీత్రించెదఁ గోపంబు మాన ;

ఈకుమారకు జముకీకు మాఱకము ;

నీకు మాతాడితి నే ” ; డన్ననవ్వి :

“ ఏటికి నామీఁద నింతకోపంబు !

వాటంపునెయ్యంబు వలదన్న మాని,

చాలించి పోయెద జాహ్నువి నేను ;
 బాలు నే గొనిపోయి భక్తిబోచెదను ;
 యావనప్రాప్తితో నరుదెంచు నిచటి
 కీవసుంధరకల్ల నితఁడొడయండు ;
 పుట్టుచు మరణంబుబొందినవారు
 నెట్టన వసువులు నేడైన నెఱుఁగు ;
 వారి వశిష్ఠుండు వసుధపైఁ బుట్ట
 నీరీతిఁ బొమ్మన్న నేలెందినారు ;
 ఓవ్వుగా నీచేత నుపకృతులైన
 యప్పుణ్య లొకవేళ సగుదురు నీకు. ”
 అనిచెప్పి, గంగ రయంబెసగంగఁ
 దనయునిఁగొంచు శంతనుడించి పోయె.
 అంత నూరికివచ్చి, యతఁడవ్వధూటిఁ
 జింతించి చింతించి చిత్తజుండెఁప,
 నూరిపట్టున నుండ నుల్లంబురాక
 వీరవర్గముగొల్వ వేటాడవెడల,

శంతనుఁడు భీష్మునిఁ బడయుట

భాగీరథీ నదీ పథమునఁ దొంటి
 భోగభూమికిఁ బోయి పొడగనునపుడు,
 కదిసి యొడలఁగాని గడువంగరాని
 యుదకంబు సన్ననై యుబ్బెల్లస్రక్కి,
 పలుచనై చెదరుచుఁ బాకుతాళ్లకును
 సలబలనేయుచు సహమంబుస్రక్కి, —
 యారీతిఁ దనుబాసి యాకాశగంగ
 భూరి తనుత్వంబు పొరిసెనోయనఁగ
 జాలువారుచునున్న సందియంబంది
 హేల ¹ ప్రయాణమై యెగువకుఁ బోయి,

యక్కడఁ బాడగాంచె నాత్మనందనుని ;

నొక్కండు వింట నేయుచునున్నవాని,

నట్టగా నేసిన యమ్ములకట్టఁ

దొట్టిన నీటికందువ నున్నవాని,

సరుదారఁ దనయాప మచ్చొత్తినట్లు

భరియించి బహుకథాప్రభనున్నవానిఁ

గనుఁగొని, తనసుతుఁగా నిశ్చయంబు

మనమునలేకయు, మమతావిభూతి :

“ నెవ్వనితనయుఁడో యీదీర్ఘ ¹ బాహుఁ !

డెవ్వనిపుణ్యమో యీమేలుగాంచె !

సుతు నింతవాని నీశుఁడు నాకు నీయ

క్షితికెల్ల యువరాజుఁజేయంగఁ దగదె ! ”

అనివిచారించుచో, నతనికి గంగ

వనితయైపాడనూపి వరలజ్జఁబలికె :

“ ఏను మున్నిటిగంగ ; నితఁడునీనుతుఁడు ;

మానవేశ్వర, నీవుమఱచిన వినుము.

ఇతఁడు వశిష్ఠులో నెల్లవేదములు

చతురతఁ జదివె శాస్త్రములలోఁగూడఁ ;

బరశురాముఁడు నేర్ప బహుతరవిద్య

శరములు మంత్రించి సంధిపనేర్చె ;

వాహనారోహణ వరశక్తియుక్తి,

² వ్యూహాశుకృతులఁ దా నుపదిష్టఁడయ్యె ; -

సనకసనందన సన్తనీశ్వరుల

ఘనకృప నెఱిగె ³ యోగప్రకారంబు ;

నింతటఁ గొనిపోయి యేలింపుధరణి ;

సంతాన ⁴ వంతులసరస నుండెదవు ”.

1. దేహ-దె. 2. వ్యూహతాకుకృతానుపదిష్టఁడయ్యె. 2. యోగపుకార్యంబు.

4. రీతుల. (హా)

అనుటయు, వేడ్కఁ దా నాగంగననిచి
తనయునిఁడెచ్చి, శంతనమహీవిభుఁడు
హస్తపురంబులో నతనికి వేడ్కఁ
బ్రస్తుత యువరాజపట్టంబుఁ గట్టి,
రణమున సాధింపరానిశాత్రుల
నణుమాత్రమున గెల్చి, యతనిసత్వమున
జలరాశి వేష్టిత సకలభూతలము
సలమి యేలుచునుండి, యటనొక్కనాఁడు,

శంతనుఁడు సత్యవతిని మోహించుట

ఆపగేయునిమీఁద సఖలభూభరము
మోపి, రథంబెక్కి ముదమురెట్టింప
యమున ¹ చాలునకు నెయ్యమున వేటాడి
నమితసేనాధ్యుఁడై యరిగి, యచ్చోటఁ
గప్పారుజలముపైఁ గాంచనచ్ఛాయ
నొప్పారుచున్న యాయోజనగంధి
నీలమేఘంబుపై నెలకొను మేఘపుఁ
బోలియుండఁగఁ జూచి, బుద్ధిసూహించి :

“ యీసారిభంబును, నీజవ్వనంబు,
నీస్వరూపము బ్రహ్మ యీయింతికోసగి
² నాకల వలనొప్పు నడువ నిట్లునిచె ;
నీకార్యమునఁగదా యితఁడు ³ ఛాందసుఁడు ! ”
అనితలపోసి యిట్లను నింతిఁజేరి :

“ ఎనిత, నీరూప యావన విలాసములు
సూడిదగాఁ జిత్తజనకు నీవచ్చు ;
నోడరేవున నుండ నుచితమే నీకు !
నింతికి వర్ధాంగమిచ్చిన శివుఁడు
కాంత, నీరూపంబుగని సిగ్గువడఁడ !

కాముండు మూర్తితోఁ గలిగిననాడు
 నీ¹ మేనుగలిగిన నిలుచునే² జగము!
 ఎన్నంగ ధరయెల్ల నేలినవాడ,
 నన్ను నేలుచుగాక నలినాయతాక్షి!
 కాముబానికి మునుగాము; నీప్రేమ
 యేమనిభావించు నెఱింగింపఁగదవే!"

అనిన నాతనిమూర్తి కితివమెచ్చియును,
 మనసువికారంబు మఱువెట్టి పలికె: -
 "ఏనియ్యకొననేని నీయర్థమునకా;
 మానవేశ్వర, నీవు మాతండ్రిననుగు;
 అల్లదె మాపల్లె; యందు మాకిల్లి
 పల్లిలతోఁగూడి జన్మకుఁడుండెడిని;
 వారినుండియు నీవు పచ్చునందాఁక
 వారినుండెదఁ బూర్వపర్తనంబునను;
 విచ్చేయు." మనవును, పరదమినుండి
 యచ్చుగాఁ జోలేని యలిపోలే సతఁడు
 సతిఁబాయలేకయు ఝషవైరిపురికిఁ
 గతిపయ³ మంత్రీసంకలితుఁడై పోయి,
 దాసుఁడయ్యును విష్ణుదాసుఁడైయున్న
 యాసతీమణితండ్రి సచ్చోటఁ గాంచి,
 యతనిచేఁ బూజితుండై వేడ్కఁబలికె:
 "జతురత మాతోడి సంకల్పనైతి;
 కాశి నీగతి మత్తకాశినీసుణుల
 దాసులు గానరు తపముచేసియును.
 రత్నంబుగంటివి; రథనంబు⁴ మిగుల
 యత్నంబుతో నడుగ నరుదెంచినాడ.

గ్రామంబులిత్తునో ! కరులుగాఁజలెనో !
 హేమ మాక్తిక రాసులిత్తునో తనియ !
 నెయ్యది నీకోర్కె ! యెఱిఁగింపు. ” మనినఁ,
 దియ్యనిమాటల దేవలుండనియె :
 “ హరిణలోచనఁ బెండ్లియాడెను గాక ;
 ధరణీశ, నీకంటఁ దగువారువే !
 ఉంకువ నీచేత నొల్లముగొనఁగ ;
 నింక చెప్పక పోదు పితలీల వినుము ;
 నావుత్రికుడయిండు సందనుసంద
 యువరాజభారంబు నున్ననోపునువె !
 ఓపిన, నిది నాకు నుంకువ ”. యనినఁ,
 గోపమించుకవచ్చి కువలయేళ్వరుఁడు :
 “ ఆపగేయుఁడు రాజ్య మరయుచునుండ,
 నీపని యెట్లుగా నేనియ్యకొందు !
 గట్టిడికార్యంబు, కళ్యాణియైనఁ
 గట్టినట్లున్నది కడునాత్మనాకు. ”
 అనిఁజిన్నుఁడై పోయి హస్తినాపురము,
 తనయిల్లువెడలక తాపభారమున,
 వాలిన మొగులులో వనజాపుఁడట్లు
 చాలఁదూలిన జీర్ణచంద్రుండువోలె
 గుంభినీజనులకుఁ గొలువయ్యకున్న,
 గాంధీర్యజలరాశి గాంగేయుఁ డెఱిఁగి,
 యయ్యెడ నొక్కనాఁ డయ్యయున్నెడకు
 నొయ్యన నుముఖుఁడై యొక్కఁడుఁ బోయి :

భీష్మ ప్రతిజ్ఞ

“ యిదియేమి తండ్రి ! నీవెన్నఁడు ¹ లేదు,
 చెడరియున్నావు నీచిత్తంబులోన !

సాధింప, ఘనుడైన శత్రుడా లేడు !
 బాధింప, నోడినచాపంబు లేదు !
 విల్లు నేనును గల్గ విజయంబునీకు ;
 నెల్లకార్యములు నాకెఱిగింపు. ” మనిన,
 (ననువాప్తుఁ డా వేట కరిగినలాగు,
 ఘనుఁడు యోజనగంధిఁ గదిసినలాగు,
 రమణికి సుతుయావరాజ్య ముంకువగ
 (నమరంగ దాశరా జడిగినలాగు,
 వలదని తా సంత వచ్చినలాగు,
 లలిఁ బంచశరుడేయులాగుఁ జెప్పటయు,
 గురుభక్తి యాత్మలోఁ గొలఁదికి మిగుల
 సురసదీతనయుండు క్రోడీశుఁబలికె :

“ జాలరీఁడాడినచతురంపుమాట
 యేలగైకొనవైతి ! వేనున్న నేమి !
 గురుహితం బెఱుంగని కొడుకేమికొడుకు !
 ధరణీశ, నీకోర్కీ తలకూర్తువినుము ;
 అందుఁబుట్టెడువాఁడు ననఘ, నీసుతుఁడు ;
 పొందుగా ధర యేలఁబోలదే చెపుమ !
 తగ నేనపోయి, యాతని నొడంబఱచి
 మగువదెచ్చెద ” ; సని మక్కువఁబోయి,
 దేవలుఁగాంచి సుధీవరుడనియె :

“ భూవరునకు నేల పుత్రినీవైతి ?
 నాచిత్తమెఱుంగక సరనాథుఁ డపుడు
 నీచేత సతి నందనేరకపోయె.

ఆతఁడేమెఱుంగు ! నీయాత్మజాంఘ
 సుతునిఁ బట్టముగట్టి క్రోడీయేలిఁతు ;
 నేనేలనొల్ల ; సూర్యేందులు సాక్షి ;
 మానవేశ్వరునకు మగువని. ” మ్మనిన,

డక్కగా నాడుబిడ్డల నిచ్చుచోటఁ
 డక్కక చింతింపఁదగుఁ; గాన సతఁడు
 సృపనందనునిఁబల్కు : “నీకు నీవోపి
 సృపునిఁజేసెదనంటి ; నిజము నీమాట ;
 నీకుఁబుట్టెడువారు నీయంశమునకు
 రాకమానరు ; ఘోరరణములౌ నపుడు ;
 కావునఁ, గూడదు కళ్యాణ ”. మనిన,
 నావేశమెత్తిన ట్లతఁడు భీష్మిందె :
 “ఎను బెండిలియాడి యెన్నఁడే నొకనిఁ
 గానఁగ మఱిగదా ! గలుగుఁ గయ్యములు ;
 మనుజేంద్రు పెండ్లికై ¹మానెడఁబెండ్లి ;
 ఘనతఁ బుత్రులఁ గానఁగలవాడఁ గాను. —
²అమర మైయుండు నాయావనావస్థ ;
 రమణుల ³సంగ యారంభదీమముగఁ
 గుసుమాస్త్రుఁడేయనీ కుసుమబాణముల,
 వెస వీడిపోవనీ పితరులునన్నఁ,
 బట్టితిఁ బట్టితి బ్రహ్మచర్యంబు
 గట్టిగా. ” ననుటయుఁ, గడు ‘మెచ్చి సురలు
 ‘జేవప్రతుం’ డని దివినుండి పొగడ,
 భూవరుపైఁ గురిసెఁ బుష్పవర్షములు.
 ‘భీష్మించి యతఁడేఁగఁ బితృభక్తి’ ననుచు
 భీష్మనామకుఁజేసి పిలిచిరి జనులు.
 అంత సంహోషించి, యాదాశరాజు
 ‘శాంతనిచ్చితి’ నని గాంగేయు వెనుక
 నిభముపై గూఁతురి నెక్కించుకొనుచు
 నిభపురంబున కేఁగ నెలమిదీపింప.

సత్యంబుతోవచ్చి సౌంజు దైవార
 సత్యవతీదేవి జనకున కపుడు
 విభవంబుతో యుక్తవిధిఁ బెండ్లి నేయ,
 నభినవోత్సాహుడై యపుడు పుత్రునకు
 సరవిఁ గోరినదాఁక చాపులేకుండ
 వరమిచ్చి, యాసత్యవతియును దానుఁ
 జిత్ర చిత్తజుకేళిఁ జెలఁగుచునుండి,
 చిత్రాంగదునుని విచిత్రవీర్యునిని
 బుత్తులఁగాఁగాంచి, పుత్రోత్సవంబు
 ధాత్రిమెచ్చుఁగఁ జేసి తనరఁబెంచుచును,
 రాజ్యంబుచేసి, యారాజు గీర్వాణ
 రాజ్యంబు కాలధర్మమునఁ బ్రాపించె.
 అప్పుడు భీష్ముఁ డయ్యబల నూరార్చి,
 తప్పక శ్రాద్ధముల్ తండ్రికిఁజేసి,
 నవలీల సింహాననంబు నైకొనక
 యవనిఁ రాజుఁ జిత్రాంగదుఁజేసి.
 చేసినచోట నాచిత్రాంగదుండు
 వాసపునైన సత్యమునఁ నైకొనక :
 “కరి గండభేరుండ కంఠీరవముల
 గరిడికిఁగొనివచ్చి కడఁక నొంచుదునొ!
 ఏలులన్నియుఁ బూడ్చి, హేమాద్రి వెఱికి,
 జారంగవిడుతునో జలధిలోపలను!
 కాదేని, జలధిచక్రము న్రక్కలించి
 పోదునో శేషులతోఁబోరాడ! ననుచు,
 నట్టిదిగాదేని, యవని సత్స్వాధ్యుఁ
 బట్టి సాధింతునో బలమున!” ననఁగ,

.....

.....

అంశ నేతెంచె జిత్రంగదుడనంగ
 గాంధీభీకరుడైన గంధర్వుడొకఁడు ;
 ఏతెంచి యారాజు నిట్లనినలికె :
 “ భూతలాధీశ, చెప్పుదుగు నీలావు ;
 అష్టదిక్కులను నడిగితి రణము ;
 సప్తదిక్పాలుర నడిగితి రణము ;
 నెందులేదు ; భుజంబు లేర్పలు వట్టె ;
 విందునేయుము మల్లవిద్య నా ”. కనుచు
 నరులుఁజెచ్చవడంగ నలినాక్షులేడ్య,
 దొరలునివర్తింపఁ దోడ్కొనిపోయి,
 భూరి కురుక్షేత్రమున నాజిచేసి,
 యారాజుఁ దెగటార్చి యాతండువోవ,
 నొక్కింతశోకించి, యూర్ధ్వకృశ్యములు
 తక్కక భీష్మఁ డాతనికిఁ జేయించి,
 యుర్వి కాతనిశమ్ము నొడయసఁజేసి
 సర్వంబునడపుచో ; 1 జగతిలో నంత,

కాశీరాజుకూతుల భీష్మఁడు తోడైచ్చుట

మువ్వరుసుతలకు మొగిఁ గాశీరాజు
 జవ్వనంబునఁ బెండ్లిసమకూర్ప వలసి
 వీరస్వయంవరవిధికి భూవరుల
 వారక పిలిపించువార్త పుట్టుటయు,
 నొక్కఁడు గథమెక్కి యుర్విగ్రక్కడల
 గ్రక్కని భీష్మఁ డాకాశికిఁ బోయి,
 తప్పక వీరులందఱు నెల్లువారి
 కప్పలగతినుండఁ గనుగొని నన్వి,

1. జనులలో. (మా)

కమనీయ కమలినీ కబళనార్థంబు
 కమలాకరముజొచ్చు గజమునుబోలె
 మచ్చగాఁ బన్నినమంచెలమీఁదఁ
 జొచ్చి, కాశీశుండు మాడఁజూడంగ,
 సంబుజగంధుల నంబ యించియు
 సంబాలియు ననునట్టి కన్యకలఁ
 దనరథంబెక్కించి దర్పించిపలికె :
 “మనుజేంద్రులార, యేమటియుండవలదు ;
 అనుజనిపెట్లీకి నఖిలంబు నెఱుంగఁ
 గొనిపోవుచున్నాఁడఁ గుఱిలకుఁ శలువు.
 ఆసుర బ్రాహ్మణులను వినాహము
 నాసుఁ మీపెట్లీ ; యర్హంబు మాకు ;
 పెనఁగివీనుండు నావేదభీష్టుండు ;
 వినుఁ డొంటివచ్చితి విల్పుచునేను ”.
 అనిపోవఁ, బోసక యడ్డఁబుదాకి,
 జననాథు లస్త్రశస్త్రంబులచేత
 ముంచి, సత్రుడు రామునిశిష్యుఁడౌటఁ
 బొంది యాస్పదవైరమునఁ బెచ్చుపెరిగి,
 యనుపమాస్త్రంబుల నవి ద్రుంచివైచి,
 తినరథవేగంబు దప్పకయుండఁ,
 గృతసూత రథాశ్వ కేతన చ్చత్ర
 మత్తేధ ¹ కుంధముల్ మార్గంబుదెలుప,
 విచ్చుచుఁ బొమ్మచు వెన భానుమీఁద
 వచ్చుమంచవిధంబు వైరులు దెలుప,
 నావలవెడలినయతఃపాదముఁ
 బ్రేవులుచునెనియుఁ, బృథివివ్రాలియును,

1 చిరుదులువోయియు, విశిగియు, నృపతు

లరవదులయ్య నయ్యనువున డస్సి

2 దీనాన్యులై పెక్కుతెనువులఁ జోడఁ,

గానట్లుపోవక తవిలి సాల్వండు

భీష్ముని నాగాచ 3 ప్రేమఁజేతు,

గ్రీష్మకాలాదిత్యుక్రియ నాతఁ డలిగి,

విల్లును జోడును 4 వెడఁదైన కేడె

మల్లియఁ దునిరు, యయ్యెడ నొక్కకోల

నాటించి శేషధగ్గుముసేతు, నశఁడు

గాని ధాత్రికిడిగి తలవీడఁజాతె.

అంత నూకినచ్చి యాపగేయండు

శాంతల నొక్కలగ్గుముసఁ దమ్మునకు

... ..

... ..

శక్తిత్రయంబుతో సంధించునట్లు

భక్తిమైనున్నచో బలికె నయ్యంబ :

“ సరనాథ, యిటమున్న నన్ను సాల్వండు

వరియించె ; మాతొండ్రీవచసంబుగలదు ;

నివునుడెచ్చితి ; నీతిమార్గమున

భావింప, నీకంటఁబ్రాజ్ఞులు గలరె ! ”

... ..

అనుటయు, దసకుముప్పైన యాయంతి

ననిచి, భీష్ముం డంబికాంబాకికలను

ననుజునకిచ్చిన, నసచూస్తుకేళి

చిసియక యశఁడు నిత్యంబుగ్రీడించి,

నానాటి కొడల జీర్ణవ్యాధిపుట్టి

మానక యాలిల మారణంబునొండె.

1. చిరుదులువోయివారిగియునృపతు. 2. దీనాన్యులై. 3. ప్రేమని. 4. వెడఁదైన
నకురి. (మా)

అరయ నట్టిదకాదె యధికి కామంబు
 నరులకుఁ గొఱగాదు నయపిధిజూడ.
 గాంగేయు భూనాథుఁడుకుండ నడిగి
 యంగసనిచ్చిన నదియేలవెలయు!
 అనుజుడిట్లేగిన, నాపగేయుండు
 మనమున శోకాగ్ని మంటయై మండ
 దీనుడై, యెవ్వరు దెలిపిన దెలివి
 నూనక మూర్ఛిల్లి యొక్కింతదెలిసి:
 “శంతనుమాటుగాఁ జచ్చించి మిమ్ము
 నెంతయు నరసితి నే దమ్ములార!
 1 ఒమ్మగుపనిగాఁగ నొక మాను వొడువ
 బొమ్మరమ్మును గాకపోయినట్లయ్యె!
 ఇలకు విచారింప నే నున్న నాడఁ!
 గులసూత్ర మింతతోఁ నులుచయయ్యెడినో!
 ప్రాణసాధ్యంబైనపని గాదుగా,
 ప్రాణంబునకు నడ్డపడనె యింతుకును!”
 అనియెడ్చి యతనికి నెఱక ర్తముల
 నొనరించి, యరయుచునుండ భూతలము.

చంద్రవంశోద్ధరణకై సత్యవతి ప్రయత్నము

నిత్య నిష్కృహపృత్తి నెగడినయతని
 సత్యవతిదేవి జపవేళఁ గదిసి,
 విపులచంద్రమ ఖంబు వెసవాంచియున్న
 యపరయామినివోలె నాస్యంబువంచి,
 యెలుఁగు 2 డగ్గువడంగ నేచ్ఛుచుఁబలికెఁ:
 “గలరెధరక్షలు ఘుఁచుడ, నీకంటె!

సకలపాపనమైన చంద్రవంశమున
 1 నొకఁడవె శేషించియున్నాఁడ పిపుడు ;
 శంతనుహితముగా సంతానమునకుఁ
 గాంతానుభోగంబు గైకొనవలయు ;
 అరులు నీతరువాత 'హస్తినాపురము
 దొరకుమా' కని యాసతోనున్నవారు ;
 ఆరయబ్రహ్మచర్యం బింక వలదు ;
 'కారణంబైడలుచోఁ గార్యమేమిటికి !"
 అసిన భీష్మఁడుపలుకు : "సమృద్ధి యిట్లై
 సనువిచారింపవు నయహీనుఁడేసి !
 పట్టనేరుతునట ! పట్టినవ్రతము
 నెట్టిన విడుతునే నింగి పైఁబడిన !
 ఎల్లధర్మంబుల నెఱుఁగుదునంటి ;
 తల్లి, యీమాటకుఁ దగుదునే యేను !
 ఎఱిగినధర్మంబు నే విన్నవించు ;
 నెఱిఁ జంద్రవంశంబు నిలుచునట్టిన.
 పెరళురామునిచేతఁ బతులఁ గోల్పోయి
 తరుణులు తొల్లి త్రేతాయాగాంతమున
 నాచరించినధర్మ మఖిలపురాణ
 నూచితింబైనది నుచరిత్ర, కలదు ;
 స్వర్వలక్షణముల సంపూర్ణుడైన
 యుర్విసురేంద్రుని నొకని వరించి,
 సన్నతి శుచి ఋతుస్నానంబు చేసి-
 యున్న నీకోడండ్రయొద్దకుఁ దెచ్చి,
 పుడమికిదిక్కుగాఁ బుత్రభిక్షంబు
 నడిగించు ; గలిగెద రక్షణవీరమున.

కలరు నమ్ముము రాజకాంత లీరీని
 గులమునల్పిసవారు కుభిషిమాద."

ససిన శంతనుడేవి యంగీకరించి,
 తనకుమారుని వ్యాసుడలబోసి పలికెః
 "కిన్నియచయమున గొటి నేబుత్తు;
 నున్నాడు ముసిచంద్రుడు త్త మొత్తముడు;
 1 ఆరయబోనేల యుష్యనొక్కరుని!
 మేరువుపైనుండి మిన్నేల వెరుకి!
 శాంతిశీలుడు చాలజక్కనవాడు
 కాంతిమతులజేలిగించునుతుల;
 లతడువ్యాసుడు; మహామునిపుత్తుడు;
 డిశరుండుగాడు; నీనెజ్జేగినివిధము.
 అలయక నాయాజ్ఞ యమ్మహామాని
 తలదాల్చి పుత్తులదాంబోనర్చు."

ససిన భీష్ముడులేచి యుంజలిచేసి
 కనుదోయి మోక్షి చక్కగదూర్చునలిచిః
 "ఓంకారమయరూప, యోవ్యాసమాని,
 పంకజాసనునకుఁ బ్రతీయె న్వాసు,
 హరియుద్ధరిందినయఖిలవే ములు
 సరవి నేర్పఱచిన జగదేశ హితుడ,
 సావధానంబున సాత్యచతేయ,
 రావయ్య మీశల్లి రప్పింపునునియె;
 మునిచంద్ర, మునిసింహ, మునిసార్వభౌమ,
 యనిమిషేశ్వరవంద్య, యగుడుదేవయ్య!"

వ్యాసుడు తల్లికిఁబొడనూపుట

అసిన, జేగురు కాల్య లందును సిందు

2 విసిరివ్రేలంగుచ్చు నీలాద్రివోలె

మొలుగుదీగలనోడి మేఘంబువోలె
 చేతపులై పింగళజట లుల్లసిల్ల,
 ద్వైపాయనుడువచ్చి తల్లికిమ్రోగి :
 'మేపసిగలిగెనోయెఱిగింపు;' మనిన,
 నప్పుడు గాంగేయుఁ డధ్వాదివిధుల
 సప్పరాశరనూను సర్థి బూజించి,
 యున్నతాసనముపై సుసేచి కీర్తించి,
 కన్నులుచల్లఁగాఁ గనుగొనుచుండ -
 నాసత్యవతి వేడ్క నతనికిట్లనియె :
 “వ్యాస, తలంపఁగా వచ్చితి నేడు;
 హరివోలె సంపత్తియంశరంగముల
 చరితంబులొలుంగుదు సంయమితిలక !
 ధర వచ్చివచ్చి శంతను ¹ సనంతరము
 - ² పతిపోవఁగానుండె భరితవంశంబు;
 తనయులబడయఁ డీతఁడు బ్రహ్మచారి;
 పరివసి గురుస్థితై పట్టెనువ్రతము;
 కూలిరిద్దఱుపుత్రకుండు ధురంధరులు;
 వాలిన నాలోని పగలార్పవయ్య!
 అంబుజమీఠులు సేయనుజసిభార్య
 లంబికాంబాలికలసయెడువారి
 లున్నారు; వారిలో నొకయింతియందు
 మన్నించి యొక్కకుమారు సేవయ్య!
 దేవరన్యాయంబు ధృతిఁజేయవచ్చు;
 నావల నీకంటె సర్వండులేడు.”
 అనిన, వేదవ్యాసుఁ డలంకిట్లనియె :
 “విను మొలుంగుదు లోకవినితిమిలెఱుగు;

పూజోఁడు లనుకూలబుద్ధివారైన,
 నేఁ బూసఁ కావెఁతు నీప్రయోజనము.
 తేత్రంబులోని విశేషంబులన
 త్రాత్రంబుగలనాఁడు జనియించుఁ గొడుకు.
 నెలకొని యొక యోఁడు నియమంబునలిపి
 నలినాక్షులున్నచో, నాఁడు న న్నిపు
 తలఁపుము ; నేనచ్చి తల్లి, వాగలకుఁ
 గులముసిల్పఁగనోపు కొడుకుల నిత్తు. ”
 ననినఁ గుమారుతో నతిసయిట్లనియె :
 “ దినహనియేల ! ధాత్రికి రాజులేడు ;
 నాకోడలున్నది నాల్ నాల్లుచేసి ;
 యేకతంబున నీకు నేనుబుత్తెంతు
 1 ర. ” మృని యంతఃపురమున కాతనిని
 సమృతిఁగొనిపోయి, శయ్యపై నునిచి,
 యంబికాంగనయున్నయావాసమునకు
 సంబరంబున రాత్రి చనుదెంచి పలికె :
 “ ధర్మమార్గంబునఁ దరుణి, నీకొక్క
 కర్తవ్యమెప్పుడఁ గైకొనివినుము ;
 నిరతసంతానంబు నిలుపుటకంటె
 బరమధర్మములేదు 2 పతి ధర్మవతికి.
 రమణుఁగోల్పోయినరాచయిల్లాలు
 విమలాత్మఁడగు విప్రువీర్యంబు దాల్చి
 సుతులఁగాంచుట మేలు ; శ్రుతి పురాణముల
 వితతమీయర్థంబు ; వింటి మెల్లెడల.
 ఈరాత్రి యుదకంబు లింటి, నీవాడి,
 సౌరభగంధంబు చల్లనిమడుఁగు

జాదులు ధరియించి చనుదెంచు గాక ;
భూదేవుడున్నాడు పువ్వులబాష్పమును ;
అశుడు వేర న్యాసుఁ డనివ, మీ బావ ;
యశిభ క్తియొనరించి ముడుగుము సుతుని. ”

అనుటయు లజ్జించి యత్తుత్తరము
వనిశ యీనోపక చరునఁగై నేసి,
రత్నదీపంబుల రమణీయధూప
యత్నంబుఁ గలిగినయచోకిఁ బోయి,
కపిలవర్ణంబైన గడ్డంబు జగముఁ
దపసిసల్లసిపేనుఁ దప్పుఁ చూచి,
యొగలు¹ కల్పరికింప నొండొడ నోడి,
వెడదకన్నులుమోడ్చి వెఱచుచునుండ,
దగిన కార్యముదీర్చి ద్వైపాయనుండు
మగుర మక్కవలంచి, మఱునాడు తేవు
అంబికవృత్తాంశ మగుచున్నట్టి
యంబుకోనిట్లను : “ అయ్యెగార్యంబు ;
పుడమియేలెడుభోగి భుజబోన్నతుండు
కొడుగు జన్మించు నీకోడలియందు ;
ననుజూడనోడి యున్నతిగన్న మోడు
జననిదోషంబున జాత్యంధుడగును ;
అంబికాసంభోగ మభవుండునేయ
లంబోదగుఁగుపుట్టె లలి వక్రముఖుండు ;
ఈయంబికయుఁ బుత్రు నిటుగనఁగలదు ;
చేయనేమున్నది శివునిజ్ఞగాఁ !
ఏనుబోయెన. ” నన్న నొగిచింతించి :
‘ మానీంద్ర, పోగుము ; మఱిపోదుగాని,

1. “ జలదరింప ” అనుటమేలు. ప్రస్తుత పదము ఈయర్థముననే ప్రయోగింపఁ బడియుండును.

బాలికయైన యంబాలిక నేడు
 నోలినంటుననుండి యుగకంబులాడె;
 దానిఁ బుత్రైంచెడఁ దసయునొక్కరునిఁ
 బూని దోవవిహీనుఁబుట్టింపుమందు. ”
 అనుచుఁ దొల్లిటియట్ల యామినివేళ
 మునియున్నచోటికి ముద్దియ ననుప,
 నదిపోయి మునిపుత్రునాకృతిఁ జూచి
 బెదరివెల్వలఁబాట, ‘ వెఱవకు ’ మనుచుఁ
 గాలోచితముదీర్చి, ఘనుఁడు మర్నాఁడు
 చాలవేడుకనున్నజనకిట్లనియె :

ధృతరాష్ట్రపాండురాజుల జననము

“ అంబ, యంబాలిక ¹యందులోపమునఁ
 గంబువర్ణుఁడునువ్వె గలుగు నందనుఁడు;
 వెలవెలఁబాటినవికృతికి నదియుఁ
 దలఁప నూరక పోదు తిల్లిదోవంబు. ”
 అనిచెప్పిముసిపోవ, నంతఁ గోడండ్రఁ
 గినిసి గర్భములురక్షింప నేమిం చె.
 అంత వ్యాసులుచెప్పినట్ల నందనులు
 కాంతల కిరువురు గ్రమముతోఁ గలిగి;
 రాజానుబాహువు లమరమార్తాండ-
 తేజులునై యుండ దృష్టించి, యప్పు
 డుప్పొంగి గాంగేయుఁ జోలి బ్రాహ్మణుల
 రప్పించి ధనముధారలువోసి యిచ్చి,
 పురము శృంగారింపఁబుచ్చి, సక్రమము
 కర మొప్ప జాతసంస్కారములే చేసి,

దిననాథనిభులకు ధృతరాష్ట్రపాండు
 లనియెడునామంబు లనువుగావించి
 పెనుచుచో, మఱి యంతఁ బెద్దకోడలికి
 సనఘ, పుష్పదయంబైన యుష్మైస,
 మజ్జనదినమున మాపటివేళ
 సజ్జననుతుఁ బరాశరసూనుఁ దలఁచి
 రప్పించి : “ పలుక నేరరు మఱఁదండ్రు ;
 తప్పిరి నినుజూచి ; తమ కేలవెఱవ !
 ఇంగితఁబెఱిగి నిన్నించుక నేఘ
 శృంగారరసపూర్ణుఁ జూడలేరైరి.
 ఊనంబుగలిగిన నర్వీశునైన
 మానవు లొక్కింత మతులఁగైనరు.
 అనిచెడఁబ్రార్థించి యంభిక నేఁడు ;
 తనయునొక్కని దివ్యతనయుఁగా నీవె ! ”
 అనిచెప్పి యారాత్రి యాయింతి సనుప,
 మునిఁటొంద నేరక ముద్దియరోసి
 తత్త్వరింపుచు దాఁగి, తనదాదికూతు
 సత్తగానకయుండ నంపె ; సంపుటయు,
 నదివోయి తననేర్పులన్నియు మెఱసి
 మదనుండుమెచ్చంగ మానిఁగూడినను,
 దల్లికి తేపాడి తనయుఁడిట్లనియె :
 “ నుల్లోకవిజ్ఞాని యుదయించుఁ గొడుకు ;
 1 శూద్ర గాంచుటఁజేసి శూద్రుడో ; గాన,
 భద్రాంగి, కులము నిల్పఁగఁజాలఁ డతఁడు. ”

యముడు నిదురుచై జనించుట

అనిచెప్పి మునిపోవ, సంత సంతకుడు
 తనకర్తమహిమ నద్దాదికూతునకు
 విదురుచై పుట్టిన, వేడక భీష్ముడు
 ప్రిదులక నానాటఁ 1 బెంచె నాతనిని.
 ధర శూద్రయోని సంతకుడుఘట్టుటకు
 సరనాథ, విను కారణంబుచెప్పెదను.
 ఒక్కభూపాలునియూరిచేరువను
 మక్కువ నడవిలో మాండవ్యమాని
 తపమున్నచోటున, ధరణీశుగరి
 విపులార్థములు చోరివీరులు దిగిచి,
 యరుగుచు రాత్రి యయ్యాశ్రమభూమి
 తెరువున నరుగుచో, ధృతి సంతలోనఁ
 దలవరు లాచొప్పు తడవి యేలెంచి
 తులువలఁ గానక ధూర్జలై గదిసి :
 'మునినాథ, శానవేమున్నుల !' నినినఁ,
 బనివడి యామాని పలుకకుండినను :
 'ఇతఁడును, దొంగలు నేకిమై నేడు
 పతిసాముడెచ్చిరి ; పుకులే !' లనుచు
 జడిలుకంపలఁబట్టి, జపమాలఁద్రెంచి,
 మెడనల్లుగట్టించి, మిన్నక తిగిచి,
 యంతరంబెఱుగనియాత లాయులకుఁ
 జంకింపఁ బాపంబు సిద్ధించు 2 సనక
 స్పందేద్రాడొనరించి, జనపతి 3 కడకు
 నందఱుఁగొని తెచ్చి యతనిసమకరిసి
 శూలాగ్రమునవైవ, స్రుక్కఁ మాని
 వాలిన తనతపోవై భవంబొప్పఁ

జాకున్న, నాతనిసామర్థ్యమెఱిగి
 భూకాంతుఁ డామాసి భూమికి డింది,
 భూరి వ్రదక్షిణంబులుచేసి మ్రొక్కి
 'నేరమి యూర్వవే నీవాఁడ' ననుచు
 నులియించి, యాకొట్టునోకుండఁ ద్రుంచి -
 యతనియల్కుఁడప్పి యనికెన, నరిగి
 కుత్తుక నొకకొంత కోయంగరాక
 బెత్తెడుకొట్టు నిల్చిన యాదెవలఁ
 యాసమాండవృక్షై యంత నామాని
 మానక తపముండి, పుటియొక్కనాఁడు
 యమపురంబుఁ కేగి యనునకిట్లనియె :
 "శమన, కొట్టెక్కింపఁజనున ద్యు నన్ను !
 గలయంగ ధర్మాధికారిగా నిన్ను
 నిలిపిన విధిగాక నిన్నాడెగలదె !
 ఏతప్పు నామీఁడ నెన్నిటి ?" వనిన,
 నాతఁడిట్లను : "నన్ను ననఁబనిలేదు ;
 ఎప్పుడుఁ బ్రాణుల నే 'జొప్పఁగోసి
 చొప్పఁగట్టినయట్టిచొప్ప' దీపింపఁ
 గట్టదు సజనిజకర్తపాశము ;
 నిట్టదూఱఁగఁ దగునే వట్టిదూఱు !
 నీవు తూనఁగల నీపిన్ననాఁడు
 వావిరి గొట్టులవై చితి గాన,
 నాకర్తృఫలమునే యనుభవించితివి ;
 మాకేమివా !" వన్న మాండవృక్షుడలిగి :
 'యిలఁబుట్టి పదునాలుగేఁడుల వాఁక
 తలఁపంగ నేరఁడు ధర్మంబునరుఁడు ;
 ఆలోనికర్తంబు లతనిఁ బ్రాపింపఁ
 జాలవు ; చేసితి సమయమిదిపుడు.

అంశయెఱుంగక యనుచితదండి
 మంత్రకి, నాయెడ నాచరించితివి ;
 శూద్రుడవై ఖట్టు ట్కోటిలో. ' ననుచు
 నుద్వృత్తకోపుడై యొసర శపింక.
 అదికారణంబుగా సంతకుండిట్లు
 పిమరుడై జన్మించె విను. " మని మఱియు
 జన మేజయునకు వై శంపాయనుండు
 వినిపించెనని ప్రీతి వెండియుఁజెప్పె.
 మానదుర్యోధన, మదన¹ సమాన,
 మానవతీమాన్య, మదనాభిరామ,
 రామణీయకథామ, రామాభిరామ,
 రామాయణానంద, యక్షాప్రసార, (!)
 సారస్వతామోద, సత్యవిహార,
 హరి నూపుర కింక కాంక్షద యోగ,
 యోగనిర్మలభాగ, ² యుచితసంభాగ,
 భాగవతాధార, భాగ్యాప్తిసీకు.
 ఇది సకాశివభక్త హితగుణాసక్త
 సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 శ్రుతిపాత్ర వల్లభసూరిసత్పుత్ర
 మతిమద్విధేయ తిమ్మయనామధేయ
 రచితాదిపర్వ నిర్మలకథయందు
 నుచితమై యాశ్వాస మొప్ప మూడవది.

చతుర్థాశ్వాసము

శ్రీసమశ్రితనేత్ర, శృంగారగాత్ర,
 ధీసార, సరసయాధిపుచౌడ, ధీర,
 అసమాన దానవిద్యా వినోదముల
 దేసలవర్తిల్లు మంత్రీ! చిత్తగింపు;
 అక్కథకుఁడు శౌనకాది సన్మునుల
 కక్కథాసూత్ర మిట్లని చెప్పఁదొడఁగె.
 ఆరీతి నామధేయములు గావించి,
 ధీరుఁ డానుతులకు దేవవ్రతుండు
 వరుసతోఁ జౌలంబు వడుగులుఁజేసి,
 గురుకళాసింధులైన కుశలులచేత
 సంగపూర్వకముగా సఖిలవేదములు,
 సంగీత సాహిత్య చాతురితోడ
 నప్రవిద్యలు, ¹ వాహనారోహణములు,
 శాస్త్రపురాణవాసన లాదిగాఁగ
 నెఱిగింపఁజేసి, మహీరాజ్యమునకుఁ
 దెఱఁగొప్ప సృపుసేగా ధృతరాష్ట్ర నిలిపి,
 హితవృత్తిఁ గార్యంబులెఱిగించి, కొలువ
 నతనికి విదురు సహాయుఁగానిచ్చి,
 యిమ్ముడెప్పరమైన నిందువంశమునఁ
 గ్రమ్మట నొక రాజుఁ గల్పించె ² దాను
 అగ్నియారినవేళ సరణిమథించి
 యగ్నిహోత్రమునేయు యజమానురీతి.

ధర్మంబులన్నియుఁ దనకుఁ దోడుగను
 ధర్మాత్ముఁ డితఁడనఁడగి చరింపుచును,
 బరిభూమిపతుల కిప్పంబులఁ గొనుచుఁ
 దిరముగాఁ గృతయుగస్థి 1 భూతి దనర,
 సరసశ ధృతిరాష్ట్రాశాసంబునకుఁ
 దిరియుగా జనుల వర్తింపజేయుచును,
 అసఘ్న నాధృతరాష్ట్రాశాసనాచారాధుఁ
 డనరఁ బెండిలిసేనుఁ దిలపోయుచుండఁ,

ధృతరాష్ట్రుఁడు గాంధారి నుద్వాహమగుట

బ్రబలుండు గాంధారిపతియైనయట్టి
 సుబలునికూతురు సుకుచిరాకార-
 కమనీయ మాపరేఖా విలాసముల
 సమరకాంతిల కెన్నయైనది యసయు,
 గురుమతి నూర్పురు కొడుకులబడయ
 వరిము వ్యాసునిచేత వడిఁ గాంచెనసయు,
 సారినీ నిత్యైతఁగు భూసురులచే నెఱిగి
 యరుదారమోడించి యప్పుకుప్పొంగి,
 యాశాంతిసయుడైన యాశాంతిసవుఁడు
 శైశవాంతిరమున జనపతిఁ జూపి
 విదురునకిట్లను : “విదుర, యీరాజు
 సదమలతేజుండు, సత్యసంధుండు,
 వెలయ మగించిన వేయిదంతంబుకుఁ
 గలలావు గలవాఁడు, గాంభీర్వజలధి,
 పెండిచ్చే సిదఁగాక పెక్కుండునుతుల
 సింధునిండఁగఁ గాంచునీతఁడు మోదమునఁ ;

గావున, నీతనికి గాంధారు పుత్రి
 దేవి గాఁడగు నెల్ల తెరవుల ; మఱియుఁ
 దసయులు నూర్పు రత్నమునికిఁ గోతు -
 రనివింటి వ్యానవరానుభాషమునఁ ;
 దొయ్యలు లయ్యంతిఁ దడబుట్టువులు
 నెయ్యంబుగలవారు నిధిసంఖ్యగలరు.
 పుత్తమా ! యచటికి భూసురోత్తముల
 విత్తంబులిచ్చి యా వెలఁదుల నడుగ. ”
 ననుటయు విదురుండు ‘నచార్య’ మనినఁ,
 బనివడి యెంతయు బ్రాహ్మణోత్తములఁ
 గన్యకావరణంబు గావించి బనుప,
 సైస్యసహాయులై చనుదెంచి వారు
 గాంధారు సుబలునిఁ గాంచి, కొవుల
 బంధుత్వ మతని కేర్పడ మాటలాడి : -
 ‘సుతను గాంధారిని సుతను సుచరిత్ర
 ధృతరాష్ట్ర 1 కిని మోదేవ్రతుండు
 పుత్తెంచె ; సాదరీపూర్వంబుగాఁగ
 నిత్తుగా.’ కనుటయు నిట్లునునతఁడు :
 “ కురువంశవిస్తారకుండు ధృతరాష్ట్రుఁ
 డరయ నీకన్యకు నర్హుండు ; గాన,
 సచ్చరిత్రునకు నాజనవ ర్జ్యునకు
 విచ్చలవిడితోడ విశ్లేంబుమెచ్చ
 నిచ్చితి ; ” నని తిండి మియ్యంబునంత,
 మెచ్చక యచ్చోటి మేదినిననులు
 నతనిబంధువులను నట తమలోన
 హితవేది గుజగుజ నిట్లనరపును :

“ అంగంబులందెల్ల సతిశయ ముత్త
 మాంగ ; మందును గన్ను లరయంగ మేలు ;
 జనులకు నిట్టిలోచనములు లేమిఁ
 బెను ¹ చిక్కులకు నిచ్చు ; ప్రియశనూభవయు
 గాంధారి సర్వలక్షణలక్షి తాంగి
 యంధున కక్కటా ! యాట కాదగునె !
 ఈనాతి సంధున కీకున్న నేమి !
 మానుగా మగపోడిమానంకరుగునొ ! —
 భువిలోన మగవాఁడు పుట్టఁడొకాక !
 యవనీతలేళున కల్లుండు గాఁగ.
 పడఁతిసౌందర్యంబు పతికట్టెమరను
 అడవిఁగాచినవెన్నెలై పోవఁగలది !
 ఈవల శకునియు నిట ‘తండ్రిమాట
 గావలె’ ననుఁ ; గాని, కాదనవెఱచు. ”
 సనుటయు, గాంధారి యచ్చోటనుండి
 మనుజులమాటకు నుదినొచ్చి పలికె :
 “ క్షీతిపతి ² నన్ను నిచ్చితినన్నమాట
 ధృతరాష్ట్రునకు నేను దేవినై నట్ల ;
 పతి యతఁడేకాక, పరికింప ³ నాక-
 పతియైన, మఱి రతిపతియైన నొల్ల.
 సింధురశశములఁ జెనకు బలాధ్యుఁ
 డంధుడై రాజ్యమదాంధుఁడు గాఁడు.
 చతురుఁడు, జ్ఞానలోచనసహస్రాధ్యుఁ,
 డతని నూరక యంధుడన నెల్లువచ్చు !
 ధృతరాష్ట్రునకులేనిదృష్టి నాకేల !
 హితమతిఁ జూకుఁడి యిందఱు ! ” ననుచు

బంగారుపట్టంబు పడఁతి దెప్పించి,
 పొంగారువేడ్కఁ గప్పురము మెత్తించి,
 సోగలై మెఱుఁగెక్కు సొంగుకన్నులను
 బాగులై శేనవృ పర్వమై నిక్కు
 చెంగువికొలుకుల సిగ్గుకందువలఁ
 దొంగలితెప్పల దొరయునేత్రముల
 మూయించె ; బతిసెద మును జేసియున్న
 దాయలనోల్లెల్లఁ దా మూసె ననఁగ.
 అప్పుడాగాంధారి నర్థి బూజించి,
 తప్పక పసిఁడియందలమెక్కఁబనిచి,
 తోయజాక్షుల దాసఁగోడఁబుట్టువుల
 నీయెడఁ దొమ్మండ్రఁ నిచ్చితి ననుచు
 జనపతి రప్పించి, శకునిఁ దోడఁపి,
 యనిచెఁ గాంచనకొట్టు నందఱు కొసగి ;
 యనిచినఁ గొనితెచ్చి, యాపగేయునకు
 జనపతికూఁతుల శకునిచూపుటయు,
 నొక్కలగ్నంబున నువిదలఁ బెండ్లి
 యొక్కడుకునకును నతిభక్తిఁజేసి,
 గాంధారపతులకుఁ గట్నంబు ¹లీయ,
 బంధునామగ్రి యేర్పడి సంతసిల్లె.
 ఘనుని నశ్చలుని సంగ్రామభైరవుని
 నిసనిభతేజుని నింద్రవైభవుని,
 శరనిధిగంధీరు సన్నతాకారు
 భరతివంశేశుని బాండునిఁ జూచి :
 'యితనిచేఁ గురువంశమెల్ల వర్ధిల్లు ;
 సతన పెండిలి నేయ నెలమిమై వలయు' .

ననియని విదురాని యాపులనోడ (?)

ఘనుఁడు భీష్ముఁడు ప్రసంగమునేయుచుండె.

పాండురాజు కుంతిని వివాహమాడుట

అంతట, యదువంశ్యుడగు యాప సుతకుఁ

గాంతాలలామకుఁ గమలనేత్రకును

గుంతిభోజుఁడు కన్నుఁ గూఁతుగాఁబెనిచి

సంతసింపఁగనొప్పు సాభాగ్యవతికిఁ,

జెలఁగి మర్వానూడిచ్చిన మంత్రశక్తి

నెలమి మానవులకు నెఱుంగరాకుండఁ

జండుశువలనఁ బెచ్చునొడ్డివచ-

కుండలాలంకృతు గురుయశోధనుని

ఘనుఁ గర్ణుఁ గని తనకిన్వాత్సల్యహాని

జనియింపకుండఁగ 1 జరియించుసతికిఁ,

బృథయనఁ గుంతినాఁ బెంపువహించి

ప్రథితనామంబుఁ బరగుతోమలికి

నలరు స్వయంవరమనువార్త పడమి

వెలయంగ మ్రోయుట వేగుచోటిఁగి,

యంతట నొక్కనాఁ డాపగేయుండు

కుంతిభోజుఁ కూతుఁ గుంతియన్ దాని,

మద్రరాజతనూజ మూర్తియన్ దాని,

భద్రాత్ముడైన యాపాండురాజుకు

వీరస్వయంవరవిధిఁదెచ్చి యిచ్చె.

నోరి నూర్పురఁబెండ్లి కూతుల మఱియు

నక్కడక్కడఁదెచ్చి యాఁబిరేయునకుఁ

దక్కక వంశవర్ధనకాంక్ష నిచ్చి,

పాండుని యువరాజ్యపట్టంబు గల్గె.

.....

పాండురాజుదిగ్విజయము

చంద్రవ్రకాశుడై జగత్తిపై సతిఁగ
సాంద్రవైభవముల జనులెల్లఁ బొగడ
సుఖలీలఁ దనరుచు, శూరాగ్రగణ్యఁ
1 డఖలదిగ్విజయార్థ మరుగంగఁ దలఁచి,
పటుమతిఁ జతురంగబలములు కొలువఁ,
గుటిలారి నరపాల కులశైల నడ్ర-
2 తులితుడై తొలితొల్లి తూర్పున కేఁగి,
బల 3 సమగ్రుల నరపతుల సాధించి,
యట దక్షిణమునకునరిగి, మార్కొనిన-
పటుభుజాబలుల భూపతుల నోడించె ;
బడమటికరిగియు బహుధ రాధిపులఁ
గడిమిమై నసమసంగరమున గెలిచె ;
నుత్తరంబునఁగల్గు సుర్యేశవరుల
నొత్తి యుద్ధంబున నుడుకెల్ల నణఁచి,
4 యుల్లాసముననుండి యుర్వివలైసల
నల్లనల్లననొత్తి యరులసాధించి,
యక్కజంబుగ బల్లి నట వారిచేతఁ
బెక్కుగజంబులఁ, బెక్కుగుట్టముల,
రమణీయగతి సవరత్న రాసులను,
బ్రమదాజనంబుల, బహువస్తు వితతిఁ
గప్పంబుగాఁదెచ్చె ; గన కాంబ 5 రంబు
లుప్పతిల్లినమాడ్కి 6 నూరివారెల్లఁ

1. డిల. 2. తూలితుడై. 3. సమగ్రతుల. 4. యుల్లంబురానుండి యుర్వి
యెచ్చెను. 5. కాదు. 6. శూరాగ్రలైహ. (శూ)

గ్రీక్కిటియఁగ, నాంబికేయుండు ధనము
 తక్కుక వేడ్కలోఁ దనచేతికొలది
 నాలయంబులకు, దేవాలయంబులకు,
 బాలాది ¹ వృద్ధాత పౌరమండలికి,
 బంధువర్గములకు, బ్రాహ్మణోత్తముల,
 కింధాదిదీనుల, కలిధికోట్లకును,
 బేదసాదలకు, బెంపారబంధులకు,
 నాదట సఖులకు, నాశ్రితావలికి,
 బంధురాత్మకులకు, బరహిత సశ్య-
² సంధ సత్పురుష సజ్జనవరేణ్యులకు
 బాగొప్పవెచ్చించి, పదియశ్వమేధ-
 యాగంబులనుజేసి యది లెగకున్నఁ,
 దమ్మునిశక్తికిఁ దలపులో మెచ్చి
 యిమ్ముల సనురాగమెసంగంగ నుండె.
 పురుకుత్ప సగర పురూరపులాది
 కురుమహీశులఁబోలి కొమరుదీపించి,
 యాపాండుఁ డంత నేకాతపత్రముగ
 నేపారఁగా ధాత్రి యేలుచునుండె.

పాండురాజు శాపోపహతుఁడగుట

లంతఁ, జంద్రునిలోనిహరిణంబునైన
 వింతగా నలయించి వెసఁ బట్టనేర్పు,
 నింగినైనను జొప్పు నెమకంగనేర్పు,
 సింగమైనను వ్రేయఁ జక్కిననేర్పు,
 లలిఁ గాలినైనఁ గాల్నడఁగూచునేర్పు,
 శిలనైన నొకసందు చేకొనునేర్పు,

నిలువున మ్రాకులై నిలువంగనేర్పుఁ
 గలుగుకిరాతు లొక్కట నొక్కనాఁడు
 కోక తాలికతలర్, కోర¹ చిందములు,
 వాఁకై నయురితేఁగె, వట్టుబొంగులును,
 నెఱయఁ జొత్తిల్లిననిడుదకన్నులును,
 గఱకులై మిడిసిస కావిమీసములు,
 సమలియీకెలు, నిల్వనాటినతలలుఁ,
 జమచుమనైన నెత్తురుచుక్కిబొట్టుఁ,
² గంపులుపుట్టెను కిఱకందుమేను,
 లంపచిప్పతోడనలరు హస్తములు,
 బీరనరంబులు, బిగువుపిక్కలును,
 దోరవన్నియచెప్పదోయినఁగలిగి,
 పసుధకుడిగిన వానకాళ్లనఁగఁ
 గసరున నెగుసాగరి³ పీచులనఁగఁ
 బారిపారి నేతెంచు భూతంబులనఁగ
 నరులచూడ్కికి వింతననుప చేయుచును,
 నినుపు పున్నమనాటి నెలలునుబోలె
 ఘన పుండరీక భీకరకరులగుచుఁ,
 జౌలసంస్కారవిశాలురు పోలె
 నాలోల కాకపక్షాంకితులగుచుఁ,
 బొసర మేడలమీఁది పురజనుల్ పోలె
 ఘన జాలమార్గ పీక్షణపరులగుచుఁ,
 గనుఁగొన నుగ్రరాక్షసులును బోలె
 ఘన రామలక్ష్మణాగ్రహ యుక్తులగుచుఁ,
 దెమలనిమ్మగములఁ ద్రైవ్యనేయించు
 తమకాన నందఱుఁ దమకాననుండి

యరుదెంచి, పాండున కతిథక్తి మ్రొక్కి,
 కిరముచక్కనితూపు కానుకయిచ్చి,
 1 నాదారులెఱుకుల కాధారమైన
 యాధారుణీపతి కప్పు డిట్లనిం :
 “ ఏమున్నయడవిలో నిభపురాధీశ,
 భూమికివ్రేంగైన భూజింతువులు
 మాయలపులరాక మాయలబెట్ట,
 నాయగ్రవిధముల కాత్మలోవెఱచి
 వచ్చినారము ; నీవువానిసంధింప
 విచ్చేయుటకు వేటవిన్నానమునకు.
 అందలిమృగముల యడలుగిర్వములు
 పొందుగా నవధరింపుము ; ధాత్రిగొంత
 త్రవ్వ, పాతాళపరాహంబుదెచ్చి,
 త్రొవ్వనఁ దమకిదుపుఁ గూర్తుమన్నట్టు
 లఱులావెసగ మహావరాహములు
 మిఱుపల్లముగాఁగ మేదిసిగ్రుచ్చి,
 యెత్తిన బిగువున సంచుకతడవు
 నెత్తిభారముమాన్పు నిజముశేషునకు ;
 బులిరక్కనుసంజంపి పులితోలుగట్టి
 పులితోరికండ యెప్పుడువ్రేలనిటికి
 హరుడున్నవాడని యాతనిమీఁది
 2 గుఱి కమార్గములందుఁ గూడెనోయనఁగ
 బట్టరింపుచు గుంపుబలసి గుబ్బులుగ
 బెబ్బులు లుబ్బులుబెరయ వర్తించుఁ ;
 జెలఁగుచు గుహలలోఁ జీకటి³ వెడలి,
 తల కేలు కాలు చైతన్యంబువచ్చి,

యరిరాజచంద్రుని యచలాగ్రమెక్కి,
 గుఱుతుగాఁ గుధరంబు గోరాడ సఁగ
 వెల్లమోరలతోడ వెనుభులుప్రాణి,
 భల్లూకములమూఁక భయముపుట్టిండు ;
 గొండలుగోరాడి, కొమ్ముల నొడల
 గండెక్కి యెత్తిరేగి నున్న మెఱయ,
 మొసభులమడుగులనువిడిచి, యాఁబోతు
 లెసగి యల్లనమోములెత్తియల్లాఁచి,
 ముక్కులుబిగియించి ముగురూర్పువుచ్చుచు ; -
 జక్కలగతి మిన్ను సోకుదుప్పలును,
 లాసికటారికోలలు జేరియాడు
 మాసటీలునుబోలె మసలకడాసి,
 కొమ్మలరవళి దిక్కులఁ గప్పుదుప్పు
 లిమ్ములఁ బోరాడు సెలపెల్లగిల్ల ;
 భువినుండి యొకయిత్తి పుటముగా నెగసి,
 ప్రవిమలచంద్రులొక బడఁ దాపెదొల్లి ;
 యంతవారము నేముఁ గుగుచున్నట్లు
 వింతగా నిట్టులు వినువీధిదాటు ;
 బెరిగినపెక్కువఁ బెక్కుమెకములు
 నురవడి మెఱయును నొక్కొక్కచోట ;
 నన్నితూపులఁగాని యురంగమన్నట్లు
 మున్నాడి యేడులు ములుచూపు మాకు ;
 మూరిబోఁ బెరుగు చమూగుమ్మగంబు
 లూరినచీకటి 1 నొంటిఁబోనీవు ;
 కడఁకులలెక్క యెక్కడఁబట్ట 2 వచ్చు !
 గడలేవు హరి ఖడ్గ కి శరభములు ;

సబలత పానిమాంసముచూచి జేగ
 శిబిమాంసమడుగుట సిగ్గుగాఁ¹ దలంచు ;
 నెఱయ నొక్కొక్కటి నెఱిచూపియున్న,
² నెఱి జగత్త్రయమును నీరసంబగును ;
 ఓలి నొక్కొక్కటి యుగ్రతనెదురఁ,
 గాలానలంబై నఁ గఱిబొగ్గువడును ;
 నెమ్మి నిన్నియుఁగూడి నీటికి దిగిన,
 నమ్మడుగునఁజిక్కు నడుసునుమీలు ;
 నవి రాజులునుబోలె నాత్మవైరమున
 భువి భీతులునుబోలె బూరిమేయుచును,
 ధరఁ బక్షులునుబోలె దగ³ నెగురుచును,
 బారిపారి మ్రుచ్చులుపోలె ద్రవ్యుచును,
 బెడనికాపులుపోలె జేనుపట్టరసి,
 కడుఁ⁴ గొలంకులుపోలె గనుమలుత్రొక్కి,
⁵ కూరిననెలపోలె గొమ్ములు⁶ పొదలి,
⁷ కారుమొగిలుపోలె గంకుచువచ్చి,
 పెద్దకందయుఁబోలె బిల్లలఁ బొదివి,
 తద్ద ధూర్తులుపోలె ధరకు ప్రేగగుచుఁ,
 బుట్టజన్నులుపోలె బుటపుటనగుచు,
 నిట్టప్రౌఢలుపోలె నెందువెల్వడక,
 గడి భూమిప్రజపోలె గడుబెదగుచును,
 నుడి భిక్షకులుపోలె శునకవైరమున,
 నరఁటిమ్రాఁకులుపోలె నటపారలెక్కి,
 పోరి గర్జభారులుపోలె గాడ్ప⁸ టిఁగి,
 భువి విరహులుపోలె బొదరిండ్లుదూరి
 వివిధరూపులనుండు ; వేయేలచెప్ప !

1. దనుచు. 2. నెఱనెత్తయాగంబునిరసంబులను. 3. నొరయు. 4. దొలంకులు.
 5. కూడిన. 6. ఒదవి. 7. నొరమొగిలుపోలెగంకులువచ్చి. 8. రిసి. (మా)

నాశచేసెదమన్న నడగవుమాకు ;
 మాశరమ్ములవాడి మాసె ర¹. మ్మనినఁ,
 బాండుభూపతి వేటపై నాసపుట్టి
 పొండువచ్చెద సనిబోయలఁబనిచి,
 యన్నకు నెఱిగించి యనుమతివడసి,
 సన్నుతిఁ దనమంత్రిసంఘంబుతోడ
 గొల్లెనకంబాలు గొడుగులుఁ బడగ
 లల్లికవల మోపు లమ్ములబండ్లు
 మెత్తసిశయ్యలు మెఱుంగుకొప్పెరలు
 ముత్తియంబుల పవడముల పల్లకులును
 బసిడిమంచములును బట్టుమేల్కట్లుఁ,
 బొనఁగ సరాకులు బోనకావల్లుఁ
 బరిచారకులుఁ బాడిపసులు బియ్యములుఁ
 బరిమళవస్తుసంపదలు నేతేరఁ,
 జపలాక్షు లిర్వరు సంప్రీతిఁగొల్వ,
 విపులయాత్రాభరి వేయించి కదలి,
 కరి రథ సుధ టాశ్వ ఘన¹ పాదధూళి
 యరుణున కరుణత్వ మచ్చుగాఁబొదువ,
 దారుణ హిమశైల దక్షిణాటవుల
 వీరప్రతాపుడై వేటలాడుచును,
 వాహనంబులు వెంటవచ్చుట గాని
 సాహసంబునఁ బాదచారంబుగలిగి,
 నదులైననీడుచు, నగములమీఁదఁ
 బొదలైన నెక్కుచుఁ, బులి పంది వెనుక
 చఱిసైన నుఱుకుచు, సాగనిపూట
² నెఱచైన నమలుచు నీరీతి³ దిరిగి,

తెరవేట వలవేట ధృతిజౌంఘవేట
 మఱి¹ మఱినిడివేట మచ్చువేటయును,
 గంటవేటయు వేడ్కగలకోలవేట
 వెంటవేటయు విడువేటయు నాడి,
 యొఱఘలై త్రొన్వొనిన్నొరయుకంఠపుల
 సఱికివ్రేసియు, మఱి గాటనేసియును,
 జించియు నొంచియు జీవాళులు
 త్రొందియుఁ ద్రుంచియు ధృతిసొక్కయెడల
 నుంకించియెగసి యుగ్రమృగముఁ
 గొంతుబుసఱికియుఁ నొందినోనినికి
 గవిసుండివెడలఁ గాఢించుమృగముఁ
 దవినినట్టించియుఁ గుంజించియును,
 జౌంఘలోపలదాటి సుగిసమృగముఁ
 బుంపులుపుచ్చియుఁ జోవనిచ్చియును,
 తెంకిచేరక యొంటిదిరిగి మృగము
 దొంకలుముసలియుఁ ద్రోవనేసియును,
 వలఁజొచ్చియిది యావల నేగుమృగము
 నలి నడ్డించియు, నడుముద్రుంచియును,
 బిలమాక్రమించుచో బిల్లలఁబొదివి
 బలముననొడ్చింది పాఱినపంది
 మనసువట్టక తెంకిమగుడఁజేరినను,
 గనికరంబున దానిఁ గాచిపుచ్చియును,
 ఈరీతి వేటాడి యిధపురికతఁడు
 తోరంపుమృగకోటిఁ గోడొడ వేడ్క
 నన్నకునిమ్మని యనిపిపుచ్చుచును,
 విన్నాణముగువేట విడువంగలేక

యతిమృగయాసక్తి నాదశరధుఁడు

.....

.....

.....

ధరవేట మున్నునప్తవ్యసనములు

1 నిరవాప్త గీడని యెడఁ గానలేక

తనపాలివిధి తన్నుఁ దవలిప్రేరేప

సనఘ, కార్యాకార్యమదియెఱుంగకయు,

నిది చంపఁదగినది, యిది కాఁదగిన,

దిదియది యనుబుద్ధి యనుబుద్ధిలే,

యటపోయి యటపోయి యున్నలుగడచి,

కుటిలమహాటవీ కోట్లును గడచి,

మునులున్నయాశ్రమంబులు పెక్కు గడచి,

యొనరఁ గార్యాంధుడై యొకనాటివేట

లేడియిట్టియు రెండు లీలఁగ్రీక్షింప

నోడకయేసిన, నుఱకమూర్ఖిని

తెలిసి యొయ్యనఁ గన్ను తెఱచి యాయెట్టి

పలిక మానుషభాషఁ బార్థివోత్తముని :

“ఓపాండుభూవర, యోరాశచంద్ర,

యీపాపమునకొడియేలగట్టితివి !

పగఱపై నీబాణపస చూపలేక,

మృగములమీఁదనే మెఱసిచూపితివి.

పోలేక రతిసౌఖ్యములనున్న మమ్ము

నేలయేసితివి ! యిట్లేయంగఁదగునె !

మించి నీకు వధింప మృగములులేవా !

పొంచి మావిధమంత పొడగాననైతి.

తేగనేయుమ్మగమును, దెగనేయరాని
 తగవెఱుంగక యేలదాయవైతివును!
 అలసి మేయుచునున్న యాఁకొన్నమ్మగము,
 జలకగాఁబోలేక చూల్గొన్నమ్మగము,
 నీరానఁగావచ్చి నిలిచిన మ్మగము,
 నీరీతి రతికేరి నెససినమ్మగము,
 మూలకుముట్టుగా ముదిసినమ్మగము, -
 బోలేక మ్మగములఁబొదివినమ్మగము
 బోయయునేయఁడు; భూపాల, తగున!
 నాయంబుదప్పితి నాయెడఱుమున.
 తగునయ్య! యేను గిందముఁడను మునిని;
 మ్మగమాత్రమనిచూచి మేనుమఱచితివి;
 అతివయు నేనును హరిణరూపముల
 రతిసల్పుచున్న వారము వేడ్కవుట్టి.
 అదియెఱుంగక యేసితకట! యోరాఁ; ;
 మొదలంట మాప్రాణములు నిల్వవిఁగను.
 ప్రతిలేని యీపాపఫలమున నీవు
 సరిఁగూడినప్పుడె చత్తువుగాక;
 మానినియును నీకు ¹మాద్రీ సహాయ
 మా. " సనిశపియించి, యాలునుదానుఁ
 బరలోకగతుఁడయ్యె; ; బొండురాజువును
 తరుణులఁజూచి, యెంతయుఁజిన్నవోయి,
 శరములుఁ జాపంబు జారంగవిడిచి,
 తొరఁగెడుకన్నీటితో వెచ్చనూర్చి,
 యనలసంస్కారంబు లామ్మగంబులకు
 నొసరించి, సరసిలోనుదకంబులిచ్చి,

- ౪ 'యథమత్వ¹ మిగతినందితి' ననుచు
విధి నాత్మదూఱుచు వేదసతోడఁ
గొండాకడ వ్యేగి² గొంతులఁబలికె ;
“ పొందు మిమ్మనిపెదఁ బురవరంబునకు ;
నశ్చలనేవించి యట నుండుఁడిరు ;
తత్తరించినఁగాదు ; తప్పెఁగార్యంబు ;
మనచేత మునులును మరణంబుఁబొంది
మనకును నొకకీడు మఱి చేయకుండ్రె !
ఇంక నక్కడిరాజ్య ! మింకేటిసుఖము !
ఇంక నాకీశాపమేమిటఁదిరుగు !
వలనొప్పుఁ గౌరవాన్వయపయోరాశి
బలమఱి యీశాపబడఁబాగ్నినింకె !
.....
కడలేర నీశాపకాలాహితేత.

నే నింక భోగంబులిన్నియు విడిచి,
మానావమానముల్ మమతయు విడిచి,
సకలపాపంబులసమితియు విడిచి,
ప్రకటిత నిజకర్తృఫల మాసవడక,
యడవిని నిత్యఫలాహారనియతిఁ
గడపెదఁగాలంబు కడముట్టనిపుడు ;
పుడమియేలఁగ నాకు బుద్ధిగా ; దింకఁ
గడుఁ ఘోరతపము నేఁ గావించు నిచటఁ ;
గాన, మీకిప్పుడు కానల నవయఁ
గానేల ! చనుఁడింకఁ గరిపురంబునకుఁ ;
జని, యెల్లవారి కీచండమంతయును
వినిపింపుఁ.” డనిన, నవ్వెలఁదులిట్లనిరి :

1. మిగిలినందునేననుచు. 2. 'గొంతి' పదమును స్త్రీపర్యాయముగా వాడి నాఁడనవలెను ; లేదా 'గొంతియో' అన్నను సరిపడును. (మూ)

“ పాయనోపమునిన్ను గాంధుభూపాల !
 యేయనువున్ననైన నేమున చెప్పదము.
 అకిట ! శతనుపంశముణగిసచోట
 నొక భాగ్యమహిమచే నుదయించితివు.
 కులమునిల్పెదవని కోరియుండంగ
 గలిగిన నీకిట్టి కాంక్షానన్ధ !
 నమిచేసి నాట నీపాతికింబు !

.....

రతిలేకయుండవు గాత్రియెన్నగును;
 రతిచేసి తనియవు రమణ, యెన్నఁజును.
 పరంగ నిప్పటినుండి బ్రహ్మచర్యంబు
 చరియింపనోపుచే జగదీశ నీవు !
 ఇది పురాతనదోష మేమనఁగలదు !
 విదితాత్మ, నీవింక : మమునూమాట;
 శైలాటవుల నొంటిఁజరియింపవలదు
 లాలితజటల వల్కలఁబులు దాల్చి;
 యడిరి వానప్రస్థమనునాశ్రమమున
 నడపుము మమ్మును సరనాథ, కూడి.
 ప్రాణేశ, నిన్నేము పాయదామేసి,
 ప్రాణంబులును హమ్ము బాయుగాక్షణమె.
 సతితోడ రామభూజనపతి గూడి
 ధృతివట్టి యకవి వర్తింపఁజే మున్ను !
 అటుగాక, నినుగాసి హస్తి నాపురికి
 బటుభంగి నగుగంగఁ బడములెట్లాడు !
 బాసరంగ మధ్యాహ్నమున నిటగుంకి,
 యసలునివ్రేల్చుచు సతిధిఁబూజించి,
 జలములఁ బితరుల సంత¹ సప్పెట్టి,
 సిలువవె ! మాకునునీడయయ్యెదవు. ”

అనిపాదయుగళిపై నబలలుపడినఁ,
 దనకరంబులనెత్తి ధారుణీశ్వరుఁడు :
 “మీరు చెప్పినయట్లు మృగనేత్రలార,
 కోరివర్తించెదఁ గొంక నేమిటికి !
 పాయక హృదయంబు పదిలమానేని,
 యేయాశ్రమంబైన నేమియుఁగాదు.
 మనవెంట వచ్చినమంత్రులనెల్ల
 ననిచెడ ఎన్నువాహనములతోడ.
 పోయినవారలు భూనాథుతోడ
 నాయున్నయునికి విన్నపముచేసెదరు ;
 పూనెడఁగాక తపోభార.” మనుచు
 మానినీసహితుడై మానవేశ్వరుఁడు
 జడలు వల్కములు శాంతిమైచాల్చి,
 యడలుచునున్న సైన్యము వీడుకొల్చి,
 తమభూషణంబులుఁ దమవస్త్రములును
 గ్రమముతో భూసురగణములకిచ్చి,
 తక్కినధనములు తనయన్నకప్పు
 డక్కజంబుగఁబంపి, యతనిశ్చయముగ
 నిందుబింబాస్యల నెలమిఁ దోకొనుచుఁ
 గండమూలముల నాఁకలిదీర్చుకొనుచు
 మునుకొని యుత్తరముఖముగాఁ గదలి,
 మునులెల్ల విస్తయంబుగఁ జూచి పొగడ
 నయగుణోజ్జ్వలుఁడంతి నాగశైలమును
 రయమున నట చెత్తరథమునుగడచి,
 తొలఁగక చనిచని తుహినాద్రిదాటి,
 యలఘుపుణ్యుఁడు గంగ నట యుత్తరించి,
 సురసిద్ధనేవ్యమై సొంపగలించి
 ధరనొప్పు గంధమాదనమునకరిగి,
 గురుమతితో హంసకూటంబుగడచి,

పాండురాజు శతశృంగమందుఁ దపమునర్చుట

యల్లన శతశృంగమను గిరిచేరి,
 చల్లని నవపర్ణశాల గావించి,
 యందు దేవేంద్రాదులచ్చెరువంద
 నందంద తపమునేయఁగ, నొక్కనాఁడు
 పిన్నలయ్యను శాంతిపెరిగినమునులు,
 నెన్నియుగంబులో యెఱుంగని మునులుఁ,
 గన్నున హరిఁగాని కాననిమునులు,
 హరివచ్చి 'వర' మన్న నడుగనిమునులు,
 హరిరూపు హరురూపు నందినమునులుఁ,
 బెంపార మఱియును బెద్దలౌమునులు,
 గుంపులుగుంపులై కోటి సంఖ్యములు
 పుణ్యులు, ఘనులు, సభ్యులు, యశోధనులు,
 గణ్యులు, విబుధలోకస్తోత్రమతులు,
 సత్యసంధులు, మహేశ్వరపదధ్యాన
 నిత్యులు, వరతపోనిధులు మోదమునఁ
 బోవఁగాఁ, బాడగాంచి భూపాలకుండు
 దేవీసహాయుడై తెరువునఁగూడి
 వారివెంటనపోవ, వారువీక్షించి
 భూరాజుగాఁడలపోసి యిట్లసిరి :
 “ ఎవ్వరు నీ! వేల యిట్లు మావెంట
 దవ్వనితలఁపక తలఁగినచ్చెదవు!
 నెలఁతలురాలేరు నిలువుమిచ్చోటఁ;
 దెలియు నింతటినుండి దేవమార్గములు;
 సురమునీంద్రుల మేము; సురలకుఁగాని
 నరులకు మావెంట నడదిరారాదు ”.

అనుటయు, దీనుడై యప్పండురాజు
తనపేరుచెప్పి యందఱకుఁగేల్పొగిచి :
“యేనును వచ్చెద హితపుణ్యులార,
మానినులలసిరి మముఁగూర్చుకొనుడు.
నారు లెన్నఁడుఁ దొల్లి నడచినవారు
గారు ; త్రోవల¹ చక్కిగరగరగాడు. -
ఏమితిర్థంబులఁజేగుచున్నారు ?
హేమాద్రిఁజేగుచో నెఱిగింపుఁ”. డన్న
మానులు పలికిరి మనుజేశుఁజూచి :
“కానఁబోయెద మేము కమలసంభవునిఁ ;
బోయి, యమావాస్యపుణ్యకాలమున
నాయన నేవీతు రమరులు మునులు.
ఇంద్రాదిలోకంబు లిన్నియుఁ గడచి
చంద్రవంశాధీశ, చనవలె మాకు.
ఎంతవారలకైన నింతటినుండి
సంతతిలేనిచోఁ జను దేరరాదు.
లోలత నొక బ్రహ్మలోకంబయేల !
యేలోకమును² లేద పేతపుత్రునకు.
సంతానలాభంబు జననాథతిలక,
చింతింపు ; మది నీకు సిద్ధింపఁగలదు.
వరసుతుల యమ వాయు వాసవాశ్వినుల
వరమునఁగాంచెడు వంశవర్ధనుల”.
అని నిల్చి పోయిన, నాతండుమరలి
చనుదెంచి, ఖన్నుడై సతిఁ గొంతిఁ బలికె :
“మానిని, చూచితే ! మనలనేర్పఱచి
మానులుపోయిరి మఱి కూడనీక.

ఉన్నతి సంతానముకటి తప్పించి
 యన్నిభోగంబులు ననుభవించితిమి.
 కలదొకొ వుత్త్రునిఁ గన్నారఁ గానఁ !
 గలకంఠి, యట్టేల గలుగుఁ బాండునకు !
 పుత్రలాభములేనిబొంది నాబొంది,
 ధాత్రినుండిననేమి ! తప్పిననేమి !
 సంతతిగలదని స్వర్గలోకమున
 కింతి, పోదముగాక యిందఱియట్ల.
 ధృతి 'నపుత్రస్య గతిర్నాస్తి' యనెను
 శ్రుతివాక్యమున్నది శూలమైచెవుల.
 ఎంతతపంబున నేధర్మములను
 నింతి, గల్గఁగనేర విహపరోన్నతులు.
 అది విచారించి, మీయందు నందనుల
 ముదమునఁబడయంగ మొగి నాకురాదు.
 మృగశాపభయ మాత్మ మెఱయుచున్నదియు;
 1 సుగతి నాకిక యెట్లు చొప్పడఁగలదు ! -
 తే త్రజన్యాయంబు చింతించి, నీవు
 పుత్రులఁబడయుము భవి నిందరాదు.
 నాయాజ్ఞ నేయుము నాతి, పుణ్యంబు
 వేయిచోట్లను నేను వింటినాక్రమము.
 ప్రబలధర్మములకుఁ బ్రబలమీచంద; -
 మబల, నీ వింక నాయనుమతంబునను
 దలఁపఁగ ధర్మసంతతి గాంచిలేని,
 పాలుపార నాకబ్బుఁ బుణ్యలోకంబు.
 లనువార దేవరన్యాయంబునందు
 ఘను శ్వేత కేతునికథయును వినవె !

ఏము జనించితి మీప్రకారమున ;
 భామిని, పిలుతునా ! బ్రాహ్మణు ; " ననినఁ :
 "బతివి నీవైయుండ భరతవంశేశ్వర,
 యితరుని మనసులో నెట్లునిల్పుదుము !
 పతియేమిచెప్పినఁ బనిచడిసేయ-
 కతివలకుండుట యధికపాశకము.
 తలఁప, నీవలననె తనయులు మాకుఁ
 గలుగు నుపాయంబు గావింపు ; మిదియె
 తపమునేయుట ; మేలుదపమునఁ దొల్లి
 1 వపితాశ్వ సతికి దైవంచిచ్చునుతుల.
 'పుత్రులు దేవాంశమునఁ బుట్టఁగలరు
 ధాత్రినీ' కన్నారు తపసులు వినవె !
 నీవేమిచెప్పిన నీచెప్పినట్లు
 గావించు ; మింతేలకడక 2 నీకిప్పుడు !
 తమకింపవల. " దని తరుణియూడుటయు,
 రమణుడిట్లను : " నోర్వరానంతతడవు ;
 తనువులెవ్వఁడునమ్మె ! దలఁచినట్లుగునె !
 'దినహానిశుభముల దిను' నని వినవె !
 ఇంతి, నేయుదుగాక యేజెప్పినట్లు ;
 కాంత, వేగమె పిలు ఘనునొక్కమునిని ;
 మానినిబనిచి కల్తావపాదుండు
 పూని వశిష్ఠుచే బుట్టించె నుతుని ;
 మామ తేయునిదెచ్చి మగువతోఁగూర్చి,
 యామగఘఁడు తొల్లి యాత్మజఁగాంచె ;
 సందేహమేటికిసాధ్య నీ ! " కనిన,
 నిందువంశ్యునిజూచి యిందీవరాక్షి :

1. 'పుష్పితాశ్వసతి' అని నన్నయ. ఆది. ప. ౩. గావుడును. (మా)

ధర్మజుజననము

“యేవేల్పుడలఁచిన, నేతెంచి నాకు
 నావేల్పు నందనుండై యుదయించు.
 మంత్రంబుగాంచితి మనుజేంద్ర, తొల్లి;
 తంత్రజ్ఞ, యేవేల్పుడలఁపుదు?” ననిన,
 వాడినసస్యంబు వాన గన్నట్లు
 చేడియమాటకుఁ జెలఁగి పార్థివుఁడు:
 “నుందరి, నుతుమోముఁ జూడ నేఁ గంటిఁ;
 గిందపుశాపాగ్ని కిందపునింక.
 1 అందనిపండ్ల నే నందంగఁ గంటి;
 విందపునామాట వృథ నేయవైతి.
 మందపు 2 మంత్రంబు మహిఁ బుణ్య 3 ఫలము
 4 మందుఁడనాకుఁగా మగువ, నేర్పితివి.
 సకలలోకములకాస్పదమై, ధరిత్రి
 సకలధర్మములకు నదనమై వెలసి,
 సమవర్తనంబున సమవర్తియనఁగ
 నమర వేల్పులలోన నధికుఁడై మించి,
 సకలజీవులయందు సమచిత్తుఁడైన
 యకలంకుఁ డలఁపుమ యాత్మలోకముని.
 విత్పవతియాతండు బిడ్డఁడై వెనుక
 పితరులఋణమెల్లఁ బ్రియముతోఁడిర్చు.”
 అనినఁ బ్రదక్షిణం బతసికివచ్చి,
 పనిత యాదుర్వాసువరమంత్రమహిమ
 సంతకుడెసకు నై హస్తముల్ మొగిది,
 కాంత నద్భయ 5 యుక్తిఁ గడుభక్తితోడ

1. అందనిపనులని నే చూడగంటి. 2. పుణ్యంబు. 3. కథల. 4. మందపు.
 5. భక్తి. (మా)

యమునిఁబ్రార్థించిన, నారాత్రివచ్చి
 రమణికోరినధర్మ ¹ రాజు నీ వలచి,
 ముదమారఁగా యోగమూర్తిధరించి,
 సదయుఁడై వరమిచ్చి నమవర్తియరిగె.
 అరిగిన, నాతనియంశ ² ంబువలనఁ
 గరియాన యొకయేఁడు గర్భంబుదాల్చి,
 ప్రోవపదంబునఁ బుణ్యమాసమున
 శ్యేష్ఠాష్టమీరాత్రి సిద్ధయోగమునఁ
 గుడికాల రేఖలై ³ గొడుగు కంబువును
 బడగయు సామ్రాజ్యపద్ధతిఁ దెలువ,
 భరత ⁴ వంశాంభోధిపంకజవైరి
 నిరుపమకారుణ్యనిధి నిశ్చలుండు
 ధర్మంబు రూపంబుదాల్చెనో యనఁగ
 ధర్మ ⁵ సంశంబున ధర్మజుండనఁగఁ
 బ్రభవించెఁ దనయుండు పంచగ్రహములు
 శుభదృష్టిఁ గ్రుంకక చూచుచునుండ.
 అప్పుడు సురలెల్ల నానందజలధిఁ
 దెప్పదేలిరి ; మిగులఁ దెలిసె లోకములు ;
 దినపతివెలుఁగొందె ; దేవగానములు
 విననయ్యె ; నారదువీణఘోషించె ;
 'ప్రాదివినరణములో భూరివైరులకుఁ
 జెడరక చంచలించక నిల్పుఁగాన (1)
 నితఁడు యుధిష్ఠిరుండీధాత్రి' ననుచు
 నతనికిఁ బేరిచ్చె నాకాశవాణి ;
⁶ తొడరి 'యజాతశత్రుండిత' ఁడనుచు
 నొడివిరి మునులు మనోవీధి నెఱిగి ".

1. రాజునివలన. 2. భాగమున. 3. గొడకకంభంబు. 4. వంశావ్యయి.
 5. సంశంబున. 6. తొడరి. (తూ)

అనిచెప్ప జనమేజయక్షమారమణుఁ
 డొనరఁగ వ్యాసశిష్యునకుఁ గేల్తాగిచి :
 “ వనితకామంత్రంబునచ్చిన లెఱఁగు
 వినిపింపు. ” మని యడుగ వినిపించెనతఁడు :

కుంతి సారమంత్రోపాసన

“ కుంతిభోజనియింటఁ గొండ్లోకనాఁడు
 కుంతి నన్తునులనుగూర్చి, నిత్యంబు
 హోన్నాఁడుమున నెంతయొరసినఁ గూర
 లన్నంబు పాయస మట్లు మాంసంబు
 మొదలైన యిష్టాన్నములు వేడ్కఁబెట్టఁ,
 బ్రదులక భోజనప్రియుడైన కతన
 నొక నెల దుర్వాసుఁ డుండి భుజించి,
 ప్రకటప్రియంబునఁ బల్కెనాసతికి :
 “ ఏను నీకొకమంత్రమిచ్చెదఁ గుంతి,
 దానిసత్వమున బృందారకులైనఁ
 దలఁచినఁ జనుదెంచి, తనయులైనీకు
 నెలమిఁబుట్టదు. ” రని యిచ్చిపోవుటయు,
 నామంత్రసామర్థ్యమర సెద ’ ననుచుఁ
 గామిని యొకనాఁడు గంగకుఁబోయి,
 కరమర్థిఁ బొడుచుభాస్కరుఁగోరి జపము
 విరచింప, సతఁడొకవిప్రుడై డిగ్గి
 కదియుచో, లజ్జించి కరములుమొగిచి :
 “ యిదిమంత్రసామర్థ్య మెఱుంగలేనైతిఁ ;
 దప్ప నేటికి నేర్పుఁ దపసిమంత్రంబు !
 ఎప్పటియట్లు నీవేగవే దివికి !
 కన్నియ నేఁ బుత్రుఁగనిన నవ్వదుకు ;
 మన్నించి పోగదే మార్తాండ ! ” యనుచు

నలినాక్షి ప్రార్థింప నవ్వుచు నశేషుఁ
 'పాలతి, యూరకవచ్చిపోరాదునాకు.
 కన్నెఱికము వెల్లిగాకుండ నుశుని
 మన్నించి యిచ్చితి మదినియ్యకొనుము.'
 అనుచు, సద్యోగర్భముచవిధానమునఁ
 దనయుఁ దేజోమూర్తిఁ దనయంశవాని
 నిచ్చి, కర్ణుండని యిలఁ బేరువెట్టి
 1 యిచ్చ దివాకరుండేనిన, సిరితి :
 'తనయుని నక్కటా ! శృంగిళిజూపఁ
 గొనిపోవలేదు ; మక్కవఁబ్రోవలేదు ;
 ఇల గాకు నక్కటా ! యిటుమూర్ఘగన్న
 కలయయ్యె ; సూరకే గడఁగితి.' ననుచు
 సహజకుండలములు, సహజవర్తము,
 మహి నెవ్వరికిలేని మదనరూపంబుఁ,
 గలిగినకర్ణు నక్కడఁ బాటవైనఁ
 దలఁపుపట్టకయున్నఁ, దరళాక్షి కడకుఁ
 గ్రందుగా ననరత్న ఖచితమైనట్టి
 మందసమొక్కటి మూర్తాండుకృపను
 ఏటివెంటనెవచ్చి యిక్కువనిలువ,
 .....

నాదిత్యసమవర్ణ నాకర్ణు నందు
 నునిచి యంగనవోవ, నొయ్యననదియుఁ
 బాసరఁ జంపారాజ్యమునఁ బోవుచుండ,

కర్ణుడు సూతునకు దక్కుట

నాంబికేయుని మిత్రుడైన సూతుండు
 కంబుకంతులుఁ దాను ఘనజలక్రీడ

నుండి మండసఁగాంచి యొయ్యసఁదెచ్చి,
 కుండలాంచితు నందుఁ గొడుకువీక్షించి
 మిన్నంది : ' యిదె నాకు మృకుడిచ్చె నుతునిఁ ;
 దన్నితి ననవశ్యతాదోషముఖము ;
 నీకున్న నెవ్వఁడీయేఱులవెంట
 నీక్రియవిడుచునే యిటువంటివాని !'
 అని రాధయనుదాని శాకిర్లునొసగి,
 పనిత చన్నులుచేపి వాని నేర్పునను
 యావనప్రాప్తుఁగా నెరసిన, సతఁడు
 వేవేగఁ గృపునిచే విలువిద్యనేర్పి,
 పోయి బ్రహ్మణవేషమున రాముమొఱగి,
 ధీయుక్తి సాధించె నివ్వ బాణములు.
 ఈతెఱంగునవచ్చె నిగితి కామంత్రి ;
 మాతరువాతివృత్తాంతంబు వినుము.
 అంతనక్కడ మున్న యాపాండురాజు
 చింతించియసించినసేనలు దొరలు
 హస్తినాపురమునకడలుచుఁ బోయి,
 వస్తువాహనములు వసుధాధిపతికి
 నిచ్చిపాండునిచందమెఱిగింప, నతఁడు :
 " వచ్చెనావద ; యిట్టివార్తయుఁగలదె !
 దిక్కెవ్వగున్నారు ! తెఱచినయిల్లు
 కుక్కచొచ్చినయట్లు కరుభూమికింక
 పత్తురువైరులు ; వార్షిపె నెవ్వ
 రెత్తిపోయెడువార ! లేఁగంటఁగాన.
 పికటశాపాంధుడై విడిచి పోనేల !
 యొకరీతి నాయొద్ద నుండినఁగాదె !
 నాలుగుదిక్కులు నలువొప్ప గలిచి,
 యాలీల సంపద నిరవొందఁగలిగి,

కడపటఁ దనుబాసఁ గడు 1 భేద మొదవఁ
బుడమి నాబ్రదుకంత భూజుల్ నెప్ప.
రాజనుమాత్తుండె ! రసికుఁ కాపాండు
రాజు ; మానంశవర్ధనుఁ ; కేడుగడయు.
అటువంటిశమ్ముని నడపమధ్యమునఁ
గటకటా ! పోజేయఁగా విధిచేసె.
హా పాండుభూర ! హా గుణాధార !
హా పుణ్యఫలసార ! యుద్ధిగంభీర !
అన్న ! నన్నెవ్వరిం కర్తి నొలంటి
యెన్న నోమెరువా లెక్కడగలరు !
నాపట్టుగొమ్మయ్యు, నాకన్నులయ్యు,
నాపుణ్యపదమయ్యు, నాతేజమయ్యు,
నాప్రతాపమయ్యు, నాగర్వమయ్యు,
నాప్రాపు దాపునై నన్నురక్షించి,
మన్నించి, శిలిదండ్రీమణిపించి, నీవు
నన్నెట్లు పాసితి ననుగన్నతంద్రీ ! ”
అని చాలభీతుడై, యంశిఃపరమున
వనితలువారింప వగచుచునుండె
ఉన్నంత, ధర్మగాజుదయించువార్త
యన్నిదిక్కులమ్రోసె ; ఎట్లుమ్రోయుటయు,

కౌరవజననము

వ్యాసునివరమున వనిత గాంధారి
భాసుగరిభంబు పండ్రెండు నెలలు
మోచి, వేసరి : “ యింకి మోపనేనోప ;
నేచందమున మోతు నిదిచాలవ్రేగు !

కన్నియవయసునఁ గడువేడ్క నేను
 దన్నునారాధింపఁ, దపసి వ్యాసుండు
 'తనయులసీకిత్తుఁ దరుణి, నూర్పురను'
 అనువరంబునకింతయాసనుండితిసి.
 ఏనేమిపాపినో! యెందఱునైనఁ
 గానంగ మీనునో కడునానగాని!"
 అని¹ కుండి, కుంతి లా నాత్తజ మున్ను
 గనిననెం² జెలిని నాకాంతరోషించి
 ప్రేవులుపొదివింపఁ, బితులునెవ్వ,
 దైవమంతటనెవ్వ తనయులునొవ్వ
 సనయంబు లెగువతో సర్ధిరాత్రమునఁ
 దనకుక్కి కిరములఁదాటించుకొనిన,
 మలఁగఁ బక్వముకాసిమాంసపుముద్ద
 గలఁగి ధారుణిఁబాఱఁ, గడువేగవచ్చి
 ద్వైపాయనుండు గాంధారిఁ గోపించి:
 "చావలంబున సిట్లు సాధ్య, చేయుదురె!
 వరముబొంతున నెవ్వారైన నగర!
 సరి, యిందు సందనశత ముద్భవించు."
 సనిచెప్పి యావేళ సలుగునఁగోసి,
 కనుఁగొన నూఱునొకటి పంచివైచి,
 కలసినవేదశాఖలఁ జిక్కుపుచ్చి
³ చెలువారఁ బంచివైచినపెద్దగాన,
 నేరికుండలఁబెట్టి నిత్యంబు సఁచు
 శ్రీతలజలములు చిలుక నేమించి
 యేగిన, మఱియొక్కయేటికి వెనుక
 వ్రేగున నొకకుండ విఱియుచో, నందు

నండంబుపగిలిన యహివోలఁ గ్రోధ
 నుండగు దుర్యోధనుండుదంబుంచె.
 నతఁడుపుట్టినవేళ నవసికంపించె ;
 హిత్తవేది వర్షించె నెమ్ములవాస ;
 పగలు నక్కలుకూసె ; భాసుండుమాసె ;
 జగమెల్ల భేదించెఁ జండమారుతము.
 అంత నొండొక భాండ మమ్ముఱునొండు
 వింతగా విరియుచో, వీక్షింప నపుడు
 కామినిమదనుండు కారవంశ
 ధూమకేతువు పుట్టె దుశ్శాసనుండు.
 భాండంబు లీరీతిఁ బ్రతిదివసంబు
 నొండొండ పగులుచో నొప్పుగా నందుఁ
 గర్ల వికర్ల దుష్కర్ల జయంతు,
 లూర్ణనాభుండు, సుబాహుండును, జిత్ర
 దుర్త్తద దుస్సహ దుష్ప్రధర్మిణులు,
 దుర్ముఖ దుర్ధర్ష దుర్ధర్షిణులును,
 విందానువిందాది వింశతి సహులు,
 నందోపనందులు, నాగదత్తుండును,
 జలసంధ సహులు, దుశ్యల శరాసనులు,
 శల నంద వికిటులు, నముండు దుర్జయుండు,
 గుండ మహాకుండ కుండోదరులును,
 గుండజ దుర్త్తద కుండభేదనులు,
 ననహుండు, దుష్టిలోచనుఁ, డనాచయుండు,
 గనకధ్వజుండు, విక్రాంతుండు, ప్రమథ-
 దండధరులు, మహాదరుఁ, డభయుండు,
 బండిత భీతుండు, జహ్వళి, పాశి,
 దృఢధరుండును, దృఢాదిత్యకేతుండు,
 దృఢవికటానన దీర్ఘ బాహులును,

దీర్ఘభుజుండును, దీర్ఘజంఘలుఁడు,
 దీర్ఘరోముఁడు, మఱి దీర్ఘకోపనుఁడు,
 చిత్రనేన సుషేణ చిత్రదృక్కులును,
 జిత్రవర్ష సువర్ష చిత్ర విచిత్ర
 చిత్రాక్షులు, సమిత్రజిత్రసువాఁడు,
 చిత్రబాహుండును, జిత్రకుండలుఁడు,
 చిత్రాయుధుండును, జిత్రధ్వజుండు,
 చిత్రాంగదుండును, జిత్రనేత్రుండు,
 నుగ్రసాయకుఁడు, వ్యూఢోరు విరాఘ,
 లుగ్రకర్ణోగ్రసేనోగ్రశ్రవసులు,
 భీమ మహాబాహు భీమబాహులును,
 భీమవిక్రాంతుండు, భీమవర్ణుండు,
 నేనాధిపతి జయత్యేన సుహస్త,
 లాసివంగి, వివత్సర, డపరాజతుండు,
 సంతకాశనుఁడు, దురాచారయుతుఁడు,
 సంత వికారాక్షుఁడు, డాయలోలువుఁడు,
 గొనకొని వాతవేగుఁడు, సువర్ణుండు
 సన నూర్వు రుదయించి రనుపమబలులు.
 ఆదివసంబున నంబికాసుతున

కాదట భార్యవైశ్యాపుత్రియందు
 మతిమంతఁడును, బుద్ధిమంతఁడు, హితుఁడు,
 చతురుండు, నయశాలి, సజ్జనోత్తముఁడు,
 బాదలు సుకీర్తినిఁ బొందుయుయుత్సుఁ
 డుదయించె గుణవంతుఁడు దుర్వీశుఁడలర.
 జనియించె భాగశేషంబున నొక్క
 తనయ దుస్సలయనఁ దల్లి, మోదింప.
 సుతగతి నీరీతి నూటయొక్కండు
 సుతులుదయించిరి సుకృతాధికమున.

అన్నిప్రకారంబు లటు మహాప్రేమ
 తన్నాత్మనలరింప ధరణిసాలుండు,
 నలి జాశసంస్కార నామసంస్కార
 మూలు మునిసహిశుడై మాద మొప్పుజేసి,
 దాదులచేతికిఁ జనయవర్గంబు
 నాడటనిచ్చుచో, నవనరంబెఱిగి
 పదరక భీష్మండుఁ జౌగులు బుధులు
 మొదలైనవార లిమ్ముల నేగుజేరఁ,
 బ్రాకటంబుగఁ గురుపతితోడ నప్పు
 డేశాంతమునవచ్చి, యేవుమైలిచి
 వెఱవ విదురుండు విభునకిట్లనియె :
 “ ఎఱిగింతునొకమాట యిది వేళగాన,
 నెట్టనధృతరాష్ట్ర, నీపెద్దకొడుగు
 పుట్టినదినమున భూకంపమయ్యెఁ;
 బరికింప నూఱుకంబంబులమేడ
 ధరఁగూలఁ బ్రతిమలతఱచులోఁగూడఁ;
 దోచె వెండియుఁ బెక్కుదుర్నిమిత్తములు ;
 పూచి చెప్పఁగరాదు భూపాలు, నీకు ;
 అవిరళగతి విను మదికారణముగ
 నవిరళ జనసంక్షయంబౌను ; దీనఁ
 గులమెల్లఁ దెగటార్చు ¹ కుమతిగాఁగలఁడు ;
 పలవదు చంపవె వానినొక్కరుని !
 ఉన్నారసుతులు యుయుత్సండు నీకుఁ ;
 జెన్నార ² వేయిలోఁ జదురును బోదు.
 కాన, సుయోధనుకారణంబునను
 బూని యపాయముల్ పుట్టకయున్నె !

1. కొటి. (కొలియని వ్రాసినమా) 2. వెల్లిలో చిగునయుచోడు.

పుత్రమోహముమాని, పానర నీయగ్ర-
 పుత్రుని విడువుము భువియెల్ల బాగడ.
 1 నాకంటె నీ కిట్టు నలిఁ జెప్పహితులు
 భూకాంత, యెందును బుట్టుదురిక !
 అన్నపు ; నీకు నే నర్థిడమ్మడను ;
 మన్నించి యీమాట మదినియ్యకొనుము".
 అనినఁ గోపాంధుడై యాఁడంధుడనియెఁ :
 " దనయులఁదునుమాకు తండ్రులు గలర !
 మునుమును బుట్టిన మోహంపుఁగొడుకుఁ
 దునుమాడి బ్రదికిడి ద్రోహులుగలర !
 ఇది యేమిమాటగా నిచ్చనోనాడి !
 తదినికుఁ బాడియే యకట ! దుర్బుద్ధి !
 వాక్రవ్వరాని యీవాగ్దోష మేను
 నేక్రియఁ బాపకో నెన్నుదు మదిని !
 విసవచ్చుమాటలు విసవచ్చుగాక,
 విసరానిమాటలు విసవచ్చునెల్లు !
 ఈతప్పగాచితి నిఁకఁడమ్మడనుచు ;
 బాతకంబులఁబల్కుఁ బాడిగా దుడుగు".
 అని విడనాడిన, నాబాలుచేతఁ
 దనవ్రేఁగు దిగునని ధర సంతసిల్లె.
 అంత సంతకుమున్నె యాపాండురాజు
 గొంతి నుత్తమశాంతఁ గొనియాడిపలికె :
 " పనిత, యీపుత్రుని పలనొప్పఁ జూచి,
 యొసరంగ సంతోష ముబ్బుచున్నదియు ;
 ఎలమి నెవ్వఁడుగల్గ నీజగత్త్రయము

.....

ఒక్కనూనుడునలె నల్లొకబలుడు
గ్రక్కున యత్నంబు గావించుగాక ;
భూరిహోమములేక పుత్ర కామేష్టి
నీరూపమునను సన్నిధియయ్యె నాకు. ”

భీమజననము

అనినఁ గుంతిదేవి ‘యట్లకా’ కనుచు,
సనిలుని నారాత్రి యాత్మలోడలఁచె.
తలఁచిన, నతఁ డెల్లతనువులయందుఁ
గిలవేల్పుగాన నాక్షణమునవచ్చి,
మంత్రింప మనుజుఁడై మగునతో మదన-
తంత్రమార్గమున నాతఁడు ప్రవేశింప
నింతిగర్భముదాల్చె ; నేడునిండుటయు,
నంతంత గ్రహములు ననుకూలగతుల
వంతయైవ ర్తింప, విపులవ్రతావ
సంతసోత్సాహముఁ జండ లేజనిని,
ఆవాయుదేవుని యంశంబునందు
భావజాకారుని భామాలలామ
యొనర గాంధారి దుర్యోధనుఁ గనిన
దినమునఁ దనయు సుస్థిర లేజఁ గనియె.
సురదుందుభులుమ్రోసె ; సురపుష్పవృష్టి
కురిసె ; వేదంబులు ఘోషించిపలికె ;
భయమయ్యెఁ గిష్కిరి బకహిడింబులకు ;
ఆయజయధ్వనియయ్యెఁ జదల నెల్లెడల ;
తనయునివీక్షింపఁ దా వచ్చెననఁగ
ననుకూలపవమానుఁ డల్లన వీచె.
హేమకీరీటుల నితఁడు శాస్త్రపుల
భీమంబుగా నాజి భేదించుఁగాన,

సుతశక్తి భీమనేనుండితఁడనుచు
 నతని పేరెఱిగించె నాకాశవాణి.
 భూతలాధిపుఁడంజు బొంగుచు వచ్చి
 నూరికాగ్నహములో సుతుమోముఁ జూచి :
 'హస్తినాపురభాగ మన్న యీకున్న ^౧
 నస్తమింపదు ; వీని కదిసాధ్య' మనుచు,
 గాంధేయుఁ బట్టంబుకట్టిన ^౨ కంటె
 సంతోష మాత్మలో సంధిల్ల నుండె.
 పురుఁడువచ్చిననాఁడె పూఁబోడి యంత
 సరసిలో ముగళస్నానంబు చేసి,
^౩ నవరీతి నుదికిననారఫుట్టంబు
 పవతియిచ్చిన నది సంప్రీతిఁ దాగ్ని,
 యుగురాజశ్రేణురు నుపహరమునకు
 నొడిపిలి పాయసం బొప్ప ^౪ వండించి,
 భామిని మాద్రించే ^౫ ట్టించుకొనుచుఁ
 గోమలి నును నెత్తుకొని పెద్దవేడ్కఁ
 బోవుచో, నొక్కైలభూరిరంధ్రమున
 నావలఁ బులియు డి యదిమాంసమనుచు
 ఘోషించి యది వేగ గొటగొటమనుచు,
 కీషణగతితోడఁ బృథక్ కవును
 గమిగొన్నయారోటఁ గదియఁ జాటుటయు,
 బ్రహ్మసి భీతిఁగూడి పాండుసదేవి
 కొడుకెచ్చట కొండ ^౬ గుండులమీఁదఁ
 బడవైచె మూర్ఖచేఁ బరవశతుగుచు ;
 వైచిన, నాభీమువజ్రకాయమున
 నేదిసతానెల్ల విసుచుయ్యె నందు.

ఆలోన 'నోడకు' మనుచు భూపతియు
 వాలిక విలు గుణధ్వని చెలంగించి,
 దూలమువోస శార్దూలముఁ దునియ
 వాలములేసి, యవ్వసుధేనుఁ డంశఁ
 బవమానసుతుమీఁదఁ బడియున్నకుంతి
 సవమానవతి నెత్తి, నందను నెత్తి,
 'తిను వెంతగట్టియోతనయున!' కనుచు
 మనమున సంతోషనుహిమ లింపొంద,
 దేవాలయమునకుఁ దేజఁగొప్ప నేగి,
 యావేళ జగదంబ నర్పించివేడ్క,
 సతియును దాసును సాష్టాంగమెఱగి,
 స్తుతవచోరచనల స్తుతిచేసి రిట్లు :
 “గౌరి, వారాహి, శాంకరి, రుద్ర, త్రిపుర-
 థైరవి, శక్తి, జపారత్ననర్ణ,
 ఫాలాక్షి, మధుమతి, సరతత్వ, జనని,
 కాలి, శింకాలి, హ్రీంకారి, రుద్రాణి,
 భుజగభూషణదేవి, పూర్ణేందువదన,
 విజయ, శర్వాణి, దేవి, జ్ఞానమూర్తి,
 వారాహి, చాముండి, పరదివ్యమూర్తి,
 ఘోరదంష్ట్ర, కరాలి, కోమలి, ముగ్ధ,
 గీర్వాణి, శాంభవి, కీనాశవద్య,
 నిర్వాణసంధాయి, నిఖిలప్రదాయి!”
 అనుచు నివ్వధమున సభినుతిచేసి,
 తన దేవియును దాను ధరణినాయకుఁడు
 నాయకున నటపాసి యొగినుండుచోట
 నె.య్యంబునోనుండె నెలఁతలుదాను.
 ఈరీతి 1 బుచ్చున నెందు నేమఱక
 గారివంబునఁబెంపఁ గరిపురినంత,

ధృతరాష్ట్రునకు సంశదీపకులైన
 సుతులు నూర్వరు నొక్కసుతయును బుట్టి
 యున్నవారను నార్త యుర్విపై మ్రోయ
 విన్నవాడై, పాండువిభుడు మోదింది,
 శూలివిక్రములైన నూనులు తనకుఁ
 జాలనిశలఁపున సాధ్యకీటనియె :
 “తరుణి, విద్యలచేతఁ దనయులచేతఁ
 ధరచేత సిరిచేతఁ దనియరెవ్వఁడు ;
 ఇక్కఱా నినువంటి యిల్లాలుగలుగఁ,
 బెక్కంద్రు గావలె బిడ్డలు మనకు.
 శతములు నమరేంద్రు శతకోటిధరుని
 బ్రతిలేని యాదివస్పతియైన యట్టి
 యింద్రు నారాధింపు ; మిఁక నొక్కసుతుని
 జంద్రవంశము నిల్పఁజాలినవాని,
 మానితాటోపు సమందితోత్సా¹హు
 భానుసన్నిభ²దీప్తప్రభ గల్గువాని
 నాచంద్రధర సురేంద్రాది దేవతలఁ
 జూచి పోరాడ నిష్ఠుఁడైనవానిఁ
 గనుము ; కాంచినదాఁక శారీవ్రతంబు
 ఘనతరనిష్ఠతోఁ గమలాక్షి, నడుపు ”.
 అనిచెప్పి, తా నొకయైంద్రసుంత్రింబు
 మునులచే నుపదేశముఖమున నెఱిగి,
 యరుదైన నిష్ఠతో నమరాధిపతికి
 ధర నేకపాదుడై తపమునేయంగఁ,
 బ్రత్యక్షమైవచ్చి పలికెవాసపుఁడు :

అర్జునుజననము

“సత్యశౌర్యుడు నీకు జనియించుగొడుకు ;
 ఎంతటివానిగా నీవుదొంటించి
 తంతటిగుణవంతు సత్విధశ్రేష్ఠు
 నిచ్చితి.” ననిచెప్పి యింద్రుడుపోవ,
 సచ్చట వ్రతము సమాప్తమై కుంతి
 పరియాజ్ఞఁ దలమోది, పస భక్తియుక్తి
 హితమతి వేటొందు నిచ్చులోలేక
 మునియిచ్చుమంత్ర మిమ్ములననుష్ఠించి,
 తనమదిలోనున్న తాత్పర్య మెసగ
 సమరేంద్రుడలచిన, నారాత్రివచ్చి
 కమలాక్షి కోరిక కరుణించి, యుభుడు
 వరదుడై పాంశుభూవరుకూర్చిసతికి
 వరపుత్రదానంబు వలనొప్పనిచ్చి
 పోయిన, నొకయేడు పూజోడి గర్భ
 మాయతమతిఁ దాల్చి, యటయొక్కనాడు
 ఉత్తరఫల్గుని నుడురాజమెటయఁ,
 జిత్తరాగము సర్వజీవులఁ బోరయ,
 విక్రమక్రమకళాన్వితసముద్భవుని
 శక్రునంశంబున జగ మెల్లఁ బొగడ,
 జలబాహు రాముఁ గౌశల్య గన్నట్లు
 కులదీపకునిఁ గాంచెఁ గొడుకు సుతముని.
 అప్పుడు భాషించె నాకాశవాణి :
 “యిహ్వాండవుడు ధీరుఁ డింద్రసన్నిభుడు ;
 కార్తవీర్యార్జునుగతి నాజిలోన
 మార్తణ్డదెగటార్చు మహి తాత్మండగుట
 సర్జననామధేయంబున సమరి
 నిర్ణరాశివునైన నిర్లింతు నాఁక ;

భర్తా దా నెక్కటిబనరాన గెలిచి,
 మార్గణరాజంబు మహిఁ బొందగలడు ;
 బొందితోడనే యింద్రపురమునఁ జేగి,
 యందు రాక్షసకోటి హరియింపఁ గలడు;
 అసలుని మెప్పించి, యరిదంబు విల్లుఁ
 దొసలు ¹ రథ్యములుఁ గేతువుఁ గాంచగలడు ;
 ఖశఁడు రాజులగెల్చి, యెలమి ధర్మజాని
 సతి వేష్క రాజసూయంబుచేయించుఁ ;
 గతలేల ! యిశఁ డీ ద్రుఖాంఘనసము
 చతురుడై కాల్పు వాసవుఁ నోడించి ;
 యుత్తరఘ్నని యదయించెఁగానఁ,
 గ్రోత్తిగా దితని ఘ్నయఁడనఁజెల్లు ;
 సితఁడీశ్వరునిఁగూర్చి యెలమి మై దపము
 చతురుడై కావించు జగ మెల్లఁబొగడ. ”
 సనుసంత దేవత, లఖిలసంయములు,
 మనువిశ్వవసువులు, మానుశంబులును,
 గరుడగంధర్వులు, గ్రహలోకకాదు
 లగుగుణించిరి కూడి యర్జునుఁజూడ.
 పాండురా జప్పుడు పరిమమోదమున
 దండప్రణామముల్ తగ నాచరించి,
 యందఱఁగూర్చి : “ స్మితార్థుఁడనైతి ;
 సందనఫలసిద్ధి నాకబ్బె నేను ;
 ఈకురుకులమెల్ల నేదివర్ధిలై ;
 నాకు నెంతయుఁ గల్గె నాకలోకంబు ;
 కడువేడ్క వివిధలోకంబులవారిఁ
 బూడ ² గాంచుటాయెఁగా ! పుత్రులఁగనుట ;

నదురుగానట్టి మీ శేతెంతురట్టె!
 పాదలు దివ్యదేహగాన! బొందితోనేను. *
 అనుటయు, దేవత లతనోర్తింది
 చని గంత నిజనిజనదనంబులకును.
 కుంతి నీరీది గొడుకులు గలుగ
 సంతతోల్పాముడై, సంత్రమంబెసగ
 సంతట శశశృంగమందుఁ బొందుడు
 సంతోషచిహ్నుడై, నయములలర
 సతులతో సుతులతో సతతంబు గూడి
 యలిపినోదములఁ బెంపలగుచునుండె.
 ఆలోన మద్రరాజాత్మజ మాద్రీ
 భూలోకవినుతులఁ బుత్రులఁ దనకుఁ
 బడయునుపాయంబు పరికింపలేక,
 యెడఁదఁగోఁ బలుమాఱు నిట్లనెడివఁచె :
 “కోరినతపకోర్కి కొదవడకుండ
 వాఱజాన కుంతి వసుధేశుడలర
 సురుచిరాకారుల శూరుల ఘురుల
 గురుమతితోఁ గాంచె గొడుకుల ముగురి;
 గాంధా కొదకులఁ గాంచె నచ్చోట
 బంధుగలీలలఁ బరగ నూర్వరను;
 సుతీకకగా వారునోచినోమా
 నతివేడ్క నే నోమ్మనైనొకాళ!”
 అనితలపోసి యయ్యధినాథుడకుఁ
 జని, మాద్రీ దుఃఖంది జానొప్పఁబలికె:
 “ఆడుపుట్టువుచుట్టి యక్కట! నాకుఁ
 బోడిగా లేదయ్యె బుత్రీలాభంబు;
 కొడుకుల నాతోడికోడలు గాంచె
 గడువేడ్క నూర్వరఁ గ్రమముమీఱంగ.

కుంభీమహాదేవి కొడుకులు ముగురఁ
 గంతుసమానులఁ గరమొప్పఁగాంచె;
 నెక్కడినాజన్మ! మెక్కడిబ్రతుకు!
 లక్కట! పగలపాలైతి నే నిపుడు!
 పసపార్చి, చన్నిచ్చి, పలునూలుచీరి,
 కొసగుచు ముద్దాడి, కోర్కెదైవార
 నక్కన నురమున నత్తుచుఁబెనుప -
 నొక్కడైనను నాకు నుదయింపడయ్యె!
 కొడుకులులేనట్టి గొడ్రాలిమనవు
 అడవిఁగాచినవెన్న లైపోవుఁగాదె!
 మంత్రమేమియునేర; నూనోడ మదన-
 శంత్రమీవెఱుఁగవు; శనయఁడెట్లాడవు!
 సవతియు నీవును జనబుద్ధుగతికి,
 సవనీశ, నాకరా నభవుఁ డీడయ్యె!
 దేవితే మంత్రోపదేశంబు నాకు
 దేవ, యిప్పింపఁగదే!" యన్న నతఁడు,
 వేలెనునిడుపులై వ్రేలెనుకురులుఁ
 దూలెనునడపులుఁ దొక్కుమాటలును
 ముద్దుగానొప్పిడి మూఁడేండ్లకొడుకు
 నొద్దనె ధర్మజు నునిచినదానిఁ,
 'జేశప్పి ప్రిదిలిన 1 చిన్నివ్రేళమున
 తాతిచట్టువమీఁద రివమయ్యెదొల్లి;
 ఇంతమహాసత్వ నిట్లుధరించు
 సంతటిదానఁగదా!' యను వేడ్క
 నెలమి నాభీము రెండేనులవాని
 బలమొప్ప నూరులపైఁ దాల్చుదానిఁ,

గలశణచే వీడు ఘనత పెంపొందఁ
 గలఁడనంగను గుచకలశంబులోని
 1 పాలిచ్చెననఁదోపఁ బరఁగునొండొక్క
 బాలుఁ జన్నిచ్చుచు భరియించుదాని,
 మిన్నంతవేడ్కతో మృదుశయ్యమీఁద
 నున్నకుంత దేవి నొయ్యనఁ గదిసి :
 “ యీమాద్రి రక్షింపు ; మిది నీకుభరము ;
 2 భామ, నీకొంతయుఁ బరమపుణ్యంబు ;
 3 నీకీమె చెల్లెలు ; నీకిట నెపుడఁ
 జేకొని శుశ్రూషచేయుఁ ; గావునను,
 ఇమ్ముగా ముని నీకునిచ్చినమంత్ర
 మిమ్ము సత్కృపతోడ నెలమి నీ. ” వనుచు
 మాద్రిచందముచెప్పి, మంత్రమిప్పించి,
 మాద్రికిట్లనియె సమ్మనుజనాయకుడు :

క వ ల జ న న ము

“ జగదేకవిఖ్యాతచరితు లశ్వినులు ;
 మగువ, నానాజ్ఞానమహితులశ్వినులు ;
 వారి నారాధింపు వచ్చెద. ” రనిన,
 ధారుణీశునియాజ్ఞఁ దరళాక్షి మాద్రి
 యిచ్చలోఁడలఁచిన, నిరువురశ్వినులు
 వచ్చి నిశావేళ వరమిచ్చిపోవ,
 హిమకరనిభగర్భ మేఁడాది దాల్చి,
 యమడలఁగాంచె నయ్యశ్వినులందు.
 విహితప్రతాపము వీరలు సకుల
 సహదేవులనుచుఁ బుష్కరవాణిపలికె.

1. పాలిచ్చెననబరగునొక్కొంటి.

2. భామనికొంతయు.

3. నీకిట

చెల్లెలు. (జూ)

ఘనతః బాండునిమనఃకమలంబు విరియ,
 ననయంబు గొంతియు నాత్మతోనలరఁ,
 గామునిశరములు కల్పవృక్షములు
 నామహాదేవుని యయిదు మోములును
 ఈహపములదాల్చి యిలఁ బుట్టెననఁగ,
 భూరి తేజంబులఁ బొగడుదీపింప,
 ధర్మజ భీమ సుత్రామజ¹ యమలు
 పేర్తి నానాఁటికిఁ బెరిగి పెంపొంది.
 రీరీతి నందను లేకురు గలిగి
 పారవకులకర్త పాండుభూధర్త
 శతశృంగగిరిమీఁద సతులును దాను
 వ్రశధారియైయున్న ; వసుధలో నంతఁ
 బడఁతులతోఁగూడఁ బాండుభూవిభుఁడు
 అడవికి వేటమై నర్థిఁబోవుటయు,
 మృగశాపభయముగ్రమ్మి రాజ్యముడిగి
 పొగడొడఁగాఁ దపంబునకొజొచ్చుటయు,
 దేవతావరములఁ ద్రిదశేంద్రసముల
 నేవురఁబుత్తుల నెలమిఁ గాంచుటయు,
 విని వనుదేవుండు వేడ్కలువొడువఁ
 దన² కూర్చిచెలియలిఁ దనకూర్పుచుఁటఁదిఁ
 దన మేనయల్లుండ్రఁ దగమద్రసుతను
 'గనుఁగొనిర' మ్మని కశ్యపుననుప,
 నాపురోహితుఁడఁగి యఖిలశంత్రముల
 నాపాండుభూవరు³ సర్థి దీవించి,
 వగరన్న భూవరావధులు వేల్చేట
 నరుదారఁగా నెచ్చి, యాకమారులకు

సలిమీఱఁ జౌలోవనయనాదివిధులు
 కొలఁదికగ్గలముగాఁ గోర్కెనొసర్చి,
 1 విదిశశౌర్యులకును వేదశాస్త్రములు
 చదివింపుచుండె నాసంయములలర.

వనంతోదయము

అంత వనంత మశ్యమరక్తి జగము
 లెంతయుసలరంగి నెలమిదై వార
 2 హత్తై భూభువనమందఱజీవులకుఁ
 జిత్రానురంజనశ్రీ యుల్లసిల్ల.
 తరువులామధువునఁ 3 దలఁగుప్రాయములు
 తిరిగినచ్చుట యెల్లదక్కలఁ దెలిపె;
 సలజీర్ణపర్ణంబులనియెను 4 నరలు
 5 తలఁగి క్షీతవ్యాధిఁ దగులుట 6 దెలిపె;
 7 'గురుకుమారికుల కాకులపాటు గలుగు
 సరయంగినిటమీఁద' ననిచెప్పుకరణి,
 దొడిమలతోనూడి తోడ్కోడ ఛాత్రి
 8 నడిరంగఁ దరులఁ గారాకులు చుల్లె;
 బారిపారి బాండవాభ్యుదయంబునకును
 బరికింప విదురాదబంధుబిత్తంబు
 విలసితంబుగఁ బల్లపించునీమాడ్కి
 9 లలి సంచుఁ దరులఁ బల్లవము లొప్పారె;
 గోకిల శుక భృంగకులములఁ బిలువ
 నాకులువెట్టిన ప్లాకులఁబెట్టె;
 సునునోవిలాస భాసురలీలఁ జెలఁగి
 సనుబుద్ధిఁ గీర్తివాససం బాండవులు

1. విదదశరిధులకును. 2. హత్తైభూభువనాలి నఱలజీవులకు. 3. దలుకు. 4. నరలు. 5. తలిని. 6. చెలిసి. 7. కురుకుమారులకు గుఱపాటుగలుగ. 8. నఱరంగ. 9. లలిదనులందు బల్లవములొప్పారె. (మా)

అమరంగ నొప్పదురనుభంగిఁ దరులు
 నుమనోవిలాసభానురలీలఁ బొదివె;
 ఫలియించెఁ బాండుభూపతితపంబనఁగ
 ఫలియించె వృక్షముల్ సాయకెల్లెడల;
 మలయాచలంబున మలయుచు 1 గదలి,
 జలజాకీరంబులచలున నోలాడి,
 పరువెత్తి, యొయ్యనబలసి, పూఁబొదలఁ
 బరఁగుపూముగ్గలఁ బరువులెత్తించి,
 తెలియఁబుష్పిణులై నతీగజవ్వనుల
 తలిరాకుచెఱఁగై నఁ దాఁకునో యనెడి
 ఘనశంకఁ జరియించుకిరణి గంధార్ద్ర-
 యనిలుండు చల్లనై యల్లనవీచె;
 వీఁగుచు లేఁగాలి 2 విటుతలమీఁద
 నూఁగెడువిటపులయుపరిభాగముల
 నొలికెడుగతి రాలె నుశ్శల్లకుసుమ-
 వలమాన మకరంద ఎరఘర్తజలము;
 వేఁట పాంధులమీఁద వెడలుచో మరుని
 మీఠైన గండుతుమ్మెద సల్లప్రజకుఁ
 దావుకూఱులుచూపు తావు లనంగఁ
 గ్రోవులతావులు గూర్చె మధుండు;
 ఆవిరులందు నొయ్యన దూరిదూరి,
 3 క్రేవలరసము పుక్కిటఁ బట్టిపట్టి,
 పొడబొట్టువడకుండఁ బుప్పొడి యలఁది,
 నుడిసి మైయెఱుంగఁగ సోలికూకుసును,
 బలువిధంబుల 4 బాణి, పంచమశ్రుతాలు
 పలికె ను బలుకలలుగ మొప్పారె;

1 చిగురాకు లారగించినచంచువమర,
 బొగరెడులోచనంబులఁ గెంపు గదుర,
 బలువడిఁ జగురుజొంపములలోనుండి
 కలయంగఁ గోకిలగము లెలుగించె ; -
 దెల్లఁగాఁబూదినతిలకంబుమ్రాల
 మొల్లంబుగాఁ 2 బూచి మోదుగు 3 పొదల
 నాటియొక్కరు 4 ఫాలః యనాగ్నిశిఖల
 నాటిన మండు మస్త్రధుఁ దలఁపించె ;
 బెక్కు తెఱంగులై బెరయులావులకు
 నెక్కడమూఁగుదు మేదిమేలనుచుఁ
 జంచరీశములు బిసాటంబుడిగి,
 నిల్చి యెందును వ్రాలనేరకయుండె ;
 గండుఁగోయిల జంకె గర్వంబులుడిగి
 మిండలఁగవయుకాదునులకోపాగ్ని ;
 నడవుల వేటనేయను బుష్పధూరి
 వడి మృగంబుల కొక్కవన్నియ దెచ్చె ;
 గ్రమమొప్పఁ గమలాకరంబులై చాలఁ
 గమలాకరములొప్పెఁ గదురమృనుగుడుఁ ;
 దనదుబాణములను దైవంబులై స
 సనుపమగతి శిరసావహింపంగిఁ,
 దనవిల్లు లోకముల్ దగఁ గొనియాడఁ,
 దను నెల్లవారుఁ జిత్తజాగనిపొగడఁ,
 గడఁగి నిశ్చలకీర్తి గాంచిన 5 మరుఁడు
 గను వడిగల్గు చిల్కలరథం 6 బెక్కి,
 యావలఁగదలి, వివానాంకంబు మోయు,
 నానిఁ గన్పడగా చాలములేర్పి

1. చిగురాకులొగింపచంచువమర మొనె.

2. బూచి.

3. మోల.

4. యాల. 5. మధుమ. 6. విచ్చె. (మూ)

దండెత్తి యామని తన¹ ముండునడవ,
 నొండొండ జగముల నురు లేజమెసగఁ,
 గలఁగొని రతి² శ్రేణిగడఁకలు³ మీటి,
 తల కురు లెఱుంగక తడఁబడువారి,
 నంగతిఁ గాంతలచనుగుబ్బలనెడి
 లింగంబులను గాఁగిలించినవారి,
 మనలక సతులకమ్మనిమోపులనెడి
 కసపుల మఱువక గఱచినవారి,
 ననువారఁ దోయజాతాశ్వులపిఱుఁడు
 లను పుట్టలెక్కి పాయక యున్నవారి
 మన్నించి, విజయుడై, మఱియు లోకమున
 నున్నజీవుల నేయుచుండ నొండొండ.
 చిత్తవికారంబు శివునంతవాని
 హత్తఁజేసినయట్టి యాఱుశువునను,
 అట పాండుభూపాలుఁ డంగసంభవుని
 పటుబాణపాత హృత్పద్మఁడై యలసి,
 మానంబు తన కనుమానంబుగాఁగ
 నూనినవిరళుగ్ని నుశుకుచునుండి,
 మాద్రిపెట్టఁగరాని మానితాకార-
 మాద్రిపై మోహంబు మరలింపలేక,
 కాపంబుకతముగా జనియించుభీతి
 నేపార నలయుచు నిట్లున్నయంత,

పాండుని మరణము

వనజాక్షి మాద్రి భూపరునికి బ్రేగురఁ
 దసరూపునకుఁడగఁ దద్దయువేష్క

లేమ కుంతిదేవి లేనిప్రాద్దునను,
 గాముఁ జోర్చినవాఁడుగానిప్రాద్దునను,
 మఱుఁగుఁజన్నులమీఁద మృగనాథి యలఁది,
 నఱిఁ గల్వరేకులనిగ్గు వట్టింది,
 మొల్లమొచ్చిగడిన ముత్యాలమాలు
 మొల్ల మొగ్గలగుచ్చి మొలనూలుగట్టి,
 సొంపైన మెయిదీఁగెసొమ్ములమాలు
 సంపంగి రేకులుసంప్రీతిఁదాల్చి,
 తెగగలక స్తూరితిలకంబుమాలు
 మొగలిపుప్పొడి గోటి మొస నెత్తి దిద్ది,
 జగియెక్కి మఱుఁగులు ¹ జీరులువాలు
 చిగురాకు చంద్రికచీరధరించి,
 పొన్నలుఁ బొగడలు బొందుమల్లియలుఁ
 గొన్ననలును గీలుకొప్పునఁదురిమి
 వసలక్ష్మిగతినున్న, వసుధాధిపతియు
 నొనర డగ్గరఁబోయి యొరసుకయుండి,
 గురుభక్తితో నంత గొంతి విపులకు
 సరసాన్నములఁ దృప్తిసలుపుచునుండి
 తన్ను నేమఱుట చిత్తములోన నఱిఁగి,
 క్రన్నన నప్పు డేకాంతంబునందు
 దండితారాతి యద్దండవిక్రముఁడు
 పాండుభూపాలుండు భావజుకులికి,
 సంయమియిచ్చినశాపంబు మఱచి,
 సంయతహృదయ ² విస్తభతమఱచి,
 పాలుపారు వనపుష్ప భూషణంబులను
 లలిమీటి భవపుష్పలలిక చందమునఁ

జెలువారు నమ్మాద్రి జెచ్చరగదిసి,
 పలదనివారింప వలనొప్పు నతడు
 ఆలింగనమునేయ, నబల వార్చిచి:
 “యేలయ్య! మఱతురే యిటు సన్నునీవు!
 వనము నీయుద్యానవాటికి గాదు;
 వనము నీదువిలాసవాసంబుగాదు;
 మునులలోఁ గొండఁబుమునులమై కాదె!
 మన మున్నవారము మనమున్నతముగ!
 పదరకు; రాకు; పైబడకు; పట్టకుము;
 కదియకు.” మనుచు నంగన పోవఁబోవ,
 సలలిత పల్లవశయ్యాశీలమున
 బలిమిమై నదరంటఁ బడఁతుకంటఁ-
 బట్టి, భావజతేలిధరితసామ్రాజ్య
 పట్టాభిషిక్తుడై పాండుభూవిభుఁడు
 ప్రాణంబువిడిచినఁ, బఱ లేంది కుంతి
 ప్రాజ్ఞశ్రునిమీఁడఁబడి మూర్ఛనొంది,
 దేవి మద్రకుమారి తెలుపఁగాఁ దెలిసి:
 “యోవినిర్మలతేజ, యోపాండురాజ,
 యోకురువర, ధీర, యోమహాశూర,
 యోశరణాశర, యోవీరవర్య,
 ఎక్కడఁబోయితే! యేనులేనైతిఁ!
 దక్కక తాఁతనే తపసిశాపంబు!
 దిక్కులన్నియుఁగెల్చి దివిజలుమెచ్చ,
 నక్కజంబుగ ధనం బపరిమితంబు
 తెచ్చి, యగ్రజుడైన ధృతరాష్ట్రవిభున
 కిచ్చి యాగంబు నేయించితివీవు.
 నీయంతశూరుండు, నీయంతసుకృతి,
 నీయంతకారుణ్యనిధి యెందుఁగలదు!

ఎక్కడిమధుమాస ! మొక్కడిమాద్రీ !
 యొక్కడిసగభోగ ! మిందేమిగలదు !
 పలుకులేటికి, మాద్రీపైఁగన్న వేసి
 మెలఁగునిన్నెఱిగియు మేముమఱచితిమి.
 మునిశాపచరమసముద్రంబునందు
 మునిఁగితే కురురాజ ! మోహనాకార !
 మొగి శాపబడబాగ్ని ముట్టిననీవు
 జగదీశ, పోయి తే జలధిగంధీర !
 సంయమిశ్వరు శాపచట్రుణ్నిచేత
 నొయ్యనఁజిక్కితే ! యుదుగాజవంశ !
 1 వనితేక్షణములను వలలోనఁ దవుల
 ననిపెనే ! నూనసాయకు వేటకాఁడు ;
 అక్కాంతనెఱి 2 కురులను నురులందుఁ
 జిక్కితే ! కారవసింహంబ ! నేఁడు ;
 బ్రహ్మణులకు నేఁడు పాయసాన్నములు
 బ్రహ్మర్షణంబుగా భక్తి నేనొసగ,
 నెడచూచి మఱిగదా ! యిల్లుచేసితివి ;
 పడఁతికై చావంగఁ బాడియేనీకు !
 అసమాస్త్రుదివసంబులంటిఁ గదయ్య !
 యసము దింపక యుండుమంటిఁ గదయ్య !
 ప్రాణేశ, నన్నీవుపాసినవెనుక
 ప్రాణంబు లేలోకో పాయపు నన్ను !
 తపసులు వెఱఁగంఁదఁ దప మర్థిఁజేసి,
 విపులపుణ్యుల ధర్మవిదుల నందనుల
 నమరులవరమున నర్థితోఁ గాంచి,
 యమరలోకంబునకరిగితివయ్య !

1. శనితనీక్షణములలో దవుల. 2. కురులనుకులచేత. (మా)

సుతులఁగాంచితిగాని, సుతులుర్వియేలఁ
 గుతలంబుమెచ్చఁ గన్గొనఁ గానవైతి!
 ఈయాత్మజుల నిప్పు డెవ్వరికిచ్చి
 పోయితివో! పాండుభూపాలతిలక!
 ఇంక నెవ్వరు మాకు నిచ్చోటదిక్కు!
 ఇంకఁబాలైతిఁగా యీశోకవహ్ని!
 పరికింపఁజాల నీబాలురవిడిచి
 యరుదెంతునీవెంట. " ననునంత, మాద్రీ:
 " ఇమ్మెయి మృగశాప మెఱిఁగియునెఱిఁగి,
 వమ్మైననాబుద్ధి వరదఁబోవిడిచి,
 యొడలు¹ మఱచినయట్టియొప్పనిదానఁ;
 గొడుగులఁబెంపంగఁ గుంతి, యే నేర.
 వసుధేశ్వరునకు నావలననగాదె!
 యసువులు దొలఁగంగ నక్కటా! వలసె.
 నాకెడయిమ్మింక నలినాయతాక్షి,
 యీకురునాథుతో నేగద నిపుడు;
 తనయులరక్షింపు తరుణి, నీవుండి;
 ననుబంపు నరనాథునకు సహాయముగ.
 నితనినేమఱినట్లై యే నిల్తునేని,
 సుతుల నేమఱుదును శూన్యాటవులను.
 కావున, నామాట గాదనకిపుడు
 వేవేగ నను బాండువిభుఁగూడననువు."
 అనుచు రాజేంద్రుశయ్యకు చాటుకొనిన,
 మును లంత శోకాభిమునుఁగుచువచ్చి
 యొప్పుగా నందఱు నొగిఁగూడి, కుంతిఁ
 దప్పకయూరార్చి తమలోనననిరి :

“ ధరణీభరంబు బాంధవరక్షణంబు
 నరయంగవిడిచి ఘోరాటనిచేరి,
 తనకును శరణంబు తాపనులనుచు
 జనుడెంచి తప మర్థిఁ జాలంగఁజేసి,
 సురలవరంబున సూనులఁ గాంచి
 పరలోకగతుఁడయ్యెఁ బరికింప జగము ;
 మనుజేశ్వరుఁడు సమ్మి మగువలుఁ దాను
 మనలోపలనయుండె¹ మనబండు. ” వనుచు
 మారెడు నేరెడు మామిడి మట్టి
 యారాపి శమి మోదుగాదిగా వెదకి
 పట్టిపోయినతుండ్లు వారక తెచ్చి,
 యొట్టి యయ్యిరువుర కుచితాగ్నియిచ్చి,
 యయ్యస్థి నీటిచే నందంద తడిపి
 చయ్యన నవదర్శశాఖలఁ బొదివి,
 కుంతికిఁ గొడుకులకును శ్లోకమార్చి,
 యంత వారలతోడ నయ్యస్థిగొనుచు
 నెచ్చటనిలువక యిభపురంబునకుఁ
 దెచ్చిరి పదియేడుదినసంబులకును.

పాండవుల హస్తీపురప్రవేశము

పౌరు లంతకుమున్ను పాండునందనులు
 వారక చనుడెంచువార్తల కిలరి,
 చదురొప్పు నానందజలధినోలాడి
 కదియుచుఁ దమలోనఁ గడఁకనిట్లనిరి :
 “ పాండునిభాగ్యంబు పల్లవింపంగ,
 నిండుగొంఁతెమకడుపు నిండివెలుంగ,
 వరమునఁబుట్టిన వంశవర్ధనులు
 వరుస వచ్చుచునున్న వారుపో వీరు.

1. మనకుంబోదనుచు. (మౌ)

అండటిలోపల సధికమై యగ్ర
 మందున ధర్మరూపాకృతిదాల్చి,
 జలనిధిపర్యంత సకలభూతలము
 వెలయనేలెడుచిహ్నా వెరవొప్పగలిగి,
 ప్రాకటంబుగ సార్వభౌముడై మించి,
 యీకడ మనబోంట్లనెల్ల రక్షింప
 నాకీశవై భవోన్నతితోడ మెఱసి,
 జోకవచ్చెడు ధర్మసుతుఁ డెల్లవాడె;
 ఆతనివెనుక మహాధురంధరుఁడు
 భీకరాకృతితోడఁ బెంపగ్గలింప,
 'సనిమొసఁ దసకెదురైనరాక్షసుల
 గనియలు తునియలుగాఁ జేతు' సనుచుఁ
 గడగి కయ్యమునకుఁ గాలుదువ్వుచును
 వడివచ్చుచున్నాఁడు వాడుభీముండు;
 కడిమిమై రాము భార్గవరాముకరణి
 గగిదేరి చాపసంకిలితుడై మెఱసి,
 వికటశాత్రవ వేరుపిత్తితఁడనఁగఁ
 బకపకసవ్వుచుఁ బావనివెనుకఁ
 గనుఁగొని తమయన్నకనుసన్న మెఱఁగి
 వినయంబుతోవచ్చు విజయుండు వాడు;
 మాద్రీకుమారు లిమ్మహిఁగరుణాస-
 1 ముద్రులై వినయసమున్నతి వెలసి,
 సలలిత భూశభవిష్యద్యర్థమాస
 కలితాత్ములైమించి కడఁకఁబెంపొంది,
 చనువొప్ప నకులుండు సహదేవుఁడనఁగ
 వెనుకొని విజయుని వెనువెంటఁగొలిచి,

పనిగొన నజలేనిభక్తి దీపింప
 నొనరంగ వచ్చుచునున్నారు వారె.
 ఈదివ్యపురుషుల నిటు గన్నకుంతి
 యేదైవములకన్న నెక్కిదై మించి,
 యల్లదై వచ్చుచు నట మనమీదఁ
 జల్లనిచూపులు చల్లుచున్నదియు ;
 దేవమూర్తుల వారిదృష్టింత. " మనుచు
 వేవేగ నెదురేగి వీక్షించువారు,
 నేపథివత్తురో యెఱుంగరా దనుచు
 నాపీధి కాపీధి కరిగెడివారు,
 ' రాజనూర్గంబున రాజోనరాగు ;
 వాజులు రథములు వారింబులును
 సందడించెడు. ' నని సాధంబులెక్కి
 కందర్పమూర్తులఁ గనుగొనువారు,
 జల్లగాఁ గస్తూరి జాజులఁ గలిపి
 చల్లెడువారునై సుభ్రమింపఁగను,
 వినురుని భీష్మాదివృద్ధుల సేతుల
 నెదురుగాఁబులైంచి, యిభపురాధిపుఁడు
 ఆడువారలు మోచునందలంబెక్కి
 పోడిగాఁ గుంతిఁ బూఁబోడి రాఁబనిచి,
 పెద్దకొల్వసనుండి బిడ్డలరాక
 తద్దయుఁగోరుచో, దాపసోత్తములు
 పార్థులదెచ్చి భూపతికి మ్రొక్కించి,
 యర్థి సంతకపురి కాకుంతిఁ బనిచి,
 జగదీశుచేతఁ బూజులు వారు ఎగసి
 తగినవీరకములఁ ¹ దమయంతనుండి :

“ఓన్యాయధృతరాష్ట్ర, యోధృతరాష్ట్ర,
 ధన్యులు వీర సీతనయులేవురును;
 వరుస సంతక వాయు వాస వాశ్వినుల
 వరములఁబుట్టినవంశవర్ధనులు;
 ఇతఁడుయుధిష్ఠిరుం; డితఁడుభీముండు;
 ఇతఁడర్జునుండు; వీరిరువురుఁగవలు
 1 నకుల సహదేవ నామ నాయకులు;
 ఒక భేదమునులేక యోముము వీరి; -
 నిరువురుమాద్రేయు లీప్పథాపుత్రు
 లరయ భూపతిచావ సరుడెందినారు;
 మాద్రి యాతనితోడ మరణంబుఁబొందె;
 ముద్రగా నిడె యస్థి మోచితెచ్చితిమి;
 పట్టితి మొకరీతిఁ బడకుండఁ గుంతి;
 నట్టివారికి వలచే తల్లినీడ!
 ఓసరింపక వారి కుత్తరక్రియలు
 చేసి యీశువులఁ జేపట్టు. ” మనుచు
 జననాథునకుఁ జిత్తశల్యంబులైన
 యనుజనిశల్యంబు లాపొంత నునిచి
 మునులుపోయిన, రాజ మూర్ఖుల్లి తెలిసి,
 తనయులు భీష్ముండుఁ దానుఁ దల్లులును
 విదురుండు సచివులు ద్విజులు గాంధారి
 మొదలుగాఁగూడి తమ్మునకు వాపోయి,
 భూదేవసహితుడై పురజనుల్ గొలువ
 నాదేవనదికేగి, యమసూతి² చేత
 నొద్ద వేడ వ్యాసుఁడొజ్జయైచెప్ప
 ముద్దుతమ్మునిశల్యములు సంస్కరించి,

స్నానతర్పణములు శ్రాద్ధాదికములుఁ
 బూనినిర్వర్తించి పురమునకరిగి,
 కొంత ¹దుఃఖంబాటి శ్రొత్తగా ²నిండ్లు
 కుంతికిఁ దత్పత్త కులకుఁ ³గట్టించి,
 జలనిధి వేష్టిత సకలభూతలము
 నలమియేలుచునుండె'. నదియును గాక,
 'వరుస ధర్మజ భీమ నాసవి యమల
 పరిచిత ⁴కీర్తనప్రకరంబు వినిన,
 ధర్మాభివృద్ధియు ధరఁబాప ⁵హరియు,
 దుర్మదారిజయంబుఁదోడ్తోనఁ గలిగి
 రోగంబులెల్ల నారోగ్యమా' ననుచు
 బాగుగా వేదంబు పలికెడుఁగాన,
 సారిదిఁ బుణ్యశ్లోకనుఖుల పాండవుల
 చరితంబు లెంతేని సరి చెప్పవచ్చు;
 నైనఁగానిమ్ము, నాయాత్మలోపలను
 నేనెఱిగినపాటి యెఱిఁగింతు వినుము ;
 అంతట నొక్కనాఁ డనఘండు వ్యాసుఁ
 డంతరంగంబున నానంద మొదవ
 నరుదెంచి, వినతుడై యాసత్యవతికిఁ
 గరమర్థిఁ బలికె నేకాంతంబునందు :
 “ అతివ, యీసంసార మతిచంచలంబు ;
 మఱిదలంపఁగ నెండమావులయట్లు
 జలతరంగములట్లు సంపదలెల్ల ;
 నలెదలంపంగఁ బ్రాణములస్థిరములు ;
 కాయంబు విద్యున్ని కాయంబు తేజఁగు ;
 ప్రాయంబు లటు కలిపయదివసములు ;

గతకాలమే మేలు కమలదళాక్షి !
 గతమే ¹ సౌఖ్యము నచ్చుకాలంబుకంటె.
 కురుకులేశ్వరు పెద్దకొడుకు దుర్భాగ
 పరుఁడు, క్రూరుఁడు, మహాపాపమానసుఁడు ;
 వానితమ్ములు నట్టివారలు ; గానఁ
 బూని యాకురుకులంబునకుఁ జేటొదవు ;
 కరముగ్రముగఁ బ్రజాక్షయమును గలుగుఁ ;
 బొరిఁబొరి నేదలపోసిచూచితిని.
 లనయంబు మఱి దాని నాంబిళేయుండు
 ననుభవించెడుఁ ; గాని, యట్టి ² కార్యములఁ
 జూడక యింక వీరిచోటుచాలించి, -
 కోడండ్రఁదోడ్కొని, గురుబుద్ధితోడ
 సుడియక విదురభీష్ములకెఱింగించి,
 యడవులఁ దపమునేయఁగ నేఁగుచున్న !
 తపమునఁగాని, యెంతయును వేటొందు
 ఉపమల గతియుండ దూహింప. ” ననుచు
 నల్లనబోధించి, యంత వ్యాసుండు
 తల్లిని మఱఁదండ్రఁ దపమునకనుప,
 నరయ నమ్మనియాజ్ఞ నతివలు భక్తి
 వెరవొప్పఁగాఁ దపోవేషంబుదాల్చి,
 దారుణాటవినుండి తమతపోమహిమ
 వారు ప్రాపించిరి వైకుంఠపదము.
 ధృతరాష్ట్రుఁడిట నెల్లదిక్కులసృపుల
 కతిశయప్రాధనాయకఁబెచ్చుపెరిగి,
 ‘తనయులు, నాపాండుధరణీశసుతులు’
 ననియెడుభావంబు లాత్మలో లేక

‘కొడుకులు నూటయేగురు నా’ కటంచు
 నడనెడ నాడును నెందు నేనుఁగ,
 పెద్దగద్దెఁగూడఁ బేరొలగమునఁ
 దద్దయుఁబ్రియముతో ధర్మసందనునిఁ
 దొడలపై నెడుకొని, దొరయ ధర్మంబు
 లడుగుచు గాచకార్యంబు దీర్చుచును,
 భీమాద్వయలలాఘ పేర్కొమెఁ గడఁగి
 వేమఱు ఘనశత్రువిజయంబు 1 గనుచు,
 నకులుని సహదేవు నన్కలనెంత
 నశలంకమతికి 2 నందంద మెచ్చుచును
 బొందనిమాఱుగాఁ బరికించుచుండె.

బాల్యక్రీడలు, అసూయాంకురప్రాదుర్భావము

పాండుసూనులఁగూడి బాల్యంబునందు
 దుర్యోధనాదులు తోడఁబుట్టువులు
 గాఢార్థిమిత్రులై కనుబొత్తుగూడి,
 సాముచోఁ జదువుచో జలకేళిచోట
 వేమాఱు విలువెద్యవెస నేర్పుచోట
 నిద్రతీద్రఱుగూడి యోక్త్రయనై 3
 నుద్దలమనునఁ బెన్నద్దలమనుచు -
 బయలుల నున్న బట్టెలాడుచును, 4
 బ్రియమునటించుక పేరులాడుచును,
 దీవు 5 పుట్టఁగ బిల్లదీవులాడుచును,
 గోవురా నొడ్డనకోపు లాడుచును,
 ఏటిలోతునఁజొచ్చి యీదులాడుచును,
 4 ఏటిపారపుమూఁగు లెక్కి యాడుచును,

1. నగుచు. 2. నానందమిచ్చుచును. 3. బుట్టుచు. 4. ఏకభారము. (మా)

బెరయ నొండొగుఁబట్టి పెనఁగులాడుచును,
 దరమిడి ¹ తగులునఁ దాఁకులాడుచును,
 మఱియును శిశువులు మహివేడ్కవుట్టి
 నెఱి నాడుదెఱఁగులన్నియు నాడుచోటఁ,
 బవనసూనునకోడి, పార్థునకోడి,
 కవలకుఁ బాండవార్జునకు నోడి,
 యోడినకోప్పొన్న నల్లంబుగమరి,
 యాడినపంతులన్నియుఁ దప్పి,
 యనిలనూనుఁడు రమకధిభద్రైయున్నఁ
 గనుఁగొనఁజాలక, కడు ² నిగ్రహమున
 నఁ శటఁదెలియక, యానుయోధనుఁడు
 మంతనంబున మేనమామకిట్లనియె :
 “నులభసాధ్యులు గారు చూచితే శకుని!
 బలవంతులెంతయుఁ బొందునందనులు;
 వారిలోపల నెల్ల వాయునందనుఁడు
 వారనిడిమి మర్యాద కేజుండు;
 మూర్తిమంతుఁడు; వీని మును జంపకున్న
 ధార్తరాష్ట్రులకుండుఁ దలలెత్తరాదు
 పగివానిఁదెవులును బ్రబలకమున్న
 తెగఁజూడకుంకినఁ దెగునుగార్యంబు.
 ఇందఱుఁజూడంగ నెకసక్కెమునను
 బొందేది మారుతపుత్రుండు మమ్ము
 సిరుమూపులెక్కించి యీఁడుచు, నకుమఁ
 బరిహాసగతిముంచు; బ్రార్థింపవిడుచు.
 చలమున నేము వృక్షములెక్కఁ జూచి
 ‘ఫలములఁదెండు కప్పములు నా’ కనుచుఁ,

దనకురాల్యకయున్నఁ దరువులుపట్టి
పనివడి భీముండు పడరాల్చు మమ్ము.
పెక్కల ! యర్జునుపిడికిలి పీడ
నొక్కలేమైతిమి నూర్వరుఁగూడ.
నొగలఁడుధర్మసూనుఁడు ; ¹ వాడు కొయ్యఁ
దగవు చెప్పినయట్లు దండించు మమ్ము.
ఏపదార్థంబైన ² సమ్మతోసమ్మ
చూపుదిప్పక దాచి చూపకయున్న,
నట్టి వివేకుల ! యే తెంచి కనలు
పట్టిచూపుదు ; రిట్టిబలియులుగలరె !
కన్నార ధర్మజుఁగన్నకన్నులకు
సన్న రాజన నేలసమ్మికపుట్టు !
అటుగాన, నేయుపాయంబులనైనఁ
బటువృత్తిఁ బవనజుఁ బరిమార్చనలయు.
వాడొక్కఁడేల్లిన వారిలావణఁగుఁ ;
తోడిగా నేలుదు భువియెల్ల నేను. ”

దుర్యోధనుఁడు భీమునిజంపఁ దివులుట

అన, వానిదెగటార్చ ననువు చింతించి
పనిచినఁ, గురురాజు పవనజుఁ దొలుక
జలములు తనులోన జల్లుపోరాడి
యలసి నిద్రించినయాసమయమునఁ
బట్టించిసంధులు, బలువుకంబమునఁ
గట్టించి యొకనాఁడు గంగఁద్రోసినను,
మునుఁగుచు నడుమ భీముఁడు నిద్రదెలిసి,
తనువుననున్న బంధముతోడ ³ వెల్లి-

వెడలివచ్చిన, వాని వేగ నీక్షించి
 కడులజ్జఁబాల్పడి కారవేశ్యుఁడు :
 'జలధిముంచిననైన సర్వేశ్వరుండు
 గలుగునాయుష్యంబుగలవాని' కనుచు
 బలిమి వెండియు నొక పాములవాఁడఁ
 బిలిపించి, పూజించి, ప్రియములు పెప్పి :
 “బ్రహ్మమంత్రములైన బజీమిఁ గైకొనని
 జహ్నుగముల నీవు చిక్కించి తెచ్చి,
 కఱపించి చంపుము ఘనుభీరు సేచు ;
 నెఱపించు నాతండు వేమాఱుమమ్ము.
 పవమానుఁగ్రోలెడు పామునోళ్లకును
 బవమానసుతుఁడెంత పట్టిచూడఁగను !”
 అనుటయు, నొడఁబడి యహితుండికుండు
 ననిలఱ నిద్రించునావేశఁ గదిసి,
 యందియు నందని యాహరినియఱి
 గుంద భీకరవిహగ్నులఁ బొంయుచును,
 గతకాల మెవ్వరిఁ గఱచుటలేక
 పుతపుతవోయెడు బోసిన్లోము,
 మెఱయుచు రోఁజోపాములచేత నతిసఱ
 గఱపింపఁగాఁ, ¹ బళ్లుగాండక యపియుఁ
 దెఱగొప్పఁ జీమలు తేనియ ² గుడిచి
 గఱవనోపక ³ పాటుగఱి బాఱఁదొడఁగె.
 అంత మెల్లనఁజూచి యాపజ్రశనుఁడు
 పంతపుఁబాములఁ బట్టి చెండాడి,
 యుద్విఁ బాములవాని నుదికినట్లుదికి,
 సర్వికారతనుండె. నెఱి మఱునాఁడు

అమరారి తొల్లి ప్రహ్లాదునిజంప
 నమరి యత్నముచేసి యలసినట్లలసి,
 యట బాలశశిఫాల నడబాల బాలఁ
 గుటిలకుంతలబిల్చి ¹ కొంకిట్లనియె :
 “ పడఁతిరో ! శిలమాటుఁ బవనకుమారు
 నడఁపవే ! యొక్కమాట ² తిశోకమాటు ;
 ఎడ్డించునావేళ వానియన్నమున
 జిడ్డుగా నొకకొంత చిలుకవే విషము.
 నీవు ³ పెట్టినకూడు నిజమని కుడుచు ;
 నేవెంట నాకును హితమకీపేవు.
 అతనిజంపినఁ జత్తురఖల పాండవులు ;
 క్షీతియెల్ల నాకు నిచ్చినదాన ‘వౌదు.’”
 అనుటయు నొడఁబడు నాయడబాల
 యునికిని మునుపె యుయుత్సంఘటింగి,
 వారివాడయ్యును వాయుజుతోడ
 నారీతియెఱింగింప, సతఁడాత్మగొనకి
 యడబాలయిడిన విషాన్నంబు గుడిచి,
 యడరి రుద్రుఁగీరితి నఱిగించుకొనియె.
 ఈరీతి భీముని నెల్లమార్గముల
 వారక గరళంబు వరుసఁబెట్టించి,
 నిద్రింపఁ బాముల నెఱిగఁజపించి,
 ఘోరద్రుఁడై గంగలో సుడివడఁద్రోసి,
 యేయుసాయంబుల నేది వాయుజునిఁ
 బాయకి చంపునుసాయంబు లేక,
 తఱివేది యాసుయోధనుఁడు పాండవుల
 నెఱిమీఱఁ జెలుపఁ జింతింపుచునుండె.

కృపాచార్యుల వృత్తాంతము

అంతఁ, గృపాచార్యుడను విప్రధన్వి
 కాంతాసమేతుడై కాంతిమిన్నంది
 యరుచేరఁగా, భీష్ముడతనిరావించి,
 1 పురువంశవిధుచేతఁ బూజచేయించి :
 “యెవ్వరుమీరు? మున్నెచ్చటివార?
 లివ్వెల్లు మీచేత నెంతయునొప్పె;
 నెఱుఁగుదురా దీనినేమిస?” ననినఁ
 జిఱునవ్వుదభుకొత్తఁ జెప్పెనాశ్విపుండు :
 “నరనాథ, గౌతమునకు సహల్యకును
 శరచాపహస్తుడై జనియించినట్టి
 వీరుండు మాతండ్రి విను² శరద్వంతు;
 ధారుణి సతఁడుగ్రతపము నేయంగ,
 శతమఖుఁ డంతలోఁ జింతింపదొణఁగః (1)
 “ఇతఁడు కైదువుతోడ నిలబుట్టి తొలుత,
 నటమీఁదఁ దపమునేయఁగఁ జొచ్చె; దీన
 నెటుహానిపుట్టునో! యిటునమ్మరాదు;
 ఇంతట మాన్పెద నీతపం. ” బనుచుఁ
 జింతించి యప్పరస్త్రిలరావించి,
 జలపదియనుదానిఁ జక్కనిదానిఁ
 బిలిచి, యచ్చెలువతోఁ బ్రియములు సెప్పి :
 “తరుణి, గౌతమపుత్రుతపము విఘ్నంబుఁ
 బొరయింపు; ” మని పంపఁ, బోయి యవ్వనిత
 కలికి గాడ్చున మేను గందునోయనుచుఁ,
 జిలుకజంతుల నాశ్చర్యచెదకనోయనుచు,
 వింతకావున దృష్టి వీఁగునోయనఁగఁ,
 గాంతి మేదినిఁ గొంతగాఱునో యనఁగ, —

సిగ్గులు నగవులుఁ జెనకుచూపులును,
 నగ్గలికలు నేర్పు లలసయానములు,
 మెలపులు గరిమలు మెచ్చకుండుటలుఁ,
 జెలుమాలు బలములుఁ జిడిముడిపడఁగఁ,
 గుచములుఁ గంచములుఁ గుసిసియాడఁగఁ, -
 బ్రచురమై రత్నహారము లొయ్యఁ దూలఁ,
 గంగఁగార్పుఁగార్పుఁగత్కారంబు మెఱయ,
 నంకించి యుండియ లల్లన మొరయ,
 విడువక చిఱునవ్వు వెన్నెలగాయ,
 నడుమసియాడంగ నడతెంచి వచ్చి, -
 యోడకఁగిది యయ్యోగికట్టదురఁ
 గాడిన, శృంగారభావంబు పుట్టి
 యుల్లంబునుల్లంబు నొక్కటియైన,
 ర్పుల్లన మదనరసంబు నెట్టవిసి -
 ధారావ్రవాహమై నీపసికివెడలి,
 యూరక శరముపై నొలికి రెండయ్యె.
 అందు నేనుచు నొక్క యాఁడుబిడ్డయును
 ఇందువంశాధీశ, యెలమిఁబుట్టితిమి.
 ఆయెడ మాతండ్రి యచ్చోటువాసి
 పోయె; దేవస్త్రీయుఁ బోయె నద్దివికి.
 అంతి, వేటాడుచు నటవచ్చివచ్చి
 శంతనుం డేమాన్న చందంబు చూచి
 గొనితెచ్చి పెనుచుచోఁ, గొంతకాలమున
 కనఘుండు మాతండ్రి యట మమ్మువెదకి
 చనుదెంచి 'వీరునాసంతాన' మనుచు
 మనుజేంద్రునకుఁజెప్పి మముఁగొనిపోయి,
 కృపుఁడను పేరును గృపియును పేరు
 1 నృప, మాకునొసరించి నెమ్మిక్కింప

నేర్చితి నతనిచే నిఖిలశాస్త్రములు ;
 రాచచిత్తంబులు రానుండ నేర్తు ;
 నేలిన మేలు ; నన్నేలుగు మీర ;
 లాలంబులోన సహాయమయ్యెదను. ”
 అనిన భీష్మడువల్కు : “ నాచార్య, నీవు
 ధనువు నేర్పుదుగాక ధార్తరాష్ట్రులకు.
 ‘ ఎవ్వరుగలరోకో యిచ్చోట ’ ననగ
 రువృననచ్చితి మత్త మోత్తములు. -
 వీరె కౌరవులు ; వీరె పాండవులు ;
 వీరె నానా దేశవిభుకుమారకులు ;
 బాలశిక్షకు మీరు ప్రాధులుగాన,
 నీలేతబిడ్డల కీడర్పు. ” యనుచు
 భూమిశుననుమతిఁ బాలుపొంద నైదు-
 గ్రామంబు లతనికి గ్రాసార్థమిచ్చి,
 కరిముఖునకు ¹ మోదకములు పెట్టింది,
 కరిదంతముల విండ్లుఁ గనకలక్ష్మ్యములుఁ
 జక్కనిశరములు శస్త్రభేదములుఁ
 జక్కనిజోర్లు విచిత్రహుదానలుఁ
 జేయించి, చల్లనిశ్రీఖండతరుల
 నాయకమగు శాల లాయత్తపఱచి,
 యాచార్యులకుఁ జీర లాభరణములుఁ
 దాచినరతిఁ గన్నుతనియంగ నిచ్చి,
 సృపకుమారుల నెల్ల నేర్వఁజెట్టుటయుఁ,
 గృపుకృపామహిమ మిక్కిలిగల్గి వారు
 లక్ష్మంబులేయుచు, లలనాకటాక్ష
 లక్ష్మంబులై హస్తలాఘవంబొప్పు,

నూనెదట్లును మొలనూళ్లును బిగిసి
 మేనికొమ్మించులు మెఱయ, నిత్యంబు
 సభ్యసించినవిద్య లాపగేయాది
 సభ్యులముందఱఁ జక్కఁజూపుచును,
 మక్కువ నందఱు మహిమతో సప్పు
 డక్కజంబుగ నేర్పులముఁ జేయుచును,
 జాపశిక్షాప్రేధి చాతుర్య గరిమ
 యేపారఁ జెలఁగించి యెలమి మించుచును,
 దమలోనియాగ్రహతము నొక్కనికిసి
 సమచిత్తులై శాంతి చాల నేర్పుచును,
 ఓర్వలేకందులో నుగ్రించునతని
 నుర్విఁ గృపాచార్యు కొనఁ జెప్పుచును,
 జెప్పిన గురుమూర్తిశిక్షలకులికి
 ముప్పిరి నందఱు మొనొక్కటగుచు,
 నూటటయగువేళ 1 నుబుసుపోకకును
 బాగులవీక్షింప బాల్కంబుగానఁ
 జెలుపుగా ముత్యాలచెందుగట్టింది
 కలసియాడుచు, మిన్నగాడనేయుచును,
 వ్రేసిఁగ్రుంకిడి వెనఁ జెందుగొనుచు
 దాసి క్రమ్మటలేచి దాసిపోవుచును,
 వెనుకొని వ్రేయుచు వెన నుర్నివ్రాలు
 ఘనకందుకముఁ బాటిగ్రక్కఁగొనుచు,
 నారీతి వైచుచు నటనచ్చుచోటఁ
 జేరి పైపైపడి చేతులొగ్గుచును,
 నెవ్వనిచేజొచ్చె నింతలో వాఁడె
 దవ్వగా నిందఱదాటిపోవుచును,

1. ఉబ్బరపోక. (మా)

‘ గూడ నెవ్వఁడుపాటి కూడిన వాఁడె
 యీడువానికి ’ నని యిట్లెన్నుకొనుచు
 నాడుచో, నొక్కనాఁ డామేటిచెందు
 మేడలపైఁ బాటి మిద్దియలెక్కి
 పరిపూర్ణ సితకరప్రభ లుల్లసిల్ల
 నురవడి మెఱయుచు నొప్పార నదియు
 వాటుకండక వచ్చి వడి నప్పురంబు
 కోలవెల్పుల వడిఁ గూపంబులోనఁ
 బడిన, నందఱుఁ జెందుఁబట్టి రాదివియ
 నొడఁగూడమికిఁ జూచుచుండిరి కూడి.

ద్రోణుఁడు నూతఁబడిన కందుకము నుద్ధరించుట

అంత ద్రోణాచార్యుఁ డాలును దాను
 సంతానతిలకు సశ్వత్థామఁ గొనుచు,
 నిలుగుజన్నిదములు నీర్కావి ¹ దోత్ర
 మలికఁపుఁగీల్కొప్పు సరివగడ్డంబు,
 వెడఁదవక్షంబును విల్లునమ్ములును
² మెడపెంపునడిరించు మేలుపచ్చడము
 నందంద చూపట్ట నచటికివచ్చి,
 యందఱదీవించి, యానూతిలోని
 ఫణిఘోరక్షప్రభాభాసమాఁ
 మణికందుకముఁ జూచి మందహాసమాస
 నిందఱనిట్లను : “ సిదియేమి ! మీర
 లిందువంశపురాజు ! ³ లెంతకు లేరు !
 కృపుఁడఁటె మిమ్ము శిక్షించెడిగురువు !
 కృప నేయఁడయ్యెనో కృప నిట్టిపనికి !

కానవచ్చినసాము గైకొనలేక !
 కాననక్కడివారు ఘనశస్త్రధనము
 భరమున నీబావిబడినకందుకము
 వెరవునఁగొనలేక వెడఁగులైయునికి
 పారుపంబగునయ్య పార్థివావలికి !
 నేర లే దీనికి నిజ మొక్క వెరవు ? ”
 అనిన, నాశనిఁజూచి యందఱిట్లనిరి :
 “ చనునె ! నీకిట్లాడ జగతీసురేంద్ర !
 పాతాళవివరంబుఁ బలె నున్ననూయి
 భేతాభుడైనను భీతిల్లుఁజొరఁగ.
 చొచ్చిన వెడలెనుచొప్పెందులేదు ;
 పుచ్చనేరము ; మాకుఁ బుచ్చియీ మిఁకుఁ
 జొప్పడనైనను ; జాతమా వెరవు !
 ఒప్ప వెంతయు దీని నొగిఁ దీసియిమ్ము
 నీవిద్య ”. ననుటయు, స్పృహకుమారకుల
 భావించి ద్రోణుఁడుదృఢవృత్తిఁ బలికె :
 “ గురుఁడవిద్యలకెల్లఁ ; గోదండగురుడఁ ;
 బరికింపుఁడి నన్ను బటుబుద్ధులగుచుఁ ;
 పాయుఁడందఱు ”. నని గాణంబు వింట
 ధీయుక్తిసంధించి, దృష్టిసంధించి,
 చెందు నాటఁగనేసి, చెలఁగి వేటొక్క
 కాండ మక్కాండపుంఖమున నాటించి,
 యాతూపునకు నొక్కయస్త్రంబుఁజొసపి,
 యాతూపు వేటొక్కయలుగుననాటి,
 యాయముపింజేయు నట కాండనొక్క
 నాయుకింబున నేసి 1 సరవిదీపింప,

వెండియు నీరీతి విశిఖంబులేసి
 కాండరజ్జువుచేసి, కలశసంభవుడు
 ఈతనీళ్లమునింగి యేర్పడకున్న
 నూతిలోపలిచెందు నుతగతిఁ దిగిచి
 యిచ్చిన, వెఱగఁగది యిందువంశేంద్రు
 లచ్చాపధరవర్య నర్థిలోమెచ్చి,
 హర్షాద్భుతాక్రాంతులై కుమారకాలు
 శరగురుదోడ్కొని సరవిరాచెందు
 వడిగ్రుచ్చి పదిలమై నదలింపరాని
 కడుకాండరజ్జువుఁ గైకొని నచ్చి
 ధృతరాష్ట్రకొలుపులో దేవప్రతాది
 హితులముందఱఁబెట్టి యెంతయుఁజెప్ప,
 సంతోషచిత్తుడై శాంతనవుండు
 సంతృప్తుఁ గావించి శరగురు నపుడు :
 “వెదకునాపథలత వెనఁ గాలఁబెనఁగె;
 ముదమారఁ గడుదవ్వు ¹ ములుగుచు నేగి
 యాడఁబోయినతీర్థ ముచ్చోటి కిపుడు
 వేడుక నెదురై నవిధమయ్యె ”. ననుచు
 వెనుకొని ద్రోణుని వేడ్కఁబూజించి :
 “యనఘాత్య, మీరైవ్వరానతియూనె!
 ఆఖండపరశువో! యాఖండలుఁడవో!
 యేఖండమునఁ గాన మింతటివాని;
 నెచ్చోటనుండుదు! రేడిమీనామ?
 మిచ్చోటికే తేర నేమికారణము?
 విసవేడ్కయయ్యె మీవృత్తాంత.” మనినఁ,
 దనకునిచ్చినగడ్డఁ దగనుండి యతఁడు :

ద్రోణాచార్యవృత్తాంతము

“ వినవయ్య, మునిగోత్రవిఖ్యాతుడనఁగఁ
దనరుభరద్వాజతనయుండ నేను ;
నాపేరు ద్రోణుండు ; సరణాకవినత !
యేపార విలువిద్య యెఱుఁగుదుఁగొంత.
నగతనూజాతుఁ డశ్వత్థామయానఁగఁ
బరఁగునీతని పేరు పార్థివ, వినము.
శ్రీతల జాహ్నువీ సింధు సంగమస
మాశండ్రి యొకనాఁగు మజ్జనంబాడి
యచ్చటవీక్షింప, హవభావములఁ
బచ్చవిల్తునిదీమొ ! పసిడిపత్తడియొ !
మొనసిన మెఱుఁగుల మొత్తమొ ! కాక,
తనగారు లానణ్యధామమో ! కాక,
దాచినవేడ్క ఘృతాచినా నొక్క
భేచరి తనజలక్రీడకువచ్చి,
మునిగిలేచినదివ్యముని గీరవర్ణ
ఘనుని భరద్వాజఁ గానమిఁజేసి
వలుపూడ్చి ధరఁబెట్టి వారిలోఁగఱికఁ

.....

గదలికాకాండయుగ్మముఁ బోలు లొడలుఁ,
బదములకెంపులు భవ్యదీధితులుఁ,
దెగగలకన్నులు దృష్టించి యలరి,
తగుతర్పణంబులతీర వాఱు మఱచి,
నియమింపనర్హుడైన నిజవీర్యధారి
భయమున భూమిపైఁబడనిక యపుడు
లొడఁగి తాదెచ్చినద్రోణంబులోన
నిడఁగఁ, బుట్టినందు నే ద్రోణుడనఁగ.

వీర, యేనిదియుద్భవించిన తేజఁగు ;
 నారాక కిటువీను నాల్గుమాటలను.
 పృషతుండునా నొక్కవృధ్వశ్వగుండు
 ఋషి వేషధారియై ఋష్యాశ్రమముల
 మెలఁగి, మాతండ్రితో 'మిత్ర భావమునఁ
 గలసివర్తింపుచు, ఘనుఁడొక్కనాఁడు
 మిన్నేటిచేరువ మేనకాకాంత
 పొన్నపూవులుగోయఁ బొడఁగించి సొక్కి :
 'యెవ్వరోకో! చిత్ర మీపువ్వుఁబోఁడి!
 నవ్వకనవ్వెడు నవకింపు మొగముఁ,
 ద్రచ్చివై చినయట్లు తలచుట్టుఁ దిరిగి
 వచ్చినగతినున్న వాలుఁగన్నులును,
 గుంభికుంభక శాతకుంభకుంభములఁ
 గుంభిసప్తైబోలు కుచకుంభయుగము,
 మరుఁడుజయంబంది మహిమఁబూరించు
 కరశంఖగతినొప్పు కలికికఁతంబుఁ,
 బసనిమించుల మించు బంగారువన్నె
 పసిమిగల్గినయట్టి బాహుమూలములు,
 సులభ ¹ నిమ్నగభర్త సుడివోలె మించి
 నలిక మై యున్నట్టి నాభిరంధ్రంబు,
 సలితగతి నాకసంబునుబోలి
 కలదులేదనువాదుగలిగించు నడుము,
 మదనుసితేరి సమప్రథఁ బాలిది
² పొదలు సైకతమునుబోలిన ప్రియఁడుఁ,
 గరికరంబులగల్పి కదలికాతమిలఁ
 బారపొచ్చెములు నేయఁబూను పెన్దొడలు,

నరుణాంబుజమ్ముల కప్పులీజాలు
 నరుణిమమించిన యశుగుండమ్ములును,
 గ్రొన్న నలకుఁబోక కొదమతుమ్మెదలు
 తన్ను గొల్వఁగనొప్పు తనుసారథంబుఁ
 గలిగియున్నది ; దీనిఁగనిన నాయెడలు
 గిలిగింతలెసఁగెడు ; గృత్యమేలింక !'
 ననిచూచి, మఱిచూచి, యందందచూచి,
 తనకు భరద్వాజాతరవాయివచ్చి,
 మగువఁజెందినచూడ్కి మరలంగఁదివియఁ
 దెగువచాలక చిక్కి ధృతియెల్లదూలి,
 కడిమిమై మరుచేరిరవాల్లీల
 బెడఁగుగాజేలిపించు పేర్క దీపింపఁ
 1 గల్వాదభనేత్ర కడఁగితిచూడ్కి
 యొలసిముట్టినచిత్త ముత్తలంపడఁగ,
 సతిముఱి సూనాస్త్రుఁడనువేటకాఁడు
 తెఱవచూపంబను దీమంబుఁ జొనిపి
 కలకంఠి లేజూడ్కిగములను నురుల
 నలయింపఁ దగిలినయిట్టియుఁబోలె,
 దొలఁగఁజొప్పడక ఎందరి తొట్టుగొనుచు,
 దలకొన్నకిలఁగిపోఁ దగ నిల్వలేక
 మదనాంబువొలికిన, మహి నదిచూచి
 తుదకాలఁ బృషతుండు త్రొక్కె ; ద్రొక్కుటయు,
 ద్రుపదుండుపుట్టె ; నాద్రుపదుండునేను
 నుపమింప వయసున నొక్క పెద్దలము.
 అంత, నాతఁడు పుత్రునచ్చొటనునది,
 శాంతిమై దొంటిపాంచాలభూములకు
 రాజుగాఁబోయిన, రుణా సిర్సరము
 నాజన్మసఖులమై యయ్యాశ్రమమునఁ

బెరిగితి; మింతలోబృహతుండుచావ,
 సరి రాజ్యమానని చని ద్రుపదుండు
 పాంచాలభూమికిఁ బ్రభువుగాఁ జనుచు
 డించి¹ పోలేకూటడించి నన్నపుడు :
 “ద్రోణ, నీవును నేను దోడ్తోనిగలసి
 ప్రాణంబులేక మై బహుకాల మిట్లు
 ఎడమడు వొక్కింతుమేనియు లేక
 యుడివోనికూర్చితో నుంటి మిన్నాళ్లు.
 రమణమై² నొంటి నే రాజ్యభారంబు
 గ్రమమున భరియింపఁ గారణంబేమి!
 భానురంబగు రాజ్యభాగంబు నేను
 భూసురాగ్రేణి, నీకుఁ బాసఁగనర్పింతు.
 మిత్రునభ్యుదయంబు మిత్రుఁడొసఁగఁ
 బాత్రంబుగావున, బంధుయుక్తముగ
 నవయనేటికి! నమ్ము నావెంటరమ్ము;
 నవరింతు నిన్ను నే సకలభోగముల.
 రసికత నిటనుండి రానొల్ల వేని,
 పాసఁగినప్పుడె రమ్ము పూజింతునిన్ను”.
 అనిపోయె; బోయిన, నచ్చోట నేను
 ధనువునేర్చెదనని తలఁపులోబుట్టి
 యగ్ని వేశుండను యమచంద్రునొద్ద
 నాగ్నేయసాయకంబాదిగా నెఱిగి,
 విలువిద్యలందలి వివిధకృత్యములు,
 నొలసిన బహువిధ వ్యూహభేదములు,
 నమ్మహామునిశిక్ష నాయుధాభ్యాస
 మిమ్ములనెఱిగి నేనెలమిడిపించి,

కృపునిసోదరి సంశయమునుదాని
 1 కపనీయ కమనీయా తను నొప్పునడిగి
 పెండ్లియాడితి ; వీడె బిడ్డండునాశుఁ ;
 బెండ్లిప్రాశుంబయ్యె ; బేద కాపుగము ;
 2 సర్వాంగములఁజూపె జనియించె గొడుగు ;
 సర్వశాస్త్రములఁ జతురుడెంతయును.
 ఇరువుర రక్షింప నేనోడి యంతఁ,
 బరశురామునిఁ జోయి పెరిగివేడినను,
 అతఁ : “ డేను 3 ధనమును, సహచక్రంబు
 హితమతి పుట్టలకిచ్చితిమిన్న ;
 యస్త్రంబులిత్తునో యర్థంబు మాటు !
 శాస్త్రజ్ఞ, యగుదుము చాలినవన్ని.
 ఇరువదియొక్క మాత్రేటి గాజులను
 బారిగొంటి ననియేలు పొల్లులుగావు ”.
 అనిన, శిష్యుండనై మారాముచేత
 జననాథ, గాంచితి శస్త్రాస్త్రవిద్య.
 అదిగాక విను, మొక్కయయగ రియొద్దఁ
 జదురు సత్వతామఁ జరువంగఁబెట్టె,
 దనతోకిబాలుగుఁ నానును గూడి
 పనిగొన నక్షరాభ్యాసకాలమున
 గురువుచే సంపింగుకొని యిండ్లకేగి,
 స్థిరమతితో నాగు క్షీరాశనంబు
 భుజింపఁగాఁ నూచి బుద్ధివగదీ,
 భజన సత్వతామ పఠింపెచి, తనకు
 వారారగించుకై వడిఁ బెట్టుమనుచు
 ధారుణి మముఁ బెద్దతడవు ప్రార్థింప,

1. కమనీయ తపనీయధను నొప్పు నడిగి. 2. సర్వాంగయును. 3. ధను
 పను. (హూ)

సప్పుడు లేమనుసంధకానంబు
గప్పిన మదిలోనఁ గడుదత్తరించి,
కాగిటఁగడియించి కన్నీరు దుడిచి,
మూఁగినవగలలో ముద్దుపాపనికిఁ
బాలెంగులేమికి భావించి ఎగచి :
“ పాలక నాల్గేనుపాడికట్టలను
శాంచాలుఁడొసగక పాలుకూలెనె! -
‘పంచియిచ్చెద రాజ్యభాగంబు నీకు’
నని శాల్యమునఁబల్కె నతఁడుమాతోడ;
మనమున నామైత్రి మఱవంగఁగలఁడె!
ఇల పంచియీకున్న నీమత్తమైనఁ
గలిమిలో నొసగక గడపఁజాలెనె!
బలిమి నాచెలికాఁడు పాంచాలవిభుఁడు
చెలువార రాజ్యంబునేయుచున్నాఁడు;
కోరినంతర్థంబు కొదవడకుండ -
కోరనిచ్చు నేఁబోయెదఁగాక ”.

ద్రోణుఁడు ద్రుపదుచే నవమానితుఁడగుట

అసమదినూహించి, యతివయు నేను
దనయునిఁడోడ్కొని శకు ప్రయాణములఁ
బాలుపొందఁ గాంపిల్వపురికి నేలెంచి,
పోలఁతినొక్కఁడనుంచి పోవుచో, నెగుట
మణిరీటోజ్జ్వల మకటవర్ధనులు
ప్రణమిల్లి విసతులై బహుధంగిఁగొలువ,
1 భండనాధ్యక్షు లప్రతిహతబలులు
దండనాయకులు నుద్దండతఁ గొలువ,

సందడి దొలగంగ జడియుచు గదిసి
 యందందు బటువేత్తహస్తలు గొలువ,
 నుడుగసమదధార నుజ్జ్వలంబగుచు
 బొడవైన కొండలతోలుగుంభినులు
 గడిచిసజ్జముకటె గాడునకంటె
 బెడిదమై జవముల బేర్చునశ్వములు
 సరవిమై జూపట్టి సమగాభినమరి
 యిరుదెస మొత్తమై యిమ్ముల గొలువ,
 మెఱుంగారు తొడవుల మించునేదొడల
 సెఱుపేదనచుముల సేడి క్రీక్కిఱిసి,
 కడుమించుచుచుముగంబుకంతముల
 నుడితోలునాథుల సౌబగుబల్కులను
 గమలాకిరంబులకాంతిగ్రీడ్పఱచు
 విమలానంబుల వెడదకిన్గవ,
 గుటిలాలకంబుల గొమరుదీపించి,
 పటువైన మరుచేటి గాణంబులనంగ
 బాలువారి పిలసిల్లు ఘృష్ణకోమలులు
 లలితోజ్వలాకార లావణ్యవతులు
 కరకంఠంబుల గదిసి ఘోషింప
 సరసత్వమున కేరి చామరలిడంగ,
 దివ్యభూషణ మణిదీవులు వెఱుంగ,
 భవ్యఘృష్ణంబులు భవ్యగంధములు
 గ్రమమునధరియించి, కనకాసనమున
 సమరేంద్రువై భవంబులరె గూర్చున్న,
 నుపకార మీవేళ నొడవు నొసరుచు
 ద్రుపదునొద్దికుఁబోయి దుఃఖంబుద్రవ్వి :
 “ చెలికాండ, నీవాండె క్షేపిల్లునన్ను ;
 నలగివచ్చితి ; జూచునాకుటుంబమ్ము !

నాపేరు ద్రోణుండు సరినాథచంద్ర,
 యేపున నాకోర్కె యిచ్చి నిన్నునువు.
 పాలుద్రావెడి తోడిపడుచులఁ జూచి
 బాలుఁ డశ్వత్థామ పాలువేడినను,
 నీయూన, వడిపిండినీళ్లలోఁగలిపి
 చేయారపుత్తుము చెప్పెడిదేమి! ”
 అనవిని ద్రువదుండహా! యనినప్పు,
 తనరాజ్యమదమునఁ దగి వేరి పలికెః
 “ ఎక్కడిచెలికాడ! నేనెలరాకి!
 యెక్కిడికిరు దేర! నిదయేమిపాఱ!
 ఒక్కపు నీవెట్లు! ప్రభువ నేనెట్లు!
 వెక్కిరించెనువారి పక్షింపవైతి!
 కుంచెను బియ్యంబు, గూరికిట్టయును,
 బంచాంగవతసంబుఁ బ్రాప్తంబు నీకు.
 ఎన్నటిచెలికాడ! నేనాటివాడ!
 వెన్ననాతరమేడ! ¹ నీతరమేడ!
 నాసరివాడవే! నాతోడిచలిమి
 యోపరింపక చేయ నుర్విలోలను!.
 వెనుక నెన్నడు నిన్ను విసి యేనెఱుంగఁ;
 గనియునునెఱుంగమే! కాఱులాడెదవు;
 కాన, నిప్పును రాచకార్యంబు గలదు;
 జానొప్పు నెందైనఁ జయ్యనఁ జనుము.
 చెలికాడవెట్టెతి! చెప్పెడిదేమి!
 కలలోననైనను గడిసి నీతోడ
 భాషించియెఱుంగము; పాలుమాలుదురే! -
 పోషణకిట్లాడఁబోలునె పుత్ర!

ధనవంతుతో¹ జన్మదాంధ్ర్యనకును,
 ఘనసత్వసిద్ధితోడఁ గడఁగి మూర్ఖునకు,
 రణబలోదగ్గుతో రణభీతునకును,
 గుణగర్వితునితోడ గుణహూన్యునకును
 దలపోయఁ 'జెలికాఁడఁదా' ననఁదగునె!
 చెలిమిగావింపను, జేరభాషింప,
 బలిమిఁబోరాడను, బాడిసఁజెనఁగఁ,
 గలహింపఁ, ద్రోపఁడఁ, గలసివర్తింప,
 సమసత్కులైనను సమకూఁకుగా; క-
 సమ²విధవులకేల సాంగ్య మొనరు!
 ధరయెల్లఁ బాలింపఁగల రాజనేను;
 బరికింపఁగాఁ బేదబాపఁడవీవు;
 మిత్రుండననుమాట మిన్న కీట్రాడి,
 శత్రుండవైతివి చనుమిందుఁబాసి.
 అదియేల! కార్యార్థమై నీచదశల
 నొదవును సన్నెత్తి మొక్కొక్కయెడల;
 భూపాలురకు నెల్పుచు గుఱులందైన
 దీపించుశుభవేళఁ; దిరమానెయిడయు!"
 నని క్రూరచేష్టితుండై భూవిభుండు
 తన నేవకులఁబంచి, తిత్తిభాస్థము
 'వెడలంగనడవుఁడీవిప్రుని' ననుచుఁ
 నడయక త్రోపించె ధర్మింబు వదలి.
 త్రోచిన వెలువడి, ³త్రోఁ దొల్లుకొనుచు,
 నేచి క్రోధాగ్నిచే, సంతియు నేను
 సనఘాత్తు, జ్జ్వలించి యండఱిలోన,
 ననువేది మనసు పదాఱిఁటవిఱిగి :

1⁴ లేమిచే నెన్నఁచులేని దిచ్చటకుఁ
 గామించివచ్చితిఁ; గల్గిచేసితిని;
 నచ్చి యీతనిచేత పాసివోవలసఁ
 జెచ్చెర నేను జేసినకల్లవలన.
 తలఁప, నిట్టిద కాదె! ధనహీనుడైనఁ
 దలిదంధ్రులొల్లను కనయునినైన.
 ధననంత్రుడైన నాతిలివానినైన
 వినయంబుఁ బ్రియముఁ గావించురుప్రజలు.
 'ధనము చుట్టటికలఁబు; ధనము ధర్మంబు;
 ధనమే పూవంబును; ధనమే కలంబు.
 అదిగాన, ధనములేదనుచు పచ్చినను
 వదలిక సన్నేల వాడు గైకొనును!
 కాన, దీనికి² ప్రతీకారము నేను
 బూనినేయకయున్నఁ బొందునే యెలమి!
 వీనిమాటలునెమ్మి³ యిష్టుండెనుచు!
 నేనేలవచ్చితి నీనీచుకడకు!
 బొంకనకోర్చి యీభూపాధముండు
 గొంకకి యిట్లాడెఁ గ్రూరవాక్యముల.
 పడమీశులను నెమ్మఁజేల దేభంగిఁ,
 గడుపాపముల మూల³ ందఁబులౌట;
 జహురాజ్యమదమను పానంబు గ్రోలి
 యహరహంబును నుత్తులై యున్నకతన;
 నెదిరిసి దమ్ము నిష్కేతుఁగఁజేసెడును;
 బాదలుజవ్వాకు నీచభోగ్యంబులైన
 యన్నమదంబున సంధత్యమొంది
 కన్నులఁగానరు గానిచందముల;

1. లేమిచేసెన్నకు లేమియిచ్చటకు. 2. ప్రతీకారము నెలమి. 3. విష్టుండెనుచు. (హా)

ధనగర్వమునఁజేసి ధర్మవాక్యములు
 మొనసిపల్కుఁగలేరు మూఁగలోయనఁగ ;
 విభవత్రిదోషంబు విననీదు చెవులు
 సభినవశుభములమగు యుక్తకథలఁ ;
 బరికించి త్రొక్కగు బహుధనాపీక్ష
 1 సారహీనులువోలె సన్మార్గపథము ;
 రాజుల నటుగాన రాదునమ్మఁగను.
 భూజనాధిపులన్న బాంకులపాత్తు ;
 అరయ గుర్గుణముల కట జన్మభూమి ;
 దురితంబులకుఁ ద్రోవదొలఁగ రెన్నఁడును ;
 వారలచరితలు వాక్కువ్వకేల !
 యూరయ గారిద్రవ్యమతి 2 కష్టవృత్తి ;
 కలజాడు, పూజ్యండు, గుణనిధి, ఘనుడు
 చెలువుం, దుదాగుండు, శిష్టవర్తనుడు
 కర్తయు, భోక్తయు, ఘనతత్వనిధియు,
 గీర్తనీయుండు, ముత్రి, కేవలప్రభుడు
 ననఁజాలు జగమునందర్థవంతుండు.
 జనులకు నాయర్థసంచ గుంబెడలి
 కలమును విద్యయుఁ గోటిగల్గినను,
 సలవున శూరత సధికుఁడైయున్న,
 వెరవుమిక్కిలియైన, చిత్తహీనుండు
 పురణింప జనులచేఁ బూజ్యుఁడుగాఁడు.
 అననీతిమార్గంబు లను శిష్టమయ్యె ;
 ధనగర్వమునఁగాదె ! దగిలి యాఘనుఁడు
 అసమానమగుమైత్రి యాత్మ గైకొనక
 వెన నన్నుఁ గిదాడి వెడలఁద్రోపించె !

ఇమ్మహాపరిభవ మేభంగి నోర్తు!
 నిమ్మహాపరిగర్వ మేభంగి దీర్తు!
 తనువునఁగొడిన దాగుణాస్త్రముల
 సనువునవెడలింప నానొప్పి యుడుగు;
 మసముననాటిన మర్తవాఙ్ముఖు
 విను మెన్ని భంగుల వేదన నెడవు.
 గర్వాంధుఁడగువాని గర్వింపజాలు
 నిర్వాహమున బల్కు నెఱిగిర్పవలయు.
 తా నెందు జివ్వకుఁ దగఁగుచేజాఁప;
 మానక తనుదానె మాటవీడ్వడి,
 నరులెవ్వరును దన్ను నమ్మకయుండ
 భరమునఁ దఱివేచి భంజింపవలయు.
 ఏరీతి వెడలింతు నీమనోవ్యాధి!
 నేరీతి నీగుదు నీశత్రుఱ్ఱుఁడు!
 అనివితర్కించుచు ననఘ, నామనము
 ననుమానమొందుచు నలసి కందుచును,
 మడమెల్లనిఁగిన మడనాగమనఁగ,
 నడటెల్ల నొగిన నర్తకుండనఁగ,
 పటు¹దండహతి రేగు పాపతేడనఁగ,
 జటలెల్లఁబెఱిగిన సింగమో యనఁగ
 లేమింటెను బాపు లేదుపో! యనుచు,
 నామహిమసంభవల్లన వెడలి
 వచ్చితి". సనిన భూవరుఁడు భీష్ముడు
 ఇచ్చలో సంభోషమగురొత్త ననియె:
 “ భావింప నేడు మాపాలితిభాగ్య-
 దేవతవై యేగుడంచితచ్చి².

పాంచాలపతిమాకుఁబగ నాఁడుగాని,
మందిమేలొసొంచె మాయెడొఱమున.
అతఁడాదరిందిన నరుఁడేఁగుమీరు ;
సుతులకు శరవిద్య చోద్యమై లేడు.
కిసిసి చెప్పెఁగ లేడు కృపుఁడు మోమూడి ;
ధనువునఁ దీర్చనే దయఁగోడ సుశులఁ ;
బ్రీతిగో మీరుగోరిఁగోర్కుఁలెల్ల
నాతతంబుగ నిత్తు ననిశంబు మీకు. ”
అనిచెప్పి ద్రోణున కాశగేఁగుండు
కనకరత్నంబులు, గంధవైభవము,
నన్నికఁకెక్కిన యేడుగ్రామములు,
సున్నపుమేడలసొంపారుసెండ్లు,
నరుగార నవరత్నహారకేయూర
వరభూషణాంబరావళు లాదిగాఁగఁ
బాఁడికఁజ్జులనిచ్చి, పసిడితేరిచ్చి,
1 నాడెంబుగలరత్నహారంబులిచ్చి,
తరుణీమణులసిచ్చి, కనుచధ్యసింప
గురుమతిఁచెప్పగురుసామారికుల.
అతఁడంతఁ గృపాపాత్రే ననుమతివడసి
సితపత్న 2 సితవార సితకిరర్ణముల
నందఱఁగూర్చి, విద్యారంభవేశఁ
బొందుగా భూపాలఁబుత్తులఁబలికె :
“ ఇందఱుఁగఁడుశూను, లిందఱుధీరు,
లిందఱు విలువిద్యయెఱిగినపిదప
నేనాశపనిపుత్తు ; నవ్వఁడేనిందు
నూనినమతిఁ జేయనోవున నాకు !

1. నాడెల్ల చెయు రత్నహారంబులిచ్చి. 2. శివనాతిశివరత్నముల. (మా)

ఆపని నాచేతనగు ; నైననేమి,
 యోషిక మీకు నెట్లో చూత! " మనిన,
 ధరణీశతనయులు తలలెత్త వెఱచి
 గురునితో నొక్కపల్కునుబల్కు వెఱచి
 యొండొరు మొగము లొండొండ చూచుచును
 నిందారునిశ్చేష్ట నివ్వెఱంగడి
 యున్నచో, 'మీకోర్కీయొసరింతు' ననుచు
 గ్రన్ననఁ బలికె నాఖండలాత్మజుడు.
 అప్పుడర్జునుమెచ్చి, యతఁడు వారలకుఁ
 జెప్పంగఁదొడఁగె నూర్జితచాపవిద్య.
 చెలఁగుకుమారుల శింఠినీధ్వజులఁ
 గలఁగెవారాసులు ; కంపించెగిరులు ;
 పదఘట్టనల భూమి పలికెనట్లయ్యె ;
 జేదరె దిగ్గజములు సింహనాదముల.
 గురుడంత నీరీతిఁ గురుకుమారులకుఁ
 జరగతి విలువిద్య చెప్పుచునుండ,

ఏకలవ్యుని ధనుర్విద్యాభ్యాసము

నడరి హిరణ్యధన్వనుచెంచురాజు
 కొడు కేకలవ్యుండు కోర్కీదీపింప
 నాకుమారులతోడ సతులితధక్తి
 నాకడకేతెంచి, యరయంగ సపుడు
 కలశజుఁగాంచి సక్కిపుధక్తిమ్రొక్కి,
 చెలువార సగ్గురుజేరి యిట్లనియె :
 " నీవేమికోరిన, నీకోరినట్లు
 వేవేగనొసగెద విలువిద్యజెప్పు ; "

మనుచు ... ..

... ..

దానును గురువుతో ధనువభ్యసింప
నాన రేంద్రగుమారు లదియోర్వలేక :

“ హీనజన్తున కేల యీమహావిద్య!

హానిపుట్టెడు వీని ననుపవే ద్రోణ!

సురలతో రాహువు సుధా గ్రోలవచ్చు-

కరణి వచ్చిన వీని గడపవే ద్రోణ!”

అనిన ద్రోణుడు వారియశులవాక్యములు

విని, జోయనీక్షించి వెల్పొయి బలికె :

“ వేదంబుసరి ధనుర్వేదంబు ; నీని

రాదుచెప్పెను ; గిరాతుండవీవు ;

కావున, నిది నేర్పరాజుల.” ననిన,

భావించి యజ్ఞోయ బలికె నగ్గురుని :

“ నీరూపురచియించి, నిన్నాత్మనిలిపి,

యాగయ నిలువిద్యలభ్యసించెదను ;

ఇప్పుడనుజ్ఞయు సిమ్ము నా.” కనిన,

నప్పుడనుజ్ఞయు నతడిల్లి వేగ

ననఘండై యజ్ఞోయ స్థిరంపుటయు,

జనుదెంచి వాఁడొక్కశైలంబుపొంత

గురుమూర్తిమేనును గొమరొప్పు కేసి,

గరిడిగో విశ్వాసగతి బ్రతిష్ఠించి,

దవ్వుల శిష్యుడై ధనువభ్యసింప,

నెవ్వరికింట వాఁడెఱిగెను విద్య.

అటపల్కె నరుని నేకాంతంబగురుడు :

“ పటుతరశౌర్య, నీపై వేడ్క నాని

నేపయ్యె ; నాకోర్కి యెవ్వారు నేయ

నోపనితలఁచున నూరకుండినను,

నేనుజేసెదనని యీవన్నమాట
 యూనియున్నది నాకు నుల్లంబునందు.
 నిక్కము, ధనువున నీకంటెనితరు
 లెక్కుదులేకుండ నెఱిగింతువిద్య".
 అని శీఘ్రసంధాన, మంత్రకాలంబు,
 దనుదాకుశరములఁ దప్పించుననువు,
 శత్రుని కోపప్రసాద చింతనము,
 శత్రునివిలుఁ దేరు సమయించుననువు,
 నందు నందఱికింద్యతైయుండు ననువు,
 గొండిఁ గానఁగరాని గుఱి యేయననువు,
 బొరిఁ బెక్కుముఖములై పోరాడుననువు,

.....

మొగ్గరింబులుచించి మోఁగరాననువు,
 నుగ్గుగా విఱిగియు నూల్కానుననువు,
 పాల శూల ముసల ఖడ్గాదులఁ బెఱిగి
 విలుఁ దేరు సమసిన వేగపంధించు
 ననువు లెప్పరికింటె నతిఁ దిష్టుచును
 బనివడినేర్చె నభ్యాసకాలమున.

నరుఁడును గురునూనునకు నీసువుట్ట
 శరములు తనుదానె సాధించెఁ గొన్ని.
 అదిచూచి యాచార్యుఁ డతసికేకతమ
 పరరకయిట్లను : "భభి! నీవగుదు ;
 వితిరథశ్రేష్ఠుండవనెచ్చు నెన్ను ;

1 జతచేసితివి కొంత చెప్పనివిద్య
 ర ; " మ్మని సకలమంత్రంబులు నెప్పె.
 సమ్మోహనాస్త్రము, జలదసాయకము,

1. జతముచేసితివి కొంత చెప్పనివిద్య. (మా)

గారుడశక, మంధకా బాణము,
 సామ్యము, యామ్యము, జక్రసాయకము,
 ఘన శాత కర్కశ క్రకవోగ్ర భల్ల,
 మెనయఁ గౌభేర మాహేశ్వరాంబకము,
 గాలాంత సంవర్తకాల బాణములు,
 జాల నుష్టానుష్ట¹ జన కాస్త్రములును,
 వారుణాస్త్రములును, వైష్ణవ దైత్య
 మారుతాస్త్రముల్లిట్లు, మణియు వెండిను
 అరిఘ్న గదాంకుశ ప్రాసాగ్రముసల
 పరిశుతోమం భుద్ధ² భల్ల గారాచ
 ఘనభిండివాల ముద్గర కంఠ చక్ర
³ జనసింహుచారముల్, ఘోరాక్షురప్ర
 విసత నానాయుధ విశతులాదిగను
 విసమితికృపనిచ్చె వెన నర్జునునకు.
 అంతి, వినోదార్థ మఖలకౌరవులు
 వింతగా నడవుల వేటబోడలచి,
 యడరంగ కరునిచే ననుమతినడసి,
 తడయకందఱుగూడి తగబోవునపుడు,
 లాలిశఁబుగ నేకలవ్యుఁ బాణ-
 జాలంబు లోలి లక్ష్మిమూఁదాఁకుట్టి
 చప్పుడాలించి యచ్చట వేటలాడి
 తప్పక య్యడవి నందఱు నొక్కతెనున
 దంటమృగంబుల సనఁగూర్చుచోట,
 నొంటిమైబడి తిప్పి యొకశునకంబు
 తప్పిపోవలబోయి, తిమివారిఁగాన
 కప్పుడు వాపోయినట్లు వాపోన,

1. జనితా. 2. ప్రాసాగ్రముసల. 3. జనితశుచారయు చెలికాక్షురంధ్ర. (మా)

నేకలవ్యుడు దానియెలుఁగాలకించి,
 దాఁకొని యోజనత్రయదూరుఁడయ్యు
 నాదట నాధనువభ్యసింపుచును
 మోదించి, చిటునవ్య మొలవంగ నవుడు
 వాఁడిశరంబుల వాఁడేనుదొడిగి
 పోడిమి¹ కేసెను బొచ్చెంబులేక
 యనువారి సారమేయము నోరుగాఁడఁ
 దొనఁగోలలాకిటిగ దూపిడ్డకరణి.
 వేవచ్చి శునక మివ్వేషంబుతోడ
 భూనిరాత్తజలకుఁ బొడసూపుటయును,
 దమఃద్య కుఱుచగాఁ దలపోసి, వారు
 గుమిగూడి చొప్పుకైకొని పోయిపోయి,
 హిమగిరిపాంత నయ్యేకలవ్యాఖ్యఁ
 గమనీయభుజచాపు గరిడిలో నొంటి
 నీక్షించి, వెఱుంగండి : “యెవ్వఁడవీవు ?
 శిశుయెవ్వఁచేత² సిద్ధించె నీకుఁ ?
 దలఁపన చెప్పు !” వన్నఁ, దలఁకిక వాఁడు :
 “కలశసంభవుచేతఁ గంటినివిద్య ;
 నేకలవ్యుండనేనెఱుఁలతేడ ;
 నేకలవ్యయమును నెఱుఁగఁ గయ్యముల ;
 నోవినఁ జనుదెఱు యుద్ధంబునీయఁ
 జాపహస్తలు మీరు సన్నద్ధు.” లనిన
 విన్ననై యందఱు వీఁ, వెన్నకును
 గ్రన్నన వచ్చిరి కరిపురంబునకు.
 అంతట నొక్కనాఁడాబోయచరిత
 మంతయు గురునకు నటయెఱింగించి,

యేకాంతమున సంత నింద్రతనూజుఁ
డాకుంభజనిఁబల్కు : “ నవధారు గురువ !
నాకంటె నెక్కుడు నరులలో వింట
లేకయుండంగ నిల్పెననంటి విద్య ;
నేకలవ్యునిఁ జెంచు నేముచూచితిమి ;
నీకృపఁ దాసఁట నేర్చెనువిద్య !
నాకంటె నీకంటె నానాప్రకార
లోకులకంటె నుల్లోకుండువింట. -

-- వాలుచునున్నాడు వాడు మీచేత ;
నోలిపై విలువిద్య లొగి¹ నేర్చెనట్టె !
వారక యిటువంటివారు మీశిష్యు
లారయ నెందఱో ! యవనిలోపలను ;
అటుగాన, మీపల్కు లనృశింబులనుచు
నిటపల్కునోడును నేవిధంబులను. ”
అనుటయు నుదరి యయ్యమ రేంద్రతనయుఁ
దన వెంటరమ్మని తడయక గురుఁడు
అసఘ, శిష్యులుఁ దాను నప్పడేపోయి
వనచరుఁగాంచిన, వాఁడాత్మబొంగి
గురునకు నెదురేగి గురుభక్తి మ్రొక్కి,
కరపద్మములుమోడ్చి కరమర్థిమీఱఁ
జేనియ ఫలములుఁ దెప్పించి, యపుడు
కానుకగానిచ్చి కరమర్థిఁబలికె :
“ చేపట్టితివి నన్న శిష్యునిఁగాఁగ ;
నాపుణ్యమున వచ్చినాడవు వెదకి ;
యిదేశత్రు, మిదెగాత్ర, మిదెకళత్రంబు ;
మది నేదిగోరెదు మసలకయిత్తు ;

గురుపూజ నాచేతఁగొందుగా. " కనిన
 గురుఁ డింద్రజాదుమెచ్చుగుటి వానికనియె :
 “ పసఁచరనాథ, నీవలచేతిలోని
 పెనువ్రేలునాకిమ్ము ప్రియమార.” ననిన,
 సతఁడును : “ సదియె మహాప్రసాదంబు
 హితమతిగైకొమ్మయిచ్చెద. ” ననుచు
 ననువుమీఱఁగ నలుఁగమ్మున వ్రేలు
 దులియంగనొత్తి యాద్రోణునకిచ్చె.
 అదికతంబుగఁ బోయె సభికుఁడై సరుఁడు
 ముదమంది మదిఁగల ¹ ముసుకెల్లవిడిచి.
 అతివేడ్క గురుఁడును సతఁలదోడ్కొనుచు
 హితమతినేలెంచె నిభపురంబునకు.
 మఱి, వాఁడుఁ దర్జనమధ్యమాంగుళుల
 నిటికించి బాణంబులేయ సాధించె.
 అర్థిలో నారీతి నాచార్యనరుఁడు
 పార్థులోనాడినప్రతిసఁచెల్లించి,
 యరుదార ధర్మజండాదిగాఁగలుగు
 కరుకుమారులకేయఁ గొలఁదిగానట్టి
 యరుదైస లక్ష్మ్యంబు లర్జునుచేత
 నురుమతి నేయించుచుండె ; నాగురుఁడు
 నాయుధవిద్యారహస్యమార్గంబు
 లాయంద్రతనయున కన్నియుఁజెప్పి :

అస్త్రవిద్యాపరీక్షణము

‘ చూచెదఁగాక శిష్యులదృష్టి ముప్పి
 యేచంద మో ’ యని యెన్నికచేసి,

యంతరిక్షంబున యంత్ర¹ కాకంబు
 సంతతచలముగాఁ జక్కఁబన్నించి,
 కోదండహస్తలఁ గురుకుమారకుల
 నాదటరప్పించి యా² పక్షిఁజూపి,
 తొలుత సజాతశత్రుసకట్లువలికెః
 “బలియుండ, కంటివే పక్షి శిరంబు ?
 ననుజలఁగంటివే యాచూపులోన ?
 ననుఁగానవచ్చునా ? నయనాంతపీఢి. ”
 ననిన నాతఁడు : ‘కంటి నదెపక్షి శిరము !
 నినుఁగాననయ్యెడు ; స్పృపులుదో చెదగు ;
 ఏయుదునా పక్షి నిలఁగూల ?’ ననిన,
 నాయనకోపించి యప్పుడిట్లనియెః
 “నీవేయనేరవు ; నీదృష్టిచెదరె ;
 నావిధంబులువేతె ; యవిసీకురావు. ”
 అని ధర్మనుతునని, యయగారితనము
 తనరంగనిలిపి గాఁధారేయుఁజూచిః
 ‘యీవేమిపొడగాంచి తెఱిఁగింపు ;’ మనిన
 నావీరుఁడును బల్కె యమసూతియట్ల ;
 భీమునడిగిన సట్లభీముండుచెప్పె ;
 నామాడ్కి నందఱునడిగి ద్రోణుండు
 కడపట నర్జునుఁ గార్జుకకుశలు
 నడిగిన, నతఁడు లక్ష్మణుచక్కఁజూచిః
 ‘పూని పక్షి శిరంబుపొడగంటిఁ ; గాని,
 యేను నీచెప్పినవేమియుఁ గాన ;
 నేనెదఁ జూడుఁడి యీపక్షి. ” ననుచు
 భానురజన మొప్ప భాణంబువిడిచి,

చపలచిత్తమువోలెఁ జంచలంబైన
 కపటకాకముతల ఖండించుటయును,
 వాసవిబాగడ, నశ్వత్థామ మొగము
 వీసమంబై తోచ విలుకాంధ్రుచూడ.
 తోరంపుసిగ్గుతో దుర్యోధనుండు
 భూరిరాత్రుల నిద్రబొరయకయుండె.
 శరగురుం డెంతయు సంతోషమంది :
 “ సరిలేరు వింటికి జగమందునీకు ;
 నచలితదృష్టియు, నలవును, వెరవు
 నుచితంబులై నీకునొగిజెల్లు ; ” ననుచు
 నాచార్యుడైయు హస్తకౌశలము
 చూచి వేడుకనిచ్చె సునిశితాస్త్రములు.
 తక్కినవారికిఁ దగినచందములఁ
 గ్రక్కున విలువిద్య గఱపియున్నంత,
 ధృతరాష్ట్ర గాంగేయ కృప సోమదత్తు
 లతిమోద మొందంగ నక్కుమారకులు
 శరగురుచేగన్న శస్త్రాస్త్రవిద్య
 శరమద్భుతంబుగాఁ గడిమిఁజూపుటయు,
 రాజశేఖరులెల్ల రమణమైదన్నఁ
 బూజింప నెంతయుఁబూజ్యుడై, గురుఁడు
 వెండియు నొకనాఁడు విపులదోర్దండ
 చండిమ చూతముసరసిలోననుచు
 మకరంబులుండెనునుఁగునశీరి,
 సకలశిష్యులుచూడ జలముచొచ్చుటయు,
 నొకమహాగ్రాహంబు ఓడిసి పెందొడను
 బ్రకటితదంష్ట్రుల¹ బట్టి, యాపట్టు

విడువకయుండిన, విడిపించుకొనఁగఁ
గడునేర్చియును శిష్యగణముతోనపుడు
'విడిపించుకొనదీనివెరపుతో!' ననిన
విడిపింపనేరక నివశులై వారు
నేయఁగానెట్లొకతో యీతనికనుచు
నాయనువెఱుంగక యందఱువీఁగి
యున్నచో, నర్జునుండొక మేలిరిథము
పన్ని సూతుఁడు తేరఁ బట్టుగతివెక్కి,
శరచాప ముద్గర శక్తి నబ్రాది
పరశు తోమరి ఖడ్గ పట్టిస ప్రముఖ
వివిధాయుధంబులు వెస సంతరించి
యవిరళగతిరాఁగ నతని వీక్షించి :
“ పగతులిచ్చటలేరు పన్నిపోరాడ
మగఁటిమిమెఱయ ; నీమకరికిం జేల
తనకునుదతి!” యనుభార్తరాష్ట్రులను
గనుఁగొని పార్థుండు కడఁకనిట్లనియె :
“ శరగురుండల్పుండె! చర్చింపమనకు ;
భరమున నాతనిబట్టిన మొసలి
యలఁతులఁదీఱునే! యనువులఁగాక !
వలయునిన్నియు ”. ననివాసవాత్సజుఁడు
వెసఁజేరి గురునకు వినియంబుతోడ
' మొసలిమిమ్మైచ్చోటముట్టెనో!' యనఁగ,
శోకాతురత్వంబు చొప్పుడునట్లు
ప్రాకటంబుగ గురుప్రవహఁడిట్లనియె :
“ మఱి పెందొడవల్లి మడుఁగులోపలికిఁ
బెకలించుకొనిపోవఁ బెనఁగుచున్నదియు ;
పదములుధరనూఁది, పదిలమేచుఱక
యుదకమధ్యంబున నుండితి మింత ;

అలయదుసిటిలో న మ్మేటిమొసలి;
 యలత మాకడరెడునటమున్న నీవు
 విడిపింపు". మనుటయు వివ్వచ్చుడదరి,
 కడునుగ్రచాపంబు గడకమ్రోయించి
 పటుతీవ్రసాయకపంచకంబునను
 దటుకున మకరంబుదనడలు చించి,
 విడువనిమకరంబు వెసఁజించి, యిభము
 విడిపించినట్టిశ్రీవిష్ణువోయనఁగ
 విడిపింప, రాహుచే విడివడ్డచంద్రు
 వడువున విడివడివచ్చి ద్రోణుండు
 'పాంచాలపతి పట్టువడు వీని' కనుచు
 నంచితసంతోషుడై యుండెననుచు
 జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు
 వినిపించె"; ననిచెప్ప, వెండియు వారు
 'అనఘాత్తు, తరువాతనైనవృత్తాంత
 మనువాండఁజెప్పవే!' యనివేటయును,
 బంచమవేద ప్రబంధైకనాథ,
 పంచాక్షరీమంత్ర పావనమూర్తి,
 శాస్త్ర పురాణార్థ సార వివేక,
 శస్త్రఖండిత శస్త్రసైన్య ప్రపంచ,
 సతతచాపాలంబ, సత్కీర్తిబింబ,
 మతి ధైర్య నిర్జితామరమంత్రినర్య,
 నతధర్మ, నీకు మనోరథావాప్తి.
 ఇదిసదాశివభక్త హితగుణాసక్త
 సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 శ్రుతిపాత్ర వల్లభసూరిసత్పుత్ర
 మతిమద్విధేయ తిమ్మయనామధేయ
 రచితాదిపర్య నిర్మలకథయందు
 నుచితమై యాశ్వాస మొప్పె నాల్గవది.

పంచమాశ్వాసము

శ్రీరామవిఖ్యాత, చిరతరోల్లాస,
నారీనుతక్రీడః, సరసయచౌడ,
తక్కక కర్ణావతారుండపనగ
దిక్కులవెలయు మంత్రి, చిత్తగింపు;
అక్కథకుడు శౌనకాదిసన్తుల
కిక్కథానూత్ర మిట్లని చెప్పదొడగె.

ధనుర్విద్యాప్రదర్శనము

కురుకుమారులకెల్ల కోదండవిద్య
గురుడిచ్చి, యొకనాడు కొలువులోపలను
ఆంబికేయునిబల్కు : “ననఘాత్త, నీవు
1 పంబంధియుతుండవై సభ్యులఁగూడి
నీకుమారులకేనునేర్పినవిద్య
ప్రాకటలీల నొప్పనగొందుగాక.
తిజ్జాలువీక్షించి తగునన్నదాని
విజ్ఞానినసరాదు విద్య నెవ్వరికి.
శరములుదూలింప సంధించునపుడు
గరిడివిస్తీర్ణంబుగాకున్న గాదు.
2 వాస్తుశాస్త్రజ్ఞులు వసుమతీసురులు
విస్తరింపుదురొప్ప విభుడ, యాస్థలము;
పేర్చి భేతాభునివీతంబు తొలుతఁ
దీర్చి యావేల్పుఁ బ్రతిష్ఠింపవలయు;

శకునవేదుల శిల్పశాస్త్రకోవిదులఁ
 బ్రకటించి విశ్వకర్మలఁ గూర్పవలయుఁ ;
 బవడంపుబోదెలుఁ బసిఁడికంబములు
 నవరత్న వేదులు నవ్యపీఠములు
 బచ్చెనగోడలుఁ బట్టుమేల్కట్లుఁ
 బచ్చతాళులకప్పు బాగుగావలయు ;
 నరనాథ, లగ్ననిర్ణయము నేయింపు ;
 కరిపురంబెల్ల సింగారింపఁ బంపు ;
 సృపపుంగవులనెల్ల నెమ్మిరప్పింపు. ”
 అనుటయు, ధృతరాష్ట్రుడట్లకాకనుచు,
 ఘనునంపెఁ బురము సింగారింప విదురు.
 అంత, నవ్విదురునియాజ్ఞాక్రమమున
 వింతగాఁ బౌరులు వేడ్కనప్పురిని
 బసిఁడిమేడలయిండ్లు నసనారఁ దోమి,
 వెస వెండిమేడలు వేగఁబుల్లడిగి,
 సున్నంపుమేడలు సొంపురాఁబూసి,
 క్రన్నన భువనేశ్వరములు భూషించి,
 మాడుగులట్టభుమణిక వాటములుఁ
 గ్రీడాగృహములు మిక్కిలిమెఱుఁగువెట్టి,
 ముత్తైంపుగోపురంబులు ధవళించి,
 క్రొత్తగా బంగారుకుండలెక్కించి,
 మిసిమియుప్పరిగల మీఁదికోణములఁ
 బసిఁడికోలలుపాఁతి పడగలుగట్టి,
 గోడలయెడలఁ గుంకుమమప్పించి,
 వాడలఁ గస్తూరి వాసిల్లనలికి,
 రంగైన బహునవరత్నమూర్ మెఱయ
 ముంగిళ్ల ముత్యాలముగ్గులు దీర్చి,

ఫల పుష్ప పల్లవ ప్రతతు¹లయ్యెడల
 నలుమొప్ప బహుతోరణంబులు గట్టి,
 ముంబైన సోపానములనీడ చూచు
 డంబులుగల కల్వడంబులుగట్టి,
 కడవట నుదయభాస్కరము గావించి,
 కొడిగల రత్నపుగుచ్చులు గట్టి,
 దీపించునమరావతికి బొమ్మవెట్టు
 నీపురియనితోప నెల్ల సౌధములఁ
 గాంతులుదైవాఁ గనకపుత్రికల
 వింతవారలుచూచి వెఱంగండ నిల్చి,
 యోలి సోరణగండ్ల నువిడలుచూడఁ
 నీలిమపర్వతో నెఱి నిట్లనంగఁ
 బరిమళబహుళ ధూపంబు లెల్లెడలఁ
 బరఁగించి, రత్నదీపము² లోలినిలిపి,
 మారుభాణములకు మాఱుభాణములఁ
 జేరినజనులు వీక్షించునీ నేడు
 అని విస్తరించినయట్లు సౌభాగ్య -
 మెనయఁ బురస్త్రిలనెల్లఁగై నేసి
 యున్నంత, గరిడియు నూరితూర్పునకు
 నన్ని సౌభాగ్యాల నాయితమయ్యె.
 పిలువఁబంచిన రాజబృందంబువచ్చె;
 నెలమిఁగూడిరిలోకు లిలయీనననఁగ.
 విదురుఁ డలైఱఁగెల్ల విభునితోఁజెప్ప,
 ముదనుంది యారాజ ముత్యాలరథము
 నెక్కుఁచుఁ దనయులనెల్ల రావించి,
 తక్కుక గురుని నెంతయుఁబిలిపించి,

'యింతులు పల్లకులెక్కిరం' దనుచుఁ
 గుంతీసమేతులై కొలిచిరాఁ బనిచి,
 గాంగేయ కృపులాదిగాఁగల దొరల
 సంగరసన్నద్ధ సకలనైస్యముల
 రాఁబంచి, బహుశతోరణరాజవీధిఁ
 బూఁబోఁడులక్షతంబులుచల్లఁ గదిసి,
 సంగడి విదురసంజయు లెల్ల తెఱఁగు
 నింగితవేదులై యెఱిగింపుచుండ,
 నడరి కృష్ణునికుక్షి నబ్జజాండములు
 వెడలిసగరిమతో వెస నూరువెడలి,
 సిద్ధాంతసపుణులు చేపట్టియున్న
 శుద్ధలగ్నంబునఁ జొచ్చిరగ్గరిడిఁ;
 జొచ్చి నేనల నొక్కచో నుండఁబనిచి,
 1 యిచ్చమై రాజులకిమ్ములిప్పించి,
 గాంధారియును దానుఁ గనకవీరమున
 బంధుకోటులుగొల్పఁ బసమీఱియుండె.
 లప్పుడు బుధునితో నలరారుచంద్రు
 చొప్పున ద్రోణుండు సుతునితోనిలిచి,
 'ధనువున మెఱయుఁగదా గురుండెఱుకు'
 ననుచు సక్షత్రజ్ఞులాడ విల్దాల్చి,
 'రామాశ్రమములుగాన రాజవైరమున
 నేమి నేయునొరాజు 2 లిందఱ ! ననుచుఁ
 దొనల మోములుదూర్చి తొలఁగించె' ననఁగ
 వెనుకమాటున సశ్రువీరతీ ధరించి,
 వెనుకొని శిష్యులు విలు కోల జోడు
 దొన బొదిదిక పూని తోరమై నిలువ,

నుర్వీక్వరునిఁ దోడియోధులఁ బలికె :

“ సర్వజ్ఞులిందఱు సభఁగూడినారు ;

వింటికి హరియొండె విశ్వేశుఁడొండె

దొంటిరాఘవుఁడొండె గుర్గతానొండె

నేతుక ; రొండొకనికి నేర్తునసరాదు ;

బ్రాతిగా నట్లయ్యుక, బతియూదరమునఁ

గురుకుమారకులకుఁ గొంతచెప్పితిని ;

బరికింపు. ” డనిచెప్పి పాయయిచ్చినను,

అచార్యులకు మ్రొక్కి యాకుమారకులు

వే చాపములుపూని వేడ్క మ్రొయించి

కనుచూపుమేరలక్ష్యము లేయువారు,

గనరానినూత్తలక్ష్యము లేయువారు,

వెనుక ముందట నొక్కవిధములక్ష్యములు

గనుఁగొని తునియ నొక్కటనేయువారు,

దునిసి లక్ష్యంబు లోడొఱఁగుచోఁ దునుక

గనుఁగొని చూర్ణంబుగా నేయువారు,

ధరకమ్ము ¹ నాడికాత్రయమునఁగాని

తిరిగిరాకుండ నద్దించి నేయువారు,

తగ్గక శరము పాలాళలోకంబు

డగ్గట ధరణిగాఁడఁగ నేయువారు,

గుఱిగొని తీగెలాగునఁ బిఁజేపింజే

గఱవేఁ గోలలు నిడుపుగా నేయువారు,

నలుగుననొకట నైదారులక్ష్యములు

బలికు నొక్కటఁద్రెప్పవడ నేయువారు,

నొండొరుడలపడి యుద్ధంబునేయు-

పాండిత్య మెంతయుఁ బ్రకటించువారు,

ముసల కుంత ప్రాస ముద్గర చక్ర (!)
 అసి శూల హలముల హవనించువారు,
 గ్రక్కున రథ తురింగమ వాహనముల
 నెక్కి యుద్ధాటోప మిలఁ జూపువారు,
 మఱియుఁ బెక్కినువుల మనుజేంద్రసుతులు
 నఱి విద్యచూపుచో నలగ్రక్కుదలె;
 నాదిత్యురుచి మాసె నస్త్రునీధితుల;
 భేదిల్లె దిశలు గంభీర¹ నాకముల.
 అప్పుడు తిమలోనియాగ్రహాటోప
 ముప్పొంగి భీమదుర్యోధనుల్ గదిసి,
 యొక్కటగదలెత్తి యురుచారురూఢి
 నక్కనకాద్రివింధ్యములునా నొప్పి,
 లోఁగకవ్రేసి, వ్రేటులుదప్పఁగ్రుంగి,
 వీఁగియుఁ గడిమిమై వెండియుఁగదిసి,
 యుర్విపై గదలూఁది యొండొరుఁజూచి,
 పూర్వసీమలుమాని పూవుమైఁజొచ్చి,
 వ్రేటు వ్రేటునకంటె వ్రేఁకగావ్రేయ
 వ్రేటుకందువులకు వేవేగఁ దొలఁగి,
 గదలు వేముగమునఁ గదియఁద్రిప్పియును,
 అదియొందలేక వ్రేయక లాసిలాసి,
 యాయస్త్రుఘట్టన లగ్నులనీస
 మాయపుఁద్రొక్కులు మహిఁగదలింప
 నీసునఁబెనఁగుచో, నెఱిగి పట్టింది
 యాసమయంబున నాచార్యుడనియె :

అర్జును సస్త్రవిద్యాకౌశలము

“ఇంక నాప్రియశిష్యుఁ డింద్రనందనునిఁ
 గొంకకచూడుఁడి గోదండమునను !

‘సాంచాలుడెత్తు నీపగదీర్తు’ ననిన
 సంచితపుణ్యుఁ డీసత్యసంధుండు ;
 కారణంబున శిష్యగతి నొందెగాని,
 ఘోరాస్త్రవిద్య నాకొలది 1 వాడితఁడు.’ —
 అనిచూపి నిలిపిన, నయ్యర్జునుండు
 ధనువుతోడ నెపుట్టె డల్లకి ననఁగ,
 నిరుగేల విలుగ్రాల, నిఘపరంపరలు
 తొఱఁగించె నుప్పొంగుతోయధివోలె.
 బాణవంజరములు బాణవర్షములు
 బాణవేణిక లేయుబాగునుజూప,
 ‘నెంతటఁ బెట్టునో యీ బాణమహిమ -
 కొంత వారింపఁజూకో ! గురుఁ’ డనుచు
 సభికులు వెఱపు నాశ్చర్యంబుకొంద,
 నభినవంబుగఁ బార్థుఁడంత వెండియును
 మిక్కిలియెండచే మేదినిగమర,
 నొక్కటఁ బెక్కుసూర్యులఁ బొడిపించి,
 పెలుచఁ గార్కొని వృష్టి పెద్దగా నుఱుమ
 జలదాస్త్రమేసి యాసంభ్రమంబుడిపి,
 యేయూతనిలువక యిలసంచలింప
 వాయుబాణంబేసి వానవిప్పించి, —
 గిరిశధూమంబు లాకసమున నిండ
 నురగాస్త్రమేసి యాయుబ్బు విప్పించి,
 యురుతర పక్ష వాయువు లుప్పరిల్ల
 గరుడాస్త్రమేసి యాగర్వంబునఁజె.
 దివ్యాస్త్రమహిమ లిత్రైఱిగున మఱియు
 నవ్యంబుగాఁజూపె నరులచూడ్కులకు.

కడునూత్తుకుండగు; ఘనుడగు; గానఁ
 బడ ¹ కుండు; సంతనేర్పడు నెల్లయెడల;
 భూమిలోనఁగు; సభోవీధిఁజోచు
 సామాదిబహువేదసమ్మితుండగుచు.
 సాయకమహిమ నీచందమానరునిఁ
 గోయనిపొగడిరి కొలువువారెల్ల.
 కదిసి గాంధారికి గాంధారిపతికి
 విదుర ² సంజయులంతవినిపించిరెఱుంగ.
 ఇంద్రాదులకురానిహృదయానురాగ
 మింద్రనుతునకుఁగల్గె నిలయెల్లఁ బొగడ.
 అప్పుడు, ప్రలయకాలాభినిర్దోష
 ముప్పొంగ రాధేయఁడొగిమల్లచఱచి,
 యాసభాస్థలి సక్కిడక్కిడఁపఱచి
 యోసరిల్లకనిల్చి యుగ్రగర్వమున
 నుర్వీశ్వరులఁబలుకు : “ నోహో! యితిండు
 సర్వాధికుఁడె! యింతసన్నతించెదరు!
 దీనిఁజెప్పఁగనల! దివ్యాస్త్రమహిమ
 యేనును నొక్కింత యెఱిగియుండుదును. ”
 అనివిల్లుమోపెట్టి యర్జునుకంటె
 ననువొప్ప వివిధసాయకవిద్యచూపి,
 తనపెద్దకొడుకని తలఁపులోఁగుంతి
 యనురాగిపరిపూర్తిమైఁ జూచుచుండఁ :
 “ గర్జుండనేను భార్గవునిశిష్యుండ;
 నిర్ణయింపుడు విద్యనేర్చునోలేదో!
 అయ్యర్జునుని బలుససఘునితోడి
 కయ్యంబుగోరి యీకడకువచ్చితిని;

ఇందఱుఁజూడంగ నిపుడుగావలయు ;
 సందుచేకొనిపోకు చాపహస్తుండ !
 ఎదుటనెవ్వఁడులేక యేయుటయొప్పె ;
 నిదె యింక నన్నేయు మెదిరించినాడ.”
 అనుడు, నర్జునుఁ డాత్మ సతనిఁగైకొనక
 మునివ్రేల సాయకముఖమంటి పలికె :
 “ పిలువక సరి యిట్లు బిరుదవైవచ్చి
 పలికెడు ; నీకెట్టిపౌరుషంబుండు !
 ఎవ్వఁడవని నీకు సత్తుఁగయ్యెంబు !
 నివ్వెఱుఁగయ్యెడు నీగర్వమునకు !
 బుధుఁడైన గర్వంబుఁ బొరయఁడువిద్య ;
 నధముండు గర్వించు నల్పవిద్యలను ;
 పగయును మైత్రియు బంధుకార్యంబుఁ
 దగువానితోడఁగదా ! నేయవలయు.”
 ననినఁగర్జునుఁడపల్కు : “ నస్త్రాబుగలిగి
 నినువోలె మత్తనై నేరమువలుక ;
 ఘోరాస్త్రజిహ్వాఁబల్కుము ; మాంసజిహ్వాఁ
 గూఁడిమిఁ గొసరినఁ గొనఁడుకర్ణుండు ;
 ఎవ్వఁడ నైతినేనీమి ! ర.” మ్మనుచుఁ

కర్ణార్జునుల ద్వంద్వయుద్ధము

గవ్వడిపై మేఘకాండమేయుటయు,
 ముడివడ బెడఁగైన మొగిఱులనడుమఁ
 గొడుకుఁగానక తల్లి కుంతి మూర్ఛిల్లి
 త్రెళ్లిన, విదురుండుదెలిపె ; నాలోన
 ర్భులైన నామేఘసంఘంబు వివ్వ
 వాయుబాణంబేసి, వానిపై నరుఁడు
 సాయకంబులు గొన్నిసంధించునంత,

నడచొచ్చి గురుడు ¹ నేవేంద్రజాతరము
 లుడిసి, కర్ణనిజాచి యుగ్రుడై పలికె :
 “ ఆచార్యులముగాన, నాజిధర్మములు
 వేచూపి తలపడవిడుతుము నిన్ను ;
 తక్కువవానితో ద్వంద్వయుద్ధంబు
 స్రుక్కక నేయనిచ్చుట దోష ; మధికుఁ
 డీసృపాలకుఁ డర్హుఁ, డిందువంశ్యుండు,
 సూనుండు పాండురాజునకుఁ గుంతికిని ;
 నెఱయ నీగోత్రంబు, నీతల్లిఁడంద్రి
 నెఱిగింపు ; ² దొరవైన నితఁడుపోరెడిని.
 ఎచ్చట నశ్రుంబు లెవ్వనిమొఱిగి
 తెచ్చినాడవా ! నిన్నుఁడెలియరా. ” దనినఁ,
 దనకుసహాయమై దైవంబుడెచ్చె
 ననుచు దుర్యోధుండచొప్పుటగదలి :
 “ ఆచార్య, నీకునిల్లదుగంగఁడగునె !
 మీచంద మొప్పదు ; మెచ్చితివీనిఁ ;
 గులమడుగఁగ నేల ! కూతునిచ్చెదరో !
 వలనై నవిద్య యెవ్వనిపాలఁబోయె !
 కులజుడే పెనువ్రేలుగోసి యెఱుకు !
 తలఁపరు పక్షపాతమున నాడెదరు ;
 రాజుగాఁడనిగదా ! రణముమాన్సితిరి ;
 రాజుఁజేసెదఁ గర్ణ రాజులు మెచ్చ. ”
 అని వేదపాఠగులై నబ్రాహ్మణుల
 ఘనుడు సహస్రసంఖ్యలఁబిలిపించి,
 కనకసంపన్నులఁగాఁజేసి, వారి
 యనుమతితోఁ గర్ణ సంగభూమికిని

బట్టభద్రునిజేసి, పరగ నాతనికి
 బట్టాంశుకంబులుఁ బసిడి¹ యుత్తరిగ
 లురుహారములు రాజయోగ్యవీరములు
 హరులు మత్తేభంబు లాతపత్రంబు
 లిచ్చిన, రాధేయుడిచ్చనుష్పాంగి :
 “ మెచ్చితిరాజేంద్ర, మేలునీప్రియము ;
 ఏమైననడుగు నీకిచ్చెద. ” ననిన
 నామహీపతిపల్కు నందఱువినఁగ :
 “ ఈశ్వరుతోడ యక్షేశుండువోలె
 వైశ్వానరునితోడ వాయువువోలెఁ
 జంద్రునితోఁ బుష్పచాపుఁడువోలె
 నింద్రునితోడ నుపేంద్రుండువోలె
 నాతోడ మైత్రి యున్నతిఁజేయు. ” మనిన
 నాతఁ డచ్చోటికి నగ్ని దెప్పించి,
 యావేల్పుసాక్షిగా నతనితో మైత్రి
 గావించెఁ బాండవకారవులఱుఁగ.
 సూతుఁడప్పుడు తనసుతుఁడుకర్ణుండు
 బ్రాతిగా సంగాధిపతియైనవార్త
 విని వచ్చి గరిడిప్రవేశించుటయును,
 వినుతి నారాచంబువిడువంగరాక
 ధృతి² సూతగోత్ర రాధేయనామములు
 పతులెల్లవిన నంగవతి చెప్పుకొనుచు,
 నయ్యకుమ్రుక్కి³ లజ్జానతపదనుఁ
 డయ్యున్నఁ, జూచియిట్లనియె భీముండు :
 “ కాకి కోయిలయని గారామునేయ
 నేకాలముననైన నెఱుఁగరాకున్నె !

ఇల నూతగోత్రుగా నెఱిగితి మితనిఁ;
గులమేలడాఁగును గోటిచెప్పినను!
కుక్క యందలముపైఁ గూర్చున్నయపుడె

.....
అంగరాజ్యమునకు నర్హుండె వీడు!

సంగతిఁ జనుఁకాక సారథ్యమునకు."

అనుడు దుర్యోధనుఁ డతనికిట్లనియె:

"తనకన్నగానఁడు ధరణినొక్కొకఁడు!

శూరులజన్తంబు, సురలజన్తంబు,

భూరి నదీజన్తములుఁ గాననగునె!

శరవణంబునఁగాదె! జనియించెగుహుఁడు,

శరముకందువఁగాదె! జనియించెగృవుఁడు;

ఘనకుంభమునఁగాదె! గలిగెద్రోణుఁడు;

మునినేత్రమునఁగాదె! మొలిచెఁజంద్రుండు;

తలఁప మీఠాట్టువు తానెట్లు చెపును!

వలదన్నమానరు వాడంబుత్రోవ."

అనిపల్కుసంతలో నర్కుండుగ్రుంకె,

ఘన సహస్ర కరదీపికా దీప్తితోడ

గురునకుఁ దండ్రికిఁ గురురాజ మ్రొక్కి,

యరిగెఁ గర్ణుఁడుగొల్వ ననుజాలుగొల్వ.

ధృతరాష్ట్రుఁడును రత్నదివ్యాంబరముల

శతసంఖ్యకరుల నాచార్యుఁబూజించి,

యందఱనసిచి రథారూఢుఁడగుచు

మందిరంబునకేగె మగువయుఁ చాను.

మఱునాఁడు తేపాడి మనుజేంద్రసుతులఁ

డెఱఁగొప్ప నాచార్యులిలకుండుచూచి:

కౌరవులు ద్రుపదునెదిర్చి సరాభూతులగుట

“గురుదక్షిణార్థమై గూర్చితి మిమ్ము ; -
 నురుకీర్తులార, నూకొనగరె యొకటి !”
 అనిన, దుర్యోధనుం : “డనఘ, మీకెద్ది
 మనసునకిష్టంబు మమువేడుఁ.” డనిన,
 దొల్లియేజెప్పితి ; ద్రుపదు గర్వాంధుఁ
 బ్రల్లదంబులు నన్ను బలికినవానిఁ
 బ్రాణంబుతోడనే పట్టి తెం.” డనిన
 ద్రోణాజ్ఞఁ గురుకుమారులు నూటయొకరు
 కర్ణుండుతోడుగాఁ గరిరథతురగ
 దుర్లివారబలంబుతో నూరువెడలి
 మున్నాడినడవ, నిమ్ములఁబాండుసుతులు
 విన్నాణముగి ద్రోణువెనుక నేవురును
 నరదంబులెక్కి సైన్యములతోనడవ,
 నరుడందు నాచార్యునకుఁ గేలు మొగిచి :
 “అనఘ, వీరేగెదిరక్కట ! తమకు
 గొనకొని చిక్కునొకో ! ద్రుపదుండు ;
 మీపూర్వసఖుడని మీఁదుచింతింప ;
 రేపాటిబిరుదులో ! 1 యెఱుంగరు తమ్ముఁ ;
 దడవరు ధర్మనందనుఁ బెద్దచాని !
 నొడువరు భీమసేనునితోడు తోన ;
 ఆరాజపురి మేమియగ్రహరింబె !
 వీరలుచిరుగళ విలువంప నేను.”
 అనునంత గథధూళి చూకాశపథము
 మానుచుట్టఁ, బురము నిమ్ములఁజుట్టుముట్టి,
 కురుకుమారులు కంఠ 2 కుహరనాదములు
 పరఁగింప, నందఱఁబాటికిఁగొనక, -

పులిగోలవై చినపోల్కిఁ బాంచాలుఁ
డలిగి కార్కుకభీమమగురథంబెక్కి,
భట ఘోట రథ దంతిపంక్తితో వెడలి
పటుభంగిఁ గౌరవబలముపైఁబడిన,
నీక్షింప భయమయ్యె నిరువాగురణము
నక్షీణనుభటశస్త్రాస్త్రదీధితుల.

తుండంబు లొండొలకుతో బిట్టుపెనఁచి
శుండాలములపోరు చోద్యమైయుండె;

1 జగతీశులరిమై జగడింప, గిరులు
తెగి తాకినట్లయ్యెఁ దేరులుతాకి;
నానాభిధాన బాణంబులు వేయ
వేనామముల విష్ణువిధమైరిభలులు.

లనుపమ శంఖ కాహళ పటహాది
నినదముల్ రథకింకిణీగుణధ్వనులు,
రాద్రహంకార పరస్పరాహ్వన
భద్రేభగర్జిత బాణనాదములు
సతతమైనిగుడఁ, బాంచాలుఁదావేళ
ధృతరాష్ట్రసుతులపైఁ దేరుదోలించి
గుఱుతింప సరుదైనకోలలుపఱపి,

2 తఱుచుగా నరులకుఁ దాఁ గానరాక
యదలించి, 3 యందఱనన్నిదిక్కులకు
నొదిగింపఁ, గురువీరులుగ్గులై కదిసి,
పాంచాలుసేనల బాణవర్షముల
ముంచి, మొగ్గరములు మొగిఁజిక్కువఱచి,
తొడిఁబడఁ గాల్వరఁద్రుంచి తూటాడి,
బెడఁగుగాఁ దేరులుపెఱికి పేటాడి,

మొత్తమై దంతుల మొత్తి మోటాడి,
 మత్తిలుహయముల మట్టిమల్లాడి,
 కన్నకయ్యంబులు క్రమముతోజేయఁ,
 గన్నలఁ¹ గొంపెక్కి కాంపిల్యపతియఁ
 దలఁప విశిష్టందనులపైఁ దొల్లి
 చలముననలుగు పిశ్వామిశ్రువోలె
 గులిశధారలమించు క్రొవ్వఁడితూపు
 లలవోకినిగుడింప, నందంన వెఱచి,
 దిక్కులు తెలియక ధృతినెత్తిపోయి
 యొక్కలాగుఁ దోవలొయ్యన నెఱిగి
 పాటి, రప్పడు వెంటఁబడి ద్రుపదుండు
 పాఱనాతి మెఱుంగుబాఁబులేసి :
 “ యేలవచ్చితిరి ! మీరేల పాతెదరు !
 చాలునె ! మీకుఁ బాంచాలు నేయుటలు !
 వీచినచేతికి నెయ్యెండ్రుటంచు
 ... ..
 యేనోరుపెట్టుక యేయవచ్చితిరి !
 ... ..
 బాసినవగ లేదు, పగపట్టలేదు,
 ... ..
 బాలుం మిమ్ముఁ జంపక కాచినాడఁ ;
 జేలిపాం, ” డనవిని దేవేంద్రసుతుడు

అర్జునుడు ద్రుపదుఁ బట్టితెచ్చుట

రూపించి కురుకుమారులపలాయనము
 చాపశిక్షకునకు సంప్రీతిఁ జూపి,

కురుక్షమాదులు కండ్లకొవ్వన నతని
 గురుడక్షిణార్థమై గొనిపోవచ్చి
 తతిగొనిపాటిరి తమచేతఁగాక ;
 ఇతఁడునెగులువలె ; నిక నేనుబోదుఁ ;
 బవమానసూతి తోడ్పడ నాకుఁగలఁడు ;
 కవలిదే చక్రరక్షకులున్న వాకు ;
 అన్నరావలదు ; మీయడుగులఁగొలిచి
 యున్న మే. " అనిపోయె నుర్వీశుఁగూడ.
 ఆవిధంబునఁబోయి యతఁడస్త్రరుచుల
 భూవలయంబుగప్పుచుఁ గూడఁబట్టి :
 " నిలునిలుపాఁచాల, నీకుఁబోరాదు ;
 తలపడు మీదె పాంశుశనయులమేము ;
 మాకొంపులనన్నమాటలవరుస
 చేకొని పసలాపు నేయర. " మనుచు
 భానుసమాగాస్త్రపటలంబు లేయ,
 నేనలతోడ నాక్షితివతి తిరిగి
 పలుతూపులేయంగఁ, బవనపందనుఁడు
 కలిగెఁగయ్యుంబుఁ గదత్రిప్పకొనుచుఁ
 బరవీర ఘన¹ జానుఁ బాహుమధ్యములుఁ,
 గరితూరగాది కంకాళమధ్యములు
 వ్రేసివ్రయ్యలువావ, వీక్షించిద్రుపదుఁ
 డోసరింపక వచ్చి యొక్కొక్కకోలఁ
 పాండవసేనలఁ బదుల నిర్వదులఁ
 జెందుగొట్టినయట్లు క్షితిఁ గూలనేసి,
 యీసునరథముల నీభచయంబులకు
 రా సందులేకుండ రామధ్యనీమఁ

బాటవారిశరము పవనజనురము
 దూట నొక్కటినాటి, ద్రుపదుడందంద
 నేనాసమేతుడై చెదరక యింద్ర-
 సూనుపై శరములు చొనుపుచో, నతడు :
 “ నెఱిగితిని, గర్జానుభవశిఖిగాక
 1 విటుగుటకు ; వీడు వేడివిల్కాడు. -
 వాలాయ మింతటివాడుగాకున్న,
 నేలఁబును ద్రోణుఁ డితనినిబట్ట!
 మేనువంచింపక మేమొనిపెనని
 యేనుబట్టుకపోదు నిలగిరిగలుగ.”
 అని దివ్యబాణంబులరిబోయి, సంత
 ధనువు తున్నలుచేసి, ఈ ద్రుపదుడు
 మెఱుంగునాగనముల మేనెత్తుదులు
 వఱదలై పాట నావాసవిసించి,
 కపలవిఘాదం బ్రచండకాండంబులేయఁ,
 దవిలి వేటొకవిల్లుదాల్చి యర్జునుఁడు
 నెఱి పిడుగులువోలె నిగుడి వక్షంబు
 గఱవఁ బుంఖానువుంఖములు బాణములు
 పఱపుచో, నడచొచ్చి పాంచాలుశమ్ముఁ
 డఱిముఱి సత్యజిత్తనియెడువాఁడు
 నరునిలోడలపడి నానాశ్రువుపి
 గురియ, భీముఁడు వానికొన రెట్టవట్టి -
 పాటవై చినబోయె ; బలమంతనచ్చి
 దూటంగ, సంతలో ద్రుపదభూవిభుఁడు
 కోపించి భీముని గోత్రారిసుతుని
 జూపుడింపక వజ్రనూటిబాణములఁ

గప్పి పాఠునివిల్లుఖండించి యార్వ,
 నప్పుడుకోపించి యమరేంద్రసుతుడు
 ధీనుతగతిఁ దన కేరుపైనుండి
 వాని కేరికిదాటి వడివాడెచ్చి
 బిగువుపగ్గంబులఁ జెనఁగొన మిగుల
 నొగులఁ బాంచాలు నన్నొగలతోఁగట్టి,
 శిథిలకఁ బాంచాలసేనలువాఱ
 రథసూతఁబడఁదన్ని, రథికులుగొలువఁ
 గొనితెచ్చి 'గురునకు గురుదక్షిణార్థ'
 మని ద్రుపదునిజూప, నాతనిజూచి :
 “అక్కట, ద్రుపదునకా! యిట్టియునికి!
 నక్కచిక్కలు చిక్కినాడవిదేమి!
 నిరతినన్నఱుగుదా! నీచలికాని;
 నురురాజగర్వ మేయూరికిఁ జోయె!
 అంటివి మమునొవ్వ నాఁడు; తత్ఫలముఁ
 గంటి; తొంటివి యింకఁగలవె గర్వములు!
 పోపాము కాచితి బుద్ధితో.” ననుచుఁ
 జాపశిక్షకుఁడు పాంచాలునివిడిచి,
 వినుతిఁగట్టఁగనిచ్చి వీడుకొల్పుటయుఁ,
 జని యూరుచొరక యీశ్వరుఁగూర్చి తపము
 నతఁడు సేయఁగఁజొచ్చె; నటపాండురాజు-
 సుతులతోఁ గరిపురిచొచ్చెద్రోణుండు.
 మఱునాఁడు కృప భీష్మ మంత్రికుమారు
 లెఱుంగ నర్జునుఁజూచి యిట్లనెగురుడు :
 “చలమునఁ బాంచాలు జయకథాశీలు
 గలిచిననీకుఁ దక్కినరాజులెంత!
 ఇచ్చిననావిద్య యీడేరె నీకు;
 నిచ్చెద! దక్షిణ యింకనాకొకటి?

ఎన్నఁడు రణములో నీవునాకెదురు
 పన్నక బహుబలాపటలియేయుచును
 చాటుదో ! యదినాకుదక్షిణ. ” యనిన
 వాటంపుభక్తి నవ్యాకృత్యంబునకును
 నరుఁడియ్యకొనె ; సంత నరునకు బ్రహ్మ-
 శిరము బ్రహ్మోస్త్రంబుఁ జెప్పిద్రోణుండు.
 పతి యంత యువరాజపట్టంబు ధర్మ
 సుతునకు విదురభీష్ములుమెచ్చ నిచ్చి,
 యనుపమ రాజచిహ్నముల నిచ్చుటయు,
 జనులొత్తనలర నజాతశత్రుండు
 కరి కిటి గిరి శేష కచ్చపంబులకు
 ఫరణిభారముమోవఁ దాను దోడగుచు,
 న్యాయమార్గంబున నడపి భూజనుల
 శ్రీయు సుభిక్షంబుఁజెందఁజేయుచును,
 నలుపురుతమ్ములు నాలుగుదిశలు
 బలిమిసాధించి కప్పంబులు దేర,
 ఫన ధాన్య పశు వాజి దంతులు నగర
 మున నాటిలెక్కకు ముమ్మరింపంగ,--
 నానినవేడ్క నేనానిపట్టంబు
 పూనినట్టిగుహుఁడువోలెఁ బెంపొంది,
 యేకశాసనముగా నిలయేలునతని
 యాకాంతి, యాశాంతి, యామూర్తి చూడఁ
 జాలక, శకుని దుశ్శాసనుఁ గర్ణ
 నాలోనఁగూర్చి యిట్లనియె రారాజు :
 “ రాజేఱుంగఁడు ; యువరాజ్యంబుధర్మ
 రాజునకొనగ నుర్వర మెచ్చువొంద ;
 మేలునఁ బగవారి మెఱయించుటెల్లఁ
 బాలుపోయుటగాదె పాముకూసలకు !

సహజప్రతాపుడజాతశత్రుండు
మహి నింతవాడైన మనకేమిగలదు!
వలదని నృపునకు వారింపరాదు;
కలదె! యింకనుబాయఁ గత్తు నా." కనుచు
ఘననీతిగణ్యుని గణికఁడన్వానిఁ
దనమంత్రి గాంధారితనయుఁడీక్షింప,
నింగితంబామంత్రి యెఱిగి కుమార
పుంగవునకు నిట్లుబుద్ధియేర్పఱచె:

గణికునుపదేశము

“ఓనాథ, వినుము దంజోపాయనియతిఁ
గాని భూప్రజ రాజుగైకొనరెపుడు;
తగిన¹ దండముచాలు ధాత్రికినైనఁ;
దగసిదండముచెల్లుఁ దనవారిచోటఁ;
దనవారివలెనుండి దాయలై చంపు
జనుల శోధింపని జననాథుడేల!
తన కెవ్వ రెంతమంతనము చెప్పినను,
దనబుద్ధిలోఁగాని తానుండవలదు;
ప్రజలు మూఁకలుగట్టి బహుభాషలాడ
నిజము నిక్కమునేయు నృపునకుఁగాదు;
తనయూస మొకనితోఁ దలపోయవలదు;
... ..
లరులువచ్చినదాఁ నగులకుఁదాను
... ..
పనివడి ప్రియములు పాటింపవలయు;
దార కుమార సోదరులాదిగాఁగ
వారువీరనక యెవ్వరినమ్మవలదు;

పాముచందంబునఁ బగపట్టకున్న,
భూమిఁగనకు భీతిఁబొందరు నృపులు ;
అరిరాజు శిశువని యాలస్యమొప్ప ;
1 దరులుచేరువనున్న సటపాపవలయు ;
నమ్మించియైనఁ బుణ్యము వైరిఁజంప ;
నిష్కాడ్కి నృపనీతి యెఱుఁగు కుమార !”
2 అని పురస్త్రీలకు నాబుద్ధుఁడెట్లు (!)
మునునీతిచెప్పె నాముసువునఁజెప్ప,
విని నుయోధనుఁ డంత విభు నేకతంబ
కనుఁగొని దైన్యంబుగానరాఁ బలికె :

దుర్యోధనుఁడు తండ్రితో తనమనోదుఃఖము నెఱింగించుట

“ పాండుసూనులకేనుభయమందుఁబెల్ల
మండలేశ్వర, నీవు మది నెఱింగియును,
రమణీయమగు యువరాజపట్టంబు
యమసూతికొసగితి వక్కట ! తగునె !
జ్ఞాననేత్రుఁడవని జగలేశ ! నిన్ను,
సూనులులేరని సురనదీసుతునిఁ
డలపోసి, ధర్మనందనుని రాజ్యమున
నిలిపెదరనివంటి నిక్కమిమాట.
వసుధాప్రజకు మంచివాఁడు గాఁగోరి
పసిఁడివెచ్చమునేయుఁ బార్థుండు మిగుల.
పెద్దవాఁడవునీవు పృథివినీసాము ;
తద్దయు నాకురాఁదగదె ! మీఁదటను.
నిజముచెప్పెద, వారు నృపతులై యుండఁ
బ్రజలకు నామీఁదఁ బట్టదుచూడ్కి.

1. నరులు. 2. “ అని పురందరుకు బృహస్పతి యెట్లు ” అని వ్రాసెనేమో !

కావున, నిచ్చోటుకదలించి వారి
 వేవేగ ననువవే! వేటొక్కయెడకు. "
 అనిన నందనుతోడ నాతఁడిట్లనియె :
 "తనయ, ధర్మజుఁ డట్టితలపులవాఁడె!
 ఏజాడ నీరాజ్యమేలఁ; జేలినను,
 రాజుతానగుఁగాని, రాజు నిన్ జేయు.
 పాండుఁడు రాజుగాఁ బాటించెనన్ను ;
 బాండునూనుఁడు నిన్నుఁ బాటించకున్నె!
 వదలి యేనొకవంక వారిఁబొమ్మనిన
 విదురుండు పోసేడు వేయేల!" యనినఁ,
 గౌరవుండిట్లను : "ఘనరోషవిషము
 వారిమాసందున వర్ధిల్లు నెపుడు ;
 నీవు పాండుఁడు నుండు నయ్యెఁబుగాదు ;
 గావున వెడలింపఁ గాదన రొరులు.
 వదలఁడు నన్ను నశ్వత్థామ హితుఁడు ;
 తుదముట్ట విడువఁడు ద్రోణుఁడాసుతుని ;
 నయ్యిరువురవాఁడు నగుఁ గృపాచార్యుఁ ;
 డియ్యెడ విదురున కేలావుగలదు !
 ఏకభావుఁడు భీష్ముఁ డిందును నందు ;
 నేకార్య మనువుగా దీలోన మనకు.
 కలదు గంగాతీరకాననాంతమున
 వలనొప్పు వారణావతమనుపురము ;
 ఈశ్వరస్థాన మనేకభోగైక
 శాశ్వతం బచ్చోట సౌఖ్యంబుగలదు ;
 గడిరాజ్యమది శత్రుగణమురాయిడికి
 నడరై నచో వీరినిడుము మే." అనిన
 నొడఁబడి, యాంబికేయుఁడు పాపములకు
 నొడిగట్టుకొని, వారినొక్కనాఁ డంతఁ

పాండవుల వారణావతగమనము

బ్రీయపూర్వకంబుగాఁ బిలిచి యిట్లనియె :

“నయసిధులార, యోనందనులార,

యొండుతావుల మిమ్మునునిచెడ ; నందుఁ

బొండు కుంతియు మీరు బుద్ధి నొండనక.

గంగానదీ తుంగకల్లోల సుభగ

సంగతి నీశ్వరస్థానమైయున్న

వారణావతపుర వరము చేకొనుడు ;

వైరులువచ్చుతోనకు నడ్డ ¹ మగుడు ;

మఱి యుత్సవముల బ్రాహ్మణభోజనములఁ

గఱకంతుఁబూజింపఁగలుగు మీకచట.”

అసవుడు ధర్మరాజువుఁగాక యనుచు

విసయంబుతోడ నవ్యభునకు మ్రొక్కి,

గాంధారిపాదపంకజముల కెఱగి,

బొంధవులకుఁ జెప్పి పయనమానితఁ,

జోయెదరని యాత్మఁబొంగియు వారి

నాయూరఁదెగటార్ప ననువుచింతించి,

యదయుఁ బురోచనుండనుశిల్పకారు

ముద మొప్పఁబిలిపించి మొదలికొరవుడు

కౌద్ర చారిద్ర్య సిద్రా ముద్రనణఁచు

భద్ర కాంచనమిచ్చి, పసిడి తేరిచ్చి :

“రుచివిరోచన, యోపురోచన, నిన్ను

నుచితకార్యమున నియోగింపవలసె ;

వారణావతమున వసియింపఁగోరి,

వారె పాండవు లటవచ్చుచున్నారు ;

పొందుగా మున్నాడిపోయి వేవేగ

నందు లాక్షాగృహమాయిత్యపఱుపు ;

మదియు నాయుధశాల కపరభాగమున
 మృదుచతురస్తమై మెచ్చుగా వలయు.
 ఆవాసమునఁగాని యచట వేటొక్క
 యావాసమునఁ బార్థులమరంగఁజొచ్చి
 యొంటిపై నిద్రింప, నొకనాఁటిరాత్రి
 మంటలుదగిలించి మడియింపు వారి.
 ఇంతచేసిన, నాకునేకభోగముగఁ
 జింతింప రాజ్యమిచ్చినవాడవగుదు. ”
 వసిన నింద్రార్థమై హరునిఁగలంపఁ
 బనిఁబూని చను పంచబాణండువోలె
 వాడేగి, వారణావతమున మున్న
 పోడిగాఁ గర్పూరమును సజ్జరసము
 లక్క మైనంబుఁ దైలముఁ దట్టుఁ బునుఁగుఁ
 దక్కోలమును హరిదళము నాజ్యంబు
 గుగ్గులుఘాళియుఁ గ్రొత్తకస్తూరి
 యొగ్గెనమంటితో నొయ్యనఁగలిపి,
 మెదిపి గోడలువెట్టి మిద్దెయిల్ పన్ని,
 మృదువుగా సున్నపుమెయిఘాత పూసి,
 తెల్లంబుగా మృత్యుచేవతవంట-
 యిల్లా ! ¹ పావకునకు నిడిన సంజుండొ !
 యన సమ్రాజులకు సపరభాగమునఁ
 బనిపడి వాడట్లుపన్ను చునుండె.
 అట పాండవులు రమ్యమైన లగ్నముఁ
 బటుతర చతురంగబలములు గొలువఁ,
 గుంతిఁదోడ్కొని బంధుకోటులనిలిపి,
 యంతట దుర్యోధనాదులననిపి,

1. పావకునకునిడియు జంగరియె. (మా)

సంతోషమున నాత్మసఖుల వీడ్కొలిపి,
 యెంతయు వేడుక యిగురొత్త నపుడు
 గురు భీష్మ కృపులకు గురుభక్తి మ్రొక్కి,
 పరఁగినబ్రాహ్మణప్రతీతికి నెఱఁగి,
 యాహుళచాపులై యరదంబులెక్కి,
 పౌరుల బహుదీనభాషలు వినుచు,
 'నడరి యాపురలక్ష్మీయయిదు ప్రాణములు
 వెడలెఁబా' మ్మనితోప వెసనూరువెడలి,
 యీనునఁ గురుపతి యిలఁబొగడించు
 వాసన వారణావతము మేలనియుఁ
 దగఁ దండ్రీయాజ్ఞగదా యిది ! యనియుఁ
 బాగులక లేగువమై బోవుచున్నెడను,
 గొంతదవ్వుల వీచుకొనువేళ విదురుఁ
 డంతకనుతుఁజేరి యల్లనఁబలికె :
 “ పనిలేనిపని మిమ్ముఁ బతి తొలంగించె ;
 సనుమానములకెల్ల నాలయం బిదియు ;
 నచ్చటి శస్త్రవిషాగ్ని భాధలకు
 హెచ్చరికలుగల్గి యీరుండవలయు ;
 బలవంతులని మిమ్ముఁ బరిమార్చుబుద్ధి
 మెలఁగుఁగౌరవుఁ ; డదిమీరుఁగన్నదియె ;
 యేనును వారి¹ సంచెఱిఁగి, మీకడకుఁ
 బూని యొక్కొకదూతఁబులైంతు. ” ననుచుఁ
 జెప్పి కుంతికి మ్రొక్కి, చిం లాభరంబు
 గప్పినమనసుతోఁ గ్రమ్మవచ్చె.
 పదియాఱు పదియేను బదునాల్గు మఱియుఁ
 బదుమూఁడునగునేండ్ల ప్రాయంబునాఁడు

వరుస ధర్మజ భీమ వాసవి యములు
 కరిపురిజొచ్చి యక్కరిపురిలోనఁ
 గారవులును దాముఁగలిసివర్తింప,
 వారక పదుమూఁడువర్షంబులయ్యె.
 అవిగూడ నవిగూడ నైనప్రాయముల
 భువి వారణావతపురిఁ జేరఁబోయి,
 పురముశృంగారంబుఁ బురవిభవంబుఁ
 బురపురంధ్రులుచల్లు పుష్పక్షయములు
 మెచ్చుచువచ్చుచో, మేఘనీశ్వరుల
 నిచ్చఁబొంగుచుఁ బొరులీడ్చించి యపుడు :
 “ జేవమూర్తుల ¹ వీరిదృష్టింపఁ గలిగెఁ ;
 బావనత్వమూఁబొందె భవములు మనకుఁ ;
 బట్టణంబిదిగాఁగఁ బొందునందనుల
 నెట్టనరప్పించె నృపులఁగానోచి ;
 తొడఁగి దుర్యోధనుదుర్మంత్రమునకుఁ
 గడచివచ్చిరి దివ్యకాయులువీరు.”
 అనికొనియాడ నొయ్యన రాజవీధిఁ
 జనిచని నిజరాజసౌధంబుగదిసి,
 కనకరథంబులు ఘనులంతడిగ్గి,
 వెనుకవచ్చిన నేన విడియ వీడ్కొలిపి,
 పుణ్యహవాచసపూర్వంబుగాఁగఁ
 బుణ్యుల విప్రోత్తములఁ బూజచేసి,
 మంగళాలంకారమహితంబులైన
 బంగారుగృహములఁ బరిపాటివిడిసి,
 కడునొప్పు కరిపురీకనక సౌధములు
 విడిచివచ్చినవంత విడిచిరి కొంత.
 అంతఁ బురోచనుఁ డాజతుశ్వాల
 యెంతయునేర్పుతోనీడర్చివచ్చి, —

ధర్మనూనునకది దర్శింపజేజేయ,
 ధర్మజుండదిచొచ్చి తమ్ములుఁ దాను
 నిచ్చులఁ బరమాత్మహృదయంబులోనఁ
 జొచ్చిననుఖ మిందుఁజొచ్చినఁ గలిగె.
 కదలిన నిది పుష్పకముఁబోలకున్నె !
 కదలక యిదివోలుఁ గనకాద్రిగుహను.
 ఈశ్వరునకు నిట్టియిల్ల బృహదేని,
 శాశ్వతంబుగ నేల ! శయనించు నొలికి ;
 నారాయణున కిట్టినగర బృహదేని,
 నీరధిలో నేల నిద్రింపఁదలఁచు !
 కమలజం డీయిల్లు గానండుగాక,
 కమలంబులో నేల ఘనధూళిఁబ్రుంగు !
 ఇంతచిత్రపుమేడ లింద్రుండు చూడ,
 సంతరిక్షంబున సతఁడేలయుండు ! ”
 అనికొనియాడి, గృహంబున్నయునికి
 మనమలరింపక, మఱియొక్కనాఁడు
 భీమునకదిచూపి పృథివీశుఁడనియె :
 “ ఏమొకచిత్ర ! మీయిల్లున్నయునికి
 నామదినమ్మడు నానావిధముల ;
 నీమించుపుట్టినే ! యితరమృత్తికల !
 తైలాజ్యములతావితఱిచు కుడ్యములఁ
 బోలింపుచున్నవి ; పొడవెల్ల లక్క ;
 కపటంబునకుఁగాని కలుగదీసొబగు ;
 విపరీతమునఁగాని వెలయదీయొప్పు ;
 ఆగ్నేయదిశనుండునదికారణముగ
 నగ్ని భయంబున కర్హమీయిల్లు.
 చక్కచూడ్కికిఁ బురోచనుఁడు రోచనుఁడు ;
 మక్కువ¹ వీనినమ్మగ నెట్లువచ్చు !

విను మిదియునుగాక, విదురుండు మనల
 'ననలవిపాస్త్రంబులరయుఁడి' యనియె. "
 అనిసభీముఁడువల్కు : 'నట్లైన పీని
 నెనయఁ దాఁగట్టినయింటిలోఁ గాల్చి,
 కురురాజయత్నంబు కుడిపింఠ.' మనిన —
 ధరణీశుఁ : " డదిగాదు ; తమకింప రాదు ;
 ఏమటకుండుటే యిదిసీతి ; గాని,
 భీమ, యీనీచుఁజంపఁగ నేమిగలదు !
 కొన చిదుమఁగ నేల ! కురురాజు¹ తలఁపు
 కనుఁగొంద ; మెన్ని మార్గముల రాఁగలఁడో !
 మనము² ముప్పడఁ, దప్పుమనమిఁదవైచి
 మనుజేశ్వనకు వాఁడు మంచివాఁడగును ;
 హత్తినకర్తాబ్ధి యతివోలె నిందుఁ
 జొత్త ; మింతేకాని సుఖకాంక్షవలదు. "

విదురుండు పాండవులయొద్దకు దూతనంపుట

అని లక్కయింటికి నలవోకఁజనుచు
 మనముల వారిసమ్మనివారుగానఁ,
 బగభులవేటాడి పరఁగ రాత్రులను
 మగఁటిమి విలుగోల మఱువకయుండ,
 ముప్పదులే మూఁడును మూఁడుముప్పదులు
 నప్పరి దివసంబులరిగె వారలకు.
 అత్తఁటి, విదురాజ్ఞ నాపురంబునకు
 నొత్తినపరువుతో నొకదూతవచ్చి,
 యేకాంతమున వారినేపురఁ గాంచి :
 " యేకాంతినిధులార, యొకవార్త వినుఁడు ;

విదురుడువుత్తెంచె వేగుగానన్ను ;
 నిదె నేను ఖనకుండ నితరుడఁగాను.
 దుర్యోధనునియాజ్ఞ దుర్మంత్రమెల్ల
 నార్యపూజతుడైన యతఁడు మున్నెఱిగి,
 తెలుపఁబుత్తెంచె సత్తెఱఁగెల్లవినుడు.
 తలఁచి కృష్ణచతుర్దశినాటి రాత్రి (1)
 లక్కయింట మహానలప్రయోగమునఁ
 జిక్కించి, మిమ్ముహింసించు యత్నంబు
 నేయ నంపించె నీశిల్ప¹ కారకుని ;
 నాయత్ని మితఁడు నేయఁగనున్నవాఁడు.
 చలమెవ్వరికి నేల ! ' చచ్చెడియంత
 కలగన్నచోట మేల్కను ' మనికలదు ;
 రం."డనికొనిపోయి, రాత్రి యయ్యింట
 గండిగా నొకచోట² ఖనకపుంగవుఁడు
 విదురుఁడు చెప్పినవెరవునఁ ద్రవ్వి,
 యదియేరుపడకుండ నల్లనఁ గప్పి :
 " యనలంబుదగులక యావలవెడలి
 చన మీకునిదిత్రోవ జనపతులార !"
 అనిచెప్పి, వాఁడును నయ్యారనుండఁ,
 జనుడంచెఁ గౌరవసంకేతనిము.
 అప్పుడు కుంతి బ్రాహ్మణపురుషులకుఁ
 దప్పకి దేనితార్థముకుడువఁబెట్ట
 వంటలురుచులుగావంపించిపెట్ట,
 మంట నొయ్యనజారి మిహిరుదుగ్రుంకె.
 ఆయెడఁ గుంతికినాపురాల్లెన
 బోయత యేవురుపుత్రులఁ దానుఁ

1. కారకు. 2. ఖనిక. (మా)

జనవున నప్పురోచనుదూతయయ్య
 1 మనసీక యందు నెమ్మదినుండుఁగాన,
 నడతాఁకి యెడతాఁకి యిచ్చటివేగు
 మడఁలి వానికి నాఁడు మఱిచెప్పుచుండి,
 కుంటియింటనె కూడు కుత్తుకబంటి
 వింతగాభుజియించి, వెన నిద్రతోడ
 జతుశాల (?) కేతెంది శయ్యపైఁగూలి
 మృతిఁబొందినట్లున్న, మేదిసీపతులు
 తారును భోజనోత్తరవేశ నలమిఁ
 జేరి కుంటికిఁబాదసేవలుచేసి
 శయనించి; రప్పురోచనుఁడు నచ్చోట
 శయనించెఁ గలదు నిషాదివేగనుచు.
 ధరనట్లుకాదె! నిద్రాపరాయణునిఁ
 బరఁగనమ్మినవానిపని మోసపోవు!

ల క్క యి ల్లు గా ల్పు ట

అందఱు నిద్రవో, నారాత్రి నిద్ర
 పొందనిపవమానపుత్రుండు లేచి,
 యనలార్చితెచ్చి యొయ్యన 2 రవుల్కొలిపి,
 మును బురోచనుఁడున్నమూల దగిల్చి,
 పోరాకయుండఁ దల్పులుదరికొల్చి,
 ధీరుఁడు చిచ్చు మీఁదికిఁబాఱఁజిమ్మి
 విదురోపదిష్టభూవివరంబులేటచి,
 పొడఁడని తనవారి జోధించినడపి,
 లాగైన యస్త్రశాలలు దరికొల్చి,
 వేగంబె తానును వెడలి, యవ్వార్త

దూతకు నెఱిగించి, త్రోవనేమఱక
 యాతతగతి గంగనార్దురుదాటి
 నడచుచో, నిద్రగానమి జాలపెద్ద
 1 నడికినకుంతి నన్నను దోడివారి
 భుజముల సఱకడంబున రెండురొండ్ల
 గజలీల భీముఁడొక్కటధరియించి,
 యుపపర్వతములతో నొకకొండవోలె
 నుపపర్వతములెల్ల నురలఁద్రొక్కుచును,
 గమనవేగంబునఁ గాళ్లఁబెనంగు
 ద్రుమములు లతలును 2 దుమ్ముగా నడఁచె.
 సురభిధామంబులు సురవిమానముల
 బెరయ వహియుఁగాల్చె బెరిగియ్యిండ్ల.
 ఏవురుసుతులతో నిటనిపాదియును,
 నావేళ్లకారుండు సయ్యింటిలోనఁ
 బావకశిఖలతో భస్మమెఱచిన,
 వేవేగఁ 3 చారులవ్యధమునీక్షించి :
 “కుంతియు నేవురుకొడుకులుఁ గాలి;
 రంతంశ నివెచూడుఁ డాటుకుప్పలును;
 జనలేక యిదె పురోచనుఁడునుగాలె;
 దనకుచ్చితం బేలతనుఁగాల్పకుండు!
 నేమనియెఱిగింత మిదికరిపురికి!
 నేమనిపలవింత మిమ్మహాత్ములకు!”
 అనియేడ్చుచో, దూత యందఱఁగూడి
 పనవ వచ్చినయట్లు భస్మంబుచొచ్చి,
 వదలక యాబిలద్వారంబుఁగప్పి,
 విదురునకావార్త వినిపించె బోయి.

ఆవెన్న పౌరజనావలి దూత
 పావకవార్త చెప్పగ, విని విభుడు
 కులిశంబుతాకునఁ గుధరంబుగూలు
 బలువున ధాత్రిపై బడి మూర్ఛనొంది,
 ధృతిగలవినురుండు తెలుపఁగాఁ దెలిసి,
 సుతులకు వాపోయె సురలెల్లనవ్వ.
 అప్పుడు కృపభీష్మ లాచార్యముఖ్యు,
 లప్పురిఁగలవార, లచ్చటిభటులు,
 నంతఃపురావాసు, లఖిలకౌరవులుఁ
 గుంతికిఁ దత్పుత్రకులకు వాపోన,
 రారాజు తనకేస్తురాకయే శిల్ప-
 కారునకై యేడ్చె గడుపాఁబుద్ధి.
 అంతఁ, 'బ్రమాదాగ్నినై నయాపదకుఁ
 జింతింపవల' దని నేనాధిపతులు
 చెప్ప, నించుక ధైర్యపిత్తుడై నృపుడు
 నొప్పుగా వారికినుదకింబులిచ్చి,
 శ్రాధకర్తంబులు సకలంబుఁజేసి,
 బుద్ధిలో నేప్రొద్దు బొగులుచునుండె.
 అంతనక్కడ భీముఁ డన్నదమ్ములను
 గుంతిన ప్లేక్కించుకొని సాహసమున
 నిసరశ్చిదూరని యీరంపుత్రోవఁ,
 గొనలు మిన్నందిన కొండలత్రోవ,
 నేరుదాటఁగరాని యేలులత్రోవ,
 ఘోరరాక్షసులుండు కుటిలంపుత్రోవ
 నేతేర, నాఁగటనరిసి పాండవులు
 పాతాళమునఁ బ్రొద్దుపడనున్న వేళ
 'నీరువట్టయ్యెడు నలుభీమ!' యనిన,
 నీరువట్టినయట్టి నేల వాఁడును

1 జెదరక శాఖలన్ జేచాచి మింటి
 యుదరంబుత్తోచిన యొక ముట్టిగాంచి,
 యభవునకిలైన యామ్రాని మొదల
 విభునిఁ దమ్ములఁ దల్లి వెరవొప్పనునిచి,
 'యుదకంబుల్కొడనుండునో!' యనుచుఁ
 దుదికొమ్మ వాయుపుత్రుఁడు ప్రాణి చూడఁ,
 గాక బక క్రౌంచ కారండ్ 2 కమత
 శోక బలాకాదికూజితంబులను,
 వారిహారి మదాంధ వనగజ గంధ
 పారణావారణ భ్రమర భాషలను
 గాసనయ్యెను నొక్క మలారింబు
 పూని విష్ణుఁడువోలె భువనభారమున.
 వాయునందనుఁ డంత వసుధకుడిగి,
 యాయతగతి నేగి యమ్మడుగుజొచ్చి,
 మొదలఁ గుత్తుకబంటి మొలుబంటిగాఁగి
 నుదకంబుద్రాని యాయువునిల్వసమ్మి,
 డొక్కలవలె నాకడొప్పలుకుట్టి
 యొక్కతోయము తోయ మొగిసండునునిచి
 గొసలెచ్చనంతకుఁ, గుంతియు సుతులుఁ
 దనువులుమఱచి సిద్ధలువోవ నతఁడు
 నుదకంబుడించి వారున్న జాడకును
 మదిలోన శోకంబుమల్లడిగొనఁగి
 నుండుచోఁ, గర్జునియుద్దండగతికి
 మండునోనామీఁద మారుతియనుచు
 శంకించుగతిఁ గ్రుంక జలజబాంధవుఁడు ;
 హుంకరింపుచు గూబ లులుములుచూపె,

బడబాగ్ని భాస్కరప్రభకోర్వలేక
 వెడలె వార్ధిననంగ వెససంజదోచె;
 కమలయుండఁగ రాత్రి గండుతుమ్మెదలు
 కమలంబులో నుండఁగాదని చెలులు
 చోపిన నవియెల్లచో నుండెననఁగఁ
 గాపురంబేతెంచెఁ గడలఁజేరిట్లు;
 రాజై నచంద్రుండు రానున్నత్రోవఁ
 1 బూజార్థమైన కర్పూరంపుముగ్గు
 బెరయ దిశాకాంత పెట్టెనోయనఁగఁ
 గరమొప్పెఁ జక్కలు గగనభాగమున;
 మహి ధార్తరాష్ట్రులు మనవారలనియు,
 సహజనామంబుల శకునులమనియు,
 2 శిక్షించునో భీమ నేనుఁడన్నట్లు
 పక్షు లూరకయుండెఁ బలుకులుమాని;
 మొగి నీలి కిచీరపై ముత్యాలువోలె
 గగనంబుపైఁ దారకంబులు వొడమెఁ;
 దనమనుమలకై నతాపంబు మాన్పి
 నెనసినవేడ్కఁ దా నేతెంచెననఁగ,
 ధవళంపువెన్నెల దట్టమై పర్వ
 ధవళాంశుఁడుదయించె దండి తూర్పునను.
 అత్తటి, నచ్చటికనతిదూరమున
 నుత్తుంగగృహమున నొక్కరాక్షసుఁడు
 సిరులుగ్రమ్మెడుమేను, నెఱసంజేగుడ్లు,
 నెఱిగొంకిగోల్లును, నిడుపైనకాల్లు,
 సందమానొక బ్రహ్మహత్యయువోలె
 డిందనిబిరుదు హిడింబుఁడన్వాఁడు

మానుషగంధంబు ¹ మఱివల్పుటయును, --
 లేనవృత్తో నాపులించుచు లేచి,
 తనఁబలియలించాచి దర్పించివలికెః
 “ వినుమహిడించి, దైవికమున నేడు
 మనుజులువచ్చిరి మనవనంబునకుఁ ;
 జని, వారిజంపి, మాంసము తెచ్చి నీవు
 దీనపుష్పగములఁదినినయావెగటు
 మాన, నేర్పునవండుమా చవిపుట్ట.
 దేవదానపులునుదృష్టింపరాని
 యీవనస్థలియేడ ! యీమర్త్యులేడ !

హిడింబ భీముని మోహించుట

పా. “ మృగుటయు, నదిపోయి హిడించి
 యుమ్మారుతాత్మజ నాననప్రభయుఁ
 గన్నులసాబగు, పశాల ² వక్షమును,
 నున్నతేఘనభుజాయుగమును జూచి,
 పులకించి పంచాస్త్రభూతంబుసోఁకి,
 తలఁపునఁ దమకించి తనమేనుమఱచి,
 కామరూపిణిగానఁ గడునొప్పమనుజు
 కామినియై, భీముఁగదియనేతెంచిః
 “ యనఁఘ, యేను హిడింబుఁడనురాక్షసునకు
 ననుజ ; హిడింబనియండునాపేరు ;
 కామరూపిణి ; నేమిగమ్మన్ననగుదు ;
 నీమూర్తిపసఁజొక్కి, నిన్నుఁగామించి
 వచ్చితి ; నిమ్మహావనములో మీరు
 చొచ్చివర్తించుట చోద్యంబు దలఁప !

మిమ్మునంజుడుచేసి మృదువుగావండి
 తెమ్మని నన్నుబుత్తెంచె మాయన్న;
 ఆలిగా నన్నేలు; మత్తెన, మిమ్ముఁ
 బాలించు; బట్టిచంపఁడుహిడింబుండు. ”
 అనిన భీముడునవ్వి యానాతిఁబలికె :
 “ వినుము, రాక్షసులకు వెఱవమెన్నఁడును;
 నిండారు సుఖమున నిద్రించువీరి
 లేండని యేనేలలేవుదుఁ దొలఁగ !
 వనశాంతిగా నేఁడు వధియింతు వాని
 ననువెఱపింపక నాకారిఁజెమ్ము. ”
 అనునంత, రాక్షసుం డతులకోపమునఁ
 జనుదెంచె దనవండ్లు సానపట్టుచును.
 ‘ వచ్చినపనియేలవదలితి ’ వనుచు
 సచ్చెలియలిఁజంప నాయుశంబైనఁ,
 జెచ్చెర నది భీమనేనునిమఱుఁగుఁ
 జొచ్చె; జొచ్చిన వాయుసుతుఁడాదరించి,
 కలహసన్నాహంబు గానరా లేచి,
 చులకనిచూడ్కి నాసురవైరిఁజూచి :

భీముఁడు హిడింబాసురు మడియించుట

“ యోరిరాక్షస, నీకు నవ్వీలోఁ బులుగుఁ
 బూరేఁడు నాహారమునకిట్టుగాక,
 చిక్కునె పాండవసింహంబు లకట !
 చక్కఁజత్తువుగాక సరి నెదుర్కొనిన,
 నేలకువ్రేల్చెన నిను బోరఁగనుట
 చాలనుత్తమ. ” మన్న సైరింపకసుర :
 “ మానవాధమ, నిన్ను మడియించుటెంత !
 యేను జీరికిఁగొన నింద్రాదసురల.

ఉరవడి మ్రొగడ నోలి మిమ్మల
 నటిగిపోదురుగాక యరిది నాకుక్తి.”
 ననుచు దండాకారమగు బాహుదండ
 మనిలజమీద నయ్యసుర యెత్తుటయు,
 నదలించి ¹ తనదు బాహుశక్తి వానిఁ
 బ్రదులకుండఁగఁబట్టి భీమునేనుండు :
 “ఆజియిచ్చటనైన నాసంభ్రమమున
 రాజులనిద్రాభిరతి యేమియగునా !
 యెడగలుగఁగ వీనినీడ్చెద ;” ననుచు
 నొడలెల్లదోగ దైత్యుని భీముఁడీడ్చె.
 విడిచినఁ గాల్కొని వీఁగకయ్యసుర
 పిడికిటఁబొడిచిన, భీముండువాడిచె.
² పసరించుపోటుల పసవిచారింప
 ననురమర్త్యుడు మర్త్యుడనురయునైరి.
 అప్పుడు రణకాంక్ష నతఁడును నితఁడు
 నుప్పొంగి పేర్చి బాహువులప్పలించి,
 యురమును నురము, బాహువులు బాహువులు,
 శిరమును శిరము నూర్జితశక్తిఁదాటి,
 పిడికిటిపోటులఁ బెడచేలివాట్ల
 విడువనివ్రేటుల వినరు ³ దాటులను
 నుక్కులై పోరుచో, నురుపాదహతుల
 నిక్కినధూళి మునింగిరిర్వరును.
 తుదినుండి మొదలికిఁ దొలుసంజే మొగులు
 పొదివిన భూధరంబులజోడు వోలె
 మెఱయుచో, భీముని మెదలరాకుండ
 నిఱకటంబునఁబట్టి యింద్రారియార్వఁ
 గలఁగఁబయోధులు, కంపించె గిరులు,
 తలగుచ్చెఁగూర్తంబు, తడఁబడెదిశలు.

1. వాని. 2. పసిమిన. 3. వాటులను. (మా)

ఆమహాధ్వనివిని యట నిద్రచెలిసి,
 భీమునిఁగానక పృథయుఁ బాథులును
 జంఠించి, రాక్షసస్త్రీనాద్దఁగాంచి;
 “యింతచక్కనికాంత యెట్లాకోకలిగె!
 ధాత్రికిఁదిగిన గంధర్వకన్యకయై!
 చిత్రమీరూపంబు! క్షితిలోనలేదు;
 ఇది భీమువృత్తాంత మెఱుఁగుఁబా.” మృనుచుఁ
 గదిసి యందఱునడుగఁగ, వినయమున
 నదిచెప్పె: “మీభీముఁడనురతో వాఁడె
 చెడరక కయ్యంబు నేయుచున్నాఁడు.
 ఆరాక్షసునిచెలియల నే హిడింబ;
 నీరూపుఁడొంటి నిందఱువినుడు.
 అలవోక మిమ్ము మాయన్న హిడింబుఁ
 డిలఁగూల్చి తెమ్మని యిటనన్నుఁబనుప
 వచ్చి భీమునిరూపవై భవంబునకు
 నిచ్చ నేజొక్కుచో, నటిఁగి రాక్షసుఁడు
 మీతోడ నన్నును మ్రింగెదననుచు
 నేతేర, మీనిద్ర యెడలునోయనుచు
 వాతనెత్తురులొల్క వాని వాతూల
 సూతి దవ్వగనీడ్చి శూరతమెఱయ
 నచ్చోటఁజెనఁగెడు; నసురవధించి
 వచ్చునింతట.” నన్న వారు బిట్టలికి
 యుదరాగ్ను¹ లొదుఁగ నయ్యుదకంబుద్రావి,
 కదలి యాహవభూమిఁ గదియవచ్చుటయు,
 నసురఁగౌఁగిటనూఁది యనిలనందనుడు
 వెసవానివ్రేయుచో, వీక్షించి నరుఁడు:

“ప్రాద్దువోయినఁగాదు పొరిగొనువీనిఁ ;
 బెద్దనేయకుభీమ, బెగఁజెడుఁగుంతి.
 కయ్యంబు వెండియుఁ గలిగఁడుఁ గాని,
 యియ్యగ్రభుజుఁగూల్పు ; మిదిదైత్యవేళ.”
 అనిన వాయుజుఁ డట్టహాసంబుచేసి,
 మనుజభోజను నూఱునూఱులుదాఁకఁ
 గడకాలువట్టి యాక సమునఁద్రిప్పి
 పుడమితోవ్రేయుచుఁ, నోనికోపమున
 వెనఁద్రొక్కి, కోలెమ్మువిఱిచి, దిక్కులకు
 ససురఁ బాఱఁగవైచె సమరులువొగడ.
 కలిగె సంవత్సర గ్రాసమై వాని
 పొలను రక్తంబు జంబుక భూతములకు.
 అనిలజ్ఞపై నంత నప్పరన్ స్త్రీలు
 గొనకొని కురిసిరి కుసుమవర్షములు.
 అప్పుడు ధర్మరాజంబయుఁ దాను
 నుప్పొంగి కౌగిట ¹ నొదిగించె భీము.”
 అనియిట్లు జనమేజయావసీంద్రునకు
 మునిచెప్పె ననిచెప్ప మోదించిమునులు :
 ‘అనఘాత్త, తరువాతనై నవృత్తాంత
 మనువొప్పఁజెప్పవే!’ యని యడుగుటయు,
 ఇదిసదాశివభక్త హితగుణాసక్త
 సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 శ్రుతిపాత్ర వల్లభసూరిసత్పుత్ర)
 మతిమద్విధేయ తిమ్మయనామధేయ
 రచితాదిపర్వ నిర్మలకథయందు
 నుచితమై యాశ్వాసమొప్పె నేనవది.

ప ప్తా శ్వా స ము

శ్రీయత వాగ్జాల సిద్ధివిశాల,
 న్యాయనూతనచోడ, నరసయచోడ,
 పంచమవేద ప్రబంధ సత్కీర్తి
 మించినసత్యధర్మీ! చిత్తగింపు;
 అక్కథకుఁడు శౌనకాదిసన్తునుల
 కక్కథానూత్ర మిట్లని చెప్పఁదొంగె.
 ఆవిధంబున దైత్యుఁడఁగినపిదప
 భావిత హర్షసంభ్రమములు దోపఁ
 గొడుకులనీక్షించి కుంతి యిట్లనియె:
 “కడలేనియీకాన ఘనులార, మనకుఁ
 జరియింపనేటికి? జనపదంబులకు
 వరయుక్తిఁబోవలె వసమువెల్పడుఁడు.”
 అనిన సయ్యెగురు నొఁగాక యనుచు
 జననీనమేతులై సమ్మదంబునను
 అచ్చోటుచాలించి యరుగుచో, వెంట
 వచ్చుదానవిజూచి వాయుజుండనియె:
 “ఏలవచ్చెదుబాల! యీవేళ కొలువు
 చాలు; జయ్యనఁబొమ్ము సదనంబుకడకు.
 అన్నఁజంపినపగ యాత్మలోనిడిన
 నిన్ను నమ్ముటయెట్లు! నీవురాక్షసివి;
 కాదేని, నీరూపుగై¹ కొనఁ జనునె!
 పోదువు మీయన్నపోయినకడకు.”
 అనిన హిడింబ దైత్యంబునఁ గుంతిఁ
 గనుఁగొని కదిసి యేకతమ యిట్లనియె:

“ కులముతోఁబగగొని కనుమాత్రుబాణ
 దళితనై వచ్చితిఁ దనుబొందుమనుచు ;
 కపటమెఱుంగ ; రాక్షసి నైన నేమి !
 విపరీతమునఁ దన్ను విడిచినఁ జెత్తు.
 చెప్పఁగదే ! భీమ నేనున కెఱుంగ
 నిప్పుడు ననుడించి యేగుట తగదు.
 1 తగ నతీతానాగతము లెఱుంగుదును ;
 బగతుచే మీరుత్రోపడినచ్చినారు ;
 ఇద్దెస మీకింక నేఁగుచో నెదుటఁ
 దద్దయు విశ్రాంతి తరువులు 2 కూర్పఁ
 గన్నులపండువై కడుసమీపమున
 నున్నది విను శాలిహోత్రునాశ్రమము.
 అచ్చట కేఁగి మీరర్థినున్నంత
 పచ్చు వేదవ్యాస వరమునీశ్వరుఁడు.
 ఆతఁడు బుద్ధి మీశాసనియిచ్చు ;
 నాతి, వెండియు విను నావిశేషములు.
 శోరినయెడలకుఁ గొనిపోదు మిమ్ము ;
 వారకలెత్తు మీవాంఛితార్థములు ;
 ఏరూపుగమ్మన్న నేను గానేర్తు ;
 నూరిక తానేల నొల్లఁడె ! ” ట్లనినఁ
 గుంతిసంతోషించి, కొడుకుతో దాని
 మంతనంబెఱిగించి మఱియుఁబ్రార్థించి :
 “ రా భీమ, దానపురాలి. విరాలి
 లాభించు మనకు నేలా దిగవిడువ.
 ‘ చేపట్టుశరణ ’ ని చేరినవారి
 నేపట్టునను గాచు టిదిధర్మ. ” మనిన

ననిలజఁ డమ్మాట కంగీకరించి
 దనుజకామినిఁజూచి తగగున్తరించి :
 “ యోజతో దినమెల్ల నొకచోటఁబుచ్చి
 రాజీవముఖ, రమ్మ రాత్రినాకడకుఁ ;
 గొడుగుగల్గినదాఁకఁ గొమ్మ, యారీతి
 నడతాఁకి, వీడ్కొను మెఱిఁగియవ్వెనుక. ”
 అనియొడఁబడఁజెప్పి యందఱుఁగూడి
 చనుదేర, వేదఘోషంబులతోడ
 వేడుకఁ బులినాకివిడిచిన శేడి
 దూడలచేఁ బడ్డ దొరువులచేత,
 హరిదువ్వ నిద్రించు హస్తలచేతఁ,
 బరమాత్ముఁ జింతించు బకములచేత,
 ఘనబిడాలములకుఁ గండమూలములు
 గొనితెచ్చు మూషికకులములచేత,
 సహులకు యోగనిద్రాసక్తి నుండ
 బహుబిలములు చూపు బ్రభులచేత,
 వాసిత మాసోపవాస వరాహ
 కాసర శరభ ఖడ్గంబులచేత,
 శాఖలగతి వేదశాఖలు ¹ గలుగు
 శాఖలచే సతిసౌమ్యంబ యగుచు
 సనుపమ శాలిహోత్రాశ్రమంబున్నఁ
 గనుఁగొని మ్రొక్కి భాస్కరునుదయమున
 నిత్యసంధ్యావిధుల్ నృపు లందుఁదీర్చి,
 దైత్యకామినిమాట తభ్యమాననుచు
 నున్నయప్పుడు వ్యానుఁ డురుకృపావాసుఁ
 డున్న తాజినవాసుఁ డొయ్యనవచ్చి,
 .....
 పారినాత్మనునిచిన యానిమిత్తమున
 .....

1. గలిగి-శాఖంబులచేత సరిరమ్యమగుచు. (మా)

వేడుకఁబూజించి వినతులై యున్నఁ,
గోడలి మనుమలఁ గూర్చుండఁబనిచి,
యాసీనుడై పాండవాగ్రజఁబలికె :

వ్యాసుఁడు పాండవులకు హితోపదేశము నేయుట

“ పాపిపాండని మిమ్ముఁ బలికెనే సృపుఁడు !
కొడుకుఁ దానును నొక్కకుత్తుకయగుచు. -
వెడలివచ్చుటమేలు వెద్యేల మీకు ;
పదలక మిమ్ముఁ జావువారలఁజేసి
యుదకంబులను నిచ్చియున్నారవారు.
ఓలిఁగౌరవులకు నుదకంబులిచ్చి,
యేలుదు భూచక్ర మీవు చింతిలకు.
నాలుగుభుజములు నారాయణునకుఁ
బోలెఁ దమ్ములు నీకు భుజబలోన్నతులు.
రాజసూయమహాధ్వ¹ రంబశ్వమేధ
వాజపేయములు భూవర, నేయఁగలవు ;
ఇంతనుండియు మిమ్ము నెఱుంగరాకుండఁ
గొంతకాలము మానిఁ గొలిచి యిందుండి,
యేకచక్రమునకు నేఁగుఁ ; డేనంత
నాకడ కేతెంచి యరయుదు మిమ్ము.
కమలలోచన యిది కడుముద్దరాలు ;
రమణి రాక్షసియని రాదు వర్జింప.
తనయు మహాసత్వుఁ దనయంతవానిఁ
గను నిందు భీముఁడు ; కౌంతేయ, మఱియు
నొక్కొకయాపద యుదయించువేళ
సక్కుమారుఁడు మిమ్ము నందఱు గాచు.”
అనివ్యాసుఁడేగిన, సయ్యాశ్రమమున
మునితోడ బహుశాస్త్రములు చదువుచును

మనుజేంద్రులున్నచో, మారుతి యంత
 దనుజకామినితోడ దర్పకకేళి
 వెసఁ బుష్పకముఁగన్న వేల్పును బోలెఁ
 బొసఁగ నానామార్గములఁజరింపునును,
 నేరూప మేస్త్రాయ మిచ్చకువచ్చె
 నారూప మాస్త్రాయ మతివఁగమ్మనుచు
 విహరింప, నుదయించె వెస ఘటోత్కచుఁడు;
 సహజశస్త్రాస్త్రుండు, శంఖకర్ణుండు,
 శ్యామలతనుఁడు దంష్ట్రాకరాభుండు,
 భీమవిక్రముఁడు, గంభీరభాషణుఁడు,
 రాక్షసయుతుఁడు సంప్రాప్తయశావనుఁడు,
 వీక్షింప సురలకు వ్రేఁగైనవాఁడు.
 దనుజుఁడాగతిఁబుట్టి తల్లికిమ్రొక్కి,
 మనుజేశులకు మ్రొక్కి మార్గిఁగేల్పొగిది :
 “పనిగలయప్పుడు భవ్యాత్మలార,
 ననుదలంపుడు వత్తు నానేనఁగూడి;
 వచ్చి, సంకటములు వడి నెన్నియొనఁ
 బుచ్చివైచెద మీరు బుద్ధిలోమెచ్చు.”
 ననిచెప్పి, వారిచే ననుమతి వడసి
 చనియె నుత్తరముగా జననిఁదోడ్కొనుచు.
 ఆలోనఁ బాండవు లట్లు శాస్త్రములు
 శాలిహోత్రునియొద్దఁ జదివి చాలించి,
 యతనిచేఁ బూజతులై మ్రొక్కి కదలి,
 చతురత మత్స్యరాజ్యములోన నడచి,
 యంతఁ ¹ ద్రిగర్తరాజ్యములోన వెడలి,
 యంతఁ గీచకవిషయంబులు దాటి,

ఏకచక్ర పురావాసము

లాటరాజ్యంబున లలి బ్రహ్మలోక
 చాటువుగల యేకచక్రంబు గాంచి,
 యనుపమకీర్తు లయ్యగ్రహారంబు
 ఘనవిప్రవేషంబు గైకొని చొచ్చి,
 విడిదలగా నొక్కవిప్రునియింట
 విడిసి వేదంబులు వేడ్కఁజదువుచు,
 నేగురుభిక్షార్థమేగి నిత్యంబు
 నోగిరంబులుచేర, నువిదభాగించి
 సగముభీమునకిచ్చి సరినున్నసగము
 ప్రేమ నేవురుఁ దృప్తిబెరయఁ గుడుచుచును
 నుండుచో, రవిలోడ నుల్లసంబాడు
 పాండవ తేజంబు పరికించి ద్విజులు :
 “ ఐదుమోముల శివుండైదు ¹ వేషంబు
 లాదటగతిఁ దాల్చి యరుదెంచినాఁడో !
 పరహితోన్నతినొప్పి పంచభూతములు
 ధర నిట్టితనువులు దాల్చియున్నవియో !
 ఈతేజములు వీరికెక్కడఁ గలిగె
 ధాతనూతనసృష్టి తలఁప ² నేవురును ! ”
 అనునంత, నొకనాఁడు హాహారవంబు
 విననయ్యెఁ దారున్నవిప్రునియింట.
 అదివిని, గొంతియు ననినందనుఁడు
 సదయలై కదిసి విచారింపుచుండ,
 నాలోన మూర్ఖిల్లి యల్లనఁదెలిసి
 యాలి బిడ్డలఁ జూచి యాయింటిద్విజుఁడు :

1. వేదంబు. 2. రక్షయను. (హా)

“ అక్కట ! సంసారమతికష్టమగుట
 నిక్కమెరింగియు నేరుపులేక
 యాలని బిడ్డని యడియాసఁజొచ్చి
 తూలుదునే యిట్టిదుఃఖాభిమునిగి !
 యీదెన్నకె తొల్లి యీపల్లెవిడిచి
 పోదమురమ్మన్నఁ బొలఁతి రాదయ్యె.
 ఒగుగూడిన యగ్నిహోత్రంబు విడిచి,
 యగ్గలంబైన దేవార్చన విడిచి,
 యతిధిసత్కారంబులన్నియు విడిచి,
 మృతికేఁగవలసెనే మిన్నక తనకు !
 పుత్రుండు బాలుఁడు పొమ్మనరాదు ;
 పుత్రి యల్లునిసొమ్ము పొమ్మనరాదు ;
 పొలఁతి యుత్తమసాధ్యి పొమ్మనరాదు ;
 నలుపురమీయింట నాకుఁబోవలసె. ”
 అనవు డప్పుడుచూచి యంగనపలికె :
 “ ననుబంపు ప్రాణేశ, నరభోజనునకు ;
 నెసగ బిడ్డలఁగంటి నీడేఁరమనువు ;
 అసురచేఁజెత్తు ముత్తైదువచావు.
 పతిలేక బ్రదికెడు పడఁతిజీవనము,
 కుతలంబుతిట్టు.....
 పడినమాంసముఁజూచి పక్షులువోలె
 వెడదలగాఁజూచి విటులుగోరుదురు.
 కులమువిచారించి కూఁతునీనేర ;
 జలముతో బాలునిఁ జదివింపనేర ;
 నేనుజచ్చిననేమి ! యింక వివాహ
 మై నీకుఁ బుత్రుల నార్జింపవచ్చు. ”
 ననిన నిర్వురఁజూచి యాకూఁతురనియె :
 “ ననుబంపుమచటికి న్యాయమార్గమున ;

నెంతకాలమునకు నే వింతదాన ;
 సంతమేలొనరించి యే ముక్తిగాంతు ;
 గురుఁడు శ్రాద్ధమునేయఁ గూతునకెక్కు ; -
 గురునకు శ్రాద్ధంబు కూతుచేఁగాదు ;
 గురులార ! మీరున్నఁ, గొడుకులుఁ గూతు
 లిరవొందఁ గల్గెద రిండ్లునిండంగ."

అనునంత, సెలగోల యల్లార్చి పేర్చి
 తనముద్దుమాటలఁ దనయుఁడిట్లనియె :
 “ఎవ్వరుఁబోనేల ! యేను నీదివ్వఁ
 ద్రెవ్వనేయుదు నట్టిదీన రాక్షసుని ;
 నబ్బక దానవుఁ డబ్బక కాక,
 యిబ్బధనొసరింప నెంతటివాఁడు !
 ఇదె చన్ను గుడిచి పోయెద.” నన్ననవ్వి
 మదిశోకమించుక మఱచియున్నంతఁ,
 గుంతి బ్రాహ్మణుఁడేరి : “గుణధామ, మీకు
 సంతచిక్కులువడ నేమికారణము ?
 చావ నెచ్చోటికిఁ జనవలె మొదల ?
 ఆవల నెవ్వారికాహరకాంక్ష !
 ఎఱిగింపు వినియెద ; నేభంగినైన
 వెఱపుమాన్పెద.” నన్న విప్రుఁడిట్లనియె : .
 “ఏమనిచెప్పుదు నింతి, యిప్పురికి
 నామడ యమునామహానది గలదు ;
 అందు దైత్యుఁడు బకుండనువాఁడు తొల్లి
 సందుచేగొని యేకచక్రంబువారి
 నొక్కటమ్రొంగుచో, నూరిబ్రాహ్మణులు
 తిక్కక జప హోమ దాన సత్వమున
 నసురేశునిల్పుచు నప్పుడిట్లనిరి :
 ‘పొసఁగ నిందఱమ్రొంగి పోనేల నీకు !

1 నొక్కట శశిమృంగ నొల్లకకాదె
 యొక్కొక్కశ మ్రిగుచున్నారు సురలు !
 దనుజేంద్ర, నీకు నిత్యము బండిగట్టి
 యెనుబోతులనుగట్టి యిరువంక రెండు,
 బండిలోఁ గూరిలు భక్త్యభోజ్యములు
 నిండించి, యొక్కమానిసి దోలుకొనుచు
 నేలేంచు నీవున్నయెడకు ; నీ వంతఁ
 బోతుల మనుజుని భోజ్యబుగొనుము. ' —
 నావుడు నొడఁబడి సదికేఁగి వాఁడు.
 దేవి, యాయది సాగు దిన మొకయింట ;
 నువిద, నూతేండ్రకు నూరెల్లఁ గలియు ;
 వివరింప నీయూరి విధమదెట్టిదియో !
 ఏతెంచె నేడు మాయొంటికి వరుస
 నాతి, వోవలె. " నన్న సరనాథు దేవి :
 " కలవాఁడు నీకు నొక్కఁడె పసుబిడ్డ ;
 తలఁప నేవురునాకుఁ దసయులుగలరు.
 ఒక్కనిఁబుత్తు నీయుపకారమునకు
 గ్రక్కునఁ బ్రత్యుపకారంబుగాఁగ ;
 నుంటిమి నీయింట నుల్లంబులలర ;
 పెంట 2 నొడల్ రాదు విప్ర, యెవ్వరికి. "
 అనిన విప్రుఁడువల్కె : " సతిధుల మిమ్ము
 దనుజులకనుపుట ధర్మమా తల్లి !
 గ్రామసూతకులముగావున మాకు
 భామ, యీవిధమును బాటింపవలసె ;
 నేనుబోయెద. " నన్న సెట్లనుఁగుంతి :
 .....

“ భీమదైత్యులువోరఁ బ్రదులఁడి కొడుకు ;

దానపు నాహవస్థలిఁ జంపివచ్చు ;
 నేనొండువిధమైన నేటికిఁబుత్తు !
 తొల్లియు దైత్యులఁడునుచూడనట్టి
 బల్లిదుం. ” డని ప్రీతిఁ బవనజఁజూచి :
 “ తడయక బకుఁజంపి తనయ, ర ; ” వ్వునుచుఁ
 గొడుగు నియోగించెఁ గుంతివేడుకను.
 అంతఁ దమ్ములుఁ దాను యమసూతి వచ్చి,
 వింత భీముని యందు వీక్షించి యెఱిగి
 కుంతికినిట్లనుఁ : “ గుంతి, యిదేమి !
 యెంతయుఁదెలిసి నేడితఁడున్న వాఁడు ; -
 కయ్యంబడెక్కడఁ గలిగెనో తనకు ?
 నియ్యత్న మేమైన నెఱుఁగుదే ! ” యనినఁ,
 గుంతియావిధమెల్లఁ గొడుగుతోఁజెప్పఁ
 జంతించి, యతఁ : “ డిట్లు నీయంగఁ దగునె !
 విడువవచ్చినయట్టి పిరుండసికు !
 వడముడి భారతంశవర్ధనుఁడు.
 ఎల్లసంకటములు నితనిచేఁగాదె !
 తల్లి, యీవును మేముఁ దప్పి వచ్చితిమి ;
 ఇతఁడుగూలిన వైరు లెత్తరె తలలు !
 మఱిఁ గార్యహేతువు మఱచితి. ” వనినఁ
 దల్లి పుత్రుఁసఁజూచి : “ ధర్మమె తిప్ప !
 నెల్లవారలలావు నెఱుఁగవు కొంత.
 పావని పుట్టినపదియవనాఁడు
 నావెరవునఁదప్పి యవన్నిపైఁ బడిన,
 నినుమయ్యె నాకొండ యెల్లరు నెఱుఁగ ;
 ససురఁజంపఁడె మొన్న నాహిడింబాఖ్య !
 ఆప్రభావమున మహాపుణ్యమనును
 విప్రకార్యార్థమై వీసఁబొమ్మంటి. ”

అనిన సంతోషించి యనురపైఁ బవన-
 తనయు నియోగించె ధర్మసూత్రయును.
 అప్పుడు సందేహ మాత్మలోఁ బాసి,
 యుప్పొంగి పలికె వాయుజుఁడు బ్రాహ్మణుల :
 “ కడుపార నశనంబు గానమిఁ జేసి
 కడుడస్సియున్నాఁడఁ గరుణాధ్యులార !
 తెండు నాకళనంబు తృప్తిగా. ” ననిన,
 నిండారువేడ్కతో నెలఁతయుఁ బఠియుఁ
 గడవలవార్చినకమ్మనికూడు,
 నెడవనిబాసల నిపురువంటకముఁ,—
 గొప్పెర్లనుడికిన గుఱ్ఱపులగము,
 విప్పెనకాఁగుల విచ్చుపాయసము, -
 నేర్పడఁ బరఁటులనెనసినపప్పుఁ,
 బేర్పుననుడికిన పిండియుక్కెరయు,
 ఖండశర్కరయును, గడవలకొలఁది
 మండిగలాజ్యంబు మఱి మొదలుగను
 గలిమియేర్పడఁదెచ్చి కదలికావత్త-
 ములఁబోయఁబోయ, భీముఁడు వానినెల్లఁ
 గలిపి ముద్దలుచేసి కడుజతరమున
 నిలిపి యెంగిలివార్చి, నెమ్మొముదెలియఁ —
 బోలఁగొండలవంటిపోతులు దివియఁ-
 బాలక పెనఁగునాశకటంబువెంట
 నల్లనవచ్చి, యయ్యసురయున్నెడకు
 నల్లేరువునఁబోక యెగువకుఁబోయి, (?) ✓

బ కా సు ర వ ధ

రమ్మని యొకమాఱు రాక్షసుఁబిలిచి,
 క్రమ్మఱ నయ్యేటికఱతఱ డిగ్గి,

శకటంబుడిగి యాచమనంబుచేసి,
బకుఁడువచ్చినదాఁకఁ బసలేదుగాన
బండిలోపలికూడు బావుకొనంగ, —
మండుచు బకుఁడు గ్రామంబుపై పలిగి :
“యొక్కటఁ దముప్రింగ నొల్లకయున్న
మిక్కిలికొవ్విశే ! మేదిసీసురులు ;
రారైరిప్రాదున ; రాకున్న నేమి,
తేరైరి నేనున్న తెరువుకు బండి ;
తేకున్న నేమి, నాదృష్టిమార్గమున
నీకూడుగుడువ వీఁడెంతటివాఁడు !”

అనిపోయి పిడికిట ననిలజఁ బొడువఁ,
దనుగానివానిచందమున భీముండు
తలఁకక పొణకయంతయు రిత్తచేసి, ~
జలముల మఱియు నాచమనంబు చేసి,
య్యొకివ్రేఁగైన యొకమాను వెఱికి
దుర్వారుడై యేసె దుష్టదానవుని.
వాఁడంత నొకమాను వలచేతఁ బూని,
వేడిచూపులఁ బొండవేయునిఁజూచి :

“ మనుజుభోజనులైన మాకు నీవెంత !
మనుజుకీటమ, నిన్ను మడియించి నేడు
ఎడపనియాఁకట నే నిండ్లతోడఁ

— గడిచేసి యొకచక్రము మ్రింగువాఁడ
నిలు.” మని యొక మ్రాసు నృపునిపై నేయఁ,
బలు దునియలుచేసి పలికెరాక్షసుని :
“ ప్రకటించి యసిచూపి బ్రాహ్మణచేత
నొక కాసు మొదలుగా నొల్లరునృపులు ;
అట్టిబ్రాహ్మణుల నేలా ! యిల్లువరునఁ
బొట్టకై చంపితి పుణ్యవిదూర !

మనుజులపునుకలు, మఱి¹ రిత్తబండ్లు,
 నెనుపయట్టలు నిండా నేటిచాడ్పునను;
 అన్నియుఁగ్రక్కింతు. ” నని వాని నెగసి
 తన్నిన, వాఁడు నుద్ధతి భీమునరము
 వదలకపోడిచిన, వారిరువురకుఁ
 గదసంబు లోకభీకరముగా నయ్యె;
 ఉరుముప్టిహతి మ్రోత యుబ్బుటగాని,
 కరములరాకపోకలు గానరావు;
 పడుట లేచుట కానఁబడుఁ గొంతగాని,
 వడముడి బకుడన వరుస నేర్పడరు;
 విడలింప నడలింప వ్రేటును వాటుఁ
 బొదివి నొక్కును ద్రొక్కుఁ బోటును మాటు
 నొడుపును విడుపు నొండొరుత్రోపు దాపుఁ
 దొడ్డిపట్టును బిట్టుఁ దోరమై నిగుడ
 సంధికాసురునకు హరునకుఁబోలె
 బంధురసమరంబు బకపాండవులకు
 నడచుచో, నలిగి మారుతిపట్టి వానిఁ
 బడఁద్రొక్కి, యంతనేర్పడ నిరుఁగేలఁ
 గటుకున నటవచ్చి కట్టియవిఱుచు
 పటులీల విడిచె నాపాపాత్తురొమ్ము.
 అప్పుడు బకుఁడు మహాధ్వని నేయఁ
 జప్పుడువిని వచ్చి సకలరాక్షసులు
 వినువీధిసలిచిన, ఏక్కించి భీముఁ
 డనియె : “ రాక్షసులార, యందఱువినుడు;
 ఏకచక్రమునకు నెవ్వఁడే నెగు
 గైకొనిచేయు నాకపటరాక్షసుని

నీచాపుచంపుదు నెఱిగిపాం " డనిన,
 వేచనిరామాటవినుచు రాక్షసులు.
 బకుని నెత్తురుటేలు పాఠినచోట
 బకములు నిలువక బంతులుసాగె.
 ఆరీతి బకుబారి యాహిడింబారి
 యూరికిలేకుండ నుపకృతిచేసి,
 బరువైనయాకలేబర మీడ్చి తెచ్చి
 పఱగట్టవైచిన, బ్రాహ్మణోత్తములు
 చనిలసంభవుని బాహుధురంధరుని
 గనుగొనవచ్చిరి కట్టలుగట్టి.
 సురపురీసురుల భూసురుల దీవనలు
 కరువలిపట్టికిఁ గలిగె 2 వేవేలు.
 వేవిధంబుల సిట్లు విప్రప్రతిష్ఠ
 గావించి వేడ్కతోఁ గాంతేయులుండ,
 నత్తటి నొకవిప్రుఁ డాగృహంబునకు
 హత్తినరతిఁ దీర్థయాత్రకైవచ్చి,
 గృహపతిఁగాంచి యాగృహమేధిచేత
 బహుభంగిఁ బూజలువడయ, నాగార్తి
 కొడుకులువినుచుండఁ గొంతి యావిప్రు
 వడిగెసిట్లని చేరి యలివినయమున :
 " ఏ దేశమునవార ? లెందుఁ బోయెదరు ?
 భూదేవ, యేభూమిభుజుఁడు ధార్మికుఁడు ?
 అతిథులఁబూజింప నాత్మలోఁగోరు
 హితులు పుణ్యగృహస్థు లేసీమఁగలరు ?
 తలఁప నేమైన వార్తావిశేషములు
 గలవె ! మీరెఱుంగనికటకంబులేదు

చెప్పఁడా.” యనుటయుఁ జెలువనీక్షించి
యప్పుడావిప్పుడిట్లని చెప్పఁదొణఁగె :

ద్రౌపదీ ధృష్టద్యుమ్నుల జననము

“ భాను, యేదక్షిణాపాంచాలభూమి
భాముడఁ; దీర్ఘయాత్రకు వెడలితిని.
ద్రుపదుడచ్చటిరాజు దుష్టమర్దనుడు ;
విపులధర్మముత్రోవ విడువఁడారాజు.
అతనిరాజ్యంబున సతిభిపూజనము
పతిపత్నులేక మై భక్తిఁ జేయుదురు.
ఆనృపునింట స్వయంవరంబైన
నే నందుఁబోయెద నిప్పుడు మరలి.
ఈక్షింపఁబోయినయెల్లవిపులకు
దక్షిణాలిచ్చునాతండనివింటి.”

ననిన : “ స్వయంవరం బతనికిఁ జేయఁ
బనియేమి ! నాకు నేర్పడఁజెప్పు.” మనిన,
నారాచకూతుని కావిప్పుడనియె :

“ కారణంబడిగిరి గ్రమమొప్పవినము ;
రామ, ద్రోణుండు భరద్వాజమునికిఁ,
బ్రేమతో ద్రుపదుండు పృథ్వీభూపతికి,
నొక్కట మునిసీమ నుదయించి పెరిగి
మక్కువ నన్యోన్యమైతి వాటించి
యున్నచో, ద్రుపదునకుర్విరాజ్యంబు
క్రన్ననఁబూనఁబోఁ గార్యంబు గలిగె.
గురుని రమ్మనిపిల్వ గురుఁ : ‘ డీవుపొమ్ము ;
శరవిద్యనేర్చి యచ్చటికి నేవత్తు ;
మఱవకు.’ మనుటయు : ‘ మఱతునే యేను !
జెఱిసాము నీకు నీక్షితి యిత్తుఁగాక. ’

అనిద్రుపదుడుపోవ, నటయొక్కనాడు
 ధనకాంక్ష ద్రోణు డాతనిగానఁబోయి
 తనలేమిచెప్ప, నాతఁడు గర్వమహిమ
 వినక యెగులువల్కి వెడలదొబ్బింప,
 నవమానమునఁ గ్రోధమారాజుమీఁద
 నిపురొత్త నాచార్యుఁడీభపురికీఁగ,
 ధృతరాష్ట్రుఁ డాతని ధృతినాదరించి
 సుతులకు శరవిద్య చూపఁజెట్టుటయు, -
 శిష్యుల సతఁడు ¹ ఏక్షించి : ' వివేకి
 దూష్యుని నాకు నాద్రుపదుఁడెండయ్య. '
 అనివిద్య చెప్పిన సంతయు నేచ్చి
 యసికిసన్నద్ధులై యాశిష్యులేగి
 బాంచాలుఁడొకఁ యాప్రభుని బాణముల
 వంచితులై పాఱి, వారిలో నరుడు
 దురమునఁ దేరితో ద్రుపదుబంధించి
 కురువర్ధనుఁడుదెచ్చి కురునకిచ్చినను,
 బాంచాలు నెగులువలికి ద్రోణుండు
 పంచతకడమగాఁ బగదీర్చి విడిచె.
 విడిచిఁ గ్రోధాగ్నివిరిసి యారాజు
 మృదునకుఁ దపమున్న, మెచ్చి యావేల్పు
 ప్రత్యక్షమగుటయుఁ బాంచాలుఁడవుడు :
 " సత్యాత్మ, సిద్ధుణ, వై శేంద్రచాప,
 స్థరహరి, భూ తేశ, జాహ్నువీమకుట,
 క్షతకంఠ, మా హేశ, కామితఫలద,
 అంధ కాసురవైరి, యఖిలాదిజనక,
 సింధుర ² దమన, యాశ్రితకృపామూర్తి,

మధునైరి¹ నియత సమర్చితచరణ,
 విధిశిరోమాలికా విభ్రమాభరణ,
 నిత్యాత్మ, పరమాత్మ, నిఖిలభూతాత్మ,
 సత్యాత్మ, ద్రోణనిజంపెడికొడుకు,
 నరునకు దేవిగా నాకొక్కకూతుఁ
 గరుణింపు.” మనుటయుఁ, గాలకంధరుఁడు :
 “ హోమంబు సేయుము, హోమకుండమున
 భూమిశ, యిరువురుఁబుట్టదు.” రనుచుఁ
 బంచాస్యఁజేగినఁ, బాంచాలుండరిగి
 పెంచ² భక్త్యములతో బ్రాహ్మణశ్రీకి
 నెడపనిభోజనంబులు పెట్టుటకును (?)
 గడగట్టి, శాలలుకట్టించి, యంశ
 యాజోపయాజుల నఖిలసన్నుల
 యాజకత్వమునకు నర్పించితెచ్చి,
 యాగోపకరణంబులన్నియుఁ గూర్చి,
 యాగాగ్నులను దాను నాత్మలోనిలిపి,
 దేవేంద్రసుతునకు దేవిగాఁ గూతు
 వావిరి గురునకునైరిగాఁ గొడుకు
 బుద్ధిలోపలఁగోరి ఘాత్రకామేష్టి
 యధాత్రిపతి వ్రేల్చి, సన్నికుండమున
 మణికిరీటముతోడ మార్తాండకిరణ —
 గుణ³ ధనుర్లతతోడ గురుశక్తితోడఁ
 దూణిరయుగముతోఁ దొడవులతోడ
 శోణాశ్వములతోడ సుతుఁడొక్కరుండు,
 మందహాసముతోడ మంజుమతోడ
 విందీపరశ్యామ హితకాంతితోడ

హిమకరముఖముతో హేమకలాప -
 కుముదగంధములతోఁ గూతురొక్కర్తు
 జనియింపఁ, దనయు ధృష్టద్యుమ్నఁడనియు,
 ననువొప్ప సుతఁ గృష్ణయనియును బిలిచె.
 జనపతి యాగంబుచాలించి యంతఁ,
 దననగరికివచ్చి తనయఁబెంచుటయు,
 బంగారువ్రతిమకుఁ బరిమళంబొదవు
 భంగిఁ గృష్ణయుఁ బెండ్లిప్రాయమై యవును
 నునుజన్న మోసులు నూగాగునారుఁ
 గనుదోయిసిగ్గును గలుగుచో, నృపఁడు
 వారణావతమున వహ్నిఁ గొంతేయ -
 వీరులీలినవార్త విన్నాఁడుగాన :

‘నింద్రజనకుఁగూతు నీనేరనైతి ;
 జంద్రాస్యకెవ్వఁడు సరియైననరుఁడు !
 దుర్తదాంధుండగు దుర్యోధనుండు
 ధర్మమూర్తు, వారి ధరనుండనీక
 పావకశిఖలోనఁ బడఁద్రోచె. ’ ననుచు
 వేవిధంబులనేడ్వ, నీక్షించి మంత్రి :
 ‘సత్యాత్ములగువారు చావ ; రున్నారు ;
 ప్రత్యక్షమునఁ బక్షి పలుకంగ వింటి.

¹ క్షీతినాథ, యేలయేడ్చెదు మోమువావ ! -

క్షీతినున్న వారలు చెడగుపాండవులు ;
 కాంత వారలసొమ్ముగాఁ బ్రాప్తికలదు ;
 చింతింపవలదు ; సుస్థిరబుద్ధిఁతోడ
 నంగనామణికి స్వయంవరోత్సవము
 రంగుగా హేమింప రమణమై బనువు.

అవ్వసవిడిదక్క సన్మలకేయ
 దవ్వైన ¹ చరలక్ష్మధనువులువన్ని
 నేయుముయత్నంబు ; జిష్టుసత్తైన
 వేయేల కాంచెదన విపులాధినాథ !'
 అనిసద్దైర్యమువచ్చి యతఁడట్లునేయ
 సనిచె మంత్రీంద్రువాక్యప్రకారంబు.

- ² చక్కడింపఁగలేని చాపమూలమున
 నుక్కునకులుగట్టి మొకచిల్లుచేసి,
 యెనయంగఁ దొమ్మిదియినుపసంకెలలఁ
 బెనచిననాగి నప్పెనువింటఁగట్టి,
³ యేనులువున రాక యిటునటుఁబఱచు
 మోసపుశరములు మొగ్గినైదమర్చి,
 కోలలకందక కొనమింటఁదిరుగు
 నాలజాలమువోలె యంత్రమత్స్యంబు
 పన్నించి : 'యెన్వఁడే బరఁగ నవ్వెంట
 నిన్నభోమత్స్యంబు నిలవ్రాలనేసె,
 వాఁడు మాకృష్ణకు వర్ణింప మగఁగు ;
 మూఁడుజాతులకును ముగల గూమాట.' -
 అనినవార్తకు లోకులందఱుఁ గదలి
 చనుచున్నవారు పాంచాలి రాఁగోరి.
 బ్రాతి రోహిణిఁ బెండ్లి పావ్యశుద్ధమున ;
 నాతి, డెబ్బదియేనునాల్గదిసంబు."
 అని విప్రుఁడబలతో నాడువాక్యములు
 విసఁ గృష్ణపైఁబుట్టె వేడ్క యేవురకు.
 కుంతియు నప్పుడు కొడుకులబలికె :
 " నెంతకాలంబైన నిందుండఁదగునె !

పోదము ; పాంచాలభూములలోని
 భూదేవు లతిథులఁ బూజింతురట్టె !
 చూతము పాంచాలసుతవివాహంబు ;
 నేత్రేఱంగున బ్రహ్మ యెన్నుచున్నాఁడో !
 యాచూఢి.” ననఁగ నయ్యవనీసురుండు
 నూరికేఁగె గృహస్థునొప్పవీడ్కొనుచు. ‘
 అంతి సూర్యోదయంబైనఁ, బాండవుఁడు
 శాంతితో సంధ్యాదిచర్యలుదీర్చి
 కువలయామరకోటికొలుపున్నయట్టి
 ధవళవేదికిఁబోయి, తమ్ములుఁ దాను
 నామముల్ నొడిపి ప్రణామముల్ చేసి
 యామహాత్ములు తమ్మునాశీర్వదింప
 పినతుఁడై యున్నచో, విప్రులఁజూచి
 జననికుంతియుఁ గరాజమ్ములు మొగిచి :

పాండవు లేకదక్రపురము విడుచుట

“ ఉత్త మోత్తములార, యొక చోటమాకు
 నిత్రేఱంగునసిల్వ నెఱయదునీతి ; —
 పుణ్యదేశములకుఁబోయి మీవంటి
 పుణ్యులఁబొడగాంచి పుత్తుముదినము ;
 దేశాంతిరులకిదిదీక్షగా. ” దనిన
 నాశాంతులిట్లని రాకుంతితోడ :
 “ ఒండు దేశములేల ! యుత్తమసాధ్య,
 సింహ నిన్నియు మీరునిలిపినయిండ్లు ;
 ఈయమునాన్నాన, మీయనుష్ఠాన,
 మీయగ్నిహోత్రంబు లేనీమఁగలవు !
 దేవమూర్తుల మిమ్ము దృష్టించుభాగ్య
 మేవెంట మఱువలేమే. ” మన్నఁ గొంతి :

“మీకృపయిట్టిది, మిమునేమువిడిచి
యేకడకేగెద ! మెవ్వారుహితులు !
స్థియాత్రలు మాకు దీక్షగా వలసి
యర్థిబోవుట భావ్య మఖిలజ్వలార !”
అనుడు విప్రులు వారి సతిగౌరవమున
ననిచిరి పూజించి యాశీర్వదించి.

వారును, యమునాప్రవాహంబుచాటి
వారాశిజూచుచు వచ్చుచో, నెదుట
వ్యాసుండు హరిపరధ్యానలక్ష్మికి
దాసుండు శ్రీతత్పరాదాసుఁ డేతేన,
సట్టిమానికిఁ బార్థు లతిథ క్తిమ్రొక్కి,
వట్టినయంజలిప్రతతులతోడ

1 నుపవిష్టుఁగావించి యోలినేనింపఁ,
దపసి యందఱు దయాధారనిట్లనియె :
“ద్రుపదభూపాలుకూతురుస్వయంవరము
సృపులార, చూడఁబూనితిరి మేలయ్యె;
ఆకస్య మునికస్య యాదిజన్తమునఁ ;
జేసొని తపము దా శివునకుఁజేసి
మగనసిమ్మని యేనుమాటులు వలుక,
సగి చంద్రధారి యన్నాతిపల్కులకు
నీజన్తమున దాని కేవురుమగల

- యోజించుచున్న వాఁ ; జొరకటిచెప్పెదను,
ఏకచక్రమున దైత్యేంద్రశిక్షణము
మీకతంబుననయ్యె ; మీరింకఁబోయి
పాంచాలపురమున బ్రహ్మణవేష
మందితచ్ఛాయ పాయక వెలుంగుచును,

బాలఃత్వియంవరంబున మత్స్యయంత్ర
 1 దళనంబుచేసి, యాద్రాపదీకస్య -
 నేవురుఁగైకొనుఁ ; డింతలో నేను
 దేవమూర్తుల మిమ్ము దృష్టింపవత్తు.
 ఆవివాహోత్సవంబై నమీఁదటను
 వేవేగఁ గరిపురవిభుఁడు మిమ్మెఱిగి,
 రప్పించి రాజ్యభారంబునఁబూన్పు ;
 దప్పదింతయు." నని తగనానతిచ్చి
 తపసి యంతర్ధానధారనేఁగుటయు, -
 నృపతులూనందించి నెఱిసుత్తరముగ
 వచ్చుచు, సరయూప్రవాహంబుదాటి,
 యచ్చట గోవర్ధనాద్రిఁజూచుచును,
 గాక్షీరభూములు గడచి, గంధర్వ
 వేళ్లమై పొడవైన వృషభాద్రిగడచి,
 మునిసీమలకుఁ బురంబులకుఁ గిరాత-
 భుససీమలకుఁ ద్రోవఁగడువేడ్కఁగడచి,
 యిదిపగ లిదిరాత్రి యిదిసంధ్య యనక
 చదురొప్పు నమ్మహోత్సవదినంబునకు
 ముందటఁ బార్థుండు మొగిఁ ద్రోవవెట్ట
 సందఱునడచుచు, సర్ధరాత్రమున
 సమరసంగతరంగ సతిమంగళాంగ
 సమరంగ భవభంగయగు గంగఁగదిసి,
 యేవురపెండ్లికి నీవుసాక్షివిగ
 రావలెనని మహాప్రభువగ్నినపుడు
 తొడుకొనిపోవుటదోపఁ జేరట్లు
 జడియంగఁ గొఱవి వాసవిచేతఁబట్ట

అర్జునుఁ డంగారపర్ణ జయించుట

నాగంగదాటి వారారసికొనుచు
 ధీగతిఁ బాఠులేతేర, నారాత్రి
 సనువుగఁ జీకటి సంగారపర్ణఁ
 డనియెడుగంధర్వుఁ డాంధ్రునుదాను
 జలకేళిసలుపుచుఁ జాలగర్వమునఁ
 బలికె మీఁదెఱుంగక పాండునందనుల :
 “ ఎవ్వరురా ! యోరి ! యీమధ్యరాత్రి
 జవ్వనులును నేను జలకేళిసలుపఁ,
 ద్రోవపెట్టుక మూర్రోపుతనాన
 వేవచ్చుచున్నారు ! విధితప్పినదియో !
 కాసరొ ! నన్ను సంగారపర్ణాఖ్యు ;
 నేనిందు విహరింతు నెదురెందులేక.
 ఇదికారణంబుగా నీగంగమడువు
 విదితమై నా పేర వెలయుటవినరె !
 మానరుగర్వంబు మానవులయ్యుఁ ;
 గానరు మీకింత కావరంబేల !
 జలజనేత్రలు నేను జలకేళి యిచ్చట
 సలుపుచునున్నాము చావకపొండు ;
 అంగారపర్ణుండ నమరాదులై న
 సంగతి నేనన్నఁ జలియింతురెపుడు.
 కొఱవిదాల్చితివేల కొఱవిదయ్యమవో !
 గిఱుకున మరలుఁడు కినియనఁజ్ఞెన. ”
 అనుఁడు సర్జనుఁడును హాసంబుచేసి :
 “ విను, నీవుపొమ్మన్న వెఱచిపోలేము ;
 పోవభీతుఁడుగాడె ప్రొద్దువాటించు !
 నేవేళయును మాకు నేకరూపంబు.

జగ దేకవిఖ్యాతచరిత యీగంగ ;
 జగ దేకనిర్వాణజనయిత్రి గంగ ;
 అట్టిజాహ్నువిఁ దీర్థమాడకమాన ;
 మెట్టివాఁడునుమాన్ప నెంతటివాఁడు !
 ఏరులు వాగులు నెవ్వరిసొమ్ము !

.....
 సతులుసన్నిధినున్న చండగర్వమునఁ
 బ్రతిభాషలాడకు బంటవై సలుము. ”
 అనినఁ బద్మవసంబు హస్తీవెల్వడిన
 యనువున యువతిమధ్యము వాఁడు వెడలి,
 పరభూషణప్రభావభులఁ జేతెట్లు
 పారిపారిఁజెడరి నేర్పునవిల్లుదాల్చి,
 మాటలఁబోదని మణిరథంబెక్కి,
 బోటులు వెఱవ నద్భుతపరాక్రముఁడు
 అమ్మలసంధించి, యవనిపైఁ బింజ
 లిమ్మల మోపుచు నిట్లనిపలికె :
 “ ఎఱుటరా ! నన్ను నేమింటి మనుజు !
 పొట్టకొవ్వస నన్ను బొమ్మంటి తొలఁగి !
 రథ మోసఁంచునే రాట్న మేతేరఁ !
 బృథివి సరాధమ ! ప్రేతెడెన్నె న ;
 క్రుక్కుదునో నిన్నుఁ గొఱవినీయేట !
 దిక్కెవ్వరున్నారు ధృతిసన్నమాన్ప !
 బిగి నింకముందఱి కొక్కిడుగిడినఁ,
 కెగనేయువాఁడ నీతీవ్ర బాణమున. ”
 అని వింట 1 గంధర్వఁడమ్మసంధింప,
 మనమునబెడరక మఱియునరునుఁడు

వానిఁ దృఢప్రాయవచనఁగాఁజేసె.
 పూనికనార్వరుఁ బొదివిప్పకపుడు
 వారిపై నడవంగ, వనితలున్నెడకు
 వారురాఁగనుఁగొని వాఁడగ్రహించి,
 బాణవర్షము పార్థుపైఁ బ్రయోగింప,
 బాణారిమఱఁది యబ్బాణంబులెల్లఁ
 బిడుగుచే వర్షించుబిందువుల్ వోలఁ
 గడకొఱవిని నేర్పగదురఁ ద్రుంపుచును,
 సవ్యకరంబున జంగతాలెత్తి
 దివ్యుపైవైచుచో, దెమలక వాఁడు
 బాణధారల నట్టిపాపాణవృష్టి
 రేణువుల్ చేసి యార్చిన, నింద్రసుతుఁడు
 మిడుఁగుల్లు గంధర్వుమీఁద జెట్టురలఁ¹
 గడువడి నయ్యగ్ని కావ్యంబుద్రిప్పి
 పలికః “ నీవాకతేరుపై విల్లుగలిగి
 యలుగులేయుచు మమ్ము ననదలఁజేసి
 యొత్తివచ్చెదవింకనోరి! యీకొఱవి
 క్రొత్తగా నైచెదఁ గుండకనిలువు. ”
 మనివైవ నాభీల హాలాహలాగ్ని
 జనిత కోలాహలసరణి నయ్యగ్ని
 నిప్పులుజడిగాఁగ నిగిడఁ జెట్టుగను.
 అప్పుడు పైచీరలంతంతఁగమరి
 కొన¹ మీసములుగాలుకొని శరీరంబు
 నొసరఁజొక్కిన, నింతులొలిపొక్కంగ,
 నశురులొకలకలంబాలించి మింట
 సమరనన్నద్ధులై సైనికోత్తములు
 పరికినడ్డమువచ్చి పార్థుపైఁగినిసి
 యతిఘోరశరవృష్టి నందంద ముంప,

ధృతిఁ గావమెత్తి యెంతే నగ్నిమెఱయు -

గతి నర్జునుఁడు చేతికాండాగ్ని పెంచి

నేననంతట మహాశిఖఁ గప్పుటయును,

నానాముఖంబుగా నడికి యానేనఁ

గొందఱుభయమంది, కొందఱుప్రుగ్గి

కొందఱు దరికొని, కొందఱుగమరి,

చేతులాడక ¹ చేదుదిచ్చునదొల్లి

భీతిల్లు సురసైన్యబృందంబు వోలె

బ్రాణభయంబున భగ్నులై పాఱ,

నేణలోచనలతో నితఁడొంటిసలిచి

నవనిధీశ్వరదత్తనారాచఁకి

కవిసి మంటలుగ్రమ్మఁ గవ్వడిమీఁద

గుప్పిస, నావృష్టేఁ గొఱవిచేదరలఁ

దిప్పశక్యముగాక దేవేంద్రసుతుఁడు

నాగ్నేయమంత్రమయ్యగ్ని శావమున

నగ్నిప్రతాపుఁడు హత్తించి వైవ,

నది ధగధగయని యంతరిక్షమునఁ

ద్రిదశులువెఱఁగందఁ దీవ్రమైవచ్చి

రథముపై గంధర్వరాజుఁగూల్చుటయుఁ,

బృథిపివైబడె వాఁడు చిట్టమూర్ఛిల్లి.

నరుఁడిడ్చితెచ్చి గంధర్వు ధర్మజుని

చరణాబ్జములవద్ద సాగఁబెట్టుటయు, -

నంతలోపల వానియతివలుచేరి :

“ శాంతలక్ష్మణులార, చాలింపుఁడలుక ;

² ఎఱుఁగఁడు మహి మిమ్ము నితఁడెడె నెగ్గు ;

మఱవుఁడు ; పతిభిక్ష మాకు నీవలయు ;

ఎట్టివాఁడు మదించు నింతులయెదుట ;
 నిట్టితప్పు సహింపుడీ. " రన్న నృపతి :
 " హరితనూభవ, వీరియలమటమానఁ
 బురుషభిక్షార్థమై పోనిమ్మువీని. "
 అనిసఁ బార్థుఁడు వానినచ్చోటవిడిచి
 జననీసహోదరసహితుడై కదల,
 సంగారపర్ణుండు నంతలోఁదెలిసి
 సంగతిఁ దనమాయశక్తిచే నపుడు
 శాలి నీతైపడ్డ కనకరథంబు
 లీలరావించి వారిక 1 మొనఁదీర్చి,
 యరిగెడుపార్థుల కడ్డఁబువచ్చి,
 సరసవైఖరి వారిసన్నుతిచేసి :
 " ధారుణి దివ్యాస్త్రధరులు లోకైక
 వీరులు వెసఁబొండవేయులు మీరు ;
 సతులసన్నిధినున్న సాధులకైన
 మతిదప్పు ; నింక నామాటయేమిటికి !
 వెలింగినరథ మేను విద్యాబలమునఁ
 గలుగఁజెల్పించితిఁగాన, నాపేరు
 చిత్రంధుండనఁజెల్లు ; మీశ్రీపతుఁ
 బాత్తుడ ; సంగారిపర్ణాఖ్య మొల్ల ;
 సరయంగ నేనును సర్థేశుసఖుడ
 ధరణీశులార ! యెంతయుఁగృహింప
 .....
 ననుగాచి పోవుచున్నాడవు పార్థ !
 విను, నీకు గంధర్వవిద్య యిచ్చెదను ;
 నాకు నాగ్నేయబాణము సత్కరింపు ;
 చేకొని సీతొడఁ జేసెదఁజెలిమి.

బంధుర రిపు హయ ప్రతిరూపమడఁచు
 గంధర్వహయములు గలవు నాయుంట ;
 నిన్నూటి సందులోనిత్తునేవురకుఁ ;
 జెన్నార నాకీవే ! చిచ్చటకోల. ”
 అనిన, ధర్మజనాజ్ఞ నాదివ్యబాణ
 మనిమిషునకునిచ్చె హరితనూథవుఁడు.
 ‘ అవసరంబై నప్పు డశ్వరత్నములు
 దివిజ, వుత్తై. ’ మ్మని తెలియంగఁజెప్పి,
 గాంధర్వమాయయు ఘనముగాఁగాంచి :
 ‘ గంధర్వ, యపుడేల గడఁగితి నుమ్మ ?
 నీక్షింప మాసత్వ మెఱుంగలేవైతి ;
 యక్షులు సర్వజ్ఞులని చెప్పవిందుఁ ;
 జెప్పుమా. ’ యనవుడుజెలఁగి గంధర్వుఁ :
 ‘ డప్పటికక్కార్య మట్లయ్యె ; విజయ !
 ఉగ్రాంశువులులేకయుండుటఁగాదె
 1 నుగ్రాహముగఁ జంద్రుఁజూతురు నరులు ;
 నూర్మ్యునిఁ దామట్లు 2 చూడరుగాక ;
 కార్య మొక్కటిచెప్పఁగలదదివినుము.
 హితుఁడు మీఁకొకపురోహితుఁడు లేకునికి
 శ్రుతశౌర్య, యిసుముగాఁ జూతురునరులు.
 మంత్రరక్షితమైనమగఁటిమిగాదె !
 3 సం తాప మొనరించు శత్రుకోటికిని.
 వ్రతధారులై మీరువర్తించుకతనఁ,
 జతురత మీయెడ జయముసిద్ధించె.
 కాంతలలో నతికామి నై యుంట
 నెంతయు మీచేత నిట్లుగావలసె.

ఇటమీఁదఁ 1 గృతపురోహితులౌచుఁ దిరుగఁ
 బటుబుద్ధి వైరులు పగులంగఁగలరు ; -
 శాపున మీరలు ఘనపరాక్రములు
 భావింపఁ బరధర్మభరితమానసులు
 తాపసునొక్కనిఁ దాపత్యులార,
 చేపట్టుడబ్బెడు శ్రీయును జయము. ”
 అనుడు గంధర్వున కర్జునుండనియె :
 “ వినుతాత్మ, నీచేత విననయ్యెవిత ;
 కాంతేయవిఖ్యాతి ఘనతమై నుండ,
 నెంతయుఁ దాపత్యు లేలంటివివుడు ?
 వినయంబుతోడ నీవృత్తాంతమెల్ల
 విన వేడుకయ్యెడు వినిపింపుమాకు. ”
 అనుడుఁ గవ్వడిజూచి యమరుఁడిట్లనియె :

త ప తీ స ం వ రణ ము

“ ఘనశౌర్య, యాకథ కడముట్ట వినుము ;
 భారతవంశాబ్ధి పరిపూర్ణచంద్రుఁ
 డారయ సత్యధర్మాంచితాత్మకుఁడు
 ధరణి నజామీధతనయుండు ఘనుఁడు
 వరయశోధనుఁడు సంవరణుండు తొల్లి
 ధరణీతలంబెల్ల ధర్మమార్గమున
 సరయుచు, వేడ్కమై సతఁడొక్కనాఁడు
 వాటంపునేనలు నలనొప్పఁ గొలువ
 వేటై చనుడెంచి విపినంబులోనఁ
 గంతునిదీమంబుఁ గాంతాలలామఁ
 గాంతి నారతినై నఁ గైకొనిఁబోఁటి

ఘనరూపసంపద గలిగినయట్టి
 వనిశనొక్కతెజూచె వసుమతీవిభుడు.
 పడఁతిఁజూచినచూపు పరికించి తివియు-
 నడువునఁ దలయూచి వర్ణింపఁదొడఁగె ;
 “ ఈకాంక్షముఖకాంతి కెన 1 చేయఁబూని
 యాగంజభవుఁ డమృతాంశునిసేపును
 నెలఁగనొక్కొకమాటు నెఱిఁజెఱిచిచెఱిచి,
 కలకాలమును నిట్లు గడపుచున్నాఁడు.
 ఏవంక యీశేష యెఱుఁగిఁ జూచె,
 నావంక నలగల్ప లమరినట్లయ్యె ;
 నీయింతి చనుదోయి యెలమి నొండ్పడ
 రాయుచున్నవి గడ్డిరాజులువోలె ;
 పలకాజు చేపట్టు వాలునుబోలె
 పలనొప్పు వధుల నీవనిశరోమాలి ;
 ‘ జలజకాంధవుఁ డేకచక్రరథంబు
 గలిగినమాత్ర గోకములెల్లఁ దిరిగె ;
 రెండుచక్రములయంత్రితమైనరథము
 దండిగల్గిన నేను చాటనే యతని’
 నని కంఠుఁ డొకరథంబాయిత్రపటచె
 నన నొప్పి నీయింతి కాశఘంఘు ;
 అతికర్కశంబులు హస్తీతుండములు
 సతతభీతలములు జగతివంట్లు,
 కావున నీభామ కలితంపుఁదొడల
 శ్రేవిధంబున సవతెన్నంగరాదు ;
 ఈనాతి పదముల కెనఁగఁగఁదలచి
 పూనఁ దపంబు సంబుజములు నీట ;

పల్లీల దీనికి పరియైననతుల
 నల్లలోకంబుల నేగాంచియెఱుగె.
 చిత్తంబులో బ్రహ్మ చెలువొప్పు దలచి,
 హత్తింపనోపు నీయబలరూపంబు ;
 కాక, చిత్తుగువునఁ గ్రమమొప్పవ్రాసి
 జోకఁ బ్రాణము మఱి జోడ్చింపఁబోలు ;
 దైవకన్యకయ్యె ! గంధర్వకన్యకయ్యె !
 భూవరకన్యకయ్యె ! భూదేవసుతయ్యె ! ”
 అని యిట్లుతలపోయు నారాజచంద్రు
 మనసిజాకారుని మాసినిజూచి
 మెఱయు మేఘములోని మెఱుగునుబోలె
 దెఱవ వేగంబె యదృశ్యయై పోయె.
 పోయిన, నారాజ పాలపాలవోయి
 ధీయుక్తి నెంతయుఁ దిరిగిరాఁజూచి,
 వినువీధియునుజూచి విస్తయంబంది
 తనమనంబున నిట్లు తలపోయఁదొంగె :
 “ ఈకన్య యెందుండి యిటవచ్చెనొక్కొక్క !
 కాక యీతేజంబు కాంతయై కాదా !
 వలరాజమాయయో ! వనలక్ష్మీయొక్కొక్క !
 తెలియంగలేనైతి దిటతప్పినపుడు ;
 అనుమానమటుమాని యాలేమఁగదిసి
 ఛనుమానమున వేడ్కసలుపలేనైతి ;
 చేతనుండెడిసొమ్ము చిందంగవైచి
 బ్రాతితో పెడలెడుపందఁజోలితిని ;
 చేరినమృగనేత్రఁ జెందంగలేక
 జారంగవిడిచి నే జాలిఁబొందితిని. ”
 అనుచు సంవరణుండు హత్తినమోహ-
 వినతుడై, యెంతయువిరహాగ్నిఁబొంది,

మదనాశ్రములవ్రసిన, మానంబు ¹ గ్రొచ్చి, -
 హృదయమోహమువెంచి, యీలువవంచి,
 గండుగోయిలకూత గర్వంబువెడలి,
 మిండతు మైదజంక మేనెల్లబొదలి,
 రాచిల్లపలుకులరివళికిఁ జిక్కి
 పూచినలతలచేఁ బొంకంబుదక్కి
 యుండ, నక్కోమలి యొసరంగవచ్చి
 .....

తళతళమని మేనితళుకులాప్పుంగఁ
 బలికె భూవిభుఁడొచ్చి పరమహర్షమునఁ
 “ఓరాజ, నీకేల యుపతాపమండఁ!
 జేరునెందైనను జేరెను సొమ్ము;
 నాతండ్రిసూర్యుండు; నాపేరు తపతి;
 నాతలంపున నీవు సరనాథ, కలవు;
 ఏతెఱంగుననైన నీవు మాతండ్రి
 నాతతగతివేఁడు మతిఁడు నీకిచ్చు;
 తరుణికి నాకు స్వతంత్రుని లేదు;
 సరుడెవనశ్యంబు వసుధేశ, నీవు.”
 అనిచెప్పి తపతియు సర్కునకడకుఁ
 జనియె; సంవరణుండు స్థరబాధబొంది
 యున్నంతి, మంత్రేంద్రులొయ్యన వచ్చి
 యన్నియుఁదెలిసి యయ్యవనీశువలన,
 భూకాంతు నెప్పుడు పురవరంబునకుఁ
 ధోళొసయ్యె తెంచి, తోరంపువేడ్కఁ
 జంద్రంకాంతపువేది ² చలువగా నొక్కి
 సాంద్రపుష్పపుశయ్య సవరగాఁజేసి

పన్నీరుచిలికించి పార్థివుఁగదిసి
 క్రన్నన మృగమద కర్పూర భద్ర -
 మిలితగంధంబును మేనిండఁగది,
 1 చలువగా సురటిచే జానొప్పవిసరఁ,
 దావమగ్గలమైన భారుణీవిభుఁడు
 దీపించురవిపుత్రిఁ దేజాలినట్టి
 తనపురోహితుఁడైన తపసి పసిఘ
 ననువొప్పదలఁచె నాయతభ క్తితోడఁ;
 దలఁచిన నాశఁడాధరణీశు నెదుర
 సిలిచిన, ఏక్షించి నీతితోమ్రొక్కి
 యాసీనుఁగావించి యుజలిచేసి
 భాసురాత్మకాబల్కె బ్రార్థనచేసి:
 “ఆచార్య, మీశృపా 2 యత్తతవలస
 భూచక్రమంతయు 3 భోగ దేశంబు.
 ఒక్కటి నాకిది నొకఁగూర్చవలయు;
 సకార్యమంతయు నాదట వినుఁడు.
 వేటకైపోయి యేవపినమధ్యమున
 పాటుపుఁగూరిమి వామాయతాక్షిఁ
 దపననికూతుని దపతియన్ దానిఁ
 జపలతఁజూచితి స్మరుఁడుప్రేరేప;
 అదియును, నామీదనాస క్తి నెఱపి
 మాదలలేమిని బోయె మొగి గంధ్రీకడకు;
 ఈపొద్దు నీవేగి యేరీతినైన
 నాపొద్దుబ్రాధించి యతివఁ జేవయ్య.”
 అనుచుబ్రాధించె, నావశిష్ఠుండు
 సనుమతిగైకొని యర్కునికడకుఁ

జతురతఃఖోయి యాజులజబాంధవుని
 శ్రుతులచే నంతయు స్తుతియింప, సతఁడు
 మనమునహర్షించి మానికీట్లనియె :
 “ అనఘాత్త, యేమైన సడుగు మిచ్చెదను ;
 బ్రహ్మవేత్తవు నీవు బ్రహ్మపూజ్యుడవు
 బ్రహ్మసంభవుడవు ప్రణతింపవలదు. ”
 అనిన వశిష్ఠుండు హరిదశ్యుఁబలికె :
 “ వసజాప్త, యిప్పుడు సంవరణభూపతికి
 నీకూతుఁ డపతిని నెమ్మిసేవలయుఁ
 బ్రాకట నిఖిల సౌభాగ్యవర్తిసల ;
 పనితలఁగన్నట్టి వారలకెల్ల
 ఘనవరునకు నీయఁ గంచు లేఫలము. ”
 అనిన సంతోషించి యంభోజసఖుండు
 తనకూతుఁ డపతినిఁ దాల్చిరాపించి,
 దివ్యభూషణములు దివ్యవస్త్రములు
 సవ్యంబుగాసిచ్చి సయములునొడివి,
 భూవరునకుఁ బెక్కుభూషణ నొసగి
 యావశిష్ఠునివంట సనిచివుత్తెంచె.
 ఆరీతి నమ్మాని యర్కసంభవను
 గారివంబునఁదెచ్చి కడుసంభ్రమమున
 వరముహూర్తమున సంవరణభూపతికి
 సరిఁబెండ్లి నేయ, నాజననాథుడలరి
 మునిశిఖామణికిఁ గేల్తొగిచి వీడ్కొలిపి,
 యనుభవశాంఘ సయ్యవనిరాజ్యమున
 మంత్రులఁబూన్చి, యమ్మగువయుఁడాను
 యంత్రితమదనరాజ్యానుభోగంబు
 వరుసఁ బన్నెండేండ్లు వారక నేయ,
 ధరణి సభర్తలమితగులులఁజేసి

లొలగకనావృష్టితోచే ; దోచుటయు,
 జెలగి యేతెంచి వశిష్ఠుడాలోన
 శాంతిహోమాదులు సవరగాజేసి
 వింత సనావృష్టి వేగంబెమాన్చి,
 ప్రజలకు సౌఖ్యంబు పాటిల్లజేసి
 నిజసివాసమునకు నెమ్మిలో నరిగె.
 అంత సంవరణధరాధినాథునకుఁ
 గాంతిలోఁ దపతికిఁ గలితలగ్నమున
 నొదవువసిష్ఠాదియోజితకర్తుఁ
 డుదయించెఁ గురుడన నొకకుమారకుండు.
 ఆతపతీతసయాస్వయులగుట
 బ్రాతి మీకబ్బె దాపత్యనామంబు ;
 కావునఁ గురువంశకర్తలు మీఁ ;
 లావశిష్ఠుండు మీకు నాచార్యుడెపుడు. ”
 అనుచు నాగంధర్వుఁ డంతయుఁజెప్ప
 విని, హర్షమునఁ గ్రీడి వెండియుఁబలికి :
 “ మావంశమునకెల్ల మహి గురుండైన
 యావశిష్ఠమహత్త్వమద చెప్పవలయు. ”

వశిష్ఠునిమహిమ

అనిన దివ్యుండువల్కె : ” సతీసామర్థ్య
¹ మనయంబుఁజెప్పఁగ నలవియె నాకు !
 కొంతచెప్పెద విను, క్షోణి నమ్మాని
 యెంతయు ఘనతపోహితమననుండు ;
 మున్ను విశ్వమిత్రమునిసేయునెగ్గు
 లన్నియుమఱచి, యయ్యమలాత్మనకును
 బ్రహ్మమునిత్వంబు పరగంగ నొసగె ;
 బ్రహ్మసంభవుశక్తి ప్రణవోపపశమె ! ”

అనినఁ, గవ్వడిపల్ల : “ నావశిష్టునకు
మును గౌశికం డేల ముగి నెగ్గుచేసె ?
విను, బ్రహ్మ ¹ మాసి యావిమలుఁ డెట్లయ్యె ?
విన వేడ్కయయ్యెడు వినిపింపునాకు. ”
అనవుడు గంధర్వుఁ డర్జునునకునియె :
“ ననఘ, చెప్పెద నదియంతయువినము ;
తొల్లి రాజన్యుఁడై దొరయుకౌశికుఁడు
సల్లీల జగ మెల్ల శాసింపుచుండి,
సకల సేనలుగొల్వ శైలాటవులకు
నొకనాఁడు వేటమై నొప్పుగాఁబోయి,
నొగిలించి మృగముల నూల్కొన్న శాంతి
మగిడి వశిష్టాశ్రమమునకువచ్చె.
పచ్చిన గాధేయు వరుస సమ్తాని
యచ్చుగాఁబూజించి యర్థినిట్లనియె :
“ మహితాత్మ, మాయాశ్రమంబున నేడు
విహిత సేనలు నీవు విందారగించి,
దీవనఁబొంది యీదివసాంతమునను
బోవంగవలె. ” నన్నఁబొంగికౌశికుఁడు :
“ సమలాత్మ, నీమాటకడ్డంబుచెప్ప ;
— సమర నన్నయు వేగ నావటిం. ” పనినఁ
గైకొనివచ్చి యాఘసతపోధనుఁడు
ధీశాంతఁ డమకామధేనువుఁబిలిచి,
విందులెఱంగెల్ల వినిపించి, వేడ్కఁ
బొంది ‘ భోజన మెల్లఁబుట్టించు ’ మనిన,
నాకామధేనువు నట్లకాకనుచుఁ
బ్రాకటంబుగ నన్నపర్యతంబులును,

నిండి పాఱుచునున్న నేతికాలువలు,
 దండిగానొప్పురు దధిసరస్సులును,
 బిండివంటలుఁ బెక్కుపృథుశాకతతులుఁ
 గండచక్కెరలతోఁ గడుననేకములు
 చాలంగఁగరిసిన, సంయమిచూచి
 మేలని యాకట్టిమేనెల్ల దువ్వి,
 మేయంగఁబొమ్మని మృదురీతి ననిచి,
 యాయవనీశ్వరు సటకు రాఁబనిచి,
 వినుతింపరాకుండ విందువెట్టుటయుఁ,
 దననేనలును దానుఁ దనరి గొళికుఁగు
 భుజియించి విస్తయపుంజతుండగుచు,
 భజన నరుంధతీపతిఁ జూచిపలికెః
 “ ముదితాత్మ, నాకు నీమొదపునీవయ్య !
 మొదపులెన్నె నను మొగి దీనికంటె
 ఘనపయోవిభవంబు గలిగినవానిఁ
 దనియంగ విచ్చెడఁ దాపసారాధ్య ! ”
 అనినఁ గొళికునకిట్లనియె వశిష్ఠుః
 “ విను మేను నీకట్టివిడువంగఁజాలు ;
 దీనినొక్కటిఁగావఁ దీరదు నాకుఁ ;
 బూని పెక్కైసను బ్రోవంగఁగలనె !
 సర్వకృత్యంబులు సరి దీనివలన
 నురీప్త, యెప్పుడో నొదవును నాకుఁ ;
 గావున నీయావుఁ గడచి యోరాజ,
 యేవైనఁ బ్రార్థింపు మిచ్చెదనీకు. ”
 అనిన విశ్వమిత్రుఁడలుకనిట్లనియెః
 “ మునివని నేనిట్లు మోమాటనేయ
 వినయమించుక లేక విజ్ఞవీఁగదవు !
 నినువంటి మానులునెఱి నెందులేరు !

సకలభూతలమెల్ల శాసించునాకు
 నొకకుఱ్ఱినడిగిన్ నొప్పింపఁదగదె !
 పెన్నిధియునుబోలె చిదుకనీ మొదపు
 నెన్నిభంగుల నుండఁజున్నే! యేను. ”
 అనుచుఁ గోపంబున నాగోవుఁబట్టఁ
 దనబలంబులనెల్లఁ దడయక పనిచె.
 అనిచిన, నానేన యాక్రేపుఁబట్టి-
 కొనిపోయి యావుకు గుఱుతుగాఁజూపి,
 యెల్లయింప రాకున్న నెంతయుబలిమిఁ
 దలకొని వల్లెఁ దప్పక దిగిచి
 కట్టంగఁజూచినఁ, గనలి యామొదపు
 మెట్టి యావల్లెలు మిన్నక నన్ని,
 పొట్టలునగులంగఁ బొరిపొరిఁద్రొక్కి,
 యట్టిటుగాఁదోలి యాబలంబులను,
 జనుడెంచి భక్తితోసంయుమిఁబలికె :
 “ ఇనతేజ ! నన్నునుపేక్షింపఁదగునె !
 బలిమి విశ్వామిత్రబలములుపొదివి
 చలమున నాదూడఁ జావనీక్పుచును
 నన్ను బట్టుకపోవ నడచుచున్నారు ;
 క్రన్నని మాన్పవే ! గాధేయుబాధ. ”
 అనిన నూరకయుండ నష్టానిచంద్రు
 మనసు పూనికగాంచి మరలి యామొదపు
 నెఱిగెన్నఁగ్రేవని నిప్పులుగ్రమ్మఁ
 దఱుమిడి క్షితిఁ గాలఁద్రవ్వి దిమ్ముచును,
 స్ఫురితక్రోధంబునఁ బ్రోధంబులదర,
 సరిమురి సేనల నదరంటఁదాడి,
 చెక్కియుఁ జెండియుఁ జెదరఁదన్నియును,
 ద్రొక్కియుఁ ద్రుంచియుఁ ద్రుళ్లడంచియును,

బఱచియుఁ బొడిచియుఁ బాఱఁదోలియును,
 మెఱమియు మెట్టియు మెల్లవాపియును (?)
 గడిమిమైనేతేరఁ, గౌళికుబలము
 తడయక యాకుట్టి దండిమైఁగదిసి
 యేచి యార్పులు బొబ్బలిడుచు సందంద
 నేచందముననైన నిట దీనినిపుడు
 పట్టకున్ననుగాదు పౌరుషంబనుచుఁ
 జాట్టిరా రథ దంతి సూతులనిలిపి,
 యొత్తి యల్లనడాసి యొదిగి డాకాల
 హత్తించి యొక వల్లె నదిబిగియించి
 తలఁగోల దగిలించి తాళ్లనుబట్టి
 పలుమాఱు కోలలపాలు నేయుటయు,
 సంసారబంధముల్ సరి విడఁదన్న
 కంసారిసముఁడైన ఘనయోగివోలె,
 నందికోపించి యంతయుఁ బాశ సమితి
 సందంద తెగఁదన్ని 'హంబా' యటన్న,
 గోమయంబున దానిఱురరోమములను
 సామర్థ్యముప్పొంగ శబరకోటులును
 క్షితియదరఁ బులింద సింహక ద్రవిడ
 తతులనేకలు బల్కిఁ దడయకపుట్టి,
 పరశు నోమర కుంత పట్టస ప్రాస
 పరిఘ గదా శూల బాణాసనాది
 వివిధాయుధంబులు వీరులై తాల్చి
 జవమొప్పుఁ గౌళికునైన్యంబుఁ దాఁకి
 రథముల విఱచి, సారథులఁగారింది,
 రథికులవిడలింది, రథ్యాధినొంది,

కరులనుదెగటార్చి, కలఁచిమాపుతులఁ,
దురగాళిఁ ¹జఱచి, రాతుల ²నేలఁగలిపి,
యొడక కాల్పంట్ల నుక్కడగించి,
³వాఁడిమిగా మోది వదలకయ్యార్య,
హతశేషమైన విశ్వామిత్రబలము
క్షితియెల్లయెడలను జెదరి చేడ్వడియె.
అప్పుడు నందిని హంబారవంబు

లుప్పొంగ మేయుచు నొగింబంచతిలుచుఁ
దనక్రేపు వేడ్కమై దఱచునాకుచును
ఘనముగా విహరింపఁ గౌశికుఁడంతః
“ సచ్చుగా నక్కట ! యాపుచే నిట్లు
చెచ్చెఱ నాసేన చిందువందయ్యె !
బటురాజ తేజంబు బ్రహ్మతేజమున
కలువలఁజేసిన నీడుగా. ” దనుచుఁ
బటుతరనిష్ఠమై బ్రహ్మకుఁ దపము

.....

పెక్కుకాలంబులు పెక్కురీతులను
దక్కక సేయఁ బ్రత్యక్షమైయజుఁడు :
“ అనఘ, నీకోరుబ్రహ్మ భావంబు
ఘనవసిష్ఠుఁడు వల్కఁ గలుగు నీ. ” కనుచు
నానతిచేసి యయ్యజుఁడు వోవుటయు,
జానొప్ప వేడ్క విశ్వామిత్రుఁ డపుడు
రమణ సరుంధతీరమణుముందఱకు
సమబుద్ధి నేతెంచి చతురతనిలిచె.
నిలిచినఁ గనుఁగొని నెఱి నశిష్ఠుండు
లలి ‘ రాజముని ! కుశలంబెని ? ’ కనిన,

మరలి యేలెంచియు మఱియుఁ గౌశికుఁడు
 తరమిడి యత్యుగ్ర తపముననుండె.
 అంతఁ గల్తపపాదుఁడను రాజవరుఁడు
 వింతగా హయమెక్కి వెడలెడుచోట
 శక్తిశంభుఁడు వశిష్టాగ్రసుతుఁడు
 శక్తి సంయమి త్రోవఁజని నెదురై నెఱ,

శక్తిమహాముని కల్తపపాదుని శపించుట

జూచియిట్లనియె నాత్మోఽపివల్లభుఁడు :
 ‘వే చనుమార్గంబు విడిచిపో విప్ర!’
 అనవిని యాశక్తి యవసీశుఁబలికె :
 ‘మనుజేశ, ధర్మంబు మఱచి పల్కెదవు;
 రాజపునీవు; నే బ్రాహ్మణోత్తముఁడ;
 నోజ నేదొలఁగంగ యోగ్యమానీకు!”
 అనిన రాజుట్లను నలుకదీపింప :
 “నినుజూచి పలుకుము; నియమంబులేల!
 తొలఁగు; మూరికీ నీవు దొనఁగులుమాను;
 తొలఁగకుండితివేని తొలఁగింతునివుడు.”
 అనిన సంయమిపల్కు : “నవసీశ, నీదు
 మనసువచ్చినయట్లు మర్దించునన్ను;
 ధర్మమార్గంబు నేదప్పఁ; దప్పినను
 ధర్మంబులన్నియుఁ దప్పఁగావునను.”
 అనిపల్కు రాజన్యుఁ డలిగి యచ్చానిఁ
 దనచేతికశకోలఁ దప్పక వేసె.
 వేసిన నాశక్తి వికృతుడై పలికె :
 ‘వాసి యించుకలేక వసుధేశ, నన్ను
 దఱితున నేయంగ ధర్మమే నీకు!
 వెఱపు విప్రులయెడ విడిచితి; గానఁ,

దక్కక కానలో ¹ దశవర్షములును

అక్కనుడవుగమ్మ రాజ్యంబుమాని. ”

అనిశాపమిచ్చిన, సభిపుడమ్మానిఁ

బొనరి వసిష్ఠసిపుత్రుఁగా నెఱిగి,

పురపురబొక్కుచుఁ బురమున కేగి

గురుకౌశికునకు నా ఘోరతఁబ్బి

యున్నంత, నొకవిప్రుఁ డార్జునుఁగదిసి

సన్నతి మాంసభోజనమడుగుటయు,

రాజప్పు డడబాల రావించి : “ యిట్టి

భోజనంబతనికిఁ భువిఁ బెట్టు. ” మనుచు

— సప్పించేసిన, సడబాల వోయి

యప్పొద్దు మాంసంబులందఁ యున్నఁ

కౌశికుమాయచేఁ గార్యంబుచుఁటచి,

యాశయ్య సరమాంస మనువుగావండి

ద్విజునకుఁ బెట్టి, నాద్విజుఁడుగోషించి :

“ నిజమింతయునులేక స్తృపుఁడు నాకిట్లు

మనుజమాంసము పెట్టు మహాతపాపమున

మనుజాశనుండు దా మహినొనుగాక. ”

అనుచు శాపంబిచ్చి యావిప్రుఁడేగ,

సను వేది యాస్తృపుండట్లయ్యె ; సన్నుడు

వింతగా దనుజుఁడై విహరించుచోట

సంతట నొక్కనాఁడడవిలోపలను,

సమితతపశ్శక్తి, యాశక్తి వచ్చి

సమిధలు విఱుచుచుఁ జరియింపఁ జూచి

కపటాత్ముఁడైనట్టి కౌశికమాని

చపలాత్ము నొకదైత్యుఁ జలముప్పఁబిలిచి

పలికె : “ నోరాక్షస, పనరక నీవు
 బలిమిమై గల్తాషపాదులోఁజొచ్చి,
 యావశిష్టాత్మజానఁగింపు. ” మనిన
 వావిరి నాదైత్యవరుడియ్యొనుచుఁ
 గల్తాషపాదులోఁ గడిమిమైఁజొచ్చి
 జాల్ముడాశక్తినిఁజంపి భక్షించె.
 మఱియు విశ్వామిత్రమాయ ప్రేరేపఁ
 బఱచి యాక్షల్తాషపాదుండు కినిసి,
 పొదలువశిష్ఠసపుత్రులనెల్ల
 ఎదలక వధియించి వరుసఁగోదనియె.
 ఈరీతిఁ దనపుత్రులీల్గినఁ జూచి,
 దారుణశోకాన్నిఁ దాపసోత్తముఁడు
 పత్నియుఁ దానును బలవరింపుచును —
 నూత్నదుఃఖంబున నొగులంగలేక
 కాళ్లుఁ జేతులుఁత్రాటఁగట్టుక పోయి
 నీళ్లు నొక్కటను మునింగిన, సదియుఁ
 బాశంబులన్నియు భగ్నంబునేసి
 పేళలంబుగ ధరిఁబెట్టి నవ్తాని.
 సదిమొద లానది యన్ని నిక్కులను
 విదిత విపాశనా వెలసె ; వెండియును
 నొకకొండచటియలో నుఱుక, నాగిరియు
 వికలంబులేకుండ వెలువలఁబెట్టె ;
 విడువక యవ్తాని విపరీతబుద్ధిఁ
 దడయఁ కంతానఁదగనొక్కగుండు
 కట్టుక ఘోరనక్రగ్రాహములకు
 బెట్టెననదిజొర, బెదరి యన్నదియు
 సతినాత్వికులనంటదలజడన్నట్లు
 శతముఖంబులఁ 1 బాటి 2 శతద్రువయ్యె ;

మఱియును సప్తమాని మరణయత్నములు
 వెఱవక చేసియు విఫలంబులై స,
 దసతపోససభూమిఁ దడయక చేరి
 యసయంబుఁ దపముఁడ, సటనొక్కనాడు,
 తనకుమారుడుకత్తి తాపనుభార్య
 1 యసఘాంగదృశ్యంతియనియెడుముగ్ధ
 తనయగ్రమునఁబోవ, దానిగర్భమున
 2 నుత నున్వర వేదపితరులు చెలఁగ
 విని, మాని యెంతయు వెలఁదిగర్భమునఁ
 దనయఁడుండుఁజెఱింగి తద్దహర్షించి
 పుత్రశోకముమాని పొలఁతియుఁ గానుఁ
 బొత్తునిజన్మంబు ప్రార్థించుచుండె. —
 లంతట నొక్కనాఁ డమానికోడ
 లెంతయు జలములకేతెంచుచోట
 ఘనకల్తఘండైన కల్తాషపాదుఁ
 డెనయ నాముసికాంతి నేదిమ్రొంగంగఁ
 జనుదేర, 2 బాచదృశ్యంతి తలంక,
 మునుదానినీక్షించి ముసివసిష్ఠుండు

కల్తాషపాదుఁడు శాపవిముక్తుఁడగుట

వెఱవకుమని దానివెఱపెల్ల మాన్పి,
 మఱవక వానిపై మంత్రోదకంబు
 ఝల్లసఁ దనమంత్రకత్తిచే నపుడు
 చల్లిన, రాక్షసచపలభావమును
 గల్తాషపాదుండు కడముట్ట విడిచి
 మేల్చిరాజై ప్రణమిల్లి యాలోస,

వినయసద్భక్తితో వీక్షించి పలికె:

“అనఘాత్మ, నీచేత నణగె శాపంబు;

చనియెద నేనింక జనపదంబునకు;

నెఱసినవేడ్క నీ వేతేరవలయు.”

అనవుడు మానియు సంగీకరించి

పానర నారాజన్యువునికి నేతెంచె.

అపుడు కల్లాష సానావనీశ్వరుడు

తపసియుఁ దానును దసపురంబునకు

నేతెంచి, మంత్రుల నింతులఁ గూడి

యాతాపసారాధ్యుఁ డర్చింపి మ్రొక్కి

ప్రణవించి పలికె: “నోధన్యాత్మ, నాకు

గణుతింప మునిశాపకారణంబునను

మగువఁ గూడఁగరాదు మరణోక్తిభీతి;

మగవాని నొక్కని మదయంతియందుఁ

గులమెల్ల నిలుపంగఁ గుదురై నవానిఁ

జెలుపుగా నీవయ్య! క్షేత్రజ్ఞఁగాను.”

అనుచుఁ బ్రార్థననేయ నతఁడు గైకొనుచు

మనుజేశుసతియైన మదయంతియందు

నొకఘట్ట నుత్తము నుదయింపఁజేసి

ప్రకటించి రాజుచే బహుమానమంది

యచ్చోటువీడ్కొని యాశ్రమంబునకుఁ

జెచ్చెరనేతెంచ శిష్యులుగొలువ.

అంత నదృశ్యుని హర్షంబుతోడఁ

గాంతిమంతునిఁ బుత్రు ఘనతపోధనుని

రవినీధి తేజఁ బరాశరుఁగనియె.

అవసరంబునవచ్చి యావసిష్ఠుండు

సకలకర్తంబులు శాస్త్రోక్తిఁజేసి,

ప్రకటించి పెనుపంగఁ, బ్రబలి యాసుతుఁడు

కాలోప 1 నీతుడై కలవిద్యలెల్ల
 లీలమైనేర్చి, వాలిక ప్రాయమునను
 దాతకు నణిగించి తపమునకరిగి
 ప్రీతితోడఁ దపంబు పెక్కిండ్లుచేసి,
 హరి ధాత హరులఁ బ్రత్యక్షంబుచేసి,
 వరుస వారలచేత వరములుపడసి,
 మరలి యేతెంచి యామహి బాత్తుడుండు
 గురుతరంబుగఁ దాతకును భక్తిమొక్కి-
 పలికె : “ భవ్యాత్మక, ఫలియించెదపము ;
 అరి మిమ్మొకటి నేనడుగవచ్చితిని ;
 పితృబుణంబునుపరి బిడ్డఁడేమిటికి !
 చిత్తులకెల్లను బ్రయముగా నిపుడు
 ఘోరతపంబునఁ గుటిల రాక్షసులఁ
 బేరుమాన్పెద నన్ను బ్రయముతో నెనువు. ”
 మనవుడు సమ్మాని మనుమనిఁబలికె :
 “ ననఘ, తపంబేల యల్పంపుఁబసికి !
 నుగ్రతపంబున నొకీడు దోచు ;
 2 వ్యగ్రత దాసిచే నణఁగులోకములు.
 ఈయర్థమునకు నే సతిహాస మొకటి
 ధీయుక్తిఁ జెప్పెద ధీరాత్మ, వినుము.
 కృతవీర్యుడనురాజు క్షితియేలి మున్ను
 జతురతిఁ గావించె సకలయజ్ఞములు.
 ప్రీతి యాజకులైన భృగునందనులకు
 బ్రాతి దక్షిణలుగా బహుధనంబొసగి
 యాపుణ్యఫలమున నాంధ్రును దానుఁ
 బ్రాపించె నాశంబు పార్థివోత్తముఁడు.

ఆవెన్నె దత్తుత్తు లవనినేలుచును
 ఆవిపులకు ధనంబబ్బుటయెఱిగి,
 భృగుతనూభవులను బిలిపించి బలిమిఁ
 దెగనియర్థముశృష్టఁ దివిటీయిట్లనిరి :
 'ద్విజాలార, మీకేల విపులార్థశతులు ?
 విజయింపవలె మాకు వేగంబెఱెండు'.
 అనిన, వారలు ధనమట్లీయకున్నఁ
 గినిసి భార్గవుల నాక్షితివులు చంపి,
 దాచినధనములు దాక్షిణ్యకొనుచుఁ
 బూచి ¹ యెవ్వనినిందుఁ బొడమనీమనుచు
 సర్భకులాదిగా ² సణగించుచోట,
 గర్భంబు నొక కాంత గరిమతోడొడల
 ధరియించెఁ బదియెండు ; తగ నంతమీఁద
 సురుచిరాత్మకుడైన సుతునిఁ గాంచుటయు,
 సరయంగ నాపుత్తుడొర్వుడై పెరిగి
 జననిచే జనకులచావెల్ల నెఱిగి
 ఘనతపంబొసరింపఁ, గలఁగెలోకిములు ;
 సురరాజభీతిలై ; సూర్యుండుసల్లె ;
 సరుదందెభవుఁ ; డజుండభీతిఁబొందె
 నప్పడొర్వునితండ్రు లచటికివచ్చి
 యుప్పొంగి పలికిరయ్యురుతపోధనుని :

పితరు తొర్వుని శాంతునిఁజేయుట

'ఓవత్స ! యింక నీయుగ్రతపంబు
 గావింపవలదు లోకములఁగాల్చెడిని
 కృతవీర్యసుతులచేఁ గృతమున నేము
 సతతధనాపేక్షఁ జచ్చుటలేదు ;

పరలోకసౌఖ్యంబు ప్రాపించుకొఱకుఁ
 బొరలి యావిధమునఁ ¹ బాలిసితిమింతె. '
 అనిన నౌర్వుడుపల్కుఁ : 'నమలాత్మలార,
 యెనసిన యీతపంభేమాన్తి నేసి,
 నన్నునే గాల్చు నీపవతపోవహ్ని ;
 యున్నతి నెచ్చోట నునుకునే. ' సనిన
 సంతయుఁ జింతించి యుష్మానులసిరి :
 'వితతపోవహ్ని విమలాత్మ! యిపుడు
 జలముల ² లోకముల్ జసియించెగాన
 జలధిలోవైపును జలము గ్రోలంగ. '
 అనిన నారలమాటలంగీకరించి
 యనిచి దండమువెట్టి యౌర్వుడువోయి,
 తనతపశ్శిఖ సముద్రములోన వైవ
 సనయంబు బడబొగ్గియై యుండె; సంత
 నౌర్వుడు నటవచ్చి యుంబయుఁ దాను
 సర్వకర్తంబులు సలుపుచు నుండె.
 కావునఁ పాత్రక, కడిదితపంబు
 గావింపవల దింకఁగార్యంబువినుము.
 రాక్షసక్షయముగా రమణ జన్మంబు
 దీక్షతో జేయంగఁ ³ దివులుము నీవు. "
 అని వశిష్ఠుడుచెప్ప నప్పరాశరుడు
 విసి యిచ్చగించి యవ్వపిసమధ్యమున
 సకలసాధనములుఁజయ్యనఁగూర్చి
 ప్రకటించి రాక్షసప్రళయయాగంబు
 చేయుచునుండంగఁ, శివరిదానపులు
 నాయజునకుఁజెప్ప, సద్దేవుడవును

పొనరఁ బులస్త్యాదిమునులఁ బుత్రైర,
 ననఘులేతెంచిరయ్యజ్ఞవాటికకు. .
 ఆరీతి వచ్చినయమ్మనీంద్రులకు
 నారీతినర్హులపృథాశరుఁడు
 గారవంబుననిచ్చి, కలితాననములు
 ధీరత్వబెట్టించి దృఢభక్తిబలికె :
 “ఓమహాత్మకులార, యోగ్యులుమీర
 లీమహి కేతెంచుటేమికారణము !
 ఏనుభవ్యుడనైతి ; నింక నాపితరు
 లానినసౌఖ్యంబులనుభవించెదరు.
 ఏపని నాచేత నెసగుమీకిపును ?
 చేపట్టి దయతోడఁ జేయించుకొనుఁడు.”
 అనినఁ బులస్త్యాదు లాశక్తిసుతుని
 వినయంబునకు ¹ మెచ్చి వేడ్కసిట్లనిరి :
 “మహితాత్మ, నీయట్టిమనుషుండు గలుగ
 మహి వశిష్ఠుండు నెమ్మదినున్నవాఁడు ;
 ఆమహాత్మునిధైర్య మాశాంతగుణము
 నేమంబుతోఁ జెప్పనేర్తుమి మేము !
 అతనితోఁ బగగొని యాకాశికుండు
² మతకమునల్పిన, మాయదానవుఁడు
 తినియె మీతండ్రుల దేవసన్నిభుల.
 దనుజులుచేసినతప్పు గాదదియు ;
 వారును మీతాత నరతపోమహిమ
 బోరనఁ గాంచిరి పుణ్యలోకములు ;
 కావున నీవింక ఘనరోషముదుగు ;
 కావింపవలవ దీక్షకువు చాలింపు.”

అని పులస్త్యుడు లిట్లానతిచ్చినను
 విని పరాశరమాని వేడ్కనిట్లనియె :
 “¹మీవాక్యమంతయు మీఱక ²నేతు ;
 నేవిధంబుననార్తు సీనుహావహ్ని ?”
 అనిన మానులుపల్కి : “రణఘాత్య, దీని
 నొసర హేమాద్రికి నుత్తరంబునను
 గడు ఘోరమైయుండుకాననమందు
 వెడలింపు ³మీ” వన్న వేగంబెహాయి
 యనలంబుగైకొని యప్పరాశగుండు,
 మునులవీడ్కొల్పి యిమ్ముల సంతలోన
 దనుజాటవీ దాహ దానాగ్నిఁ బోలు
 ఘనతరాటవిలోకం గడువేగ వైచె.
 వైచిన నాచిచ్చు వనమెల్లసిండి
 యేది దానాగ్నియై యెప్పుడుమండె,
 నప్పుడు శాక్తియుఁ డలుకచాలించి
 తప్పక చనుదెంచి తాళకు మ్రొక్కి,
 యవ్వకుఁ దల్లికి సతిభక్తి నెఱగి,
 మవ్వంపుఁదపములు మహిజేయుచుండె.
 అట గౌళికుండును సతిఘోరతపము
 పటుబుద్ధిఁ గావించి బహువత్సరములు
 బ్రహ్మసంధవుచేత బ్రహ్మమెచ్చంగ
 బ్రహ్మమునిత్వంబు భక్తితోఁబడసి,
 యావిశిష్టునకును సబ్బసంధవున
 కేవలం సరివచ్చి యెలమివర్తించె.
 అసఘ, తపశ్శక్తి సందంగరాని
 ఫలములుగలవె ! సంభాషితాత్ములకు.

1. మీవాక్య. 2. పోలంగ శిఁదాజిభూమిగై నేతు. రం. నా. రా. యు. కా.

3. మీయగ్ని వేగంబెయనిన. (మా)

ఎనయ నీతాపత్యహితవశిష్టార్య -
 ఘనమహాఖ్యాసముల్ కడుభక్తి వినినఁ
 జదివిన వ్రాసిన జనులకెప్పుడును
 బొదలు సంపదలును బుణ్యజాలములు.
 శావున భక్తితోఁగొంటేయ, మీరు
 భావింప నొకమునిఁ బరమతపస్విఁ
 జేపట్టియున్న నీక్ష్మితి నెంతవారు
 నేపట్టునను మీకు నీడుగాలేరు. ”
 అనుచు నవ్విధమున సంగారపర్లుఁ
 డనయంబు చెప్పంగ నర్జునుండనియె :
 “ అసఘ, నీచెప్పినయట్ల చేసెదము ;
 వినుతాత్మఁడగు నొక్కవిప్రుండుగలఁడె ! ”
 అనుడు దివ్యుడునల్కు : “ నాచార్యుఁగాఁగ
 నొనరింపఁదగువిప్రు మర్వీశ, వినుము ;
 ఉత్కచంబనుతీర్థమున్నది యెదుట ;
 సత్కాంతినిధులార, చనుఁడు మీరటకు.
 ధౌమ్యుడున్నాడందుఁ దాపసోత్తముఁడు ;
 సౌమ్యుడతండు మీచసపుచేకొనును.
 ఆచార్యుఁగా మీగ లతనిఁబ్రార్థింపుఁ ;
 డాచుల్కుఁడనమేగు సంతలో. ” ననిన
 సంగారపర్లుచే సంతయుఁ దెలిసి,
 సంగతిఁ బొండవుల్ సంతసంబునను
 అతనివీడ్కొని వేగ నాగంగదాటి,
 ధృతివచ్చి యుత్కచతీర్థంబుసందుఁ

పాండవులు ధౌమ్యునిఁ బురోహితుఁగా వరించుట

దపమున్న ధౌమ్య నుత్తమకళారమ్య
 విపులవర్తససౌమ్య వేడ్కతోఁగాంచి

జననీనమేతులై సాగిలిమ్రొక్క,
ముని వారిఁబూజించి ముఖవికాసమునః
“ నే మొకొ! వచ్చితి రిటనన్న వెదకి ;
భూమి మీప్పత్తాంతములు వినియుందు ;
దుర్యోధనుఁడు నేయుదుష్కార్యములకుఁ
గార్యంబువుట్టనిగిణి వర్తింతు. 1
మిముఁ 1 గూల్చువారై న మీరు చింతించి
సమబుద్ధినున్న మీశాంతి వర్ణింతు.
వేడుక తీర్చుకొత్త 2 విభులార, మిమ్ముఁ
జూడఁగంటిమి నేడు సుదినంబుమాకు.
మీరుకాలినవార్త మేదిసిమ్రోయఁ
గౌరవకుల మేను గాల్పఁజింతించి,
మఱి యోగదృష్టి మీమనికి యెఱింగి—
మఱివకున్నారము మిముఁ గాంతురనుచు.
పరమకళ్యాణంబు పాంచాలువీట
దొరకొనుమీకు బంధువులెల్ల నెఱుంగ.
అప్పుడు విని మిమ్ము నాంబికేయుండు
రప్పించి మఱి యర్ధరాజ్యమిఁగలఁడు.”
అనిస సంతోషించి యతనికిఁ బొందు-
తనయులిట్లసరిః “ మీతత్త్వమిట్టిదియె ;
ఇచ్చలో మిముఁ బురోహితునిఁగాఁ గోరి
వచ్చితిమిచటికి ; వాత్సల్యలీల
సనుమతిచేసి మమ్మనువుదుగాక ;
చనవలె గాంపిల్యజనపదంబునకు. ”
అనుటయు నట్లకాకని పురోహితము
మునియియ్యకొని ప్రియంబున వీడుకొలువఁ,

గవచభారులువోలె గడలి పాండవులు
 జవమొప్ప నడచుచు సంప్రీతి ¹ యడరఁ
 బోవుచో, గొండలు భూసురోత్తములు
 త్రోవ గుంపులుగూడి తోడ్పెట్టి నడవఁ,
 గ్రోధమించుక లేక ఇంభినెలరఁగు
 సాధువిప్రులఁగూడి జననియుఁ దారు
 నడచి శరావతినది యుత్తరించి
 యడరంగవచ్చుచో, నంతఁ గట్టెదురఁ
 గాంచిరి మణిసామ్య కాంచనరమ్య
 సందిత సురపురీ సమభాసురంబు,
 గజరాజ భటరాజ ఘనరాజయోగ
 నిజకీర్తిగుణసుధా నిర్మలీకృతము,
 సభ్రస్థలభ్రమ ² దభ్రనందర్భ
 విభ్రమాస్పద సాధవీధిబంధురము,
 కేలీగృహందిత కృత్రిమపుష్ప
 లీలాపలోల శిలీముఖాకులము,
 నిరుపమ తారుణ్య నిదితలావణ్య
 వరవసి తారత్న వైభవోజ్జ్వలము,
 బహుతర కుట్టిమ భర్తమాణిక్య
 మహనీయ తోరణమార్గ శోభితము,
 రవిరథవాహ విక్రమ ³ ధావనోత్థ
 పవనచాలిత కేతుపట భావితంబు
 నింపార ద్రుపదరాజేలుచునున్న
 కాంపిల్యనగరంబు; గనుఁగొని యలరి
 వివ్రకోటులుఁ దారు వేడ్కఁ గాంతేయు
 లాప్రాద్దేహాద్ధి నూర్యాస్తమయమునఁ

గుమ్మరవాడలో గుణియైన యొక్క
 కుమ్మరివానింట గుఱుతుగా విడిసి,
 భిక్షాన్నములుదెచ్చి ప్రియముతోఁ గుడిచి
 యక్షీణసుఖనిద్ర నందిరారాత్రి.
 అంత స్వయంవరంబందుఁ బాండవులు
 కాంతఁగైకొన రాచగమిమోములెల్లఁ
 దెల్లనానిట్లని తెలిపినమాడ్కిఁ
 దెల్లఁబాతె సురేంద్ర ¹ దిగ్భావముగము ;
 పుండరీకాక్షునిఁబాడగన్న నయన
 పుండరీకంబులు బోరన నెల్లి
 వికసించుఁ బాండవవిభులకన్నట్లు
 వికసించెఁ గొలఁకుల విరిదమ్మిగములు ;
 విభులోలిఁ దమచేత విలువంపరాక
 సభయులై యెండొండ జరుగుదురిట్టు
 లని చూపిచెప్పినట్లా కాశవీధి
 వెనుకొని చుక్కలు విచ్చిపోఁ దొణఁగె ;
 ద్విజరూపధరుఁడెల్లఁ దివియుఁ గార్తుకము
 ద్విజకులంబులకెల్లఁ దేజంబువచ్చు
 నని వేడ్కఁ దమలోన నాడుకొన్నట్లు
 గొణఁగఁజొచ్చె ద్విజాలి గూడులలోన ;
 వారణావతములో వహ్ని పాండవులఁ
 - బారణగొనెనని ప్రజలాడుకొనఁగ
 నానిందఁ బాపుకో నగ్నిరాఁబోలు
 నీనెలపునకన నెఱుఁగి దోచె ;
 విజయాశ్రుములఁ ద్రైవ్య వీరులకెల్ల
 గజవీధి యొసంగఁగఁ గాలకాలమున (!)

1. దిగ్భావము. (మా)

నుదయింతునన్నట్టు బుదయాద్రిసూర్యుఁ
డుదయించె నర్ఘ్యంబులొసగ బ్రాహ్మణులు.

ద్రౌపదీస్వయంవరోత్సవము

అటమున్న ద్రుపదుండు నఖిలదిక్కులకుఁ
బటులీలఁ గల్యాణవక్రికర్త వ్రాసి
క్షుత్త్రకోటికిఁ జెప్పఁ, జయ్యన వారు
యాత్రామహాభేరు లందంద మ్రోయఁ
దమతమగొడుగులుఁ దమతమపడగ
లమితవైఖరి ¹ మెఱయ నాప్రాద్దె కదలి
వచ్చుచో, శల్యుండు వజ్రీతుల్యుండు
నచ్చినభుజబలోన్నతిఁ బెచ్చుపెరిగిః
'విలువంతు గుఱిద్రుంతు వెలఁదివరింతుఁ
బలుకులేల!' ని వచ్చెఁ బాంచాలుపురికి;
శిశుపాలుఁ డతిరథశ్రేష్ఠులతోడ
దశదిశలద్రువఁ బ్రతాపించి కదలి
తగినకోమలిగల్గెఁ దనశయ్యకనుచు
నగియెడువారిఁ ² గానక వచ్చె నటకు;
దుర్యోధనుఁడు మహాద్భుతవైభవమున
ధైర్యభూషణులైన తమ్ములు గొలువ
నేకార్ణవఖ్యాతి నిభములు గొలువ
ధాకతోవచ్చెఁ జాట్టపువానిపురికి;
నలివేఁగిబాందాస సంగాధిరాజు
నలుగడఁ గవికీర్తనంబులు చెలఁగః
'విజయుఁడుర్వరలేనివేళ ³ నేదెత్తు
గజయాన' ననివచ్చెఁ గాంపిల్యపురికి;

‘రాకమానరు పాండురాజనందనులు
నాకుఁజూడఁగఁగల్గు నయమొప్ప’ ననుచు
నారాయణుడు వచ్చె నలుగడ ¹ వృష్టి-
వీరులు నేవింప విందుప్రోలికిని.

ఈరీతి మఱియు ననేకులు స్వపులు
వారాశివలయిత వసుమతినుండి
చిగురుఁబోడి విరాలిచిక్కముచేరు
తిగిచినకరణి సంధిలిరి తిత్సరిని.

ఉర్విమోపరులెల్ల నొకవంకఁ గూడ
నుర్విభారము శేషుఁడోర్వలేడయ్యె.
పనిగొని నేనతోఁ బాంచాలుడట్టి
యినసోమవంశ్యుల కెదురుగాఁ బోయి
తడయక తోడ్చి తగు విడిదలల
విడియించి, వారికి విభవంబుమెఱసి
యుపచారములునేయ, నొకరీతి రాత్రి
స్వపులువేగించిరి నెలఁతరాఁగోరి.

ఆడుబిడ్డకును స్వయంవరోత్సవము
నేడని ద్రుపదుండు నిజపురిలోనఁ
జాటింపఁబనిచిన, శంబరారియును
బాటింపఁబనిచెను బాణసంపదను.

మఱునాఁడు ద్రుపదుండు మనుజేంద్రసథలఁ
దఱిగొని యింద్రనందను పెదకించి
కానక, గజముపై గంటయెత్తించి
జానొప్ప నిట్లని చాటఁబులైఁచె :

“మంచలమీఁద వేమాఱుండి మిగుల
నందిత పుష్పగంధాదులవలన

రూపింప నొప్పుకార్తుక మెవ్వడేని
 మోపెట్టి పంచాస్త్రములు వింటఁ దొడిగి
 యంత్రమత్స్యమునేయు, నతఁడు ద్రాపదికి
 మంత్ర దేవతగూర్చు మగఁడు గాఁగలఁడు. "

అనిచాటుటయు, విని యారాజులత్తు
 లినుమడింపఁగ రాజులెల్లఁగై నేసి,
 గుంపులై సింగంపుఁగొదమలు వోలె
 సంపద మెఱసి పాంచాలిరాఁగోరి
 ధనువువంపకమున్న తమమీఁద మరుఁడు
 ధనువువంపఁగఁ బోయి తగినవేడుకను
 వందిమాగధులు కై వారములే నేయఁ
 గ్రందైన మంచలు క్రమముతో నెక్కి
 యెప్పుడెప్పుడు కృష్ణనీక్ష్మింప మాకుఁ
 జొప్పడు నని నెక్కిచూచిరెదుల్లు.
 విప్రులు వైశ్యులు ¹ వృషలవల్లభులుఁ
 గప్రము ² గంధంబుఁ గై నేసివచ్చి
 చెలువఁబాంచాలిఁ జూచినఁజాలు ననుచుఁ
 గులములేర్పడ వచ్చి కూర్చుండిరచట.
 ద్విజులలోపలవచ్చి ద్విజరాజవంశ్య
³ లజిన జటా వల్కలాంచితులగుచు
 ఘనమైన రాజలోకములోనఁ జొచ్చి
 పొనర నందఱకంటఁ బొడవుదీపింపఁ
 గొనకొన్న వేడుకఁ గూర్చుండి రంత.
 కొనియాడు మానవకోటుల రవము,
 దునియని పటహాది తూర్వరవంబు,
 జెలఁగు భూసురుల యాశీర్వాదరవము,
 బలుకు లోకుల పక్ష సాతరవంబుఁ

బోరుకలంగ సంభోనిధిద్రచ్చు
 నారావమునుబోలె నప్పుడెంతయును.
 అటమున్న ద్రుపదరాజాత్మసంభవను
 బటుతరకల్యాణ 1 భాగ్య యోగ్యతలఁ
 గై నేయఁబనిచినఁ, గలికి జవ్వనులు
 చేసూటి బోటిమెచ్చినఁరిపాటిఁ
 జంపక తైలంబు చారుధమ్మిల్ల
 సంపదకింపుగా నకియకు నంటి,
 కలకంఠి నలసత గదయకయుండ
 2 నలకలు మెల్లస నతివకుదువ్వీ,
 కుంకుమ చందన గోరోచనముల
 పంకంబు 3 సతిమేనఁ బసిమిరానలఁది,
 నీలాలకాంగుల నెఱి దొరలించి
 యోలిఁబట్టినతీర్థ మువిడకు నార్చి,
 మెత్తని 4 వలిసాన మెయితడి యొత్తి
 యుత్తమాంగజలంబు లొయ్యస విద్రీచి,
 తొడరి కాలాగరుధూపవాసనలఁ
 దడియార్చి, మల్లి కాదామముల్ దురిమి,
 తిలకంబు బాలికాతిలకంబునుదుట
 నలికంబుగాఁబెట్టి నగవంకురింపఁ,
 గాటుక తెలిసోగకన్నుల వ్రాసి,
 పాటించి మకరికాపత్రంబు లొత్తి,
 స్వాతి తా ముత్తైమై చనుదెంచె ననఁగ
 బ్రాతిగా నాసికాభరణంబు వెట్టి,
 మృగనాభికప్రము మేలనచేసి,
 మృగనేత్ర చక్కనిమెయిదీఁగె నలఁది

వట¹ ఫలాధరకు దువ్వట మావటముగఁ
 దటుకునఁ గట్టి, యెంతయు ముదంబొదవ
 మట్టెలు మొలనూళ్లు మణివలయుములుఁ
 గట్టి, నేవళములుఁ గంఠమాలికలు
 బవిరె లుంగరములుఁబల్లేరుపువ్వు
 లివియాదిగా సొమ్ము లింతికిఁ దొడిగి,
 వాలికలైన నివ్వాలికలెత్తి,
 బాలికామణికి సౌభాగ్యదర్పణము
 చూపినఁ, దనరూపు చూడలజ్జించి
 ద్రావది తనయింటి ధనువుచింతించి :

“ యీకార్తుకమువంచి యెవ్వఁడే నన్ను
² కైకొనునట్లైనా ! కాదొకొ ! ” యనుచుఁ
³ దలపోయఁ, జెలువలాధవళాయతాక్షిఁ
 గొలుపుకూటమునకుఁ గొమరొప్పఁదెచ్చి
 యారాజునకుఁజూప, నతఁడుముద్దాడి
 కీరభాషిణిఁ బల్లకి యెక్కఁబనిచి
 ఛత్రచామరములు⁴ సకీయలుపునఁ
 జిత్రవైఖరి మహాసేనలు నడవ,
 సంతనకట్టి ధృష్టద్యుమ్నుకపుడు
 నెంతయుఁ బ్రియమున నిట్లనిపలికె :
 “ కన్నియ రాజమార్గంబునఁ జనుచుఁ
 గన్నిచ్చయగురాజుఁ కైకొనరాదు ;
 వెలయ బ్రహ్మక్షత్ర విటూర్ధులందు
 నలువొప్ప నెవ్వఁడైనను గొదలేదు ;
 ఇవ్విల్లుమోపెట్టి యిషుపంచకమున
 దవ్వలయంత్రమత్స్యమునెవ్వఁడెయు

వసజాతముఖ వానివరియింపఁగలది.
 వినఁజెప్పుమబలకు వీరులు వినఁగ
 సతిభక్తిఁ బేర్వేర నట్టివీరులను
 సుతఁగఱింగింపుమీ చూపుచు.” ననుచు
 నెల్లరు వినఁజెప్ప నింతి యామాట
 లెల్లను ధరియించె హృదయంబులోన.
 ఇదేవచ్చె బాంచాలి యివ్వీధికనుచు
 నదేవచ్చె బాంచాలి యివ్వీధికనుచు
 నొక్కమొత్తంబులై యువిదపైఁ గవిసి
 నిక్కినమెడలెల్ల నిడుపులుగాఁగ
 రాజలోకము చూడ, రాజబింబాస్య-
 కాబాడచూపుచు సగ్రజుండనియె :

ధృష్టద్యుమ్నుఁడు రాజులఁ బేర్వేర ద్రావడికిఁ జూపిచెప్పుట

“మలయజగంధి, యీమనుజేశుఁజూడు,
 మలవడ ముత్యాలహారముల్ వైచి
 పన్నగపతివోలె బాహువిస్ఫూర్తి
 నున్నవాఁ; డితఁడు పాండుఁడు నీరజాక్షి !
 కుంతలపతివీడె కుటిలకుంతలుల
 చింతా 1 స్థలులఁగాని చేయఁడు విడిది;
 స్వారాజునకు నాత్మచలియింపుచుండఁ
 బారియాత్రాపురిఁ బాలించునితఁడు.
 మాళవేశ్వరుఁజూడు మదిరాయతాక్షి !
 బాలార్కనిభమాళి భరియించువాఁడు;
 వీని యావనమున విహరింప రంభ
 మేనక యూర్వసి మెఱసికోరుదురు.

తరుణి, యీతఁడు పరంతపుఁడనువాఁడు
 మరహఁటకామిసీ మదనమంత్రంబు ;
 వీనిశాస్త్రవగేహ విపినమధ్యమున
 నీనినపులులుండు నెందునుబోక.
 భూరిశ్రవుఁడు వీఁడఁ పూఁఁబోడి, చూడు
 ధీరుఁడు బాహ్నిక దేశనాయకుఁడు ;
 బలుఁడు భీముఁడు సింహబలుఁడు మాగధుఁడు
 బలమునఁ దనతోటిపాటివారనుచు
 నెక్కువలావున నెపుడు మట్టాడు.
 జొక్కించుమగవానిఁ జూడుమా శల్యుఁ.
 జేదీశు నిటుచూడు శిశుపాలు నబల !
 2 ఈదృక్ శుభమువిని యెదిరి శూరులకు
 బలవంతమున నైన భామిని, నిన్ను
 వలవంతఁ గొనిపోవ వచ్చినవాఁడు.
 మధురిపుఁడెవ్వనిమహిమకుఁ గాక
 మధురనుండకపోయె మహినొక్కపురికి ;
 రాకేందువదన, జరాసంధుఁజూడు
 కైలాసఁ డీవిల్లు కసపునకైన ;
 అవనీశవరుల సహస్రసంఖ్యలను
 శివగాత్రికై వీఁడు యెఁబెట్టినాఁడు.
 జగతి సత్తోహిణిసంఖ్యలుగలుగు
 పగ రాక్షసులఁజంపి ప్రజలలో నిపుడు
 సాధులగుననున్న జగ దేశనాథుఁ
 డాదినారాయణుండైన దేవుఁడు
 బాణాసురునితోడి బవరంబునాఁడు
 బాణునికై పూని భవుఁడువచ్చినను

బ్రహ్మభులనోడఁ బాల్పడి పోరినట్టి
 సమరభీమునిజూడు జలబాష్ఠి, బలుని.
 కర్ణజూడుము వీడఁ కర్ణాంతనేత్ర !
 దుర్జి వారుఁడు వీడఁ! దురములోపలను ;
 ఎన్నికఁ 1 గవులకు నితఁడిచ్చుధనము
 పన్నగపత్నియైన భరియింపజేడు.
 శారవపతి వీడఁ కమలాక్షి, చూడు
 ధారుణీశులనెల్లఁ దగ నేలినతఁడు ;
 వీనిధాటిభేరి వినినవీరులకుఁ
 గానరావలెనొండఁ గానఁజోవలెను.
 నలువొప్ప ధృతరాష్ట్రునకు బిడ్డనిచ్చి
 బలిమి భూస్థలిఁ తెల్లుబడిగాఁగ నేలు
 బంధునంపదఁ గాకిబలగంబుఁ దెగడు
 గాంధారరాజు నోకల్యాణి, చూడు.
 ఈతఁడు శూరనే ; నితఁడువిరాటుఁ ;
 డీతఁడు 2 భగదత్తుఁ ; డీతఁడు సైంధవుఁడు ;
 ఇతఁడు చిత్రాంగదుం ; డీతఁడు సుషేనుఁ ;
 డీతఁడు నేనాభిదుం ; డీతఁడు సుశర్మ ;
 వాడఁ సుమిత్రుండు ; వత్సరాజితఁడు ;
 వాడఁ చూడుము పౌండ్రవాసుదేవుండు ;
 శ్రీనిధులదె చంద్రనేన సముద్ర-
 నేన శుభాంగద చేకితానులును. ”
 అనిచూపి వెండియు నవనిఁ గాంభోజ-
 ఘనశూరనేన కేకయులాదిగాఁగ
 నృపులఁ గన్గొనఁజేసి, నమ్మిబ్రాహ్మణుల
 నపరిమితాధ్వరాహర్తలఁ జూపి,

హేమకోటికి బడగెత్తు వై శ్యులను
 భామకేర్పడఁజూపి, పాంచాలనుతుఁడు
 ఆవరవర్ణిని నవరచర్ణులకు
 వేవేగఁ జూపి యావిభులకిట్లసయె :
 “ సకలభూములవారుఁ జనుదెంచివారు ;
 శుకవాణి మీకు రాఁ 1 నూడద యురక. -
 ఇవ్వెల్లుమోపెట్టి, యేనింట మీనుఁ
 ద్రెవ్వసేసినవాఁడు దీనికిమగఁడు.
 2 అంగవింతురుగాక యాకార్యమునకు
 శృంగారనిధు. 3 లన్నఁ జెలఁగి పార్థివులు,

మత్స్యయంత్ర మేయుటలో రాజపుత్రులు సరాభూతులగుట

మూలగాలికిలేచు మొగిభులుపోలె
 నోలి నందఱులేచి యుద్దండవృత్తి,
 నందిత పదఘట్టనారావమెసగ
 మంచలపై నుండి మహిడిగ్గనురికి,
 పైపుట్టములువుచ్చి పటులీలదాటి
 .....
 .....
 యాభంగివచ్చిన యాకృతివోలె,
 మనుజవార్ధిమధింప మంధరాచలము
 చనుదెంచెనో విష్ణుసన్నిధి కనఁగ,
 నిరువంకలను నడుమేక ప్రకార
 పరిణతిఁ బుణ్యాత్మపలుకునువోలె,
 గదియ నక్కజమైనఁ గదిసి చేదూర్చి,
 - కదలింపరాకయగ్గలము మల్లాడి,

కొందఱువిరిగిరి ; కొందఱావిల్లు
చెందిన వేడ్క వంటయు నత్తలేక
కలగిరి ; కొందఱు కదలించి యెత్తి
యెలమి నించుక నారియెక్కింపలేక

.....

పూపునఁదివియువో బోవునోప్రాణ
మేపునఁ బాంచాలికిఁ బూపతుల

.....

అనుచుఁబోయి కృష్ణ యాత్మనోనవ్వ ;
మునుపు కొందఱు వీతములు డిగ్గరైరి ;
ఘోరమైయున్నఁ గన్గొని కొందఱందు :

“నీరీతి బాంచాలినియత్నిమున
నుడివెట్టెనో ! శాక, మొదల నీవిల్లు
డఁగి యొక్కఁడేనిఁ గదలింపకున్ !”

అని చూడభీతులై యంగంద నిలిచి

ఁనుఁగొనుచుండిరి ఘనశరాసము.

మఱికొందఱు విల్లు మలయుచుఁగదిసి

నెఱిగదల్పఁగలేక నివ్రేఱఁజనిరి.

కొందఱు : “టీవల్లేల ! కోమలియేల !

యిందఱతోపల నీసిగ్గులేల !

ఊరకుండుటకార్య ; మువిదక్షై నోళ్లు
నూరకుండుటకార్య మొప్పుగా” ననిరి.

అంత జరాసంధుఁ డావిల్లుగిదిసి

పంఠింబుతో నెత్తి ప్రజలెల్లఁ బొగడ

మిడికొప్పునకు నారి మనపగింజంతి

కడమగా నెక్కించి గ్రక్కునవిడిచె ;

అటువిడిచిన వ్రాటనాపింటికిందఁ

బటుసహస్రములీలై బ్రజలునఁదడిసి.

మద్రేశుఁ డప్పుడు మదమునఁగఁగిసి
 యద్రుఁబోలినచాప మువలీలనెత్తి,
 పెడగాల నడుమూఁడు పెసరగింజంత
 కడమగా నెక్కించి గ్రక్కున విడిచె.
 శిశుపాలుఁడును కనచేటికి విల్లు
 వశముగానెత్తి భూవరులెల్లఁ జూడ
 వడిఁ గొప్పనకు నారి వరిగింజయంత
 కడమగా నెక్కించి గ్రక్కున విడిచె.
 అంగాధిపతి కర్ణుఁ డార్చుచు వచ్చి
 యంగద నాచాప మువలీలనెత్తి
 'యక్కట! వీనిపాలైపోదు' ననుచు
 నక్కస్యవీక్షింప, నలువొప్ప మార్చి
 విడువనిలావున వెంద్రుకయంత
 కడమగా నెక్కించి గ్రక్కునవిడిచె.
 హలపాణి మొదలై నయాదవులెల్లఁ
 దలపడఁజూచిన, దై త్యారిగిదిసి :
 “విపులతోఁ బాండవేయులు వచ్చి
 యీవ్రసంగమునకై యిదే యున్నవారు ;
 వాఁడై ద్రుపదుండు వరమునఁగన్న
 వారిజాక్షికి మీరు వలదాసచేయ ;
 వినుతిఁ గన్నులుగలవేల్పులువోలఁ
 గనుఁ ;” డసి వారిలఁ గదియసేడయ్యె.

అర్జునుఁడు మత్స్యయంత్ర మేయుట

మఱియెవ్వరును పింటిమాటాడ వెఱచి
 మఱుఁగులకొడుగుచో, మఘవాత్తజుండు
 కరియూధములనుండి కిరిరాజలేచు-
 సరణి మహీదేవ సభనుండి లేచి

చాపంబుగదియుచో, శక్రజాజూచి
 యాపార్శ్వచరులెల్ల సటతమలోన :
 “ నద్దిరా ! సతిమీఁదనాస బ్రాహ్మణున ;
 కిద్దీర్ఘమెనవిలెట్లు ! తానెట్లు !
 పార్థివేంద్రుల సిగ్గుపఱచినదాని
 సర్థిడగ్గఱియె మేలనవచ్చు వీని ! ”
 ననిరికొందఱు ; కొందఱ : “ టేల ! వీఁడు
 ధనువునకెంతయుఁ దగియున్నవాఁడు ;
 ధరణిపై నెవ్వరెంతటివారుగలరో !
 పరికింపుచుండఁడు భావికార్యములు ;
 సృపుల నుల్లస ¹ మాడనెగడిన బాణ-
 తపముపెంపెట్టెనఁ దనకునున్నదియె ! ”
 అనుచోట, మఱికొంద : “ టేల ! వీఁడు
 ఘనమంత్రసిద్ధుండు గాఁబోలు మొదల ;
 అట్టివారలకు సాధ్యముగానిదెద్ది !
 యెట్టిదో కాక యీయింతిభాగ్యంబు ! ”
 అని. రంత, బ్రాహ్మణులతనిదీవించి :
 - “ ఘనుడ, మాకపకీర్తి కట్టకునుయ్య !
 - ² యిందని లావున నీవిల్లువంచి
 కందువగన్నట్లు ఘనయంత్రమేసి,
 కల్యాణదేవతకరుణ గైకొనుము
 కల్యాణగీతివాక్యములు మిన్నంద. ”
 ననుచుండ నాపార్థుఁడావిల్లు గదిసి,
 పొనరఁ బ్రదక్షిణంబుగవచ్చి నిలిచి,
 జడధులు దళదిశాచక్రంబు భీతి
 నడుక భుజాస్ఫులనంబొసరించి,

లలి మత్తకరి యిత్తులతయై తిన్నట్లు
 లలవోక విల్లెత్తె సమరులువాగడ.
 ఎక్కువెట్టినవేగ మెవ్వరుగాన
 రక్కస్యకయై కాంచె హరిమున్నె కాంచె.
 పెనెచునగొలుసుల ఫెళ ఫెళధ్వలు
 నసిచి యొక్కెనగాగ నారిసంధిపఁ,
 గలఁగె నంభోనిధుల్ ; కింపించె గిరులు ;
 తలఁకిరి సప్తశాలాశవాసులును ;
 పరఁగఁ బ్రత్యాలీధపాదుడై విలిచి,
 పురలక్ష్మమీక్షించుభూజేతువోలె
 నేనమ్ము లొక్కట నేయనుంకింను
 మీనకేతువోలె మీఁదమీనసుర
 హరిమెచ్చ హరిమెచ్చ సఖలంబుమెచ్చ
 శరములిమ్ములవెంట సంధించి పయఁడు
 ఆననాంబుజమెత్తి, యంశరిక్షమూఁద
 గానచచ్చియుగాక కనుసూక్ష్మశేఖఁ
 జపలచిత్రమువోలె జలియించుచున్న
 కపటలక్ష్మముఁగాంచి, కళవళపడక
 తప్పనిచూడ్కి నందలిచుర్తమెఱిగి
 యొప్పునాత్మనుగన్న యోగియు వోలె
 గిర్లాంతకృష్ణభీకరమోహినుండి
 తూర్ణవైఖరి బాఱఁ దూపులేయుటయు,
 నవి హంసములువోలె సంబరవిధి
 నీవలావలఁబోక యేకమై నడవ,
 సందితగతి లక్ష్మమనుమృగాలమును
 ద్రుంచి, యంతటఁబోక వోడ్చిననెగసి
 లీల నేగురపెండిలేఖలాయందు-
 ప్రోలి కర్జునుడఁపఁ బోయిసట్లఁగె.

మొగి రాజుగోక సముద్రమధ్యమునఁ
 దేగిన సుశ్శృణు వ్రాలె దృష్టింపజగము.
 అప్పుడు సిగ్గును నానందకళయుఁ
 దప్పుక సాత్వికోదయము దీపింపఁ
 బాంచాలి వెనవచ్చి పార్థకంఠమునఁ
 జగచరీకారావ సంతతితోడి
 పుష్పమాలికవై నఁ, బులకించి నరుఁడు
 పుష్పాస్త్రమును నాగువోసినట్లుగుచు
 నావేళఁజేమఁ గంఠాశ్లేషమర్థిఁ
 గ వించెను యాత్మగణుతించుకొనియె.
 ఇదిమంత్రబలమని యెన్నిఁగి నృపులు ;
 యదుకుమారులుఁ దాను హరి సంతసితై.
 పై పుట్టములువీచి బ్రాహ్మణులార్చి
 రాపజ్జ నైదమ్ములపుడువీక్షించి ;
 పురుహూతసుతుమీఁదఁ బువ్యులవాస
 కురిసిరి సుకలంతఁ గొనియాడి దిశల.
 భేరీమృదంగాది భీమఁ ఘోషంబుఁ,
 జేరి పాదకళోటిచేయుకీర్తనము,
 విప్రులు చెలఁగిదీవించు సంభ్రమము,
 సుప్రసన్నతనొప్పా సురసన్నతులును,
 నేకమైయుండంగ నింద్రజాభాగ్య
 మాకంజజుఁడుఁ గొనియాడలేడయ్యె".
 అనియిట్లు జనమేజయావసంద్రునకు
 మునిచెప్పె ననిచెప్ప మోదించి వారుః
 'ననఘాత్త, తరువాత నైనవృత్తాంత
 మనునొప్పఁజెప్పవే !' యనియడుగుటయు,

ఇది సదాశివభక్త హిశగుణానక్త
 సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 శ్రుతిపాత్ర నల్లభసూరిసత్పుత్ర
 మతిమద్విధేయ తిమ్మయనామధేయ
 రదితాదిపర్వ నిర్మలకథయందు
 నుచితమై యాశ్వాస మొప్పె నాటవది.

సప్తమా శ్వాసము

శ్రీకర, శ్రీతకల్పవృక్షావతార,
 పాకశాసనభోగ, భవ్యసంయోగ,
 నీలవర్ణనిమీద నిజమైనభక్తి
 కీలుకొల్పెడువివేకీ చిత్తగింపు;
 అక్కభకుడు శౌనకాదిసన్తుల
 కక్కభాసూత్రముట్లనిచ్చెప్పదొడగె.
 అంత నావైభవంబంతయుఁ జూచి,
 శాంతిలో హరిచూడ శమననందనుడు
 కవలిరువురుఁ దాను గ్రక్కునలేచి
 జవమొప్పఁ బోయెఁ బాంచాలి రానమ్మి. -
 విల్లువంపఁగ రాక విడిగినసిగ్గుఁ,
 బల్లవాధర విప్రుపాలెనసిగ్గుఁ,
 బ్రజలుమెచ్చక తమ్ముఁబలికినసిగ్గు
 నిజమనోవిధుల నిగుడఁ బార్థివులు
 కలశాబ్ధి కల్పాంత ఘనపవనమునఁ
 గలఁగినట్లుకలంగి కడుఁ దమలోన :

అసూయచే ద్రుపదుపై నెత్తివచ్చినరాజుల
 విజయుఁడు పరాజితులఁజేయుట

“మనలఁ బాంచాలుండు మాయలువన్ని
 తనయస్వయంవరోత్సవమని కూర్చి,
 మంత్రసిద్ధుండైన మానవుచేత
 యంత్రంబునేయించి యటుగన్యనిచ్చె.

చదురులు మనతోడఁ జనునె యీతనికిఁ |
 గదనోర్విఁ గూల్తము కలుమాగులుడుగ. ”
 అని యేకయత్నమై యరదము ద్వారద
 మనుపమాశ్వములు జోల్లాభరణములు
 విలు కోల మొదలుగా వీరయత్నములు
 వెలయ సన్నద్ధులై వేల్పులుబెదరఁ
 గమలజాండంబల్లకల్లోలపడఁగ
 సమకొన్న భేరినిస్సాణముల్ మ్రోయ
 1 సమవర్తి సమవర్త చండమార్తాండ
 సమరేఖ సమ్రుశమ్రుంబులు మెఱయ
 నార్జునుఁ బాంచాలునరికట్టకొనినఁ,
 జర్చింప ససమానసమరమై యతఁడు
 ధైర్య తేజముమించి జయముతోనున్న
 శ్రోత్రియసభమాటు చొచ్చెఁ; జొచ్చుటయు,
 విప్రు : “లహో! యేల వెఱచెడు ద్రుపద!
 క్షిప్రము తుమురుచేసెదము పార్థివుల.
 నడినెత్తు లడఁతుమా! నలిపుస్తకముల;
 మెడలు బిగింతుమా! మీఁదిధోవతుల;
 దండంబులున్నవి; దర్భలుచాలు;
 నొండొండ మంత్రింప నుదకంబుగలదు;
 హుంకారముల శక్తియొకవంకఁ బొడలఁ
 బొంకంబుచెడదు శివోవైభవంబు;
 2 మొగమోటములుమాని మూఁకలకుటికి
 3 యగలింతుమా! నేనలటునిటు పడఁగ. ”
 అనునంత, నర్జునుం డఱనవ్వునవ్వి :
 “పనివడి మీరేల పలికెదరిట్లు!

ఉవిద నేగైకొన్నయుడుకునఁ గాడె !

తివితెదరిట్లు ధాత్రీపతులెల్ల.

నాకాంక్షఁదీర్తు ; రంభాదికామినులఁ

గైకొనఁజేసెదఁ గ్రమముతోడుతను ;

ధృతి నన్నునాశీర్వదింపుడు చాలుఁ

జతురత ద్రుపదరక్షణ మేనోనర్తు. ”

అని యర్జునుడు విప్రులనుమతిపడసి,

తనకుఁ బాంచాలుండు తగనిచ్చినట్టి

సమరోచితాస్త్ర శస్త్రములు ధరించి,

కమనీయకవచుంబు గైకొని యపుడు

చలియింపకుండఁ బాంచాలి వేటొక్క

స్థలముననుంచ ధృష్టద్యుమ్నుఁబనిచి,

భీమసహాయుడై పృథివీశకులముఁ

— జీమలకంటె సూక్ష్మించి చూచుచును,

శరములేయుచుఁ బల్కెశక్రనందనుడు :

“హరిణాక్షిరాదింక నాలంబులేల !

చాలుమీయలుక ! పాంచాలుపై ¹ నులుకఁ

బోలునే ! యతఁడేమిబొంకె మీయెడల !

గుఱియెవ్వఁడేసినఁ గూతునీఁగోరి

మఱికదా రప్పించె మక్కువ మిమ్ము !

— జనకుండు నిలుపఁడా ! జానకికొఱకు

నసలాక్షునిట్లు బ్రహ్మభేద్యముగను ;

మీకు సత్స్వంబున్న మృదునిపై నలుగుఁ ;

శీకలహమున మీకేది జయంబు ! ”

అనుడు మార్గణవృష్టి నందఱు ముంప,

మనుజేంద్ర నావృష్టి మరలించి నిలిచి,

నలుగడనిగుడు బాణప్రవాహములు
 కలనువట్టని పాటి క్రందునఁబఱపి,
 'యదేపోయేబోయే భీమానుజం' డనుచుఁ

ద్రిదశులు దివిఁజూడ ద్విజుకోటియాడ,
 నాతిధైర్యమువీడ, నారదుఁడాడ,

¹ నాతూపు నఱినాడ, నతఁడల్కల²డ

² సగి పెద్దలడుగుప్రశ్నములకు సరిగఁ
 దగ యాజ్ఞవల్క్యుఁడు త్తరమిచ్చినట్లు
 కారవ కాళింగ నౌదాంగ వంగ

కేరళ కేకయ³ కీచక నాశ్వ

చేది జరాసంధ సింధు గాంధార

వైదేహ బాణప్రవాహంబులెల్ల

ఘోరాస్త్రుతియను కుంభజచేతఁ

బారణనేయించి పార్థుఁడుప్పొంగె.

⁴ (అప్పుడు శల్యుండు సంగాధిరాజు

ముప్పిరిగొనుకోపమును సంభ్రమంబు

నీసును గదురఁ దీవ్రేక్షుజాలముల

నేసిరావవనురేంద్రనందనుల ;)

ఏయుచో నొక్కమహిజమువెటికి

వాయునందనుఁడును వారిపైఁగవిసె ;

వారిరువురు నంత వజ్రసంకాశ-

ఘోర బాణంబులు గురిసిరి మిగుల ;

ఆపవనజచేత సరిరాజనేన

- చాపకట్టె లైల్ల సమరమధ్యమున.

రణభూమి యీక్షింపరాక దేవతలు

మణివిమానములెక్కి మరలిరి దివికి.

1. నాతూపు. 2. దొగి. 3. కీచకాస్యాంత. 4. గ్రంథపాఠమగుటచే
 సందర్భానుసారముగా నీపంక్తులు చేర్చఁబడినవి. (కూ)

అన్యోన్యశరధార లనలంబు లీనఁ,
 గన్యవివాహగ్నిగతి మండుచుండె;
 లాజలగతి హారలత లందుఁడునిసె;
 రాజరక్తం బాజ్యరాజి¹ గాఁ దొఱంగె;
 విసిరి భీముఁడువ్రేయ విఠిగిసరథము
 లసమున సమిధలై యాయగ్నిబడియె;
 ఆసర్వస్థపుల వీరాలాపరవము
 రాసియై వేదమంత్రధ్వని జోలె;
 బదిటఁ బదారింటఁ బండ్రెంట రెంటఁ
 బదివేలు లక్ష తప్పనిసాయకముల
 నాటింపఁ, జూచి సైన్యములురోషమున
 మీటుగల్గినయట్టి మెఱవడితోడఁ
 గరివాఁడు హరివాఁడు కాలక్షణవాఁడు
 సరదంబువాఁడునై యాశ్చర్యలీల
 సవ్యసాచిరిథంబు సందీక పొదివి
 సవ్యాపసవ్య శస్త్రంబులఁ గప్ప,
 వాయుజండును సైన్యవారిధిమీఁదఁ
 బాయక బడబాగ్నిపడినట్లు గదిసి,
 తాపులుఁదోపులు దప్పఁ గావించి,
 వీపుల దాపల విఱుగఁ ద్రొక్కుచును,
 వాటుల వ్రేటుల వడిఁ బాఱమీటి,
 మీటుల గూటుల మెల్లెవాపుటను
 గలగుండువెట్టి, దిక్కిరించొచ్చికలఁచు
 కొలనునేసిన, గండుగూలి యబ్బలము
 అర్జునుపసవ్రేట్ల నాభీమువాట్ల
 జర్జరితాంగులై జడియఁజొచ్చుటయుఁ,

గల్గెడు ¹ లొక్కడొక్కడ యేనికెక్కి
 తూర్ణవైఖరి భీముతోఁ బాదుతోడ
 సమరంబునయ, నాచందాస్త్రవృష్టిఁ
 గమలబంధుఁడు ² డాగి క మ్మేడేకట్లు ;
 అరుణరత్నాభ సంధ్యారాగ మెసగెఁ ;
 గరికుంభదళిత ముక్తాతారలడరె ;
 నివిడహుంకృతి ఘూకనినదంబు లెసగెఁ ;
 బ్రబలి బాణాంధకారము పెచ్చుపెరిగె ;
 ధరణీశ్వరుల మోముదమ్ములు మొగిడెఁ ;
 గర మొప్పఁ బ్రతిపక్షకలకలంబడఁగె ;
 ఘనభూతమిధున చక్రంబులు గూడె ;
 సనిమిషేక్షణ చకోరావలి చెలఁగె ;
 వదలకల్లెడ బాణవాయుపుల్ వీచెఁ ;
 గదనమొప్పె నకాలకాళరాత్రగుచు.
 దేవేంద్రుఁ డమరావతీకవాటములు
 వేవేగఁ జెట్టించె విజయాస్త్రభీతి.
 పెండ్లికి ³ పచ్చినపెంపేది రంభ-
 పెండ్లి కేగిరి భటుల్ బీభత్సుఁడనుప.
 రథములువిటిగి, వారణములుదొఱిగి,
 పృథివిపైఁ బీచుఁగుపెంటలై పడియె.
 అట్టిచో శల్యుఁడాహవదక్షు ననిలు-
 పట్టి నార్చుచు నిల్వఁబట్టిన, నతఁడుఁ
 దనకాలఁ దగిలినతామరనూలు
 వనకరి గొననికై వడిని గైకొనక
 తానంత శల్యునిఁదగులఁబట్టుటయు,
 లోనయ్యెగీర్తికి ; లోనయియతఁడు

విడిపించుకొని భీమువ్రేయుచో, నతఁడుఁ
గడిమినాతనిలావుగైకొని తెలిసి
తానట్లు వ్రేయ నాతండుమూర్ఖులై.
జానొప్ప వేవేగ శల్యుండు గడిసి
మల్లయుద్ధమునకు మఱి తొడఁబడినఁ,
బెల్లార్చి భీముండు పృథివిపై కొంత
నదవుచ్చుకొని రెండునగములుచేసి,
వదలక యవిరెండు వలకలఁజమ్మి,
కనుమోసమునఁజొచ్చి కచ్చయు మెడయుఁ
బెనఁగొన నిరుగేల బిగియంగఁబట్టి,
కాలుకాలగ్రహించుగతిఁ జూచి, శల్యుఁ
డాలోనఁ గడు భీము నడఁగఁబట్టుటయు,
మంచుననిలువని మార్తాండుపగిడిఁ
బొంచినబంధనంబులు ద్రెవ్వ నిలిచి,
ననిలునాత్తడలంచి యనిలనందనుఁడు
ఘనశక్తి నిరుగేలఁ గబళించి యెత్తి,
మలయవైచి నయట్లు మహిఁద్రైశ్వవైవఁ,
గలకల నవ్విరి కన్నవారెల్ల.

అర్జునుఁడు కర్ణ నోడించుట

కానీనుఁ డట పార్థుఁగట్టల్కుదాఁకి
నానాశ్రములు మేననాటి యార్పుటయు,
సింహంబునకుఁ బ్రతిసింహ మన్యోన్య-
సంహారమతిఁ దోచుచందంబు దోచె.
ఆవేళఁ జూచునైస్యము లిరువురను
భావించు తమలోనఁ బలుకుదురిట్లు.
“ ఈతండు నీతండు నేమాదురొక్కొ!
చాతుర్యరేఖల సరివచ్చినారు ;

పోలికలిట్టివీధువిన్నెలేవు !

వాలంపవాస సర్వముఁగానవచ్చు ;

1 నంటిన భానమెన్నఁడునిరువురకు

వింటలే ; దిదియెందు 2 విన్నదితేదు ;

కుడువఁబోవును నేలకూరాకులడుగఁ

దొడిర ; 3 మ్మనుచునుండఁదొడరి నిర్వురును.

బలశీలీముఖ 3 శాతభల్ల నారాచ

విలసార్థచంద్రాది విశిఖంబులేసి,

యొండొరుచాపంబు లొండొరుపడగ

లొండొరుకవచంబు లోలి ఖండించి,

ధనువులు నాలోన ధరియించునంత,

నిసతనూజుఁడు ఫాలమేడింట గ్రుచ్చి

కోదండగుణ మొక్కకోలఁ ద్రుంచుటయు,

మోదించి చిఱునవ్వు మొలవ నర్జునుఁడు

నారిగైకొని నాల్గునారాచములను

వారిజాప్రతనూజవక్షంబు నాటి,

మూఁడువాలమ్ముల ముఖవీధిగ్రువ్వు,

వాఁడర్జునునిగ్రుచ్చి వాఁడితూపులను.

పటుతరనారాచపంక్తులీరీతిఁ

దటుకున నేయుచో, దగనర్జునుండు

సరిక్షునిలువక శాతనారాచ-

నిరవధి 4 వృష్టి నించిన, మూర్ఛబొంది

భానుతనూజుండు వడివడిఁ దెలిసి

యానిన నెత్తుట నుదయార్కురీతిఁ

బగులుమేనిఁగాక పడగకుఁగాక

తెగుసారథిఁగాక తేరిఁగాక

గాలివానఁజరించు కారాకావోలెఁ
 జాలఁదూలి చలించి శక్రజుఁబలికెః
 “నన్నిట్లుమార్కొని నడుఁకక నిలిచి —
 కొన్ని బాణములేయఁ గుంభినిమీఁద
 హరిసూనఁడోపు శ్రీహరియోపుఁగాక
 బిరుదుల మూఁడవపేరు నేనెఱుఁగ.
 నీవెవ్వఁడవు నాకు నెఱిఁగింపు తొలుత ;
 చేవేడి మఱికాని నేయ నీమీఁద ;
 నిజవిద్య మఱికాని నెఱప నీమీఁద ;
 - ద్విజమాత్రుఁడవా ! కాక ధృష్టతే ?” ట్లనిన
 ననిమిషేంద్రునిపుత్రుఁ : “డాప్రసంగంబు
 వెనుకఁచెప్పెదఁగాక ; వినుము నిన్నిపుడు
 తల గునుమకమానఁ దప్పించుకొనుము :
 పలుకులతో నిరఁక బనిలేదు కర్ణ !”
 అని వేగ మీఁద దివ్యాస్త్రంబులేయ,
 ననిఁ గాలువొందక యతఁగువణంకి
 ‘విపుని నిన్నేయ వెఱుఁగునే’ ననుచు
 క్షిప్రవైఖరిఁ బాఱె నేనలు చెదర.
 ఆకర్ణశల్యులిట్లెన, విస్తరుము
 గైకొని యిట్లనుఁ గౌరవేశ్వరుఁడు :
 “ఆలంబులోఁ గర్ణునలయించి తఱుమఁ
 జాలు నెయొకఁడు ! వాసవిచాలుఁగాక ;
 లోపంబులేక శల్యునిఁద్రెళ్లవైవ
 నోపునేయొకఁడు ! వాయుజుఁడోపుఁగాక ;
 ఉఱికదవీరిపై నొగి విపులనక
 నఱికద ; నావెంటనడుపుఁడీ దొరలు.

అనఘలార ! యనిత్య మధ్రువప్రాణ
 మనుమాన ¹ మీచందమన మున్నువినరె !”
 అనియార్చి కవయుచో, హరివారికనియె :
 “ జననాథ, యీవృథాసాహసంబేల !
 కరమెన్నఁ దమకు శక్యముగానిపనికిఁ
 జొరక నెమ్మదినున్ని సుమతికి మనికి.
 విలువంచినప్పుడే వీరలబలిమి
 తెలియవు నీకేమితిక్కవట్టినదా ! —
 ఇరువురుగూడినా రిలకల్లఁగలరు ;
 వరుస నెవ్వరు తోడువత్తురో వెనుక !
 దోఱఁగొన్న విరిపాటి దునియదు రణము ;
 మరలుటకార్యంబు మాకుఁ జూచినను.”
 అనిచెప్ప హరిమాట లతఁడు పాటించి
 తనవీర సైన్యంబు తప్పక త్రిప్పి,
 పనిగానిసిగ్గునఁ బట్టణంబునకుఁ
 జనుచు ² మేలందినజాడగా నడచి
 కరిపురికరిగినఁ, గలరాజులెల్ల
 మరలిరి తమతమ మనికిపట్టులకు.
 తనియ దక్షిణలిచ్చి తమగ్రామములకు
 ననిచెఁ బాంచాలుండు సంత బ్రహ్మణుల.
 ఇట భీమపార్థులు నింతిఁ దోడ్కొనుచుఁ
 బటువేషములతోడ వచ్చిరి మరలి.
 కుంభినీపతులిట్లు కోమలిఁగొనుచుఁ
 గుంభకారులవాడ కొమరొప్పుఁ జొచ్చి,
 తమవిడిసిన ³ యింటిద్వారదేశమునఁ

అర్జునుడు ద్రౌపదిని దల్లికి నివేదించుట

గొమరొప్పనిలిచి : “ యోకుంతి ! ముదంబు
 లూరఁగ నటపోయి యొక భిక్షు దెచ్చి
 నారమిచ్చుటి ; ” కన్న నాతి : వేవేగఁ
 గొదలేక భిక్షు యేగురుఁ బంచుకొనుడు
 మొదలనెట్లట్ల, ”ని మునుముట్ట నాడి
 వెలుపలకే తెంచి వీక్షించునపుడు,
 నెలకొన్న పండువెన్నెలసోగవోలె
 బూని వర్షమువెంట భువిడిగ్గి మరలఁ-
 గా నేరకున్న లొల్కరిమెఱుంగువోలె
 దూరఁ జెందొవరేకుదొనఁ జోటులేక
 జారిస పంచాస్తుశరమును బోలె,
 జెడరక శుక్రసంజీవనివలన
 బ్రదికిన బంగారుప్రతిమయుఁబోలె
 నభినవశ్యామాంగి యలిసీలవేణి
 త్రిభువనలక్ష్మి యత్రైవయుండంగ,
 వీక్షించి యానందవివశయైకుంతి :
 “ యాక్షితిఁ గంటినే యిటువంటికొత్త !
 ఇందుఁజూచి కఱంగు నిందుకాంతముల
 పొందునఁ గన్నులీపాలఁతినమ్మోముఁ
 గనుఁగొని హర్షాశ్రుకణములు విడిచె ;
 వినక కానక యేల వీరినిట్లంటి !
 నెప్పుడు నన్నట్టులే వీరినంటి ;
 నిప్పువ్వుఁబోడి చొప్పెఱుంగలేనైతిఁ ;
 జయ్యన మీఁదువిచారించికాని,
 యెయ్యడఁ బలుకుట యిదికార్యహాని.
 తనయులురారని తలఁకుచునుండి
 మనముచలించి యామాటలాడితిని.

ఏవురకొకయింతి యినియు సక్రమము!
 నావాక్యమునుదప్పి సడనరెన్నఁడును;
 ధర్మమేగతినుండఁ నలకూర్తు. ” సనఁగ
 ధర్మరాజంత సంతయు వినివచ్చి,
 తమ్ములుఁ దానును దల్లికిమ్రొక్కి,
 తమ్ములఁజూచి యాద్రౌపదిఁజూచి,
 హరినూతిసిట్లను: “ సర్జున, నీవు
 సరియింతుగాక యీవామాయతాక్షి;
 జాపచాతురిఁగాదె చనుదెంచె! ” సనఁగ,
 నాపుణ్యుఁ: “ డిల్లెలయాసతిచ్చెదవు!
 అన్నపునీవుండ సర్థమా! నాకుఁ
 గన్నియ మున్నాడికైకొన దేవ!
 మీరు పరింపుఁడిమ్మగరాజమధ్య;
 నేరూపమున మాకు నిదిమనోహరము.

.....

అనుఁగాక యేమి, మృగాక్షి యేవుగకు
 మనమున నభిలాషమగ్నయైయుండ. ”

.....

నావిధంబంతయు యమసూతి యెఱిగి,
 దేవేంద్రసుతుఁజూచి తేటనవ్వమర:
 “ నేవురువరియింత మీపువ్వుఁబోడి;
 నేవెంట గురువాక్య మేటికిఁదప్ప!
 కుంతి ‘ యేగురుఁబంచుకొనుఁ ’ డన్న మాట
 యెంతయుఁబాటెంత మిదిచాటరాదు.

భావింప నిదిధర్మపథముగాకున్న
 నేవురకును బ్రేమ యిందేల మొలచు?
 వ్యాసనుహాముని వాక్యంబులెల్ల
 మోసమే! నునకుఁధౌమ్మఁడుఁజెప్పినిట్లు. ”

కృష్ణుడు పాండవులఁ జూడవచ్చుట

అనునంత, రామసహాయుడై శౌరి
 కనకరథంబున గరుడాంకమమర
 1 మేదినిడ్గిన మేఘమోయనఁగ
 నాదినారాయణుండచటికే శేరఁ,
 దమకఁబ్రాణముగాన యెత్తిరాక-
 కమర మేనులువొంగ సత్సంధమమున
 నాచారములుసేసి, యర్హతముల
 2 నాచారుమూర్తుల సర్వబూజించి,
 సేమంబులడుగుచు శ్రీకృష్ణజూచి
 భీమాగ్రజూడువల్కెఁ బ్రేమరెట్టింప :
 “లక్కయింటికిఁదప్పి లక్ష్మీశ, యేము
 తక్కకవెడలి యీధాత్రి నేరికిని
 వివరింపఁగారాక విప్రవేషములు
 నివిడివర్తించుచో నీవెట్లుగంటి ?
 భువనంబులన్నియుఁ బుక్కిటనిడిన
 దివిజవంద్యుడవీవు తెలియనిదేది !”
 అనినఁ గృష్ణుడుపల్కు : “నమగులక్ష్మీనఁ
 గనుఁగొనఁ బనిగొనఁగారానివిల్లు
 నృపతులందఱుఁజూడ నీసహోదరుఁడు
 చపలాక్షికి వంచె సత్వంబుఁలిమి ;
 ఇట్టిచేతల మిమ్మునెఱుఁగుట యరుదె !
 పట్టిచూడఁగరాక ప్రబలులోకిముల.
 దుర్యోధనుఁడు నేయుదుష్కార్యములకు
 ధైర్యసమతులార, తగులక మీరు

నెడలితి; నిదివిదేహ మామేలు;
 కడపట నిచ్చటఁగంటిరి శుభము
 'ధర్మమెక్కడనైన దలఁగాను' ననుట
 ధర్మాత్మ, నిజమయ్యె దలఁప మీయందు.
 రప్పించు మిము ధృశరాష్ట్రుఁడక్కడికి;
 నిప్పించు ¹ ద్వద్భాగ మేనె చూచెదను.
 ఈవై భవమైను ² మ్మిచ్చునసూయ;
 భావింప గురురాజు బార్ధ, సమృకుము;
 వసింకఁబోయెద; నిచ్చటనున్న
 మీనిర్ణయములకు మెచ్చుగా." దనుచు
 గుంటికి దత్తుత్త కులకును జెప్పి
 కంతుజనకుఁడునోయె గణేశ ద్వారకకు.
 అప్పడింద్రజ ³ గెల్పు నాత్మసంభవుని
 నొప్పియుఁజూచి, మనోవ్యధ నినుఁడు
 జగమునిర్వాహంబు చాలించెననఁగ
 మొగి ⁴ మింటఁ బల్కిమాంబుధిచాయ డిగ్గె;
 'తగఁ గాలనృపతి యాధర్మాధికులను
 బగలుచేసెదవని పట్టించె గిరిని
 .....
 .....
 రథముసగంబు సారథిపిచ్చుగుంటు
 రథికుఁ డట్లయ్యుఁ జేరఁగవచ్చె నన్ను'
⁵ అని ప్రతీచీకాంత యనురక్తి నెఱపె
⁶ దను వెల్లసనఁగ సంధ్యారాగ మెసగె;
 'ఇందిర హరిదేవి యిల్లడసాము
 మందిరమనివచ్చి మనలోనజేరె;

1. దద్భాగ.   2. మ్మిచ్చె.   3. గెల్పు.   4. మిన్ను.   5. అనిసప్రబాచీ.
 6. తను వెల్లి. (మా)

జీణటిపొద్దు రక్షింత' మన్నట్లు
 మూఁకలుమూఁకలై మొగిడఁ బద్ధములు ;
 వరుస మిన్ననుసీలవత్త్రుంబుమీఁదఁ
 బఱపుమై ముత్యాలు పచరించిరనఁగ
 సక్షీణ తారతమ్య ప్రభావమున
 సత్త్రకులములు సభమునఁదోచె ;
 దనమీఁదఁ బార్థుండు ద్రౌపదిదెచ్చు-
 కినుకపోలిక నుర్వి గిరికుచ ¹ శ్రీలు
 చూపక మేలుముసుంగిడఁ ననఁగ
 వేపర్చెఁ జీఁగట్లు విశ్వంబునిండ ;
 శ్రీకంఠఁ డర్థనారీస్యభావంబు
 గైకొన్న, సతనివత్తము ² తెన్నుచూచి,
 యాలీల తమకురా ³ నట్లాయె ననఁగ
 నోలినొప్పెఁ గొలంకు లొంటిజిక్కివలఁ ;
 జంద్రాస్వయులపెండ్లి సల్పభమంబునను
 జంద్రునెచ్చెలులెల్ల సంప్రీతిఁగనుట
 తగవని వికసించె దత్తైక్యరవములు
 జగతిపైఁ బర్వంగఁ జంద్రికావితతి.
 ఆరాత్రి కుంతి భిక్షాశనంబునకు
 గారాబుకొడుకులఁ గ్రమమొప్పఁబనుప,
 వారేగి భిక్ష పూర్వప్రకారమునఁ
 గోరితెచ్చినఁ, గుంతి గోమలిచేత
 దేవార్థ మొకపాలు తివియించి, యందు
 భావించి యతిథితర్పణకొక పాలు,
 చిక్కినయది రెండుసేయించి, యొకటి
 తక్కక మును వృకోదరునకిప్పించి,

* .....

.....

నీకిల్లగఁ గొంతనిలిచినకూడు -

చేకొని యదిరెండుచేసి, వేవేగఁ

గోడలుఁ దానును గుంతిభుజించి

వేమక శయ్యల విరచింపఁబనుప,

సవదర్భశయ్యలు నాతి యేవురకు

సవరించి, మఱి వారిచరణాగ్రభూమి

నాదిగి శ్చేష్ఠరియయ్యు శయించె ;

1 రాదు స్వయంబంత రాచకూతులకు ;

వింతవారలుగదా వీరనిగొంత

చింతింప ; దెవ్వరు చెప్పిరోబుద్ధి !

ఇట్టివృత్తాంతంబు లెంతయునరయ

నెట్టనఁ దనయుని నృపుఁడు దా మున్న

యతిరహస్యంబుగా ననుపుటఁజేసి

యతఁడేగి యన్నియునరసి, యారాత్రి

ధరణీశుకడకేగి తగుభక్తి మ్రొక్కి

వరుసతోడుతఁజెప్పి వారివర్తనము :

“ జననాథ, యే వారిచరితంబులెల్లఁ

గనుఁగొనివచ్చితిఁ గడఁగి మీరనుప ;

సుక్షత్రియులువారు చూచినదెలియు ;

నీక్షోణిపై నెన్ననితరులుగాగు.

తలపోతకై రాత్రి తమలోనఁ దారు

పలుకుకొన్నారట్టి పలుకులేవింటి.

పరనేన భేదనో 2 పాయ క్రమంబుఁ,

బరబాణ భంజనోపాయ క్రమంబుఁ,

* ధర్మజాదులకు ఆన్నమిడిన విషయమిట లుప్తమైయుండును.

1. రాదిస్వయంబంది రాచకూతులకు. 2. పాయనక్రమము. (మా)

బరిగణించిరి, విప్రభాషలుగావు.
 ధరణీశ, యొక్కచోద్యము వినుమింకఁ;
 జెలువ వారికిజేయునే నాక్రమంబు
 తలఁపవచ్చున ! వింతదనమింకలేదు ;
 ఆవిల్లువంచినయతని తోయంబు
 ఏవురన్నలుఁ దమ్ము లీక్షింపిమాడ ;
 1 జరత యొక్కతె వారిజనని గాఁబోలు !
 వరుస భిక్షాన్నంబు వారికిభుక్తి. ”
 అని వేషధారుల యఖిలవర్తనమఁ
 దనయుఁడెఱింగించె దండ్రీకంఠయును.
 అంశటఁ బొంచాఁబుఁ డమ్మునాఁడు
 శాంశతో మంత్రిసంఘంబులుఁ దాను
 నవవేషకుల వర్తనంబు లెఱుంగ
 నవిరళంబగు నుపాయంబు దలంచి,
 నాలుగురథములు నాల్గుజాతులకుఁ
 జాలనొప్పిదముగాఁ జక్కఁబన్నించి :
 2 ‘ యేజాతితనుజాతియో యారథంబు
 రాజిల్ల నెక్కి వారలు సగరికిని
 వచ్చునట్లుగఁజేసి వరుసఁదోడ్పెండు
 మచ్చిక ;’ ననిచెప్పి మంత్రులననిపె.
 పురుషార్థములునాల్గునోలె నారథము
 లరుదారఁగొనివచ్చి యామంత్రివరులు
 పాండుపుత్రులఁగాంచి భక్తితోమ్రొక్కి :
 .....
 “ యీవాహనములెక్కి యే లేండు ; మిమ్ము
 భూవరుండట పిల్వఁబుత్రైంచినాఁడు ;

1. జనని. 2. యేజాతితనుజాతియందారథంబు. (మా)

అర్థస్ఫూర్తికై యతిభంగమంగీకరించబడినది ; మూలమునను యతిలేదు.

ఈశేరువిపుల ; కీశేరుస్థుల ;
 కీశేరువైశ్యుల ; కిదిశూద్రులకును.
 వీనిలోనొక శేరు విభులార, యెక్కి
 జానొప్ప ద్రౌపదీసహితులై రండు. ”

పాండవులు ద్రౌపదీసహితులై ద్రుపదునగరికేగుట

అనిన, ధర్మతనూజుఁ డట్లకాకనుచు
 సనుజులుఁ దాను నొయ్యన రాజరథముఁ
 బరువడినెక్కినఁ, బంచాయుధములు
 హరిదాల్చినట్లయ్యె నయ్యరదంబు.
 అత్తయుఁ గోడలు సందలంబులను
 ముత్తైదువలమూఁక మొససియే శేరఁ,
 బంచపాండవులును బాంచాలుసభకు
 నంచితలక్ష్మితో నరుదెంచునపుడు
 నెడనెడ నెదురుగా నీప్పితార్థములు
 జడియక ద్రుపదుండు జాతిజాతులకు
 రసికతఁబుత్తేర, రాజయోగ్యముల
 వెనఁగయికొనుచు నవ్వీరులువచ్చి
 రాజయోగ్యములైన రత్నాసనముల
 నోజిలోఁ గూర్చుండి రుచితంబుగాను.
 ఎంతైనఁ దమ్ముఁదా మెఱిగించుకొనక
 కాంశేయులని యెఱుంగఁగరాదు గాన,
 వారలఁబూజించి, వసుధేశుఁడాత్మ
 నేరూపమును నిర్ణయింపంగరాక
 తిన్ననిప్రియముతోఁదెలియనిట్లనియె :
 “ ఎన్నఁ బుణ్యశ్లోకు లెవ్వారుమీరు ?
 రామఁడైకొన నమరావతినుండి
 భూమిడిగ్గిన దివ్యపురుషులో ! కాక,

భవుపంచముఖములో ! పంచవర్ణములూ !
 వివరింపరాజుగో ! విప్రులో ! చెప్పుడ ;
 అస్తోక భుజధారు లమలవర్తనులు
 విస్తీర్ణవక్షులు వృషభకంధరులు
 కర్ణాంతనేత్రులు కఠినైకగాత్రు
 లర్ణవగంభీరు లర్థి నేపురుసు.
 విలువంచి గుఱిద్రుంచి వెలఁదివరించి
 కలహించి నిర్జించి కడుమించియున్న -
 యతఁడెవ్వఁడిందులో ? నందఱు నొక్క-
 ప్రతినుండ నితఁడని భావింపరాదు.
 ఏనుసు బాండవు లిలలేనివగల
 నూనియుండెదఁగాన నొత్తియడిగెద.
 వారలుగారుగా ! వటులార, మీరు ;
 కోరిక లఘైన గొనసాగు. ” ననినఁ,
 బాండవాగ్రణి నవ్వి పాంచాలుఁబలికె :
 “ నొండేల ! పాండవేయులమేము ద్రుపద !
 యమసూతినేను ; భీమార్జునుల్ వీరు ;
 యమలువీరువురు ; నాయింతి కుంతి.
 — మహిమీఁదఁ గురురాజమనసు రావలసి
 విహరింపుచుంటిమి విప్ర వేషముల.
 నినువంటిచుట్టము నేనెందుఁగాన ;
 ఘనుడ ! లోకులకింకఁ గాననయ్యెదము. ”
 అనవిని పాంచాలుఁ డానందలహరిఁ
 గనువ్రాల్చి గద్గదకంఠుఁడై తెలిసి,
 కలరూపాశో ! యని కదలనిభీతిఁ
 గలరూపకానమ్మి కడుసంభ్రమమున
 నందఱు గాఢగాఢాలింగనముల
 నందందగ్రచ్చుచు, హరినిమెచ్చుచును,

బసిమి నేవురఁ దనభక్తిశక్తులకుఁ
 బాసఁగిన ¹ యుక్తితోఁ బూజలుచేసి :
 “యిదిగదా ! నాఫల ; మిదనాప్రతిజ్ఞ ;
 నెదకిననిధిఁగంటి ; విఖ్యాతిఁగంటి ;
 నాభాగ్యమునఁగాదె ! నాఁడగ్నిఁదప్పి
 యీభంగి నుండితిరిన తేజులార !
 కూరిమిఁ బాథుకుఁ గూఁతునీఁగంటిఁ ;
 గోరిననాకోర్కి కొనసాఁగఁగంటి.
 విల్లువట్టినయట్టి విధము వీక్షించి
 యెల్లంబు సగునిఁగా నూహించిచూచి,
 యిందువంశాధీశ, యెఱుంగలేనైతి ;
 సందేహమిటపాసె సంతోష మెసగె.
 వాసవికింక వివాహయత్నంబు
 చేసెద లగ్నంబుచింతించి ” యనిఁ
 బాంచాలువీక్షించి పలికె ధర్మజుఁడు :
 “ మంచిమార్గము నీదుమాటయిట్టిదియె ;
 ఇంక నొక్క విచార మింతుక గలదు.
 పంకజానన నేము పరఁగ నేవురము
 వరియించువారము వై దిక్సీతిని ;
 పరికింప మాకుంటిపలుకు నిట్టిదియె.
 తిల్లివాక్యంబని ధర్మంబుఁదప్ప ;
 మెల్లతావులఁ దొల్లి యిట్టివిగలవు ;
² ఘనజటిలాకిన్య గౌతముకూఁతు
 మునులేడ్పురునుగాదె మున్నుగైకొనిరి !

1. భక్తితో. 2. ఘనజటానునికూతు కౌతునికన్య - మునులేవురును గారె మున్ను
 గైకొనిరి - పూచి దక్షిణీయను పూబోజింగాదె - ప్రాచేతనులుకొంట పదవ
 కొక్కఁడు. (నూ) వ్యాసభారతమునుబట్టి ప్రైవిధము గా మార్పబడినది.

పూచి దాక్షాయణిపూబోణి గాదె !
 ప్రాచేతసులుకొంటఁ బదుగు రొక్క తెను ;
¹ నాశినారునికూతు నగితాఖ్యకన్య
 నీశయ్య నైషధులేపురుఁ గొనరె !
 వింతగా. ” దనిన వివేకించి ద్రుపదుఁ :
 “డింతకార్యమునిర్ణయింప నే వెఱతు ;
 నెల్లి ధృష్టద్యుమ్నుఁ డీవును గొంతి
 యెల్ల పెద్దలుఁగూడి యీప్ర యోజనము
 మనమునఁగాంతము ; మూకుఁజూచినను
 విను లోకమునకిది వింతగానోపు.”

వ్యాసుఁడు ద్రుపదుఁ గానఁబోవుట

అనుసంత ద్రుపదుని యాత్మసందేహ
 ఘనతిమిరమువాపు గ్రహరాజువోలె
 వ్యాసుఁడచ్చోటికివచ్చిన ద్రుపదుఁ :
 ‘డినమయంబున నీపుణ్యమూర్తి
 వచ్చుట నాభాగ్యవై భవం. ’ బనుచు
 నిచ్చలోఁబొంగుచు నెదురుగాఁబోయి
 ‘మునిసింహ, తుభ్యన్న మోనమ’ యనుచు

.....

‘ముత్తేశ ! తుభ్యన్న మోనమ’ యనుచు
 నిలమ్రొక్కి కైదండయిచ్చుకవచ్చి
 కలితజటా ² భారుఁ గనకవీరమున
 నునిచిపూజించిన, నోలిఁబొండవులు
 మునికిఁ దల్లియుఁ దారు మ్రొక్కిరిపీతి.

1. మూలభారతములందీ గాథకన్నడకుండుటచే ఈవిషయస్వరూపమిట్టిదని సవరింప
 వీలుకాదయ్యెను. 2. చారు. (మా)

అంత వారల మాసి యాశ్చర్యదించి,
 సంతోషమొప్పు బాంచాలునిబలికె :
 “కూతుఁగాంచి పయోధి కొనియాడ ¹ వెలసె ;
 గూతుఁగాంచి హిమాద్రి కొనియాడ ² వెలసె ;
³ నీవు ద్రౌపదిఁగాంచి యీపాండవులకు
 దేవిగా నేగంటి ; ⁴ ధృవగీర్తిగంటి ;
 వేలుపుమ్రాకుల విద్రుమలతికఁ
 గీలుకొల్పుటయిది కీర్తింపనొప్పు.
⁵ నీకువీరలప్రాపు, నీప్రాపువీరుఁ
 గైకొనివచ్చిరి కడునొప్పుఁ బనుంగు.
 ఏవురకొకకన్య నట్లొత్తెనుచు
 నీవుచింతించుట నృప, యేనెఱింగి
 తెలుపవచ్చితి ; నీకుఁదెలియ దీకుంతి-
 పలుకు ధర్మజుపల్కుఁ బరమార్థమగుట ;
 ఈజాడ యెంతయు నెఱింగింతు నీకు
 రాజ, ర.” మ్మని యోగిరాజు లోపలికిఁ
 బాంచాలుఁ గొనిపోయి పలికె నేకశమ :
 “పాంచాలికిట్టి శోభనము భావ్యంబు ;
 మఱి దీనిపూర్వజన్మస్థితి వినుము ;
 తెఱఁగొప్ప వినిన వర్ధిల్లుఁ బుణ్యములు ;

పంచేంద్రపాఖ్యానము

లలనాలలామ ⁶ నాలాయని యనఁగఁ
 గలదు మాధ్వల్యునిగాదిలిబోటి ;
 చిత్తజదీమంబు, చెంగల్వబంతి,
 మెత్తనిమేనిది, మినాయతాక్షి,

1, 2. వలసె. 3. నీద్రౌపదినిగాంచి. 4. ధృతి. 5. అన్వయము చింత్యము.
 6. నారాయణి. (మా)

కిసలయతామ్రాప్తి, కిన్నరకంతి,
 పసిండిశలాకతోఁ బ్రతియైనముగ్ధ.
 పతికంటె దైవంబు పడఁతికిలేమి
 వితతంబుగా నది విన్నదిగానఁ,
 దనసుఖంబెఱుంగక తగువేళలెఱిగి,
 1 జనులలోఁబలుకక సతతంబుఁ బతికి
 నోలిమైఁ గ్రాగినయుదకమార్పుటలు,
 మేలిమికూడ్డార మేళవించుటలు, --
 సలికిముగ్ధిడి శయ్యయాచటించుటలు, -
 లలిఁ దాళవృంతచాలసము నేయుటలుఁ,
 బలుకులవినయంబుఁ, బాద నేవసముఁ,
 దెలివినాజ్ఞాక్రియ తీయనిభక్తి,
 తాలిమి, యణఁకుప, తగవు ధైర్యంబు
 లాలిత్య మిభిరతి లజ్జ మానములు
 దయ ధర్మ మతిథిసత్కారంబు నిష్క
 ప్రియము దాక్షిణ్యంబుఁ బెంపాదిగాఁగఁ
 బుణ్యలక్షణములప్రోవై ధరిత్రిఁ
 బుణ్యంగనలమించి, పూఁజోటి మఱియుఁ
 బతిభక్తిఁబరఁగు ; నప్పటిదేహమైన
 జతనంబువదలి కుష్టవ్యాధిపట్టి
 మఱియును నీరుగ్రమ్ముచు 2 నీఁగకాటు-
 తఱచునఁజెడి వాచి తద్దయుఁబగిలి
 వాసనఁ బ్రేవులు వాతికిరాఁగ -
 రోసి యెవ్వరు 'నప్తురో' యని తొలఁగ
 నెడపక పాతలనిఁగలఁ జోవుచును, ~
 దడఁబడఁగుంటుచు 'దైవమా' యనుచు

వర్తింపఁ, బరిచర్యవదలక యింతి
 మార్తాండతేజఁగా మగసిఁదలంచి,
 మడుగుఁ బుట్టంబున మసటువో, బుద్ధు
 దుడుచుచు నొత్తుచుఁ, దొయ్యలి మఱియుఁ
 బురుషుఁడెక్కడకైనఁ బోవలెననిన
 నిరవొంద వీపుననిడుకొని చనుచు,
 సతఁడుభుజించినయన్న శేషంబు
 సతఁకింబుఁగుడుచువో, జననాథ! వినుము,
 పొసర నమ్మునివ్రేలు భోజనవేళఁ
 దునిసి యన్నములోనఁ దొరఁగిన, నింతి
 విరిదమ్మిరేకులవీడు పూఁదేనె
 కరణి బాష్పంబులు కనుఁగవఁ దొరఁగః
 'నక్కటా! యీవ్యాధి యర్హమాయితని;
 తెక్కడవేగింతు చేమిటమానుఁ;
 దునిసి యిప్పుడు వ్రేలు దొరఁగె నన్నమున;
 ముని యెంతనొచ్చెనో! ములుగుచున్నాఁడు. -
 1 అనగ వాయంద మాసాగభావ
 మాసయ మాకాంతి యాచక్కఁదనము
 నెడపక యెల్లవా! యీకూటఁబడితి;
 వొడలంట నిన్నెవ్వ రోసరించెదరు. ' -
 అనుచు నయ్యంగులి నల్లనఁబుచ్చి,
 తనచీర సతనిహస్తముఁ జక్కఁదుడిచి,
 హితునిచిత్త మెఱింగి యితరపాత్రమున
 సతివ యన్నమువెట్టి యల్లనఁగుడిపి,
 యోకరింపక తొంటియోదనంబబల
 గైకొని భుజియింపఁ, గడుమెచ్చి మానిః

‘యువిద, నీతలఁపొప్పు ; నొద ¹ వెడుభక్తి ;
 జవరాలవైయుంటి సంసర్గలేక.
 కుసుమమంజరికంటెఁ గోమలంబైన
 పసమేనికొప్పైన పాటన లేక,
 మాకోపమునకోర్చి, మానేవనేర్చి,
 వే కూరలోపలివెంట్రుకతోలె
 నవసియు నేటియన్నము భుజించుటకు
 ధవళాక్షి, మెచ్చితిఁ దగ వరమడుగు. ’
 అనుటయు, సిగ్గు నొయ్యారంబు భయము
 దనరార నింటి మాధ్యునిఁజూచి :
 “ యోదేవ, రతికాంక్ష యుండునుల్లమున ;
 నైదుదేహంబు లీవర్ధి ధరించి,
 యనవరతాసక్తి నంగజక్రీడ
 ననుఁగటాక్షింపవే ! నాకిదివరము ;
 అంతలో రతికాంక్ష యణఁగునా. ” కనినఁ,
 గాంతకోరినలాగు నైకొని మాసి
 పెక్కులోకంబులఁ బెక్కుకాలములఁ
 దక్కక రతికేళిఁ దరళాక్షిఁ గూడి,
 యోదేహములువీడి యతఁడువోవుటయు,
 నాదట రతికాంక్షయణఁగక యతివ
 యాశరీరమువీడి యవసిపై మఱియుఁ
 గాశీశుకడుపునఁ గన్యయైపుట్టి,
 చిన్నిప్రాయంబునఁ జెలుపున సతుల
 కెన్నఁగా నెక్కుడై యిలయెల్లబొగడఁ
 గమ్మసిశ్శీతాంశుకళయునుబోలె
 సమానిసిమణి యహరహంబునకు

నల్లనఁబెరిగి, తన్నడిగెడివారి
 కెల్ల కాలంబును నెదురులుచూచి,
 కానక యంతలోఁ గన్నియముదిసి
 కానకుఁబోయి శంకరునకుఁదపము
 నతిఘోరనిష్ఠఁ జేయఁగ, శంకరుండు
 సతివతపంబున కాత్తలోమెచ్చి,
 వేదాంతసీమలవిహరింపనేర్చు
 మేమరప్రభగల్గు మృదులపాదములు,
 గారికిఁ గూర్చుండ గద్దియయగుచుఁ
 జారలపులితోలు జారినతొడలు,
 ముదిపాఁపమొలనూలు ముచ్చుట్టు మలచి
 గదురుఁటెనుఁగుతోలు గట్టిన పిఱుఁదు,
 బాగుగా బహుదీప్తి భాసితంబైన
 యోగ ¹ పట్టముచేత నొప్పనెన్నడుము,
 హరివాహ ఘంటాంకు శాసల హేతి
 వరశూల ² పరశువుల్ భయదఖడ్గమ్మ
 నరుగుగా ధరియించి యగుణనఖాళిఁ
 బరిచితంబైనట్టి బాహుదండములు,
 గౌరీసమాశ్లేష కలితహస్తముల
 నారూఢి నీలిమ హత్తెనోయనఁగ
 గంతమాలికయైన కాలసర్పంబు
 కంతధూమముసోకి కందెనోయనఁగ

.....

.....

విసమునఁ గనఁపైన విపులకంధరముఁ,
 బసనియెముల పేర్లు భాసిల్లునురము,

నైదక్షరంబుల సమరుమంత్రంబు
 నైదుమొగంబుల సమరెనోయనగ
 నైదుమాటులు నాథునడిగినసతికి
 నైదవతనమీయ నైదయ్యె ననగ
 నైదువర్ణములైన యైదుమోములను
 వేదనిశ్శ్వాసముల్ వెడలజేయుచును,
 1 కృతకకోపాక్రాంత గిరిరాజకన్య
 సతిసక్త నంక భాగాసీనజేసి,
 యిత్సుచాపునిదేహ మింక లేకుండ
 లక్ష్మించినట్టి లలాటనేత్రంబు,
 వలపునఁ దలకెక్కువడుపుదీపింపఁ
 జలిలేమవిడిసిన చదురుకెంజడలు,
 మెఱయువెన్నెలపువ్వు మేకొన్న వేయి
 చెఱఁగులతలపాగఁ జెలువొప్పువశాలి,
 .....
 .....
 నునుబూదిమైపూత నునుపుగాఁబూసి
 యాలమిండనినెక్కి యతిసంభ్రమమున,
 బసవని లెక్కె మభ్రంబునఁ గ్రాలఁ,
 బసగల్లు ధవళాతపత్రముల్ మెఱయ,
 సతులు వింజామరల్ జానొప్పవీవ,
 సుతులు బరాబరుల్ సొంపారజేయ,
 వరహంస గజరాజ వాహ¹ సులగుచు
 బరమేష్ఠి యింద్రుండు భక్తి నేవింపఁ,
 గరి మేష మహిష రాక్షస సక్త హరిణ
 తురగవాహనములు దొరయంగ నెక్కి

1. కృతకాల కుపితాంఘ్రి గిరిరాజకన్య - సతిసక్త వామాంక సభ్రాంతిచేసి.

2. వాహన్య. (మా)

శక్రాగ్ని యమ దైత్య జలనాథ వాత
 చక్రీభూషాస్తులు సరవితోగొలువ,
 గంధర్వ సంగీతగతులతోఁ గూడ
 బృందారకులు పరివేష్టించి కొలువ,
 జావు బుట్టవు లేని సడిసన్న పెద్ద
 జీవరాసులకెల్ల జీవంపుముద్ద
 యశ్రుపాణులలోన నాదిశిల్పాఁడు
 1 శాశ్రువాదంబుల జగజ్జోలికాఁడు
 విసమైన నెఱిగించు విషమనైద్యుండు
 బిసగుహాసనవైరి 2 బిదులకాద్యుండు
 దేవాధిదేవుండు దేవతాత్మకుఁడు
 దేవపూజ్యుఁడు మహాదేవుడావేళఁ
 బ్రత్యక్షమగుటయు, బద్ధాక్షి మ్రొక్కి
 ప్రత్యయంబున నిట్లు ప్రణతింపఁదొడఁగె :
 “సత్యాత్మ, సన్తయ, సదమలభావ,
 నిత్య, నిత్యానంద, నిర్మలాకార,
 శంకర, సర్వజ్ఞ, శాంభవీరమణ,
 పంకజభవవంద్య, భవ, వామదేవ,
 భర్గ, విరూపాక్ష, భావనాతీత,
 సర్గలక్షణకల్ప, సకలనిధాన,
 శాశ్వత, భూతేశ, జన్మవినాశ,
 విశ్వేశ, విశ్వాద్య, విద్యానవద్య,
 త్రినయన, శ్రీకంఠ, త్రిపురసంహార,
 ఇనవహ్నిశశినేత్ర, హితజగత్పాత్ర,
 ఉగ్ర, నిర్గుణ, గణ్య, యురుతరపుణ్య,
 నిగ్రహప్రతికార, నిరుపమాకార,

శాంతాత్మ, శివ, శంభు, చంద్రార్థమకుట,
 శాంతానుషంగిత, కలితసంగీత,
 శర్య, మహేశాన, జాహ్నువీమకుట,
 సర్వసమ్మిత, ¹ భూతజగదధివాన,
 నిర్మలగుణ, భీమ, నిరవధిజేజ,
 ధర్మసంభవదేహ, ధర్మాత్మవాహ,
 మదనకోటిసమాన, మదనసంధాన,
 మదనమర్దనదక్ష, మర్దితదక్ష,
 కర్మకలాపైక కారణాధార,
 (నిర్మల నాకిధునీ జటాభార,)
 రుద్ర, విద్రావిత రూఢానురేశ,
 భద్రాత్మ, పరమేశ, పరశుప్రకాశ,
 కల్యాణనగచాప, కల్యాణ ² కరణ,
 కల్యాణవా రాశి, కల్యాణవిలయ,
 తారకాధిపజూట, తారకాలోక,
 తారకాసురవైరి, తారకా ³ పాంగ,
 హరినేత్రపూజిత, హరిహయవినుత,
⁴ హరిబాణ, జితదైత్య, హరిరాజవర్ణ,
 కృష్ణాజనచ్చన్న, కృష్ణాజివినుత, (?)
 కృష్ణాభిరతికంఠ, కృష్ణాజిధీర, (?)
 నందితాండవలోల, నందితాజాండ,
 నందితాపసగమ్య, నందితాను ⁵ చర,
 సప్తసామ ⁶ స్తుత, సప్తార్చిరూప,
 సప్తలోకాధార, సప్తాశ్వనయన,
 విజ్ఞానమయరూప, విమలకలాప,
 ప్రాజ్ఞ ⁷ మానసగమ్య, బంధురక్షమ్య,

-
1. భీతజగతాన్నివాస. 2. కరుణ. 3. ధాంగ. 4. హరిబాణ. 5. చిర.
 6. స్వత. 7. సౌమ్యగమ్య. (మా)

భక్తపరాధీన, భక్తినిధాన,
 శక్తిసమాలింగ, సద్భావలింగ,
 అక్షుగ, అవ్యక్త, ఆద్యంతరహిత,
 అక్షయ, అచ్యుత, ¹ హర, నీలకంఠ,
 మూర్తిత్రయమునీవ; మూర్తిత్రయంబు
 మూర్తి ² భావన నేయు మూర్తివినివ;
 కర్తయునీవ; వికర్తయునీవ;
 భర్తయునీవ; సంహర్తయునీవ;
 గౌరీయుతుడవయ్య గరిమ నొక్కడవు;
 చీరలేకుండియు క్షితి నీశ్వరుడవు;
 అరయ నుగ్రుడవయ్య సధిక శాంతుడవు;
 గరళకంఠుడవయ్య గడుసమృతుడవు;
 బ్రాతిగా శుచ్చివై కపాలహస్తుడవు;
 భూతనాథుడవయ్య ³ భూతియుక్తుడవు;
 కడు రెండువేలనాల్కలశాస్త్రీ నీకుఁ
 దొడవట పొగడెడు దొర వేడి నిన్ను!
 అనిసన్నుతించుచో, హరుడు: 'నీకెద్ది
 వనిత, వాంఛిత!' మన్న, వదలికిట్లనియె:
 'మగని మగాతని మగవాని నాకు
 మగదిక్కు మగదెస మదనారి, యీవె!
 అని యిట్లు మదనపరాధీనగాన
 మన నైదుమాటులు మగని నేడినను,
 నగుచు శంభుండు తా నాతికిట్లనియె:
 'మగలేవురగుదురు మహిలోననీకుఁ;
⁴ బాంచభౌతిక మైన ప్రాణంబు భౌతి
 జంచలేక్షణ, నీవుసమకూరు.' దనిన

నావారిజాక్షి : 'యేనఘ్నై న నొల్ల ;
 దేవ, యీవరము ధాత్రికి హన్యకరము.
 ఒక తెకొక్కడకాక, యుర్వి బెక్కండు
 వికృతపుమగలైన విననెట్లుపొనగు !
 నాలుకతడబాటు నగచాప, యోర్వి
 పాలింపు.' మనుటయు, భార్యతీప్రియుడు :
 'ఏనటవరమిత్తు ! నిది నగుబాటు-
 గా నెట్లువచ్చు ! ముద్దా ! వెఱవకుము ;
 ఏవురు నీమీఁద నెడపనిప్రేమ
 గావించు రన్యోన్యకలహంబు లేక ;
 నీకు నేవురమీఁద నిచ్చ భోగేచ్ఛ
 చేకూరు ; బ్రాయంబుజెలువంబుజెడదు ;
 అనిశంబు మగుడఁ బ్రాయమువచ్చు నీకు ;
 దినమొకకొత్త వర్ధిలుఁ జక్కఁదనము.
 ఆవిచారముచాలు నబల, యిచ్చటికి
 దేవేంద్రుడొడ్కొని తెమ్మ పా.' మృనిన,
 నదియు : 'దెచ్చెదఁగాని యథవ, యిచ్చోటఁ
 గదలకయుండుమీ కరుణాధ్య !' యనుచు
 నాయతగతిమ్రొక్కి యతిదూరయాత్ర
 పోయి, గంగాతీరమునఁ గాచియుండె.
 అటమున్న యముడు నిజాధికారమునఁ
 బటుజంతుహింస తప్పక చేసిచేసి
 వేనరి : 'యీ ఘోరవృత్తి కేనోప ;
 నాసరివారిలో నప్పుఁబాటిదియు.
 తియ్యని సంసారతృష్ణ పోలేక

¹ కుయ్యిడుజనులను గూల్చి నావశమ !

కర్తవ్యశంఖునఁ గడుబాలుఁడనక
 కూర్చి ¹ వృద్ధనకుండఁ గూల్చి నాపశమి !
 తపసి నై పోయెదఁ ; దగఁ జాలుమణిగ ;
 మిపుడుకోపింపనీ యిఁక బ్రహ్మ.' యనుచు
 నైమిశారణ్య పుణ్యక్షోణిఁ జొచ్చి
 యామునిశ్రేణితో నద్దేవుఁడచట
 సత్రయాగము నిష్ఠ జరుపుచున్నంత,
 ధాత్రీఁ జాపులులేక దట్టమై ప్రజలు
 తరములతాత లాతరములతాత

లరయ నవ్వలితాత లాంధ్రును దారు
² గొట్టుటగాక ముక్కాలంబుఁ గుడిచి, ✓
 గురుకూటములువోలె గోళ్లుమీటుచును,
 సుఖమున్నచో, వజ్ర సాంపుతోనరిగి

.....

దండప్రణామములే తగనాచరించి
 పుండరీకాసనుఁ బొందుగాఁ బలికె :
 'ఓబ్రహ్మ, సంసారమొల్లఁడు శమనుఁ ;
 డాబ్రహ్మమగుకార్య మటువెట్టిపోయె ; —
 గాలుఁడయ్యను గూడు కాలఁదన్నదురె !—

భూలోక మెడలేదు పుట్టినప్రజకు.'
 అనినఁ బల్కు విధాత : 'యల్లేలవగవఁ !
 జనియెడుఁ దనకార్యసరణికి యముఁడు.

³ తనువ పేక్ష కరంబుతఱచైనప్రజల
 మునుకొని యొకఁడెట్లు మోదు నవ్వేల్పు !
 అమర వాయువు నీవు నశ్వినీసురులు
 నమరేశ, ⁴ పిలువఁగ నరుగుఁ ; డవ్వేల్పు

నేవురు¹ గూడక యిప్పటిభార
 మేవిధంబునఁబాయ నీవసుంధరకు. '
 అనుటయు దేవేంద్రుఁ : 'డల్లెల నాకు
 మనుజుఁడనై పుట్టి మరణంబునొంద !
 యముఁడాఫలమ్ముఁ దానందసి. ' మ్మనుచు
 సమరాధిపతిపల్కి యట మరలుచును
 దేరువున గంగానదీతీరభూమిఁ
 బారిపారి శోకించుపూఁజోడిఁ గాంచి,
 మనసిజుచేతల మగ్నుఁడై యవుడు
 తనలోని నిట్లని తలపోయఁదొడఁగె :
 'అహహ ! మనోహరంబయ్యెఁ జూపులకు ;
 మహి నెంతటికిలేడు మాయపుబ్రహ్మ !'
 అనివితర్కింపుచు హరి దాసిఁగదిసి :
 'వనజాక్షి, యక్కట ! వగచుచు నిచట
 నెవ్వనికొంటిమై నెదురుచూచెదవు ?
 ఎవ్వ తెవీవు ? నీయభిలాషయేమి ?
 చెప్పు. ' మన్న లతాంగి : 'చెప్పెదఁగాని,
 యిప్పుడునావెంట నింద్ర, యే తెమ్ము ;
 తెలియ నొల్లకయున్నఁ దిరిగిపో. ' మ్మనిన,
 వెలఁదిరూపవిలాస విభ్రమంబులకు
 నింద్రుఁడెంతయునోడి : 'యేగూడినత్తుఁ
 జంద్రాస్య ! పద. ' మని చనఁజొచ్చెవెనుక.
 తోయజానని యింద్రుఁడోకొని యిట్లు
 పోయి కైలాసాగ్రమునఁ జంద్రధరుని
 నీక్షింపవచ్చుచో, నింద్రుకన్నులకు
 దక్షిణి వరుణుఁడై తగఁదోచె ; దోప,

నామాయయెఱుగక యైశ్వర్యగర్వ-
 ధూమాక్షుడై వజ్ర ధూర్జటిఁబలికె :
 'అగుర ! యేఁబూర్వండు ; నపరుండుతాను ;
 వగ నింద్రుఁడనునేను ; పరుఁగుండుతాను ;
 ననుజాచి గద్దెయ నాయమా దిగఁడు !
 కొనియెద నొక వ్రేటు ఘోరవజ్రమున .'
 అనినఁ, జరిలేంపక హరుఁడువెండియును
 పనితీట్లనె : 'వీని పనజాక్షి, కంటె !
 కన్నులు వెయిగల్గి కానఁడునన్ను ;
 బన్నుగా నట వీనిఁబట్టితె.' మృనిన
 నతివ నాలాయని యతనిఁబట్టుటయు,
 మతి నాతఁడలరి మన్తధవికాఠమునఁ
 బరవశుడై జాఱఁ, బంచబాణారి
 దరహాసమున ధరాధరభేదిఁ బలికె :
 'వాసవుఁడోపునీవు పరుఁగుండనేను
 ఈనున నాకొండ యెత్తుమానీవు !
 వీనైన నెత్తెద నీక్షింపు.' మనిన
 మానక యాకొండ మఘవుఁడైతినను,
 ఉన్నారవేలుపు లొకనల్పురిందు
 లెన్నసహస్రాక్షు లిటవజ్రధరులు.
 వారిసింద్రుఁడుచూచి పడిదన్నుఁజూచి
 యూరకేచింతింప, నుగ్రుండువలికె :
 'ఎక్కడ గూడినా రేవురిందులును !
 ఒక్కఁడు జముఁ, డింద్రుఁడొక్కఁడు, గాడ్పు,
 నిరువురశ్వనులును, నెలమినేగురును
 గుఱుతుగా నాయాజ్ఞఁ గూడినారిచట ;
 నీవెలఁదియు మీరలేవురుఁ జోయి
 భూవలయంబునఁబుట్టి వేడుకను

హరికిసహాయులై యపనిభారంబు
 హరియింఘఁ డీయింతి గూలుగానుండు.
 నిదివిష్ణుసంకల్ప మేమిటఁబోదు ;
 మొదలధాత్రీ దేవి మొఱవెట్టుకొనియె. ¹
 అనిన, నీశ్వరునాజ్ఞ నరుదెంచి మర్త్య-
 తనులై నయామహాత్మకులఁ పాండవులు.
 నాటినాలాయని నాథ ! నీపుత్రు ;
 యేటికిఁజింతింప నిత్తుగా. ² కనిన,
 నాశ్చర్యకలిఁకుడై యపుడై నహరి
 నిశ్చయింప విభుండు నేరకకలికః
 “ ఈవుచెప్పగువట ! యీవలశంక
 గావించువారలు గలరె సర్వజ్ఞ !
 వీరి నిజాత్ములు వీక్షించికాని,
 యీరూపములు నమ్మ నింతినినమ్మ ;
 దివ్యదర్శనమిచ్చి దృష్టింపఁజేసి
 భవ్యాత్మ, నాశంకఁబాపవే ! ” యనినఁ,
 దాపసోత్తముఁడంతఁ దనప్రభావమున
 భూపాలునకునిచ్చె భువి దివ్యదృష్టి.
 ఇచ్చిన వెలుపలికే తెంచి నృపతి
 యచ్చోట నృపమూర్తులై యున్న హరి
 నినకోటి తేజుల హేమభూషణుల
 సనిమిష నేత్రుల సమర నేపితులఁ
¹ గాసర మృగ దంతి కిసకివిమాన-
 వాసుల యమ వాయు వాస వాశ్వినుల
 నాలాయనిని బుణ్యనారినిఁజూచి,
 చాలనక్కజమంది జయవెట్టిమ్రొక్కి :

“లోకపాలకులార, లోకజ్ఞులార,
 నాకుఁగల్గితి రిట్టిసవకృపాయుక్తి;
 నేనెట్టిసుకృతినో! యెట్టిధన్యుడనో!
 పూని మీమూర్తులు పొడఁగంటి.” ననుచుఁ
 గీర్తింపఁగాఁ, దొంటిక్రియ రాజాదృష్టి
 వర్తింపఁజేసి యవ్వసుధీశుతోడ:
 ‘నింకఁబాండవులకు నింతి నేపురకు
 శంకింప కీనేరై జననాథ!’ యనిన:
 ‘నేనుగృతార్థుండ; నేనుధన్యుడను;
 బూని దేవతలకుఁబుత్రినీఁగంటి
 నెంతయుమీకృప; నేనుమీవాడ;
 నింతచెప్పకయున్న నేమియు నెఱుఁగ.”

ద్రౌపదీకల్యాణము

అనిమ్రొక్కి వ్యాసమహాముని ననిచి,
 జనవతి లగ్ననిశ్చయముచేయించి,
 చక్రధరాదుల సకలబాంధవుల
 సక్రమగతిఁ బిల్వఁ జారులఁబనిచి,
 కలయ సక్కాంసిల్యఘనపట్టణంబు
 లలితవైఖరితో నలంకరింపించి,
 యంత ముహూర్తదినాగమంబైన
 నెంతయుసంతోష మిగురొత్త నృపుఁడు
 జలముల మంగళస్నానంబుచేసి,
 తిలకించి నగరికి ద్విజులరావించి-
 పుణ్యాహవాచసపూర్వంబుగాఁగఁ
 బుణ్యాంగనలచేతఁ బువ్వుఁబోడికిని
 నలుఁగువెట్టించి, కొట్టుంబువాడించి,
 యిలువేల్పులకుఁ బూజలిప్పించి వరుసఁ,

1 బరువడి సంకురార్పణము గావించి,
 దొరఁగొని మంగళతూర్యముల్ మ్రోయఁ
 గన్నియఁగై నేయఁగా నియమించి,
 యన్నియత్నంబులు సనువులుచేసె.
 ఇట పాండవులు ధౌమ్య నెలమిరప్పించి,
 పటుతర భాగ్యసౌభాగ్యంబు మెఱయ,
 వందిబృందములు కై వారముల్ నేయ,
 దుందుభి పటహఁది తూర్యముల్ మ్రోయ,
 మణిగృహంబులలోన మానినీనుఁబలు
 ప్రణతవై ఖరి నెల్లపనులకుఁ దిరుగ,
 సలలితమంగళస్నానముల్ చేసి
 చెలువుమీఱంగఁ గై నేసి రేవురును.
 స్నాతకవ్రతములు సకలంబుదీర్చి,
 భూతలాధీశులు పొడనూపునట్టి
 విప్రులఁబూజించి, వేద ఘోషముల
 సుప్రశస్తంబైన శుభలక్ష్మితోడ
 ధవళవస్త్రంబులు ధవళమాల్యములు
 ధవళగంధంబులుఁదగువేడ్కఁదాల్చి,
 యనుపమంబగులగ్నమాసన్నమగుట
 విని మహోత్సవమున విడిదికి వెడల,
 స్యందనకోటులు సందడింపంగ
 నిందిరావల్లభుఁ డెదురువచ్చినను,
 భావింప దైవంబు ప్రత్యక్షమగుట
 నేవేల్పులకుఁ దారె యెక్కుడై నృపులు
 రథముల నిజమనోరథములనెక్కి
 పృథివి యాకాశంబుఁబెనఁచుకచూడఁ,

¹ గడు నురుగుపట్టి గంగాప్రవాహంబు (?)
 పెడలినగతిఁ గ్రంతవీధులనడవఁ,
 గాంతులు ద్రాపదీకల్యాణమునుచు
 నంతంతఁ గర్ణసౌఖ్యముగఁ బాడఁగను,
 గ్రందుగ నాతపత్రంబులనీడ
 మందమందానంద మాధుర్యలీలఁ
 జనుచేర, నదురునేసలుచల్లి ద్రుపద-
 తనయుఁడెదుర్కొని తగురీతి వారి
 విభుమందిరమునఁ బ్రవేశింపఁజేయఁ
 ద్రిభువనంబులు వేడ్కఁ దేలె నద్దినము.
 అంతఁ, బాంచాలుండు హర్షించి వారి
 వింతగా మధువర్కవిధిఁ బూజచేసి,
 కన్యకావరణంబు గావించి, విదవఁ
 గన్య ధారాపూర్వకము ² సేయ, నృపులు
 మంగళసూత్రముల్ ముక్కునముడిచి, న
 తొంగలించిన నేడ్కఁ దూర్యముల్ మ్రోయ
 ధామ్యుండు కదిసి మంత్రంబులుచెప్ప
 రమ్యవైఖరిఁ దలఁబ్రాలొప్పఁబోసి,
 కరమున విమలరక్షాబంధనముఁ
 దిరమొప్ప నేవురుఁ దెఱవకు ముడిచి,
 హోమవేదిక యెక్కి యుచితమార్గముల
 ధీమంతు లగ్నిప్రతిష్ఠ గావించి,
 కన్య నేవురుఁగరగ్రహణంబు చేసి,
 ధన్యతఁబులకించి తగనుత్సహించి,
 హోమంబులన్నియు నొప్పారఁదీర్చి,
 హేమంబు ద్విజులకునిచ్చిరి తనియ.

ఆపాండుతనయుల కవుడు పాంచాలుఁ
 డేపార నైదువేలిభములు ¹ మోయఁ-
 దగినవిత్తంబులు దండితేరులును
 బాగడనొప్పిన యశ్వములు నూలువేలు,
 దాసీసహస్రంబు, దంతిశతంబు,
 గోసహస్రంబును గొనియాడ లక్ష,
 రత్న ² పేటీసహస్రంబులు నాల్గు
 యశ్నపూర్వకముగా నరణమిప్పించి,
 పరఁగ దివ్యాంబరాభరణమాల్యములఁ
 గరమొప్ప బంధువర్గముఁ బూజచేసి,
 కనకపాత్రములలోఁ గమ్మసిరుచుల
 జనములు ³ మెచ్చ భోజనమువెట్టించి
 కట్టనిచ్చిన, నంతఁ గమలనాభుండు
 దట్టంపుఁబ్రియముతో ధర్మరాజునకుఁ
 గలిమియేర్పడ రత్న కాంచన తురగ
⁴ కలితరథంబులు ఘనతతోసెచ్చె.
 అత్తతి విదురుచే నాపాండుసుతుల
 వృత్తాంతమంతయు విభుండు దానెఱిగి,
 వెస నాత్మలోభీతి వెలుపలిస్తీరి
 పానఁగ ⁵ నౌర్వానలంబున నభివోలి,
 పెద్దకొల్వుననంత భీష్ముండు గురుఁడు
 నొద్దికఁ గృపుండు దుర్యోధనాదులును
 హీరభూషణులు బాహ్లిక సోమదత్త
 భూరిశ్రవ సూతపుత్ర సౌబలులు
 నున్నచో, విదురు లోకోత్తరుఁబలికః
 “ ఎన్న మాకవకీర్తి యాశుండుమాన్పె ;

మఱియుఁ గల్గిరి చాలు మహిఁ బాండునుతులు ;
 ఉఱికి మ్రోయుచునుండె నుర్విదుర్వార్త ;
 బోరన రప్పించి భూమిపాలిచ్చి,
 వారికి హేతుఁడనై వర్తించువాఁడ. ”
 అనివిని తండ్రికిట్లనియె రారాజు

దుర్యోధనుఁడు తండ్రితో దుర్లంత్రణము నేయుట

“మనము వారలకింక మంచివారలమే !
 ఇంక నామోహయమేటికి వినుము ;
 కొంకికి భేదంబు గొనియాడవలయు ;
 ‘నేగురకొకయింతి యిదిహేయ’ మనుచు
 బాగొప్పఁ బాంచాలుపట్టు వదల్చి,
 ద్రుపదుని వారిసందున ముడివన్ని, —
 నిపుణత వారి నన్నెలవువాపుదము ;
 కాదేని, నేర్చినకాంతలఁ బంచి
 ‘యాదేవి నిన్నొల్ల దతనికివలచు
 నిను దప్పనాడె నీనృపతిఁగీర్తింఁచె.’
 నని పాండవులలోన నలుకపుట్టించి,
 పోరాడి తమలోనఁ బోలియఁజేయుదము ;
 నారులెంతకులేరు నకులబోధింప ! ”
 అనినఁ, గర్జుడువల్కు : “నదిసీతిగాదు ;
 కినియరు వారెంతకీలువన్నినను ;
 అనుపమ సేనాసహాయుల మగుచు
 మనమెత్తిపోద మీమార్తుఱమిఁద.
 బలములపసలేని పాంచాలుఁడంత !
 తలఁప రాజ్యములేని ధర్మరాజెంత !
 వినిపించె వారియొద్దను ‘వీపుదోమ
 మనుజుండులే’ డని మనవేగువాఁడు.

ఇల భీమపార్థుల ¹ కేఁబిఱుఁదీయఁ ;
 గలశబాతుఁడు గెల్వఁగలఁడు పాంచాలు.”
 నసిన భీష్ముఁడువల్కుఁ : “నందు మీరేగి
 మును ద్రుపదునిచేత మోసపోయితిరి ;
 ఎన్నఁబార్థునిచేత నింత్తికై హాయి
 మొన్నగదా ! మీరుమోగులువడుట ;
 హరికి సైన్యంబులేదని తలంపెదరు ;
 పరచక్రముండంగ వలయునే సేన !
 ఈవేళ వారలకెగ్గుచేసినను,
 భావింప మీకంటె బగవారులేరు.
 కానఁడుకర్ణుఁడు కార్యంబుకొలఁది ;
 తానట ! వారితోఁ దలపడఁగలఁడె !
 పరబుద్ధివినువారి బ్రదుకేమిబ్రదుకు !
 వరనీతిఁ బాలిండు వారిరప్పింది. ”
 అనవిని కోపించి యంగరాజనియెఁ :
 — “దనరంగ దురమన్నఁ దలయేర్చుమీకు ;
 ముదిసి ముప్పునఁ బ్రాణములు వీడఁజాల ;
 రిదికార్యమని కాన ; రేలపాలీయ !
 కురుకుమారులకీక ఘోరాస్త్రసమితి
 హరినందనునకు ద్రోణాచార్యుడీడె !
 పుట్టినకురురాజుఁ బొలియింపుఁడనుచు
 నెట్టనఁ జెప్పరే ! నృపునితో మీరు.
 — అచ్చిపెట్టినజీతమా ! బూదిలోని
 గచ్చకాయలు ² మీరకారణహితులె !
 ఆమేటివారల నటఁడెచ్చుకొనుట
 పాముల నింటిలోపల నిడికొనుట. ”

1. కలిదుడుదివియ. 2. మీరు. (మూ)

అనుడు, గోపాటోపమడర రాధేయుఁ

1 గొనకంటనీక్షించి కుంభజుడనియె :

“ కలిగితివాకడవు ! కారవకులము

నిలువ ! నెవ్వరమును నీసమానులమె !

పాండునందనులతోఁ బగగొని నిలిచి-

యుండఁ జూచెదు కర్ణ, యొసరదుగాని.

నినునమ్మి రారాజు సృపతినివిడిచె ;

ననిసేయనోపిన నరుగుదు గాక. ”

అనునంత, ధృతరాష్ట్రుఁ డయ్యిరువురకు

ఘనతరంబగుకార్యకలహంబు మాన్పి :

విదురుఁడు పాండవులఁ దోడ్చేర నేగుట

“ యీకర్ణకారపులేమెఱుంగుదురు !

నాకొడుకులరాక 2 నాకార్య. ” మనుచు -

వివిధవస్తుంబులు వివిధరత్నములు

వివిధభూషణములు వేడ్కఁ 3 గృష్ణకును,

ఛత్రచామరములుఁ జారుహారములు

ధాత్రినొప్పారు విత్తము ధర్మజనకు,

దాసీసహస్రంబు దంతిశతంబు

వాసిగా ద్రుపదభూవరునకు నిచ్చి

విపులరథంబిచ్చి విదురునిఁబనుప,

సృపునకు మ్రొక్కి యన్నీతితోవిదుఁడు

ఘనవస్తువులతోడఁ గాంపిల్యపురికిఁ

జనుదెంచి, ద్రుపదునిసభఁజొచ్చి, యందు

శౌరికిభక్తవత్సలునకు మ్రొక్కి,

కూరిమిదై వాఱఁ గుంతికి మ్రొక్కి, -

నుతరీతిఁ బొందుసూనులఁ గౌగిలించి,
 ధృతరాష్ట్రుఁడిచ్చిపుత్రైఁను వస్తువుల
 వారికివారికి వరుసతో నొసగి,
 బోరన ద్రుపదుచేఁ బూజలువడసి
 పంకజనాభునిఁబరికించి పలికె :
 “ ఇంకఁ బొండువులకు నేవిచారంబు !
 పాంచాలుఁడిటఁగల్గెఁ బరమబంధవుఁడు ;
 వంచింప నిఁకరాదు వారి వైరులకుఁ ;
 దలఁపులో నదిగాక తురలపునీపు ;
 కలుగునేవారికిఁ గమలాక్ష, వెఱపు !
 కలిగిరి వెండియుఁ గాం కేయులనఁగఁ
 గలఁగి తమలోనఁ గౌరవాధిపులు.
 పొందునిపాలిత్తుఁ బార్థులకనుచు
 నిండినకొలుపులో నృపుఁడాడ మొన్న ;
 గురు భీష్మ కృపులెఱుంగుదు ; రిప్పుడతఁడు
 పురికిరమ్మని పిల్వఁబుత్రైఁచె వీరి.
¹ కీడంతయెఱుగక కలనిమెచ్చులకు
 వేడుక నటియించు వీరిపై నతఁడు ;
 అవనిలో ధర్మజుఁ డర్థమేలినను,
 సవఖండపతివోలె నయమొప్పఁగలఁడు.*
 అనినఁ బాంచాలుండు హరియు నిట్లనిరి :
 “ వినుము, నీకంటె వివేకులుగలరె !
² యెన్న మీఁదెఱుగక యీపుపాండవుల
 మిన్నక యిట్లేల మేకొనిపిల్వ !

1. ఈమాట ధృతరాష్ట్రునిపట్ల నిజమేయైనను, ఈసందర్భమున రాజుబారిగావచ్చిన
 విదురుఁడు పల్కఁదగినదికాదు. 2. ఈవాక్యముసందర్భోచితముగాలేదు.

కొనిపోము పార్థులఁ గుతలమేలింపు ;
 ఘనపుణ్య, నీవుగల్గఁగ విచారంబె !
 కరుణించి మునునీవు గఱపినత్రోవ
 నరుదేరఁబట్టికదా ! వీరుబ్రదుకు
 ట. " నునంత, ధర్మరాజతనికిట్లనియె :
 “ మనుజేంద్రుఁడవుడు మీమాటకు వెఱచుఁ ;
 గార్హస్థ్యమగుప్రేమఁ గలిసియుండంగ
 దుర్యోధనుఁడు మాటదొరఁగొనఁ ; డంత
 ధార్మరాష్ట్రులకేమితప్పచేసితిమొ !
 వార్తయునొల్లరు వసుధ మేమన్న ;
 సతనికిఁ బ్రతికారమాత్మలో నొల్ల ;
 మతనిచేతలకు భయంబునొందెదము.
 హరియును దోడురా నరుదెంచి, యచటఁ
 గురురాజు వెట్టినకూడు గుడిచెదము. ”

పాండవుల హస్తీపురప్రవేశము

అస పయనమునకు నాయిత్తమైనఁ,
 దనయు ధృష్టద్యుమ్ను ధర్మరాజునకు
 బలమును దోడిచ్చి పాంచాలుఁడనుప,
 వెలయంగ నారాజువీడ్కొని కదలి
 ద్రౌపదివెంటరా ధౌమ్యుఁడేతేర
 నాపాండుపుత్రులు హరియును చారుఁ
 గుంతీసమేతులై కురురాజుపురికి
 నంతయు లక్ష్మితో నేతెంచుచుండ,
 నిట వారికదురుగా నిభపురాధిపుఁడు
 పటుగతి నందనప్రతతిఁ బుత్రైంచి,
 నృపతులు నేవింప నెమ్మిగొల్వనకు
 నపరిమితోత్సాహుఁడై వచ్చి, యంతఁ

బారులు నేవింప భటులు మైవంప
 వారువచ్చినలేచి, వరుసయేర్పడఁగ
 నాలింగనంబుల నభినందనములఁ
 జాలదీవనలఁ బూజావిశ్లేషముల
 హరిపూర్వముగ వారినందఱఁబ్రీతిఁ
 బొరయించి, మణివీతముల నుండఁబనిచి,
 మఱఁదలఁ గోడలి మఱి లోనికనిచి,
 నెఱి వారినూరార్చి నిజవీతమెక్కి
 పేరుపేరునఁబిల్చి ప్రేమఁ బాండవుల
 నారాజగత్తు మిట్లనిచెప్పఁదొడఁగె :
 “ అరయరు నన్న జాత్యంధు ; నిశ్చేల
 సరనాథులార, మిన్నక తిరుగంగ !
 ఇందునందును నేల ! యేనున్నకాల
 మందఱు మనవలదా ! యొక్కఁకుదుట.
 ఏమిట మీకు నే హితుఁడఁగానైతి !
 నేమితలంచుక యేగితి రట్లు ! ”
 అని పాండవులఁబల్కి, యందఱకిన్ని
 కనక గేహములిచ్చి కడఁకతోసనిచె.
 అప్పుడాపురమున నైదువరంబు
 లప్పొందునుతులు నైయ్యముఁదియ్య మెసగఁ
 గౌరవనుతులతోఁ గలిసి క్షీరంబు
 నీరంబుఁగలిపిననేర్పున మెలగి,
 హరియును దారును సధికంపుఁగూర్చిఁ
 జరియింపుచుండిరి సంతసంబునను.
 అనియిట్లు జనమేజయావనీంద్రునకు
 మునిచెప్పెననిచెప్ప మోదించిమునులు :
 ‘ అనఘాత్త ! తరువాత నైవృత్తాంత
 మనువాందఁజెప్పవే ! ’ యనియడుగుటయు,

ఇది సదాశివభక్త హితగుణాసక్త
 సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 శ్రుతిపాత్ర వల్లభసూరిసత్పుత్ర
 మతిమద్విధేయ తిష్ఠయనామధేయ
 రచితాదిపర్వ నిర్మలకథయందు
 నుచితమై యాశ్వాస మొప్పె నేడవది.

అష్టమా శ్వాసము

శ్రీకరగుణజాల, సితకీర్తిలోల,
 నాకేంద్రవైభవ, సరసయచౌడ,
 ప్రకటిత నిఖిలసాభాగ్య వర్తనల
¹నకలంకుడగు నమాత్యా! చిత్తగింపు;
 అక్కథకుడు శౌనకాదిసన్తునుల
 కక్కథాసూత్ర మిట్లనిచెప్పదొడగె.
 అంతట నొక్కనాడాంబికేయుండు
 కాంతితోఁ గొలుపుండి ఘనులును దాను,
 ధర్మతనూజునిఁ దాల్చి రావించి,
 యర్చిలిమన్నించి యతనికీర్తనియె :

ధర్మజుని యావరాజ్యాభిషేకము

“పాండుభూపాలునిపాలు నీపాలు;
 పాండునందన, నీవుపట్టంబుఁబూను;
 సాధింప నరుదై నశత్రుల నొత్తి
 యీధర విరివిగా నేలింపుమమ్ము.
 ఎల్లి లగ్నంబుని యెఱిగించె ద్విజుఁడు;
 — వల్లభాయుతుడవై వ్రతముధరింపు.
 అభిషేకసలిలంబు లాదిగావచ్చె;
 నభినవంబుగ యత్నమఖిలంబు నయ్యె;
 హరిపూర్వకంబుగా సరదంబులెక్కి
 యరుదెండు ప్రాద్దున నాస్థానమునకు.

ఖాండవప్రస్థంబుగల ; దది మీకు
 నుండయోగ్యంబైన యొప్పులపురము ;
 - ఉండుండు దవ్వులే దొకవాడపెట్టు ;
 రెండుదేశములు వర్ధిల్లు నిట్టెన. "
 అనిచెప్పి ధర్మజుననిచి భూవిభుడు
 గొనకొని కృప భీష్మ గురులునుతింప,
 సరుణోదయంబైన యమ్మఱునాడు
 హరిపూర్వముగ వారి నర్థిరప్పించి,
 యభిషేకశాలలో స్వర్ణవీతమునఁ
 బ్రభువైన ధర్మజుఁ బాంచాలినునిచి,
 మంత్రోదకంబుల మజ్జనంబార్చి,
 మంత్ర¹ సమేతుడై మకుటంబువెట్టి,
 పాండునిపాలికిఁ బట్టంబుగట్టి
 ఖాండవప్రస్థంబు కడకు వీడ్కొల్పఁ,
 బాండవుల్ ధౌమ్యునిఁ బాంచాలిఁ గుంతిఁ
 బుండరీకాక్షునిఁ బౌసఁగఁదోడ్కొనుచుఁ,
 ద్రుపదుని సైన్యంబుతో వీడుకొల్పి,
 సృపతిపంచినసేన నియతిఁదోడ్కొనుచుఁ,
 గురువతి కృప భీష్మ గురు విదురులకు
 నిరవొంద నందుఁబోయెదమని చెప్పి,
 కరిపురిఁ బాండునికాలంబు విప్ర-
 వరులకిచ్చిన² చేలు వడినప్పగించి
 యరిగినచోఁ, గృష్ణుఁ డప్పుడప్పురికిఁ
 గరిపురిగల సాంపుగలుగఱి చూచి,
 కరమువేగము విశ్వకర్మరావించి,
 సరసత నయ్యారిచందంబుదెలిసి,

ఇంద్రప్రస్థనిర్మాణము

“స్థలము మంచిదిగాదు ధర్మరాజునకుఁ ;
 గులరాజధానికీఁ గొంచెమీపురము.
 సురపురంబునకంటె సొంపైనపురము
 విరచింపుమా నీదువిద్యాబలమునఁ ;
 జేలువున బ్రహ్మస్థప్తికీఁ బ్రసిస్థప్తి
 వలెనన్నఁ ¹ ద్రుతిఁజేయువాఁడవునీవు.
 ఈయూరితూర్పున నిజే రమ్యసీమ
 యాయామ ² పరిణామ యుక్తితస్థలము. ”
 అనిన, నింద్రప్రస్థమనియెడుపురము
 కనకరత్నమయంబుగా విశ్వకర్మ
 నిర్మించిపోయిన, నృపుఁడందువిడిసి,
 ధర్మసహాయుడై ధరణియేలుచును,
 బంచబాణానంద పారవశ్యమునఁ
 బాంచాలిఁ గవయునాభావంబుఁజెలిసి,
 నారదాగమనంబు నారాయణుండు
 ధారుణీశులకెల్లఁ దగనెఱిగించి :
 ‘యతఁడేమి మీకుమర్యాద గావించె
 హితమతి నడుఁ. ’ డని యేర్పడఁబలికి,
 యాయతగతి వారలనుప ద్వారకకుఁ
 బోయె ; ³ బోవఁ, బురాణమునిపుంగవుండు
 విరహులనేచిన ⁴ వృజినంబుపాయ
 నురుశాంతి మునియయ్యెనో చంద్రుఁడనఁగఁ,
 దెల్లని చల్లని దేహంబుతోడ
 నల్లనవచ్చి, యేకాంతశాసమున

1. బ్రతికించు.   2. పరిణామ.   3. బోయెం బురాణపురుషుం డన్నట్లు.
 4. విజయంబు. (మా)

నృపకుమారులఁగాంచి నెమ్మిలో వారి
యుపచారములఁగాంచి యొప్పనిట్లనియె :

నారదుఁడు పాండవులకు హితోపదేశము నేయుట

“తమ్ములందఱు ధాత్రిఁ దఱచై ననేమి !
మిమ్ముఁబోలఁగరాదు మిత్ర భావమున.
మూఁడుమూర్తులు నొక్కమూర్తియన్నట్లు
ప్రోడిమి కేవురుఁ బొసఁగ నొక్కశ్ల.
నీటినడుమడఁచిన నెఱిరెందుగాని
1 నూటి మీకూటమి చూడనచ్చెరువు ;
అగుఁగాక యేమి, నెయ్యముచిక్కువాప
మగువల నిర్మించె మాయపుబ్రహ్మ.
మగువలెందఱులేరు ! మహిఁ గృష్ణవోలు
మగువగల్గదుగాక మానాధ్యులార !
సుందోపసుందులు సుదతికిఁగాదె !
ప్రందిరి తమలోన మర్యాదలేక ;
కావున, వత్సరక్రమమునఁగాని
యేవురుఁ బొంచాలినిటఁ గూడరాదు.
ఒక్కఁడు రతి 2 నేయుచున్నఁ బొంచాలి
నొక్కఁడయ్యెటిలో నొగిఁజూచెనేని,
యతఁడు వత్సరమాత్ర మఖిలతీర్థముల
వ్రతధారుఁడై గ్రుంకి వచ్చువాఁ.” డనుచు
నందఱ నొడఁబడనాడి యాబ్రహ్మ-
నందనుఁడేగిన, నాఁటినుండియును
మరియాదదప్పక మగువఁ బాండవులు
మరు కేళిఁగవయుచో, మఱియొక్కనాఁడు

అచ్చోట బ్రాహ్మణుండవలసిన
ముచ్చలగోపించి మొఱవెట్టుకొనుచు
నతివేగమునవచ్చి యాస్థానవేది
శతమఖసుతుఁగాంచి చాలదై న్యమున :

“ మేదిసేపతులార, మీరలూరేల
వేదంబులనుగాని పినము ముచ్చలను ;
రవిగాని పరతాపరతులెందులేరు ;
దివిగాని పుట్టదు ద్విజపగోగ్రహణ ;
మిట్టివో, ముచ్చలుపెచ్చి నాపశుల
బట్టినఁ, బరితాపభయఁడనై యేను
గూయిడవచ్చితీ ; గూడఁగాఁబాటి
నాయాలద్రిప్పవే ! నలినరణ్యమున.
ద్విజుడి దరిదుండ విమలకుటుంబి
నజునైన విత్తంబు లడుగనివాడ. ”

అనిన ‘నీగోవులసర్థితోడెత్తు’
ననుచు, బ్రాహ్మణజాలనాద ¹రింపంగఁ
బవనజనుకుఁజెప్పి పార్థుండులేచి

.....

యాయుధశాలకై యస్త్రముల్ దేరఁ
బోయి, యచ్చో ధర్మపుత్రుఁబాంచాలి
నొక్కట రతిసేయుచున్న నీక్షించి,
గ్రక్కున నస్త్రముల్ గైకొనివెడలి,
కవచ శిరస్త్రాణ ఘనతనుల్రాణ
సవిశేషమూర్తియై న్యందనంబెక్కి,
చదువులుగొనిపోవు చండరాక్షసుని
వెదకు మీనాకారవిష్ణుఁడువోలె

పెదకి గోచోరుల విపినమధ్యమునఁ
 జెదరిపోసిన నిర్జించి, యాపశుల
 మరలించితెచ్చి బ్రహ్మణునకునొసగి,
 వరరత్న కాంచనావలిఁ బూజచేసి,
 యతనివీడ్కొల్పి యభ్యంతరంబునకు
 సతివేగమునఁబోయి యమసూతిఁగాంచి,
 తక్కక సాష్టాంగదండపాతముగ
 మ్రొక్కి హస్తంబులుమోడ్చి యిట్లనియె :
 “అనఘాత్త, విప్రకార్యార్థినై యేను
 జనుడెంచుచో, నప్రశాలలోపలను
 సతియు మీరును నొక్కశయ్యపైనుండ
 మతిలేక గనుఁగొంటి మర్యాదదప్పి;
 కావున, నొకయేడు ఘనతీర్థయాత్ర
 గావింపకుండినఁ గార్యంబుగాదు.
 మనలోన మర్యాదమానిన, మనల
 మనుజులు మనముల మఱిపాటిగొనరు.
 మెలఁతద్రౌపదిఁగంటి మీరున్నశయ్యఁ;
 గలదె! యీదుష్కర్త¹ కంటె వేఱొకటి.”
 అనవుడు, ధర్మరాజునుఁబలికె :
 “బనివడి నిన్ను నేఁబాయనోపుదునె!
 నర, సీకు² వంత యెన్నఁడులేసవంత!
 మరియాదయే యింత! మానుమీచింత!
 అవసీసురార్థమై యయినయీపనికి
 విపరింపనున్నదే! వీరాగ్రగణ్య!
 అధికధర్మార్థమై యల్పదోషంబు
 బుధుఁడొచరించిన భువి నిందపడఁడు.”

అనిసఁగవ్వడిపల్కు : “ నదియట్లు తగును ;
మునియాజ్ఞ మీఱుట మోసంబుగాదె !
మనల దుర్జయులుగా మనుజులెన్నుదురు ;
జననాథ, పోవుటచందంబునాకు ;
ఒకయేటివనియెంత ! యల్లమట్టైన
వికసించునా. ” కని వీడ్కొనికదలి,

అ ర్జు ను తీ ర్థ యా త్ర,

తిలలు ధాన్యంబులు ధేనువత్సములుఁ
గలశంబు లాజ్యంబుఁ గనకంబుఁ గంచుఁ
1 బులకండమును రత్నములు లవణంబు
వెలిపచ్చడంబులు వెండి యాదిగను
ననుపమ దానపదార్థముల్ గొనుచు
ఘనధర్మవతిదాటి కాళిందిదాటి,
రథదాన హయదాన రవిమూర్తిదాన
పురులగోదానముల్ పెక్కాచరించి,
యాదెసఁగదలి ప్రయాగతీర్థమున
నైదురాత్రులు నిరాహారుడైనిలిచి,
పరిపూతహృదయుడై పారణవేశ
ధరఁ గోటికన్యాప్రదానముల్ చేసి,
యక్షయ 2 వటమున్నయాపర్వతంబు
నీక్షించి, కాళికినేతెంచి, యందు
దీనులై సవసినతీర్థవాసులకు
వాసగాఁ గనకంబు వర్షించి, మఱియు
శివుని సహస్రార్చిషేకపూర్వముగ
భువనైకపూజ్యానిఁ బూసఁగఁ బూజించి,

గంగ మునింగి గంగాద్వారమునకు
 సంగతినేగి మజ్జనమాడువేళ,
 గౌరవ్యుడనుపాము గన్నట్టికన్య
 శ్రీరమ్య¹ యగు నులూచినామధేయ
² గొంతులతో నందుఁగొలనాడఁబోయి,
 యంత నాతనిమూర్తి కాత్తులోఁజొక్కి :
 “యేవాడొకో ! వీనినేజూచియెఱుఁగ ;
 భావజన్తునికంటె బసమేనివాడు !
 కట్టక ముట్టక ఘననీలరత్న
 మిట్టిరూపముదాల్చె ; నింతియ కాకి,
 మణిగాక మేనొండు మలయునోయిట్లు !

.....
 విస్తీర్ణతరమైన వీని³ వక్షమునఁ ~
 గస్తూరిగంధికిఁ గాపుండవలదె !
 కొనగోర నితఁడింత గుఱినేయఁడని, ~
 చనుఁగవఫలమెంత జవ్వరాండ్రకును !
 ‘వీను లీలావతి నీళ్లొణి’ ననుచు
 వీనిముందట నిల్వ వెలఁదియొక్కడిది !
 ఈక్షణంబున వీనియీక్షణంబులకు
 లక్షనిష్కములైన లంచమీవచ్చు ;
 గలుగునొకో వీనికాఁగిలి నాకుఁ !
 గలుగకుండినఁ జేటు కామునిచేత.
 హీనవృత్తికిఁ జొచ్చి యీస్నానవేళ
 నేను బ్రార్థించిన నితఁడేలవినును !
 కొనిపోయి పాతాళకుహరంబులోన
 నునిచి ప్రార్థించెద నొయ్యన. ” ననుచుఁ

1. మగ. 2. ఈపదమును శ్రీపర్యాయముగా వాడియుండును. చూ. అ. ప. చ. అ. 207. పు. 3. వక్షంబు. (మూ)

గరపల్ల వమున నక్కామినిఁ దిగిచి
 యురగలోకమునకు నువిద తెచ్చినను,
 ధీరుఁడై కనువిచ్చి దేవేంద్రసుతుఁడు
 భూరిసర్పములున్న పుణ్య గేహములుఁ,
 బొసఁగ నింద్రునివింటిపూడెలోయనఁగఁ
 భుననారఁబర్విన ఫణరత్న రుచులు,
 వేవేగ శేషునివేద శాస్త్రములు
 భావించి వినుచున్న బాలసర్పములుఁ,
 జెదరినముత్యాలదిప్పలువోలె
 నదనుతోఁ బిగిలినయండఖండములు,
 మందిరాగ్రములెక్కి మారుతంబులకు
 విందులై ¹ తినుచున్న వృద్ధనాగములు,
 వనితలు గానంబు వలనొప్పజేయఁ
 గొనియాడి చొక్కిన కొదమసర్పములు,
 నమృతంబునాకిన యలవాటనంగఁ
 గొమరునాల్కలుగ్రోలు క్రూరసర్పములుఁ,
² దుట్టె పింజర నీరుదొత్త మన్దిండి
 కట్టెడ త్రాచు రక్తపుమండలంబు
 నెనసిన జెట్టిపో తిరుదలశిఖిని
 పెనుఁబాము పసిరిక పెరజు నాదిగను
 నొక్కొక్కవీధికి నుప ³ విష్టులగుచుఁ
 బెక్కు తెఱంగుల బెరయుసర్పములఁ
 జిత్రవైఖరిని వీక్షింపుచు వచ్చి,
 నుత్రామసూనుండు సుదతియిల్ సొచ్చి,
 పనివడిమూఁగినపన్న గాంగసల
 ననుచుతీవ్రతఁజూచి యాకన్నెకనియె :

“నన్నేల తెచ్చితి నాతి! నీవెవ్వ?
 రిన్నలి నాక్షుల నేలయంపెడవు?
 తెలిసె నించుకమాకుఁ; దీర్థవాసులకు
 వలరాజుకేళి తా వర్జింపవలయు
 ము; న్నటుగాక, పాములతోడిపాత్తు;
 మిన్నకపోయెద మేదిసీస్థలికి.”
 అనుటయు లజ్జించి యనువెల్లమఱచి,
 1 తనలోనె తానగి, తడవాపఁజూచి:
 “నాగకన్యక నేను; నాపేరులూచి;
 బాగొప్పఁ గౌరవ్యఫణికిఁగూఁతురను;
 పెండ్లిప్రాయముదాఁకఁ బెనిచి సన్నతఁడు
 పెండ్లి నేయఁడు తగుప్రియుఁడు లేఁడనుచు;
 గరుడోరగామర గంధర్వులందుఁ
 బరికింప మిట్టిసౌభాగ్యంబువాని.
 ఏను నీమూర్తికి నిచ్చులోజొక్కి
 భూనాథ, తెచ్చితిఁ బుష్పాస్తునోమ.
 ఇంద్రుఁ డింద్రునిపుత్రుఁ డింద్రునిపౌత్రుఁ
 డింద్రాభ, దివి భువి నిచటను వలదె!
 ఇంద్రుఁడుగలఁడు; నీవింద్రపుత్రుఁడవు;
 ఇంద్రపౌత్రునినింకనిచ్చోటనిలుపు.
 ప్రాణేశ, నాకంటఁ బాత్రంబులేదు;
 ప్రాణదానము నేయు బహుపుణ్యమిచ్చు.
 అనయంబు గాంధర్వ 2 మనెడివివాహ
 మున నన్నఁగూడవే! పోదు నీవ్రతము.”
 అని దైన్యదళనాడ, సతఁడాదరించి
 వనితయావనపుష్పవాసనఁగొనిన,

సుదతికిఁ బతికి నచ్చో నిరావంతుఁ
 డుదయించె సుతుఁడు సద్యోగర్భమునను.
 వాసవిమాటుగా వాని శేషాదు
 లాసతోనీక్షించి రందఱువచ్చి.
 అంత, నులూచిచే నంపించుకొనుచుఁ
 గౌం తేయుఁడును దొంటికందువ నిలిచె.
 తనకథ బ్రాహ్మణోత్తమలకుఁజెప్పి,
 ఘనరతి నిఖిలగంగల నాడుకొనుచు
 వచ్చి యంతనగస్త్యవటము నీక్షించి,
 యచ్చట భృగు¹తుంగమనుతిర్థమాడి,
 కోటికన్యాదాన గోకోటిదాన
 హాటకదానంబు లచ్చోటఁజేసి,
 నృపచంద్రుఁడుత్పలినియుఁ గౌళికియును
 అపరనందయు నందయనుసరోవరము
 నేవించి, జాహ్నువీసింధుసంగమున
 వావిరి మాసోపవాసంబు సలిపి,
 రత్నగర్భంబు హిరణ్యగర్భంబు
 యత్నంబుతోఁజూచి యచ్చోటుకదలి,
 పురుషోత్తమమునకుఁబోయి, యచ్చోటఁ
 బురుషోత్తముని లోకపూజ్యుఁ బూజించి,
 వేలాతటంబున వెనఁబోవఁబోవఁ
 గాళింగభూములు గానవచ్చినను,
 అతిదూరమయ్యెనునని విప్రసమితి
 మతికల్గి నూరికిమరల వీడ్కొలిపి,
 కొందఱువిప్రులు గూడియే తేర
 నందందచని మహేంద్రాచలమెక్కి,

1. శృంగమను. (మా)

వింధ్యాద్రి దక్షిణవిషయంబు చూచి,
 సంధ్య ¹ నేవించి యాశ్చలంబునెక్కి,
 విలసితబహురామ విద్రుమారామ
 నలకాభిరామ దాక్షారామఁజూచి,
 బెల్లంబుఁ బులగంబు భీమనాథునకు
 విల్లెత్తుపొడవు నై వేద్యంబుచేసి,
 బోగంబులాడెడు పువ్వుఁబోండ్లకును
 బాగంబులిచ్చి యచ్చటనుండికదలి,
 తాలాంకబలుఁడు గోదావరినాడి
 లీలమార్కండేయలింగంబునకును
 జేవపాయసమునఁ ² జెరవచేయించి, (?)
 నేవించి యటఁబోయి శ్రీశైలమెక్కి,
 మంత్రస్వరూపుని మల్లికార్జునుని
 మంత్రపుష్పమువెట్టి మణులఁబూజించి,
 యందులతీర్థంబులన్నియు నాడి,
 కెందామరలనొప్పు కృష్ణకునడచి,
 విజవాడశివుని సంప్రీతితోఁగాంచి,
 ద్విజులకుఁ గనకంబు తృప్తితోనొసగి,
 హరునిఁబూజలుచేసి, యంతనాళొలని
 తిరునాళ్లుచూచి, యాదేవదేవునకుఁ
 బసిఁడిపల్లెరములుఁ బట్టువస్త్రములుఁ
 బశులు ధాన్యములు సంపాదించియిచ్చి,
 భక్తవత్సలు నహోబలనారసింహు
 భక్తిపెంపునఁజూచి, భవనాశిదోగి,
 యన్నదానమువెట్టి యటఁగాళహస్తీ
 గన్నారఁజూచి, వేంకటగిరియెక్కి,

కమ్మనియప్పాలఁ గలవంటకముల
 రమణ మహాపహరమ్ము నేయించి,
 కవ్వడి యటఁబోయి కాంచీపురమున
 సవ్వెమ్మ నేవించి, యభవును హేళు
 నేకామ్రనాథు గౌరీశుఁ గామాక్షిఁ
 గైకొని మదిఁబూని కదలియొక్కణమ
 యరుణాచలమునకు సర్థిఁబోఁబోయి,
 యరుణేశుఁబూజించి, యభ్రసరసికిఁ
 జని శివగంగలో స్నానంబుచేసి,
 పనుగొన్న వేడ్కతో భక్తవత్సలుని
 నాచిదంబరినాథు సర్పించి ప్రీతి,
 వేచని కమలాలయేశు విశ్వేశు (1)
 భావించి నేవించి ప్రార్థించి కదలి,
 నేవితనిర్యాణ శ్రీపతిభాణ
 జంబునాథుని పాదజలజముల్ గొలిచి,
 యంబుజలోచనుండంతఁ గావేరి
 దక్షిణగంగగదాయని యందు
 దక్షిణమూర్తుల దానంబుచేసి,
 నేతురామేశ్వరు శివుఁగానఁబోయి
 బ్రాంతి నచ్చటఁ దులాభారంబు తూగి,
 యంతలో వ్రతముసమాప్తిఁబొందుటయు
 నంతయు యమసూతికెఱుంగంగఁ బుచ్చి,
 యతఁడంతఁ జిత్ర వాహనుఁడనుశబర-
 పతియూర ధీరుఁడై పైత్రోవ నడవ,
 సతనిని జెంచు తానతివై భవమున
 హితమతిఁ గొంపోయి యింటఁబూజించి,
 యతనికి మదిలోనియాస క్షీణదెలిపి
 యతివఁ జిత్రాంగదయనుపుత్రిజూపిః

అర్జునుడు చిత్రాంగదను వివాహమగుట

“ 1 వసుధేశ, తొల్లియీవంశసూత్రంబు
 పసతోడఁదెల్పెదఁ బరిపాటి ; నొకఁడు
 హరునకుఁదపమున్న, నాతండుమెచ్చి
 యరుదెంచి మాతాతనప్పుడువలికె :
 ‘ కులమునిల్పెదను ; నీకోరెడుకొడుకు
 నిలువఁడు గదుర మున్నిటిదోషమునను (?)
 అట్టయ్యు, వరము నన్నడిగితిగానఁ,
 బుట్టుదు రొక్కొక్కపుత్తుఁడై యిందు ;
 శాఖోపశాఖలై జరుగుదుసువ్వె !
 యాభేదమునుమాని యరుగుమునీవు. ”
 అనియిచ్చిపోయినాఁ డట్టివంశమున
 (జనియించినట్టి యీసకియఁ జెండ్లాడి
 పుత్రుఁడన మొనర్పు భూవర ! ” యనిన)
 ధాత్రీశుఁడయ్యింతిఁదగిలెడుకాంక్ష
 నొడఁబడఁగైకొని యొకకొన్ని నెలలు
 పడఁతితోడ విహారపరిణతి నుండి,
 బ్రభువాహనుఁడనుపట్టిఁ బుట్టించి,
 సుభ్రుతండ్రికి వాని సుతునిఁగానిచ్చి,
 చుచ్చోటువీడ్కొని యటపోయిపోయి,
 క్రచ్చుట సౌభద్రకంబనుకొలన
 నారయఁ జౌలోమయనియెడుకొలనఁ,
 2 గారంధమఖ్యాతి గలిగెడి కొలన
 నమర భరద్వాజమనియెడు కొలన
 నమరులెన్నఁ బ్రసన్నయనియెడుకొలనఁ

1. ఈపంక్తులలోని కథాసందర్భవాక్యయోజనాదికము స్పష్టముగాలేదు; కవిత్రయ
 భారతమునుబట్టి సవరింపఁబూనినచోఁ జాల తాఱుమాఱుచేయవలసివచ్చునని యిట్లే
 యుంచఁబడినది. 2. కారంధవిఖ్యాతి. (మా)

బొసర మజ్జనమాడఁబోవ, నర్జునునిఁ
 గని యందు మానులుగదిసి యిట్లనిరి :
 “ అనఘాత్మ, నీవేలయరిగెదవందు !
 నొసరంగ నూతేండ్రునుండియు నచట
 నొగ్గమై మకరంబులుండుటవలన
 డగ్గఱ వెఱతు రాధాక నెవ్వరును ;
 సోపద్రవంబులై చొరరాకయున్న
 నేవుల్యతీర్థంబు లేటికిఁ జెపుమ !
 క్షీతిఁ దాతగట్టినచెఱువైన నేమి !
 చతురతమునిఁగి లోఁజావంగఁ దగునె !
 మఱియుఁ దీర్థంబులు మహినెన్ని లేవు !
 జరుగుము నీవందుఁ జననిందువలదు.”
 అనుచు మానులుచెప్ప నర్జునుండనియె :
 “ మునులార, వినుఁడను మునివృత్తిఁదాల్చి
 సకలతీర్థంబులుఁ జరియింతుననుచుఁ
 బ్రకటంపుఁబ్రతి న తప్పక చేసినాఁడ ;
 వికటవైరులనెల్ల విదళించునాకు
 మకరంబులొకయొడ్డ ! మర్దించివైతు.”
 అనుచు నర్జునుఁడేగి యందులో మొదలి
 ఘనసరసిని నవగాహంబునేయ,
 విమలజలంబెల్ల విచ్చిపాఱంగఁ
 గమలోత్పలంబులు గ్రక్కదలంగ,
 మీనంబులన్నియు మిట్టిపడంగఁ, —
 దోస నేతేరంగఁ దోరంపునాచు,
 వికట దంష్ట్రానన వికృతమై మొసలి
 ప్రకటించి యాపార్థుఁబట్టె ; బట్టినను,
 సరసభవాబ్ధిలో జారంగఁదివియు
 నురుక ర్మమెడలించు యోగియుఁబోలె,

సర్జనుండ్రాగ్రహి నదరంటదన్ని,
భర్జించి చేపట్టి బాహువిస్ఫూర్తి
వెలిబొటవైచిన, వేగంబె యదియు
వెలదియై సరుజూచి వేడ్కనిట్లనియె :

“ఓరాజ, నీకృపాయోగంబువలన

నీరీతి ¹ నాశాప మింతయుఁదీతె.

తరువాతి సరసులన్ దరుణులు నెల్పు

రొరలుచునున్నవా; రొప్పుగా వారి

శాపముక్తులఁజేసి స్నానఫలంబు

చేపట్టవే! వారు చెలియండునాకు.

పోయెద ధననాథువురమున కేను;

నీయభీష్టములెల్ల నెలకొనుఁగాతి.”

అనిన బీభత్సుండు నతివకిట్లనియె :

“వనిత, మీకేటికి వచ్చెశాపంబు?

మీనాథుఁడెవ్వఁడు? మీకుఁబేరేమి?

పూనిచెప్పు.” మటన్న బాలఁరియిట్లనియె :

“వినుతాత్మ, వినుము మావృత్తాంతమెల్ల;

నొసరఁ గుబేరుని యుడిగలమేము;

² నా పేరునందయా; నాసఖుల్ లతయు

రూపింప ³ సౌరుచి రూఢిసమీచి

యరయ ⁴ బుద్బుద యనునట్టియేవురముఁ

బరఁగ సుఖంబుండి, బహుకాలమచట

నొకనాఁడు వేడ్కమై నొసరలోకంబు

లకలంకగతిఁ జూతమంచునేతెంచి,

సకలలోకంబులుఁ జరియించిచూచి,

ప్రకటభూలోకంబుఁ బరికించుచోట,

1. నాతాప. 2. నాపేరునంద యానాశెన్సలలిత. (మా) వంద. అని. నన్నయ. వర్గ. అని వ్యాస. భా. 3. సౌరభేయి. అని సం. అం. భారతములు. 4. పుల్వస. (మా)

నగ్నికల్పుడను సంయమిచంద్రుఁ డొకఁడు
 అగ్నిసమానుడై యటఁడపంబుండఁ,
 దొడఁగి యాశనిఁజూచి తొలఁగక యేము
 నొడలుండఁబట్టక యోనిఁగట్టెదుర
 నాటలుఁబాటలు సలపుమాటలును
 దేటలు నట తరితీపునేయుటలుఁ
 బచరించి, మఱియును బహువిలాసములఁ
 బ్రచురమై మేనెల్లఁ బాటించినిమిరి,
 చిన్నిచన్నులమీఁదఁ జేలాంచలములు
 క్రన్నఁదొలఁగించి, కడఁగంటఁజూచి,
 వాతెరకెంపులు వదనలీలలును
 లేతనవ్వులుసూప, లేవకమ్మాని
 కనలి కెంపొదవంగఁ గన్నులువిచ్చి
 తనమనోధైర్యంబు తప్పక పలికె :
 ‘మత్తాలార, యే మహితతపంబు
 చిత్తశ్రమంబుగాఁ జేయుచునుండఁ,
 గొత్తలాగుల నిట్లు కుటిలవిఘ్నంబు
 నొత్తి నేయఁగ మీకుయోగ్యమే యకట !
 ఈదోషమున మీరలేవురుఁ బోయి
 యాదక్షిణాంబుధి కనతిదూరమునఁ
 దిరమగు నాపంచతీర్థంబులందుఁ
 బరఁగుఁడు జలచరీభావంబుదాల్చి ;
 నునుగక యారీతి నూజేండ్లదాఁకఁ
 బొసఁగంగ నుండుఁడు భువి ; నంతమీఁదఁ
 దీర్థంబులన్నియుఁ దిరిగియాడంగ
 నర్థించి వ్రతధారియై యరునుండు
 నచ్చోటికేతెంచి యన్నిటఁగ్రుంకి
 యచ్చుగా మీశాప మడఁగంగఁజేయు. ’

నని యగ్నికల్పఁడెట్లానతిచ్చినను
 అసఘాత్య, యేమున్నెత్తిమిచ్చోట.
 నెఱి నింతకాలంబు నీరాకగోరి
 యొఱలుచునుండంగ నొదవె నీకరుణ.
 భరతకులాంభోధిపరిపూర్ణచంద్ర,
 యరిగి నాచెలియండ్ర ననుపవే! దివికి.”
 అనుచు నానురకాంత యలరిప్రార్థింప,
 విని యర్జునుఁడు కృపావిమలుఁడైపోయి,
 నాలుగుకొలఁకుల నలిఁ దీర్థమాడి
 యోలి నల్లరకును నొనరించెముక్తి.
 అప్పు డయ్యేపురు నమరకామినులు
 నుప్పొంగి యాక్రీడి నొనరదీవించి
 యలకాపురంబున కరిగిరివేడ్క.

జలజాక్షుమఱఁదియు జలచరంబులకుఁ
 బస మోక్షమార్గంబు ప్రాపింపఁజేసి,
 మసలక యంతలో మహిమదీపింపఁ
 గదలి పశ్చిమవార్ధిఁ గరళులుమిగులఁ
 గదినపురము గోకర్ణంబుచేరి,
 యచ్చోటియతులకు నభివందనములు
 చెచ్చరఁగావించి, శివుని నేవించి,
 భానురంజన ప్రభాసతీర్థమున
 వాసుదేవుని లోకవంద్యునిఁగొలిచి,

అర్జునుఁడు ద్వారక కేఁగుట

ద్వారకాపురికేఁగుతలఁపుననుండ,
 శౌరి యాతనిభావసరణి మున్నెఱిగిః
 “యితఁడు నుభద్రపై నిష్ఠంబుగలిగి
 గతివశంబున వచ్చె గాదననేల!

యాదవులెఱిగిన నబలనీనీరు ;
 నాదు నేర్పునఁగూర్తు నాతి నీతనికి.”
 అని నరుఁగాన నారాయణుండరిగి
 మున్నులైననాఁటి యిమ్మునఁ గౌఁగిలించి,
 మునుమున్న యతివేషముననున్న వానిఁ
 గనుఁగొని మేలంబుగానరాఁ బలికె :
 “ చతురత ఘటించే శబరుఁడచేత
¹ నతివలఁ గొన్న సన్యాసులుమీరు ;
 ఎందుఁజోయెదరు ! నేనెఱుఁగుమఁగొంత
 పొందు నేయుదు మీరు పూనినపనులు ”
 అనుచు రైవతకాద్రి కతనిఁదోడ్చెచ్చి :
 “ విసవయ్య ! యాదవుల్ వెఱతురుయతికి ;
 గావున, యతివైనక్రమము మేలయ్యె.
 ఏవిధముననైననేమి ! కార్యార్థిఁ
 దోలెత్తుఁ బ్రజల జాతరకునిచ్చటికి ;
 నాతిజూతువుగాక సయనంబులలర. ”
 అని శౌరి యాతని నచ్చోటనునిచి,
 తనయూరికే తెంచి తగుసంభ్రమమున
 రైవతకాద్రియాత్రకుఁ జాటఁబనిచి
 వేవేగఁ గదలుచో, వేడ్కతోఁ బ్రజలు
 కుంకుమతోఁ బండ్లుగొని తెచ్చువారు,
 గింకిణీరథములెక్కియు వచ్చువారు,
 నారులఁగై నేసి నడపించువారు,
 భేరులమ్రోతలు బెరయించువారు,
 భద్ర్యభోజ్యంబులు పసిఁడిపాత్రములఁ
 గద్యులుకద్యులుగాఁ దెచ్చువారు,

జాడలుపాడుచుఁ జాలఁగోలాట
 మాడుచు గుంపులై యరుదెంచువారు,
 సతులుఁ బుత్రులు బంధుసఖులునేతేర
 వ్రతములు చెల్లించువారునై యిట్లు
 జాతరవెడలుచోఁ, జాలఁగై నేసి
 ప్రీతినుద్ధవుఁడును, బెరయనాహుకుఁడు,
 ననిరుద్ధ సారణ హోర్దిక్య గదులు,
 శిని పాండ్ర రామ నుషేఁ బాణులును,
 బ్రద్యుమ్న సాఖాది బహుకుమారకులు
 నుద్యోగ¹ వంతులై యొదవిరి హరికి.
 ఈతెఱంగునఁబోయి యిందఱు గిరికి
 జాతర శూలిమెచ్చఁగ నాచరించి,
 యింద్రనందనుఁడున్న యేకాంతసీమఁ
 జంద్రకాంతోపలస్థులులు చేరుటయు,
 బలభద్రుఁడంత నుభద్రుఁడోకొనుచు
 వెలయ సచ్చటికేగి వెన్ననియెదుట
 సతివృత్తి వచ్చిన యతివేషధారి
 సతిభక్తి నీక్షించి, యందంద మ్రొక్కి
 యడుగులుపూజించి యర్ఘ్యంబులిచ్చి
 యడరిక్కిరింప, నయ్యవసరంబునను
 భావంబుకంపింపఁ బడఁతిసుభద్ర
 యావేషధారికి నాత్మలోదక్కి :
 'యతిఁజేసెనక్కటా ! యాలరిబ్రహ్మ ;
 యితనిఁజూచిన నింతి యేమికాఁగలది !
 అందనిపండ్లకు నఱుచాచిచాచి
² యొందఱు విరహాగ్ని నీదుచున్నారో !

కామినీజనులకాంక్షలు ¹ వృథగాఁగ
 నేమిటికిట్లయ్యె నీయయ్యగారు !
 ఒకపాటి సతినేల ² నొల్లఁడుగాన,
 సకలంబుఁజాలించి సన్యాసి యయ్యె.
 ఇతఁడు కాంతలనేల కిట్లయ్యెఁగాని,
 మతినిల్వనేర్చునే ! మనబోటులకును ;
 ననుజూచి యేమొకో ! నయనమల్లార్చె ;
 ననుమాన మీరాత్రి యడిగిచూచెదను.”
 అనుచు నందఱు మ్రొక్కినట్లై తొమ్మొక్కి,
 పెనఁగొన్నలజ్జ నాప్రియునఁ బూజించి,
 సఖులకు మున్నాడిచనిన, సత్తెఱఁగు
 ముఖసంజ్ఞ సరునకు ముర్తవై రిచూపె.
 బలుఁడంత నర్జునుభవ్యతేజమును
 దలయుఁచి మెచ్చి యాతనికినిట్లనియె :
 “ అనఘ, మాపురమున నై దారునలలు
 గొనవచ్చునే పూజఁ ! గొన వసియింపఁ
 గన్యకాపూర్వంబు గదిసి మీనేవ
 కన్యనేయు సుభద్ర కణకమాయాజ్ఞ ;
 మృదువచోరచనల మీతోడిగోష్ఠి
 సుదినంబులగు మాకు శుద్ధాంతరంగ !”
 అనిన, సంతయుఁ బార్థుఁడంగీకరించి
 చనుదెంచె యాదవసదనంబునకును.
 బలుఁడును నిజవాక్యఫణితిని యతికిఁ
 జెలియలిచే నిత్యనేవచేయించె.
 అంత, వర్షాకాలమైన మేఘములు
 చింతింపఁ దగవువచ్చినయట్లు కూడి,

యుర్విఁ ¹ దారిడినట్టి యుదకధనంబు
 సర్వంబు మునుగొన్న చండాంశురుచుల
 నాకాశపథమున నాగినట్లాగి,
 చేగొన్న యురుములచే ధిక్కరించి,
 జడనిధిద్రావుచో సందడిగొన్ని
 బడబాగ్నికణములు పర్వించుచుటయు,
 గడుపునకవిగాక గ్రక్కుచందమునఁ
 బిడుగులొక్కొకమాటు పృథివిపై రాల్పు;
 నెలగోలువర్నించి యేఱులువఱసి,
 యిలయెల్ల భేదించు నివిధూర్తులనుచు;
 సనిమిషేంద్రుడు తమ్మునాఁక పెట్టించె
 సనితోషఁ గొండల నడఁగు నొక్కొడల;
 సైరణ నాతోన్న చాతకద్విజులఁ
 బౌరణకై మింటఁ బంక్తిసాగించి,
² పరితోషమునఁ బాటిపాటివడ్డించు-
 పరుసున నుడువీధిఁ బాఱునొక్కొడల;
 నటులచందమున నానారూపులగుచు,
 గటకరత్నంబులగతి మెఱయుచును,
 నిలిచి రోగులువోలె నీరుగ్రోలుచును,
 గలములగమివోలె గాలిఁబోవుచును,
 యుద్ధభీతులువోలె ³ నుక్కడఁగుచును,
 నిద్ధపార్థులువోలె నిటనల్లనగుచు, (?)
 బ్రతియోధులునుబోలె బన్నివచ్చుచును,
 శ్రుతరాక్షసులువోలె సూర్యునాఁగుచును,
⁴ గడయు పార్థులువోలె గిరులఁదోచుచును,
 జడివట్టి యిట్లు వర్షాపయోదములు

సుభద్ర అర్జును నుపచరించుట

కురియుచో, నప్పుడు గోవిందుననుజ
పరిచర్యకై వచ్చి పార్థునిఁగదిసి,
పరమేశ్వరుండు తపంబొచరింపఁ
బరిచర్యకై వచ్చు పార్వతివోలె
మంచిగంధంబున మంటపంబలికి,
మించిన కెంబట్టు మేల్కట్టు కట్టి,
మొగ్గలవలె దీర్చి ముగ్గులువెట్టి,
గుగ్గులు ¹ ధూపంబు ఘూర్ణిల్లఁజేసి,
సరసముగాఁ బెట్టి జమ్ముఖానంబు,
ధరఁ బులితోలుతాఁ దార్కొనఁబఱచి,
కప్పురునీలాల కాకులవీట
చప్పరంబునఁ బెట్టి జలకంబులార్చి,
నెఱిఁ బట్టియుదికిననీర్కావిగోచి
నెఱయ నీల్లాడిన నృపతికినిచ్చి,
కామాయవస్త్రంబు కస్తూరినద్ది
వేషధారికిఁ దెచ్చి వెన్నునఁగప్పి,
పవడపుబిల్లనపావాలు వెట్టి,
యివురాకుఁగై దండయిచ్చి లోడ్డెచ్చి,
కుంకుమమెత్తిన కూర్తి పీఠంబు
పంకజాననవెట్టి, భక్తితో మఱియు
నాపై నఁదులసియు నక్షమాలికయు
గోపిచందనమును గుళపవిత్రమును
సరసరీతులనిచ్చి, ² జపమైనదాఁక

నొరసిలియుండి తానొయ్యనవచ్చి

దేవపూజకుఁబెట్టి, దేవసన్నిధిసీ
 బావుమీఱిన పత్రపాత్రంబువెట్టి, —
 మెత్తనియశనంబు మేల్కొనిపాయసముఁ
 గ్రొత్తగాఁగఁచిన గోవులనేయి
 గారెలు బూరెలుఁ గడియపుటట్లు
 నీరొత్తు¹ తాజులు నెఱయుమండిగలు
 ఫలములుఁ గూరలుఁ బంచదారలును
 ఒలుపుఁబప్పును దీపునొట్టువడియములు
 వరుగు లప్పడములు వాసితోడకముఁ
 జిలుచెట్టులేనియ చెలువై నకంద
 పెరుగులుఁ బచ్చళ్లు భీమానుజానకు
 సరసవడ్డించి, భోజనమైనవిదపఁ
 గిన్నరకింతి యెంగిలి² పాఱఁబోసి,
 పన్నీట నడుగులు భక్తితోఁగడిగి,
 కమ్మఁగాఁ దనువునఁ గప్పురింబొర్చి
 యిమ్ములఁజనుచోట, నిటనొక్కనాఁడు
 హరినూనుఁడాయెంతి యధరపల్లవము,
 సరచందురునిచందమందిననుదురుఁ,
 గనుఁగవ చెక్కులుఁ గరమూలయుగముఁ
 జన్నులు నడుమును జఘనభారంబుఁ,
 గ్రన్ననఁ బొదపంకజములు వేడ్కఁ
 జూచి యచ్చేరువంద, సురరాజసుతునిఁ
 జూచి యిట్లనియె నాసుదతీలలామ :
 “ఎప్పుడు నోయయ్య! యేయూరుమీకు ?
 నిప్పు డెచ్చోటికి నేగుచున్నారు ?
 వెన మీరుచూడని విశ్వంబులేదు ;
 పొసఁగ నింద్రప్రస్థపురముచూచితిరె !

పగిలించితిరె ! యందుఁ బొందునందనుల ;
 నిరవొప్ప నర్జును నెఱుంగంగలరె ?
 ఆతఁడు తీర్థయాత్రార్థియై పోయి
 యేతెంచినే తిర్గి యిభపురంబునకు !
 ఆతఁడుమాబావ ; యతులప్రభావ,
 చూతునొళో ! నేత్రసుఖముప్పతిల్ల ;
 నీవేషమున నటియించెడు నీవె
 కావుగదా ! శాంతిగల యర్జునుడవు. ”
 అనుటయు నెంతయు సంతరంగమును
 మనసిజుడలయింప మమతవాటించి,
 యక్కస్యమధుర భాషామృతభారఁ
 జొక్కి యాదేవేంద్రసుతుఁడోర్వలేక
 యిట్లను : “ విను, నేనయింద్రభ్రాతృఁడను ;
 ఇట్లువచ్చితి నిన్ను నేఁబెండ్లియాడ ;
 నీరూపమునఁగాని యిచ్చటిప్రజలు
 గారామునేయరుగాన నిట్టైతి ;
 నొడఁబడివచ్చిన నుగ్గలి, రమ్ము ;
 తొడిగొనిపోయెద దొరలఁ గన్పొఱంగి. ”
 అనుటయు : ‘హరి యీక సరు చేరవెఱుతు ;’
 నని సిగ్గుతోఁజెప్ప, నతివతోడుతను :
 “ అంగజ 1 శాంతిగా నబల, నీతోడి
 సంగతిలేకున్న సైరింపఁజాల ;
 ధరణీశ్వరులకు గాంధర్వవివాహ
 మరహంబు ర. ” మ్మన నతివ సిగ్గునను :
 “ నన్ను నీగర్తలున్నారు యాదవులు ;
 మిన్నక నాకెట్లు మేళొనవచ్చు ! ”
 ననుచు సుభద్ర యంతఃపురంబునకుఁ (1)
 జనియె ; నర్జునుడును శయనింపఁబోయె.

సుభద్రార్జునుల వివాహము

అట్టిసల్లాప వృత్తాంతమంతయును
 నెట్టన మురవైరి నిజబుద్ధినఱిగి,
 బలముఖ్య యాదవప్రభుల మొఱంగి
 చెలువఁ గ్రీడికిఁ బెండ్లి నేయంగఁ దలఁచి,
 తనచేయు కార్యయత్నము పాండవునకు
 ననుజకు నతిరహస్యంబుగాఁజెప్పి,
 ఖ్యాతి సంతర్ద్ధిపకాలశంకునకు
 జాతర వెడలంగ సమకట్టుటయును,
 సాంబ సంకర్షణ సారణాక్రూర
 శంబరారి సుధేష్ఠ సాత్యకి బలులు
 వెడలిరి కామినీవితతులుఁ దారుఁ;
 గడు ద్వారవతిలోనఁ గావలివెట్టి,
 తాను వారినిగూడి దామోదరుండు
 పూనికఁజని శంభుఁబూజించి యచట
 నైదారుదివసంబు లట్లున్నచోట,
 యాదవేశ్వరుల నొయ్యన డాఁగురించి
 హరి తనపురమునకరుడెంచి మిగులఁ
 గరియానఁగై నేయఁ గాంతలఁబనిచి
 యింద్రుఁడలంచిన, నింద్రుఁడాక్షణమె
 సాంద్రవైభవ కళాచతురుడై వచ్చె;
 గరుడ కిన్నర యక్ష గంధర్వపతులు
 వరసప్తసంయమీశ్వరు లాదిగాఁగ
 వచ్చిరి; శచియునువచ్చె; వెండియును
 వచ్చిరి మునులు దుర్వాసుఁడాదిగను.
 అమరులు విహరింప హరిరాజధాని
 యనురావతినిబోలె నటవంతలేక.

కొడుకు పెండ్లికి నిట్లు గోత్రారివచ్చి,
 కడు వేడ్కఁ బురముశృంగారింపఁబనిచె.
 ఈరీతివచ్చిన యింద్రాదులకును
 శౌరి పూజలుచేసి సంభ్రమంబునను,
 చారులగ్నము బృహస్పతినిర్ణయింప,
 నారూఢి నేవతూర్వములు ఘోషింప,
 పహిత యాజకశత్రు విరచనయందు
 బహుభంగిఁ గశ్యపబ్రహ్మ నిర్దింప,
 శచి యరుంధతి రతి సత్యభామయును
 సచట సుభద్ర కల్యాణంబువాడి,
 మునిజనాశీర్వాదములు మిన్ను ముట్ట
 ననితఁ గవ్యకికి పివాహంబునని,
 నరుసంబూజించి దేవతలవీడ్కొలిపి,
 పరమానురాగుడై పద్మనాభుండు
 రత్న కేయూర హారములు వార్ధసకు
 యత్నంబుతోనిచ్చి యతిసిక్కిలనియె :
 “ అరుస, ¹ మనసైనయటిశార్వంబు
 నూర్జితంబయ్యె వేయును నేలమనకు ;
 ఇదియెఱుంగనియట్లు లిడె నాకు బలుండు
 మొదలైనయదుబలంబులకుఁ బోవలయు ;
 గోమలి నీవుతోడ్కొనిపోము లెమ్ము ;
 తామసంబయ్యె యాదవులు వచ్చెదరు.”
 అని రథ్య కేతు శస్త్రాస్త్రసంపదల
 ననువైనయరదంబు హరినూతికొని
 యనిపి, గృష్ణుండు వేగ యాదవులున్న
 ముసుముస కేతెంచె ముసిముచ్చువోలె.

1. మనసైన పెట్టి. (మా)

అటపార్థుఁడును భార్య నరదమెక్కించి
 పటుతర శస్త్రాస్త్రభరితుఁడై కదలి
 పోవుచో, ద్వారకాపురవీధి నెపుడుఁ
 గావలియుండు శృంఖలుఁడనువాఁడు
 తను వేపురుగ్రయాదవులు సేవింపఁ
 జనుదెంచి యాసవ్యసాచినీక్షించి
 దహనుఁడై మండి యాదవసేనతోడఁ
 గహశహధ్యని సమగ్రముగ నిట్లనియె :
 “ఓరిసేనాధ్యక్ష, యోవిరూపాక్ష,
 యోరిసంగరణోప, యోరిసౌవీర,
 రండురం; డడె! పాండురాజనందనుఁడు
 కండక్రొవ్వున రాజకన్య సుభద్రఁ
 గొనిపోవుచున్నాఁడు కుటిలమార్గమున
 మునుకొని హరియు రాముఁడు లేనిచోట.
 వీనిఁబోనిచ్చిన విభులచే మనకుఁ

— గానికార్యమువుట్టుఁ గడఁగుఁ.” డటంచు
 జలదకులంబెల్ల సమకాలవృష్టిఁ
 గులగిరీంద్రము ముంచుకొన్నచందమున
 బాణవేణికల సస్పార్థుఁగప్పుటయు,
 బాణవైరిమఱింది భయమింతలేక
 చిఱునవ్వుదళుకొత్తఁ జెలువకీట్లనియె :

అర్జునుఁడు యాదవవీరుల జయించుట

“హరిణాక్షి, చూదితే! యాదవబలము;
 కన్నులుగానక కదనంబుసేయఁ
 బన్నిన యీయల్పబలమింశ నాకు!
 దొరకొని రథమీవు దోలునూ నాకు;
 శరముల భన్తంబుచేసెద వీరి.”

అసిచెప్పి నొగలపై నతివఁగూర్చుండఁ
 బనుప, సుభద్రయఁ బగ్గముల్ వట్టి
 జిలిజిలనవ్వును సిగ్గును బెరయఁ,
 బలుమాటు పయ్యెదప చరించుకొనుచుఁ
 దేరుదోలుటయు, నద్దేవేంద్రసుతుఁడు
 ఘోరనారాచముల్ గురియంగనార్చి,
 యమృత భాండమునక య్యండజాధీశుఁ
 డమరులతోఁ జోగునట్టి చందమున
 వంచయు వ్రాల్చియు వ్రక్కలించియును,
 ద్రుంచియు నొంచియుఁ దూలనేసియును,
 జించియుఁ దెంచియుఁ జిదురుచేసియును,
 ముంచియుఁ గూల్చియు మొనవిఱిచియును,
 బాణధారా సజప్రేఢిఁ జూపుటయుఁ,
 బ్రాణభీతికినోడి బలములుచెడగి
 కన్నులఁగన్నవంకిలఁ బొలుటయును,
 అన్నరుండును వేడ్కనరిగె శ్రీఘమున.
 ఆరితి సైన్యంబు లాయాదవాగ్ర-
 వీరులతోడ నవ్యధిము చెప్పుటయు,
 వృష్ణిభోజులు కోపవివశులై రామ-
 కృష్ణులతోఁ బురికే తెంచునపుడు
 రాముఁడు భీకరప్రళయకాలోగ్ర-
 భీమునకరణిఁ గోపించి యిట్లనియె :
 “ ఎట్టటురా ! పార్థు డేలేనిచోట
 నిట్లు నాపురిజొగి నెవ్వఁడు వాఁడు !
 పొట్టప్రొవ్వినచందములుగాక, కిక్కురు-
 పెట్టిపోయెడునట్టి బీరముల్గలవె !
 ఎటువోవవచ్చు నాయెదుట ; నెందున్నఁ
 బటుధంగి రంథముతోఁ బట్టి వేతెత్తు.

పొడఁడు యాదవులార ! పొలఁతియుఁ దానుఁ
గదలి యాతఁడు దవ్వుగాఁబోకయుండ. ”

అనివిజృంభించిన, హరి రాముఁజూచి
వినయసంభ్రమములు వెలయ నిట్లనియె :

“ విను రామ, నిలునిలు వేగిరపడకు ;
మెనయ నాతఁడు దవ్వుకేఁగు నింతకును ;
యతిమాత్రుఁడననెల ! యశిఁడర్జునుండు ;
మతి నేఁడెఱింగితి మగఁటిమి చూచి.

హితమతి నేనుండ నిట్లేఁగెఁగాక,
యతివృక్కె పురమెల్ల నాహుతిగొనఁడె !
ఎప్పుడే నొకనికి నీవలె గన్య ;

నస్పాండవుఁడు పెండ్లియై పోవనిమ్ము.
అగణిత గాంధర్వమను వివాహంబు
తగుచోటఁ గలిగించె దైవంబుసతికి.

గొనకొన మేనత్తకొడుకు చూచినను ;

ఘనత నాశినిసాము గైకొనె నతఁడు.

వలవదు నీకేటివలవనిఱుంతు !

కిలహింప శిశ్యమే కౌంతేయు మొదల ”

అనిన, రాముఁడు వింజమాఁకిడినల్లు

దనుఁమర్దనుమూట దాటంగనోడె.

అర్జునుఁడు సుభద్రతో నింద్రప్రస్థము సేరుట

అంతనక్కడఁ బార్థుఁడటపోయిపోయి

కాంతి నింద్రప్రస్థకటకంబుచేరి,

తనయూల్ల వారలెంతయుఁ దన్ను గూడి

చను దేర, మిక్కిలిసంభ్రమంబునను

ఇంతిసుభద్రతో నిట్లను : “ నీవు

వంతగాఁ బొంచాలి వెస మున్నగదిసి

మొక్కుము ; నిన్నునాముదితదీవించు ;

నక్కాంతదీవెన వ్యర్థంబుగాదు. ”

నావుడు సయ్యంతి నాథునియాజ్ఞ

¹ వేవేగ నాకాంత వీక్షించిమొక్కు,

ననయంబు నాసాధ్య యాదరంబమర :

.....

“ వెలది, నీపురుషుండు విషయఁజేగోసి ;

తలఁపంగ వీరమాతవు నీవుగము. ”

అనుచు దీవించుచో, సంత నర్జునుఁడు

చనుడె చి యన్నకు సద్భక్తి మొక్కి,

భీమధౌమ్యులకును బ్రీతిమైనఁగి,

యా మాదిసుతుల నొయ్యనఁగోరిలించి,

కరమొప్పఁ దనయాత్మకలెల్లఁ జెప్పి,

హరిసత్వమున యాదవావలిఁద్రోచి

హరిణాక్షిఁదెచ్చినయదియును జెప్పి,

సరస ² రీతులఁ బథశ్రాంతి దీఱంగ

సరస ³ సుభద్రుపచారముల్ నేయఁ,

బరమానురాగ సౌభాగ్యుడైయుండె.

అట వారిజాత్ముండు సనుజభర్తకును

దటుకున నరణంబు దాసెచ్చువేడ్క

సారణ బల సాంబ శై నేయ ముఖ్య

వీరులునేవింప వేవేగఁగదలి,

కరి రథ హరిభటుల్ గదిసికొల్పంగ,

నర భేరికాహళావళులు ఘోషింప,

హరి యింద్రప్రస్థ మహాపురంబునకు

నరుడెంచి, యాపాండవాత్మజలకును

1. వేవేగఁజనికుంతివీక్షించిమొక్కు. 2. ధీరుల. 3. సుభద్రోపచారముల్. (మా)

వేయియేనుంగులు వేర్వేరినచిచ్చి,
 యాయర్జునున కంత సరణంబు గాఁగ
 1 వేయిరథములు నూర్వేలధేనువులు
 వేయిమదించిన వేదండమణులు
 సింధుబాహ్నిక పారసీక కాంభోజ
 గంధర్వలక్ష్మలు క్రమముతో నిచ్చి,
 ధారుణీపతి యంతఁ దన్ను బూజింపఁ
 గోరిక లిగురొత్తఁ, గొంతికాలంబు
 విందులుగుడుచుచు వియ్యంకు లనక
 యందు వినోదించి, యంతి సందఱును
 ద్వారక కేఁగుచో, దాఁబోక వేడ్క
 శౌరి యర్జునుతోడ సద్గోష్ఠి నుండె.

ఉపపాండవోత్పత్తి

కాలక్రమంబునఁ గాంతిసుభద్ర
 యాలోస గర్భిణియై పుత్రుఁ గనియె.
 అభిమన్యుడను నామమతనికి నిచ్చి .
 యభిమతి ధౌమ్యుఁ డొయ్యనఁ జేసెఁగ్రియలు.
 ద్రౌపదీపుణ్యకాంతయు సంతఁగ్రమము
 దీపింప ధర్మసూతికఁ బ్రతివింధ్య,
 నెఱయ వేడుకఁ బావనికి శ్రుతసోముఁ,
 దెఱఁగొప్ప నింద్రసూతిక శ్రుతకీర్తి,
 సలిఁబూర్వమాద్రేయునకు శతావేళు,
 సలువొప్ప సహదేవునకు శ్రుతవర్షఁ
 గాంచినఁ, దోడ్తోసఁ గావించె ధౌమ్యుఁ
 ఉంచితసత్క్రియ లక్కుమారులకు.

భూపాలగృహములఁ బుత్రోత్సవంబు
 దీపించె ధర్మవృద్ధికి మూలమగుచు.
 అక్కడ దుర్యోధనాదులు గనిరి
 1 అక్కనుఁడాదిగా లలెగుమారులను.
 అంత, వేసవికాల మఖిలజీవులకు
 సంతాపభయము ససౌఖ్యంబుగలుగఁ
 దవలినఁ, దమ వేడి తారోర్మలేక
 రవికిరణములు నీరముద్రావసనఁగ
 మనుజిక్కి చెఱువులు మఱుగులు నూఱు
 లనువాఁ ఁళ్లు నొయ్యన గిత్తలయ్యె ;
 2 ఆటలఁజీటల నలులపాటలును
 బాటలపవనంబుఁ బలుమాఱు వీఁచె ;
 గరములదోసిళ్లఁ గమలమునదులఁ
 గరులు సంధ్యలువార్చుగతిఁ జల్లుకొనియె ;
 విక్కిలి 3 పులివోలె మృగతృష్ణగలిగి
 యెక్కడఁగదలిపోనీయదా దినము ;
 సావకుం డచలంబునక్కలు చూడ
 జేపురించును తాలచేఁజెల్లువడియె ;
 నెమకి వీనంబంతనిడగల్గినను,
 నెమరు నెట్లును నిర్లునిలుచు నచ్చోట ;
 పగలుక్రాంతి నేలఁ బావకోదయము
 తగునన సూర్యకాంతంబులుమండె ;
 కమలాపుండయ్యును గమలాకరముల
 కమలంబు రవిగ్రోలి కమలారియయ్యె ;
 ఛాయఁబాయక 4 నిల్చు సవిత్ప్రదనన్దట్లు
 ఛాయాప్రియంబయ్యె జగతిజీవంబు ; (1)

1. లక్ష్మణపదమునకువికృతి.   2. ఆటలతికలనలులబాధలను.   3. పులివోలె.
 4. గల్చి. (మా)

వర చంప కాంభోజ వకుళ మల్లికలు
దిరిసెంబుఁ గ్రోవి మోదెనయును బూచె ;

1 యువతిసాంఘుల తల్పయోగంబుపోలే

దినసంబు లఫలిత 2 దీర్ఘోష్ణగుయ్యె.

అట్టివేసవియందు హరియు నర్జునుడు

దిట్టలై యమునానదీతీరభూమి

విహరింప, నొకవృద్ధవిప్రుడై కదిసి

దహనుండు వారినిద్దఱను వీక్షించి :

- “దీపసంబయ్యెడుఁ దృప్తిగా నశన
మోపుదురే మాకునొసగ మీ ” రనిన
వా : “ రోపుదుఁము నీగువాంఛయె ? ” ట్లనిన,
బాఱుడిట్లనె : “ వహ్నిఁ బ్రభులార, యేను ;
నూతన ధనశక్తి నూతేంద్రక్రతువు
శ్వేతకియను గాఱ నేయంగఁదలఁచి,
హోతలఁ దర్కింపనోపక పోయి
శ్వేతాద్రిఁదపమాన్న, శివుఁడంతఁగదిసి :
“ సీతలంపెఱిగితి నృప, 3 సత్రయాగ-
హోతలఁగోరితి వాకటిచెప్పెదను.
గారాముతో నేయి కరికరాకార-
ధారఁ బండ్రెండేండ్లు దహనులోఁ దొలుతఁ
దొరఁగింపు ; మందుఁదోతురు హోత. ” లనిన,
హరుని వీడ్కొనివచ్చి యతఁడట్లుచేసి
హోతలఁబుట్టించి, యొగివారుఁదాను
జాతిగా నూతేంద్రు జన్మంబునేయ,
నలుగమిపుట్టి యే నజఁగానఁబోయి,
యెఱిగించి దీనికి నేదిమందనిన :

1. సాంధ్యువకులని కవి ఆశయముగాఁబోలు. ఈవేసవివర్ణనమందలి అర్థము
అంత విస్పష్టముగాలేదు. 2. దీర్ఘోష్ణగుచు. 3. సత్య. (మా)

‘ ఖాండవమనుతోటఁ గాల్పుము ; నీకు
 నుండు నిక్కువమందు నొనరెడుమందు ;
 అదియు నింద్రునితోట. ’ యనిబ్రహ్మచెప్పఁ,
 గదలి యేఁబోయి యాఖాండవనము
 కాలుపఁ, గోపించి కావలివారు
 వేలసంఖ్యలు సన్న వెడలనేయుటయుఁ,
 గ్రమ్మఱ నాహేమగర్భునిఁగిదిసి
 యిమ్ముల నాచంద మెఱిఁగింప నతఁడు :
 “ తత్తరింపకు ; తోట తవిలి నీకొసగ
 వత్తురు విజయుండు వాసుదేవుండు ;
 అప్పుడు నీకోర్కి యగుఁగాక ; నేడు
 చప్పుడుగాకుండఁ జను. ” మన్న, నేను
 నుండితి నొదిగి ; నేఁడొగి మిమ్ముఁగంటి ;
 నిండు ఖాండవభిక్ష యిదినాకురక్ష. ”
 అనఁ బార్థుఁడెట్లను : “ నట్టెన మాకు
 సనిమిష పతితోడ నాజి గాఁగలదు ;
 తగినయమ్ములు విల్లుఁ దగినరథ్యములుఁ
 దగిన తేరును లేవు తలపోయమాకు ;
 శౌరికిఁ దగినయస్త్రములేదు మొదల ;
 నేరీతి ! ” యనుటయు, నింతలో సగ్ని
 వరుణదేవుని నాత్మవగచి రప్పించి, —
 వరుణసియింటఁ బూర్వమునఁ జంద్రుండు
 దిక్కులుసాధించి ధృతి డాచినట్టి
 యక్కజంబైన విల్ల గాండివంబు,
 సమరభయంక రాక్షయ తూణబాణ
 యమలంబు, గంధర్వహయములరథము
 నరునకుఁ దగనిమ్ము ; నాటిచక్రమును
 నురుగదయును శౌరికొసగుము పొసఁగ.

నాకార్యమునకు యత్నము నేయువీరి
కీకలాపములేక యేదియుఁగాదు.”
అనిన సన్నియుఁడెచ్చి యతఁడెచ్చిపోవ,
ననువుతో నరుఁడు నారాయణుఁజూచి :

భాం డ వ ద హ న ము

“యేరథికుండనయ్యెడ ; నిందునీవు
సారథ్యమొనరింపు సత్కృప.” ననుచు
లాలిత సింహగోలాంగూల కేశు-
భేలన ధవళాశ్వ కీలితరథము
నాయుధసన్నద్ధులై వేడ్క నెక్కి,
యాయగ్ని వెఱవకుమని యూఱడించి,
భాండవవనవీధిఁ గాల్పుఁబుచ్చుటయు,
నొండాండ దరికొని యుగ్రుడై వహ్ని
- నాకంబుపొడవుగా నాల్కలునాఱ
భీకరధ్వనితోడఁ బేర్చికాల్పంగఁ,
దెరువులులేక ప్రందెడుమృగంబులును,
సరసరజనలేక స్రగ్గుపక్షులును,
1 మలఁగుచోటునులేక మృగుసర్పములు,
గలఁగిమఱుపులలోనఁ గందుమత్స్యములు,
మిడుఁగుఱుఁగాడ్పున మృతీబొందుకపులు,
నడవిఁగ్రమ్మిన మంటనఱఁగెడు తరులు,
నిగుడుపువ్వులతోన నీతైనలతలు,
బొడవుగా దరికొనుపొదరిండ్లుఁ గలిగి
వెనుకొని మిన్నేఱువేడిగా మంట
వనమువెంట నె పర్వ. వనపాలురార్చి

పదివేపు రుద్దండబలులు శాణముల
 నదలించి యగ్ని నేయఁగఁ, జూచి నరుఁడు
 తెంపున నచటికిఁ దేరుదోలించి
 యంపకోలల వాన గావీరవరులఁ
 గప్పినఁ, దమచేతఁగాకి వారరిగి
 యప్పుడింద్రునితోడ నది చెప్ప నలిగి :
 “ తొగుక్తైన నొకమాఱు తొలిసఁజూపు ;
 గడుసన్న నొకపని గాదన్నమాను ;
 బలుపునాలుక మూలఁబడియ నెట్లెల
 తొలఁగక యాచిచ్చు తోటకువచ్చు !
 మఱియు బహ్వశిత మనునమార్గునకు
 నెఱిమండువానికి నీతియొక్కడిది !
 తక్షకుఁడెక్కటా ! తనయులుఁ దాను
 నక్షీణగతినుండు సందుఁగాపురము ;
 ఏమయ్యెనో ! వాని నేఁగాతు. ” ననుచు
 వే మేఘములఁడెచ్చి వినువీధిఁబన్ని
 ఘోరవర్షము వజ్ర గురియించి యుదక-
 ధారల నయ్యగ్ని తడియకుండినను,
 ఘనపుష్కలావర్తకంబులచేతఁ
 బొసరఁ గుంభ ద్రోణములు గురియింప
 నుఱియనిపందిలి యుగ్ర బాణముల
 నెఱచిచ్చుపైఁబన్ని యింద్రనందనుఁడు
 వినువీధి మొగిళులు వివ్వనేయటయు,
 నసిమిషపతి యల్లి యాయగ్నిమోఁద
 నెఱిపిడుగులవాన నిగిడింపఁ, బౌర్ణ
 డుఱక యాశిఖ ‘ నోడఁదోడకు ’ మనుచుఁ
 బెనుగాడ్చు తూపులఁ బిడుగులమొగులు
 వినువీధివిప్పిన, వెండియు వజ్ర

సుర యక్ష కిన్న రాసుర సిద్ధ సాధ్య
 గరుడ గంధర్వ వర్గము నగ్నిమీఁద
 ననిచినఁ, గాండీవి యానేననెల్ల
 ననిచిన దివ్యబాణవ్రభావమున
 మంత్రభస్మము భూతమండలిమీఁద
 మాంత్రికుఁడొదవించి మఱి విప్పనట్లు
 తఱిమిన, నిలువక దైవతేనన
 పఱచె నిప్పులుచల్లి పావకుండార్వ.
 అంతఁ దక్షశసూనుఁ డశ్వనేనాఖ్యుఁ
 డెంతయు భయముతో నెలదోటనుండి
 తనతోఁగ గఱపించి తల్లిఁదోకొనుచు
 వినువీధికెగసిన, వీక్షించి సరుఁడు
 వాలమ్మచే వానివాలమ్మ తల్లి-
 తో లీల నగ్నిలోఁ దొరఁగ ఖండించి
 మఱి వానినేయుచో, మఘవుండు మాయ
 మెఱయించి విడిపించె ¹ మిత్రనందనుని.
 విను మంత నప్పాము వెనఁబోయి కర్ణ
 దొనఁజొచ్చి యర్జునుతోడివైరమున :
 “నరునిఁజంపెదఁ గర్ణ, నన్నాజిఁ దొడుగు ;
 మిరవై నగతి నమ్మ నేనీకు నమ్మ.
 హరివారబ్రహ్మదు లడ్డమైరేని
 మరలఁజుమీ ! చంపె మాతల్లినతఁడు. ”
 అనుటయు, ధూప దీపాదుల సతని
 నొసరఁ బూజింపుచునుండఁ గర్ణుండు.
 ఇట తాలవాన నయ్యింద్రుండు గురియఁ,
 బటులీల నగ్నిపైఁ బడకుండ నరుఁడు

నిసుముగా నేసిన, నింద్రుండు మఱియు
 వెస నద్రిశిఖరముల్ విఱచి వైచినను,
 వజ్రాస్త్రముల వాని వాసవి దునుమ,
 వజ్రితో నాకాశవాణి యిట్లనియె :
 “ విడుమింక దేవేంద్ర, వీరాదిమునులు
 జడియరునీచేత ; ‘ సకలయశ్శములఁ
 గాలు నీయగ్నిచే ఖాండవవనము
 వాలాయ ’ మనుబ్రహ్మవాక్యంబు గలదు.
 ఈయగ్నిభయము మున్నెఱిగి తక్షకుఁడు
 పోయెఁ గురుక్షేత్రమున కిందు లేఁడు ;
 ఈసంకిటవుఁగోటి నీఁగెడుపాటి
 చేసూటిగల మేటి చెడఁడుకీరీటి. ”
 అనుటయు, దేవేంద్రుఁ డమరులుఁ దాను
 ఘనయుతుండై యేగఁ గలహంబుమాసి.
 నలినంత మయుఁడునా సవ్యిశ్వకర్త
 చెలువై ఖాండవస్థలినుండుఁ గాసఁ
 దరలి వహ్నికిఁగాక తక్షకగృహము
 చొరఁబాటి వెడలక చుట్టునుబెట్టి
 సుడిగాడ్చుటో నందుఁజొచ్చి పావకుఁడు
 తడవుచుఁ బోనీక తన్నాక్రమింప,
 బలిమి నయ్యగ్నిలోఁ బడలేక మయుఁడు
 బలభేదిసుతు నిట్లుప్రస్తుతించె :
 “ కావవే యర్జున ! కరుణావిధేయ,
 పావకశిఖలోనఁ బడియున్నవాఁడఁ ;
 దక్ష¹ కాదులకును దాత నన్నెఱుఁగు ;
 లక్ష్మింపఁ బెద్దకాలమునాటివాఁడ ;

శరణాగతత్రాణచరితుండ వంచు
 శరణంటి; గావవే చక్రీసహాయ!
 ద్రుపదబంధనలోల, ద్రోణసంస్తుత్య,
 కపటభేచర యంత్ర ఖండనోద్దండ,
 రణరంగభీకర, రాధేయవిజయ,
 ప్రణవకోవిద, దివ్యబాణప్రవీణ,
 శ్వేతిపాహన, బాహువిహితగాండీవ,
 నాత...గొరియగు సనుఁగావు." మనిన
 మయునిఁబోనిమ్మని మంటకుఁజెప్పి,
 ప్రియముతో రక్షించె బీభత్సుఁడతని.
 లావుకపిటయై లావుకియందు
 బావుగా మును మందపాలుండుగనిన
 మొలక తెక్కలఁ బచ్చిముక్కులతోడ
 నలువురుకొడుకులు నాగేంద్రుఁడొకఁడు
 మయుఁడునుదప్ప, సమ్మంటలో భస్మ
 మయమయ్యె జంతుసామగ్రితో వనము.
 ఆరీతి ఖాండవం బాహుతిఁగొనిన,
 నారోగ్యమునుబొంది యసలుఁడుప్పొంగి
 నారాయణునిఁజూచి ననభక్తియుక్తి
 గారవంబేర్పడఁ గదిసి యిట్లనియెః
 “కమలాక్ష, యీవును ఘనఁడర్జునుండు
 సమితవైభవశక్తి సలరి యిచ్చోట
 దేవేంద్రుతోఁబోరి దివ్యబాణముల
 వావిరి సవ్వేల్పు వదలంగఁ దోలి,
 నాకోర్కీగావించి నలువొప్ప జయము
 చేకొంటి; రిదిచూడఁ జిత్తంబుగాదు!
 సరసహాయుండవై సవ్యతేజమున
 ధరణిభారంబెల్లఁ దగమాన్పఁబూని

సప్రతాపుండవై జనియించునీకు
 నీప్రయోజనమెంత యెన్నిచూడఁగను!
 నీప్రభావముఁ గాననేరఁడు బ్రహ్మ;
 నీప్రభావముఁ గాననేర్తునె యేను!"
 అనుచు వై శ్యామరుఁ డావాసుదేవుఁ
 గొనియాడి, వేడ్కతోఁ గొమరొప్పుఁ గ్రీడి
 దీవించిపోయిన, గివిజులుమెచ్చ
 నావేళఁ గృష్ణుండు హర్షింపుచుండె

శివుఁడు ప్రత్యక్షమై కృష్ణార్జునులఁ బ్రశంసించుట

అంత మహాదేవుఁ డధికసంతోష
 మెంతయు దై వాఱ నింపుసాంపలర
 నంది'కేశ్వర భృంగినాథ విఘ్నేశు
 లందంగ పుణ్యఖులాదిగాఁ గలుగు
 ప్రమథగణంబులు బలిసినేవింప,
 నమితవై ఖగి'తోడ నప్తభైరవులు
 హరి వహ్ని యమ దానవాంబుప వాయు
 సరవాహనాదు ఋన్నతభక్తిఁగొలువ,
 సురముసి కిన్నరా సుర సిద్ధ సాధ్య
 గరు డాప్సరో యక్ష గంధర్వవరులు
 వరుసతోడేరి కైవారముల్ నేయఁ,
 బరమమనీంద్రులు ప్రణతిగావింపఁ,
 దుంబుర నారిద స్తుతిగీతకళలు
 పంచిన ప్రీతితోఁ బరిపాటివినుచు
 నకలవాద్యధ్వనుల్ చదలఁబర్వంగఁ
 బ్రకటమై జయజయభావలు చెలఁగఁ,
 బరమానురాగసంపద నేగుదెంచి
 హరి ఫల్గుణుల యగ్రమందొప్పనిలువ,

నవ్వుడు శ్రీకృష్ణుఁ డమరేంద్రసుతుఁడు
నుప్పొంగి నన్ను తు లోలిఁగావించి,
1 పొనరఁ గరాంబుజములు భక్తిమోడ్చి

వినయ వినములై వినుతించిరిట్లు :

“ శర్వ, సర్వేశ్వర, శాంభవీరమణ,

సర్వజ్ఞ, సర్వాత్మ, సచ్చిదానంద,

నిర్వికల్పకభావ, నిగమాంతవేద్య,

నిర్వికార, నిరీహ, నిర్వాణగమ్య,

గజదైత్యసంహార, గజచర్మధార,

గజరక్షసన్నత, గజవక్త్రజనక,

నిన్నెఱుంగఁగ లేవు నిఖిలవేదములు ;

నిన్ను గానఁగలేవు నిఖిలశాస్త్రములు ;

నేమెంతవారము నీతత్త్వమెఱుంగ ;

సోమార్థశేఖర, సురుచిర తేజ ! ”

అనుచు నివ్వధమున హరియు నర్జునుఁడు

వినుతులు నేయుంగ విశ్వేశుఁడలరి

- చిఱునవ్వుదభుకొత్తఁ జెలఁగియిట్లనియె :

.....

“ జలజాక్ష, నీతోడసఖ్యంబుగలుగఁ

జెలఁగి పూజ్యుఁడనైతి సకలలోకముల ;

కమలాక్ష, నన్నాదికాలంబునందు

భ్రమరకీటన్యాయపద్ధతి వేడ్క

నీవు ప్రతిష్ఠింప నిత్యుండనైతి ;

నీవుసంకల్పింప నెఱిఁ దృణంబై న

నావేల్పుతైలమా సఖిలలోకేశ !

.....

.....

అల సరనారాయణాఖ్యులు మీరు
 కలిత తేజోధర్మ ఘనపరాక్రములు.
 భూభార మిరువురూ బూని మాన్యుటకు
 భూభువనంబున బుట్టితిరిట్లు.
 ఖాండవదహనంబు గావించినట్లు
 కాండాగ్నిగూల్పుడు ఘనశత్రువీతతి.
 కృష్ణసఖుడైన కృష్ణాప్రియునకు
 గృష్ణాభిధానంబు గీల్కొనుఁగాక. ”
 యని కృష్ణనామంబు హరిసూతికొని
 ఘనముగా బహువిద్యకాండజాలంబు
 సురిలచే నెల్లను శుభమంత్రశక్తి
 సిగువురకిప్పించి, యిష్టంబుమెఱయ
 (దేవదత్తమునిచ్చి,) దేవదేవుడు
 దేవేంద్రునిట్లనుఁ దేటనవ్వమర :
 “ వాసవ, ఖాండవవనమున కేను
 మోసపోయితి నని మొగిఁగుండవలదు ;
 ఆరీతి ననలున కల్లుగమిచేయు-
 కారణంబున కిట్లుకమరే నవ్వనము.
 ఈఖాండవమ్మువోయిన నేను ! నీకు
 వాకీశ, యున్నది సందనవనము.
 తొల్లిటికంటెను దోరంపుతోట
 యెల్లవృక్షంబుల నెల్లపూజాదల
 మొల్లమై ఫలముల నుల్లసిల్లుచును
 పుల్లలతాజా (లవుం) జిత్రధమర
 కోకిల శుకపిక కూజిత యుక్తి
 నేకాలమునుగల్గి యింపొందుఁగాత. ”

మనుచు గౌరీశ్వరుఁ డమరనాథునకుఁ
దనరంగ వరమిచ్చి తద్దమోదమున,
వినతులు నేయుగోవింద ఫల్గుణుల
(నొనరవీ) డొక్కిని, సురయూధంబుగొల్వ
సకలమునీంద్రులు సన్నతి నేయ
సకలంకగతి నేగె నాలయంబునకు.
వనజజుఁడాదిగా వరములనొసగి
చనిరంతఁ డమ సిజ్ఞస్థానంబులకును.

ఇంద్రుడర్జునునకు దివ్యాస్త్రములొసగుట

అంత దేవేంద్రుండు నాత్మజమీఁద
నెంతయువేడ్క ననేక బాణములు
నరునకర్తిలినిచ్చి, నారాయణునకు
నురుహార మకుట కేయూరంబులిచ్చి,
మమత 1 వీడ్కొనిపోవ, మయుఁగూడి ధరణి-
రమణులు వచ్చి రింద్రప్రస్థపురికి.
హరిచేఁ గిరీట మిట్లందుటఁజేసి
నరునకబృఁ గిరీటినామధేయంబు.
ఇదియాదిపర్వంబు హితరాజసభల
విదితమైవర్ధిల్లు విద్వాంసులలర.
అని యిట్లు జనమేజయక్ష్మితిపరికి
ముని మున్ను చెప్పినముఖ్యమార్గమున
సక్కథకుఁడు శౌనకాదిసన్తునుల
కక్కథ వినుపింప హర్షించివారు
ఆతనిఁబూజించి యనఘులుమునులు
ఆతరువాతి వృత్తాంతమేమనిన,

ఇది నదాశివభక్త హితగుణాసక్త
 సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
 శ్రుతిపాత్ర వల్లభసూరినత్పుత్ర
 మతిమద్విధేయ తిమ్మననామధేయ
 రచితాదిపర్వ నిర్మలకథయందు
 నుచితాష్టమాశ్వాస మొసరినింపొందె.

ఇది యాదిపర్వము. శ్రీ

ద్విపద భారతము

౨

స భా ప ర్వ ము

(బాలసరస్వతీశ్వరుడు)

ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీసమంచితనేత్ర, శృంగారగాత్ర,
 కోసలావనినాథ, గుణశోభి, రామ,
 ఘనసార కస్తూరికా గంధసార
 ఘనసారవత్, రాఘవ, చిత్తగింపు.
 అవిరళయశుడైన యక్క ధకుండు
 శౌనకాదులకును సన్తుసీంద్రులకు
 మానితంబైనట్టి మహావీయచరిత
 మానందమునఁజెప్పె; సటధర్తసుతుని-
 కడ శౌరిసహితుడై కడఁగి తోనున్న
 జడధిగాంభీర్యుండు శక్రనూనునకు
 మయుఁడు వేడుక మ్రొక్కి మఱి భక్తిఁబలికె:
 “నియమింప నభయంబు నిన్ను వేడినను
 గాచితీ నన్ను బ్రహ్మాతంబుగాను;
 వైచిత్రీ బ్రాణంబు వడి నత్తిసట్టి
 యుపకారపరుఁడవై యుండిననీకు
 నుపకార మొనరింప నోపనేరుతునె!
 యైనను నానేర్చినట్ల నీకిపుడు
 కానుపింపఁగ నుపకార మొనర్తు.
 ధర్మాత్మ, వినుము నే దానపవిత్ర-
 కర్తను; శిల్పమార్గముననేర్పరిని;
 నీవుగోరినయవి నిర్దింపనేర్తు;
 భావించి పనిగొను భక్తితో.” ననిన
 సరుఁ డచ్యుతునివదనంబు వీక్షించి
 పరమానురాగుడై పలికె నేర్పునను :

“ ఇతని సపూర్వంబు నెయ్యదియైన
 సతిరూఢి నిర్మింప నానతియిండు.”
 అనినఁ బెద్దయ్యబ్రాదు నాత్మజెంతించి
 వనజాత నేత్తుండు వారిజోదరుఁడు
 మయునకుఁబలికె సమ్మదచిత్తమునను :
 “ గ్రీయతోడఁ గురుపతికిని యుధిష్ఠిరున
 కిధిపసంసేవ్యమై యుమరినయట్టి
 పృథుసభ నిర్మించి పెంపుతోఁ దెమ్ము
 మహిమగా. ” ననవుడు మయుఁడట్టులనియె :

మయసభానిర్మాణము

“ మహిలోసంగల రాజమణులలోపలను
 బెద్దయై హరిజంభభేది లక్ష్మలకు
 నెందైన నిధికుడై యాధర్మనుతుఁడు
 మించెఁగావున, సభ మిక్కిలి యేను
 గాంచన సవరత్న ఖచితమై యొప్పు
 నిర్మించితెచ్చెద నిఖిలంబునెఱుంగ
 మర్తంబులైన విమానవైఖరుల.
 వృషపర్వుడను దైత్యవిభునకుఁ దొల్లి
 సుషమాభిరామమై శోభిల్లుసభను
 నిర్మింపనుకట్టి, నిఖిలరత్నములు
 ధర్మంబు సమకూర్చి బహువిచిత్రములు,
 బిందు ¹ సరంబను బిసరుహాకరము
 నందు దాచినవాడ ; నన్నియు వేగఁ
 దెచ్చెద. ” ననుచు యుధిష్ఠిరుచేత
 నచ్చుగా సత్కృతుండై మయుండేగ.

నారాయణుండు పాండవుల వీడ్కొనుచు
 ద్వారానతికినేగెఁ దత్క్షణంబునను.
 మయుఁడు పూర్వోత్తరమార్గంబులందు
 రయముననేగి తారానగ్రమున
 కుత్సగదిశను నత్యుత్తమంబైన
 సత్కగు మైనాకశైలంబునందుఁ
 గనకశృంగము గాఁగి ఘనతిన్లునియె .
 “ మనసిజారాతి సమ స్తలక్ష్యులను
 సచరాచరంబైన జగముల కెల్లఁ
 ప్రచురింబుగా స్పృశంజగేబూనె నొక్కొ !
 గంగ ప్రత్యక్షంబుగాఁబూని మున్ను
 1 అంగికుండ్లైన మహాభగీరథుఁడు
 తమిందుఁజేసెనో తర్కించిచూడఁ !
 ద్రిపురహరధ్యాస ధీమంతులైన
 నరునకు శ్రీకృష్ణునకు నివాసంబు
 కరమర్థినయ్యెనో గౌరవంబునను ;
 సుర యక్ష సన్నని స్తోమంబు క్రతువు
 లరుదారఁజేయు నయ్యావాసమొక్కొ ! ”
 యని చిత్రములుగల్గి యమితయాపములఁ
 బెను 1 పాండుచున్నట్టి బిందుసరమునఁ
 గమనీయ రక్షింపకరణచయంబు
 క్రమమొప్పఁ గైకొని, ఘనవిప్రతీతుల
 నారాధనముచేసి, యతిశృయమునఁ
 జారుతరంబైన సభ సృజయింప
 నవక మైనట్టి రత్న పుదూలములను
 వివిధమణిస్తంభ 2 వివరణంబులను

1. ఈపదమును పదింపదిగా వాడుచుండును ; ఆరమాహ్యము. 2. పాండవన్నట్టి
 బింబోదరమున. 3. విసరంబులందు. (మా)

నీలపుగోడల నిగుడుకోటలను
 బ్రాలేయ కిరణ విస్ఫారవేదికల
 మహిత విచిత్ర కోమల సౌధములను
 మహనీయ దేదీప్యమానంబుగాను
 నిర్మింప, సభయును నిఖిలరత్నముల
 నిర్మలంబైయొప్పె; నెఱయ నొక్కెడను
 హరినీలకిరణ జలాంతరంబందు
 నరుణరత్నములు శోభజములై తోప,
 రాజత సితనవరాజీన తతులు
 రాజహంసంబులై రమణదీపింప,
 గమనీయ సౌవర్ణ కలశములనెడి
 యమితకూర్కంబుల, నద్భుతంబైన
 వైడూర్యములను బావనకుముదముల,
 నీడెన్నఁగారాని హీరాంకురముల
 మీనసంఘంబుల, మేటిముత్యముల
 ఘనపుంజంబుల, బెంపుగాన్పించు
 మరకతమణులనుమహితశై వాల
 భరమునఁ గనుపట్టెఁబద్మాకరంబు.
 చెలువుమై బటికంపుశీలవిద్యుతులు
 గలకుట్టిమంబులు కాంతులమించి
 నయమొప్ప నదులుగా నలరుతావులను,
 బయలెల్ల జలము 1 లన్ భ్రమపుట్టజేయు
 కమనీయ మణివిటంక ప్రదేశముల,
 సముచిత దశశత స్వచ్ఛహస్తముల
 వెడలుపు నిడుపుల విస్తారమగుచు
 నొడికమై చిత్రమై యొప్పు తత్సభను

బదునాల్గునెలలు నిర్భరవృత్తితోడ
 ముదముననిర్మించి, ముఖ్యదానవుల
 నెనిమిదివేల సహీనసత్వులను
 మునుమిడిపన్నించి మోయించుకొనుచుఁ +
 దెచ్చి ధర్మజనకుఁ దేజఁబుతోడ
 నిచ్చి, భీమునకును నెన్నికియైన
 గగయుఁ బాదునకు శంఖంబును నోసగ,
 సదమలయశుఁడైన శమసజాచేత
 నర్థిలి సత్కృతుండై మఱుండరిగె.
 ధర్మశూనాఁడు ధర్మమార్గమున
 ధర్మజ్ఞులొసన ధరణీసురులకు
 నిర్థలమతులకు నీతిమంతులకుఁ
 బదివేపురకు భక్తిఁ బాయసాన్నంబు
 విదితవేదోక్తులు వెలయుఁ బెట్టించి,
 మణిముద్రికల వస్త్రసూత్యగంధముల
 గణనకెక్కఁగ నలంకారులఁజేసి, (1)
 వేయేసిగోవుల వేదవిపులకుఁ
 బాయక భక్తితోఁ బ్రఖ్యాతించిచ్చి,
 లాలితంబగు శుభలగ్నంబునందుఁ
 దైలోక్యగురుడైన ధౌమ్యభూసురుని
 పుణ్యాహవాచన పూర్వకంబుగను
 గణ్యమనస్కుడై ఘనతఁ దత్పఱును
 ఊకియై యుండె సత్కున్నతశ్రీల.
 మనుజేశ్వరుడు సంత మహితసత్కృపను
 భూదేవతాకోటిఁ బూజించి, సర్వ
 వేదశాస్త్రంబులు వినుచు, సంసిద్ధి
 సమితదానంబులు నాచరింపుచును,
 గ్రమముతో నర్థిసంఘములఁ బ్రోచుచును,

దిక్కులయందు సత్కీర్తి నిల్పుచును,
 మక్కువ బంధుసమాజంబునెల్ల
 గారవింపుచు, సత్యగౌరవంబులను
 బేర్పరించి, భూతిచేఁ బృథివియేలుచును
 ఆదిరాజచరిత్రుఁడై యుండునంత,
 నాదరచిత్తులై యైశ్వర్యమహిమ
 పక్షంబుతోఁ బూర్వశ్శిష్యుల
 దక్షిణోత్తర ధరాధరమధ్య విశ్వ
 ధారుణీంద్రులు, భద్రదంతావళిములుఁ
 జారుఁ ఘోటకములు సౌవర్ణములును
 సవరత్నములును నానానాస్రములును
 యువతుల మృగమదపూహగంధములు
 నాందోళికలును ముక్తాతపత్రములు
 సందీపితధ్వజ సముదయంబులును
 దివ్యభూషణములు దివ్యాయుధములు
 దివ్యరథంబులుఁ దెఱఁగొప్పదెచ్చి
 యిచ్చి సాహంగంబులెఱఁగి నేవెంతు
 రిచ్చుతో సొంపున నెల్లకాలంబు
 ధర్మజు నమితప్రతాపసంపన్ను
 నిర్మలచరితుని నీతిమానసుని.
 ఆధర్మసుతుఁడును సఖిలరాజులను
 ఆదరింపుచునుండు సవసరంబునను,
 కలశజ కపిల మార్కండేయ కుత్స
 జలజాతభవసమ శాండిల్య వత్స
 శౌనక శుక పరాశర కణ్వ గాధి-
 సూను గౌతమ గార్గ్య సోమ మాండవ్య
 మునిశ్శేఖరులు వచ్చి మును ధర్మసుతుని
 ఘనసభాస్థలి వివేకమున భూషింప,

నామహమునులను సర్వపాద్యములు
 ప్రేమతోఁ బూజించి పెంపగ్గలించి
 వారిచే గగనతల్ల వలనొప్ప వినుచు
 ధారుణీనాథుండు తమ్ములుఁ దాను
 సుఖమంస్స యెడల, సస్తోకివై ఖగుల
 సఖిగుణోపేతుఁడగు నారదుండు
 నచ్చిస, నెదుఁగేగి వడిఁడెట్టి పూజ
 లిచ్చి యాసనమున నెంతయు నునుప,
 వారల గుశలంబు పరుసతోఁపడిగి
 నారదుఁ డాధర్మనందనుకి నయె :

నారదుండు ధర్మరాజుని పరిపాలనావిషయములడుగుట

“మీవంశస్థుల మీలగునయందుఁ
 బాపనమతిఁ జరింపంగ నేతునువె!
 ధర్మబుదప్పక దయ చాలఁగలిగి
 ధర్మకోవిదులను దయఁబ్రోతువయ్య!
 మహిసిఁ గామ క్రోధ మదలోఁ ధములును
 సహజ మశ్చర మోహ సన్నాహములును
 బొరయపుగద! నీతి బుద్ధి నూహితె!
 పరరాజ భేదనోపాయంబుఁ దలఁతె!
 యపరగాత్రంబులయందుఁ జింతిం తె
 యుపమచేయఁగ రాసి యుచితకృత్యములు!
 పృథుకీర్తులైన మీపెద్దలసాటి
 బుధుల మంత్రుల విప్రపుంజంబుఁ బ్రోతె!
 నిజమంత్రములు ధారుణీనాథులకును
 విజయమూలంబులు; వివరింప నీవు
 రక్షింపుదువె సుస్థిరంబుగా వాని
 నీక్షితి జనులెల్ల నెఱుఁగకుండఁగను;

భావింప మఱియు నీపొరోహితుండు
 భావజ్ఞుడే యెన్ని భంగులయందు ?
 జననుత, నీయజ్ఞసంఘంబులందు
 ససఘ, యేమఱికుండునయ్య యాజ్ఞకుడు ?
 రణధురీణుల వితరణ గుణాకరుల
 గణనకు నెక్కిన ఘనయశోధనుల
 మానుగా నీవు నమ్మగఁజాలువారి
 సేనాధిపతులుగాఁ జేసితివయ్య ?
 పలుప్రధానులఁగూడి బలవంతులయ్య
 నిలఁ బక్షపాతులై యిలనాధసుతులు
 ధనగర్వములను మదంబొందకుండ
 సనిశంబు మెలపుదువయ్య నెయ్యమున ?
 వేద శాస్త్ర పురాణ విద్యలయందు
 భూదేవులొనరిరె పూనినకడను ?
 రోగంబులెల్లను రూఢిగా మాన్పు
 నాగమవేదులు నమృతహస్తమును
 లగువైద్యులను నృప, యర్థిఁబ్రోచితివె ?
 జగతీతలేశ్వర, సద్గుణాంభోధి !
 మఱియును నుత్తమ మధ్య మాధముల
 నెఱిగి రక్షింతువే యెపుడువాంలను ?
 శొలిచినవారికిఁ గోరి జీతముల
 సలయింపకిత్తువే యాదరంబునను ?
 త్రాణతో మూలభృత్యశ్రేణి మనుషఁ
 బ్రాణంబులిత్తురు భండనంబునను ;
 పరికింపఁగాఁ జోరభయవర్జితముగ
 ధరణిఁబాలింతువే ! ధనలోభమునను
 దండి నేలవుగదా తస్కరావళిని ?
 మండలంబునఁగల మహిత తటాక

వనములు రక్షింతె వసుధాధినాథ ?
 పెనుపొంద దున్నెడు పేదకావులకు
 లాలించి విత్తులెల్లను జాలనొసగి,
 1 భావంబుదప్పిన బన్నులు గొనక
 వలనుగా మెలపుదా ? వాణిష్ఠతతులఁ
 గొలఁదివృద్ధికినిచ్చి కూర్చున్నప్పుడువె ?
 పంగుల మూఁగల బాహుహీనులను
 పెంగలిమతులను వికల దేశాలను
 అరసిరక్షింతువె ? యాజ్ఞోఁ నాతె
 శరణన్న నెంతటిశాస్త్రవైసఁ ?
 గృతమెఱింగినవాసఁ గృపఁబ్రోతువయ్య ?
 కృతకృత్యుఁడని నిన్ను గ్రియఁ బ్రస్తుతింప ;
 ధనము నాలుగుపాళ్లు దప్పక చేసి
 వెనుకొని యొకపాలు వెచ్చంబుసేతె ?
 ఆయుధశాలల సశ్వశాలలను
 దోయదవర్జ సింధుర శాలలందు
 బండారమిండ్లను బరమవిశ్వాస్యు
 లుండంగ నియమింతె యుద్వీతశేష ?
 పేదల సాదులఁ బెద్దల హితుల
 మేదినిసురులను మిత్ర బాంధవుల
 సరసి రక్షింతువె యవనీశతీలక ?
 పరమంత్ర భేదనోపాయ మంత్రులును
 మూలబలంబును మూర్ధాభిషిక్తు
 లొలిఁగొల్పొగను గొల్పుండుదే నీవు ?
 అనవరతంబు బాహ్యభ్యంతరములఁ
 గనుకొని మెలఁగుదే గౌరవంబునను ?

చారులవలనను జగములవార్త
 లారయ విందువే యవనీశచంద్ర ?
 సంధిల్లువార్త లెచ్చట వినకున్న
 — సంధకారముగప్పు నననిలోపలను ;
 దారసంగ్రహమును ధనసంగ్రహంబు
 వారణ రథ హయవ్రాత సంగ్రహముఁ
 జేయుచు, సర్వంబుఁ జిత్తంబునందుఁ
 బాయక యెఱుంగంగనలయుఁ దత్ఫలము ;
 చాలంగఁ దృణ కాష్ఠ జలనమృద్ధియును
 శ్రీలు ధాన్యంబులుఁజింతితార్థములుఁ
 గలిగి దట్టములైన కడిఁగిదుర్గములఁ
 జెలుపుగా సవరణసేయించి తయ్య ?
 అరులగెల్పునుపాయ మాచరింపుదువె ?
 అరయ నాస్తిక్యంబు, నన్యతభాషణము,
 నప్రసాదంబును, నాలస్యమును, మ-
 హాప్రమత్తతయు, ¹ ననర్థకచింత,
 చింతింపఁ గ్రోధంబు, ² శ్రీఘ్నచింతయును,
 అంతంబుగాననియట్టిసూత్రతయు,
 నెఱుకగల్గినవారి నెఱుగకుండుటయుఁ,
³ దెఱుగొప్ప సర్థంబు ధృతిఁ దాఁపకునికి,
 మునుపు నిశ్చితకార్యములు సేయమియును,
 ఘనమంత్రములు నురక్షణమొనర్పమియుఁ,
 గ్రియ శుభంబులు ప్రయోగింపకయునికి,
 భయ విషయాప్తినాఁబరగు పదునాల్గు
 రాజదోషంబులు రమణవర్జితై ?
 రాజితంబుగ. ⁴ నన్న రాజు ధర్మజుఁడు

1. 'అనర్జులతోడి చింతనము'. 2. 'దీర్ఘచింత'. 3. 'అర్థంబులయం
 దనర్థకచింత'. అని నన్నయ. సభా.

నారదసన్తునినాథునకనియె :

“ నారయ దోషంబులన్నియు మాని,

న్యాయంబుతప్పని నడవడి గలిగి,

పాయని ధర్మసంపదఁ జరింపుదును.”

అని మ్రొక్కి భక్తితో నప్పుడిట్లనియె :

“ మునిచంద్ర, బహులోకములుచూడసేవియు

నేవియుఁగలవు మీయిచ్చఁజింతింప !

సౌవర్ణమయమైన సకలచిత్తముల

యీసభఁజూచితే ! యిప్పు. ” డటంచు

వాసియెలర్ప సర్వంబుఁజూపినను

జూచి యమ్ముని ధర్మసూనునకనియె :

“ భూచక్రమునను నపూర్వమియ్యదియు !

ఇంద్రసభావర్ణనము

నీసభఁబోలంగ నేసభలేదు ;

వాసపుసభ హేమ వరరత్న చిత్ర

మయమునై శోభిల్లు ; మఱి దానిఁబొగడ

నయశాలియగు శేషునకు నశక్యంబు.

అది శతయోజనంబగు వెడల్పునను,

బదిలమై నూటయేఁబదియోజనముల

నిడుపు, నవ్వలఁబంచనిజయోజనముల

1 పొడవును గలిగి పెంపును దీప్తి గలిగి

ఘనతరంబగు కామగమనంబు గలిగి

యనుపమ ఫలనివహారములను

వరుసతో వరరమ్య వైభవంబగుచు

గురుతపఃప్రాధిచే గొమరుదీపించు.

నమరేంద్రసిర్గితంబైన యీసభను

అమరేంద్రుఁ డతిభూతి నమరగంధర్వ

1. ఉన్నతి. అను నర్థములో వాడియుండును. ‘తనర్పు’ అని. నన్నయ.

సతులుగొల్వఁగ, విభూషణ సత్త్ర గంధ-
 యుతుఁడై శచీదేవి నొసరంగఁగూడి
 యభిరామముననుండు ననిశంబుఁ గొలుపు.
 అభిష్టుఖులై యానడఁగు శూరులును,
 గ్రతువులు వేదోక్తిగావించునట్టి
 క్షితి దేవులును నింద్రుఁ జేరియుండుదురు.
 గురుఁడు శుక్రుండును గురుపవిత్రమునఁ
 జరకాలమొప్పు ¹నగ్నిప్రోమములును,
 శ్రీతనులై న విశ్వేదేవతలును,
 ధాతవిధాతలు, దగు హరిశ్చంద్ర
 ధరణీశ్వరుండును దగ్గటి శక్ర
 వరసభాస్థలియందు వరుస నుండుదురు.

యమసభావర్ణనము

మఱి కృతాంతుని సభామందిరంబొందు
 వెఱవార రచియించె విశ్వకర్మయును;
 అది శతయోజనంబైనవెడల్పుఁ
 బొడవునంతియ నిడుపునుజాలఁగలిగి,
 కామగామిత్వంబు గమలాప్తదీప్తి
 హేమమాణిక్య సమిద్ధదీధితుల
 సతిరమ్యమైయుప్పు; నాసభయందుఁ
 దతితో నగస్త్య మతంఁగాది సిద్ధ-
 గణములు, భీకర కాలకింకరులు,
 గణుతింపఁ గాలచక్ర క్రతు దక్షి-
 ణాధిదేవతలును, నాకృతవీర్య
 మేదినీశుఁడు, జనమేజయ జనక

1. అగ్ని సోమలని నన్నయ. వ్యా. భా. లో 'అగ్నిప్రోమః,' అని పా. అం,

బ్రహ్మదత్త విశాల బల పృషదశ్వ
 బ్రహ్మ మహాదర్శ భవ్యశంతనులు,
 బుణ్యభూరిద్యుమ్న బుధమన్తధులును,
¹ గణ్యసన్తధురోపకంఠాధిపతులు,
 జండశౌర్యుడు భవజ్ఞసకుండై నట్టి
 పాండురా జాదిగాఁ బరఁగు భూపతులు
 నేవింప నాసభ చిత్తమై యొప్పు ;
 భావించి యముడును బాపపుణ్యముల
 నరయుచుండును బ్రాణులందు నెప్పుడును.

ప రు ణ స భా వ ర్ణ న ము

పరుణదేవునిసభ వరవిచిత్రముల
 గురుతరంబై యొప్పుఁ గొమరార ; యముసి
 నిరుపమసభయంతనిడుపు వెడల్పుఁ
 గలిగియుండఁగ విశ్వకర్మస్థజించె.
 జెలఁగి యందును సుఖానీనుడై యుండు
 పరుణుడు దేవితో ; వారిరాసులును,
² గరయొప్పుచున్నట్టి కాళింది కృష్ణ
 శౌతమి నర్కద కావేరి పెన్న
 పూతసరస్వతి పుణ్యవాహినులు,
 ఘనసరోవర తటాకములును, గిరులు,
 వనములు, వనుమతి, వరకూర్మ మకర
 ఘోర నక్ర గ్రాహ గురుసింహ శరభ
 వారణవ్యాఘ్రాది వరజలచరులు, (?)

1. మధుకంతోపరిచరులును. అని. నన్నయ. 2. ననులును వనుమతియు మూర్తి
 వంతములై, జలచరస్థలచరములగు కూర్మ.....సింహాదిజంతువులతో పరుణునిసభఁ
 గొల్పుచుండు. అని నన్నయ.

శేష వాసుకి ఫణశ్రేష్టులు, గాఢ
దోషాచరుల్, ఖగస్తోమంబుఁ గొలువఁ
జదురొప్పు వరుణనిసభ యెల్లవేళ.

కు బేరసభావర్ణనము

తదనంతరంబ యాధనదుని సభయు
నిందునిసభతోడ నెనయగుచుండు ;
సాంద్రవైభవములఁ జాలనొప్పార
నది విశ్వకర్మ నేర్పలర సృజించె.
విదితంబుగా నందు నెసఁ గుబేరుండు
కొలుపుండు మందార గురుపారిజాత
మలయానిలానంద మహానీయుఁడగుచు.
ననవరతంబుఁ దన్నచట గిన్నరులు,
ఘనులుగంధర్వులు, గలితవరాహ-
కర్ణ సన్నదగజకర్ణులు నీల
వర్ణులు, సన్ననీశ్వరులును, బుధులు,
1 మదకాలకంఠ సన్నణిభద్ర హేమ
విదితనేత్రులును బవిత్రధన్యులును,
సలకూబరుండు నున్నతిభజియింప,
రంభయు మేనక రమణియూర్వశియు
సంభోజవదనఘృతాచి తిలోత్త
మాదిదేవస్త్రీలహర్ని శంభొప్పు
మోదంబుతోఁ గొల్ప, ముఖ్యభోగముల
నుండును దేవితో నొగిగుబేరుండు.

బ్రహ్మసభావర్ణనము

మఱియును విను, మహీమండలంబునకు
నఱుదు చెప్పఁగవిన నాబ్రహ్మసభను.

1. మాణిభద్రహేమనేత్రులు. అని నన్నయ. నామవాచకముల అదిని మధ్యను ఉప
పదములఁజేర్చుట వింత.

బోయిచూచితి దానిఁ 1 బొగడిచెప్పంగఁ
 దోయజాసన ఫణింద్రులకశక్యంబు.
 అందు బ్రహ్మనుగొల్పి యాదిమనువులు,
 బృందారకులును, సత్రియు, మరీచియును,
 భృగు భరద్వాజ శోభితవశిష్ఠులును,
 దగువాలఖిల్య కశ్యప గౌతములును, (?)
 బుణ్యకణ్వ పులస్త్య పులహ కుంభజాలుఁ,
 గణ్యలాంగీరస కమలాసనులును,
 జుద్ర సూర్య గ్రహసముదయ బులును,
 సాంద్ర తారకములు, సద్గుణాకరులు
 వసు రుద్ర సిద్ధ పావనసాధ్యవరులు,
 విశదవిశ్వేదేవ విశ్వంబు, సధిక
 గౌరవ భర్తార్థ కామమోక్షములుఁ,
 బారీణమైన శబ్దస్పర్శరూప
 రసగంధములుఁ, 2 దపశ్శమదమంబులును, (?)
 పసిమి 3 సంకల్ప (వి) కల్పప్రణవములు,
 సమధికక్షణములు, సన్తుహూర్తములు,
 రమణీయమగు సహోరాత్రసక్షములు,
 సంచితమాసార్ధసంవత్సరములు,
 సంచితాయాధయుగాత్మకంబైన
 కాలచక్రంబును, ఘనకరణములుఁ,
 జాలఁజతుర్వేదశాస్త్రవిద్యలును
 మూర్తిమంతంబులై ముదమునఁగొలువఁ,
 గీర్తిశోభిల్ల వాగ్దేవితోఁగూడి

1. బొగడుచుండంగ. 2. మదరాక్ష సేశ్వరులు. (మా) మదరాక్ష సేశ్వరులు బ్రహ్మ
 సభలో నున్నట్లెందును లేకపోవుటచేతను, 'యాపరసగంధము' అని నన్నయ
 భారతములో నుండుటవలనను వైవిధ్యముగా సవరింపఁబడెను. యతిభంగ మీతని
 సంప్రదాయమే. 3. సంకల్పవికల్ప ప్రణవములని. నన్నయ.

కమలాసనుండు సౌఖ్యంబున నుండు
నమితభంగుల నందు. * ననిచెప్పటయును
రాజచంద్రుండు నారదునకిట్లనియె :

“ రాజపూజితుడైన రాజు మాతండ్రి
పాండుభూపాలుండు పరమధార్మికుఁడు
దండహస్తునిపురీస్థలి నుండుటేమి ?
యాదిరాజవరేణ్యుఁ డాహరిశ్చంద్ర
మేదిసీశ్వరుఁడును మెఱసి దేవేంద్రు
సభనున్న క్రమమెల్ల సత్తుగాఁ డెలుపు
రథసంబుతో. ” నన్న రమణ నారదుఁడు
నాధర్మజునితోడ నప్పుడిట్లనియె :

“ యోధ హరిశ్చంద్రుఁ డుర్వీశ్వరుండు
సప్తార్ణవద్వీప జగతీతలంబు
సప్తాశ్వ తేజుడై జయమున నేలి,
యాజివిరోధిరాజువలి గెలిచి,
రాజసూయ మహాధ్వరంబు గావించి,
యమితదానములు బ్రహ్మణులకుఁ జేసి,
కొమరొప్పుగా యాజకులకు దక్షిణలు
నేనుమణుంగుల హేమంబులొసగి,
మానుగా జనులసమ్మానంబుచేసి,
పరలోకమున కేగి పరస్మ్యసభను
బరమానురాగుడై ప్రఖ్యాతినుండె.
దండపాణిపురంబుదరిని మీతండ్రి
పాండుభూపతి నాకుఁ బరఁగనిట్లనియె :
“ అధిపులు రాజసూయంబులు చేసి
బుధపూజ్య, యింద్రునిపురినున్న వారు ;
ఏనిందునుండుట యెఱుంగుదుగాన
నానందనుఁడు ధర్మనందనునకును

వినుపించి, త్రిభువనవిఖ్యాతముగను
 ఘనరాజసూయమఖంబు గావింపు. ”
 మనివూని పుత్రైంచె ; నదిగాన, మీర
 లనుపమరాజసూయాధ్వరంబొప్ప
 జేయుడు ; పాండుసృష్టితలేశ్వరుడు
 వేయికన్నులవానివీటనే యుండు ;
 గావున నీవరాక్రమసహోదరుల
 లావునజేసి చాలఁగ రాజసూయ
 యాగంబుగావించి, యథిలార్థములును
 ఆగమోక్తులను బ్రాహ్మణులకునిచ్చి
 జనులఁబాలించిన, శక్రునిపురము
 గొనకొని గలుగు మీగురుఁడుపాండునకు.
 ఇందుకు విఘ్నంబు లేన్నేనిగలవు ;
 అందుకు వెఱవకుండది మీకుజయము. ”
 అనిచెప్పి నారదుండరిగె నాక్షణము.
 యనఁఘండు ధర్మజుండంతఁ దమ్ములను
 ధౌమ్య వేదవ్యాస ధరణీనురేంద్ర,
 1 సామ్య సజ్జన సమక్షమునఁబలికె :

రాజసూయ సంకల్పము

“ గణుతింపఁ దనయుండు గలిగినఫలము
 క్షణములోపలఁ బితృజనులకోరికలు
 తీర్చఁగల్గుటయె యీశ్రీ జగంబులెఱుంగఁ ;
 బేర్చినారదుండు చెప్పెనుసకలంబు.
 రాజసూయమహాధ్వరంబు చేసినను
 దేజంబుతోఁ బితృదేవతలెల్ల

స్వర్గస్థులగుదురు సత్తుగా ; నిట్టి
 మార్గంబునను జనమర్దనంబగును ;
 ఏమిసేయుదు ! ” నని యిచ్చఁజింతింప
 నామెయి ధౌమ్యదులప్పడిట్లనిరి :
 “ రాజితంబుగఁ జేయు రాజసూయంబు ;
 నాజన్మముగఁజేయు నఘములుదొలఁగు ;
 లోనుమీకగు రాజలోకమంతయును ;
 మానుషంబున రాజమణులను గెలిచి
 కావింపవే వేగ క్రతు.” వనుటయును,
 నావేళ ధర్మజుం డాత్మఁజింతించి
 యిందుకు నిర్విఘ్న మెంతయుఁగాను
 గందర్పజనకుండు కరివరదుండు
 పుండరీకాక్షుండు పురుషోత్తముండు
 అండజపతివాహుఁ డట కర్తయనుచుఁ
 జారునిఁబిలిపించి సద్భక్తిఁబలికె :
 “ జేరుగొంచును బోయి తేజంబుతోడ
 శ్రీకృష్ణుఁడో తెమ్ము శ్రీఘ్నమునందుఁ
 బ్రాకటమ్ముగ.” నంచుఁ బనిచిన వాఁడు
 సనిల వేగములై న హయములుపును
 ఘనరథంబెక్కి యాకమలాక్షుకడకుఁ

కృష్ణుఁ డింద్రప్రస్థమునకు వచ్చుట

బోయిన, నెఱిఁగి యాపుండరీకాక్షుఁ
 డాయెడ రథము నెయ్యంబున నెక్కి
 తత్క్షణంబునను నింద్రప్రస్థపురికి
 రక్షణంబునవచ్చి, రమణికుంతికిని
 ధర్మజునకు మ్రొక్కి తరువాత భీము
 నర్చిలిఁ గాఁగిట నందందచేర్చి,

నకుని మాద్రేయుల నయమార్గములను
 గరుణమన్నించినఁ, గమలాక్షుఁజూచి
 భయభక్తితో సర్వపాద్యాదివిధులఁ
 బ్రీయమునఁ బూజించి పీఠస్తుఁజేసి,
 కలయ లోకముల యోగక్షేమమెల్లఁ
 జెలుపుగా సరసి రక్షించు శ్రీకృష్ణు
 నేమమంతయును బ్రసిద్ధిగా నడిగి,
 యానుహాత్మనితోడ నప్పడిట్లనియె :
 “ మాకు లోకములకు మఱివిధేయఁడవు ;
 నీకుఁగాన్పింపవే నిఖిలకార్యములు !
 ఐనను నీకు నేనటువిన్నవెంటు ;
 మానుగా నారదమాని యే తెంచి
 పలికెను నాగోడఁ : ‘ బాంకుభూవిభుఁడు
 చలనంబుతో ¹ యమసభనున్న వాఁడు ;
 అతనికిఁ బుణ్యలోకావాస ² మబ్బ
 రతిపతిగురుకృప రాజసూయంబు
 నేయునీ.’ ననుచును జెప్పి తాఁబోయె ;
 దోయజనేత్ర, యిందుకుఁ గార్యసిద్ధి
 గావింపు.” మనవుడుఁ గనులలోచనుఁడు
 భూనల్లభునకు విస్ఫురణ నిట్లనియె :
 “ గులశీలముల సర్వగుణవిశేషముల
 ససఘచరిత్రుండవై నట్టి నీకు
 రాజసూయమహాధ్వరము నేయఁడగును
 ఆజలగెలుచునీయనుజాలబలిమి ;
 నీకోర్కిసఫలంబు నెఱయఁ గావెంటు ;
 నేకచిత్తంబున నెంతయు నుండు.

1. రాజ. 2. మంబు. (మా)

విను నీకు నెఱిగింతు వృత్తాంతమెల్ల;

మీను జమదగ్ని రామునిచేతఁదెగిన

1 రాజులనుండి ధరాతలంబునను

రాజసూయాస్వయ రాజాగ్రణులకుఁ

2 దక్కఁ దక్కినమహీధవయూధములకు

నక్కడైనను జెల్ల నిట్లునేయంగ;

నీరాజసూయంబు నిలఁ జేయునపుడు

వైరులులేకుండ వలయు నిచ్చటను;

ఇపుడు జరాసంధుఁడైదియున్నాఁడు

నృపులనుగలిచి యున్నిద్రశౌర్యమున;

నతఁడేగూడి యీ 3 యెడఁ జేదివిభుఁడు

ప్రతిపక్షియై శిశుపాలుఁడున్నాఁడు;

అతిమాయలనుబెట్టు 4 హంసుండు డిచికుఁ

డతనినే నేవించి యర్థినున్నాఁడు;

చిత్తంబు! వారు కౌశిక చిత్త నేన

పాత్రనామంబులఁ బరఁగినవారు;

బహునేనలనుగూడి పస జరాసంధ

సహితులై సాధనసన్నద్ధులగుచు

వర్తింపుచున్నాఁగు వారు మువ్వరును.

స్ఫూర్తితో వరుణునిభుజశక్తిగలిగి

భగదత్తుడనురాజు పశ్చిమభూమి

మగఁటిమి నేలుచు, మఱి జరాసంధుఁ

4 బాదివియున్నాఁడు భూభువనమెఱుంగ. →

పదిలమై యాచేదిపతులలోపలను

1. మాలమును అవ్యక్తముగా ననుకరించినాఁడు. చూ. నన్నయ. సభా. ప్ర. ౮. 110. గ. 2. ఆమాలకము. 3. ఆయెడ ఈయెడ మొ. పదములను న్యసహర మందలి ఉచ్చారణచేఁగలిగిన భ్రాంతివలన, అకారమధ్యములుగా ప్రయోగించినాఁడు. తిమ్మయ రచనయగు అదిపర్వములోఁగూడ నిట్టివి గలవు. 4. హంసడిభకులు. అని నన్నయ. సభా. ప. డిచికులనియు. పా. అం. ఇందంతలు డిచికులనియే గలదు.

బురుషోత్తముండును, భూమితలేశ-
 వరులలోపలఁ బొంద్రవాసు దేవుఁడును,
 నానామములుదాల్చి సదుక్తిక క్రొవ్వి
 పూనివైరంబు దుర్బుద్ధులై యిపుడు
 కోరి జరాసంధుఁ గొల్చిచియుండుదురు.
 దారుణశక్తిఁ బ్రాగ్భక్తిఁబదిశల-
 సృష్టిశ్వరులు పురుజిత్తు కరూశ
 దుష్టపాండ్ర కిరాత దుర్భాగసాల్వ
 యవనులు వానినే యలమియుండుదురు ;
 ప్రవిమలయశులైన పాంచాల మస్త్వి
 శూరసేన పులింద సుంహక కుంతి
 కేరళ పుష్కర క్షితిపాలతతులు
 నెఱి నాజరాసంధునికి నోడి పాఱి,
 యఱిముఱి దమభూములన్నియు విడిచి
 తిరుగుచునున్నారు దిగ్భ్రమగ్రాసుచు.
 సరభసంబున జరాసంధుండు నెఱుడు
 కంసుని నేనాజి ఖండించుటకును
 హింసగావింపంగ నెప్పుడుఁగోరు ;
 ఆకంసుఁడును దనకల్లుండుగాన
 భీకరశౌర్యుఁడై పెర్చి యీనునను
 నాతోడ వడిఁ బ్రథసముసేయు నెపుడు ;
 నాతతజయశాలు రాహంసడిచికు
 లిరువురుతోడుగా నేడుదీవులను
 దివిఱి రాజులను సాధింపంగఁగలఁడు.
 అటువంటిడిచికుని హంసునిఁగూడి
 తటుకున నేనాకదంబంబుతోడఁ

జలము ¹ నందును జరాసంధుండు వేర్చి
 మలయుచు శూరుడై మధురపై విడియ
 నేను నేనలుగూడి యెదిరిపోరాడఁ
 బూనుచో, నెంతయు బుద్ధిజింపించి
 యాహంసడిచికుల యాయుధంబులును
 పూహంబులును జావకుండుటయెఱిగి
 హతుడయ్యె హంసుండు గ్రాజిలోననుచు
 హితబుద్ధి డిచికున కెఱిగించి పనుప,
 నతఁడు హంసునిమృతి యంతటఁదెలిసి
 మతిలోనఁ గడుశోక మగునై యపుడు
 పలికె : 'హంసుండులేసిబ్రదుకునాకేల !
 యిలమీఁద.' ననుచును నెంతయు వగచి
 డిచికుండు గ్రక్కున దేహంబువిడిచె.
 అచలధైర్యుండగు హంసుండు డిచికు
 మృతివార్త విని వేగ మృతియునుబొందె.
 నుతి హంసడిచికుల మరణంబువినియు
 ససహాయుడై మగధాధీశ్వరుండు
 - సొసరుచుఁబురికేగెఁ గోపంబునిగుడ.
 ఏమును వారితో నెక్కటిపోర
 నేమియుననలేక యెఱిగియు మధుర
 విడిచి ద్వారావతి వేగనిర్మించి
 కడిమి రై వతము దుర్గంబుగాఁజేసి
 యందున్న వారము హర్షంబుతోడ ;
 నిందుకు వెఱవక సింహురత్వమున
 నవనిరాజులను బ్రహద్రథాత్మజుడు
 తివిఱి పట్టుక వచ్చి దీర్ఘరాద్రమున

1. 'అందు' ప్రత్యయమును తృతీయాశ్శములో నితఁడు చాలచోట్ల ప్రయోగించి నాడు.

మొనసి గిరివ్రజంబునఁ జెఱఁజెట్టి
 దినమునొక్కొకసే వధించి నేర్పునను
 భైరవపూజలు పాటించి నేయుఁ.
 గ్రూరాత్మఁడగువానిఁ గువలయాధీశ,
 యణచిన నీకును సఖిలరాజ్యములు
 శ్రుణములోపలఁ జాలసమకూరు ; మఱియు
 రాజసూయహోమధ్వరము నేయవచ్చు ;
 రాజేంద్ర, మును భగీరథస రేంద్రుఁడును,
 .....

.....
 దోర్విక్రముఁడు మరుత్తుండును, నాజి-
 గర్వితాహితులను గ్రక్కనఁ ద్రుంచి
 సకలసామ్రాజ్యాది సర్వసంపదలు
 ప్రకటంబుగాఁ గాంచి ప్రబలిరి ; గాన,
 నిఖిలసద్గుణములు నీయందుఁగలవు ;
 అఖిలార్థ వేదివి ; యరివిజయుఁడవు ;
 ఏమిదుర్లభము నీకీజరాసంధు
 భీమవిక్రమమునఁ బేర్చి త్రుంఁగను ! ”
 అని కృష్ణుఁడాడినయట్టిమాటలను
 విని ధర్మజునితోడ వెస భీముఁడనియె :

భీమాద్జనులు ధర్మజునకుత్సాహము గలిగించుట

“ ఉద్యోగహీనున కుర్విలోపలను
 సద్యఃఫలంబులు సమకూర వెందు ;
 బాహుబలాధ్యుతోఁ బ్రతినదలిర్ప
 నాహవంబొనరింప నతికీర్తి గలుగు ;
 హీనుతోఁ బోరంగ నేకీర్తి గలదు !
 మానవునకు మహిమండలంబునను.

అటుగాన నీతోయజ్ఞాత్మునికృపను,
 స్ఫుటశౌర్యుడైన యర్జునునహాయమున,
 నిత్యమైయొప్పెడు నీప్రసాదమున,
 నత్యున్నతుడైన యాజరాసంధు
 నఖిలజగద్దోహి నాజిఁ ద్రుంచెదను.

నిఖిలంబెఱుంగంగ నేము మువ్వరముఁ
 ద్రేతాగ్నులునుబోలెఁ దేజంబుతోడ
 భ్యాతిగా నీయజ్ఞకార్యమంతయును
 నిర్వహించుము ; దుర్విసీతు మాగధుని
 దుర్వారపశువుఁ గ్రతుక్రమంబునను
 ఆహుతులుగవ్రేల్చి యలరియుండుదుము
 సాహసంబున." నన్న శక్రనందనుఁడు

నసిలజమాటల కనుకూలముగను

జననాథుతోడ సదృశిని బలికె :

“ ఆజిలో రిపురాజినడఁచి, ¹లక్ష్మలను

రాజసూయమహాధ్వరము గావింపు

నాథుజబలమున నాధనుర్విద్య-

ప్రాధివంబున జగత్ప్రభ్యాతముగను.

ఈసభాలాభంబు నీప్రతాపంబు

నీసమస్తశ్రీలు నిటనీకుఁగలుగ,

నేవిచారములేల యిలనాథచంద్ర !

కోవిదస్తుతమునై కులశ్రీలయాప

గుణములకును ననుకూలమైయొప్పి

ప్రణులికెక్కిన నీప్రభావంబునందు

సమరంబునను జరాసంధునిఁ ద్రుంచి,

క్రమమునఁ జెఱునున్నరాజులనెల్ల

రక్షించి సత్కర్మరమణిఁ గైకొనిన
 సత్తయసుకృతంబు లనిశంబుఁ గలుగు. ”
 ననిపల్క భీముని యాపార్థమాట
 విని కృష్ణుడప్పుడు వేడ్కనిట్లనియె :
 “ శౌర్యంబుగలిగినజగదీశ్వరులకుఁ
 గార్యంబులివి వివేకమునఁ జింతింపఁ ;
 గాన మువ్వరమును ఘను జరాసంధుఁ
 బూని వాహినిదరిభూజంబు మొదలు
 పెకలించుకై వడిఁ బేర్చి త్రుంచెదము ;
 అకలంకమతిఁజని యాదురాత్మకుని
 సంతరంబెఱుఁగనియట్టిదుర్మను
 హంతను సర్వలోకాపకారకునిఁ
 జంపుద. ” మనవుడు సంతోషమంది
 తెంపుతో హరికి యుద్ధిష్ఠిరుండనియె :
 “ నీతోపపన్నులో నెఱయంగ మిడుత
 యై కడువడిఁబడు నామాగధుండు.
 అనఘ, శూరుండైన యాజరాసంధు
 జననంబు నాకును నర్వంబుఁదెలుపు. ”
 మనియడిగినయట్టి యమతనూజునకు
 వసజాతనేత్రుండు వర ¹ భక్తిఁబలికె :

జరాసంధు నుత్పత్తికథనము

“ మగధదేశంబేలు మానవేశ్వరుడు
 అగణితశక్తి బృహద్రథుండొప్పు ;
 సక్షాహిణీత్రితయందైన నేన
 దాక్షిణ్యమునఁ గొల్పఁ దగనున్నవాడు.

1. భక్తిపదము ప్రేమవాత్సల్యపర్యాయముగా నిందుఁ గాననగును.

కాశిరాజనువాని గాదిలినుతలఁ
 గాశసన్నిభకీర్తి గౌరవాన్వితలఁ
 గవలవారల సతికాంతి ¹ సమ్మితల
 సవిరళమతిఁ బెండ్లియాడి, సొంపుగను
 భోగింపుచును, దుది బుత్తులులేమి
 నాగమోక్తులయందు సఖలదాసములఁ
 బుత్తు కామేష్టియుఁ బొందుగాఁజేసి
 పుత్తులఁగనలేక పాలఁతులుఁ దాను
 వసమున కేగి, యవ్వల సహకార
 ఘనమహీజముక్తిందఁ గైకొని తపము
 చేయుచునున్న కాశికమునిఁ గాంచి
 యాయతభక్తితో సర్వపాద్యములఁ
 బూజింప నమ్మనిపుంగవుండనియె :
 'రాజశేఖర, బృహద్రథ, నీకు నెద్ది
 యిష్టంబు ? వేడుమ యిచ్చెద.' ననిన
 దృష్టించి యతనికి ధృతి మ్రొక్కిపలికె :
 'నంతసంపదగల్గ నేమిఫలంబు !
 సంతానములులేక సన్తునినాథ !
 తనయులుగలుగంగ దయసేయు.' మనిన
 ముని కాశికుండు యోగమునఁ జింతసేయ
 మామిడిపండు గ్రమ్మన నేలఁబడిన,
 నాముని దానిని నభి ² మంత్రితంబు
 చేసి బృహద్రథుచేతికిసిచ్చి,
 భాసురభక్తితోఁ బలికె నెయ్యమున :
 'నీఫలంబున నీకు నిట నొక్కొడుకు
 సాఫల్యమున వేగజనియించు.' ననిన

నామగధేశుంశు సమునియాజ్ఞ
 నేమంబుతోడను నిజపురంబునకు
 నేతెంచి యాఫలం బిలను భాగించి
 చాతుర్యమునఁ దనసతులకిద్దఱకుఁ
 బెట్టిన, వారు తత్పృథుఫలప్రాధి
 గట్టిగా నప్పుడు గర్భిణులగుచుఁ
 బదిమాసములు మ్రోచి, పసనొక్కరాత్రి
 విదితంబుగా వారు వెనఁ గాంచిరంత
 నొక్కొక్కకన్నను నొక్కొక్క చెవియు
 నొక్కొక్క చెక్కును నొక్కొక్కమూపు
 నొక్కొక్కచను బొడ్డు నొక్కొక్కచెయ్యి
 యొక్కొక్కచరణంబు నుదయంబుగాఁగఁ ;
 గాంచి యంశటఁ బుణ్యకామినీపుణులు
 వంచనతోడ నావ్రయ్యలుచూపఁ
 బఠికిఁజెప్పఁగరోసి, 1 పరిఖపంకమునఁ
 దతితప్పకుండంగ నాదులచేత
 వేయించినను, సంశ వేస దైత్యభామ
 యాయెడఁజూచి వ్రయ్యలు రెండుఁగూర్చ
 రెండును నేకహారీతి శోభిల్లఁ
 జండశరీరుడై జయమునొందుటయు,
 నాదైత్యభామిని యావజ్రదేవాల
 నాదటనెత్తంగ నలవిగాకుండె.
 ఆబాలకుండు మహారవంబునను
 బ్రాబల్యచిత్తుడై పలవరించుచును
 ఆకుమారుండేడ్చ, సంతఃపురంబు-
 రాకేందుముఖులు గారామునఁ బంప

1. చదుకమందు వైచినట్లు. నన్నయ. భా. 'తే చతుష్పద నిక్షిప్తే' అని న్యా. భా

ముసలియవ్వలువచ్చి ముదముతో వాని
 నెసగినభక్తితో నెత్తుకయుండ,
 నట్టిసంభ్రమమున నాబృహద్రథుడు
 తొట్టినభక్తితోఁ దొలుతనేతెంచి
 యతిరోదనమునీయు నాత్మసంభవునిఁ
 జతురతిగఁగొనఁగొనె సంభ్రమంబెసగ.
 ఆవేళ రాక్షసి యబలరూపమున
 భూవిభ్రమణితోడ బుద్ధినిట్లనియె :
 'జరయనురాక్షసి జననాథ, యేను;
 బరికింప సీపురీ పరిఖచదుకమునఁ
 బాయకయుండుదుఁ బ్రతిదివసంబు;
 నేయెడ నీకు నేసిష్టంబునీయఁ
 గోరుచునుండుదుఁ గొంకకయెపుడు;
 నేరుపులోఁజేయ నేడు సిద్ధించె.
 నీయిరువురు తరుణీమణులకును
 శ్రీయుతంబుగ జనించినయట్టి మనుజు
 శకలంబులివిరెండు చర్చించిచూడ;
 సకలంకగతిఁజెచ్చి యట నిందువ్రేయ
 నీరెండుశకలంబు లేను గూర్చినను
 బోరన మనుజుఁడై భూరిసత్వమున
 మనవజ్రకాయుఁడై కడఁగి కుమారుఁ
 డనిమిషగిరివోలె నమరి యున్నాడు;
 ఈకుమారకుని నీవెత్తుకొ.' మ్మనుచుఁ
 జేకొని జర భక్తిఁజెప్పిన, వినుచు
 నామగధేశుండు నాజరకనియె :
 'అమహాత్ముండు విశ్వామిత్రమాని
 నాకు వేడుకసిచ్చె నందను మునుపు;
 చేకొని నీవునిచ్చితివి నాకిపుడు;

నాకులంబెల్ల నున్నతిని రక్షింప
 నాశల్పమునఁ బుట్టినట్టి దేవశవు. '
 అని దానిఁబూజించి యాత్మసందనుని
 గొనిపోయి దేవులకును నిద్దఱకును
 సరభసంబుననిచ్చె సంజోషమునను.
 జర వాని సంధింపఁజాలుటఁజేసి
 జననాథ, మఱి జరాసంధుడై యొప్పె.
 మనుజేశుఁడేఁటేట మనుజాశనిగిని
 నుత్సవంబొనరించుచుండె ; నందనుని
 నుత్సాహమునఁబెంచుచుండె ; నంతటను
 జండకౌశికుఁడు ప్రచండమునీంద్ర-
 మండలేశ్వరుఁడు నిర్మలబుద్ధి వచ్చె.
 అంతట నెదురేగి యామగధేశుఁ
 డెంతయు మ్రొక్కి తా నెలఱునోడెచ్చి
 కి నకానసంబున ఘనతతో నుసచి
 వినతుడై పదములు వేడుకఁగడిగి
 యర్పించి రాజ్యంబు నఖిలార్థములును
 బేర్చి నందనుఁజూపఁ, బ్రియమున మాసి
 యామగధేశుతో నప్పుడిట్లనియె :
 “ సామర్థ్యముగలట్టి జర దైత్యవనిత
 నీకుపకారంబు నేర్పునఁజేసె ;
 నేకతిపోదృష్టి నిప్పుడుగంటి ;
 నీకుమారుఁడు ధారుణీనాథచంద్ర,
 యాకుమారునిశక్తి నలరినవాఁడు.
 హరినిఁగైకొనఁడు ; కాలాంతకాంతకుని
 హరునిమెప్పించు తానరులమర్దించు ;
 వీనితోఁ 1 బోరిలో వీరాధిపరులు
 మానితోత్సాహులై మారొక్క నటన్న,

శలభంబువహ్నితో సద్విహంగములు
 బలుగరుత్తుతుతోఁ బ్రతిఘటింపుటలు ;
 ఎల్లవారలు వీనియేచినదాడి
 హల్లకల్లోలమై హతులౌదుగిట్లు ;
 బల్లిదుండగు వీనిపటుశౌర్యవహ్ని
 యెల్లరాజులపగయెల్ల మాయించు ;
 నేడుదీపులవారి నిట్టటుచేయు
 దాడియొనర్చి ¹ యుద్ధంఁడతనృత్తి ;
 శతమఖుశౌర్యంబు శమచుధైర్యంబుఁ
 బ్రతిఘటించెడి బాహులల సరాక్రముఁడు ;
 నందివాహనుకృపసందినయట్టి
 పొందెన మణిమయ పుష్పకంబెక్కి
 యాదిత్యసమ లేజాడౌనట్టి వీని
 మేదిసిలోపల మీఱంగరాదు ;
 దివ్యాస్త్రముల వీనిదివ్యదేహంబు
 దివ్యులకైన భేదించంగరాదు ;
² నదుల సముద్రుండున్నతనిజేకొనెను
 పొదుపున ఘనమహీభుజులసంపదలు
 సర్వంబు నీజరాసంధుండు గొనును
 సర్వభంగుల. ³ నని చండికొశికుఁడు
 చెప్పి గ్రక్కునఁబోయె జిత్రంబుగాను.
 అప్పుడు తనయుని నాబృహద్రథుఁడు
 భద్రాసనంబునఁ బట్టంబుగట్టి
 భద్రేభగమనలఁ బరగఁగదొడ్కొనుచు
 దపమునేయఁగ వనస్థలమున కరిగె.

— నుపమ జరాసంధుఁ డురుశత్రువిశతి

1. యుద్ధంబు.

2. నదులు సముద్రుండున్నతను జేకొనును. (మా)

1 యదాపరగ హంసుని నాడిచికునిని
గణుతికెక్కిన కార్యకర్తలుగాఁగఁ
జేకొని యరులనిర్జించుచును ;
నాకాలుపురికిని హంసుండు డిచికఁ
డఁగినపిమ్మట, సతిగర్వముడిగి
సరవినిప్పుడు జరాసంధుఁడున్నాఁడు 2.

ఏయాయుధంబుల నీల్లకుండఁగ
నాయుందుధరునిచే నేటువగుబండఁ
గావున, వానిని గ్రహముతోఁజుతను
బావనిచే నాంపరగజేయవలయు ;
మల్లయుద్ధంబున మానువంబునను
దెల్లమిగాను వర్తింపంగవలయు ;
బవమాసతనయుని హాహలమును
దివిజేంద్రసందను దివ్యాస్త్రబలిమి
నాకీర్తిబలమునున్నతి సహాయముగ
నీకసాధ్యంబెద్ది నిఖిలలోకముల !

నాకునీల్లడయిమ్ము నెరుసి భీమునిని
జేకొని మగధునిర్జించెద." ననిచు
హరి భీము నెర్జును పప్పుచుచూచి
సరసిజాక్షులతోడ శమనజుండనియె :

“ నీసహాయముగల్గ నిఖిలశాస్త్రపుల
వేసమయంబున విజయవాయుజులు
విదలించి త్రుంతురు వివిధభంగులను ;
దుది రాజనూయంబు దొరయ సిద్ధింను ;
నీకృపగలుగంగ నిఖిలార్థవితతి
గైకొనరానివి గలవె లోకముల !

అక్షులునాకు వాయుజఘనంజయులు ; (1)

పక్షింద్రగమన, నాభావంబు నీవు ;

మిముఁదాసి నిముషంబు మేముండలేము ;

కమలాక్ష, నీదివ్యకారుణ్యమునను

భీమునకును జంభభేదసూనునకు

నేమియుఁ దలపోయ నిప్పుడువలదు.”

కృష్ణుఁడు భీమాద్వనులతో జరాసంధుఁ జంపింపఁబోవుట

అని వారిచ్చి నెయ్యమున దీవించి

యనిపిన, వారలు నాత్మనుప్రొంగి

నదులయందును గృతస్నానులై గిరులు

విదితాటవులు దాటి వివిధ దేశములు

గనుఁగొంచు మగధేశుఁడభూమిఁ జొచ్చి,

యనుపగు గోరథంబును గిరియెక్కి,

యాగోకసముచేసి యాగిరివ్రజము,

మేలై స రత్నపుమేడలదాని,

సమరావతీపురి కలకాపురికిని

సమమైసదానిని, సకలసంపదలఁ

జెలువొందుదాస వీక్షించి మిక్కిలిని,

జలజాక్షుఁ డసలజశక్రసూనులకు

సరుదంద భక్తితో నప్పుడిట్లనియె :

“పరికింప గో ¹రథపర్వతాగ్రంబు,

వైహతి, ²ముషిగిరి, పరచైత్యకాద్రి

యాహింప నివినాల్గు నొసరఁజాట్టులను

గాచియుండును ద్రిలోకిములు నుతింప ;

నేచందములఁజూడ నిది గిరివ్రజము ;

గౌతమమునిచేతఁ గడరమ్యమైన
 పూతదుర్గంబిది భువినసాధ్యంబు.
 తెరల మాగధుని సాధింపంగలేరు
 దురములో. ” ననిచెప్పి తుడిఁజై త్యనగము
 దండకుఁజేరి మోదముననిట్లనియెఁ :
 “ జండభేరులు మూఁడు చాలనొప్పారు ;
 మగధాది ¹ నాథులు మానుషాదమను
 అగణితసృష్టభంబు నణఁగించి, దాని
 చర్మంబు భేరుల సరవిమూయింప,
 సర్పిలినీపురి నటు వింతవారు
 చొచ్చినప్పుడుమ్రోయుచును మునిశక్తి
 నిచ్చులోనెఱిగించు నిట మగధునకు.”
 అనిన వారలుచూచి హస్తదండముల
 ననువార భేరీత్రయంబును జంది,
 వారకుద్ధతి గిరివ్రజమర్థిఁజొచ్చి,
 బోరన నప్పుడు పుష్పలావికల
 సదనంబునకుఁబోయి సకలపుష్పములు
 ముదముతో నిమ్ముల ముడిచి, గంధములు
 మేననిండుగఁబూసి, మేటిగంధమున
 మానుషంబున రాజమార్గంబుచేరి,
 గుహలుచొచ్చుమృగేంద్రకులముచందమున
 మహనీయులైచొచ్చి మఱియు నచ్చుటయు,
 నాజరాసంధుండు సర్వపాద్యములు
 తేజంబుతోఁగొంచు ధృతినెదు రేగి

1. నాథునిమాషదంబనెడి. (మా) చాలవఱకుఁ గవిత్రయభారతముననుసరించి
 యీద్విపదభారతము వ్రాయఁబడుటచే, లేఖకప్రమాదములవలనిదోసఁగులు సవ
 రించుటలోఁ అదియే ఆధారముగాఁ దీసికొనఁబడెను.

భూదేవమణులని పూజనేయంగ
 నాదటఁగదిసి, వారవియొల్లకునికిఁ
 నాచి యామగధరాజును వారికనియె :
 ‘మీచందములుచూడ మేదినిఁగ్రొత్త!
 ధరణిదేవతలైనఁ దర్కింప మీరు
 సురిభిపుష్పంబులు శోభింపబై న
 గంధంబులును ధూర్తుగతిఁ గొనుటేమి?
 బంధురభేరు బుద్ధుటవృత్తి వ్రచ్చి
 సాలయక నాపురిఁ జొచ్చుటయెట్లు!
 అలఘుసదృశిత్వో నట నిచ్చునట్టి
 హఠుపర్క మొల్లక మఱి యుండుటెట్లు!
 పృథివీశ్వరులుగాని పెంపున మీరు
 ధరణీసురులుగారు తర్కించి చూడ
 గురుబాహుసత్త్వ లక్షుద్రవిక్రములు. ’
 అనుటయు వానికి నన్యతుండనియె :
 “జననాథులము మేము సత్తుగా వినుము;
 నీపురిఁజొచ్చుట నీతి మాకెందు;
 నేపారుగంధంబు నెల్లపుష్పములుఁ
 గైకొనుటది జయకారణంబనుచుఁ
 జేకొంటి మిప్పుడు సిద్ధంబుగాను.
 కార్యంబు నీయందుఁ గలుగుటఁజేసి
 యార్యమతంబున నర్హ్యంబు గొనము.”
 అనిన జరాసంధుఁ డప్పుడిట్లనియె :
 “మును మీకు మాకునిమ్ములఁబగలేదు;
 సురలకు ధారుణీసురులకు మునుల
 కగుదారభక్తుండ నాదిభూవిభుఁడ.”
 ననుటయు నన్యతుండ తనికిట్లనియె :
 “జెనసి రాజులనెల్లఁ జెఱఁబెట్టి తీవు;

వారిరక్షింపను చగున పోడఁ
 బోరాడఁగా నేము భుజబలంబునను
 వచ్చితి; మీతోండు వాయువందనుడు;
 సచ్చరిత్రుడు మీకు శక్తనందనుడు;
 వనుశ్రీశృంగుడు; నెల్లదుర్జనలఁ
 బూనిశిక్షింపంగఁ బుట్టినవాడ.
 నిన్నాజిదేగటార్చి నృపతులనెల్ల
 నెన్నిక కెక్కంగ నీక్షణంబునను
 విడిపింతు మము దేవనిసరంబుపొడఁ
 గడిమితో. * ననవుడు గడువడి నలిగి
 యూజరాసంధుండు నాగ్రహంబునను
 రాజసంబున మృగ గాజచందమునఁ
 గుటిలసద్భక్తుడీ ¹ నిగుర్వణఘటిశ
 నిటలుండై పటుకార్య నిర్భరత్వమున
 వారితో బలికె దుర్వారవైరమున :
 “ ధారుణీశులగెల్చి శఙ్ఖిబట్టి తెచ్చి
 కారాగృహంబులఁ గడిమితో జెట్టి
 భైరవపూజలు పరఁగజేయుచును
 ఇలలోపలను గ్రొవ్వి యేచియుండుటలు
 తలపోయఁగా వివిధర్థంబుగాదె!
 నాకుదోషములేదు నవరాస్త్రులఁ
 జేసిన పట్టి తెచ్చినమహిపతుల
 దేవహితార్థంబు తెగవ్రేయువాడ;
 నీవేళ వారల నేనేలవిడుతు !
 భావింప నాప్రతాపము లోకమాలను
 నీ వెటుంగవె ధారుణీధర, యెవుడు !

ఎన్నిమాటులు పాటవెదిరిపలేక !
మున్నగా ; నీవు సముద్రంబులోన
దుర్గింబుగట్టుక తులఁజరించితివి ;
దోర్గర్వమున మిమ్ముఁ దూలఁదోలెదను.
మొక్కిలంబున మీగు మువ్వరుఁగూడి
యెక్కిటికయ్యాన కెత్తివచ్చినను,
రయమున మీతోడ రణమునఁబెదను
నియమింపఁ ; గాదేని నిఖిలసైన్యములఁ
గూడుకరమ్మన్నఁ గొసరకనత్తు
నోడక ; యటుగాక, మొక్కిలడవీవు
రమ్మన్న రణము తీవ్రముగఁ జేసెదను ;
ఇమ్ముల మీతోడ నేయాయుధములఁ
జెనకంగవలసినఁ జెండివై చెదను. ”
అనవుడు శ్రీకృష్ణుఁ డప్పుడిట్లనియె :
“ పలువురొక్కనితోడఁ 1 బ్రధనంబునేయ
నిలసెద ర్థము ; గాన నివుడు మాయందు
నొకనితో రణమునేయుము ప్రతాపమున ;
నకలంకగతియందు నతిధర్మమునను
మల్లయుద్ధంబు సమంబుగావునను
దెల్లముగాఁ బోరు ధీరత్వమునను.
సృష్టివారికిఁ గీడునేయ నేనంటి ;
దృష్టమిప్పుడు ధర్మత్రీపాలతతులఁ
జెఱఁబెట్టితివి ; సదా శివహితార్థముగ
వెఱవక చంపంగ వేగఁబూనితివి ;
ఎవ్వరు హరునకు నిల జీవహింస
యివ్వధంబునఁ జేయ రేయుగంబునను ;
ఇది యధర్మముగాదె యిల నీదుచేత !
తుది మహాశౌర్యవంతుఁడనని శ్రొవ్వి

పలికితి దుష్పద్ధి, పాపబునందు;
మలసి పుణ్య నవమానంబుచేయు-
చుండితి నీకంటె యాధులులేరే!
మండలంబున; మహామదగర్వమునను
గార్తవీర్యంబు భాగ్యపునీచే దెగియె;
ధూర్తవిద్యలయందూ దుని నింకనీవు
చెడక నాచనంబుచేసి రాజులను
విడిచిపుచ్చుము జగద్విఖ్యాతిముగను;
విడువకుండెదవే, వేగ నీశనవు
నిడిపింపుదుము బలువిడితోడ." ననెను

భీమజరాసంధుల మల్లయుద్ధము

రాద్రంబుతోడ జరాసంధుఁ డిప్పుడు
భద్రేభవరచుని బహుభాషలాడి
చిరుదుప్రతాపించి భీమునితోడ
దురమానేయఁడలంచి, దుడి దనిపుత్త్రుఁ
ద్రిభువనస్తుతు సహదేవు నుత్తముని
సభిషిక్తుఁజేసి, సజాప్తభూసురుల
దీవనల్ గైకొని, దిక్కులల్లాడ
లావునఁబొంగి; లీలను గాసెగట్టి,
పాటు 1 చొల్లెంబు బాగుగాఁ దీర్చి
చూపట్టెనగ్గఱ; చూడ భీముడును
సర్వ 2 సారగ్రంథు సతతమదాంధు
నుర్వీశనిర్బంధు యుక్తిసంబంధు
గాంభీర్యగుణసింధు గతసత్యసంధు
జంభారిఁపుబంధు జయజరాసంధుఁ

గనుగొని, మల్లసంగ్రామంబు నేయ
 నిలితనూభవుం డతనిదాయుటయు,
 సురుచిరోజ్వలభాను శుచిబృహదాను
 వరకాంతిహేమభాను వాక్యావధాను
 బుధవిబుధోద్ధానుఁ బుణ్యాభిధానుఁ
 బ్రధసజయస్థానుఁ బార్థసన్నాను
 శౌర్యసివ్యక్తేను సశ్వేనిధాను
 ధైర్యసన్నతీసాను ధర్మసంధాను
 నిలఘువిజ్ఞాను భద్రాసనాసీను
 బలపవనూను దోర్బలభీమనేనుఁ
 గని జరాసంధుండు గర్వంబుతోడ
 ననినేను డగ్గణి యనిలజాబాడిచె.
 భీమనేనుండును భీమశౌర్యముఁ
 నామగధేశుని సదరంటఁబాడిచె.
 హిమకిరదోర్ధండు హేలాప్రచండ (?)
 సమరభీతిర వరిచరణ ఘట్టనల
 బ్రహ్మాండమెల్లఁ గింపఁబుచ్చాలనోందె;
 బ్రహ్మ సంస్తుతిఁజై నపరి మేశ్వరుండు
 మెచ్చెనవ్వేశను; మెఱసి వారపుడు
 చెచ్చెర నొడిసియుఁ జెవిసికట్టియును
 వేసియు డాసియు వీగనొత్తియును
 జేనేతనొడిసియుఁ జెలఁగిపల్కియును
 బ్రబలి సింహంబునుభద్రసామజము
 విబుధేశ్వరుండును పృత్రాసురుండుఁ
 గులిశంబుగిరియును గొనకొనపోరు
 చెలువంబునను భీమ నేనమాగధులు
 మగఁగితిమిఁ గార్తికమాసశుద్ధమున
 సగణితంబైన పాడ్యమిదివసంబు

మొదలుగా నుద్దండముపైఘట్టనలఁ
బదివేలభంగులఁ బ్రథనంబుచేసి,
ఎడిఁ ద్రయోదశినాఁడు పరసత్వములను
బెడిదంబుగాఁబోలె పెనఁగి, వెండియును
ఆచతుర్దశినాటియొద్ద రాత్రియునె
వైచిత్రి మగధభూవరుడలసినను,
ఆవేళ భీమునె సెచ్చుతుండనియె :
“లావుదొలంగెఁ జాలఁగమాగధుండు ;
పనమానుబలిమి సేపటుభుజాబలిమి
బవరంబులో వీనిభంజింపు.” మసిన
ససలనుతుండు నయ్యనిఁగి నెడలఁచి
ఘనసత్వఁడై బాహుగర్వంబునందు
నాజరాసంధుని నాడిరంగమున
గాజవాఱఁగఁజేసి, కడునడిఁబట్టి
ముక్కున వాతను మొగిఁ జాలర కి
మొక్కిటియెఁజాఱ నొగినూఱుమాఱు
పసరి నేలనువైచి, వెన వానితనువు
కొసరక 1 చీల్చి గ్రుక్కున రెండుకడలఁ
బాఱవై చుటయు, సపారివైచిత్రి-
తో రయంబునను దోడ్చిన నారెండు
బద్దలప్పుడు నెడఁబాయకంగఱును
‘అద్దిరా! వినినే’ ర్పని కొన్నియూడ
నంజేర్పడకయుండ నంటిన, లేచి
తొంటియట్లనె వాఁడు దురమున నెదిరె.
అదిగని భీముడత్యాశ్చర్యమంది
కదిసి కన్నుల నగ్నికణములుదొరఁగ,

నాగిరిప్రజపట్టణాధీశుఁ బట్టి
 లాగించి వ్రేసి తా లఘుగతి వానిఁ
 గాలను నేలను గాయంబునొంచి
 చీలిపైచీ మెచ్చినసాహసమున
 మారుతి వానిఁ బల్కఱు చీల్చివిసిగి
 యేరీతిఁ దెగటార్తు నీనీచు ! ననుచు
 జింతింపుచుండ, నాశ్రితవత్సలుండు
 కంతునితండ్రి శ్రీకలితగాత్రుండు
 వసజోదరుండవ్వు వడముడిఁజూచి
 ఘనవృక్షశాఖ చొక్కింబుగాఁ జీల్చి
 తాఱుమాఱుగవైవఁ, దనమదిఁదెలిసి
 ధీరుడై యమ్మగ ధేశునిఁ జూచి
 విడికిట భుజసంధి బెడిపింబుగాఁగఁ
 బొడిచియు నడిచియుఁ బొరలించి నొంచి,
 యొక కాలు నొక కాల నొక కాలుకేలఁ
 బ్రకటంబుగామెట్టి పట్టి యమ్మేను
 పటపటమనఁజీల్చి పవమానుపట్టి
 శిలుకునఁ బడవైచెఁ దాఱుమాఱుగను.
 ఆవేళ శ్రీకృష్ణుఁ డతిమోదమందె ;
 నావేళ దేవతలార్చి మింట ;
 భీమునియుద్దండభీమశక్తికిని
 భూమికంపించె ; నంబుధులెల్లఁ గలఁగె ;
 హిమగిరియొకఁగెనో హేమాచలంబు
 కమనీయశక్తి భగ్నంబయ్యెనొక్కొ !
 యిదియేమియుల్పాత మిప్పుడటంచు
 వదలక పురివారు వడఁగిరి కడఁగి.
 మగ ధేశుమానినీమణులగర్భములు
 తెగివిచ్చె ; వానియద్దీప్తసైన్యములు

- పొదివిచ్చె; వానివిస్ఫుటకళేబరము
 విడితంబుగా రాజవిపులసద్గ్రహము
 తోరణాం 1 తరమునఁ దొడరివేయుటయు,
 నారూఢి సూర్యోదయంబయ్యె నంత,
 గరుడధ్వజుండు సత్కరుణ మాగధుల
 నరుదారరక్షించె సభయంబువేడ.

ఆగిరిప్రజమున నటుచెరినన్న
 సాగరవేష్టిత క్షౌతలేశ్వరుల
 విడిచి, జరాసంధవిభుశనూభవుని
 నుడురాజనిభుని సత్యుత్త మోత్తముని
 నాసహదేవుఁ గృపార్ద్రచిత్తమున
 భాసురయుక్తితోఁ బట్టంబుగట్టి

.....
 .....

“ఆజరాసంధు మహాదివ్యరథము
 భ్రాజిత నవరత్నరాజి నొప్పగు ;
 నాయుండును దాని సర్వైంద్రియ
 బాయక వసుననుపార్థివుకిచ్చె ;
 నావనువాసగె జయద్రథునకును ;
 ఆవనుధేళుండు నట జరాసంధ
 విభునకునిచ్చెను వేడుకదీని.

ద్రిభువనస్తుతమైన దివ్యరథంబు
 మనమెక్కిపోదము మానుషంబునను. ”

అని విహగేంద్రుని హరిదలంచినను,
 అతఁడేగుడెంచిన నారథంబునకు
 జితనంబుతోడను సారథిఁజేసి

హరియును భీముండు ననురేంద్రసుతుండు

నరదంబునెక్కి ధరాధీశకోటి

కొలుచంగ నచ్చిరి గురువేగమానను

దలచులోబొంగి యింద్రప్రస్థపుకి.

అట్టణాచూజును లప్పుడిట్లనిరి :

“ భూపాలవినూతుండు భుజులొప్పితుండు

భీముండు సంగ్రామభీముండు గదిసి

యానుగధేశ్వరునదానై గావునను

జతురభివేష్టిత జగతిశలంబు

చతురంబుగా నేలు శమునందనుండు.

సమధికబలు జరాసంధుని జంప

నమర భీముడెకాక యన్యతోపురురె ! ”

అని రాజనివహంబు నప్పురిజనులు

జనుదెంచి చూచిరి జలజతోచనుని

భీము నర్జునుని గంభీరంబుతోడ.

ఆమెయి గృష్ణభీమార్జును లంత

ధర్మరాజునకును దగుభక్తి మ్రొక్కి,

పేర్తి జరాసంధు జెనచి యుగ్రాజి

సగించిన క్రమమెల్ల నంతయు జెప్పి,

గమింప నతనిచే గారాగృహముల

నున్న రాజులనెల్ల నొగి దెచ్చిచూప,

సన్నాహమున వారు శమనసూనునకు

దండప్రమాణంబు దగఁ జేయుటయును,

దండితో వారిసందఱ నాదరించి

నిజ దేశములకంపె నెయ్యంబుతోడ.

భుజగేంద్రశయనుఁ డప్పుడు పాండుసుతుల

వీడ్కొని రథమెక్కి వెనఁ బురంబునకు

వేడ్కతో నరిగి వివేకంబునందు.

అంశం ధర్మజం డనిలజాకనియె :

‘ నెంతయుగడగ మిరెల్ల సైస్యముల

సేవింపఁ బూర్వదక్షిణసశ్చిమముల

కా¹ యుత్తరంబునకరిగి రాజులను

గెలిచి కప్పంబులఁ గీర్తితోఁ గొనుచు

బలిమినేతెం. ’ డని పనుప నాక్షణమె

నాల్గువారిధులపై నడచెడ శ్రాత్ర

నాల్గువారిధులట్లు నలుగురు గదలి

చసిరినా. ” రసపుడు జనమేజయుండు

జననుక్షుడైన వైశంపాయనునకు :

“ నేదేశమునకు వారేగి? ధనము

లేదెసఁదెచ్చిరి? యెఱింగింపు. ” మనినఁ

జనురాక్షుడైన వైశంపాయనుండు

మితి జనమేజయుఁడైనాధుకనియె :

ఏ జ యు ను త్త ర ది గ్వి జ య ము

“ వర్ణనకెక్కు పావకదత్తమైన

స్వర్ణదివ్యరథంబు జయముతో నెక్కి,

.....

.....

మత్తశాత్రవరాజుమణుల మర్దించి,

యుత్తరభూమికి నురుచడినేగి

రణరంగమున నుమారమణుని బ్రమథ-

గణములగెలిచి, భీకరశౌర్యముగను

ధననునోడించి యర్థముచాలఁగొనుచు,

ననిమిషేశ్వరునిచే హతకలబంది,

1. ఉత్తరంబున. (మా) వ్యావహారికోచ్ఛారణననుసరించి కవి యీపదమును వకారాదిగాఁ బ్రయోగించియుండును.

క్రమము పూర్వభాగమునకే తెంచి
 సమదమ్మున బాహుసత్వముడై మెఱసి
 వరపులిందావనీశ్వరు నోర్చిపేర్చి,
 దురములోఁ బ్రతివింధ్యుఁ డ్రుళ్లడఁగించి,
 సకలమహాద్వీప జగదీశ్వరులను
 బ్రకటంబుగా గెల్చి పౌరుషంబునను,
 రాజులుగొలువంగ రాజసంబునను
 రాజశేఖరకృపా రమణీయుఁడగుచు
 శూరతవచ్చె బ్రాజ్యోతిషంబునకు.
 నారూఢిఁ దత్పట్టణాధీశుడై స
 భగదత్తుడైతెంచి పార్థసారథిఁడఁ
 దెగి రణంబొసరించె దివిటిపోనీక.
 ఎనిమిదిదివసంబు లెదిరి పోరాడి
 యనిమిషేంద్రకుమారు నఖిలాశ్రములను
 వడి భగ్నముగుచుఁ గవ్వడికినిట్లనియె :
 “ నెడపనికడఁగితో నే సింద్రసఖుడ ;
 నీవింద్రసుతుఁడవు ; నీకును నాకు
 వావిరిఁబగలేదు ; నలసివర్థముల
 నడుగుమిచ్చెద. ” అన్న సతేడాహవంబు
 తడవక 1 కార్యసంధానుడై మించి
 భగదత్తు సంతతప్రముదితచిత్తు
 .....
 బాహుబలదృష్టు బహుదానవృత్తు
 నాహవస్వాయత్తు సతిపుణ్యసత్తుఁ
 గని వాచికినిభక్తిగలిగి యిట్లనియె :
 “ ననఘాత్తుకుఁడు భరతాస్వయుండున

1. కార్యవాదియని కవియూహగాఁబోలు !

రాజు ధర్మజుడను సంగంభంబుతోడ
రాజసూయమహాధ్వరంబొనర్చెడిని ;
అరివెట్టునీ. ” వన్న సఖిలహేమములు
వరరత్నములు గజవాజియాధములు
నిచ్చిన గొని భక్తినిట్లనిపలికె :
“ మచ్చిక ధర్మజు మఖమునకీవు
రమ్మవేగమున వీరశ్రేష్ఠ ! ” యనుచు
సిమ్ముల దనుభూమికేగె శౌర్యమున .

భీముని పూర్వదిగ్విజయము

చతురంగబలములసంఖ్యలుగొలువ
బ్రతిపక్షులనుగెల్చి, పవనసందనుడు
నానార్థములుగొని నడచి ముందటను
బూని కలూతిభూభుజు బ్రహ్మదప్పలుని
గెలిచి, యుత్తరభూమికిని జని యందు
దెలిపితోడను వామదేవ గౌతముల
వసునామములుగల వసుధేశ్వరులను
టానగంగగెలిచి, యాపూర్వదిక్కునకు
జని భక్తి బాంచాలచక్రేశుచేత
గనకాంబరంబులు గాంచి, పిదప
రాజుజయించి, హైందవ్యావిభుని
యాజి¹ సుధన్వుని యతిశౌర్యమునకు
వెనమెచ్చి తనపైస్యవిభునిగాఁ జేసి,
యసమానయశుడైన యశ్వమేధేశు
డగురోచమానుని ననుజయుక్తముగ
మగఁగిరిగెలిచి, సమృదచిత్తమునను

1. సుధన్వుని. (మా) సుధన్వుడని వన్నయ. అధినేనాపతిం చక్రే సువర్మాణం
మహాబలం. అని వ్యాస. భా.

జేదిభూమికివచ్చి శిశుచాలుచేత,
 బ్రోదిమీఱంగను బూజతుండగుచు
 నతనిచే శమనసుతాధ్వరంబునకు
 నతులితంబై యర్థంబు గాంచి,
 చేది దేశమువెల్లి చిత్తునిగాంచి
 1 మేదినిశు సుచార్మ్య మేటిసత్వమున
 సనిగెల్లి, గజపతి నామత్స్యస్థపతి
 ఘనమాళవులను మాగధమహీశ్వరుల
 దండించి, మగధభూధవతనూధవుని
 నండజపతిజపు నానహదేవు
 మన్నించి వానిచే మఱి పూజవడసి,
 యెన్నంగ హిమగిరికేగి శేజమున
 నాగిరింద్రునిచేత సనుమతిబడసి,
 వేగంబై నిర్జరపిభువర్వశమున
 బహుశిరాతావళీపతుల నేడ్వంగను
 సహజశౌర్యుల 2 నుదంచజ్జయూధికుల
 ధర్మయుక్తులను సుధర్మధార్మికుల
 సర్వీరి జంద్ర సేనాధీశ్వరులను
 ముగివారహితుల సముద్ర సేనులను
 మహాక్రముల గర్జవత్సపతులను
 వైరి 3 భంజన పౌండ్రవాసుదేవులను
 గౌరవంబున 4 వశంకరులుగాజేసి
 ధరణీశ్వరులగెల్చి ధనమా రత్నములు
 గురుతరంబగుశతకోటి సంఖ్యములు

1. మేదినిశుని పార్మ్యమేటిసత్వమున. 2. నుదంచభవకాశుకులను. 3. జంభన.

4. వశంకరులు. (మా)

సహదేవునిదక్షిణదిగ్విజయము

గొని యేగ భీముఁ డక్షుద్రశౌర్యమున ;

సనఘుఁడుత్తముఁడు 1 సహదేవుఁడంత

ధీరత దక్షిణదిక్కునకరిగి

శూరసుమిత్రుని శూరసేనులను

దంతవక్త్రుని సాశ్వధరణీశ్వరులను

సంతత ప్రతిపక్షజగదీశవరూఁ

శృంగారయతుల గోశృంగగింద్ర

సంగుల నృపుల నిస్సంగులజేసి,

కుంతిభోజునిచేతఁ గోరి యర్థములు

సంతసమునఁగాంచి, జయమురెట్టించి

జలజాక్షుపగవాని జంభకునొడిచి,

తలకొని వానినందనునిచే సమద

గజ హయరత్నసంఘంబులఁ గొనుచు

విజయుఁడై నర్తద వేడుకఁజేరి.

యందు సవంతిదేశాధీశ్వరులను

విందానువిందల వేడుకఁగలిచి

పోయి మాహిష్మతీపురమున పిడియ,

నాయెడ వడి నీలుఁడునుమహారాజు

దీకొనియెను సహదేవునితోడ.

ధాక మాద్రేయుఁ డడ్డముచొచ్చి పోర,

నతనిపై నీలుండు ననలంబుఁ బఱప

నతివేగమున వహ్ని యాసహదేవు

సకలసేనలమీఁద సరవితోఁ జాల్చె

బ్రకటితగతి. ” నన్నఁ బారీక్షితుండు

1. ఈపదమును దీర్ఘమధ్యముగాఁబ్రయోగించుట ఇతనికిఁ గాక, అదిపర్వకర్తయగు తిమ్మయకును బరిపాటియే.

చతురోక్తిః బలికై వై శంపాయనుసకః :

“ బ్రతిభటుండై వచ్చి పావకుండేల
యాసహదేవుని సఖుడు డగ్గత్రును ?
ఈసమయంబున నింతయుఁ దెలుపు. ”

మసిన నమ్మునివరుం డతనికిట్లనియె :

“ జననాథకులవార్ధిచంద్రుడై నట్టి
నీలువంశంబున నిషధుండు ధాత్రి
యేలంగ, వహ్ని మహీ దేవుడగుచు
వేదంబుచదువుచు వేడ్కఁ దత్పురము
సాదరంబునఁజొచ్చి, చక్కనియువతిఁ
బరసతిఁ బట్టుక భావజుకేళి
నరసశసలుపంగ, జనపతిహితులు

పట్టుక వచ్చి భూపతిమ్రాలఁబెట్టి
పెట్టిన 1 శాస్త్రసంప్రీతితో నతని
దండింపఁబోయిన, దహనుడై మిగుల
మండుచునుండిన, నూన వేశ్యరండు
వెఱచి పావకునకు వెన మ్రొక్కిపలికె :

“ నెఱుంగక యజ్ఞాన మిపుడుచేసితిని
మన్నించు. ” మనవుడు మఱి పావకుండు

సన్నిధియై మహీశ్వరునకిట్లనియె :

“ నడుగు నీకోరినయట్టివరంబు
శిడయకొచ్చెద. ” నన్న దహనునకినియె :

“ నాపురిమీఁద నేనరపతులైన

నేపారవచ్చిన నంతయు నీవు

కదియు వారలమీఁద గ్రక్కన. ” ననిన

పదలక యగ్నియు వరుఁబుచ్చిపలికె :

“ నీపురిఁగల మానినీరత్నములకుఁ
 బాపంబుపొందదు పరపతులందు
 రతిసల్పినను ; మహీరమణ, నీవిపుడు
 హితబుద్ధినుండుమ యెంతయు. ” సనుచుఁ
 జెప్పిన నృపుఁడును జేయుచునుండె.
 నెప్పుడు పరధరణీశులవీర
 విడిసిన నీలుండు విదళింపుచుండుఁ
 గడువడితో ; నదికారణంబునను
 అనల దేవుండు సహదేవుమీఁదఁ
 గనలుచుఁ గదిసినం గరనగోజములు
 మొగిచి మాద్రేయుండు మును శుచియగుచు
 మిగులంగ దర్శపై మోగువనుండి
 యగ్నిసూక్తంబు లయ్యెడఁబరింపుచును (1)
 అగ్ని దేవుని ఘను నభినుతిచేసె :
 1 “ నీతదర్థంబులు సిఘల వేదములు ;
 పూతంబులకు నెల్లఁ బూతయుక్తుడవు ;
 ధర్మజాత్రువు కీర్తతీని విఘ్నంబు
 పేర్చివో ; జేయకు పెరిమ మన్నింపు ” :
 మనవుడు ప్రీతుడై యగ్ని దేవుండు
 జననుతుడైన యాసహదేవునకును
 పరదుడై యుండెను ; వడిని నీలుండుఁ
 గరిహయరత్నముల్ కనకాంబరములుఁ
 దెచ్చి వేడుక సహదేవున కప్పు
 డిచ్చి సదృశిత్తో నిట్లనిపలికె :
 “ అమితప్రభావ, ధైర్యామరగ్రావ,
 విమలకంబుగ్రీవ, విజితారిరావ,

భూతినీలగ్రీన, పోషితజీవ,
 నీతిపద్మజదేవ, నిత్యస్వభావ, (?)
 మతిమహీదేవ, మానుషబలదేవ,
 చతురశ్రాదేవసమ సహదేవ, (?)
 శరణులఁగావ సజ్జనునుబ్రోవఁ
 బరఁగ విష్ణుసినేవఁ బరఁగితి వీవ;
 నీకు నెవ్వరుసగి సృపులులోకముల!
 రాకాసుధాకరారవితారకముగ
 మన్నింపఁ ; నీలుపుము మము రాజ్యములను
 ఉన్నతి. " సనవుడు నుప్పొంగి వేడ్క
 నాసహదేవుండు నారాజకనియె :
 " భాసుగ ప్రాథితోఁ బరఁగ రాజ్యంబు
 నేయుము ; నేగల్గఁ జింతనీకేల!
 ఏయెడ నీకునాకెంతయుఁ బొందు. "
 అని వానివీడ్కొని యట దక్షిణమునఁ
 జని మహారాష్ట్రరాజన్యులచేత
 సకలార్థములుగొని, సాగరద్వీప
 నికటనిపాదులు, ¹ నిజకాలములులు,
 కర్ణసత్సభిలు, రాక్షసయోధవరులు,
 స్వర్ణవర్ణులు రామశైల సుతామ్ర
 వతులు, ద్వీపజయంతి పట్టణాధిపులు,
 సతులిత వశవర్తులై తన్నుగొలువఁ
 పోయి కేరళ పాండ్య పుండ్ర కాళింగ
 నాయకులను ² బ్రధనంబునగలిచి,
 ద్రావిడ యవన గాంధారభూపతుల
 లాపుననోర్చి, చాలఁగ లక్ష్మిగొనుచు

1. ఇట్టిపదములను వ్యర్థముగాఁ బ్రయోగించుట యాతనిపరిపాటి.

2. ప్రదరము. (హూ)

దక్షిణభూమికి నద్దయునేగి
రాక్షసేంద్రుడు రఘుగామభృత్యుండు
శ్రీవిభీషణుసకుఁ జెప్పిపంపినను,
భావించి యతఁడును భక్తితోడుతను
1 శ్రీరాముమాడలుఁ జింతితార్థములు
వారణ హయ రథవ్రాత రత్నములు
నెసఁగఁ జతుర్దశహేమతాళములు
ససమాంబరంబులు సఖిలార్థములును
బంపెను సహదేవపార్థి నేందునకు.
సాంపాంద నదిగొని చూచి మాద్రేయుఁ
డంశిం పౌలున్యునధిపులచేత
నెంతయుఁ గప్పంబు లింపుగాఁగొనుచు
సహదేవుఁడే తెంచె జనలోకనాథ,
విహితప్రతాపుడై విశ్వంబుపొగడ.

నకులుని బశ్చిమదిగ్విజయము

నకులుండు నతులితోన్నతపరాక్రముఁడు
వశశప్రసూనోరు వరకచభరుఁడు
బలములుగొలువంగఁ బ్రఖ్యాతముగను
దెలివితోఁ బశ్చిమదిక్కునకేగి
కరి తురంగ భటప్రకరఘట్టనలను
శరధులుఘూర్ణిల్ల, సంభ్రమంబునను
మాద్రేయుఁ డత్యుగ్రమానుషంబునను
భద్రసైన్యంబులు బహుముఖంబులుగ
నరుదేర 2 మాహితకావనీశ్వరులఁ
దెఱఁగొప్పుగా లాటదేశాధిపతుల

1. రామనామాంకితములగు నాణెములు గాఁబోలు.

2. మహితఉద్యాన

నిశ్చయం. (మా)

నాభీగణముల నవలీలగలిచి
 యాభారతీసింధువందువర్తించు
 1 ద్రావణీయుల సముద్బండవిక్రములఁ
 బావన గాంధార పర్వతాధిపుల
 వశవర్తులనుజేసి, నానుదేవునకుఁ
 గుశిలంబెఱింగించి కోరికతోడ
 శాకల్యపురమున శల్వా 2 మద్రేళు
 భీకరశౌర్యునిఁ బృథుబాహుబలునిఁ
 దనుమేనమాను నుత్తమగుణాంభోధి
 రమణీయుడై కాంచి, రత్నరాసులను
 హేమవాహనములు నీప్రీతార్థములుఁ
 బ్రేమతోఁగొంచును బిరుదుడై యరిగి
 యుక్షయ శ్రీశ్చిమాంబుధిఁ జూచి
 కుక్షినివాసులఁ గూరికిర్తులను
 బహుకిరాతులఁ బ్రతాపంబున గలిచి,
 విహిత సద్వరుణేంద్ర విశదసంవసధ
 సరనాయకులచేత నానాధనములు
 సరమానురాగుడై పడసి యవ్యాని
 దశసహ 3 స్తోషకదంబంబు చేంత
 వశముగాఁ బెఱికిగా వైరిభీకరుఁడు
 నకులుండు వోయే నసంతశౌర్యమున.
 అకలంకులై నట్టి యనిలజ పార్థ
 నకులసహ దేవ సరవరోత్తములు
 ప్రకటిత గుణధైర్య బాహువిక్రములు
 విశ్వభూతలము దిగ్విజయంబుచేసి
 శాశ్వతశ్రీలెల్ల శమననూనునకు

1. గ్రామణీయులని నన్నయ. సింధుకూలాశ్రితా యేచ గ్రామణీయా మహాబలాః.
 అని. వ్యా. భా. 2. మాత్రేయు. 3. ప్రాప్త.....చేత. (మా)

వేడుకతోడ వేర్వేరిసిచ్చినను,
 బ్రోడలుపొగడ నప్పుడు ధర్మమును
 సంకోచమునబొంది నద్వరుణేశు
 కంతుభంజనమిత్తుకై వడి లక్ష్మీ
 చాంగలబ్రబలి సోత్సహుండె యుండె.
 ఓలి ధరాపాలు డూర్జిశ్రీల
 రాజసూయచూడవర్షము నేయబూస
 రాజిత నిజమంత్రగత్తులనుబరిః
 “ధనధాన్యములును రత్నములు గోధనము
 ఘనదంతివాజులు గలిగెఁజూడెను;
 నవసిధానంబులు నానా¹ ధనముల
 బ్రవిమలంబై నట్టి బండారమిండ్లు
 బరిపూర్ణమైయుండు బ్రఖ్యాతమగు;
 అరుదుగా రాజసూయాధ్వరించివుడు
 గావింపు.” మనుసంకేత గమలలోచనుడు
 వేవేగమునవచ్చి వెన ధర్మజనుకు
 వందనంబొనరించి వలయురత్నములు
 పొందుగానిచ్చినె, బుడరీకాక్షు
 బూజించి యా యమపుత్రుఁడొట్లనియెః
 “రాజీవనాథ, ధరాధరవర్ణ,
 నీయనుగ్రహమున నిఖిలరాజులును
 ఈయెడనరివెట్టి రెంతయుమాకు;
 నపరిమితంబైన యర్థంబుగలిగె;
 నుపమ విపులకును నుచితదక్షిణలు
 దానంబులును బ్రసిద్ధముగఁజేయించి
 మానుగా మఖము సమృద్ధిముగావింపు.”
 మనన నారాయణుం డధిపతికనియెః
 “నెనయంగఁ బూజ్యుండ వెల్లయంశముల;

రాజులలోనెల్ల రాజసంబునను

రాజితధర్మ నిర్మలయశోనిధిః ;

సకలసామ్రాజ్య ప్రశస్తలక్షణులు

సకలంకగతిః గర్తృ నశితంబునీవు ;

ఇదితగుఁ దగదన కేపవిత్రున

— ముదమునఁ బనిపంపు మునుపుచేసెదను ;”

అనిన సంతోషించె నెపుడు ధర్మజుఁడు.

రాజసూయాధ్వర ప్రారంభము

వనజాక్ష ధౌమ్య సద్వ్యాసానుమతిని

ఘనరాజసూయయాగము నేయఁబూని

యనుజన్తు సహదేవు నప్పుడుచూచి

పలికె ధర్మజుఁడు : “ భూతలు సందఱను

బిలువంగఁబంపుము పెద్దటికమున ;

రప్పింపు భూదేవరాజులనెల్ల ;

నొప్పుగా వారికి నుచితకేహములు

కట్టింపు ; యాగోపకరణంబులెల్ల

గట్టిగాఁ దెప్పింపు గడఁకనీ. ” వనిన

నగుఁగాక యనుచు సహదేవుఁడపుడు

నిగమోక్తిగాఁగ నన్నియు సమకూర్చి,

యర్చిదేవతల రాజులను రప్పించి,

సర్వసౌఖ్యములను సంతోషములను

నుండుచో ; ధర్మజుండొగి నకులునకు

నిండినభక్తితో నెఱయనిట్లనియె :

“ గాంగేయఁడాదిగాఁగలబాంధవులను

సంగతిఁదో తెమ్ము చయ్యన. ” వనిన

నతఁడును గరిపురికిరిగి భీష్మునకు

ధృతరాష్ట్రునకును యుధిష్ఠిరుమఖము

క్రమమెల్లఁజెప్పి వేగమునఁడనిసఁ,
 బ్రముదితంబుగను గుంభజ భీష్మ విదుర
 ధృతరాష్ట్ర కృప కర్ణ ధృతిసామదత్త
 చతురభూరిశ్రవ శృల్య సైంధవులు
 దుర్యోధనుండును దుశ్శాసనుండు
 1 నార్యనిగ్రహుఁడైన యాశకునియును
 వచ్చిన, నవ్వేళ వరుసతోడుతను
 ముచ్చికఁబూజించి మనుజేంద్రుఁడనియె :
 “మీయనుగ్రహమున మెఱసి యీ క్రతువు
 నేయఁగఁబూనితిఁ జిత్తంబుగాను ;
 ఇదినిర్వహింప మీరెంతయు వలయు
 విదితంబుగా.” నని వెన వారియాజ్ఞఁ
 బడసి ధర్మజుఁడు ప్రభావంబునందుఁ
 గడఁగి హాటకరత్నఘనదాసతతులు
 పెట్టంగ 2 నియమించెఁ బేర్కొనఁ గృపుని ;
 గట్టిగా నొఁగామికార్యముల్ దెలియ
 గాంగేయ ద్రోణుల 3 గర్తలఁజేసె ;
 నంగతి మీఱంగ సకలార్థములకుఁ
 గలయరాజులుదెచ్చు కప్పంబులకును
 గొలఁదితో నీఁబుచ్చుకొనఁ గర్తఁజేసె
 విదురుని బహునీతివిదుని సుత్తముని ;
 ముదమున నిష్టాన్నములు భక్తిఁబెట్టఁ
 దుదిని గట్టడచేసె దుశ్శాసనునిని ;
 బదవితో మణిహేమభండారములకుఁ
 గురురాజు గర్తగాఁ గొనకొనిచేసె.
 నిరుపమాలంకార నీతిశోభితుఁడు

ప్రాజ్ఞాండు నయశాలి పాండవాగ్రజాడు
యజ్ఞదీక్షితుండయ్యె నాగమోక్షులను.

రాజతేజము విప్రరాజతేజమును

రాజిత నవరత్న రాజితేజమును

గల ధర్మసుతుని లోకములవారెల్ల

సలరుచుఁ జూచిరి యద్భుతంబంది.

బ్రాహ్మణోత్తమ మణిప్రకరంబునడుమ

బ్రహ్మజేజంబున బ్రహ్మయఃశాలి

యుండంగ నవ్వేళ యురుపినోదముల

మండలేశ్వర.....

భూసురాశీర్వాద పుణ్యనాదములు

భాసిల్లఁజేయుచో బహువిధంబులను

బంచమహాశబ్ద పటుసినాదములు

సంచితంబై మ్రోసె ; నాసమయమున

ధౌమ్యండుఁ బైలుండుఁ దగినహోతలుగ,

సౌమ్యండు నిగమార్థచతురుండు ఘనండు

యాజ్ఞవల్క్యమునీంద్రుఁ డధ్వర్యుండుగను,

సుజ్ఞానుడైన వ్యాసుండు బ్రహ్మగను,

.....

పూతనారదముఖ్య పుణ్యమానులును

రాజిత భీష్మాది రాజశేఖరులు

నోజితో సభ్యులై యున్నతెగొలువ,

నభిరామ సర్వక్రియా సమగ్రముగ

శుభకరంబుగ రాజసూయయాగంబు

సువ్రతంబుగఁజేసి, సాంపుమీఱంగఁ

దీప్తారకతేజుడై త్రిజగంబుఁబొగడ

వేదవిపులకును వివిధదానములు

మోదంబుతోఁజేసి, మునివరేణ్యులకు

ధరణీసురులకు భూశాసనాయకులకు
 మఱియును వర్ణాశ్రమముల నారికిని
 సమితదాసంబులు నన్నదానములు
 గ్రనుముతో జేసెను ఘనధర్మనుతుడు. ”
 అనుచు సభాపర్యమందలికి ధను
 జనమేజయునకు వైశంపాయనుడు
 వినిపించె శాస్త్రోక్తివిఖ్యాతిమూగను
 మునిసమూహంబు కేములఁ బ్రస్తుతింప.
 భానుకులాంభోధి పానచంద్ర,
 భానుకోటిప్రభా భాభాసమాన,
 యంజనాత్మజుల, యతికృపాశీల,
 మంజీరయుతపాద, మధురప్రసాద,
 శరముఖాశర్విత జలధిశల్లోల,
 ధరణిజాలింగన తాత్పర్యశీల,
 బాణాసనాంకిత పటుభుజాదండ,
 బాణభీర శత్రుపటలసంహార,
 అసమసాహిత్య విద్యాచతుర్ముఖుడు
 రసికుడు బాలనరస్వతీశ్వరుడు
 పసనొసర్చిన సభాపర్యంబునంగు
 నసదృశంబుగఁ బ్రథమాశ్వాసము య్యె.

ద్వి తీ యా శ్వా స ము

శ్రీభోగసంపన్న, శివచాపిన్న,
సాభాగ్యసుత్రామ, సాకేతరామ,
శంకరాగిత్రాణ జయవిరుదమున
ధగ నెగడిసమహత్తా, చిత్తగింపు;
అక్కిభకుండు శౌనకాదిసన్ముల
కక్కభాసూత్ర మిట్టచెప్పదొడగె.
దానధర్తాచార తప్పురుడైన
భూనాథ కలశిరోభూషణుం డధిక
వైభవసురరాజు వాశ్యాహిరాజు

.....
సత్కాంతిరాజు 1 నిశ్చలగిరిరాజు
సత్కిర్తిరఘురాజు సద్ధర్మరాజు
రాజసూయ మహాధ్వరంబొప్పజేసి
తేజంబుతోడ సుస్థిరలక్ష్మినుండ,
నతనిని నారదుం డభలభంగులను
స్తుతియించి, శ్రీశ్రష్టసాంపుతోబాగడె
రాజులువినగ సంరంభంబుతోడ :

“ రాజీవ నేత్రుండు రవిగోటి తేజఁ
డతఁడు కేవలఁడె మహానుభావుండు !
సితపద్మభవ మునిశ్రేష్ఠులయాజ్ఞ
నాదినారాయణుం డబ్బనాభుండు
వేదాంత వేద్యుండు విమలాత్మకుండు

యదువంశమూనఁ బుట్టె నఖిలంబునెఱుంగ ;
మధువైరిపనులను నునుజేంద్రులెల్ల
యత్తగంధర్వ విద్యాధరి సిద్ధ
రాక్షసాంశంబులఁ బ్రభవించిగుర్వి.”
సనుచు నానారదుండవన, వారలకు

ధర్మజుఁడు శ్రీకృష్ణుఁ బూజించుట

ససభుండు భీష్ముడిట్లనియె : “ ముత్విజుఁడు
గురుఁడు స్నాతికుఁడు సత్కుశలయేశ్వరుఁడు
విశ్వసయమియు మునివర్ణితియశుఁడు
పూజనీయులు వీరు పూజ్యచరిత్ర !
రాజితంబునను వీరలలోనఁ బెద్ద
యగువానిఁబూజింపు.” మనిచెప్పటయును,
దగ ముదంబంది యాధర్మనందనుఁడు
గాంగేయుతోడను గడఁగి యిట్లనియె :
“ 1 అంగికు లుత్తములగు వీరిలోన
నెన్వనిఁబూజింతు నెఱిఁగింపు. ” మని
సవ్వసుధీశుని¹ నాతఁడిట్లనియె :
“ సర్వలోకములను సర్వ తేజములఁ
బర్యేడి సూర్యునిభాతి, సుధాంశుఁ
డేవారగా ధాత్రి నెల్ల కాంతులను
జూపెట్టుభంగిని. శోభితంబుగను
దనదీప్తి జగములఁ దగ వెలిఁగించు
ఘనుడచ్యుతుండు పరిజిలోచనుండు
పరికింప నర్హుండు పసనర్హ్యమునకు ;
నొరులరువాలలుగాను యుక్తి భావింప.

1. ఈపదమునీతఁడు పదింపదిగాఁ బ్రయోగించును ; సభ్యులనియూహయా !

హరిపూజనేయుట యజ్ఞఫలంబు
 సరసత్వమన నీకు సమకూరు. ” ననిన
 నొక నాసహజేవుఁ డదకంబుఁబోయి
 సంగమవేద్యుండైన నీగజాత్యునకుఁ
 బూసి యర్ఘ్యంబిచ్చి పూజనేయుటయు,
 దాని సహించక త్రతీఁ గలుపించి
 శ్రీకృష్ణదూషించి శిశుపాలుఁడపుడు
 శ్రీకృష్ణుడును యధిష్ఠితునకిట్లుఁబయె :

శిశుపాలుఁడు ధర్మజునధిజేపించుట

“ బట్టాభిషిక్తులు బలసియుండఁగను
 నెట్టణంబున ధర్మ¹నియతులండఁగను
 అతివిప్రచార్యులార్యులుండఁగను
 మతిదప్పి భీష్ముసేనాటలనమ్మి
 యేల దాశార్హుఁడని నర్హుడనుచుఁ
 బాలబూజించితి నదృక్తితోడ ?
 కరువృద్ధుడగు భీష్మకువలయేశ్వరుడు
 వరధర్మమెఱుంగు నాను దేవునకు
 జడునకు నేల పూజలునేయఁబనిచె ?
² వెడగుఁదనంబిది ; వృద్ధునకేల
 బుద్ధులగలుగును భువనంబునందు !
³ ధతేజులు విప్రు లెల్లభూషణులు
 కినుకంగ, వర్షణులు నుచిహో క్తినిచ్చి
 పుండరీకాక్షుల బూజింపఁదగునె !
 అతిసకిల గూర్తు నే సఖిసంపదలు
 సతివేగమున నిచ్చుటదితగుఁగాని ;

యితనికి బహుమాన మిటునేయదగునె!
 క్షీతిఁ బెద్దయనుచుఁ బూజించి తే కృష్ణు!
 వసుదేవుఁడుండంగ ననునుతినాథ!
 అసమాన ఋత్విజుండనిచారించి
 వరుసఁబూజించి తే వ్యాసుఁడుండఁగను!
 హరిని నీవాచార్యుఁడని పొల్చి జెట్లు?
 ద్రోణుండు కృపుఁడును 1 ద్రోణియుండఁగను;
 క్షోణిశుండని పూజ నాదిటఁ జేసితేవా!
 యాదవు బెచ్చోట నివనినాయకులె!
 మేదినిలోన సమకథర్థులు,
 పూజనియులు గుణాంభోధులుండఁ,
 బూజించి తేలయ్య పుష్కరనయను!
 బాలిశుండగు భీష్ముపలుకలుసమ్మి
 బేలవై తేలయ్య పృథివీశత్రుక!
 నీవధికుండవని నిఖిలభూపతులు
 వేవేగవచ్చిరి వేడుకతోడ
 నీమఖంబునకును నెఱివచ్చినట్టి
 యామహతుల నెల్ల యసమాన మేల
 చేసి కృష్ణునిఁ బూజచేసేవీవు!
 ఈసమన్తధరిత్ర నిటధర్మశివయ,
 ధర్మమేనీకును! ధర్మాత్మ, వినుము
 ధర్మంబెఱుంగకిత్తటిని నీడిడిన
 భావంబునకు సిగ్గుపడక ముర్ఖ్యంబు
 గోవిందునకు నందుకొన నుచితంబె!
 భువి నపుంసకునకుఁ బూర్ణేందుముఖయుఁ,
 జెవిటికి గీతంబుఁ, జీకు కద్దంబు,

1. ద్రోణుండుండంగను. (మా)

హారంబునకుచు, కళలగంధములు
 గౌరవోన్నతి నాసికాహీనునకును,
 వేదురునకుఁజేరి, విరసచిత్తునకు
 వేదంబు, లోభికి వితరణగుణముఁ
 జేయుట విష్ణుబూజించుట ; మఱియు
 నీయవనీశ్వరు లిందఱు ¹ ండంగ
 సర్పింతురే కృష్ణు ? " నని యెగ్గులాడి
 పేర్చినయలుకతోఁ బెరిమేనేఁగుటయు,
 సతసపిఱుంద నే యమసుతుండరిగి
 యతులితప్రియభాష నప్పొడిట్లనియె :

ధర్మజాదులు శిశుపాలు ననునయించుట

“ధీమంతులకుఁ గృపాదృష్టియుక్తులకుఁ
 గోమలయశులకు గుణవిశాలురకుఁ
 జారునిర్మల ధర్మచరితులై నట్టి
 భూరితేజులకు నెప్పుడుఁ గోపమేల ?
 క్రూరంబు శిఖికంటెఁ గులిశంబుకంటె
 దారుణంబైయుండు ధారుణిలోన.
 ఆదినారాయణుండై నట్టివాఁడు
 వేదాంతవేద్యుడై వెలసినవాఁడు
 ప్రల్లదులను ద్రుంఁగి గొల్పడ్డవాఁడు
 .....
 శరణాగతులఁబ్రోవఁ జాలెడువాఁడు
 పరమాత్ముడై లక్ష్మీప్రబలినవాఁడు
 నాతఁడర్హుండని యాభీష్టుఁడెఱిగి
 సకతంబుఁ బూజింప సరవిశోఁ బనుప,

నేనుబూజించితి ; సిదియెగుగాదు ;
 మానసంబున నీవు మానుకోపంబు.
 గురుడు దైవంబని కుంభినిశ్వురులు
 పగుసతోఁ గృష్ణుని నదలకొలువ,
 నిందింపఁడగునయ్య నీగుసచ్యుతుని !
 నెందును బగిమాను హితిబుద్ధి." నుచు
 శిశుపాలు రమ్మని చెఱఁగిపెట్టుమను
 పిశిదోక్తులందును వేడ్కఁచున్నంప,
 సంతి భీష్ముడు వాండవాగ్రజాకసయై :
 “ సంతరింబెఱుంగసియట్టివీసికిని
 బ్రియము చెప్పంగను బేలవె నీవు !
 సయవిహీనుఁడు జగన్నాథదూషకుఁడు
 శిశువు కూరాత్ముఁ డీశిశుపాలుఁ ; డతిని
 పశవర్తుఁ జేయంగవలదు నీధివ ! ”
 అని ధర్మసూనుని కంతయుఁజెప్పి
 జననాథచంద్రుండు జాహ్నువీనుఁడు
 బాలుండయిన శిశుపాలునికసయై :
 “ నేలరోపంబు లక్ష్మీశ్వరునిఁడ !
 తగదంటివర్ణంబు ధరిణీధరునికా ;
 దగవెఱుంగవు మహాధర్మ బాహ్యుఁడవు ;
 కూరచిత్తుండవు కుంభినిలోన ;
 నేరుపెఱుంగవు నీతిదూరుఁడవు ;
 { హరితోడఁ బోరినయట్టివారెల్ల
 1 మరణంబులగుదురు ; మఱి కైటభాది
 శరణన్నవారెల్ల జయమునొందుదురు ;
 సరసిజాక్షునితోడ శత్రుత్వమేల !

1. మృతులగుదురనునర్థముతో నిట్టిప్రయోగము శ్రీవాఘవిరచనయందును గలదు.

‘ మాటనాల్గనయుండంగ మరణమయ్యె. ’ కాశీ. ప. అ. 154 ప.

బాల్మణ్యై యున్నను బ్రాహ్మణోత్తముడు
 చాలంగఁ బూజ్యుండు జగములయందు ;
 సతులవిక్రమశాలియా మహావిభుడు
 నుతికీ బాత్తుండెందు నూతనశ్రీల ;
 నీరెందువిధముల నెలమిగ్రొష్టుండె
 యూరయ 1 నర్దుం డర్థ్యంబుపకిలను.
 సచరాచరంబైన జగములకెల్లఁ
 బ్రచురంబుగాఁ గర్త పద్మలోచనఁడు.
 వృద్ధులై యుండియు విశ్వంబున² స
 బుద్ధులు లేనట్టి పురుషులేమిటికి !
 పరమాత్మఁ డాద్యుండు భక్తవత్సలుడు

.....
 కర్తాపునఁ బూజ కడఁగిచేసితిమి.
 మూర్తిత్రయాత్మక మురనైరి భక్తిఁ
 బూజించినను మహాభువనంబులెల్లఁ
 బూజితఁ బులయగు భూతి తేజమున.
 బుద్ధియు మనమును బుండరీ కాక్షుఁ
 డిద్ధ తేజుఁడు పరమేశుఁ డన్వయుఁడు ;
 చేలవొందు ప్రకృతియుఁ జిరపరిజ్యోతి
 శుభాచారి సూర్యులు జగతియు గాడ్పుఁ
 గావళింకను సభోభాగంబు యముడు
 దేవేంద్రుఁడును మునదిచ్చితిశితియు
 సకలభూతంబులు సచరాచరములు
 పరిచాజ్ఞనేత్రుండు వెలయంగఁ దాన.
 గుట్టిమహా 2 త్తికుఁ డిందిరాధిపుఁడు
 నెట్టణఁబుగ యోగినివహంబులకును

1. నర్మంబులవనిలోపలను. 2. త్కుని యిందిరాధీశు. (మూ)

గానంగబడుగాక ; కష్టజీవులకు
 నేనాటం గనబడు విందిరాధిపతుడు ? ”
 అని భీష్ముడాడినయినసరంబునను
 అసఘ్నుడై నట్టి సహానేవుడవుడు
 పలికె : “ శ్రీకృష్ణమహాద్భవోచనునిఁ
 గలుఁగుడై దూషించు కపటాత్ముశలము
 జగణంబుఁ బెట్టవలయును. ” ననున
 నగుగుడెంచినఁ, జూచి యాసభ వాకు
 భయమందియుండిరి ; బ్రహ్మాసురలు
 రయమున దివినుండి రాజశి. బై
 పుష్పవర్షంబులు పాలుఁపమీఱంగ
 కష్పత్తిఁగురిపించి నిగుడి ; యంతఁ
 గలహంధుడైన ఘనము గారదుడు
 పలుమాఱు నృత్యంబు పలుభంగి నాడె.
 అంతట శిశుపాలు నాత్మసైనికుడు
 దంతివైరిబలుండు గ. 1 సునీధుఁడు
 కోపించి సేనలఁగూడి తాగుండె,
 నేపార శిశుపాలు నెల్లసైన్యముల
 రవమున కప్పడు రాజసైన్యాభి
 వివిధభంగుల నందు వేగంబై కలఁగె.
 అతులభయంకరంబైన యారవము
 సతిచిత్రముగ విసి యమవందనుండు
 గాంధేయునకు భక్తిగలిగి యిట్లనెయె :

“ సంగరవిజయులు జగదీశులెల్ల

మొగియుచున్నార సముద్రమునట్లు ;

గరిమ నామఖము విఘ్నము నొందకుండ

.....

సత్తతి భీష్మఁ డాయధిపతికనియె :

“ నాకాయణుఁడు జగన్నాథుఁ డచ్యుతుఁడు

కాగుణ్యమున నీనుఖంబు గావగను

ఒగులు విఘ్నమునేయ నోపుదురయ్య !

హరిమీఁద గూడిన యఖిల సేనలును

ఈశిశుపాలుండు నీక్షణంబునను

నాశంబులగుదురు నామాటనిజము.

కుక్కులు మదకలభి కుంభవృక్షములు

వ్రక్కలింపంగను వసుధలోఁ గలవె !

హరిపరాక్రముఁడైన హరిమహాత్మ్యంబు

ధరిగొండతెఱుంగు తిత్త్వహీనమున.”

అని భీష్మఁడాడిన, నాగ్రహంబునను

మును శిశుపాలుండు మొనసి యిట్లనియె :

శిశుపాలుండు శ్రీకృష్ణుని సభిక్షేపించుట

“ నీముగివెట్టియు నీపాండవులును

దామోదరునిఁ బరతత్త్వమటంచు

భ్రామికంబులయందఁ బల్కుచున్నారు ;

భూమిలో నెవ్వరుఁ బూజింపరతని ;

నిన్ను ధర్మజుఁడు మన్నింపుచున్నాఁడు ;

చెన్నలరంగ యుధిష్ఠిరుఁడును నీవు

నోడగట్టినదూల మొగపున మిగులఁ

గూడియున్నారు దిక్కులు సంచలింప.

కృష్ణునిఁజేపట్టి కిల్చివంబునను

¹ నైష్ఠికంబున నొందినాడవు నీవు.

1. ‘ఛాందస’ మను వ్యావహారికపదానుసరణముగా నైష్ఠికత్వమను వర్ణములో నీయపకర్బమును బ్రయోగించియుండును.

అవని నీయట్టి దురాత్ముడు గలఁడె !
 వివరింపు మున్ను గోవిందునిచేత;
¹ పూతకింజంపి యాపూజ్యశకటము
 రీతిభేదించి గిరిన్ గేలనెత్తి,
 సృష్టభంబువధియించి విగ్రహంబునను
 విషచిత్తుడైన గోవిందునిపేరు
 పొగడ నీకొకజిహ్వ పొందుగా ; దదియుఁ
 బగిలి వ్రక్కఁబునూలు పరఁగునుగాక.
 అతిపల, గోసమూహంబు, బ్రాహ్మఃపల,
 సతులితాన్న ములికినట్టివారలను,
 విశ్వసించినవారి వేగఁద్రుంచినను
 విశ్వధారుణియందు వే పాపయంద్రు;
 వసజనేత్రుండు గోవధయు స్త్రీవధయుఁ
 జెనసిచేసెను భూప్రసిద్ధంబుగాను ;
 అట్టిగోవిందున కిర్ఘ్యంబు నీవు
 గట్టిగా సిప్పించి ఘనశనుండితివి.
 అదియునుగాక, పరాంగసనాక
 కదిసి యుంబికయనుకన్యకామణిని
 నీవుదెచ్చుటెఱింగి నీసహోదరుఁడు
 శ్రీవిలాసుండు విచిత్రవీర్యుండు
 ధర్మజ్ఞుడై దానిఁ దగవిడ్చిపుచ్చె.
 దుర్గదాంధుండవు దురిత దేహుండవు
 జననిందితుండవు సం తానహీనుఁ
 డన నున్న నినునమ్మ సగునె లోకులకు !

1. 'పూతకింజంపిన పూజ్యసంఘముల-రీతిభేదించి గిరికేలనెత్తి'. అని యాపాదము లిట అననివారములుగా మూలమునఁగలవు. "పూతవాపూతంబు చేతనేతరమైన..." అనుపద్యము పైరచనకాధారమైయుండును. మా.నన్నయ.భా.సభా. 2 అ. 41. ప.

తలపోయ మును సముద్రంబుతీరమున
 విలసితంబుగ నొక్కవృద్ధహంసంబు
 క్రమముదప్పక ధర్మకథలుచెప్పుచును,
 గ్రమముదప్పక యట్టి ఖగములనెల్ల
 శిక్షింపుచును ధర్మశీలుడై ప్రాణి
 రక్షకుండై విహారమునేయుచుండు ;
 విహగంబులును దాన విశ్వాసమంది
 సహజపాథోరాశి జలచరంబులగు
 పక్షుల మాధుర్యభక్త్య భోజ్యముల
 దక్షతచెచ్చి నిత్యమై బెట్టుచుండి
 తమయండవండముల్ దత్తిమీసమున
 నమర సేక్షేపించి యతిదూరమరుగ,
 నాసమయంబున నాహంసరాజు
 గ్రాసంబుగా సర్వఖగకులాండమాలు
 భక్షించియుండినఁ, బటలెంచి యొక్క
 పక్షిపక్షిచి తప్పక పక్షిశతికి
 వృత్తాంతమంతయు వేగఁ జెప్పినను,
 జిత్తంబులందును జింతించి వగచి
 యాముదిహంసను నడగించె నపుడు.
 భీమవిక్రమమునఁ బేర్చి మిక్కిలిని
 ధర్మచిత్తుండవై ధర్మసత్కథలు
 కూర్చి బొండవులకుఁ గురుకుమారులకుఁ
 దెలుపుచుఁ గలహంస ధృతి నొనర్చెదవు.
 బలియురఁ బెక్కిండ్రఁ బద్మలోచనుఁడు
 దండించె నని సంస్తుతంబొనర్చెదవు ;
 పుండరీకాక్షుని భూరిబలంబు
 నేనెఱుంగనిదియే నిఖిలంబునందు !
 మానుషంబునఁ బొంగు మాగధునకును

— విఱ్ఱగ్గడే పదిమార్లు విక్రమంబెడలి !
 మెఱసి జరాసంధు మేటిసాహసుని
 భీమార్జునులఁ దోడువెట్టుక పోయి
 భూమిసురాకృతిఁ బొంగఁగించె ;
 నిది విక్రమంబె మహిమండలమున !
 మదదైత్యహరు నేల మాటిమాటికిని
 బొగడుచున్నాఁడవు ¹ బూతుచందమున !
 పొగడక నీకును బొద్దు ² పోదేని
 సుగుణాకరులు రణశూరులై నట్టి
 జగదీశ్వరులు కర్ణశత్రులొదిగిను
 యోధులఁ బొగడు ముఖ్యునితితోడ.
 సాధునిందయు సన్యజనకీర్తనంబుఁ
 జేయురు గాంగేయ, నృప్తినుత్తములు
 ఏయెడ నని మునులెంతయు సనిరి.”
 అనుచును దుర్భాషలాడుట చూచి
 యనిలతనూభవుండలిగి రాద్రమునఁ
 బ్రలయకాలమునాటి ఫాలాక్షుపగినిఁ
 గలనను శిశుపాలు ఖండింపఁజూడ,
 భీమునివారించి భీష్ముడిట్లనియె :

శిశుపాలుని జన్మవృత్తాంతము

“ ఈదురాత్ముండు మహీస్థలిఁ దొల్లి
 చేదివంశమునఁ బ్రసిద్ధుడై నట్టి
 యాదమఘోషున కాసాత్వరికిని
 బుట్టెను ఘనచతుర్భుజములతోడ,
 నెట్లనంబుగ ఫాలనేత్రంబుతోడ,

బంధుర దైతేయభావంబుతోడ ;
 సంధిల్లుటయు, జూచి నననియు గురుడు
 నరుదందె భయమంది యట్లున్న, జూచి
 పరుస నొక్కడ సభోవాణి యిట్లనియె :
 'నొరులు వీనినిజంప నోపరెవ్వరును ;
 దొరయంగ వీని నెత్తుకయుండువేళ
 నెవ్వరిచేత నీయెక్కుడుకన్న
 నివ్వెళాలభుజంబు లినిరెండు నణఁగు,
 సతనిచే శిశుపాలుడణఁగు గ్రక్కునను
 జతురంబుగా ;' నని స్వంబుఁ దెలిపె.
 అదినిమిత్తంబుగా నాకుమారకుని
 వదలక చూడంగవచ్చువారలకు :
 'బాలుండువీడె నాపట్టి ; ముద్దాడుఁ
 జొలిమై.' నన వార లొదవినప్రీతి
 నెత్తుక ముద్దాడి యింపుసొంపలర
 బత్తితోఁ జేరికి ఫలములనొసగి
 వారి ¹ యూరికిఁజన, వసుధ నీవార్త
 జోరనవిని యదుపుంగవులైన
 భీమవిక్రములు గంభీరనాయకులు
 రామకృష్ణులు నిందురవితేజు లపుడు
 అమరంగ జయశ్రీలు నాశిశుపాలు
 సుమఖులై వేడుకఁజూడంగఁ గోరి
 పోయిరి బుధబంధుపుంజంబుతోడ.
 ఆయెడఁ దన మేనయత్త సాత్వతియు
 బాలకుండగు శిశుపాలునిఁదెచ్చి
 చాలంగ సంతోషజనితయై యపుడు

బలభద్రుకిచ్చినఁ, బరఁగంగ సతఁడు
 జలజాక్షుచేతికిఁ జయ్యన నిడిన,
 శిశుపాలు మిక్కిలిచేతులుగన్ను
 దిశయెఱుంగక పోయెఁ దెల్లమిగాను.
 దానిఁదలంచి సాత్త్వతి యశరీర
 మానితవాక్యంబు మహిమ నెఱిగి,
 హరిచేత శిశుపాలుఁ డణఁగు గ్రక్కఁగని
 బరమార్థమని కైటభ ద్వేషినియెః
 'మక రాంకజనక, నీనుఱఁదిని, పీఁ
 బ్రకటితబలు శిశుపాలునివలఁ
 నూఱుతప్పలుగావు నూతనంబుగను ;
 మాఱుమాటాడక మన్నించు వచ్చు.'
 అని వాసిజనని పద్మాక్షుఁ బ్రార్థింప,
 వనజనేత్రుండును వరమిచ్చెఁ; గాన
 సపరాధములునూఱు నటు నింకఁదనుక
 నుపమ యూరకయుండుటుచితఁ బు మనకు.
 కనకాంబకునిచేతఁగాని యీదుష్టు
 మనచేత నాజిలో మరణంబుగాఁడు.
 ఇతరమానవులు నన్నెఁగులాడినను
 హతమునేయుదు మదీయాస్త్రములందఁ."
 అనెడుభీష్మునిమాట లాలించి, భీము
 మునుపుగైకొనక, యమ్మరవైరికినియెః
 "అవమాన్యుడగు నిన్ను నాస్థానమునను
 అవిరళమతి మాన్యుడని పాండుసుతులు
 గాంగేయుండును సిద్ధు గడఁగిపూజించి;
 రాంగిక మెఱుంగక యధికదుర్బుద్ధి,
 నీవున్నగైకొంటి నెఱయఁగాఁ బూజ;
 యీవనుమతి నీకు నిటు చెల్లునోటు !

నాతోడ వడిఁ బ్రథనము నేయు నిలిచి
 యీతఱి." ననుచును నెగులుపలుకు
 శిశుపాలుఁగనుఁగొని శ్రీకృష్ణుఁడనియె
 విశదోక్తులను మహీవిభులువినంగ :
 “ అమరఁ బ్రాజ్ఞోతిషంబనుభవంబునకుఁ
 బ్రముదితంబుగవచ్చి భగదత్తుతోడఁ
 జోరాడ నీచేదిభూపతి పోయి
 ద్వారకానగరంబు దగ్ధంబుచేసెఁ
 గ్రూర్కుడై యన్యాయ ¹ కుశలతఁబేర్చి ;
 భూరివిక్రములగు భోజరాజాది
 ధారుణీశులు ² రై నతఁగంబునందుఁ
 జారుతరంబగు స్మరపరవశతఁ
 బాలతులతోఁగూడి భోగింపుచుండఁ
 దెలిసి వారిలను వధించె నేకతమ ;
 దేవాభుండగు వసుదేవుండునేయు
 పావన హయమేధ పటుమఖంబునకు
 నర్చితంబైనట్టి హయమును గొనియె ;
 బేర్చి యామఖముకుఁబోయి : ఘ్నంబు
 చేసె వీడతిపాపశీలుడై పూని ;
 భాసురమతియైఁ బ్రభునిభార్యఁ
 దసకుభార్యనుజేసె దర్పంబుతోడ ;
 సనురక్తి మామేనయత్త తాఁబలుకు
 మాటకునై నూఱుమాఱులు వీని
 మాటలకోర్చితి మఱి వీనిద్రుంతు. ”
 ననుటయు శిశుపాలుఁ డబ్జాక్షుఁడనియె :
 “ నొనరంగ నీకూర్చియును నీదుపలుకు

నాకదియేటికి సయమార్గదూర !
 నాకునిచ్చినయట్టి సలినలోచనను
 నీవువరించితి నిఖలంబు నెఱుంగఁ ;
 గావున మఱి సిగ్గుగలదె నీకెందు ? ”
 ననుచు దుర్భాషల నాడుచునుండ
 విని కృష్ణుడప్పుడు వేగఁ గోపించి
 తలఁచినంతటిలోనఁ దద్దయు వచ్చెఁ
 గలితనిర్వక్ర విక్రమము చక్రమును.

శి శు పా ల వ థ

అది శతకోటిబాలార్కప్రకాశ
 విదితమై శతకోటివిస్ఫూర్తియగును
 వచ్చినఁ, జక్రంబు వాసుదేవుండు
 చెచ్చెట నుగ్రుడై చేతసంధింపఁ
 గులగిరులూటాడఁ ; సూర్యమల్లాడఁ ;
 జలధులుగలఁగె ; నాశాచక్రమగలె ;
 రవితప్పఁదిరిగె ; దారకములు నుల్లె ;
 దివికంపమందెను ; దేవేంద్రుడడలె ;
 నుడుగక యొక మ్రోత యూఱక మ్రోసె ;
 నడరి రసాతలంబదృశ్యతంబందె ;
 బ్రహ్మాండములు భయభ్రాంతివహించె ;
 బ్రహ్మాది సన్తునిప్రణతాంఘ్రుడైన
 హరి యట్టివేళ మహారాద్రమునను
 బిరబిరమని త్రిప్పి బిట్టువ్రేయుటయు,
 గురుతర నిర్ఘాత ఘోషంబుతోడఁ
 బరిపూర్ణ విలయోగ్ర సావకశిఖలు
 భూమండలమున సభోమండలమున
 భీమమై పర్యంగ బెట్టినవచ్చి

చేదిభూవిభు శిరశ్చేదంబు చేసె ;
 నాదలు నానిమహాకి శేఖరము
 కుశిశంబుచేఁ బడ్డకొండచందమున
 నిలమిఁబడి రక్తమెంతయుఁదొరగ.
 జగతీతలేశులు సంచలంబందఁ
 దగ శిశుపాలునితనువుననున్న
 లేఁబు వెలుపడి చిత్రలల్ల వెలుఁగ
 రాజకోటలుచూడ రాజార్కనయను
 దేహంబుసాచ్చి సం దేహంబులేక.
 యూహింప నయ్యెడ నుర్వీశులగిరి :
 “ జయపుండరీకాక్ష, జయచక్రపాణి,
 జయరమాధీశ్వర, జయహృషీకేశ,
 ఖగ రాజగమన, రాక్షసరాజదమన,
 సగ రాజహస్త, పన్నగ రాజశయన,
 రక్షించుసర్వేశ, రాజీవనాథ,
 యీక్షించుచుముఁ గృప సింధ రాజవరద ! ”
 అనుచు సన్నతిచేసి యందలు మ్రొక్కి
 మనముఁ సంతోషమగునై యంత
 సమరక్తి రాజసూయాధ్వరంబొప్ప
 ఘనత సంపూర్ణంబుగా నొనరించి
 యాధర్మనందను నధికపుణ్యాత్ము
 యోధాగ్రనర్యు నత్యుత్త మోత్తమునిఁ
 గని మోగమునుబొంది కమలాక్షుఁడాది
 యనిమిషావళి గొనెయ్యాడిరి ; మఱియుఁ
 గురువీరులెల్లఁ బేర్కొనిరివేర్వేట.
 వరుసతో నంత నైశ్వర్యుడై యున్న
 ధర్మజకడకు భూధవులేగుడెంచి
 యర్చిలి సదభక్తి నప్పుడిట్లనిరి :

“ సకలరాజన్యవంశములలో నెల్లఁ
 బ్రకటమై యొప్పె సీధరశవంశంబు ;
 రంజిల్లఁజేసితి రాజనూయంబు ;
 మంజులవ్యా, సీమహనీయకృపను
 ఇలఁ శృతార్థులమైతి ; మేము భూములకు
 నెఱిమిఁబోయెద. ” మన్న నెఱిగి ధర్మజుడు
 ఆనతియొసరింప, నపుడు భీముండు
 ననిచె భీష్ముని ధృతరాష్ట్రుని ; నర్జునుడు
 ననిచెను యజ్ఞ సేనానుల ; సుబలు
 వెనువెంటనరిగి వావిరి భక్తిపనిచె
 నకులుండు ; కృపు ద్రోణు సయభక్తి బంచె
 సకలంశమూర్తి సహదేవుడంతఁ ;
 బరిగ విరాటుస భగదత్తుఁబసచె
 సరసచిత్తమున ధృష్టద్యుమ్నుఁడపుడు ;
 పార్వతీయుల మహిపతులను ననిపె
 సర్వసాములునిచ్చి సౌభద్రుఁడెలమి ;
 ధరణీసురులఁబంచె దమశృహంబులకుఁ
 గరుణవాటిల్లంగ నొగిల్లఁజేర్చి ;
 పాండునందనులను బద్ధలోచనుడు
 నిందు నేకుల మన్నించి యిట్లనియె :
 “ సకలభూతములు పర్జన్మనిఁ బక్షి
 సకలంబు ¹ ఫలధారుణీజంబు నెపుడు
 భజియించుకై నడి బంధువులెల్ల
 భజియింపుదురు నిన్ను భక్తియుక్తముగ. ”
 అనిన శ్రీకృష్ణున కనియె ధర్మజుడు :
 “ అనఘాత్త, సీకృపయందు నామఖము

1. లోధారుణీజంబునందు (మా) మా. నన్నయ. సభా. ద్వి. అ. 79 ప.

సఫలమైయుండును జగమెల్ల నెఱుంగ ;
 సభికిసంస్తుతుల నేజతురుండనైతి ; (1)
 ద్వారావతీపురీస్థలినుండి నీవు
 దూరంబుగాకుండఁ దోచు మామదికి ;
 శుభములునిలఁచు మెచ్చోటను మాకు ;
 సింధరాజవరద, సిన్నేశయఁ బాసి
 నిమషమాత్రంబును నిలువనోడుదుము
 క్రమముతో. ” ననవును కంజనాభుండు
 నాధర్మనందను నట్లుఁజెప్పించి
 సాధులు నుతియింప సంతోషమునను
 అనిలవేగములైన హయములుపూను
 కనకరథంబెక్కి కదలిపోవుటయు,
 ధర్మశూనాఁడు తమ్ములుఁ దానుఁ
 బేర్చి గృష్ణునిసంపి పెరిమనేతెంచి
 యుండంగ, మేటిసుయోధనుండంత

మయసభానందర్చనమున దుర్యోధనుఁడు లజ్జితుఁడగుట

గంధీవో శకునియుఁ దానును గూడి
 సమధిక్పై నె యాసభఁ జూచు వేడ్కఁ
 గొమరొప్ప నక్కడ కొన్నిదినములు
 నిలిచి యాసభరమణీయతఁ జూచి,
 లలిత నిరంతరాలంకారమహిమఁ
 దేజంబుతోఁ గత్పిదేశంబునందు
 రాజితంబైన ద్వారమున నెయ్యమున¹

.....
 .....
 .....

1. గ్రంథసాతమైయుండును. చూ. నన్నయ. భా.

నీలరశ్మిచ్చటానిచయంబువర్వ,
 నాలోననవి జలంబని సంశయించి
 రమణీయ దివ్యాంబరమ్ములన్నియును
 గ్రమమున నెగద్రోచి కడురభసమునఁ
 జొచ్చిన, నది నీలశోభితమణుల
 సచ్చుగాఁ జూడట్లునాస్థలంబయ్యె.
 అటుమీఁద నేగంగ సంబుజాకరము
 పటుతరంబుగఁజూచి బహునీలరుచుల
 మణితలంబునుచు గ్రమ్మనఁ జొచ్చుటయును,
 బ్రణతికి నెక్కిన భవ్యాంబరములు
 తడిసినఁ గ్రమ్మి తడయకే తేర
 నడరి పాంశుకుమారులయ్యెడ నగిన,
 ధర్మంబుదలపోసి ధర్మనందనుఁడు
 కూర్చిరెట్టింప నాకురుమహీపతికి
 దివ్యవస్త్రములును దివ్యగంధములు
 దివ్యభూషణములుఁదెఱఁగొప్పఁ బనిచె
 ననిలసూనునిచేత నానందమునను ;
 బనిచినఁ గురుమహీపతియును గట్టి
 చాలంగ ధర్మజనభఁజూచి లజ్జ
 నోలి పాండవులను నొగివీడుకొనుచు
 నిజపురంబునకును నేర్పునవచ్చి,
 భజనలేకతలంచి బహుభంగి వగచి
 రాజచంద్రుఁడు ధర్మరాజశేఖరుని
 రాజసూయమహాధ్వరంబు మానవుల
 నయనోత్పలముల కానందమై యొప్ప
 సయమింపఁగాఁ దన నేత్రంబులకును
 బావకనిచయమై పరఁగుచునుండె.
 భావింపఁగాఁ దగు పసిడిగాచినను

గందినైతే వడి కారవేశ్యులు
 కుంది మనోవ్యధ గొనగి వివర్ణ
 దేహుడై యుండ ధాత్రీరాజ్యభార
 మోహంబుదక్కి యిమ్ముల సుహృద్దళ-
 లోడ మాటాడక తుది రహస్యమున
 నోడకయుండె యధోచిశంబుగను.
 వేదసంబోధులుచు విముఖుడై యున్న
 యాదుర్యోధను నప్పుడు చూచి
 శకుని యిట్లనియె నాశ్చర్యంబుతోడ :

దు ర్యో ధ ను దు రా లో చ న

“వికలుడవై రోషవేషంబునొంది
 యేల నాతోడ నీ ¹ పన్నిన్ని నాళ్ల-
 వోలెను బలుకవు భూమిశశిలక !
 ఇంతచింతింపంగ నేటికినీకు ?
 నెంతటికార్య మిట్లెఱిగింపవలయు.
 నేనుండఁగా నీకు నేటికి దలఁక !
 గానఁగలదు నెంతకార్యంబుదీర్తు ;
 వ్యాకులపడకుండు వసుధేశలిలక !
 నాకంబులో నృపలోక సుసేవ్య !”
 అసిన సుయోధనుం డాశకునితోడ
 వినుపింపఁబూనె వివేకంబుతోడ :
 “నీవునుజూచితి నేనుఁజూచితిని
 భూవలయంబున బుర్రణించిచూడ
 నేయుగంబునఁగల్గ దీపభమహిమ
 శ్రీయుతంబై భూప్రసిద్ధమైయొప్పె.

అతిమనోహరమైన యాసభయందు
 సతులితభద్రసింహసనానీనుఁ
 డంక్షకతనయుఁ డత్యంతసంపన్నుఁ
 డెంతఘట్యంబు దానిలఁజేసెనొక్క !
 సకలభూపతులు ససంఖ్యంబులైన
 ప్రకటితార్థములు దప్పక తెచ్చిపెట్టి
 కొలుచుచునుండిరి కొంకకదిసి ;
 బలవంతులై ప్రతాపముఁ శోభిల్లి
 భూసురోత్తములకు భూదాసములు
 చేసి నిగ్విజయలక్ష్మీసమగ్రమున
 నున్నారు రాజులై యర్చియేలుచును
 సన్నాహమునఁ బాండుజగదీశసుతులు.
 వారికెవ్వరుసాటి ససుధీశకోటి ;
 వారికి వరదుడై వాసుదేవుండు
 హితమాచరింపుచు నెల్లకాలంబుఁ
 జతురత్వముననుండు ; శౌర్యంబునందుఁ
 జేదిభూపతి శిరశ్చేదంబుఁజేసె
 మేదిసీనాథులమిక్కిలిబెగడ ;
 యాదవోత్తముఁ గృష్ణుండుండఱుఁజూచి
 భేదింపఁగాలేక పెంపుతోడుతను
 బాగడుచునుండిరి భుజశక్తిదళిని ;
 తెగువతోఁ బాండుధాత్రీనాథసుతులు
 సంపదలెల్ల నీక్షణములోపలను
 సొంపుతోఁగొనుబుద్ధి చొనుపంగవలయు. ”
 ననుకురురాజు భవ్యాలాపములను
 మనమునఁ దలపోసి మామయిట్లనియె :
 “ మితండ్రి ధృతరాష్ట్రమేదిసీశ్వరుని
 నీతివిచారించి నెఱయఁ గావింపు. ”

మని శకునియు వేగ మాను యోధనుని

గొనిపోయి ధృతరాష్ట్రకువలయేశ్వరుని

సన్నిధినిలిపి సశ్వలవృత్తిఁ బలికె :

“ నెన్నిక కెక్కిన యీసు యోధనుఁడు

నీకుమారుఁడు ధారుణీనాథుఁ డాత్మ

వైకల్యమునను వివర్ణమునందుఁ

బొందయున్నాఁడు పెంపున విచారింపు

మందంబుగా. ” నన్న నాధృతరాష్ట్ర

ధరణీశుఁ డాసు యోధనుశరీరంబు

పరికించినిమిరి తత్పరబుద్ధిఁబలికె :

“ శాశ్వతైశ్వర్యంబు సకలలక్ష్మ్యులును

విశ్వంబులోపల వెలయంగఁగలవు ;

అనుజాలు మిత్రులు సఖులబాంధవులు

సనుకూలురై యుండు రనిశంబునీకు ;

నింద్రునికంటెను నెక్కుడైనట్టి

సాంద్రభోగము నీకుఁ జాలంగఁగలదు ;

సకలభూషతులును సతితంబు భక్తి

ప్రకటంబుగాఁగ నీపంపునేయుదురు.

ఏమిశక్కువనీకు నెల్లసౌఖ్యముల !

నీమేనుడస్మి ననిర్ణయం బేమి ?

నిజదేహకాంతులు నీకేలదటిగె ?

.....

¹ సరిసత్యమున నీవు సకలసామ్రాజ్య

† పరభారకముదప్పి పరఁగియుండితివి. ”

అనవుడు ధృతరాష్ట్రకాతఁడెట్లనియె :

1. ‘సకలధరణీరాజ్య భోగసుఖపరాక్రమత్వముఁ బొంద నేల.’ అని నన్నయ. సభా. ద్వి. అ. 102. ప. నన్నయభారతముననుకరించియు, నీరసిల్లఁజేసిన రచనా భాగము లిట్టివింకను గలవు.

పాండవాభ్యుదయమునకు దుర్యోధనుఁ డనూయవడుట

“ జననాథ, పాండవశ్చైతలేశ్వరుల
భాగ్యభోగంబులు పరస్పరకంటె
యోగ్యమైయున్నవి యున్నతంబగుచు ;
సకలదిక్కుల వారిసత్ప్రతాపములు
వికటమైచూపట్టి వెలసెను బేర్తి ;
సరుఁడు విక్రమశాలి నయగుఁడోన్నతుఁడు
పరరాజ్యవిజయుండు బలసమగ్రుండు
కొమరొప్ప నుత్తరకురుభూములాది
యమగదేశములెల్ల సర్థి సాధించె ;
శక్రుండు ద్రుపద రాజస్యశేఖరుఁడు
చక్రధరుండును జగతిలోఁ దక్కఁ
దక్కినరాజులందఱుఁ బాండవులకు
మ్రొక్కి యప్పనము లిమ్ములఁబెట్టువారె ;
కాసి, కొల్వనివారిఁగానము జగతిఁ
గానన శైలసంఘ ద్వీపములను.
వనధివేష్టిత చక్రవాళమధ్యంబు
సనురక్తితో నేలె నఖిలంబుఁ బొగడ.
నేనొక రాజనా యీమహీస్థలికి !
దీనిఁజూడఁగఁజాల ; దిక్కులెఱుంగ
ధర్మసందనుఁడు రత్నపరిగ్రహంబు
పేర్తినేయఁగ నన్ను బెద్దయుఁ బసిచె.
నేనునుజూచితి నెనగ నమ్మఁబు
భూనాథ, యేజగంబులఁగాన నెందు.
యజ్ఞదీక్షితుడైనయమనందనునకు
విజ్ఞానపంతులు విశ్వభూవిభులు

కాంభోజములు గుళ్ళటరథంబులును
 జృంభితహయములు సింధురావళులు
 దెచ్చియిచ్చిరి మహాతేజంబుతోడ ;
 మెచ్చి శ్రీశృష్టుండు మెలకువతోడ
 దగుశార్కరుచుల రథవ్రాతములును
 దురగరత్నములు బంధురత్నములును
 బదునాల్గు నేలు సింధురగజేంద్రములు
 ముదముతో బొండవముఖ్యునకొసగె.
 నవరత్నములు సువర్ణములు గంధములు
 విధాంబరంబులు వేడ్కతోడుతను
 గేంళ సింహళ కేకయి చోళ
 శూరి నేన సుపాండ్య శోభితనృపులు
 ధర్మరాజునకు మోదముతోడుతను
 లర్చిలిసచ్చి యధికలక్ష్మలను ;
 నరుడు నాద్యుండైననారాజుఁడు
 సరువురు సుఖగోష్ఠి నేకతంబునను
 వర్తింపుదురు మహావైభవంబునను ;
 మూర్తితో ధర్మజమూర్ధాభిషిక్తు
 కాపరాటుండు పరాక్రమోన్నతుఁడు
 వేవేగమున రెండు వేలదంతులను,
 వేమగ ద్రుపదుఁడు వెయ్యెనుఁగులను,
 జూడినొప్పిన తమసురుచిరాశ్వముల
 బదునాల్గు వేలనుబటువిలాసినుల
 బదివేలదాసుల బససిచ్చిరపుడు.
 గాంధార కేకయి కాంభోజ మద్ర
 బంధురకాశ్మీర బహుళకులూత
 కురు మరు మాళవ కుంతల మగధ
 కరహట పంగాంగ కాళింగ నృపులు

భగదత్తుడొకఁ గాఁ బార్థివోత్తములు
 నగణిత గోమహిమశ్శృంగతులను
 అజముల రథముల సంబరంబులను
 నిజభూషణంబుల నీరిజాననఁ
 దెచ్చియిచ్చిరి యాయుధపిరునకును.
 అచ్చుగా మఱియును నపరిమితంబు
 రత్న కాంచనముల రాజివముఖులు
 గత్న సాను ధరాధరశ్రేష్ఠ తుహి
 గిరి మందరాచలక్షి తీతలేశ్వరులు
 కుగు కుసుమాసన కోమలపాత్ర
 దివ్యావధంబులు దివ్యాంబరములు
 1 దివ్యేంద్రనీల సుస్థిరచంద్రకీర
 మరకతవర్ణ సుమానితహరులు,
 వరమాక్షిక చ్ఛత్ర స్థితితల్ప
 చామర దివ్యాస్త్ర సముదయంబులును,
 గోమలంబుపట్టు గొల్లెనగములు
 నిచ్చిరి ధర్మజు కింపుసాంపారఁ ;
 జెచ్చెర గంధర్వచిత్రంధుండుఁ
 దుంబురుండునుగూడి దొరసి నూతేసి
 కంబువర్ణములైన గంధర్వహరుల
 మహిమతోనొసఁగి మహనీయుముగను ;
 ౨ బహుభంగి సందుకై పరఁగఁజిక్కిరిసి. -
 ఒకలక్ష భూసురు లొగి భుజింప
 సకలయత్నములందు శంఖంబుమ్రోయుఁ
 దనకుఁదాన సమంచితంబుగా నెఱచు ;
 మునుమిడి యాగంబు ముగియునన్నట్లు

1. దివ్యనీలేంద్ర సుస్థిర చంద్రకీర-మరకతవస్త్ర సమానితహరులు. (మా) 'ఇంద్ర
 నీల...పికచంద్ర...కీరవర్ణతురంగంబులను,' అని. నన్నయ. సభా. ద్వి. అ. 113 గ.

నుడుగకమ్రోసఁ బెంపొదవి శంఖంబు.
అడరి జన్నముచూడ నరుడెంచిపట్టి
సర్వభూములమహిశ్వరుల భూసురుల
దుర్వారవైశ్య శూద్రుల నాప్తజనులఁ
బ్రాణబంధువులను బ్రాణిసంఘముల
క్షోణిపైఁ బేదల నుజనుల నరిసి
ప్రతిదివసంబును భానురాన్నములు
చతుర్శ్విమునఁబెట్టి సంహారమునను
అర్ధరాత్రంబున నెన్నంబుగొనును
అధేందుధాతృప నాద్రౌపదియును.
అధికఁడధర్మజనధర్మరంబునను
అధమాధముండును అధికపూజ్యతను
బొందుఁ ; ¹ గానప్రియంబును బొందఁడెందు.

ముందు హరిశ్చంద్ర మూర్ధాభిషిక్తుఁ
డరుదుగా రాజసూయాధ్వరంబొప్ప
సరవిజేసెను ; గాని, చర్చించిచూడ
ధర్మనందనుమహాధ్వరముతో నదియుఁ
బేర్చినో సరిగాదు పృథివి దర్శింప.
అయాగదీక్షితుండై ధర్మసుతుఁడు
పాయక ధారుణీపతులు భూసురులుఁ

— ² దిరుగువాటి భజింప దిక్పతిశ్రేణి
వరుసఁగొల్వఁగనున్న వాసవుబోలె.
ధర్మనందనుఁడు మోదముఁబొందియుండ,
ధర్మమూర్తులు మునీంద్రసముత్కరంబుఁ
గొనియాడ, ధౌమ్నకుఁ గోచరతీర్థ
ఘనజలంబులను యోగ్యంబుగాఁ బూని

యభిషేక మొనరించె నతివిచిత్రముగఁ.
 బ్రభ సభిషిక్తుడై పరగినయట్టి
 సత్యసంధుఁడు ధర్మజమహీశునకును
 సాత్యకి మాక్తికచ్ఛత్రంబుపట్ట,
 భీముండు బాధ్యుఁడై ప్రేమంబుతోడఁ
 జామరంబులు విశేషంబుగా నిడిరి ;
 కమలనాభుండును గలుగును ద్రుపదు
 కొమరుండు వేర్వేఱ కులయేశ్వరుల
 మ్రొక్కింపుచుండిరి మోదంబునందు ;
 దిక్కలరాజులు దేఱఁగొప్ప నేను
 జన్మబోయున్నను చేష్టలెఱింగి
 వెన్నుండు పాంశుభూవిభుతనూజులును
 న్రాపది సాత్యకి దగుపంతసమునఁ
 జూపట్టియుండి ; రచ్చో యభిషిక్తుఁడు
 నెనయంగ నెనుబదియెనిమిదిపేలు
 ఘనమహీసురులకుఁ గల్యాణ మొప్పఁ
 జేసి, ప్రత్యేకంబు చెలఁగి ముప్పండు
 దాసుల వేర్వేఱ తడయకయిచ్చి,
 పదిపేలు నేదవిప్రవ్రాతములను
 బదవికెక్కిన హేమపాత్రంబులందు
 భుజియింపఁగాఁ జేసి, భూషణవ్రజము
 నిజవస్త్రములు గంధనివహంబు నొసఁగి
 1 మన్నించియుండును మహాసీయరుచుల.
 నెన్నంగ నాజన్తమేమిఫలంబు !
 పాండునందనుల సంపదలుచూడంగ
 మండలంబుననోర్వమఱి. ” యనుటయును
 శకునియిట్లనియె నిశ్చలవృత్తితోడ :
 “ నకలంకమగుచున్న యయ్యక్షవిద్య

నేర్పరిసగుదును నిఖిలబైముంగ ;
 దర్పంబులనాఁతు ద్యూతమునఁ బాండవులఁ
 దూకొనియాడ నాతో నొనఁగూర్పు ;
 శోకింపకుండుము సుఖవిశేషములఁ
 జాలంగ. " సనియాడు శకునివాక్యము
 లాలించి కరువతి హర్షించిమించి,
 చతురత ధృతరాష్ట్రచరణాబ్జములకు
 సతిభక్తితో మ్రొక్కి యప్పుడిట్లనియె :
 " జననాథశేఖర, శకునిమాటలకు
 సనుకూలమైయుండ ననిశంబువలయు ;
 శకునియు సను సర్వసామ్రాజ్యమునకుఁ
 బ్రకటితకర్తగాఁ బరంగంగజేయు ;
 నొడఁబడు మతనికార్యోక్తుల. " కనినఁ
 గడువిచారముచేసి శౌరవంబునను
 బలికెను గురుమహిపాలచంద్రుండు :
 " కులగిరిధైర్యుండు గుణసమగ్రుండు
 విదురుండు సత్కథావిదుఁ డత్తముండు
 సదమలచరితుఁడు శాస్త్రార్థవేది
 నీతిమార్గంబున నిర్లరగురు"
 బ్రాణిశ్శ్వేగఁజాలు భావంబువాడు
 సమచిత్తుఁ డుభయపక్షములవారికిని
 క్రమమొప్ప నతపితోఁ గడువిచారించి
 చేయదమింపని సిద్ధంబుగాను ;
 పాయక భీష్ముని బాహుబలమున
 విదురునిమతమున విశ్రుతంబుగను
 వదలక మనమహివలయంబుసలిచె. "
 నసవుడు ధృతరాష్ట్ర కాసుయోధనుఁడు
 మనమునదుఃఖించి మఱియునిట్లనియె :

“ పాంశుపుత్రులమీఁద పక్షంబులిగి
 యుండునువిదురుండు యుక్త బుగాను ;
 అతఁడేలశకునికార్యములకా లేల
 క్షీతిలోన నొడఁబడుఁ జింతించిచూడ ?
 నుర్వీశ, యిందులకొడఁబడ వేసి,
 సర్వభక్షకుఁజేతఁ జత్తుక్తిఁజెను ;
 విదురుండు నీవును వేడ్కనుండుండు
 హృదయంబులుప్పొంగి యెల్ల కాలంబు. ”
 సని యడలుగమాటలాడినఁ జూచి
 మనుజేశ్వరుండు కుమారునకలయె :
 “ నీకు విచారింప నెఱయంగ నలదు ?
 చేకొని యొకరీతి చేసెదసింక ;
 శిల్పకాచార్యులఁ జెలఁగి రప్పించి
 కల్పింతు నొకసభ గౌరవంబునను. ”
 అని ధృతరాష్ట్రుండు నాక్షణంబునను
 అసఘాతులను శిల్పకాచార్యవగుల
 రప్పించి, హాటకరత్నహర్త్యముల
 నొప్పుగాఁదెప్పించి యుగతరచిత్ర
 సన్నణిద్వార దేశములు నిర్మించి
 సన్నోదముననుండుసమయంబునందు,
 ధృతరాష్ట్రుఁడొకనాఁడు తెల్లమిగాను
 మతిమంతు విదురుఁ గ్రమ్మనబిలిపించి
 యేకాంతమున భక్తి నెల్లనుబలికి,
 కైకొని శకునియుఁ గౌరవేశ్వరుండు
 పలికినపలుకులు పరఁగఁజెప్పినను,
 కలఁగి వే వివశుఁడై కడువడిఁదెలిసి

తగఁ 1 గలిచ్చారసందర్శంబునగుట
జగడంబు జూదంబు సత్ప్రజాక్షయముఁ
గాఁగలనని మదిఁ గడిమిఁతో నెఱిగి,
లోఁగుచు స్పృహనకాలోన స్థితియె :

జూదమాడఁదగదని విదురునుపదేశము

“ ఇట్టికార్యమునకు నేనొడఁబడను ;
బుట్టును మీఁదను భూరివైరంబు.
పుత్రులకెల్లను బోరాటమేల
ధాత్రిజేసెదవు చిత్తంబున నెఱిగి !
ఇదిమీఁద నొప్పుదు ఎన్నిభంగులను ;
వదలక జూదమేవలన నాడినను
ఎట్టిశాంతులకైన నీసులుపుట్టు ;
గట్టిగా నీ నేర్పుకలిమి నీశకుని
కురుమహిపతుల దుర్గుణములువాపి
కురువంశ మెల్లను గోరి రక్షింపు.”
మన విదురునిజూచి యారాజుపలికెఁ :
“ దనయులకేల యుద్ధముసంభవించు ?
నీవును నేనును నీతి 2 మంతులగు
పావన భీష్మకుంభజులుండఁగాను ;
అటుగాన యిందుల కనుకూలమొందుఁ ;
దటుకున నీవు రథంబెక్కిపోయి
ధర్మసందనుని మోదముఁ దోతెమ్ము
పిర్దితో.” ననిపంపఁ బెద్దయు నతఁడు
నేకాంతమున భీష్ముకెఱిగించియుండె.
ప్రాకటంబుగ ధృతగాష్ట్రాడంతటను

1. కలిప్రవేశసమయమని కాఁబోలు కవియూహ ! ‘ కలి ద్వాపరసమీపంబగు
టయు’. అని. నన్నయ. 2. వంతుండు. (మూ)

ఘనతమీరింగఁ దాఁగట్టించిన్బట్టి
 కనకసన్ననిసభ కౌరవేంద్రునకుఁ
 జూపి యాతనితోడ సొలవకీట్లనియె :
 “ నాపదయగుజూద మాడంగవలదు ;
 కలహంబు మీలోనఁ గలయంగఁబుట్టు ;
 నిలఁ బ్రజాక్షయమగు సంతిమీఁదటను ;
 నీవుఁ బాండవులును ¹ నయ్యంబుగలిగి
 వావిరి సుఖలీల వర్తించుటొప్పు ;
 వలదుజూదంబాడ ; వాఁగిలక్ష్యులకు
 నిల ససహింపంగ నేటికినీకు ?
 పాపంబుగట్టుకోఁ బాఁడియే నీకు !
 నోపికగలిగుండు ముచితయత్నముల ;
 వేగార్థవిదుఁడైన విదురున కిదియ
 యేదియు సమత్వంబెంతయుఁ గాదు ;
 ధర్మసందనుసంపదకు నెక్కుడైన
 ధర్మంబు నీకును బసఁ జాలఁగలదు ;
 అతఁడుచేసినయట్టి యజ్ఞంబుకంటె
 సతివిశ్వేషంబుగా యజ్ఞంబు నేయు ;
 భూలోకమునఁగలభూపతులెల్లఁ
 జాలంగ సంపద చయ్యసఁదెచ్చి
 యిత్తురునీ. ” కన్న నిలనాయకునకు
 నత్తఱిఁ గురువతి యల్లనఁబలికె :
 “ ధర్మజుతోడ జూదంబులాడుటయె
 ధర్మయజ్ఞము నాకు ధరణీతలేక !
 అందుమూలంబున సఖిలసంపదలుఁ
 జెందునునాకుఁ బ్రసిద్ధంబుగాను.

ఇందులకును మిఁగలేఁగుచేరంగ
 నందున నేనుండి యాసభమహిమ
 1 చూచుచు, సచటి సంశోభితరత్న
 వైచిత్రీభావించి వదలకమగుడి
 మానిత విమలసన్నతిలంబునను
 గానక యేతేరఁ గటిశాటిదడియ,
 ననుజూచి భీమాండు సగియె మిక్కిలిని.
 కని ధర్మజుఁడు నాకుఁ గనకాంబరములు
 పుత్రైఁచినను ముదంబున ధరియించి
 తత్తరంబున మణిద్వారక వాట
 దేశంబు విక్ష్రించి ధృతి లోనికరుగ,
 నాశశిశాంశు శిలాగ్రంబుదాఁగి
 నాలలాటమునొవ్వ, నను బిట్టనవ్వ
 బాలాజనంబు లపారంబుగొల్వ
 ద్రావది రూపసౌందర్యగర్వమున.
 ఆపట్టునను ద్రోవయరయంగలేక
 బ్రమసి యేనుండంగఁ, బఱతెంచి కవలు
 కమనీయ రాజమార్గంబిది యనుచుఁ
 దోకొనిపోయిరి; దొరయంగ సటి
 శ్రీకరసభజూచి సృష్టిలోపలను
 బ్రాణంబుతోడను బ్రదుకంగఁజాలఁ.
 ద్రాణతోఁ బెద్దలు తద్దయు మిగుల
 సనమానమొందిరి; యథములందఱును
 బ్రవిమలశ్రీలతో బహుమానములను
 బొందిరి యేను భూభువనమొంగఁ;
 గుందుచున్నాఁడను గురుతరంబుగను.

.....

.....

చేకొనుకంటెను సృష్టిలోపలను
 శ్రీకరంబెయ్యది సృష్టిశ్వరులకు ?
 సముచితానవుడు కాన దవంబుచేసి
 యమితప్రతాపుడై యలగుటచూచి
 ధరణీధరారి యధర్మంబునందు
 దురమున వాని నుద్ధరిత క్రింద్రుంచె ;
 సలరినగతి శత్రులగువానినెల్ల
 నిలనాశనమునేయ నొకయువాయు.
 నధముడైయొండెను నధకుడైయొండె
 నధగత పరమార్థులగువారు మెచ్చ
 జెట్టుచుట్టును జనించినయట్టి మేటి
 పుట్టచందంబున బొదలుశాత్రువుల
 పాదచంగవలయు బాహుశక్తితోడ.
 గణపతిప వ్యాధినిగలితొపధముల
 జక్కబెట్టకయున్న జనులబాధించు
 నిక్కివం ; బటుగాన, నెఱయ బొడవుల
 లక్ష్మీ సర్వంబుజాలంగ గైకొందు
 సూక్ష్మమార్గంబున జోద్యంబుగాను.
 పాండవేయులలక్ష్మీ బహుభంగి గొనక-
 యుండిననాడు నాయుదరరోగంబు
 మానదు పదివేలమార్గంబులందు ;
 గాన దీనికి నుపక్రమము గావించు. ”
 మన గురుపతితోడ నాడెనాశకుని :
 “ అనుపమంబగు నాగజాశ్వసన్నాహ
 మొనరింప, కాజిలో నుభయసైన్యములు
 చెనకకమున్నె ప్రసిద్ధంబుగాను
 నాయుత్తవిద్యను నై పుణంబునను
 నీయెడఁ బరధరిత్రీశులలక్ష్మీ

నీకునిప్పించెద ; నెఱయ ధర్మజాని
 జోకతో రప్పించు ; నులభంబునందు
 జూదంబునన్ వాని సొలవకోడింప
 మేదినీరాజ్యంబు మెఱసి నీకొదవు ;
 నూరక పాండవేయులతోడఁ గదిసి
 పోరాడి గెలువ వేల్పులకశక్యంబు. ”
 అనువేళ ధృతరాష్ట్రుఁ డావాక్యములకు
 నొసరంగ నొడఁబడ కొదవియిట్లనియె :
 “ విదురునిమతమున విశ్వభూభరము
 వదలక నేయుదు వ్రతముగానెందు.
 జూదంబులాడంగఁ జూడ విగ్రహము
 వాదంబుఁ బుట్టును ; వలవదీపనులు.
 పాండవేయులతోడఁ బగ నీకువలదు ;
 నిండినోర్కొనఁగ నీరతంబునుండు ;
 నాహుత్యస్త్రోవక నడపునీకులను
 వేమఱు. ” ననవుడు విని నుయోధనుఁడు
 తుది ధృతరాష్ట్రునితోడ నిట్లనియె :
 “ విదురుండు పాండుభూః భుతనూజులకు
 హితముగా విహరించు నెప్పుడు ; నతని
 మతము నేయుకుము సమ్మదచిత్తమునను ;
 దలపోయ నెందు జూదము పురాణములఁ
 గలదు దోషములేదు గౌరవంబందు ;
 దేవలుండటుచెప్పె దిక్కులేఱుంగ ;
 దేవతాధర్మంబు ధృతిఁ బడయుదురు ;
 కాపున శకునికింకను నానతిమ్ము ;
 రావించు పడి ధర్మరాజు నిచ్చటికి. ”
 ననుటయు ధృతరాష్ట్రుఁ డాత్మజుఁడనించి
 యెనయంగ నొడఁబడె నట్టకేలకును.

ఓడఁబడి విదురుని నొప్పరావించి
 తడయఁగిట్లనిపల్కెఁ దత్పరయుక్తిః
 “ సావర్ణ సవరత్నసభ యిదిచూడఁ
 బావసమతీయైస పాండవాగ్రజునిఁ
 దమ్ములఁ దోతెమ్ము శిగిలియిచ్చటికి ;
 నిమ్ముల జూడఁబు నీకురురాజు-
 తోడ నాడంగ బంధురముగా వలయు
 వేడుని. ” ననవుడు విని విదురుండు
 చకితాత్ముడై మదిఁ జాలఁజొలిచి :
 “ యుకట యిల్లెల ! మా యాద్యూతమాడ
 సభయపక్షమువారి కుగ్రవైరఁబు
 త్రిభువనంబెఱుంగఁగఁ దెల్లమినగును. ”
 .....

విదురుండు ధర్మజుడోడైచుట

అని పెక్కుమాటలు సతినఁబ్రార్థించి
 చెప్పిన, వినకున్నఁజేసి యావిదురుఁ
 డప్పుడు ధృతిరాష్ట్రసనుమతంబునను
 బోయె సంద్రప్రస్థపురవరంబునకు.
 నాయెడ ధర్మజు¹ వారిని భీమునిని
 విజయునిఁ గవలను వేడుకఁజూచి,
 నిజమతిఁజెంతించి నెఱిధర్మజునకు
 భయభక్తియుక్తితోఁ బరఁగనిట్లనియె :
 “ జయమెనీకును నరేశ్వర, మిక్కిలియును
 పుణ్యాత్ముడవు గుణాంబుధివి లోకమున
 గణ్యయశుండవు కారుణ్యసిధివి

1. ద్యూతాహ్వనమునకై విదురుండుపోయినపుడు, పాండవులయొద్ద కృష్ణుండున్నట్లు వ్రాయుట, వ్యాస నన్నయ భారతవిరుద్ధము.

నీకును నేనుంబు నెఱయ నెయ్యెడను
 ఆకల్పముగ్గఁ” నన్న నాధర్మజుండు
 పదురునిఁబూజించి వేడ్కనట్లనియెః
 “పదవినున్నారము పరఁగినదఱము ;
 నీవువచ్చినపని యెఱిగింపునాకు
 నీవేళ.” యన నతఁడిట్లనిపలికెః
 “తనసభఁజూడ జూదంబాడ నీవు
 చనుదేరఁ బుత్రైంచెఁ జయ్యన నన్ను.”
 అనుటయు ధర్మజుండఁబుచ్చించి
 పనిపడి ధృతరాష్ట్రునిపంపు మాకిపుగు
 చేయక పోరాదు చెననియింకనుచు
 నాయతవిధియుక్తుడై క్షుణ్ణుంబునను
 అనుజులుఁ దానును ఆద్రౌపదియును
 ఘనుఁడధౌమ్యుండఁబడిగా బుధశ్రేణి
 యేతేర నిభపురికేగ నెయ్యమున.
 నాతఁటి భీష్మ ద్రోణాచార్యు శయ్యఁ
 గృవుని నశ్వత్థామఁ గీర్తి భానుజునిఁ
 దపన తేజునిను మోధను భక్తిఁజూచి,
 యాసభాస్థలియందు నాధృతరాష్ట్రు
 భాసురయశుని¹ బ్రతాపవర్తనుని
 గనుఁగొనఁ దారకాగణములలోన
 నొసరిన రోహిణీయుత సుధాకిరణుఁ
 దుండినకై వడి నొప్పు గాంధారి
 పుండరీకాక్షి సుపూర్ణేందువదన
 తోడుగ సుఖలీలదొరయంగనున్న
 ప్రోడను రాజవ్యభుంగవుఁ జూచి

దండప్రమాణంబు తగినాచరించి
నిండినభక్తితో నెఱిమందుతఱిని

.....

.....

ఇందించరాక్షిని నిభరాజగమనఁ
గుండేందురుచిని సద్గుణగణ్యుల
నలిసీలవేణిని నబ్జసంభవుఁడు
చెలుపుగా జగములఁ జిత్తంబుగాను
శృంగారలక్ష్మిగాఁ జేసె నేనువు ;
నాఁగికిమైన యాయంగలనాబోల
సతులులేరని చాలసన్నతినేయు
చతురశముప్పై నాసమయంబునందు.

*

అంతఁ బొండవులును నాదినంబుననె
సంతోషచిత్తులై సంత్రమంబునను
అసీనులై యున్న యాసమయమున
నాసుయోధనుఁడు దా సప్రతిస్థితియె :
“ధర్మనందన, నీకు దాక్షిణ్యనిధికి
ధర్మవర్తన వినోదంబు జూదంబు ;
అడుద ” మనవుడు నతఁడునిట్లనియె :
“ నోడక జూదమిట్లొగి నాడవలదు ;
జూదంబు వాదంబు సుజనభేదంబు ;

.....

ఇదిదోషమాడంగ నేపారవినుము
పదహీనులగుదురు బహుళదుఃఖములఁ
బొందుచుండుదురు భూభువసంబునందు.
నందందు ధరణి మాయాద్యూహమునను
అడరంగఁ బాతకంబుండు సూనవులు ;
ఎడర ధర్మద్యూత మిరవొడిఁజేయ

ధర్మంబుగలుగును దత్తార్థముగను
నిర్మలమతినిని నెఱిచేవలుండు
చెప్పినాఁ.”డన యుధిష్ఠిరునకు శకుని
యప్పుడిట్లనియె నాహ్లాదంబుతోడ :
“ నిందింపఁదగునయ్య, నీకుజూదంబు !
తెందును బలవంతు లీతరులగెలుతు-
రియ్య, జూదంబునీవాడలేవేని
చయ్యనఁ గదలుము శాంతంబునందు.”
నన ధర్మజుండును నతనికిట్లనియె :

ధర్మరాజు శకునితోజూదమాడుట

“ మునుకొని బలవంతు మునుసభాస్థలిని
జూదమాడంగను సౌలవశపిలువ
నాదట నాడక యటుచననగునె ! ”
యనుచుఁ గర్తము దన్నునటుచుట్టుకొనఁగ
విసయోక్తులందును వేడ్కనిట్లనియె :
“ ఎవ్వరు నాతోడ నిటుజూదమాడ
నివ్వేళఁ బూనుదు రిటచెప్పఁ ? ” డనిన
రాజరాజకిరీటరత్నంబు ధర్మ
రాజునకును గురురాజు తాఁబలికె :
“ మామామ శకుని ప్రేమమున నీతోడ
నేమంబులందును, నెత్తంబులాడు ;
నొడ్డిసధనమెల్ల నొనర నేనిత్తు
దొడ్డగా నాడుము దురితవిదూర. ”
అని తనచేతిరత్న భరణంబు
గొని యొడ్డినను జంద్రకులధర్మజుండు
దివ్యభూషణము వార్ధిసముద్భవంబు
భవ్యంబుగానొడ్డి పరఁగి యుండగను,

గుగు భీష్మ కృప శల్య కుంభజపుత్ర
 సరసిజహితసూను సాబలాదులును
 ధృతరాష్ట్రవిదురులు జేజంబునందు
 ధృతిజూచుచుండిగి తెరలకయచట.
 బద్ధమత్సరుడై ప్రభావంబునందు
 సిద్ధంబుగా యుధిష్ఠిరూడు నయ్యెడను
 గనకనిష్కంబులు, ఘనపురంబులును,
 అనుపమ దివ్యవస్త్రానీకములును,
 మరకత హరినీలమణి పద్మరాగ
 వరపత్ర మాక్తిక వైడూర్య పుష్క-
 రాగ గోమేధిక రత్న ప్రవాళ
 నాగేంద్రమణులు, భాండాగారములును,
 గలిత పంచద్రోణ కాంచనసహిత
 1 సలినమందిరపూర్ణ సవనిధానములు,
 మాణిక్య కింకిణీమాలికానేక
 బాణ తనుత్రాణ బహురూపములును,
 ధన్యవరూధయూధములు, సువర్ణ
 మాన్యఘంటాధ్వజ మదసింధురములు,
 సమిత వినూత్న రత్నాభరణములు,
 గమనీయ నిజసభాగ్ర సమగ్రపాత్ర
 పాణులై యొప్పెడు పరిచారకులును,
 క్షోణీధరారాతి సుతునకు చిత్ర
 .....
 .....
 అజ మేష గో మహిషానీకములును,
 రజత పాత్రంబులు, రత్నాంబరములు,

నొక్కొక్కయొడ్డున నోడిసె, జూచి
 తక్కక విదురుండు ధర్మనూనునకు
 వగచి యాధృతరాష్ట్రవసుధేశుకనియె :
 “ జగతియందును గురుత్వాతలేశ్వరుడు
 దోషంబులకుఁబుట్ట దుర్నిమిత్తములు
 ఘోషతోఁబుట్టెను గోచరంబుగను.
 దశదిశలను సుకృతమునొందినట్టి
 శశివంశజుడైన శంతనుచక్ర-
 వర్తికులంబున వసుమతియందుఁ
 గీర్తిపొందని కురుక్షితిపతిపుట్ట
 సకలపాపంబులు సంభవంబొందె ;
 బ్రకిటితముగ మీఁద వ్రశయంబుతోచుఁ ;
 గులమునకును నెగ్గు గొనకొనపుట్టు
 నిలలోన నిప్పడే యీతనికతన.
 కులనాశకుండగు దుర్గుణుని దుర్మదుని
 వలదనివారించి వంశరక్షణము
 చేయఁగానగు సంచుఁ జెప్పెశుక్రుండు.
 పాయక యటుగాన, పాలించుకులము ;
 యదు వృష్ణివీరులు వారి నియోగించి
 ముదమునఁ దమకులంబునకును మిగుల
 దూషకుండగు కంసుఁ దునిమించి శౌర్య
 భూషణులైరి భూభువనమెఱుంగ.
 వాసవసుతు ధర్మవర్తనుఁ బనిచి .
 రాశి జూదము నివారణముగావింపు ;
 జనవిగ్రహము మాన్చి సత్ప్రధానులకు
 సనుకూల మొనరించు మద్భుతంబుగను ;
 మనుజాధముని దుష్టమానసు శతుని
 ఘనబహిష్కృతుఁ బాపకలితు దుర్తార్థు

నీతిదూరుని లోకినిందితుఁ గుజును
 జాతరోషుని దురాచారుఁ గ్రూరాత్ము
 దుర్యోధనుని దుర్మదుని నివారించి
 యాగ్యసమ్మతమున సస్వయంబెల్ల
 రక్షించు; దగఁబొందురాజనందనుల
 లక్షణజ్ఞుల సముల్లాసశత్రులను
 ధీరుల మన్నించి ధృతరాష్ట్ర, నీవు
 ధారుణిఁబాలించు ధర్మమార్గమున.
 వినుము శృంగార-బువ్వెఁగొసఁయున్న
 ఘనసముత్తుంగ ప్రగల్భద్రుమముల
 సంగారమునకై గయంబునఁగాల్చు
 వెంగల్చికై వడి వీఁగికింతయును
 సమకట్టె లోభ వశంబునఁ జాల
 కుమతి నీతనయుండు కరుకులేశ్వరుండు
 పొందునందనులను బరఁగఁగల్గవము
 నొందొండ.....
 అసమసాహసులతో నాజినేయంగ
 మసలుచునున్నాఁడు మదమునఁగదిసి.
 తరమొంగక ప్రల్లదంబున వీడు
 మొఱయుచునున్నాఁడు మొక్కలంబునను.
 కురుకులక్షయకారి గుణవిహీనుండు
 దూరితాత్ముఁ డీతఁడె దొలుతవారించి
 సృష్టిత, యిఁగనుపేక్షింపక నీవు
 దృష్టంబుగా చూచు తెలివి జూదంబు
 బుద్ధిగా. " దసవును బుత్రమోహమున
 సిద్ధంబుగా నొందు నేయంగలేక
 యూరక ధృతరాష్ట్రుఁడుండె జిత్తమున;
 నారము పదురుండు నాసుయోధనుని-

విదురుఁడు దుర్యోధనుని దూషించుట

తోడనే పలికె నుద్ధరచాద్రమునను :
 “ ఓడక దుష్కర్తికొడిగట్టినట్టి
 పాతకుండపు ; గుణప్రకరశూన్యుడవు ;
 నీతిదూరుండవు నిందితాత్ముడవు ;
 అన్యాయమున జూడమాడెదవేల !
 మాన్యులు బుధశిరోమణులు దూషింప.
 ప్రకటసౌబలుని మాయాద్యూతమునను
 సకలభూపాలైకచక్రేశులైన
 పాండుకుమారుల బహుళసంపదలు
 దుండగంబున నీవు తొలుతగైకొనిన
 నవ్వరా నిన్ను నానాజనంబులును !
 మవ్వమిగా. ” నన్న మఱి సుయోధనుఁడు
 విదురునకలిగి యావేళ నిట్లనియె :
 “ ఎదిరితలంపు నీవెఱుంగవేమియును ;
 బరులగుణంబులు పలుమాఱు నీవు
 వరుసఁ గీర్తింతువు వాచానురక్తిఁ ;
 బగఁగ పాండవపక్షపాతివి ; కపట
 నిరశుండవై మహాస్థిరత్వమునఁ
 గుడిచినయింటికే కుఱుచదలంచి
 యెడపక దోషంబు లెపునుఁజేసెదవు ;
 1 క్రూరోకగముఖుఁగి గొనరక నీవు —
 ఆరయఁగా విఘ్నమాచరించెదవు ;
 పరులసంపద సుఖోపాయంబునందు
 వెరవారఁ గొనుట భూవిభులకు నెల్ల

1. ఉత్పంగతలమునం దుగ్రవిషారగంబున్నట్లు నీవు మాయొద్దనునికి, అని నన్నయ.

నైజంబుగాదె నానాప్రకారమున !
 భూజననత, నాకు బుద్ధులీరుయును
 జెప్పకుండుము నుచిచేసెద నిన్ను ;
 నెప్పుడు ధర్మజుహిత మిహోరుదువు. ”
 అనునయోధనునకు నాపదురుండు
 కనలి యిట్లనెయెను గడియదూషించి :
 “ చెడుబుద్ధి నీకునుజెప్పిగివారి
 నెడమాటలే వినివేళిరాక,
 మూయట్టివారలమాట న వినిరాగ
 నీయట్టివారలు నేర్తు నీ యెందు !
 కొంకక నీయట్టివారహీనునకును
 బింకపుమాటలే ప్రియములైయుండు ;
 నీకు బ్రియంబుగా నెరవైనమాట
 నాకునాడరాదు న్యాయంబుమాస.
 పగగొని తమతోడ బలమాలగూర్చి
 తెగి లేజమునఁబోరి ధీరులనరులు
 రాజుల జయమునరప్పింతురెందఁ
 దేజంబు గీర్తియు స్మరియును మిగుల.
 నాతలనెవ్వరు సగకుండ రాజు,
 నీతిచెప్పితి నిదనీకింపుగాదు ;
 పథ్యంబుగాఁగొనరు పాపమానసులు
 తథ్యంబుగా సభ్యతలు పల్కినను.
 ప్రియ భాషణమింప ప్రియము నేయుదురు
 నయవిపరీతులు ¹ వినాశ కాయువులు.
 కాన సజ్జనులు దుష్కార్యవంతులకు
 నేనాటఁ జెప్పగు హితబుద్ధులెల్ల.

1. క్షీణాయుష్కులనునర్థము లో నపశబ్దముఁ బ్రయోగించియుండును.

మొదల సప్రియములై మునుకొనితోచి
 తుది 1 బ్రీయంబులగు హితములు.
 తరువులెక్కంగను దామలు వలయు;
 దెరలక నదులీదఁ దెప్పలుచుయు;
 సమరులకై స సహాయంబువలయు
 రనుణులొందరులకు 2 రాజతత్తముల.
 ఎంతబుద్ధులు నీకు నొందుఁజెప్పినను
 సంతయు నీకును సప్రియంబయ్యె.
 చిత్తయశుండు విచిత్రవీర్యునకుఁ
 బుత్తుండ నీతివిస్ఫురితశీలఁడను;
 సన్ననాదరము మిన్న నీ చేసి కిసిసి
 యెన్నిదుర్భాషణ లెగసియాపితివి!
 తర మెఱుంగక పాంచుతనయులతోడ
 దొరయసి జగదంబు తుదిజేసుకొంటి.
 బ్రదుకుదుగాకేమి ప్రాణంబుతోడ;
 గొదలేదు నీబుద్ధి కుంభినియందు. ”
 అనిపిదురుడు పిరిలా నుండగుచు
 జననాయకుని సభాస్థలినుండుతఱిని,
 శకుని ధర్మజునితో సరిపెట్టెనయె :
 “ సకలసంపదలును నరవి నోపితివి ;
 రాజశేఖర, ధర్మరాజు, రాజాధి
 రాజు, రాజశశాంక, రాజామరేశ,
 యింక నేమిటినొడ్డి ముపుడు జూదంబు
 శంకింపకాడుదు సంభ్రమంబునను ? ”
 అనిన ధర్మతనూజుఁ డవనీతలంబు
 శనిరంగనొడ్డి యాతనితోడ ననియె :

ధర్మక్షేత్రండు సర్వస్వము నోడుట

“ దేవతాసీమలు దీపించువిప్రు
భూవలయంబును బుధపురంబులును
గుడ్డవృత్తులుండక గుంభినియెల్ల
దొడ్డుగాఁగైకొను దోరంబుగాను
ఈజూదమాడి నేనిప్పుడోడినను
రాజితంబుగ.” నన్న రయమున శకుని
ధర్మజతోడ జూదంబాడి గలిచి
పెర్కితోఁగైకొనఁ బృథ్విశలంబు.
వెండియు నొడ్డిన, విపుల్వాహులను
మండలాధిపుల సామంతభృత్యులను
దమ్ముల సత్వంతిధర్మవర్తనుల
సమ్మదచిత్తుల సాహసాధికుల
నభిమానపరువుల సంక్రతేజులను
బ్రభుశేఖరుల జగత్ప్రఖ్యాతియశుల
సత్కవాక్యుల నాదిజగదీశసింధుల
సత్కృత్తముల సుగుణాంబురాసులను
బవమాననందనుఁ బర్జన్యసుతుని
గవలను నోడఁ దక్కి శధర్మసుతుఁడు.
వివరింపఁ దన్నును వేగంబయోడఁ
దవిలి యందంద ద్మాతవ్యసనమున.
ఆవేళ శకునియు యనునందనునకు
భావించి పలికెను బటుశతత్యమున :
“ ఓరాజశేఖర, యోధర్మతనయ,
వారకయోడితి పలయునర్థములు ;
కమలాక్షి పాంచాలకన్యః పాప
రమణీయ సంపూర్ణరాజు బాస్య

నలువొప్ప నీదుధనంబు కావునను
 దలవొక యొడ్డి జూదంబాడు. ” మనస
 ‘నవురాక’ యని జూదమాడి ధర్మజూడు
 ధవళగోచర సాధ్య ద్రావదినోడ.
 నెసనోడి మిక్కిలి ¹ వికలాత్ముడగుచు
 నసహాయుడై దుఃఖమధికిమై యొదవ
 హరి మాంససాంభోరుహమునందు నిలిపి
 తెరిలకి సర్వంబు దృఢముగాఁదలచి
 పాండినాగ్రజాడంతఁ బరతత్త్వబుద్ధి
 నుండంగి, శృపుఁడును నొగి గుంధజండు
 గాంగేయుఁడును గుణాకరు ధర్మమతుని
 నాంగికిఁ గనుగొని యధికశోకి ముఁగ
 నద్దయుఁబోలుచు నదినుండి గంత
 నెద్దియునసలేకి హీనస్వరముల.
 విదురుఁడు మిక్కిలి విముఖుడై కిలగి
 మదిలోన శోకాగ్ని మున్నుడై యుండె.
 ఆసథ వాకు బాష్పాబుపూరిములు
 వే సముద్రముధంగి వెల్లియెసగుడఁ
 గుపితగుఃఖముల నెక్కినియుండిరపుడు
 లపుడు భూతాక్రోశమయ్యె నయ్యెడను ;
 అకటయుఁ గర్ణుఁడు నాశెకుసియును
 అగణితదుర్గుణుడైనైంధపుండు
 దురితశరీరుండు దుశ్శాసనుండుఁ
 బరమానురాగులై బలసియిందొరుల
 మొగములుచూచుచు ముచ్చటలాడి
 సగుచుండిరచట నానాప్రకారముల.

ధృతరాష్ట్రుడును సభదిక్కున రచము
 సతిభంగి విదురుని సడిగ గ్రక్కునను :
 “ఎవ్వరేమివిధంబు లిటయోడి పినప
 నెవ్వరోడిరి? నాకు నెఱింగింపు.” మనిన
 సన్నరపతితోడ నతఁడిట్టులనియె :
 “సన్న, యీశకుని మాయాద్యూశమునను
 నకలార్థములునోడె శమచనందనుడు.
 1 వికలులై పాండుభూవిభుతనూభవులు
 దీనతనున్నారు తెలివిలేకను
 మానుగా.” సమచుఁ గ్రమ్మఁ జెప్పుచుండ
 నావేళఁ గురుపతి హర్షంబుతోడఁ
 బావనమత్తులైన పాండు 2 నినుతలు
 దానులగాగల్గి తారతమ్యంబు
 వాసి దలంచక వరుససిట్లనియె :
 “వరపుల్లఁగలిసి నివాసంబుదుడువఁ
 దరభాక్షిఁ దస్వంగి ద్రావదినిభుజు
 వేగంబై నోతెమ్ము విదుర, నీ.” వినిన
 నాగుణాంభోరాశి మతనిక్కిట్లనియె :
 “నీనిమరతికును నీపాపమునకుఁ
 గానంగఁజాలుదు కష్టవర్తనము ;
 దుర్జనుండవు మహాదుఃఖదేహుండవు
 వర్జించు నిన్ను నైశ్వర్యంబు ; మీఁదఁ
 జెడుదువు నీవును సిద్ధంబుగాను.
 పుడమియేలెను పాండుపుత్రుల సాధ్వీ
 యగుద్రావదిని నేలయవమానమిపుడు
 తెగువఁ జేసెనపు ధాత్రీకులుదిట్ట!

పాండవేయులమ్మి సరంగగైకొంటి
 దుండగంబున సృపస్తోమంబు నగంగ.
 ప్రకటంబుగా నిట్టిపాపస్వభావు
 శకునిమాటలు వినజనునె నీకెందు !
 ఈజూదమున నీకు నెగులుపుట
 నీజగంబున. ” నన్న నేచి యంశటను
 దుర్యోధనుడు మహాదుర్తదాంధుడు
 కార్యజ్ఞుని ప్రాతికామికిట్లనియె :

ద్రాపదినిదోడ్చేర దుర్యోధనుడు ప్రాతికామిసంపుట

“ విదురుడెప్పుడు పాండవేయులమెచ్చి
 మొదలనుండియు బక్షిమునఁజరియించు ;
 వెఱచు ; నీవేని యావెలది ద్రాపదినిఁ
 దత్తితోడఁ దోలెమ్ము శకునిక. ” యనినఁ
 ప్రాతికామిని ద్రాపదికినిట్లనియె :

“ నాతి, నీవతి ధర్మనందనుఁ డివుడు
 ధార్తరాష్ట్రునకు జూదంబొడి మిగుల
 మూర్తిశోషిల్లఁ దమ్ములఁ దన్ను నిన్ను
 సర్వార్థముల నోడ జగమెల్లనెఱుంగ.
 దుర్వివేకిమున నాదుర్యోధనుడు
 నిన్నుదోడ్చెనునీ సింహరత్వమున
 నన్నుబులెంచెను ¹ నదురకి రమ్ము. ”

అనుటయు బాంచాలి యతిసికిట్లనియె :

“ మునుకొని యేయుగంబులయందునైన

భార్యనోడినయట్టిధర్త దాంగలఁడె !

యార్యోక్తిగానియీయాలాపమిపుడు

విసనపూర్వంబయ్యె విశ్వధారుణిని ;
 జెనసి ధర్మజుడిట్లు చేయువాడొక్కొ !
 మును ననునోడి దుర్మదవృత్తితోడ (?)
 ననునోటువగుట మెన్నఁగ నీదిసిజమే !
 కల్లయో ! ” యనుచును గడుసంశయమున
 నెల్లగాసికి మఱియిట్లుసలలికె : (?)
 “ ధర్మనందనుని మోదంబుతో నడిగి
 పేర్చి దత్తుభక్తును బెంపదీపింపఁ
 దోకొని పో. ” మన్న న్ని వాడునరిగి
 ప్రాటంబైన ద్రాపదిపల్కులెల్ల
 ధర్మనందనున కెంతయు నెఱఁగింప,
 ధర్మదేవతను జిత్తమునందు నలిపి
 యధికచింతాక్రాంతుడై యుండుటయును,
 అధముండు దుర్మార్గుడగు సుయోధనుడు
 ప్రాతికామికి నతిత్వరత నిట్లనియె :
 “ నీశతీ సభవారిందఱు నెఱుంగ
 ద్రాపదిదోడ్కొని కడయోరమ్ము
 నైపుణ్యమున. ” నన్న నలి వాడునరిగి
 పాంచాలితోడఁ గప్పక యిట్టునియె :
 “ జంచలతోచన, శమననందనుని
 నడిగితి ; సభవారు నటవిచారించి
 పడి నిన్నుదోడ్కొని వరుస రమ్మనుచు
 నన్నుబుత్తెందిరి నలినాక్షి ! ” యనిన
 నున్నయాద్రాపదియును దలపోసి
 దుర్మార్గుడై నట్టి దుర్యోధనుండు
 ధర్మబుడప్పితలపునకపుడు
 ధర్మనందను సమృతిమునకు వెఱచి,
 ధర్మస్వరూప యాద్రాపది కడఁగి

యేకవస్త్రముగట్టి యెంతయుఁ జాల
 శోకాకులతనొంది చుటచుటమనుచుఁ
 గబరీభరముజాఱఁ గన్నీరుగాఱ
 సొబగుదేహముగఁద శూన్యతపొంద
 వాలెఱయెండ భావముదూలియుండ
 భీతిమిక్కిలిపట్టఁ బెనుదగదొట్టఁ
 జెమటమేనునెఱుట్టఁ జింతనాఁబుట్ట
 భ్రమచుట్టుచుట్ట నాపద్దాయతాక్షి
 యరిగి యాకురువృద్ధునాస్థానమునను
 దరలత్వముననుండ ద్రాపది; యంతఁ
 బొందునందనులు ద్రాపదిఁజూడలేక
 నిండినలజ్జతో నిబిడనుఃఖముల
 మోముదమ్ములు వాంచి ముఖముద్రలు పడ
 నేమియు ససలేక యిట్లున్నయెడను,
 బొండవేయుల దైవ్యభావంబు చూచి
 నిండినమదిఁ గురువృషకులోత్తముఁడు
 సహజస్ఫురదైన దుశ్శాసనుఁ బిలిచి
 బహుమానమొసరించి భక్తినిట్లసయె :
 “ ఎఱుక యించుకోలేక యీప్రాణికాని
 వెఱచు భీమాసకుఁడు ; వేడ్క నీవేగి
 ద్రాపదిఁ గోలెమ్ము తల్ క్షణంబునను

దుశ్శాసనుఁడు ద్రాపదినిఁ దలవట్టి యీడ్చుకొనివచ్చుట

ఏపారి.” ససవుడు నెంతయు సతఁడు
 చనియెను ముదమున సంభ్రమంబునను.
 మునుకొని యంతట ముగిద్రాపదియును
 దురితాత్ముడై నట్టి దుశ్శాసనుఁడు
 విరసుడై గొనిపోవ వే వచ్చుటఁజిగి

గాంధారికడ కేగె గె గడుభయంబునను,
 బంధుర సద్గుణాధరణయైసటి
 యాకృష్ణపిఱుడున నరిగియిట్లనియె :
 “ నేకచిత్తమున నీవెచటికేగెదవు ?
 కొంకక చనుదెమ్ము కురురాజనధకు
 శంకింప ; కున్నతి శిశుసజాదమున
 ధర్మపందనుడును దను నన్ను దనకు
 కూర్మిసోదరులను గొనకొనయోడ ;
 నలివేడి, కురుపటియర్థంబువైతి ;
 వలయక యేతెమ్ము హర్షంబుతోడ.”
 ననుచు డాయగవచ్చుటంతయుఁ జూచి
 పనజాక్షి ద్రాపది వానితోననియె :
 “ నేనురజస్వల ; నేకవస్త్రంబు
 పూని కట్టినదానఁ ; బుణ్యచంద్ర ;
 ననుముట్టఁగా నికు న్యాయంబుగాదు ;
 గొనకొన యొక్కింతగుణము గ్రహించు ;
 మానాభిమానంబు మదిలోన విడిచి
 మానిత కురువృద్ధిమండలేశ్వరుల
 ఘనసభాస్థలికెల్లు కడఁగిరానేర్తు ? ”
 : నిన ద్రాపదితోడ సతఁడిట్లులనియె :
 “ ఏకవస్త్రంబు నీ విఁకఁగట్టితేమి !
 యేకవస్త్రముఁ గట్ట కిఁకనుండితేమి !
 యేకాత్మతోడ నీవేఁగుదెమ్మిఘాదు ;
 రాకున్న నన్ను సరింభంబుతోడ
 బలవంతమునఁ దత్సభాన్థలంబునకు
 నెలమిఁ గొంచునుబోదు నదిసశ్చయంబు.”
 అనవుడు ద్రాపది యతనితోఁబలికె :
 “ విను, ధర్మమంగ్గంబు వివరింపు ; నన్ను

మును ¹ బలాత్కారమునను గొనిపోవఁ
జనునె నీకును రాజసభలోపలికిని!”

అంచునుబలికిన, నాగ్రహంబునను
పంచనలేక దుర్వారసత్వమున
దురితశరీరుండు దుశ్శాసనుండు

శరుణి నుత్తమసాధ్వీ ద్రాపదీ దేవి
సతిరాజసూయమహాధ్వరాంతమునఁ

జతురావబృథమున జగతీను రేంద్ర
వేదమంత్ర పవిత్ర విమలోదకములఁ

బ్రోదిఁ బావసములై పోలుపారునట్టి
యసమాసఘోషిరోరుహంబులదాసఁ

దలవట్టి యీడ్చి యుద్ధండతఁ దెచ్చె
నోడక సభకు నార్యులు చింతనోడఁ

జూడంగ సభకినిమృగవృత్తి మీఱఁ
గాలిఁదూలినయట్టి కలితఁ లాక

వోలె దుశ్శాసనుభూరిహస్తమునఁ
బట్టంగఁబడి కృష్ణ ² పటుకీరవాణి

నెట్టన భీతితో నెఱిగె గర్లశకుని
సైంధవ కురురాజ సభకు నేతెంచి

బంధురకోప నిర్భరలజ్జలందు
నాసభవారికి సప్రక్షిప్తసయై :

“ రాశికిక్కిన ధర్మరాజు ధన్యుండు
దైవయోగమునజూడఁబున ³ నొడ్డి

భావింప నటయోటుపడియుండుఁగాక ;
ధర్మంబుదప్పునే శనువుపోయినను !

ధర్మాత్ములార, సత్యవ్రతులార,

1. బలాత్కారమున. 2. పటిర్లవణి. 3. నోడి. (మా)

సాహసాధికులార, సభవారు వినుడు ;
 ద్రోహియైనట్టి యీదుశ్వాసనుండు
 పాతకుడై రోషభాషణలాడి
 నీతిదప్పి త్రిలోకనిందితుడగుచు
 దలవట్టి యీడ్చుక తద్దయువచ్చె ;
 దలఁపంగ నీది యుచితంబు కాదనె
 యూరకయుండుట యుద్వృద్ధులై !
 యారయ నోకరుణాంభోధులార ! ”
 యని ‘ భరతాస్వయం బతిసంద్యమయ్యె ;
 ననుమాన మింతలే ; ’ దశశ్లోకములచే,
 భయమందె ద్రావడి పర్యేందువదన.
 రయమున సపుడు నీరజలోచనుండు
 కరుణించి ద్రాపడి గడుసంభ్రమమున
 సరసి రక్షింపంగ నాత్మలోడిలచే,
 అపుడు త్రిలోకజయప్రతాపము
 నుపమవర్తింపుచునుండెను పాండవ-
 రాజసందనుల పరాజయంబెల్ల
 రాజితారుణనేత్ర రాజీచములను
 వీక్షింపుచుండిన వెలదిఁ బద్మాక్షి
 నీక్షించి దుఃఖించి యెంతయుఁగనలి
 పాండవాగ్రజునితోఁ బవనజుండనియె :
 “ కొండలఁజూలిన కుంజరంబులను
 జవహయంబుల రత్ననమదయంబులను
 వివిధభూషణ వస్త్రవిసరంబు ధనము
 స్వర్ణసామ్రాజ్యంబు సకలార్థములను
 బర్యేందువదనల భాణాయుధముల
 నొగి మమ్ము నోడిన నోడితిగాక,
 యుగణితింబైన మాయాద్యూతిమునను

లంచితశుకవాణి సలిసేలవేణిఁ
 బాంచాలి నోడంగఁబాడియే నీకు !
 శకునికైతన మాత్మఁ జాలంగ నెఱిగి
 ప్రకటిశింబై న మాయాద్యూతమాడి
 వేగ సధర్మప్రవృత్తుండవైతి
 వా మోక్తులెఱింగి యధిప, నీబాహు
 గాహంబునయంగఁదగు నీక్షణంబు
 యూహించి. ” యనవుడు నొసగ భీమునకు
 నర్జునుఁడనయఁ బ్రియాలాపములను :
 “ సర్వగాఢాశ సునీతిమానసుఁడు
 ధర్మశినుఁజుండు ధర్మవర్మనుఁడు
 ధర్మంబునప్పిసి, ధర్మతీతలంబు
 శిల్లడిల్లును ; రసాతలమునఁ వినియఁ ;
 బెల్లగిల్లును మహాపుధివీధిములు ;
 కమతలంబుముఁగు ; దిగ్గజములు మ్రొగ్గుఁ ;
 గమలాత్మచంద్రులగతులు గీడ్వడును.
 తగిలి సుహృద్ద్యూతధర్మయుద్ధముఁ
 బగిలునచే నోటునడియఁ గావునను,
 గురుల ధర్మాత్ములఁ గోపింపఁదగునె !
 ధగిణి శూరులకును దర్శింపఁమాడ ;
 దైవికమునను జూడంబాడి యోడఁ
 బ్రాప్త్యామతియైన వాండవాగ్రజుఁడు. ”
 అనెను శోకాక్రాంతులగు పాండవులను,
 పనితద్రాపకఁ జూచి పగిది మిక్కిలిని

వికర్ణనార్యవచనములు

అనయ భక్తి పీర్ణుడార్జునులతోడ :
 “ ఘోరగద్దోహి దుష్కర్మతత్పరుఁడు

దుశ్శాసనుడు, దురాత్ముడును మోధనుడు

దుశ్శాస¹ నస్తులై దుష్ట² వర్తనలఁ

బాండవేయులను ద్రాపిదిని నీధంగి

నొండొండయవమాస మొసరింపుచుండఁ

బెంపుతో మీగ లుపేక్షింపఁదగునె !

సంపూర్ణచిత్తులు సభికు లుత్తములు

గాంగేయ ధృతరాష్ట్ర కలశజ కృపులు

సింగితజ్ఞులు లోకహితదయాపరులు

పలుకకయుండఁగ³ భావ్యమా మీకుఁ !

దలఁపఁ దక్కినసభాస్థలిలోనివారు

మహిత కామక్రోధ మదలోధములను

మహిలోనఁదక్కి నిర్మలచిత్తులగుదు

సధి³ధర్మము వలకుఁ దళిలంబునెఱుంగ ;

బుధనుతులార, సత్పుణ్యాత్ములార,

మీరూరికుండిన మెఱసి యేనొకటి

కోరి ధర్మంబుగైకొని యెఱింగింతు ;

‘పరికింప జూదంబుఁ పానంబు వేట

పరుషోక్తులును బహుభక్షణాసక్తి

.....

.....

ధాగుణి ధర్మంబుదప్పి వర్తిలు

వారికృత్యంబులు వర్ణింపఁదగుదు ;

మాయజూదంబున మఱియొడ్డినట్టి

యాయుధిష్ఠిరునకు ననిలజపార్థ

నకుల సహజేవ నరవరేణ్యులకుఁ

బ్రకటిత సత్కులభామయైనట్టి

పాంచాతీఁ గల్వాణిఁ బణముగానొడై
నంచినబుగ ¹ నొకఁ ; డట్టిద్రాపదిని
ధర్మవర్తనిఁ బుణ్యతరుణీలలామ
నిర్మలమానస నీరజపాణి
బింబాధరోష్ఠిఁ బుష్పిణి నేకవస్త్రుఁ
గంబుకఁదిని నధిక క్రోధమునను
దక్కఁక యీసభాస్థలములోఁపలికి
నక్కట! తో నేరనర్హమా? " యనిన
నావికర్షుని నలుకలన్నియు వినఁగ
నోపక కర్ణుడత్యుగ్రుడై పలికె :

క ర్ణు డు వి క ర్ణు నిఁ గి ని యు ట

“ కూరున్మధు లధికలు గుణవంశులెంద,
వరుసతోడుతఁ బిన్న వానికి నీకు
నెట్టిమాటలువల్క నేమికారణము?
నెట్టికాంబుగ దయానిపుణత్వమునను.
ద్రాపని ² యత్యంతధర్మచరిత్ర
యేపార సనిపల్కి, తీవు నెయ్యమున;
శమనతనూజుండు సకలలక్ష్మణును
గ్రమమున నోశుచోఁ గాంశఁ బాంచాలి
నేటికినోడె మహీస్థలంబెఱుఁగ!
మాటికి నెటునెట్టిమాటలు మాను;
'యేకవస్త్రముతోడియేణాక్షి దీసి
నీకొలుపునకుఁ దా మేధంగులందు
రప్పించినా! నిదికాద్రంబుతోడఁ
నప్పజేసితి. ' రసి తడయకాడితివి;

1. గాననాద్రాపదియును. (మా)

2. అధర్మవిజితయని. నన్నయ. సభా.

లోకంబులో నొకలోలతోచనకు
 నేకభర్తయొకాక, యీవధూమణికి
 నేవురుభర్తలు ! ఇతిదూషితంబు ;
 భావింప దీసిన బాధకి యిందు ;
 అట్టిదానిని విగతాంబరజేసి
 గట్టిగాఁదెచ్చిన గలుషంబులేదు. ”
 అనుచు గర్జించు దా నావికర్ణునకు
 సనుసమప్రతిభావలాకు నావేళ
 పెరిమ దుశ్శాసనులీలిచి ¹ యిట్లనియె :
 “ సరవీరవిజయుల పాండునందనుల
 వలువలు, ద్రౌపదీవస్త్రసంఘమును
 ఒలువుగా భయమంద కుగ్రంబుతోడ. ”
 ననిపించినను వాఁడు నట్లకాకనుచుఁ
 జనుదెంచినను, బాండుజననాథసుతులు
 అలఘు కూయాద్యూతమందున నోడి
 బలిమియేమియులేక పై వస్త్రతతులు
 మునుబెట్టి యాసభమ్రాల నుండుటయుఁ,
 జెనసి యుద్ధతి దుస్సనేనుండు ద్రుపద-
 రాజతనూభవ రాజితాంబరము
 రాజసంబున నొల్వ రమణ డిగ్గజిన,

ద్రౌపదీమానసంరక్షణము

నావేళ ద్రౌపది యతిభీతినొంది
 భావజనకుని బద్ధలోచనునిఁ
 గరిరాజవరదుని గారుణ్యనిధిని
 బరమాత్మ నమ్యతు భక్తవత్సలుని

1. దుశ్శాసనుడు కర్తవ్యహర్యము.

వేదాంతశేష్యుని విమలాభిశయను
 నాదినారాయణు నాద్యంతరహితు
 సర్వభూతాత్మకు సర్వలోకేశు
 సర్వగీర్వాణాబ్జసంభవ వినుతు
 శరణాగతత్రాణు సకలకల్యాణు
 మురదైత్యహరణుఁ బ్రమోదవిస్ఫురణు
 ద్వారకాపురివాసుఁ 1 దరభితోల్లాసు
 ధీరుని రవికోటి శేజిష్టుఁ గృష్ణుఁ
 జిత్రాంబుజంబునఁ జింతించిపలికె :
 “సత్తుగా నిన్ను నే శరణువేడితిని
 ఘన మనోవాక్కాయకర్తంబులందు ;
 ననిశంబునిన్నె కా కన్యమేఱుంగ ;
 నీమహదాపద కిటనీవెదిక్కు ;
 స్వామి, సర్వేశ్వర, నత్కృపాంభోధి,
 కావంగఁ బ్రోవంగఁ గర్తవునీవు ;
 ఈవేళ నను బ్రయంబెసగ రక్షింఘ ;
 భద్రేభవరద, యోప్రహ్లాదవరద,
 యద్రీంద్రధర, రావణానుజవరద,
 మానుగా నాయుభిమానంబు గావు
 మానితంబుగ ననుమానంబులేక.”
 అని సన్నుతించిన, హరియు సత్కృపను
 వనజాక్షి ద్రుపదభూవరతనూజకును
 అక్షయవస్త్రంబు లఖిలంబు నెఱుంగఁ
 దత్క్షణంబున నిచ్చెఁ దాత్పర్యమునను.
 అట దుస్సనేనుండు నాగ్రహంబునను
 దటుకునఁ గదిసి యాద్రాపదిచేల

పట్టియొల్వంగ, నాభామినీమణికిఁ
 బట్టుచీరలు వెలిపట్టుచీరలును
 దట్టపుఁబులిగోరుతరముచీరలును
 జాట్టుభవంతులుసారిదిచీరలును
 చెల్లాకువన్నెలుజలుగుచీరలును
 నల్లగంటుకులు సన్నంపువస్త్రములు
 కస్తూరిమళ్లును గండుచీరలును
 విస్తారముగు తమ్మివిలుచీరలును
 రుద్రాక్షవన్నెలు హుళిమైనొప్పు
 భద్రాక్షవన్నెలు బవడంపువన్నె
 గలరానులాదిగాఁగలిగినయట్టి
 లలితవస్త్రంబులెల్లను జాలఁగలిగి
 కొండలపాడవులై కుంభినిబడఁగ
 నొండొండ వస్త్రంబులొలువంగ నలసి
 యధికజ్జాపరుండై మాని పోయె
 శిథిలంబుతో దుస్సనేనుండు కఁగి.
 ఆవేళ ద్రుపదరాజాత్మకందనను
 వావిరి గుగుమహీవరునిసోదరుడు
 దుస్సనేనుడు మహాదురితవర్తనుడు
 నిస్సంశయంబున నెఱి వల్వలొలువఁ,
 గనుఁగొని భీముడాగ్రహమున నొడవి
 వనధిపైఁగినిసిన వనజాప్తకులుని
 చెలువునఁ బురములుచెనకిననాఁటి
 జలజాక్షు బొణంబుచందంబునందు
 సతిభయంకరలీల నరుణాక్షుడఁ బుచ్చు
 బ్రతిభట భయదండపాణియుఁ బోలె
 దంతసందప్త దారుణముఖుండగుచు (?)
 సంతట సభవారలందఱు వినఁగఁ

బలిక మారుతి ప్రతాపముననుప్పొంగి :

“కలబాంధవులు కురుక్షేత్రపతి చూడ
సమరరంగమున దుశ్శాసనుఁబట్టి
క్రమముతో వానివక్షస్థలిదించి
రాజిత దుధిరధారలు క్రోలిక్రోలి
తేజంబుతో వానిదేహంతరంబు
ప్రేవులుఁజేరెద భీమంబుగాను
దేవకోటులు ప్రస్తుతించె రాద్రమున ;
దెససి వానిని నెట్లునేయకుండినను,
దసరంగఁ బితృప్రపితామహులకును
దప్పినయాదురితియు నొందువాడ ;
నిప్పుడు తత్సార్థ మేనాడుమూట
సందేహమునులేదు జగతీతలమునఁ
బొందుగా.” సని నుహద్భుతశ్లోమునను
మిగులుటయును జూచి మించి యాసధను
మగఁటిమిగల కురుమండలేశ్వరుఁడు
సమితభయభ్రాంతుఁడైయుండె ; సంతి
రమణతో నాధృతిరాష్ట్రునిందంచి
పెరిమఁ బొంచాలి నుపేక్షించుచున్న
వర యోధులనుజూచి వైశంబునందు
నెల్ల వారు నెఱుంగ నెసగుహస్తములు
మొల్లముగావించి మును విదురుండు
పెద్దయెలుంగునఁ జెరసి యిట్లనియె :

విదురుని ధర్మప్రసంగము

“పెద్దలకెల్లను బృథివిలోపలను
ధర్మంబు సత్తుగాఁ దగఁ జెప్పకన్నఁ,
బేర్చి భావంబులు పెక్కులుపుట్టు ;

నీవికర్ణుడు నిర్జశ్వరగురుని
 భావంబులనుబోలు బహుళసీతులను
 బాలుడై యుండియుఁ బరమధర్మంబు
 చాలంగబలికెఁ బాంచాలిపట్టునను ;
 1 అతులితంబై నట్టి న్యాయంబుగాన
 సతనివాక్యంబు మీరిటు సేయఁదగును ;
 ధర్మజ్ఞులై సభాస్థలికిని వెళ్ళి
 ధర్మసందేహ మత్తతి నడ్గింపుడు,
 నిజము చెప్పక యున్న నిఖిలభూస్థలిని
 భజనతో సస్మృతసద్భయముల నెపుడు
 పొందుచుండుదును సత్పురుషులై మిగుల
 సిందయేమియులేక నెయ్యంబునందు ;
 ధనలోభమునను సంతతియును సభను
 సస్మృతవాక్యములాడినట్టి సభ్యులకు
 సిద్ధించుఁ బాపంబు శ్రీఘంబుగాను ;
 ఇద్ధర నీయర్థ మితిహాసములను
 వినఁబడె ; బ్రహ్మాదవిబుధాఁసుతుఁడు
 జననుతుండగు విరోచనుఁడును, ధన్యుఁ
 డగునుధన్యుఁడు, నొక్కయల్ వేణికొఱకుఁ
 దగఁ బ్రతిగ్రహము మోదంబునఁ జేయ
 నేమిపెద్దలమని యిద్దరుఁగూడి
 మోమోటమాని యిమ్ములఁబోగుచుండి
 ప్రహ్లాదుకడకేఁగి పస నుధన్యుఁడు
 నాహ్లాదచిత్తుడై యప్పుడిట్లనియె :
 “ ధర్మవిదుండవు తలఁడంగనీవు
 అరిలిమావాదమటుదీర్పవలయు ;

సజముచెప్పకయున్న నీమస్తకంబు
 త్రిజగములెఱుంగంగ దివిజాధినాథు
 కులిశంబువచ్చు ¹ నకుంతితంబుగను
 నలవుమై. " ననినఁ బ్రహ్లాదుండు వెఱచి
 కశ్యపుకడకేగి కమనీయనీర
 జాన్యుడై పల్కె యథార్థంబుగాను.
 తగవిరోచనుని సుధన్వని హంకు
 లూగిఁ ద్రొంగి గశ్యపుఁ డుదిహోక్తైబలికః
 " సాక్షిదప్పగఁజెప్పజాలినవారు
 శత్రుక్షణంబున మహీస్థలిలోన సగుణ
 పాశబద్ధులసంగఁ బరఁగుదురెందు ;
 దేశంబులందును దృఢముగా మఱియు
 సన్మాయసథలోన సతులధర్తంబు (1)
 విన్యాససథయందు వెలయదుగాన,
 ధర్తంబు సభ్యులు దప్పకుండంగ
 సర్తలమతి నెందు నెఱిఁజెప్పవలయు." ²
 ననినఁ బ్రహ్లాదుండు సత్సకీటసియెఁ :
 " దనర సుధన్వండు నాతనయుచకంబై
 సుత్రముం." డనిచెప్పియుండి మెప్పించె.
 సత్తిఁ గశ్యపుఁ డాసుధన్వండు
 సరిగిరి ప్రహ్లాదు సభినుతింపుచును
 బరసువిజ్ఞానులై పాటింఁడిమించి.
 మీరు ద్రౌపదియందు మెఱయ ధర్తంబు
 గోరి ³ సెప్పఁ." డటన్నఁ గొలుపువారెల్లఁ
 బలుకకుండిరి ; యంతఁ బాంచాలిపలికః
 " నలఘుమదీయస్వయాంసరవేశఁ

దెఱఁగొప్ప ఛప్పన్న దేశాధిపతులు
 వరుసతో గములుగావచ్చియున్నపుడు,
 పెనఁగొని విల్లెక్క పెట్టి బాణంబు
 గొనకొనితొడుగంగ గుటియేయఁబూన
 ననమధులై తేజముఁగి యందఱును
 వెస మర్చి చూడంగ, వృత్తారిసుతుఁడు
 సలవోక నావిల్లు సవలీల నెత్తి
 యెలమిఁతోడుత గుణమెక్కించి మించి
 యలఘుఁడై బాణంబులైదు సంధించి
 తలకొని మత్స్యమున త్రముపడనేసి
 నన్నుగైకొనిపోవ, నరనాథులెల్లఁ
 బన్నుగాఁ బైకొని పర్జ్యసుతుని
 బాణజాలములను భంగింపలేక
 యేఁబుగతిఁ బాటిరేపెల్లఁబొలిసి.
 నాఁటిరోపంబు మనంబుననుంచి
 పాటించకిపుడు నెపంబుసంధించి
 సకలతేజంబులుఁ జదురొప్పునన్ను
 సకలంకగతి నీదురాత్ముఁడైనట్టి
 దుస్సనేనుండతిదోషవర్తనుఁడు
 దుస్సంగి ¹ చండాలుదుర్కార్కు డిట్ట
 లవనూనమొనరించె నాగ్రహంబునను.
 ప్రవిమలయశులైన పాండునందనుల
 చెలువనై గోవిందుఁడెల్లెలసంగ
 వెలసియుండిననన్ను విరసంబునందు
 నింత నేయుదురయ్య యీసభచూడ !
 నెంతయు.” నని దుఃఖిమీఁదుచుండఁగను

ద్రౌపదిజూచి శాంతనవుడిట్లనియె :

“ఓపుణ్యసాధ్య, సీతోత్పలనేత్ర,
సీవుపల్కి సభర్త సవాక్యములను
దై నజ్జడం ధర్మతనయుడె యెఱుంగు;
నితరులెఱుంగలే కెన్ని భంగులను.

అతిపాపచిత్తులై యవమానమిపుడు
వదంశ నినుజేయువారలందఱును
గొదలేక మీఁదఁ ద్రుంగుదురు గ్రక్కునను.”

అనుచున్న సమయంబునందు నాసుదతిఁ

గినుఁగొని రోపించి కర్ణుడిట్లనియె :

“ఏవురుపతులు నిన్నీ జూదమునను
వావిరి విడిచిరి ; వరుసనొక్కరునిఁ
గైకొను” మనుటయుఁ గారవేశ్వరుఁడు
నాకింజనేత్రతో నెప్పుడిట్లనియె :

“అంకంబునకు హరిణాంకబింబాస్య,
శంకింపకేతెము సంభ్రమంబునను.”

అనుటయు భీముండు సభిక సాహసుఁడు
ఘనుఁడు కౌరవకురంగమృగేశ్వరుండు
ప్రళయకాలమునాటి ఫాలాక్షుడగుచుఁ
బలికెను సభవాగు భయమందిచూడ :

భీమప్రతిజ్ఞ

“అధిక రాజ్యమదంబునందును గ్రొవ్వి
యధముండవోరోరి ! యతిదుష్టచరిత,
‘వావివర్తన’ లేనివాడవు సర్వ
రోవిదనిందితక్రోధచిత్తుడవు
దుర్మదుండవు జగద్దోహివి పాప-
కర్ముండవగు నిన్ను ఖండింతుమీఁద.

పరమపతివ్రతఁ బాంచాలి నెట్లు
 సరవి యెఱుంగక సభికులుదిట్టఁ
 'దొడలమీఁదికిరమ్మ తొయ్యలి!' యనుచుఁ
 గడుపాతకములై నకప్తభాషణలు
 పలికియుండితి; గానఁ బరమార్థముగను
 గలసను నీయూరుకాండద్యయంబు
 బలిమి నాగదచేత భగ్నంబుచేతుఁ ;
 దెలియంగ నిది నాప్రతిజ్ఞ లోకమున;
 నిశ్చిత్రమొనరింతు నిన్ను నీవారిఁ
 దత్క్షణంబున." నని దర్శితప్రాధి
 విలయకాలమునాటి వికలకృతాంతు
 వడువున రుద్రుడై పటుగదా ఖడ్గ
 కాండాసనములున్నకడ చూచుటయును,
 దండపాణి చలించె; ధాత భీతిలై;
 జగములు భయమందె; జలధులు కలఁగె;
 నగములు వణఁగె; పన్నగములు మణిఁగె.
 అపుడుశంకింపుచు నాసభవారు
 నిపుణోక్తులందు పర్ణించిరిభీము;
 తమయన్నయెనట్టి ధర్మజువదన
 కమలంబుఁజూచి యాఘుచునాజ్ఞ వేచి
 యుండుచో భీముఁగుంభోద్భవ విదురు
 లొండొండ భయభక్తియుక్తి నిట్లసరి:
 'శౌర్యంబుచూపెడిసమయంబుగాదు
 శౌర్యంబుగావించు గతి యిదిగాని.'
 యనుచు శాంతునిఁజేసి యట్లున్నయెడను,
 దినకర తేజుని ధృతరాష్ట్రవిభుని
 యనలహోత్రములాతె సద్గుతంబుగను;
 గనుఁగొనఁ గౌరవాంగనలచిత్తముల

వ్యాకులశలువుట్టె వరుసనందంద ;
 లోకనిందితు లతిలోభవర్తనుల
 ధార్తరాష్ట్రుల గృహంతరములమొఱసె
 ధూర్తశృగాల సందోహ ఘూకములు ;
 మదధారలుడిగె సామజయూధములకుఁ ;
 గొదలేక ఘోటకాక్షుల నీరువెడలెఁ ;
 జక్కలునిలరాలె ; క్షోణికంపించె ;
 మిక్కిలి రుధిరంబు మేదినిఁగురిసె.
 అట్టిమహోత్పాత మడరిపుట్టుటయు,
 గట్టిగా విదురుండుఁ గలశజకృపులుఁ
 దమలో విచారంబుదగఁజేసిరంత
 సమచిత్తులై యొక్కసంస్థానమందు :
 ‘నడుకక ధృతరాష్ట్రునకు నరిప్పంబు
 పొడము నిశ్చయముగా భూములెఱుంగఁ ;
 బొండవేయులతోడఁ బగపెట్టుకొనిరి
 భండనంబునఁ జావఁబడుదురుగాక.’
 అనవుడు గాంధారి యామాటలెల్ల
 విని విదురునిఁగొంచు వేగంబెపోయి
 ధృతరాష్ట్రముందట ధృతిఁజెట్టుటయును,
 నతిభక్తితో నాతఁ డన్నకుమ్రొక్కి :
 “దుర్యోధనుఁడుచేయు దుష్కార్యములకు
 నార్యసమ్మత, నీవుననుకూలమైతి ;
 వేనెంతఁచెప్పిన నిచ్చులోఁగొనక
 మానవాధిప, మోహమగ్నుండవైతి ;
 కార్యంబుదప్పె ; నేగతి మీఁదనింకఁ !
 గార్యంబులెచ్చెను గొంతేయులకును.
 హరినూనుచేఁ బవనాత్మజుచేత
 దురములోఁ బడుదురు దుర్యోధనాది

కురువీరులెల్ల ¹ సంకోచంబులేక ;
 పరమార్థమిదియుఁ దప్పదు చిత్తగింపు. ”
 మనవిని ధృతరాష్ట్రుఁ డంతంగమున
 నినిచినభీతితో నిట్టూర్పుచుచ్చి
 తతిఁగోడ నట నుయోధనుని రప్పించి
 చతుర్లోక్తినిట్లనె సభ యెల్లవినఁగ :
 “ సతతంబుఁ బాండు గాజాత్మ సంధనుఁ.
 మతివిచారింపక మఱచితి తప్పి ;
 పరమపతివ్రతఁ బాండవనటన
 వరతపస్విని సత్యవతిఁ బుణ్యసాధ్వీ
 నిజగుణాకర నయోనిజఁ గంబుకంతి
 రజనీక రానన రాజీవనయన
 మానవభామగా మదిలోనఁదలఁచి
 మానవ, నీవవమాన మీసభను
 జేసితి ; దోషంబుఁజేసితిపేవు ;
 చేసితి దప్పంగఁ ; జేసితికీడు ;
 పాపాత్ములనుగూడి బాల్యంబునాఁటి
² చాపల్యమును మానఁజాలవు సీవు.
 సీవుపుట్టఁగఁ బాండునృపతనూభవులు
 ఏవెంట దుఃఖతులెంతయునయి ;
 వారితోఁ బగగొనవల. ” దనిబుద్ధి
 నేరువుఁగోఁజెప్పి నెఱి నుయోధనుని
 శాంతునిఁగావించి సకలాప్తనీతి
 వంతులమాటలు వదలకవినుచు

ధృతరాష్ట్రుడు ద్రౌపదికి వరములాసగుట

ద్రౌపదిరావించి తనరనిట్లనియె :

“ఓపుణ్యవతి, సాధ్వీ, యోసత్యనిరత,

కొమరారుచున్న మాకోడండ్రలోన

నమిత¹ పతివ్రత వతిసత్యవతివి ;

వరమిచ్చెదను నీకు వనజాక్షి, వేడు

పరఁగంగ.” ననిన ద్రౌపదియు నిట్లనియె :

“ఇలనాథ, వరమునాకీజాలుదేని,

దలఁపంగ ధర్మజుదాస్యంబుమానఁ

గృహసేయు.” మనిన నాక్షితిపతి యిచ్చి

యుపమ వెండియుఁబల్కె నుచితభంగులను :

‘ఇంకొక్కవరము నీకిచ్చితి నడుగు

శంకింప.’ కనినఁ బాంచాలి యిట్లనియె :

“ధర్మజుసలుపురుతమ్ములు నెల్లఁ

బేర్చి దాస్యముమానఁ బెద్దయు నీచ్చి

హయ రథ గజ వివిధాంబరావళులు

ప్రియమున నొసగుము ప్రేమ వారలకు.”

ననుటయు ధృతరాష్ట్రుఁ డావరంబొసగి :

‘వనజాక్షి, యింకొక్కవరము నీవడుగు

పరమార్థముగ.’ నన్నఁ బాంచాలిపలికె :

“వరవైశ్యసతికిని వరముదా నొకటి,

క్షత్రియసతికిని జర్పింపరెండు,

ధాత్రి శూద్రస్త్రీకి దలఁపంగ మూఁడు,

పరమపవిత్ర సద్బ్రాహ్మణస్త్రీకి

వరములునూఁతైన ఐడి వేడనగును ;

కాన నాకిక వేడఁగారాదు వరము ;

భూనాథ, యీవరంబులురెండు చాలు.”

అనవిని ధృతరాష్ట్రుఁ డతివ పాంచాలి
 ఘనగుణంబులకును గడుసంతసిల్లి
 పాండవాగ్రణిఁజూచి భక్తిసిట్లసియె :
 “ దండితో నీవు నీతమ్ములఁ గూడి
 లాలిత సామ్రాజ్యలక్ష్మణులయందుఁ
 జాలభోగింపుడు సంతోషమునను ;
 మునుపటియట్ల భూముల వాగుగొలువఁ
 దనరంగ నేలుఁ డింద్రప్రస్థపుము.
 ఎఱుఁగుదు ధర్మంబులెల్లను నీవు ;
 కఱివినాతనయుండు కలుషచిత్తుండు
 నీకుఁజేసినయెగ్గు నెఱయంగ మరువు ;
 లోకంబులో గుణశ్లోకులు ఘనము
 శైకొన రథములకప్తభాషణలు ;
 చేకొని మన్నింపు చెనఁటినాసుతుని.
 ఏను బుద్ధులుదప్పి యిట్టిజూడంబు
 పూనికావించితఱి బుణ్యహీనుఁడను ;
 గావున, నను వింతగాఁజూడవలదు ;
 పావనాచార, సాభాగ్యసంభరిత,
 మీతల్లి గాంధారిమిక్కిలిదలఁచి
 1 మాతలంపులెఱింగి మన్ననల చేసి,
 దుర్యోధనాదుల దుర్గుణావళులఁ
 గార్యముల్ గావని శైకొనవలదు.
 విదురుఁడు మంత్రిగా వెలసిధర్మములఁ
 బొదలినయట్టిసత్పుణ్యాధికుఁడవు.
 కురుకులనిజరక్ష కుండవుగాఁగ
 సరవి మేలుగను రాజ్యమునేయఁదగుదు. ”

ఎని ధర్మజానినంప, హర్షంబుతోడఁ
గనకలతాతస్వి కాంతి ద్రౌపదియుఁ
బుగుషసింహముల నప్పుడు దనపతుల
సరుదుగా శాంతుల నందందచేసె.

ఆవేశ భీముండు నన్నకిట్లనియె :

“వాపిరి ద్రుపదభూవిరతనూభవను
అవమాన మొనరించినట్టిశాత్రువుల
బవరంబుతోడ భంజించి నిన్ను
నేలొత్తు ధం ¹యభియెల్లగా.” ననుచు

ఫాలాక్షశౌర్యసంపద మించియుండె.

మృగమధ్యముననున్న మృగరాజభంగిఁ
దగనహోదరుల మధ్యంబుననున్న

యసిలతనూభవు నవుడువారింది

ఘనుండు ధర్మజుడు వేడ్కనునిట్లులనియె :

“ఎంతతప్పనకైన నీవేశ నోర్చి

యెంతయు మీదటనేచి శాత్రువులఁ

దునుముద.” మనుచు బుద్ధుల చాలజెప్పె.

కనకరథములెక్కి కాంతియుఁ దారుఁ

బోయి యింద్రప్రస్థపురివరంబునను

బాయకి సకలసంపదల నుండటయు,

నాతటిఁ గురురాజు నాదుగ్గునేను-

చేత వృత్తాంతంబు చెనసి తా వినుచుఁ

దపనజ శకునిసైంధవులతోడుతను

నిపుణతఁదలపోసి సిశ్చయంబుగను

ధృతరాష్ట్రకడకేగి తెలివినిట్లనియె :

“² ప్రతిభటావధి నెన్ని భంగునైన

నణచుటయే నీతియని దేవమంత్రి
ప్రణతికేళికగజెప్పె బర్జన్యసకును ;
సంతసంబునఁ బొందుజ్జనాధనుతుల
కెంత మేలొనరింప హితులమా మనము !
సాములనలిగించి పటుకంఠమునను
స్రామించి విడిచినచొప్పున మనము
నాసమయంబున సటుహోనవిడిచి
మోసపోయితిమి భూముల వారలెఱుంగ.
వాసవి విల్లు తీవ్ర ముగఁబట్టినను,
భీముఁడుగదగొన్న, బిరుదులై కవలు
భీమాయుధంబులఁ బెరిమఁబట్టినను
హరిహరబ్రహ్మదులై నను వారి
నరుదుగా సాధింప ననిమొసలేరు ;
కావున వారి వేగమునరప్పించి
ప్రావీణ్యమునను ¹ బాపద్యూతమునను
గలిచి పాండవులను క్షితివెడలంగ
నలుకతోఁ ద్రోవంగ నాగూఢివలయు." ²
సనుటయు ధృతరాష్ట్రుఁ డటుసమ్మతించి
మొనసి పునర్ద్యూతమును నాడఁదలచి

పునర్ద్యూతము ; అరణ్యగమనము

ప్రాతీకామినిబంచె బొందునందనులు
వతేర సభకును హితవాక్యములను (1)
వాఁడుఁ బాండవులను వరుసతోఁ బిలువఁ,
బోడిమి ధృతరాష్ట్రభూవరునాజ్ఞ
నరుగుదొంచిరి లీల హస్తీనాపురికి ;
సరవిఁ దొల్లిటియట్ల సభపెద్దలెఱుంగ

1. అనుద్యూతమని. నన్నయ. పునర్దీప్తాయభద్రంతే. అని. వ్యాస. భా.

శకుని ధర్మజునితోఁ జతురతఁబలికః :

“ సకలసామ్రాజ్యంబు సమధికార్థములు

ధృతరాష్ట్రభూపతి ధృతి మీకునొసగ

సతులితభంగిలో సవియొడ్డవలదు ;

క్రొత్త యూపణము దిక్కులయందువినఁగ ;

సత్తుగా జూదంబు సరవినాడంగ

నోడినవారలు నున్నతశక్తిఁ-

గూడి నిత్యమును సంకుచితమార్గమున

ద్వాదశాబ్దములు కాంతారమధ్యమున

మోదంబుతోఁ గందమూలఫలములు

భక్షింపుచును మహాబ్రహ్మచర్యమున

దక్షతవర్తించి, శత్రుతోడ నొక్క

వర్షంబు సజ్జాతవాసంబుచేసి,

హర్షజ్వలగుఱోకులటయెఱిగినను

నసమునఁ బండ్రెండువత్సరంబులును

మునుజరింపుచుఁ బదుమూడవయేట

సజ్జాతవాసంబు నటుసల్పువారు ;

తద్జ్ఞతనొడ్డి జూదంబునీవాఁడ

నోపితివేనియు యుక్తితోనాడు

దీపించి.” యనిన విధిప్రేరణమున

ధర్మసందనుఁడు జూదంబొడి యొడె

ధార్మికులును సభాస్థలివారు నెఱుఁగ.

పటుశుభాశుభకర్మఫలము లెవ్వరికి

నటనుభవింపక యరుగంగరాదు ;

కావునఁ బాండవాగ్రజుఁడు జూదంబు

దైవికంబుగనోడి తమ్ములుఁ దాను

నడచి కేఁగఁదలంచి యఖిలరాజ్యమును

విడిచి సుహృద్బంధువిపులతోడఁ

బాదివి భీష్మద్రోణభూరికృపాది
 విదురాంబికేయుల వీడ్కొనిపోవ,
 నెదుట ధర్మజుజూచి యెంతయుఁబొగిలి
 విదురుండువలికె వివేకంబుఁబోడ :
 “ కాంతారములకు నేగఁగలేదు కుంతి
 సంశితప్రతీక్షల సాధ్య కల్యాణి ;
 అరసి పూజించెది సతిభక్తియుక్తి
 సరసత మద్భుతాస్థనియందు నిలుపు ;
 ధర్మవర్తనఁడవు శిర్దింపనీవు ;
 దుర్మదారాతి సింధురమ్మ గేద్రుండు
 భీముండు సంగ్రహభీముండు ఘనుఁడు ;
 భీమానుజుఁడు రిపుప్రతిపేతశేష
 నికరవిఘాతుండు నీతిసాహసుఁడు ;
 నకులుఁడు శత్రుభూనాథభంజనుఁడు
 కారుణ్యనిధి బంధుకల్ప ¹ భూకుహము ;
 ధీరుండు మణి సహజేవుఁడు త్తముఁడు
 పరమవిజ్ఞానసంపన్నుఁడు ఘనుఁడు ;
 శిరుణిద్రాపది దయాధర్మంబులందు
 వెలసినసతి ; గాన విశ్వభూస్థలిసి
 బలియురు మీరలు భాగ్యవర్తనులు ;
 ఇతరులు మిముగెల్వ నెవ్వరులేరు ;
 వ్రతయుక్తు లసఘులు వ్యాసశిష్యీతులు
 విక్రమక్రములు గోవిందరక్షితులు ;
 శక్రునిగురువుతో సరియైనవాఁడు
 ధౌమ్యుండు మీకు సుత్తమపురోహితుఁడు ;
 సౌమ్యులు మీరు రాజశ్రేణిలోన

దైవమానుషములఁ దర్కింప నధికు
 లీవసుంధరలోన నెన్నిభంగులను;
 చంద్రసూర్యులు గొప్ప శమనుండు వహ్ని
 యింద్రాదిదివిజులు నీశుండు హరియు

.....

మిమ్మునెవ్వరును బేర్చిని గెల్వలేరు
 ఇమ్మహిఁ గలరాజులెల్లఁ; గ్రమ్మఱను
 వైశమీతెంచి భూవలయమేలుండు
 వాలాయముగ. ” నన్న వరుస ధర్మజుడు
 విదురుని సద్భక్తివినుతించి పలికెః
 “ విదితకీర్తివి శాస్త్రవిదుఁడవు నీవు;
 నీకృపగలుగంగ నేము లత్తులను
 బ్రాకటవిజయసంపదల నుండుదుము.
 నీకడనుండును నెఱయంగఁ గుంతి

1 శ్రీకర, యేమువచ్చెడియంతఁదాఁడ. ”
 అని విదురునియింట నటు కుంతినునిచి
 యనఘులు కురువృద్ధులొజ్జగైకొనుచుఁ
 బోవంగఁదలఁచి యప్పుడు భక్తిఁ గుంతి-
 దేవిపాదములకు దృఢభక్తిమ్రొక్క,
 నా² గొంతిదేవియు నాత్మనందనుల
 వేగంబెగనుఁగొని వేదవఁబొంది
 పలికెను : “ వల్కలాంబరములు గట్టి,
 సలువొప్పఁ గృష్ణాజినములు ధరించి,
 మునివేషధాగులై మునుకొని మీరు
 చనియెదరా! వనస్థలమున. ” కనుచుఁ
 గన్నుల బాష్పాంబుకణములు దొరఁగ
 విన్నదసంబున వెచ్చనూర్పుచును

అతులశోకాక్రాంతయగుచు నిట్లనియె :

“నుతులార, భానులేజోమూర్తులార,

కదిసి మీతేజంబు గాంచకముందె

సద¹ యాత్మజ్ఞుడైన మీజనకుడుత్తముడు

పాండుభూవిభుడేగెఁ బర్జన్యపురికి ;

నుండితి నేటికి నుద్విలోపలను !

భర్తతోడనెగూడి పరలోకమునకు

స్ఫూర్తి నేగఁగనైతిఁ బుణ్యంబున² ;

మీమనోవృథలు పేర్చిని జూడవలసె

నేమి నేయుదు !” నని యేడ్చుచునుండి

యెల్ల వారు నెఱుంగ నిట్లనెవలిక :

“బల్లిదులై ప్రతాపమున శోభిల్లు

పాండవేయులకు నే బహుళదైన్యమున

నొండొండ వర్తింపుచుండంగవలసె ;

ఓపుండరీకాక్ష, యోరమాధీశ,

యోపుణ్యమూర్తి, నీలోత్పలవర్ణ,

కిరుణించు వీరలకౌరవంబునను ;

నిరతంబు నీపాదనీరజాతములు

గొలుచుచున్నారు గైకొని ప్రోవదగును

విలసితంబుగ.” నని వేడియు మఱియు

“గాంగేయకుంభజ గౌతమ విదురు

లాంగికులుండంగ నక్కట ! యిపుడు

పాండుసూనులకు నాపదపొందవలసె

మండలంబునను సన్మానంబులేక ;

యురుదోషములకెల్ల నొడిగట్టినాడు

కురురాజు ; సభవారు గొంకిరిమిగుల.”

ననుచు దుఃఖంపుచు నాకుంటిదేవి
 ఘనుని సహదేవుఁ గనుఁగొనిపలికె :
 “ అన్నలతో నీవునరిగెదవయ్య !
 యున్నత శైలమహాఁగ్రాటపులకు.
 ఒక్కఁడ వీవైన నుండితివేని,
 తక్కఁక తనయులందఱు నుండినట్ల
 నాకు నెమ్మదిని మానసముండు. ” ననుచు
 శోకించి ద్రాపదిఁజూచి నేత్రముల
 వారిధారలుగ్రమ్మ వరుస నిట్లనయె :
 “ సారసనేత్ర, పాంచాలునంశమును
 బాండుకులంబును బ్రబలె నీకతన
 దండిఁబుట్టుటను మోదమునఁజొచ్చుటను.
 పురుషగోరాజులు భూనుతపుణ్య
 పురుషులు ఘనులు నీపురుషులు ; వీరి
 చిత్తముల్ రాగిల్ల నేవలుచేయు
 సత్తుగా భయభక్తిశక్తియుక్తులను. ”
 అని కుంటిదేవియు నావేశయందుఁ
 దనకుఁమ్రొక్కినయట్టి ద్రాపది సాధ్వీ
 నాలింగనముచేసి యలర దీవించి,
 చాలను బుత్రుల సరవి దీవించి,
 సదయాత్మయైయుండె సాధ్వీలలామ
 విదురుమందిరమున వెసవారు వినఁగ.

పాండవుల ప్రతిజ్ఞలు

అమితపరాక్రమాభ్యధికుడైయున్న
 యనుసూతితో భీముడపుడిట్లుపలికె :
 “ సాహసంబున రణస్థలమున నాదు
 బాహుగ దాహతిఁ బగఱఁజంపుదును

దుర్యోధనాదుల దుర్మదాంధులను
 గ్రౌర్యచిత్తులఁ బాపకర్ముల శకుల
 సతుల కృతద్రోహులైన దుర్జనుల
 మతిహీనులను మహామర్త్యునిందితుల.”
 సనుచు భీముడువల్ల, నావేళయందుఁ
 గనలి యర్జునుఁడును గడవడిబలికెః
 “అంగజారికిని బాణశసంబైన
 బంగారుకొండ నిర్భరరుచిమించు
 కమనీయ మత్స్యర కాండానమున
 సమరరంగంబునఁ జంపుడు నేను
 గల్గెదా దుర్జనాగ్రుణుల సంగతను
 నిర్ణయంబుగ దేవసనహంబు వొగడి.”
 అనుటయు నకులుండు నధికరోషమున
 గొనకొని పలికెః “నాకంతంబుమొనను
 సకలకౌరవనేనఁ జంపుదు నేను
 నకలంకవృత్తి నుగ్రహవంబునను.”
 అనిన సహదేవుఁ డలిగియిట్లనియెః
 “మును గపటద్యూతమున మమ్మునోర్పు
 పాపాత్ము శకుని నాబాణజాలమున
 నేపారఁ దునుముదు నిందఱు నెఱుంగ.”
 సనుచు నతిప్రతిజ్ఞారూఢులగుచు
 ఘన కరిషారము వేగంబున వెడలి
 పాండవేయులు పోవఁ బటుధృతరాష్ట్ర
 మండలాధీశ్వరుమందిరంబునను
 నుదురుచు గోమాయువులు పట్టపగలు (?)
 బెడరుచు నఱచెను భీషణంబుగను ;
 అప్రదక్షిణముగా నగ్నులువెలిగె ;
 సప్రియంబుగఁ బల్కె నాకాశవాణి ;

యెసగెనుల్కాపాత మెంతయు దివిని ;
 అసమాన విద్యుత్ప్రహస్తంబు దోచె ;
 ఋగ్వంశులే యే పట్టె భాస్వంతు
 దుర్వారశక్తితోదొనె రాహువును ;
 భూకంపముయ్యె ; నప్పుడు సభవారు
 నాకంపమునెఱింగి యటనున్నతటిని,
 బలికెనారదుడు సభాస్థలి వినఁగ
 నలఘువాక్యముల సత్యదృఢతంబుగను :
 “పదునాలుగుగు నేట భారతరణము
 త్రిదశులెఱుంగఁగ ధీరతనగును ;
 పాండవేయులు ప్రతాపంబురెట్టించి
 చెండుదురతిశక్తి¹ చెంది కొరవుల ;
 విజయలక్ష్మణులయందు వెలసియుండుదురు
 భజనకెక్కినయట్టి పాండునందనులు
 ఇదియథార్థం. ” బని యేగినపిదప :
 ‘మదచిత్తుడగు కరుణ్ణాపతీతన
 నేయర్చిష్టముపుట్ట నటమిఁదఁగలదొ !
 పాయక. ’ యనుచుఁ గంపమునొంది కుంది
 మదిలోనశంకించి మంత్రరక్షకుని
 విదురునిఁబిలిచి భావించి యాలోస
 ధృతరాష్ట్రుఁడంతటఁదెలిసి యిట్లనియె :
 “సతిపుణ్యలై న ధౌమ్యదులు గొలువఁ
 బొందునందనులు ద్రౌపదిఁగూడి యెచట
 నుండంగఁబోయిరి ? యుచితమార్గమున.”
 అనుటయు విదురుండు నాధృతరాష్ట్ర
 మనుజేశ్వరునిఁజూచి మహిమనిట్లనియె :

పాండవులరణ్యమునకేగిన విధమును
విదురుడు ధృతరాష్ట్రమున కెఱిగించుట

“వదనసరోజంబు ఐస్త్వా¹ ంతమునను
బొదువుగాఁ గప్పుకపోయె ధర్మజుఁడు ;
బాహుయుగ్మముచాచి పవననందనుఁడు
సాహసంబుననేగె జగ మెల్ల నెఱుఁగ ;
నిసుముచ్చలుచు నమ శేంద్రసుతుఁడు
కొసరక చనియె సంకుచితమార్గమున ;
భూరేణుపుంజంబు పొదిగిన మేన
నారయ నకులుండు నరిగె శ్రీఘ్నమునఁ ;
దొడరినలజ్జ నధోవక్త్రుడగుచు
నడరి సహదేవుఁ డవలీలఁబోయె ;
వెన్నువైఁ గ్రుమ్ముడవెడలంగ నేఁగు
మిన్నక ద్రుపదభూమినాథతనయ ;
కోమలకీర్తియై గురుకౌద్రయామ్య
సామగానము రూఢిఁ జదువుచు నేఁగె
ధౌమ్యుండు జనులదృఢతంబుచూడ
సౌమ్యవర్తనమున సత్యవాక్యముల.”
అనవుడు ధృతరాష్ట్రుఁ డావిదురునకు
మనమున వెఱుంగుది మఱియుఁబట్టనియె :
“ఈవిధంబున వారలెఱికిఁజనిరి ?
భావజ్ఞ, నాకుఁడప్పకయెఱిగించు.”
అనవిని విదురుండు నాధృతరాష్ట్ర
జననాథుతోడను సరవినిట్లనియె :
“నీతనూభవులును నెఱయ దుఃఖముల
నీ లెఱుఁగునఁబోదు రెంతయు ననుచు

యమసుతుడరిగె జింతాక్రాంతుడగుచు ;
 రమణ భీముడు 'సంగరస్థలమునను
 జేతులుకసివోవఁ జెసి శాస్త్రపుల
 శాతాయుధంబులఁ జంపగఁగలను'
 అనుచు బాహులుచాచి యరిగె వేగమున ;
 'అని నింతకునుదఱచెన బాణముల
 వెసనేసి రిపుల నావిరిద్రుంతు' ననుచు
 సనుముచల్లుచుఁ బోయె నింద్రనందనుడు ;
 'తనరూపుచూచి భూతలమువారెల్ల
 నొసర దుఃఖంబులనొందుదు' రనుచు
 ధూళిగప్పినమేన దొగయంగనేగె
 నోలి నానకులుఁ డత్కురుపరాక్రముడు ;
 'తనదీననదనపద్ధము విలోకించు-
 జనులకు నెగులు చాలంగఁబుట్టు'
 నని యానమువంచి యాసహదేవు
 చనియె గూఢాచారసన్న్యార్థమునను ;
 తడిసినయోక వస్త్రంబుతోడుతను
 గడువడి వీడినకచభరంబునను
 శోకంబుతో నేగె సొలసిద్రౌపదియు
 'నాకొరవప్రీతి నధికదుఃఖములఁ
 బొందుదు రిటమీఁదఁ బా' మనునట్టి
 చందంబునందును ; సమరంబునందుఁ
 బొండవేయులచేతఁబడుకొరపులకుఁ
 బొండిత్యమహిమను బరలోకగతులు
 చేయింప సూచించుచందంబుదోప
 నాయక సతిరౌద్ర ¹ యామ్యాగమోక్తి

దగఁ బఠింపుచు నేగె ధౌమ్యుండు వడిని
 దెగువతో. ననవుడు ధృతరాష్ట్రవిభుడు
 శోకించి విదుగునిజూచి యిట్లనియె :
 “ భీకరశౌర్యులు పృథివీశసుతులు
 పాండవేయులు జగత్ప్రఖ్యాతయతులు
 చండాంశు తేజులు సజ్జనోత్తములు ;
 నారలనోడ దుర్వ్యానైరంబు
 కౌరవేశ్వరుఁ డగు సనుకూలె ;
 ఎంత చెప్పిననైన నెఱుంగెడు ; బుద్ధి
 మంతుఁడుగాఁడు దుర్మదుఁడునాకొడుకు ;
 కడఁగి మీఁదను బ్రజాక్షయముగాఁగలదు
 పుడమిపై. ” నని భయంబునుబొంది మిగుల
 వెచ్చనూర్చును మనోవికలుడై యుండి,
 నచ్చట సంజయుఁ డారాజునియె :
 ‘ పాండవేయులు ధర్మపరులనియెఱిగి-
 యుండియుఁ దోల్పించితిరుగ్వి 1 గానలకు ;
 నేకొంటివీన యీస్పృష్టితలంబు ;
 నీకును వగవంగ నిరతంబునేల !
 కలశజ విదుర గంగానూభవుల
 పలుకులు వినవైతి పరమార్థముగను ;
 కర్ణ గాంధారులకటపులు వినచు
 గుర్జీతివఁజూడ దుర్యోధనుండు
 పగయఁజ్ఞుఁ గలశజ 2 ప్రముఖ మౌఢులకు ;
 మగఁటిమిఁ గాండుకు మారులతోడఁ
 దొడరుఁగాకేమి పొందుగ నీనుతుండు,
 తగయక యింక నీతనయుండు దక్క-

గురుభీష్మవిదురులఁగూడి నీవరిగి
 కరమర్థిఁ దోతెమ్ము కడఁగి పాండవుల.
 వెరవాపు నీవింక విచ్చేయకున్న,
 నఱుఁగుదురే యొరు లీకార్యమునకు
 నటిమఱి." ననవుడు నావిదురుండు
 తటితోడ నచుడట దగ్గఱవచ్చి
 ధృతరాష్ట్రతోడను జెల్లిఁచునిట్లనియె :
 " క్షీతినాథ, విక్కి, లిచింతింపనేల !
 పటుకృప నీయెడఁ బొందునందనులఁ
 దటుకున గప్పించి ధారుణీతలము
 పంచిమ్ము సగఁజాలఁ ప్రఖ్యాతముగను ;
 వంచింది వారికి ననుధయింపునను,
 మెత్తురే ! నన్నును మేదినిలోన
 నుత్తమాలెల్ల నశ్శూచితోక్తి." ననిన
 జనపతి విదురుభాషణముఁ బనియు
 వినకుండి, వివినప్రవేశులైనట్టి
 పాండవేయుల ధర్మపరుల రావింప
 కుండె నుపేక్షించి యొగిఁగిల్పిషమున.
 ద్రోణుండు పాండుపుత్రులకు నందఱకుఁ
 బ్రాణపదంబయ్యుఁ బస వారివెంట
 నరుగఁడ ; ద్రుపదరాజాత్మసంభవుని
 దురమున మీఁదట దునిమెడిగొఱకుఁ
 గలశఙ్కఁడుండెను ఘనశ్రవీతి
 వెలయంగ ధృతరాష్ట్రవిభునిసన్నిధిని.
 తదనంతరంబ యింద్రప్రస్థపురము
 మాదమున నిరుచదిమూఁడేండ్లునిఁడఁ
 జెలఁగి రాజ్యమునుజేసి, జూదమున
 నెలమితోనోడి, యయ్యెడ పాండునుతులు

అడవికిఁజనిరి బ్రాహ్మణసహస్రములు
 కడువడి నేతేర గౌరవంబునను.
 అనుచు సభాపర్వమందలికథలు
 జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు
 వినిపించె శాస్త్రోక్తివిఖ్యాతముగను
 మునసహస్రంబు లిమ్ములఁబ్రస్తుతింప.
 పంచఘంటానాద, పాణిచాహ్లాద,
 పంచాస్త్రసమశౌర్య, ధర్మద్రిఢైర్య,
 శ్రీగంగయామాత్యశేఖరపుత్ర,
 కారుణ్యసిద్ధి, దానకర్ణాపతారి,
 శ్రీయనంతామాత్యశేఖరోత్తంస,
 కాయజనమమూర్తి, కమనీయకీర్తి,
 ధర్మసమగ్రంబు తలకొన్నయదియుఁ
 బేర్కఁ బుణ్యంబులఁ బెనుపొందునదియు
 నసమసాహిత్యవిద్యాచతుర్ముఖుఁడు
 రసికుండు బాలసరస్వతీశ్వరుఁడు
 పసనౌసర్పిన సభాపర్వంబునందు
 నసదృశంబుగ ద్వితీయాశ్వాసమయ్యె.

ఇది సభాపర్వము.

తప్పొప్పుల పట్టిక

పుట పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు	పుట పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
10 21	ద్రాణియపాండవ	ద్రాణియపాండవ	60 11	నేప్రాద్దు	నేపాండు
11 18	వరిలు	వరిలు	61 8	జొప్పడుగాన	జొప్పడుగాన
11 20	కరమరి	కరమరి	61 25	నల్లనెయుండెగా!	నల్లనెయుండె
13 16	మొగింగనన్	మొగింగనన్		నవుగా	గానవుగా
	శల్యాఖ్యమును	శల్యాఖ్యములు	62 2	కంటిచెలివి	కంటిచెలివి
16 21	తపోన్నతిబ్రాధవ	తపోన్నతిబ్రాధవ	62 22	చూడ-జామరొ	చూడ-జామరొ
17 19	దనయులచెలయ	దనయులచెలయ	61 7	బాయకపుత్తులకును	బాయక
17 23	యిద్దటికోర్కె	యిద్దటికోర్కె			కుమాగులకు
18 12	చిట్టముల్	చిట్టముల్	64 15	యనుప గొనకొని	యనుప గొనకొని
20 9	బుద్ధి	బుద్ధి	70 22	వారిధి	వారిధి
22 25	యనుచుగొనకొని	యనుచుగొనకొని	70 26	తె వెన	తే వెన
23 18	పరచి	పరచి	72 28	బగ్గించి	బగ్గించి
24 3	దుర్వాసుడు	దుర్వాసుడు	77 8	గరుడండు	గరుడండు
	(ఇట్లే తక్కిన		77 18	బెనచి	బెనచి
	చోటను)		80 23	గరుడని	గరుడని
24 21	నిడితివి; నే	నిడితివి; నే	84 4	ధామమై	ధామమై
25 28	పరిచ్చన	పరిచ్చన	85 3	వత్సనలము	వత్సనలము
30 23	అర్ధపతి	అర్ధపతి	87 13	చిన్నబుచ్చ	చిన్నబుచ్చ
31 14	మొఱమొఱ	మొరమొర	91 23	తలచి	తలచి
31 17	మానవుడు	మానవుడు	105 11	వారి	వారి
32 19	ప్రాణంబుండ	ప్రాణంబుండ	127 10	మెఱచేసె	మెఱచేసె
36 20	అనిరుద	అనిరుద	128 19	బండులగుచ్చి	బండులగుచ్చి
37 19	వెన్నడచి	వెన్నడచి	131 1	కాగారు	కాగారు
40 20	అందఱతోడ	అందఱతోడ	151 25	పూనుకునే	పూనుకునే
	(ఇట్లే తక్కిన		152 4	రాజునకుదక్కి	రాజునకుదక్కి
	చోటను)		158 24	శత్రు	శత్రు
54 12	నేపుదూలించి	నేపుదూలించి			(ఇట్లే తక్కిన
58 14	మాటలనుగా	మాటలనుగా			చోటను)
	దొడబాటు	దొడబాటు	173 8	నింక చెప్పక	నింక జెప్పక
58 28	వాడి	వాడి	173 27	పాలప్రయాణమై	పాల
					ప్రయాణమై

పుట పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు	పుట పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
176 1	సొంజ్	సంజ్	317 1	శాఖలన్ చే	శాఖలన్ చే
177 13	నొక్కింత	నొక్కింత	320 27	ఇంద్రాదిసురల	ఇంద్రాదిసురలు
183 14	పటిపోవగా	పటిపోవగా	340 1	మధుకైరినియతి	మధుకైరినేత్ర
198 17	నేకాతపత్రము	నేకాతపత్రము	340 F.N.1	నేత్ర	omit
199 10	లంపచిప్ప	లంపచిప్ప	354 5	చిత్తురువు	చిత్తురువు
200 18	శేషునకు	శేషునకు	355 24	వేదిచలువగా	వేదిజలువగా
201 7	వడుగు	వడుగు	369 5	ధాత	ధాత్య
212 16	నాకికయెల్లు	నాకికయెల్లు	371 9	లోకమున్	జ్వలనంబు
212 17	క్షేత్రజ	క్షేత్రజ	371 F.N.2	జ్వలనంబు	omit
215 25	తోడరి	తోడరి	375 15	వీలు	వీలు
219 1	తమబాసె	తమబాసె	390 20	యోగియువోల	యోగియువోల
227 13	దుగ్గ	దుగ్గ	413 1	దాక్షిణ్యజిహ్వాబోధి	దాక్షిణ్యజిహ్వా
228 7	దనయులచేత	దనయులచేత			బూబోధి
230 5	పిల్లు	పిల్లు	414 6	ధృవగీర్తి	ధృవగీర్తి
234 7	యములు	యములు	414 10	బనులు	బనులు
235 7	చైవార	చైవార	415 2	ముగ్ధ	ముగ్ధ
237 7	శిఖల	శిఖలు	423 23	వేసరి	వేసరి
240 23	లన్నియు	లన్నియు	428 6	వసుధేశ	వసుధేశ
251 10	బలియులు	బలియులు	442 12	గృహవోలు	గృహవోలు
252 20	బల్లు	బల్లు	450 11	కైరవ ?	కైరవ
256 18	చిత్రపువోసలు	చిత్రపువోసలు	465 13	దేవతల	దేవతల
259 9	వివరంబు	వివరంబు	472 F.N.2	విస్మయము	విస్మయము
263 6	కృత్యమేలింక	కృత్యమేలింక	474 20	మిడుగురుగాడ్పు	మిడుగురుగాడ్పు
269 1	దారిద్ర్యవకుసు	దారిద్ర్యవకుసు	476 3	ననిచిన	ననిచిన
272 7	గర్భంబుచాల	గర్భంబుచాల	493 11	ధర్మరాజుని	ధర్మరాజును
272 8	నెటిదీర్చ	నెటిదీర్చ		పరిపాలనా	పరిపాలనా
272 11	నవ్వుక	నవ్వుక	499 F.N.2	మూర్తివంతములు	మూర్తివంతములు
273 22	ధూపాలపుత్తుల	ధూపాలపుత్తుల	518 3	నిమనంబు	నిమనంబు
282 13	చందముల	చందముల	539 20	ధరాధర	ధరాధర
288 22	ననుచుదొనల	ననుచుదొనల	541 8	మచ్చిక	మచ్చిక
289 6	బ్రాతి	బ్రాతి	551 9	బ్రహ్మాదిసురలు	బ్రహ్మాదిసురలు
289 21	పింజపింజ	పింజపింజ	560 8	రాజకోటులు	రాజకోటులు
310 27	జతుశాల	జతుశాల	562 7	నిమిషమాత్రము	నిమిషమాత్రము
311 1	దర్శింపజేయ	దర్శింపజేయ	606 9	చెప్పజాలిన	చెప్పజాలిన
314 7	జతుశాల (?)	జతుశాల	625 5	యశులు	యశులు

Foot Notes

పుట సంఖ్య	ఉన్నవి	ఉండవలసినవి	పుట సంఖ్య	ఉన్నవి	ఉండవలసినవి
66	2 నిఘ్న	మఘ్న	250	1 సంభ్రమమున	నింభ్రమమున
83	1 ప్రసవ	ప్రసతి	294	2 దొరసిన	దొరనైన
120	1 ప్రచితంపు	ప్రచిరంపు	300	1 సార	సాను
190	2 ఉచితానుభాగ	ఉచితానుభాగ	301	1 విజిగినతగు	విజిగినటతగు
197	4 యుల్లంబురానుండి	యుల్లంబు రానుండి	336	1 బిఱచి	బారచి
243	1 మనకుబోదనుచు	మనకుబందనుచు	623	1 ర్థ	వస్త్రాంధ

ఇంకేవేని పొరపాటులుండవచ్చును. పాఠకులు మన్నింతురుగాక.

